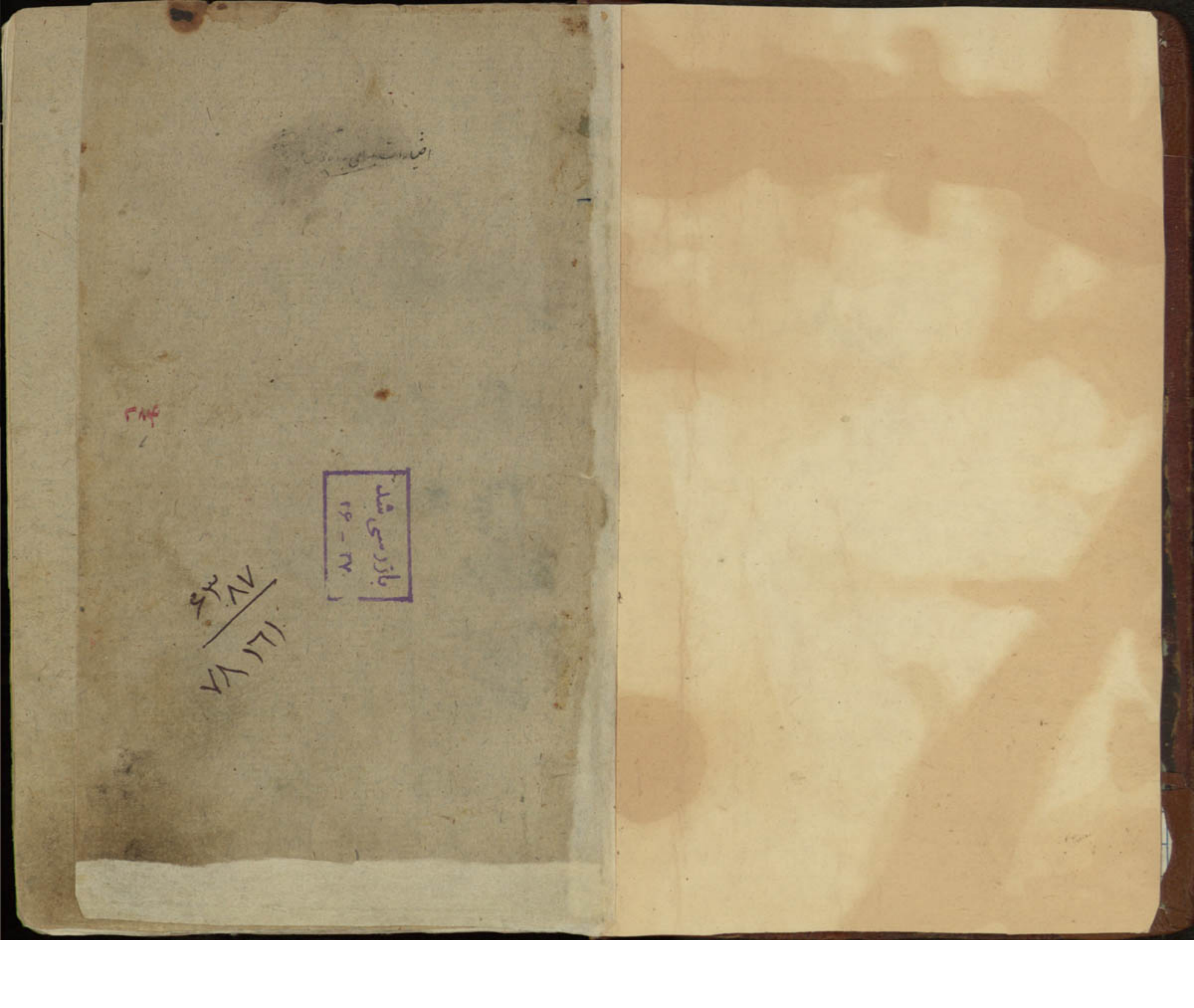

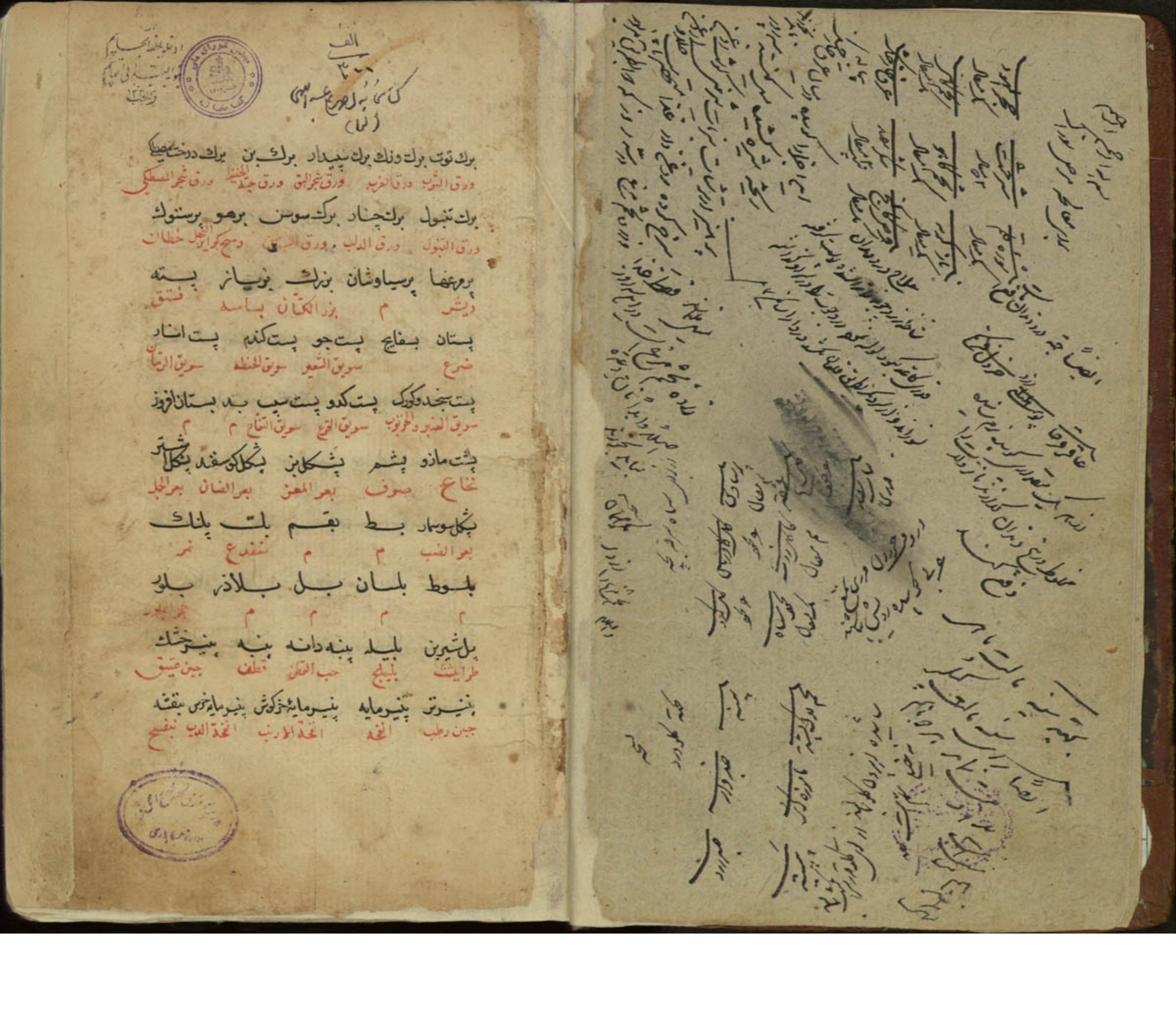

بازدید شد
۱۳۸۲

الف

(لغة)

برك توت برك ونك برك بيداد برك بن برك درخت مصطكى
ورق التوت ورق الغرب ورق شجر البق ورق جند الخنيظ ورق شجر المصطكى

برك تنبول برك چنار برك سوسن برهو پرستوك
ورق التنبول ورق الدلب ورق السوسن دسح كواز النجل خطاف

پرو عصا پر سياوشان بزرك بوياز پسته
ريش م بزر الكتان باسه فستق

پستان بفايج پست جو پست كندم پست انار
ضرع سويق الشعير سويق الحنطه سويق الرمان

پست سنجد وكورك پست كدو پست سيب بد بستان افروز
سويق الغبيرا والخرنوب سويق القرع سويق التفاح م م

پشت ماذو پشم پشكل بز پشكل كوسفند پشكل اشتر
نخاع صوف بعر المعز بعر الضان بعر الجمل

پشكل سوسمار بط بقم بلت پلنك
بعر الضب م م ضفدع نمر

بلوط بلسان بل بلاذر بلور
م م م م بلور

بل شيرين بليله پنبه دانه پنبه پنير خشك
طرايث بليلج حب القطن قطن جبن عتيق

پنير تر پنير مايه پنير مايه خركوش پنير مايه خرس بنفشه
جبن رطب الانفحه انفحة الارنب انفحة الدب بنفسج

بنفشۀ سك بخنكشت بنوسرخ بنكو بنوبخد
شابانج قنطافلن عدس بزرقطونا عدس مر

بن بوره بورۀ ارمني بورۀ شكار بوزيدان
حبة الخضرا بورق نطرون تنكار ستنجل

پوست انار پوست ترنج پوست تخم مرغ پوست كردكان سبز پوست كرد كان
قشر الرمان قشر الاترج قشر البيض قشر الجوز الاخضر قشر الجوز الصلب

پوست بيخ نار پوست بيخ زرشك پوست بيخ كبر پوست بيخ كوفس پوست بيخ
قشر اصل الرمان الارغيس قشر اصل الكبر قشر اصل الكرفس قشر الا

پوست بيخ ني پوست مار پوتيمار پوست بهار خرما بوند والكمه وخوش برد
قشر اصل القصب سلخ الحية شفنين كفري مزر

بهار خرما بهار به بهار سيب بهار امرود بهار بادام
طلع ورد السفرجل ورد التفاح ورد الكمثري ورد اللوز

بهار اهر بهدانه به بهمن سرخ وسفيد پيه
سنبل الكلب حب السفرجل سفرجل م شحم

پيه كاو پيه بز پيه مرغ پيه بط پيه مرغ آبي
شحم البقر شحم المعز شحم الدجاج شحم البط شحم الاوز

پيه ماهي پيه خر پيه شير پيه خوكور پيه كوسفند كوهي وكاو كوهي
شحم السمك شحم الحمار شحم الاسد شحم حمار الوحش شحم الايل

پيه پيل پيه خوك پيه خرس پيه خرما پيه قاوندي
شحم الفيل شحم الخنزير شحم الدب جماد شحم القاوندي

پيه نهنك پيه روباه پيل پيدمشك بيد
شحم التمساح شحم الثعلب فيل بهرامج خلاف

بيد كيام پياز عنصل بيروز پياز پياز اليز
يتل اسقيل قنه بصل زيز

پياز نركس پيروزه بيد انجير بيخ مهك بيخ بتيلس
بصل النرجس فيروزج خروع اصل السوس اصل اللفاح

بيخ لفاح مصري بيخ بيلكوش بيخ سوسن سفيد بيخ سوس اسمانكوني بيخ بيكمين
يبروح اصل اللوف اصل السوسن الابيض ايرسا اصل الراسن

بيخ فلفل بيخ كبر بيخ كاشني بيخ عرطنيثا بيخ انكدان خراساني
فلفلمويه اصل الكبر اصل الهندبا اذريو اشترغار

بيخ مغيلان بيخ ني بيلكوش بيخ كرفس پيل زهره
بنك اصل القصب لوف اصل الكرفس فيلزهرج

باب التا
پنجك پتش پش موش
كث بركث م م

تشوره تخم كاشني بستاني تخم كاشني صحرايي تخم كشوث تخم شود
جوزماثل بزر الهندبا طرخشقوق بزر الكشوث بزر الشبث

تخم سنداب تخم كاهو تخم كرز تخم شلغم تخم كوزبري
بزر السذاب بزر الخس بزر الجزر بزر الشلجم دوقو

تخم اسپست تخم ساز تخم كندنا تخم انجره تخم كيكز وكهزك
بزر الرطبة بزر البصل بزر الكراث بزر الانجره بزر الجرجير

تخم انده قوقی تخم هلیون تخم بلبان تخم ترشنیک تخم خطمی
بزر الهندقوقی بزر الهلیون حب البلسان بزر الحماض بزر الخطمی

تخم کرفس تخم بنك تخم کرفس کوهی تخم توبوه تخم سپندان
بزر الکرفس بزر البنج فطراسالیون بزر النجل حب الرشاد

تخم سوند تخم دلآشوب تخم مدسنبر تخم کنکر تخم بیاسو
بزر الحرمل بزر الفنجنکشت بزر النمام بزر الحرشف حب الریباس

تخم کدو تخم بجوحو تخم کاج تخم مورد تخم اهر
حب القرع حب الکاکنج حب الصنوبر الصغار حب الآس لسان العصافیر

تخم ترخو تخم وهل تخم اسفاناخ دومی تخم شاهسفرم
قودسانا ابهل بزر الرمق بزر الریحان

تخم مرو تخم خربزه تخم خیارزه تخم خیاربالنك
بزر المرو بزر البطیخ بزر القثا بزر القثد

تخم کل تخم تورك تخم کلم تخم اسپناخ تخم بخنکشت
بزر الورد بزر الخرفه بزر الکرنب بزر الاسفاناخ بزر الفنجنکشت

تخم مرغ تذری تدرو تربزه ترنج ترانکبین
بیض تودری تدرج فجل اترج ترنجبین

ترخونی تره خراسانی ترشنیز ترید ترمس
طرخون بقلة الخراسانیة حماض الاترج م م

تنبول تدکار توالی مس توالی آهن توث سفید
تانبول م توبال النحاس توبال الحدید توث حلو

توث سیاه تورك توث کل توتیا تیقال تیهو
توث حامض بقلة الحمقا توث وحشی م سکر العشر طیهوج

باب الثا ثقل مس ثقل نقره ثقل قلع
خبث النحاس خبث الفضة خبث الرصاص

ثقل روغن زیتون ثقل روغن زعفران ثقل صینی ثیل
زیتار وقو معما اسیوس م

باب الجیم جاخوشی جامخواب بك جار النهر
جاوشیر طحلب م

جبراهنك جغنو جرواسك جرز جرخ
جبلنج قنبرة صرصر حباری رخ

جرك کوش جربش کوشت جشمك جشمك خروس جشمها خرس
وسخ الاذن سمین تشمیزج عیون الدیکه عیون الدب

جغندر جت بلوط جکر جکر وعها جکر بز
سلق م کبد کبد الطیور کبد المعز

جکرمیش جکرخر جکرسك دیوانه جکرخوك صحرایی
کبد الضان کبد الحمار کبد کلب الکلب کبد الخنزیر البری

جکروزغه جکرکبك جکرکرك جکرکاوکوسفندکوهی
کبد الوزغة کبد الحجل کبد الذیب کبد الایل

جلغوزه جمست جیجم جیز جنطیانا
حب الصنوبر الکبار م م م م

جنجل چنار چوبک اشنان جو جو برهنه
م دلب اذريو شعير ميلت

جوز القي جوز ماثل جوآب چوب قرنفل چوب شونيز
م م ماء الشعير قرفة القرنفل سيسادون

جيوه

باب الحا

حاشاء حب النيل
زيبق م م

حب السمنة حب المحلب حب بلبان حب المشم حب العاد
م م م م

حبة السودا حب الراس حب اليان حبت الملوك حبان ى
شونيز م م ماهود اند م

حجر البيري حجر علي حجر مشقق حجر قبطي حجر لاژورد
م م م لاژورد

حجر الاحمر حجر العقاب حجر الفر حجر القمر حجر جيي
م الكمكت م م م

حجر اسفنج حجر اناغاطر حجر الكرک حجر الحوت حجر الحاعيطوک
م م م م بزرنود م

حجر الكلب حجر الجزني حجر الازوج حودون حربا
م م م سالامندرا م

حرف حرف الما حرجوان حربل حلزون
حب الرشاد م م م م

حليموا حليب حماض الماء حماض حماج
سلق بري م م م م

حنا حزدومي حي العالم

باب الخا

م م م

خار مهك خار خشك خاراو خاكستر خاكستر چوب رز
شكاعي خسک حاج رماد رماد خشب الكرم

خاكستر چوب بلوط خاكستر آسمانه پرستوک خاكستر كاه باقلا
رماد خشب البلوط رماد عش الخطاطيف رماد تبن الباقلا

خاكستر ني خارپشت خايه مرغ خايه بط خايه شترمرغ
رماد القصب قنفد بيض الدجاج بيض البط بيض النعام

خايه كنجشك خايه كبک خايه لقلق خايه مرغ آبي خايه كوسالة
بيض العصافير بيض الحجل بيض اللقلق بيض الاوز بيض العجاجيل

خايه سگ آبي وقندز خايه شتر خانق النمر خانق الذيب
جندبيدستر خصي الابل م م

خانق الكلب خالاون خاليوسون خرزهره خربزه
م م م دفلي بطيخ

خركور خر خرک خرهك خرما هندي
حمار الوحش حمار بو بد تمر هندي

خرو خراطين خربوث خردل سفيد خربق سفيد
خبازي م توث حامض حرف ابيض

خربق سیاه خره کبجید خرامقان خرکوش صحرایی خرکوش دریایی

خربق اسود کبب السمم م ارنب بری ارنب بحری

خرچنك جویی خرچنك هندی خرچنك سوخته خروس

سرطان نهری سرطان هندی رماد السرطان دیک

خرزوك شکن خرف خق خکدانه خشخاش سفید

خنفسا م عصفر قرطم خشخاش ابیض

خشخاش سیاه خشخاش ریدی خشخاش مقرن خشکنکبین

خشخاش اسود م م خشکنجبین

خصی الثعلب خصی الکلب خطمی خلال خلد

م م م م م

خل خمی خمیی خمان خندل

م م م م خردل

خندل پاپانی خندروس خنثی خولنجان

لبسان م م م

خون خون سیاوشان خون کاوماده خون کاونر

دم دم الاخوین دم البقر دم الثور

خون آدمی خون خرکوش خون سنکپشت خون کنه خون بلشت

دم الانسان دم الارنب دم السلحفاة دم الحلم والقراد دم الضفدع

خون کبوتر خون شب پره خون حیض خون کاو و کوسفند کوهی

دم الحمام دم الخفاش دم الحایض دم الایل

خون آفتاب پرست خون راسو خون ورل و حردون خون خرس

دم الحرباء دم ابن العرس دم العدل والحردون دم الدب

خون سك دیوانه خون خروس و مرغ خون بوف خون خرگوش

دم کلب الکلب دم الدیک والدجاج دم البومه دم الخرفان

خون بز نر خون بز ماده خون بره خون موش خون خوک

دم التیس دم المعز دم الحمل دم الفاره دم الخنزیر

خوك ماهی خوللو خیار بالنك خیار زه خیار کدو خیار

دلفین دارباج بری قند قثا بطیخ رقی سبند قثاء الحمار

خیار چنبر خیری باب الدال دارچینی

خیار شنبر م م

دارفلفل دارزرد دارصینی صینی داردك دادی

م عروق الصفر قرفة الدارصینی سودانیات م

دارشیشعان دانه موین دانه امروذ دانه به دبن

م عجم الزبیب حب الکمثری حب السفرجل م

دج دراج دروج عقربی درد روغن زعفران درد روغن زیت

م م م لحمه سلیمانیه عکر الزیت

درد سرکه درد شراب درمنه ترکی درمنه کوهی درن

درد الخل درد الخمر شیح ارمنی شیح جبلی علق

درو قیون درخت چنار درخت قطران درخت وزك

م دب شرین غرب

درخت کز درخت رز درخت وبق درخت طغك درخت نبشاد
طرفا کرم اشخیص ازاددرخت بقن

درخت زفت درخت مریم درخت غار درخت حنظل
ادز شجرمریم غار شري

درخت کاج درخت بادام تلخ درون طارس دستبنو
صنوبر مرج م دستنویه

دشبد دل دلبوث دلـه دلفین دلبنر
کوادع قلب م دلق م م

دلیك دمنك مالیکت دماغ دماغ شتر دماغ مرغ خروس
م طروعلودقطی م دماغ البعیر دماغ الدیك والدجاج

دماغ راسوا دماغ اسب دماغ شبپره دیغر دبنه
دماغ ابن العرس دماغ الخیل دماغ الخفاش م الیه

دودالقرمز دورس دواله ودوار الملات دوشاب خرمایی
م شوکران اشنه دبس وسیلان

دوبرا دوص دوغ دهانه دیودار دیلکودلیه
م مخیض دهج دنبلة

دیفروخس باب الذال ذاذي الاسکندرانی
م م

ذاقوبداس ذبل ذرارج ذفري ذنب الخیل
م م م م م

ذوخه اوراق باب الراء رازیانه رازیانه رومی
م انیسون رازیانج م

داقوته راسو راسن رامك رب السوس رتك
نصنع ابن عرس م م عصارة السكل متكعل اصبع

رجل الجراد رجل الغراب رخام رشته رطب
دربنه م م م اطریه م

رعي الابل رعي الحمام رعاد رقاع یمانی رقعه
م م م م

رنك لاك روناس روغن كاووكوسفند روغن کنجد
لك فوه سمن شیره

روغن زیت روغن نخرکی وبادام کوهي روغن زعفران
زیت زیت السودان دهن الحلوق

روغن بلبان روغن علي روغن سوخته روباه
دهن البان اومایلی دوسخبجة ثعلب

روشنك روباه ترك روده ریباس رية الحجر
ثاطل عنب الثعلب معا م م

ریوندچینی ریم آهن ریجال ریحان سلیمان ریحان الکافور
داوند خبث الحدید سورد م م

ریتیلج ریحان کوهي رینك کوخر باب الزاي
م باداورد حزا

زاغ سفید زاغ سیاه زاغ شتردندان زاغ سبز
قلقدیس زاج قبرسی قلقطار قلقند
زاغ سرخ زباد زبرجد زبدة البحر زرین درخت
زاج سوری م م م م
زراوند گرد زراوند دراز زردهٔ کوش زرد آلو زرشک
زراوند مدحرج وزراوند طویل وسخ الاذن مشمش انبرباریس
زرنت زرسرخ زرنج زرنباد زرافه
زرد ذهب م م م
زردوک زعفران زغار کرم زفت رومی
طرغلودیس م خواطین م
زفت خشک زفت تر زلیبی زمرد زنیان
زفت یابس زفت رطب م م نانخواه
زنگی دارو زنکباری زنجبیل زنجبیل الکلاب زنبق
اسقولوقندریون فلفونیا م م م
زنگ آهن زنکار زنام داروی تلخ روفا خشک زهرة النجاح
زعفران الحدید زنجار کاذریوس زوفا یابس زوفا رطب
زهرها زهرهٔ خرگور زهرهٔ آهو زهرهٔ غوچ زهرهٔ خاد
مرارات مرارة حمار الوحش مرارة الظبی مرارة الکبش مرارة القنفذ
زهرهٔ خرگوش زهرهٔ افعی و پلنگ زهرهٔ دراج خوار و دوبرا
مرارة الارنب مرارة الافعی والنمر مرارة الرخمه

زهرهٔ خرس زهرهٔ گاو زهرهٔ ماهی شبوط زهرهٔ دکنه
زهرة الدب مرارة البقر مرارة الشبوط مرارة التیس
زهرهٔ خوک زهرهٔ سگ آبی زهرهٔ کفتار زهرهٔ شیر
مرارة الخنزیر مرارة کلب الماء مرارة الضبع مرارة الاسد
زهرهٔ کلنک زهک زیره زیتون زیتون بری
مرارة الکرکی لبا کمون م زیتون الکلب
زیت السودان زیت انفاق باب السین سلج
م زیت رکابی م
سالامندرا سادج سپرز سپستان سپندان
م م طحال م حرف
سپوس سبز سپند سپیداب سداب
نخاله قنب حرمل اسفیداج م
سرلیش سرها سرموش سرخرگوش سوف سوخته
اشراس روس راس الفار راس الارنب اباد
سرکه سرکه عنصل سرگین سوسمار سرگین بز سرگین میش
خل خل العنصل بعر الضب بعر المعز بعر الضأن
سرگین گاو سرگین اشتر سرگین استر سرگین پیل سرگین خوک
جثی البقر بعر الجمال روث البرذون زبل الفیل زبل الخنزیر
سرگین کودکان سرگین موش سرگین کرک سرگین زرزور سرگین خر
زبل الاطفال خرو الفار زبل الدیک زبل الزرازیر زبل الحمار

سرکین سگ سرکین مرغ و خروس سرکین ملخ. سرکین لقلق سرکین دوا(?)
زبل الکلب خرو الدجاج والدیک زبل الجراد زبل اللقلق زبل الرخمة

سرکین کبوتر سرکین کنجشک سرکین پرستوک سریشم سریشم ماهی
زبل الحمام زبل العصافیر ذرق الخطاف غراء الجلود غراء السمک

سرو کوهی سرو سرخ سراج القطرب سپرم
عرعر م م م فتاع(?)

سرکلی سنبر سیالیوس سطاریون سطروسیون
علیق الکلب نمام م م م

سطاخیس سعد سغارنکوس سقمونیا سقنقور
م م م۰ م م

سکبینج سک و سک الملک سلق سلیخه سلدایون
م م م م م م

سماق سمکة الصیدا سمور سمادوغ سنگ روشنایی
م م م م مرقشیثا

سنگ بلور سنگ آتش سنگ یشم سنگ لاجورد سنگ رخام
حجر البلور حجر النار حجر الیشب لاجورد طین قیمولیا

سنگ آسیاب سنگ جهود سنگ ارمنی سنگ ماه سنگ مثانه
حجر الرحی حجر الیهود حجر ارمنی حجر الحیه(?) حجر المثانة

سنگ آهن ربا سنگ مرمی(?) سنگ خون سنگ کفشگران سنگ کارد
حجر المغناطیس حجر الطریط(?) حجر الدم حجر الاساکفة حجر المسن

سنگ برامی سنگ عسلی سنگ سگ سنگ خروس سنگ که در دیک حمام باشد
حجر البرام حجر عسلی حجر الکلب حجر الدیک حجر الحمام

سنگ اسفنج سنگ ماه سنگ پرستوک سنگ حبشی
حجر الاسفنج حجر القمر حجر الخطاطیف حجر حبشی

سنگ زجم(?) سنگ مغنی سنگ پشت سنگدان سپند(?) سیاه
حجر اعرابی مغنیسیا سلحفاة قانصة شونیز م

سنبل سنباده سندروس سنجاب سنور سنجد
م سنباذج م م م غبیرا

سوزه سوسن سورنجان سوسمار سولان
قنابری م م ضب م م

سرمه سپاهانی سورج سیبیا سیر سیهک میان گندم
اثمد م م م اراقوا(?)

سیب سیلان سیر سیرموا سیه مار
تفاح سقف(?) ثوم اثقوردیون اسود سالخ

سیه دارو سیهک داوران **باب الشین** شادنه
قاشرشین(?) ساد اوران شادنج

شادنه هندی شاطل شاتره شاهسفرم شاه بلوط
شادنج هندی م شاهترج م م

شاه صینی شیاف مامیثا شاخ گاو شاخ بز و گاو کوهی شبیز(?)
م عصاره مامیثا قرن البقر قرن المعز والایل

شب يماني شبوط شترمرغ شجرة ابي مالك شحم حنظل
م م م م م

شراب انكوري شراب خرمايي شراب مويزي شراب عسلي شراب دوشابي
خمر نبيذ التمر نبيذ الذهب نبيذ العسل نبيذ الدبس

شراب نادكيلي شراب فايندوانجير شرزه شش شش روباه
نبيذ النارجيل نبيذ الفايند والتين وصعنه ديه رية الثعلب

شش خوك شش خركور شتقاقل شفترك شفتالو
رية الخنزير رية حمار الوحش اشتاقل خبه خوخ

شقايق سقرديون شكاعا شكر شكنبه شكرنك
م م م سكر كرو جوارات

شل شلغم شلمك شمليز شمشاد شكال
م شلجم شيلم حلبه بقس ابرطيا

شود شوق شهدانه شيلانه شيطرج
شبت سح قنب عناب م

شيرخشت شيرانجير شيرنبات شير شيرمرغ
شيرخشك م عسل الجوز لبن سيرزق

شيرشتر شيرز شيركاو شيرميش شيرآدمي
لبن اللقاح لبن المعز لبن البقر لبن الضان لبن الانسان

شيراسب شيرخر شيرجو شيرشوعات باب الصاد
لبن الخيل لبن الاتن كشك الشعير لبن الشوعات

صابون صبر صدف صدف البواسير صنغر
م م م م زنجفر

صندل سفيد صندل سرخ صنوبر باب الضاد
صندل ابيض صندل احمر م

ضجاج ضرو ضرب ضريغ ضروع الكلبه
م م م م م

ضيمران باب الطا طاليسفر طاووس طالقون
شاهسفرم م م م

طباشير طبرزد طبقا طخيقون طرستوج
م م م م م

طريقين طماغيون طريفان طغلك طلق
م م م م م

طليا طلا طوسك طيلافون باب الظا
م م دنيا قوس م

ظليم ظنج ظلف المعز ظيان باب العين
م م م م

عدس عروسك عرطنيثا عرن عرم عروك دريم
م طنوت م م م كاكنج

عرص عسل عسل بلاذر عصار عافت عصار لحية التيس
م م م م م

عصارهٔ زرشک عصاره افنتين عقيق عقرب دريايي
عصاره انبرباریس م م عقرب بحري

عقرب عكبر عليق علكت عناب
م م م م م

عنبر عنبرپي عنب الذئب عود عود الصليب.
م جده م م فاوانيا

عودبلسان عود الوج عود الحية عوسج عيون الديكه
م وج م م م

باب الغين غوره غورهٔ خرماء غوشنه غوشيه
حصرم بلح م م

باب الفا فاشرا فاخره فاختنه فادج
م فاغره م م

فالنحيقن وفيون فراهيون فرنجمشك فطر
م م م افرنجمشك م

فطراساليون فقاع اذخر فلنجه فلفل سياه فلفل سفيد
م م م فلفل اسود فلفل ابيض

. فلفل آبي فلفل السودان فو فوفل فيل
فلفل الماء م م م م

باب القاف فندق فندق هندي
بندق بندق هندي

قافله قاقلي قالنجه قبطه قديد
م م عفعق ناطف م

قرنفل قره قرط قرة العين قراطارعون
م رضبين م م

قرانيا قرصعنه قرمز قرظ قرطم بري
م م م م م م

قرون السنبل قرط قرط قرفه قسط
م م م م م

قسوس قسب قطران قثاء الكنه قصب الذريره
م م م م م

قطف قفر قغورا قلغي قلفاس
م م م م م

قلقطار قلب قلبه قليميا قمري
م م قلى اقليميا فاخته

قطربان باريك قطربان ستبر قنبيل قند قنفهر
قطوريون دقيق قطوريون غليظ م م م

قومي قوقالس قوطولدون قيشور قيل
م م م م زفت رطب

قيوس قيروطي باب الكاف كاشنى صحرايي
م م طرخشقوف

كافور كاوزبان كاشني كاشني شامي كاهو

م لسان الثور هندبا انطونيا خس

كاندیک كاوبنطومك كاورس كاكل كاشم

الوج شبوم جاورس طبقا م

كاغذ كاسكينك كبوتر كبوتربچه كبك

قرطاس شقراق حمام فراخ الحمام قبج

كبك كر كباب كبابه شكافته كبيكج كتان كثيرا

دراج م فاغره م م م

كجنم بجو موا كج [كج] كجك وقصبك كدو كرسنه [وكسنك]

مل الملك كاكنج جص شنج قرع م م

كرويا كرمدانه كرده كرد آسياب كرتينه

م كليه غبار الرحي ابركاكيا

كرنب رومي كرم ابريشم كرم درختكاج كرك كركس

قنبيط دود الحرير دود خشب الصنوبر ذيب نسر

كردكان كردكان هندي كركدن كزبتري كزانكبين

جوز جوز هندي كرك اشقاقل كزنجبين

كرمازك كزر كسته كسيلا كشنيز كتك

جزمازج جزر عصى الراعي م كزبره اقط

كشمش كشوث كعب خوك كعب كاو كف آبكينه

قشمش اكشوث كعب الخنزير كعب البقر مسحقونيا

كف دريا كفتار كل خيري كل حنا كل كيدي كل كنده

زبد البحر ضبعة العرجا خيري فاغيه كادي كسنج

كل سنك كل سوسن كل زنبق كل باقلا كل خشخاش

خزاز الصخر سوسن زنبق ورد الباقلا ورد الخشخاش

كلك نار كل مشكين كلاب كل سرخ كلنار وكل صد [برك]

جنبذ الرمان نسرين ماء الورد ورد احمر جلنار ا

كل كل سورنجان كلغس كل ارمني كل قبرسي

طين سنبليد كرفس طين ارمني طين قبرسي

كل مختوم كل حكمت كل شاموس كل رومي كل كرمي

طين مختوم طين الحكمة طين شاموس طين رومي طين كرمي

كل سرخ كل جزيره مصطكي كل اقريطش كل مصري كل سرخ

مغره طين بلد المصطكي طين اقريطيس كل مصري طين فارسي [سرخ شيرازي]

كل زرد كل نيشابوري كلنك كل كندم كليل الملك

طين اصفر طين نيشابوري كركي جوز جندم اكليل الملك

كلفس كوهي كلم كماه كماشير كميز ادمي

فطراساليون قثاء فطر م بول الانسان

كميز كودكان كميز چهارپايان كميز شتر كميز بز

بول الصبيان بول الدواب بول الابل بول المعز

كميز سك كميز كاو كميز كاوميش كميز خوك صحرايي

بول الكلب بول البقر بول الجاموس بول الخنزير البري

كميزخر كميزبزكوهي كناد كنادتر كنارخشك

بول الحمار بول الابل سدر نبق رطب نبق يابس

كنجيد كندم كنجشك كنكر كنكري كن ابليس

سمسم حنطه عصفور حرشف صمغ الحرشف اكمكت

كندشه كندر كندردريايي كندنا كوزد

كندس صمغ البطم لبان كراث انزروت

كوزبوا كوزقلا كوزكنا كوخز كودكود

جوزبوا جوزالرو جوزماثل حوا حدادة

كوكرد كوشمامي كوشت كوشت بالنك كوشت كوسفند

كبريت ودع حنظل شحم لانرنج لحم الضان

كرور كودل كوشت كوشت بره كوشت خوك

خرنوب كبر لحم لحم الحملان لحم الخنزير

كوشت بزنرومادة كوشت كاو كوشت كوساله كوشت كاو متش

لحم المعز والتيوس لحم البقر لحم العجل لحم الجاموس

كوبيلك كوشت جيش كوشت آهو كوشت خصي كله

زرزور لحم الجبا لحم الغزال لحم الخصي من الحيوان

كوشت خركوش كوشت خرس كوشت خر كوشت شتربچه

لحم الارنب لحم الدب لحم الحمار لحم الجوز

كوشت كربه كوشت ددها كهربا كهكزكه وكبكز كتيه

لحم سنور لحم السباع م جرجير مصطكى

كياه لاذن كياه كس وهران كيل زدد كيل سرخ **باب اللام**

قنوس كنبلج زعرور جبلي زعرور بستاني

لادن لاجورد لاغيه لا لا لحام الذهب

م لازورد م م م

لعبت بربري لفاح لوبيا لوطوس ليمو **باب الميم**

سورنجان م م م م

مازفين ماهي ماهيابه ماهي زيتان ماهي اشنه

جدوار سمك صحنا اربيان ديثنا

ماهي طريخ ماهلو ماميثا ماترنك مارمهره

طريخ حاما م سام ابرص حجر الحيه

مار مازو ماست ماش ماشداد و

حيه عفص لبن حامض م كافيطوس

ماهيزهره ماش هندي ماهيتا سرخ ماميران

ماهيزهرج قلت ارغاموني م

ماء الكافور ماء النون ماء العسل مارچوبه متخن

م م م هليون مطبخ

محموده مثلث محروث محلب مخلصه

سقمونيا م م م م م

مداد بسد لؤلؤ اذان الفار مرداسنج

مداد بسد لؤلؤ اذان الفار مرداسنج

ووخوش مووتلخ مر مرو مواشه مران

مرماموز اشموسا م م م م

موعز موطيس موقيشا ومر ميرج موادارخوا

موعزي م م م م دخمه

مرغ خانكي مرغ آبي مرغ كردانه مرورشك مرك موش كاني

دجاج اوز كرداج بزرالمرو شكل

مرك موش عيل مشت رو مستعجل مش مشك مهل

ديك بر ديك مازريون بوزيدان غاسل مسك م

مصطكي معده مغاث هندي مشكك كوشت مغاث

م م كز عصله م

مغز مغز خكدانه مقل ازرق مكس ملح منك

مخ لباب الوزم م ذباب جراد نخ

مسل دارو مسن موز مور مو مورد بابا

بنفه م م نمل م مورد اسفرم

موميايي كوهيانوبي موش موي موش كور

م م فاره شعر خفاش

موش صحرايي مها ميش معه سايله ميعه

يربوع م م لبني م

مويزك ميويز ميخك ميخته **باب النون**

مويزج م ميبختج واملق

موش دربندي موش دزبندي م
مورد مرم موميا ... ابن ... المورد

نانخواه ديو ناريخ نارمشك ناردين نان ناركيل

الطفار الطيب م م م خبز نارجيل

نخود نخوش نرك پلنك نركس نشاسته نشادر

حمص فاشرا نووك نرجس نشا م

نضار نفط نقل خواجه نقره نملت نمك هندي

م م حب الصنه فضة ملح ملح هندي

نوشادر نهنك نيي نيشكر نيوند نيوندرم

م تمساح قصب قصب السكر حرمل حب الحليب

نيلوفر نيله **باب الواو** ودع ورق بارتنك

م نيلج م لسان الحمل

ورق سنكو ورس وزلت ورق بلوط وزغه وسمه

حشيش بزر قطونا م م م م م م

وشق **باب الهاء** هديه هدهد هرنه

م م م م

هرليثه هنر هزارجشان هزاراسفند هشت دهان

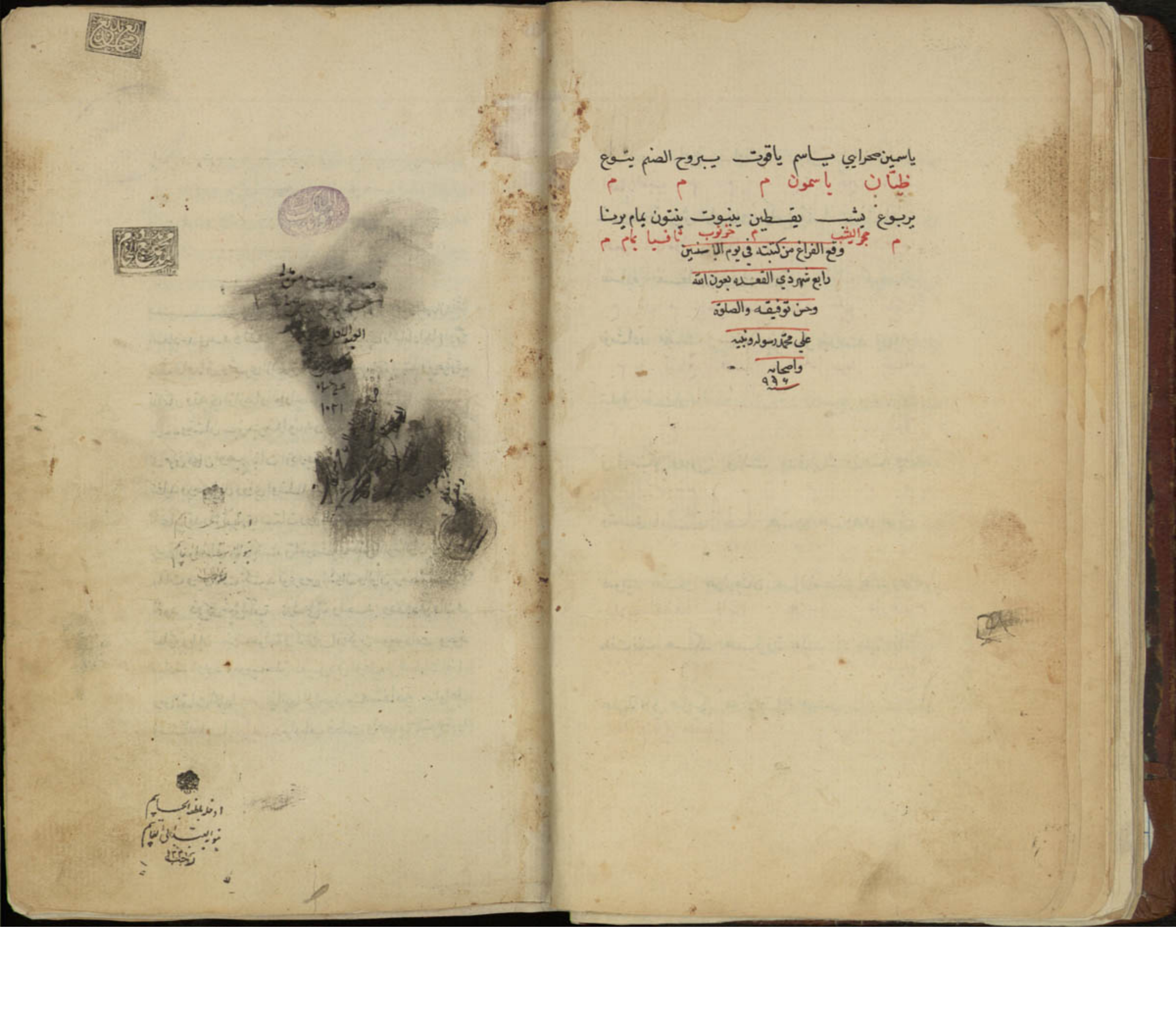
لبلاب دغيدا فاشرا هرمل عود هندي

هفت نلك هكد هليون هليله رزد هليله مويزك و سياه

مازريون فقع م اهليلج اصفر اهليلج اسود

هليله كابلي هلل مكي هوفاريقان هيشر **باب الياء**

اهليلج كابلي حضض م م

ياسمين صحرايي ياسم ياقوت يبروح الصنم يتّوع

ظيّان ياسمون م م م

يربوع يشب يقطين يبنوت ينتون يمام يرنا

م مجاليشب م خرنوب ثافسيا يمام م

وقع الفراغ من كتبته في يوم الاثنين

رابع شهر ذي القعده بعون الله

وحسن توفيقه والصلوة

على محمد رسوله ونبيه

واصحابه

٩٩٦

بسم الله الرحمن الرحيم رب سهل وتمم بالخير الحمد لمن وفقنا
اسداد حمد بی عد و اعداد سپاس بی قیاس مبدعی را که آثار ابداع او بر هر
ورقی از اوراق و شجری از اشجار وسمت وضوح یافته است و بر هر ثمری
از اثمار و زهری از ازهار انوار ایجاد او تافته **شعر**
برگ درختان سبز پیش خداوند هوش ۵ هر ورقی دفتریست معرفت کردگار
بی امر کن فکان او هیچ نبات از دریچه وجود لب بشکر خنده نشو و نمایی
نگشاید و بحکم فرمان روای او سلطان صرصر روی برگ گلی از هیچ نهال غنچه نیابد
تا سحاب قدرتش آبیاری بستان روزگار نکرد تصویر نگارخانه آفرینش
بر صفحات اوراق ظاهر نگشت و تا خورشید حکمتش گلگونه الوان بر چهره
نباتات و حیوانات نکشید نوعروس اشکال و الوان بر منصه ظهور جلوه
ننمود ففی کل شیء له آیة تدل علی انه واحد و درود فراوان و
صلوة بی پایان حضرت خواجه را که غرض از تکوین موجودات وجود
مبارک او بود و موجب خلق طفیل دین او علیه من الصلوات افضلها
ومن التحیات اکملها **شعر** فیا ایها الراجون منه شفاعة صلوا علیه
وسلموا تسلیما **اما بعد** بر ارباب فطنت و اصحاب حکمت پوشیده

نماند که هیچ چیز از انواع مخلوقات و اصناف موجودات از حکمتی
ربانی خالی نباشد و هر چیزی را جا بجا منفعتی و جودی هست
مضرتی فراجی هست و هر چند معرفت ادویه تمامها بغیر از خالق
بر هیچ کس ظاهر نگشته و خود در گنجینه اختراع و ابداع خالق که راه
تواند یافت اما بعضی که کماهی مزاج و خاصیت و منفعت و مضرت
آن روی از تتق خفا و حجاب نموده بالهام تعالی او با علامه
تقدس و نیز هر کس از علما معرفت ادویه بحسب تجربه خود چیزی فرموده
و خلاف کرده اند و غث و سمین از یکدیگر جدا نهاده اند و چون
بنده کمترین علی بن الحسین انصاری المشتهر بحاجی زین العطار
درین قسم بحسب المقدور والامکان شروعی نموده میخواست تا
قول اصح و تجربه ارجح باز نماید تا جماعتی که نایره اشتیاق این علم
داشته باشند بزلال معرفت این کتاب تسکین آتش نزاع و التیاع
کنند و نیز مدتی مدید است تا مجموع همت مصروف و عنان نهمت
معطوف آن بوده که بوسیله خویشتن را از رتبه بد اختری بر حد
شهرستان مشتری طالعی رساند و دیده بخت گران خواب خود
را از نومة الغافلین بیدار گرداند و این معنی بی آنکه ببذل
اشفاق و مرحمت و توسل باستان الطاف و موهبت صاحب قرانی
کند که خاک درگاه او کیمیای سر هنر و هواء بارگاه او حیوة
بخش هر صاحب هنر تواند بود نمی تواند بود و چنانچه عقل
دوربین و فهم دور اندیش در عرصه امکان و قضای دوران دوران

کرد بغیر از آستان آسمان رفعت وحضرت حضرت بلقیس زمان
وزمین ملکه تخت نشین سلطان نشان سلطان خواتین جهان شعر
آنکه در مهد جلالش وهم را نابوده دست ٭ وانکه با سر عفافش باد را
نابوده راه ٭ با وجود دورباش عفت او آفتاب ٭ کی تواند کردن اندر
سایه خیرش نگاه ٭ زهره زهراء دولت اختر برج شرف ٭ شمسه
گردون عفت سایه لطف آله ٭ عصمة الدنیاء والدین بنفع الجماد
خلدالله ایام سلطنتها وابدا انار معدلها بدست نیاورد وقانون
کلی سعادت خویش وذخیره اغراض دولت خود بجز از نظر کیمیاء خاصیت
آن صاحب قران که خاک درگاه او شفاء انواع حوادث تواند ساخت
امید وادکه بعین عنایتش ملحوظ گشته بر ارباب بصیرت واصحاب حکمت
مبارک باشد والله الموفق وتاریخ این کتاب سنه سبعین و
سبعمایه بوده وبدانکه این کتاب مشتمل بر دو مقالت است اول
در ادویه مفرده واسامی بلغت هر طایفه وابدال واصلاح ومنفعت
ومضرات آن ومقاله دوم در مرکبات مستعمل واین کتاب را اختیا
بدیعی نام نهادیم فصل باید دانست که ادویه یا نباتی
یا حیوانی یا معدنی بود اما نباتی مستعمل از وی بزور بود یا اوراق
یا قضبان یا ازهار یا عصاره یا ثمار یا صموغ یا لحا یا اجبان بود
که جمله وی مستعمل بود اگر مستعمل از نبات اوراق بود همچون ساذج
ومازریون وبابنول وامثال آن واجب بود که دقتی گیرند که در حجم
تمام شده باشد وبغایت خود رسیده بود پیش از تغییر لون واگر

بزور بود مانند انیسون وکرویا وکمون وامثال آن بایدکه وقتی گیرند
که در نضج مستحکم شده باشد وفقاحیه ومائیة از وی متمیز شده
باشد واگر اصول بود مانند عاقرقرحا وجنطیانا وبهمنین وامثال
آن وقتی گیرند که اوراق افتادن گیرد واگر ازهار بود همچون بنفشه
ونرگس واقحوان وامثال آن بعد از آن که منفتح شود وپیش از ذبول
گیرند واگر قضبان بود همچون زرنب واسطوخودوس وحاشا
وامثال آن بعد از ادراک تمام پیش از ذبول گیرند واگر ثمار بود
مانند قاقله وقرنفل وبلادر وامثال آن بعد از ادراک تمام
پیش از استعداد سقوط باید گرفت واگر جمله وی مستعمل بود مانند
اذخر وقنطوریون وقیصوم وامثال آن پیش از تبدل وبعد از ادراک
تخم گیرند واگر تخم آور بود وهر ادویه که در اصول تشنج ودر قضبان
ذبول گمتر بود ودر بزور امتلا وسمن ودر فواکه اکتناز ورزانت بیشتر
بود بهتر ونیکوتر بود وگرفتن ادویه نباتی در هواء صافی اولی
بود از آنکه در هوا متغش یا نزدیک بهواء تر وبری از نباتات قوی
قوی تر از بستانی بود ونباتات جبلی اقوی بود از بری وهر کدام از نباتات
که در لون خود اصبغ بود وبطعم اظهر ورایحه وی اذکی در باب
خود اقوی بود واکثر قوة حشایش بعد از دو سال تا سه سال ضعیف
شود اما وقت گرفتن صموغ همچون بارزد واشق وجاوشیر وما
شدان بعد از انعقاد پیش از غایت جفاف گیرند وبیشتر صموغ
قوتها بعد از سی سال باطل شود خاصه فرفیون اما گرفتن لحا

همچون شیطرج وماهی‌زهره وسلیخه وامثال آن وقت رسیدن
تخم وی پیش از نقصان گیرند وگرفتن عصارات مثل اقاقیا وافتی
وحضض وماننده آن بعد از رسیدن نبات وی گیرند اما آنچه
اقوی بود از هر طبیعة مدت بقاء وی بیشتر بود اما وقتی که یکی ازین
تازه وقوی نباشد اولی آن بود که ضعیف همین نوع را بجای
وی خرج کنند واگر نیابند آنگاه وی را بدل کنند اما حیوانی
مانند قرون ومرارات واکباد واجب آن بود که از حیوانات
جوان گیرند ودر زمان ربیع وان اصح المزاج واز رسیده تر واتم
ازوی گیرند بعد از کشتن گیرند وبحیوانات مرده التفات
نکنند وازایشان ادویه نگیرند اما معدنیات مانند قلقند
وقلقطار وزرنیخ وامثال آن اولی آن بود که از معادن معروف
گیرند وان اختیار کنند که جوهر آن پاک بود ودر لون تفاوت
نبود وابرسمان طعم مخصوص بود اما نگاه داشتن قوی ادویه
بر پنج وجه بود اول جمع آوردن اجزاء ان دارو وکوفتن
وقرص ساختن ودر سایه خشک کردن همچون دارچینی دوم
آن دارو یا چیزی که حافظ وی بود بخاصیت همچو خلط کافور
با جشمیزج یا فلفل یا جو وخلط فرفیون باسلت یا باقلی یا پوست
بادام تر وخلط فلفل سفید با باقلا وامثال آن بسبب قوة
اجزاء سوم ظروف چنانکه بعضی ادویه را واجب بود که در ظرفی
کنند که سر وی تنگ بود وسر آن بموم استوار کنند تا قوت

وی بتابش هوا تحلیل نیابد مانند مسک وکافور وعنبر ومسک
اولی آن بود که در ظرفی اسربی کنند واگر یافت نشود ابگینه وکافور
در ظرف ابگینه کنند واگر یافت نشود در ظرف پوستین کنند
مانند دبه وبعضی ادویه در کوزه کنند وسر کوزه محکم دارند
مانند بزور واوراق وبعضی در انبانه کنند مانند خربقین و
وبید وکهربا وامثال آن وبعضی را کیسه کرباس کافی بود مانند
اقاقیا وپوش وعصارات چهارم جایگاه آن چنانکه
ادویه در موضعی بود معتدل در حرارت وبرودت خالی از رطوبت
ودر موضعی که نیک گشاده بود ودر ممر ریاح ودخان نهد پنجم
بنهادن ادویه لازم بود که هریکی را بجای خود نگاه دارند تا ادویه
حاده مانند سقمونیا وافیون وادویه که اقوی بود مانند حلتیت وبیخ
در مجاورت ادویه که استعداد قبول آن روایح نداشته باشد
وبسبب آن حاد قوة وی ساقط گردد مانند بنفشه ونیلوفر وامثال
آن تتمه چون این معنی مقرر شد که ادویه ازین سه قسم بیرون
نیست یا غذاء مطلق یا دواء مطلق یا غذاء دوائی یا دواء غذائی
یا سم وآنچه خورده شود یا سهل الاستحاله بود وقوة بدن را بر وی
غالب بود وآنرا بدل ما یتحلل سازد آن غذای مطلق بود همچون
نان وگوشت یا چنان بود که اول بدن وی را تغییر کند باز وی بدن را
این را دوای مطلق گویند مانند زنجبیل وقرنفل وسنبل وامثال
آن یا چنان بود که اول وی در بدن تاثیر کند تاثیری ظاهر باز بدن

درروی اثر کند واز ابدل ما یحلل سازد این را غذای دوائی گویند همچون سرکه وخشخاش وکاهو وامثال آن واگر قوت دوائی غالب بود آنرا دواء غذائی گویند مانند کمون ونانخواه وکرویا وامثال آن یا چنان بود که قوت وی ثابت بود ودایما کیفیت وی بر بدن غالب بود ومفسد بدن باشد از سم خواسته مثل بیش وشوکران وامثال آن والله اعلم چون کلیات معلوم شد روی بمفردات آوردیم تا بیان هریك چنانکه التزام کرده‌ام کرده شود والله الموفق والمعین وعلیه التکلان

باب الالف ..... اطریلال

نباتیست که تخم وی مستعمل است ومانند تخم کرفس بود بزرگ‌تر وبلون کبود بود وبشکل ذیره بود وبغایت تلخ بود وآنچه سبز بود وقدری از آن بزرگ‌تر بود از تخم خلال‌دان گویند وان اطریلال است غیر مصری وابن مؤلف گوید این نوع از طرف اهواز آرند وهم آنجا می روید وآنچه کبود بود اطریلال مصری بود وحشیش وی را رجل الطیر وحب الغراب خوانند وحرز الشیاطین نیز گویند وگفته شود وطبیعت اطریلال گرم وخشك است در آخر درجه دوم ودر معاداة بهق وبرص بغایت سودمند بود وبعضی تنها استعمال مستعمل کند وبعضی یکدرم از آن با دانگی عاقرقرحا بسایند وبعسل بسرشند ولعق کنند ویکساعت یا دوساعت در آفتاب بنشیند چندانکه عرق بکند وگاه باشد که همان زمان آبله بزند وگاه وگاه باشد که زودتر از یکساعت بیرون آبله بزند وآب زرد بسیار از آن روانه شود بقدرت حق جل وعلا

تخم خلال‌دان

لون آن موضع باز لون اندام کرد دخاصه که این زحمت در موضعی گوشت‌مند بود واین مجرب است وبکرات جامع این کتاب امتحان کرده واین سری عجیبست اما بشرط آنکه اول تنقیه کرده باشد بعد از آن این دارو استعمال کند وباید که در تابستان بود وقتی که آفتاب در غایت گرمی باشد وبعضی گویند یکجزو ونیم اطریلال وپوست مایك جزو وورق سنا یك جزو مجموع کوفته وبخته پنج روز هر روز سه درم با شراب انگوری پاشامد از برص شفا یابد باذن الله تعالی خاصه که در آفتاب هر روز بنشیند چندانکه عرق بکند واگر بسایند اطریلال تنها وبعسل لف کرده بسرشند وهر روز دو مثقال با آب گرم بیاشامند پانزده روز متواتر البته برص بکلی زایل گردد باذن الله تعالی واگر اطریلال کوفته وبخته در بینی زنند مبدد بچه بیندازد والله اعلم

اترغیس

بزبان اهل دمشق ومصر عود ریح خوانند وان هم اصل اینست باذیرات بپارسی پوست بیخ زرشک خوانند وطبیعت آن گرم است در درجه اول وخشك است در دوم منفعت وی آنست که چون بجوشانند وبدان مضمضه کنند قلاع را زایل کند در هر دهن که باشد وهر نوع قلاع که باشد وبغایت مجرب است واگر بخوبسایند در گلاب ودر چشم چکانند رطوبتی که باشد خشك گرداند وسودمند بود جهت بقیت رمدی که مزمن شده باشد واگر بسازند در چشم استعمال کنند صحت چشم نگاه دارد واگر بطبخ از احتقان کند سودمند بود جهت ریشهای روده واگر بشراب یا بسرکه بجوشانند وبیاشامند بغایت نافع بود جهت درد جگر وورم ان نرم کند وصاحب جامع گوید اطباء مصر در داروهای چشم بدل ماميران صینی

في علاج برص

پوست بیخ زرشک

في الرمد

وما میزان مکی الا ذعیس میکند آبانا نکه محرق بود بپارسی سرف سوخته کویند
صنعت ان بستانند تابهٔ آهنی واسرب بر روی تابه نهند وقدری
کوکرد بران اندازند ودر کوره نهند وکاسه کواری سوراخی در بن آن کنند
و بر سر وی نهند و بدمند تا آن زمان که سوخته کردد بردارند واستعمال
کنند وابن مؤلف کوید و بسقورید وس در یک جای کبریت یاد کرده
و در دیگر موضع نهی کرده وکفته که سرق را تا در تابهٔ آهنی بر سر آتش ننهند تا بکوبه
دریخ شود وابوریحان بیرونی کوید این نوع بهتر از آن باشد وطبعت
اباسر دبود در دوم ومنفعت وی آنست که جون معمول کنند نشف ریشهاء
چشم بکند ودا ءالفیل ودا ءالثعلب سودمند بود جهت ریشهاء مفاصل وذکر وخصیه
جون بران موضع ذرور کنند وهمچنین بواسیر وسرطان وریشهاء زشت
وبد التحامات ابق اکسیریان زیبق را خوانند وبزبان ایشان زیبق حلی
نام دارد ودر ذاکفته شود انشاء الله تعالی ابکون لباب القمح است
ولباب الفوم ولباب البرنیر کویند وان لباب الحنطه است بروی نشا
کویند وبپارسی نشاسته ودر نون کفته شود انشاء الله تعالی
ابقر دنقرات وکفته شود ابوخلسا انجوسالت وخس الحمار وعاقر سعا
وبخور اللهرو وجل الحمام وحمیرا وهوفیلوس وشنقاد وکحلا وانقلیا
کویند وبسریانی حالویا وبلفظی دیگر بالفش وکاهو خس خوانند واین جمله
اسم نجادات بپارسی شنکار کویند وهو جوده خوانند وبهترین
ان بود که ورق آن سیاه رنگ بود وبیخ ان سطبر بود وورقان بسیار بود
طبعت آن کرم وخشک در اول درجهٔ دوم جون باسرکه بر بهق طلا کنند

سرف رومی

في علاج وجع المفاصل

جیوه

نشاسته

شکار حوجوده

زایل کرده اند وسپرز را نافع بود وجکر را پاک کرداند جون بسرکه بود خواه
خوردن وخواه ضماد کردن وبر نقرس ضماد کردن سودمند بود وجون با سیم
بن برخنازیر نهند تحلیل باید وریشها را نافع بود ومرهم وی سوختکی را
نافع بود وشقاق معقد را نیز همین سبیل وجون ورق آن بریان کنند
وباشراب بپاشامند شکم ببندد وجون بجایند وبر کزندگان اندازند ببرند
وبیخ آن زن جون برخود کیرد ودر آب آن نشستن نیز همین عمل کند
وحیض براند نفوه ومقدار مستعمل از وی دو درم بود وبسیار استعمال
کردن صداع آورد ومصلح وی روغن بنفشه بود یا کدو نیکوترین
آن بود که پاک ونیکو بود وطبعت وی معتدل بود دکوجی وسرکه
وکویند کرم وخشک بود در اول وخودی کوید کرم وتر بود در اول
وبلغم وسودا پاک کند وبدن را فربه کند وتقن دهد وحذر زایل
کند وذهن تیز کند وروشنایی جشم بیفزاید وجون در معاجین
کیا رکنند که شیرینی آن عسل بود مجامعت را زیادت کند ونعوظ آورد
ومنی بیفزاید ودر معاجین بعد از آنکه سوخته باشند استعمال کنند
یا مقرض وصنعت سوختن وی مانند سوختن صوف بود ودر صاف
کفته شود واکر مقرض بود لطیف تر بود از بهر آنکه قوت وی زیادت بود
وجون سوخته باشامند مفرحی تمام بود وجهت تقویت دل بغایت نیکو
بود وخفقان را سودمند بود ومقدار شربتی یک درم بود وجون
بعد از سوختن بشویند جهت ریشهاء جشم سودمند بود وپوشیدن وی
مسخن بود مانند پنبه بلکی معتدل بود وکویند پوشیدن وی شپش سلا نکند

في نقرس وسایر الخواص

ابهل

ومعده رانیز بود خصوص خشن وی ومصلح وی رب ریباس یا اترج بود
جونالابجل کویند وثمرة العرعر کویند وآن ثمر سرو کوهی است بپارسی تخم وهل
کویند طبیعت آن کرم وخشک است در دوم وجالینوس کوید در سیوم بهترین
آن سیاه رنک بود فربه وبهترین ورق ان سبز رنک بود اکر با روغن کنجد
بجوشانند در ظرفی آهنی تا سیاه شود ودر کوش چکانند کری زایل کند
وچون بکوبند وبریزند وبر اکله افشانند نافع بود واکر سه درم سفوف
سازند کرمها مجموع بکشد واکر بپاشانند با عسل یا بسرشند ولعوق کنند
سه درم ازان حیض براند وبچهٔ زنده بکشد ومرده بیندازد واکر تخم اهل
ده درم سحق کرده با پنج درم روغن کاو وپنج درم عسل باهم بسرشند
ولعوق کنند ربو را نافع بود واکر سحق کنند وبا سرکه بداء الثعلب طلا کنند
زایل کند واکر زن با خود بکیرد یا بخور کند بچه بیندازد ووی مضر بود
بجکر ومصلح وی عود الوج است یا خولنجان یا حماما بدل آن جوز الروا
ودارچینی ساوی وکویند بدل آن یک وزن ونیم آن دارچینی است وکویند
بدل آن بوزن آن سلیخه وبوزن آن جوز السرو است **آبنوس** دو نوع
سیاه وملمع ودرخت آن بدرخت عناب ماند وهردو نوع چون در آب
اندازند فرو رود این مولف کوید این نوع که ملمع است دو نوع میشود یک نوع
ملمع او برنک سیاه است وزرد فام وآن نوع از سواحل زنکبار آرند
وتخم آن بتخم حنا ماند وزردی وسیاهی او برابر افتد بخطی راست
ومتفاوت نیز افتد ونوعی دیکر ملمع او برنک سرخ لکی وسفید صندلی
بود وتخم آن نوع مانند فلفل بود واین نوع دسته کارد وکوشهٔ کمان

في علاج القلب

في سائر الخواص

واین مولف کوید بپارسی معرب ناکرده آذرکون خوانند یعنی بکونهٔ آتش وطبیعت
آن کرم وخشک است ودر دوم چون با روغن بیامیزند وبر ورمهای صلب ضماد
کنند تحلیل دهد وسودمند بود جهت درد دل که کهنه شده باشد
وبر کلف طلا کردن نافع بود ودر وی قوت تریاقیه هست جالینوس کوید
عرق النسا ونقرس ودرد مفاصل ولقوه را نافع بود ودیسقوریدوس
کوید کزندکی جانوران را نافع بود وریشها وشش وجکر ومعده وچون سحق
کنند وبا روغن کل بسرشند وبر مقعد طلا کنند بواسیر وشقاق را نافع
بود وفولس کوید منی بیفزاید وچون سحق کنند با سرکه وبر داء الثعلب طلا کنند
سود دهد ومقدار شربت از وی یک درم باشد ومضر باشد بسپرز
ومصلح وی عسل بود وبدل آن باذآورد بود **اذان القسیس** قوطولیدون
است وان نوعی از حی العالم است وکفته شود در جای انشاء الله **ارساط**
درخت کردو است وکاوی هم کویند وکفته شود **ارمال** چوبی خوشبوی است
خوشبوی وارمال نیز خوانند وآن مانند قرفه است وبهترین آن بود که
بوی آن بوی قرفه ماند وطبیعت آن شیخ الرئیس کوید کرم است در دوم و
خشک در اول وارجانس کوید در وی قبض خفیف بود بوی دهان خوش
کند وقوت دل ودماغ بدهد ودرد دهان را نافع بود وقوت بیخ دندان
بدهد واعصاب را قوت دهد واکر بر ورمهای کرم ضماد کنند نافع بود
وخوردن درد جشم را نیکو بود وشکم ببندد ومصلح آن جلاب با بزر قطونا
بود وبدل آن چوب کادی **ارطاماسا** ارطیا کویند وآن اطیا است
وبلجاسف وبرنجاسف کویند وکفته شود انشاء الله تعالی **ارسطا**

بخ است وکفته شود اذرة درخت صنوبر است نوکه برنمی دهد وازوی قف
شاانند ودر زمین عرب بسیار بود وطبیعت آن کرم وخشک است ارز بپارسی
برنج کویند طبیعت آن سرد وخشک است در دوم وکویند معتدلست
وکویند کرم است در اول وخشک است در دوم بهترین وی کرمانی بود و
بعدازان خوازمی بعد کیلانی شکم ببندد بستنی باعتدال اما برنج سرخ محکم
شکم ببندد وبرنج کربانی چون بشویند وبروغن بادام یادنبه یا روغن کنجد
بپزند سودمند بود جهت کرندکی معده واکر با بخکلا نمی بپزند سده
تولد نکند وطبیعت را نرم دارد واکر آبی که برنج سرخ دروی جوشانیده
باشند با بعضی ادویه قابض حقنه کنند جهت بیخ روده نافع بود اما برنج
سفید لون روی را صافی کند وبد بر او نیر کند اما مضر بود باصحاب
قولنج مصلح آن شیر تازه است یا روغن وصاحب تقویم کوید مصلح آن
عسل ومکوات وجالینوس کوید شکم ببندد وچون باشیر بپزند منی
بیفزاید ودیسقوریدوس کوید برنج فارسی نافع بود جهت شکم خون
رفتن وعلت کرده ومثانه واختناق رحم وتزحر وبغایت نافع بود
وجالینوس کوید سلاآن بت جواست آرید بریه دوائیست مانند
پیاز شکافته که از سیستان خیزد وچون بکواسیر طلا کنند نافع بود
واکر بپاشامند خون حیض براند بقوت ارله مصطکی است وخلال
نیز کویند وآن علک رومی است وکیه نیز خوانند وکفته شود انشاء الله
ارشد حجو النور است وکفته شود انشاء الله تعالی اردم اذریون است
وکفته شود ارسطولوخیا زراوند طویل است واین اسم مشتق از ارسطو است

علاج زحیر

اکر اندرون وی بکشیند بیاکند وخشک کنند سودمند بود جهت کزندکی
جانوران زهردار واکر دماغ وی یا کوشت وی با سرکه بخورند صرع را سود
مند بود واکر کوشت وی ضماد کنند مفاصل را نافع بود واکر خشک کنند
وباشراب بیاشامند زهرها را نافع بود واکر بسوزانند در دبکی سپید
وخاکستران باسرکه برنقرس ضماد کنند نافع بود وخون وی برخنازیر مالند
نافع بود واکر چشم وی خشک کنند ومصروع را دهند نافع بود وبعضی
کویند اکر کعب وی بیرون آورند آن زمان که زنده بود وبرزن بندند
آبستن نشود ورازی کوید اکر در طعامها زهر باشد وابن عرس ببیند فریاد
کند وموهای روی راست بایستد ابرهبه آشیست مانند زیرباج اما
عوض سرکه آب غوره کنند یا سرکه مصعد وقند زیاده باشد وخوبی
آن باقدری عود در کرباس بندند ودر دیک اندازند وقند وبادام
بکلاب حل کنند ودران ریزند وطبیعت آن معتدل باشد ومانند زیر
باج باشد در خاصیت وموافق معده وجکر باشد ومقوی ومفرح
قلب بود اثانان خر ماده است وشیر وی جهت مسلول بغایت نافع است
اترج بپارسی ترنج خوانند پوست زرد آن کرم وخشک بود در دوم
وکوشت آن کرم وترست در اول وتخم آن کرم است ودروی اندکی
رطوبت هست وترشی آن سرد وخشک است در دوم کلف زایل کند
چون طلا کنند وخفقان که از حرارت بود خوردن سودمند بود وصفرا
بشکند واشتهاء طعام باز دید کند ومالیخولیا که از صفراء سوخته
بود سود دهد وقوت دل بدهد ودفع خمار بکند ودروی تریاقیت هست

زر الکلمة
فی علاج جرح
زهردار
راسو
خرماده
ترنج

نافع بود جهة گزندگی مار و جراره و دیگر گزندگان موذی و جهت یرقان
نافع بود اما سینه و عصبها را زیان دهد و مصلح آن شراب خشخاش
است و بدل آن آب لیمو بود و بوییدن آن دفع عفونت هوا و وبا کند
اما دماغ گرم را زیان دارد و مصلح آن بنفشه است و قشر آن از ادویهٔ
قلبیت و مفرح و تریاقیت در وی هست و بوی دهان خوش کند و چون
درد دهان نگاه دارند و بر برص طلا کردن نافع بود و اگر در طعام کنند
قوت هضم بدهد و عصارهٔ وی سودمند بود جهت گزندگی افعی و اگر بجان
ضماد کنند قوت هضم بدهد و اگر در خمها نهند زود ترش کند
و گوشت وی بطیء الهضم بود و معده را بد بود و قولنج آورد و چون بعسل
مربا کنند سالم بود اما دانهٔ وی سودمند بود جهت گزندگی عقرب چون دو مثقال
مقشر کرده با آب نیم گرم بیاشامند و شراب پخته و اگر بکوبند و در وی از آن
موضع طلا کنند نافع بود و دمها را تحلیل کند و اگر در میان جامها کنند
نریزد و جامها را نگاه دارد از خوردن و دلسیفودیدوس گویند دانهٔ
وی جزوی باد و جزو فلفل سفید سحق کنند و زن بیاشامد در حال
بچه بیندازد و بخور کردن وی بواسیر را نافع بود اما قوت ورق آن
مجفف و محلل بود طعام را هضم کند و مسخن معده بود و سدهٔ بلغمی
بگشاید و مسکن نفخ بود و مقوی معده و احشا و منفعت وی تر دیکت
بعشر اما ورق و قفاح وی لطیف تر از قشر است **انزاد** ابنی بادیس است
و اترار نیز گویند و امیر باریس هم خوانند و آن زرنگ است بپارسی زرشک
خوانند و زارج گویند و گفته شود ان شاء الله تعالی **اثمد** کحل اصفهانی است.

بپارسی سرمهٔ اصفهانی گویند معدنی بود بهترین آن بود که شفاف و نیک
بود اثرا بروغن گاو چرب کنند و بسوزانند تا اندک نفطی که در آن بود بسوزد
بر باید و بکار برند طبیعت آن سرد است در اول و خشک در دوم و گویند
سرد و خشک در دوم اگر در چشم کشند آب رفتن از چشم باز دارد و صحت
چشم نگاه دارد و گوشت زیاده بخورد و اگر با پیه بز سوختگی آتش طلا کنند
نافع بود و اگر بجان سوده بر جراحت کنند سودمند بود بغایت اما چون نیک
شود اثر سیاهی بماند و همچنین ریش قضیب و اعضایی که مزاج وی
بخشکی گراید و فولس گوید چون با اقلیمیا و عسل کف گرفته رقیق در چشم
کشند صداع زایل کند و باید که در جانب مصدع کشند و اگر با زیت
پشمی بر گیرند خون حیض باز دارد و اگر در بینی دمند خونی که از غشای
دماغ آید باز دارد و بدل وی ابار است و وی مضر بود بشش و مصلح
وی سکر و کثیرا بود **انزارا** ترا رست و گفته شد **اثلق** ارنست
و سیسبان و سرهاد و عین الراطین و سنکیوسه و سجنویه و اغنیس
و حب الغقد و طاهر و قنطافلون و ذوخمسه اوراق خوانند و این
جمله اسم فنجنجشت و فنجنکشت است و بنجنکشت و پنجنجشت نیز گویند
بپارسی فلفل بری خوانند و بشیرازی تخم دل آشوب گویند و در کتاب
رود هارویه و تخم آن گرم و خشک است در سوم و چوب وی باید که
استعمال نکنند و منفعت وی در زال دروز و خمسه اوراق گفته شود
اثل نوعی از طرفاست و در طا گفته شود **اجاص** دو نوع است سیاه و سفید
از آن سیاه عیون البقر خوانند و از آن سفید شاهلوج و صفت

ان گفته شود و آن سیاه بپارسی آلو سیاه خوانند و بهترین آن بود
که بغایت خود رسیده بود و بزرگ و شیرین بود و طبیعت آن سردست
در اول درجهٔ دوم و ترست در آخر آن طبع را براند خاصه اگر آب وی صافی
کنند و نبات و ترانجبین در ان حل کنند بدستی که مسهل صفرا بود و تشنگی
ساکن گرداند و حرارت دل بنشاند اما مرض معده بود و مولد خلط مائی
و دفع مضرت وی بگلقند کنند و گویند مضرت برو مصلح وی عناب بود
و صاحب تقویم گوید مرخی معده بود و مبرّدان و مصلح وی گل انگبین
بود با عسل و گویند بدل وی تمر هندی بود **احداق المرضی** اقحوان است
و بهار و عرار و عین البقر و عین اعلی و میشهباد و گاو چشم و کافوری نیز
گویند بپارسی بابونه گاو خوانند و در اقحوان گفته شود **احریض**
بهرم بهرمان است و جرتی و عصفر و وریق و تعد نیز گویند و در عین
در منفعت عصفر گفته شود ان شاء الله تعالی **احلب دبا** شبرم است
و گفته شود **اخیون** راس الافعی خوانند و ان ثمر نباتیست مشابه
براس الافعیست و بیخ آن از انگشت باریکتر بود و برنگ سیاه بود چون
با شراب بیاشامند گزندگی مجموع جانوران را نافع بود و اگر پیش از
گزندگی بیاشامند اگر بگزد هیچ مضرت بوی نرسد و بیخ آن و ثمره
و ورق مجموع این خاصیت دارد و اگر بیخ آن با شراب بیاشامند درد
پشت ساکن گرداند **اخنیوس** اخیروس گویند و خردینه و خورد نیز
گویند و بعضی گویند که گندم ناکشته است که در صحراها روید آنچه
محققانست نباتیست که نزدیک آبهاء روان و آبهاء ایستاده روید

و ثمری سیاه کوچک دارد و گلی سفید و دانهٔ وی در داروی چشم
و گوش استعمال کنند و اگر دانهٔ وی مقدار دو درم یا چهار درم
عسل بیامیزند و در چشم کشند قطع سیلان رطوبت از چشم بکند
و اگر عصارهٔ وی با کوکرد و نطرون بیامیزند و در گوش چکانند درد
گوش ساکن کند **اخریط** طیطانست و گفته شود **اد ادا** التخیص است
و گفته شود ان شاء الله تعالی **آذرک** نیسوقست بپارسی آلوچه گویند
و آلو جبلی و آلوا کشته نیز خوانند و طبیعت آن سرد و ترست در
اول مسکن حرارت بود و مسهل صفرا اما مرخی معده بود و مصلح
آن قندست **ادراقی** دوایی هندیست و از جملهٔ سموم است و در طلاها
استعمال کنند مانند کلف و جرب و قوبا و این مولف گوید در طاعون نیز
استعمال کردند و مناسب افتاد و اگر بر عرق النسا ضماد کنند نافع بود و بعضی
در قولنج ریحی استعمال کنند طبیعتش بغایت گرمست و سم مجموع حیوانات است
که دنبال داشته باشند و ان بپارسی و هندی بچه خوانند اگر کسی بخورد
مداوای وی بقی و شیر تازه و روغن بادام کنند و مرق اسفیدباج چرب
و لعابات با روغن گل نافع بود و جهت قلقنت اسب مفیدست **آذریان**
تافیاست و ثغیا نیز گویند و اهل مغرب ذریاس خوانند و گفته شود در تا
ان شاء الله تعالی **اذناب الخیل** گیاهیست که بعربی اذناب الخیل خوانند و برومی
هوفسطیاس و باصفهانی شنگ و ان لحیة التیس است و بپارسی اسپنج گوش
و در لحیة التیس گفته شود ان شاء الله تعالی **آذربوا** اذریوم گویند و آن
بیخ خاریست و گلی زرد دارد و آن بیخ را فلار و قلاز و بلاد گویند و گلم سوز

وقصب شوی نیز گویند و آن نخ عطیاست وفیلا سوسن نیز گویند
وسطرنیون هم گویند بشیرازی جوبك اشنان خوانند وبجود مهم نوعی
ازانت وطبع آن گرم وخشک در سوم چون باسرکه بسایند و بر داء
الثعلب طلا کنند نافع بود وخاکستر آن باسرکه بر عرق النسا طلا کردن نافع
بود وچون زن بخود برگیرد بچه بیندازد وابن ماسویه گوید سودمند بود
جهة زهرها وکشنده خاصه کژدم جانوران چون بامثلث یا با شراب
بیاشامند واگر زنی که آبستن نگردد چون بخود برگیرند آبستن کردند ورازی
گوید درد ورکین را سود دهد ومفتح سده مصفاة بود ونواق زایل کند
وبوی ان بغایت معطس بود واگر زن آبستن بود بچه بوی بشنود از غطه
بیم آن بود که بچه بیندازد و وی مضر بود با حشا ومصلح آن رب مورد بود
وبدل ان بوزن ان حب الآس بود وچهار دانک وزن آن لبن التین ونیم وزن
آن باذاورد اذان الفار نا غلس است وسمق وسمیمون وریحان داود
وششوا وعیسوب وعنقر ومرزقوش این جمله اسم مرزنگوش است ومرزنجوش
نیز خوانند بپارسی مرزنگوش گویند وبیونانی مروس اقطی یعنی آن اذان الفار
بود وحبق الفنا نیز خوانند طبیعت حشیش آن گرم وخشک است در دوم و
گویند در سوم وابن ماسه نیز برچوبی نهاده اند که طبیعت آن سرد وتر است
در اول چون بهشند بخار بیرون آورد وجراحتها را نافع بود وجهت
لقوه سقوط کردن سودمند بود وجهت صرع آشامیدن نافع بود ومرزنگوش
بهترین وی آنست که کلوی لاجوردی رنگ بود وجهت صرع ولقوه بینها
نافع بود وجهت صرع خوردن وجهت لقوه بعصاره آن سقوط کردن وجهت

في العلاج
من الحكمة
في لسع الحشرات
من اسرار الحكمة
في العجيب.
في الخوص (?)

کردنکیا فیجون باشراب بیاشامند واگر با سرکه برگزیدگی عقرب ضماد کنند نافع
بود وجهت وجعها که بر سردی وتری بود وصداعی که هم ازان باشد نافع بود
ومسخن معده ولحشا بود ومحلل نفخ وسده بگشاید وادرار بول کند بغایت ورطوبات
معده وامعا خشک کند ودماغ را از اخلاط سرد پاک کند وتخیچی کند وقی کم
باب وی واندکی عسل غرغره کنند ووی مرضی مثانه بود ومصلح وی بزرخ فر
یا بزر قطونا بود اذخر خلال مامون گویند وبیونانی سحلس وبلفظی دیگر
طونلس گویند وبتن مکه وکربه دشتی وکاه مکی هم گویند وابن مولف گوید
ابو ریحان بیرونی آورده که آنرا کربه دستی خوانند نه کربه دشتی بپارسی
کورکیا خوانند وبهترین آن عربی بود سرخ رنگ خوش بوی بادیک وابن
مولف گوید بهترین وی آن بود که چون بخایی بطعم قرنفل ومصطکی که بهم
بخایند وازوی بوی بنفشه آید وطبیعت آن گرم وخشک در اول ودر
همه کوهها باشد ومرغزاری نیز بود طمص نوع اول یعنی اعرابی گرم است
در اول وگویند در دوم وخشک در اول واسحق گوید که گرم وخشک است
در دوم سنگ گرده ومثانه بریزاند ومنضج دملین بود وادرار بول کند و
خون حیض براند ومحلل نفخ بود وفقاح وی سودمند بود جهت نفث دم و درد
معده وورم آن وشش وجگر وگرده والتشاق رحم را نافع بود ودر بعضی
معاجین مستعمل بود اما اذخر جهت ورم صلبه که در جگر ومعده بود ضماد
کردن نیکو بود وجهت دردهای اندرونی خاصه رحم را نافع بود واگر با شراب
بجوشانند وبیاشامند بول براند ومسخن مثانه سرد بود ومحلل جمیع نفخها
بود که در بدن پیدا شود اما مسحوق خوردن فعل وی زیاده از مشروب بود

في علاج نفخ
ونفث الدم
وورد معده و
سایر [illegible]

سازند و نوع سیاه خالص است میانه چوب بود و مغز آنکه کرد اکرد او افکنده
باشند و این ابنوس سخت تر از آبنوس ملمع بود و کران وزن تر و دیسقوریدس
کوید بهترین آبنوس حبشی بود و این مؤلف کوید عجب تر آنکه در حبشه آبنوس
نیست بلکه آن ابنوس از اسفهان و عراق آرند از جزیرها، غیر القصه
بهترین ابنوس سیاه املس بود وطبعت آن کرم وخشک است در دوم
و چون بسایند باب و صندل خشک کنند باب و کحل سازند سپیدی
چشم و شبکوری زایل کند و سودمند بود جهت سوختگی آتش
و اگر بسوزانند در دیک کوازی تا چون فحم شود و بشویند همچنانکه
آبار بغایت نافع بود جهت درد چشم که از پوست بود و جهت خارش
چشم و نشارهٔ آن موی برویاند و اگر با شامند سنک کرده و مثانه بریزاند
و اگر نشانهٔ او سحق کنند بغایت و در ریشهاء زشت افشانند خشک
کرداند و جامع این کتاب کوید که درخت بند بیاکه از زخم کارد
و شمشیر بکاد برند هیچ چیز مجرب تر از نشارهٔ ابنوس نیست و وی
سنک بریزاند و بادهاء شکم تحلیل دهد و این مؤلف کوید اگر آبنوس
بر آتش نهند بوی خوش دارد و کویند بدل وی چوب کنارست
و مصلح آن صمغ عربی با شاهسفرم بود ابرنکاکیو و ابو کاکیاب نیز کویند
و آن نسج العنکبوت بپارسی کره کویند و بشیرازی کو تینه چون بر جراحت
نهند خون باز دارد و رها نکند که جراحت ورم کند و چون سرکه بدان
چکانند و بر دمل نهند رها نکند در ابتداء آن که آن دمل بزرک
شود و اگر با نفرهٔ بنفان بمالند جلائی تمام بدهد و اگر تینه که درتا

اما بیخ وی سودمند بود اگر در جلاب جهة مفاصل سرد بدهند و جهت تبهاء
بلغمی با سکنجبین در آخر آن بدهند و اگر بجوشانند و در دهان نشینند مفید بود
در درد دندانهای کرم که در درحم زنان بود و در درج آن قبض زیاده از قفاح آن بود اما
در قفاح تسخین زیاده بود اما قبض موجود است در همهٔ اجزای وی و بدل
وی قصب الذریره بود و کویند مضر بود بکرده و مصلح وی کلابست و کویند
مصدع بود و مصلح آن صندل و کلاب بود یا عرق نیلوفرشها اذان الفیل
فیلجوش است و کفته شود اذان الجدی لسان الحمل است و کفته شود انشاء
الله تعالی اذان الارنب اذان الشاة کویند و اذان المعز نیز کویند و آن نوعی
از لسان الحملات و کفته شود در لام اذان العبد و اذان العتر نیز خوانند
و آن خرماد الراعی است و کفته شود اذان الدب بیونانی قلومس کویند و آن
بواصیر است و کفته شود و این اسم بدان سبب نهاده اند که بشکل مانند وی است
آذاراقیون نوعی از کف دریاست و در زبدة البحر کفته شود انواع و وصف آن
آذریون آذرکون خوانند و اردم کویند و بیشتر قول صاحب جامع آنست
که نوعی از اقحوان است و کل اقحوان زرد بود و سرخ بود و این خلاف است
کل اقحوان زرد و سفید است و سمو کوید نبات آن بمقدار یک کز باشد
و مؤلف کوید نبات اقحوان یک کز باشد اما نبات آذرکون از یک وجب
زیادت نبود و برکها و برک اقحوان ماند مطلقا اما کل وی بغایت سرخ بود
مانند آتش و میان کل وی سیاه رنگ بود و از کل اقحوان کوچک تر بود
و کل اقحوان میان وی زرد بود و برکهای کنار وی سفید و آذرکون
کنار وی سرخ بود و میان وی سیاه و این نوعی از شقایق است بتحقیق

در علاج تب ربع

وکتف وسفید بود در پوست بندند ودربازوي کسي که اورا تب ربع
آید بندند زایل شود وابن مؤلف کوید اکرپاي عنکبوت برکسي بندند
که اورا تب تب آید ازوي برود واکرجایکاه عنکبوت بعلت بجود
کشد همه بکریزند واکرنکوین نلبسیبند ابدون حي العالم است وکفته
شود ومعني ابدون الحي ابدًا است یعني همیشه زنده وبرك وي همیشه سبز
بود وبزرد ودر ودرحا کفته شود انشاء الله تعالی ابرار القطم حي
العالم ات وکفته شود ابل قاقلة الصغار ست چون ازغلاف
بیرون کشد لا مي خوانند وغلاف او مثلث باشد وآن دو نوع است
یک نوع بمقدار جوز بوا بود مثلث شکل ویک نوع مانند استخوان
بلیله بود کرد وپوستي تنك بروي بود وهر دو نوع قاقلة کوچك بود
وهیل وهال وخیربوا وهال بوا وهیل بوا وشوشمبر نیز خوانند
وطبیعت ان کرم وخشك است درسوم وبهترین وي ان بود که بوي
بغایت تیز دارد ومنفعت وقوت وي مانند قرنفل است جهت معده
سرد وجکر سرد سودمند بود وقي باز دارد وکویند لطیف ترازقاقله کبار
است أبَت تخم اترج است بپارسي کوشت ترنج کویند ابن مولف کوید
اهل شبانکاره انرا بالنک خوانند وبانو کویند وبالنك ودبه خوانند
وکرمه سیریان آنرا مرکب خوانند بهترین وي کوشت وي است طبیعت
ان کرم وتر است در اول وبجنان خوردن دیرهضم شود ومعده را زیان
دارد وقولنج آورد واولي آن بود که مرباکنند ابو علس بپارسي کل خیري
کویند وآن انواع است ودرخا کفته شود ابن عرس بپارسي راسو خوانند

همیشه بهار

قاقله صغار

کوشت ترنج بالنک

سرخ خیری

وکفته شود درزاء بنا تیت صحرايي ودرطلا بکار برند جهته
کرتدکي جا بوزان خاصه ذنبود وجهة درد چشم طلا کردن نافع بود وآن تنا
لکار است وکفته شود طیا کویند وآن نوشادر است وکفته شود
انشاء الله تعالی رقون است وایرقان ورقان ومقولیون وبرنا ودیر
تا این جمله اسم حنا است ودرحا کفته شود اثلق است وکفته شود
انشاء الله نوعي از مرو است وکفته شود درمیم انواع آن
ملخ دریايي است وانرا جراد البحر خوانند وان دو نوع است کوچك
وبزرك بپارسي میك دریايي خوانند وماهي روبیان اکرچه صاحب
جامع ما قول اورده است بلغت اهل شام نوعي از بابونه است
وقولي دیکر آورده است که آن بهار است وهر دو قول خلاف آنچه محقق
است کفته شد طبیعت آن کرم وخشک است وکویند تر است بهترین آن
تازه بود باه را زیادت کند وطبع نرم دارد وکویند غذايي صالح دهد
واصح آنت که خلطي غلیظ بد از وي حاصل شود ونکوده آن نولد
سودا بود ومصلح آن روغن بادام بود وبدل آن ریتا بود وباقي منفعت
آن دررا دررو بیان کفته شود انشاء الله تعالی نوعي از لوز البر
بر است وکفته شود بهار درختي است بپارسي انرا ارغوان خوانند
وآن بهار بجنان مي خورند وطبیعت آن سرد وخشکت وپوست
بیخ آن اکر بجوشانند وآب آن بپاشامند قي تمام آورد وتجربت
واکر چوب وي بسوزند ورابي وبمالند موي برویاند وسیاه ولبنوه
کردانند واکر از بهار وي شرابي بسازند منع خمار بکند تخمي است

[illegible] ارغوان

سیاه مدوّر شکل بغایت صلب ودرمیان عدس وگندم می باشد بپارسی
آنرا اسبهک خوانند چون آرد وی باسرکه وآب بسرشند وشش ساعت
درآفتاب نهند بعد از آن باب شبها دیگر بسرشند بنک وبر ورمهای گرم
صلب ضماد کنند نرم گرداند ودرد آن زایل کرداند بنابیت که آنرا
زدیر خوانند وگفته شود ابن جلجل گوید قلقلاست ودر ق گفته
گفته شود انشاء الله تعالی لاغنوس ولاغوش ولاغوبی
خوانند بپارسی خرگوش گویند بهترین آنست که لون وی سیاه بود
وبیابانی بود که سگ صید کرده باشد وطبیعت آن گرم وخشک
خون وی چون گرم بود وبر بهق وکلف طلا کنند زایل کند وچون
خون وی بریان کنند دفع سموم بکند وسحج را نافع بود وجلاء چشم
بدهد ودماغ وی بریان کرده جهت رعشه که بعد از مرض پیدا شود
بغایت مفید بود وچون ضماد کنند دماغ وی برجایی که دندان
روید زود بروید وابن مولف گوید اگر پشم خرگوش باصبر ودقاق
کندر وسفیده تخم مرغ بر شریان در بند نهند منع خون رفتن بکند
ودر خواص آورده اند که پای وی چون برزن تعلیق کنند آبستن نشود مادام
که باوی باشد وبقراط گوید سر وی چون بسوزند وبا پیه خرس با سرکه طلا
کنند بر داء الثعلب نافع بود وپنیرمایه وی چون باشک یا با روغن بایل
حل کنند وباسرکه بیاشامند صرع را نافع بود واگر زن بعد از طهر سه روز
بیاشامد باسرکه منع آبستنی بکند واگر زنی که هرگز آبستن نشود بعد از طهر
بخویشتن برگیرد آبستن گردد واین پادزهر مجموع زهرها کشنده است

باذن الله تعالی خاصه کرند کی افعی وگویند بدن را بوی وی بخور کنند
از سرما اذیتی نرسد اما از گوشت وی خونی غلیظ حاصل شود ومرق آن
در نقرس ومفاصل نزدیکست بفعل عرق ثعلب ددان نشستن وگوشت
وی اولی آن بود که با روغنها بپزند مثل زیت واگر بریان کنند بهتر
بود وگوی سهرآورد ومصلح وی ابابود ارنب بحری حیوانیست دریایی
کوچک صدفی شکل سرخ رنگ وبر سر وی سنگ پاره ایست اگر وی
بسوزانند خاکستر آن نافع بود جهت داء الثعلب خاصه که با پیه
خرس طلا کنند البته موی برویاند واگر بر چشم کشند جلا دهد
خاکستر آن وازجمله سموم قتاله است وخون وی گرم بر بهق وکلف
طلا کنند زایل کند وخاکستر آن چون سنان سازند دندانرا جلا
دهد وعلامت خوردن آن ضیق النفس وسرخی چشم وسرفه خشک
ودشواری بول ونفث دم ودرد معده ودرد گرده ولون بول بنفسجی
بود وشش را ریش کند وازان جمله است که کشنده بود ومعالجه آن
بلعاب وروغن بادام شیرین وشیر زنان وجانی وخطمی کنند
جوشانیده ارسانیقون نوعی زرداست وگفته شود انشاء الله تعالی
ارطی ارطاست وگفته شود بعون الله ارغاموبی نباتیست که بشکل
ماسد خشخاش بری بود وبلون نزدیک به شقایق النعمان ومرد باشد
که فرق نکند از شقایق ومولف گوید از ابیرازی ماميثا سرخ گل
ریشهاء چشم را پاک کند وورق آن چون ضماد کنند بر چشم ورم آن ساکن
کند ودر وی قوة جلاء تحلیل بود ازاد درخت درختیست که وی را اذد

کردکان زیر زمین خوانند ودر شهر ری درخت هلیله ودر طبرستان طاخك ودر شیراز طغك کویند ودر پارسی طاق بهترین آن باشد بود کبسیاهی مایل بود طبعت آن کرمست در سئوم وکویند در دوم وخشکست در آخر درجهٔ اول ورق آن اکر بهایم بخورند بمیرد وجوب وی نیز همین فعل دارد وعصارهٔ وی نافع بود جهت دفع سم جون باعسل بیاشامند وجهت قولنج نافع بود وسدهٔ اعضا بکشاید ومقدار ماخوذ ازوی سه مثقال بود وتخم وی مولف کوید جهت سرفهٔ بلغمی نافع بود اکرچه صاحب منهاج وصاحب جامع آورده اند که کشنده است اما چندانکه امتحان کرده شد خلافست وثمر وی اندك جلائی داشته باشد وصاحب منهاج کوید تلخ است ونه چنین است وورق وی موی را دراز کرده اند واکر بدان سر بشویند وبدل آن در دراز کردن موی ورق شهدانج است **ازورد** جند قوقیاست کفته شود بعون الله وحسن توفیقه **اسفیداج** بپارسی اسپیداب خوانند وبهترین آن باك سفید خوش بوی بود وطبعت آن سرد وخشك است در دوم وکویند در سئوم جالینوس کوید ریشهاء سعفه وبثره وداء الثعلب وداء الحیه جون با روغن کل طلا کنند بغایت مفید بود ودیسقوریدوس کوید مبرد جراحتها بود که در ظاهر بدن باشد جون در مرهم زفت استعمال کنند وملین اورام بود ودانهاء چشم را نافع بود واسفیداج قلعی جون برکزندکی عقرب بحری وتنین بحری بمالند نافع بود وجهت شقاق نافع بود اسفیداج اسربی جهت درد چشم جون با ادویها

خلط کنند نافع بود ودیش ازانیك کرداند ومسکن ورم کرم بود طلا کردن و خوردن اسفیداج کشنده بود ومداوای وی بقی ومطبوخ تخم کرفس وانیسون ورازیانه وافتیمون وعسل کنند وصاحب تقویم کوید اصلاح وی بصمغ عربی و قند کنند وبدل اسفیداج رصاص خبث الرصاص است **اسفنج** ویرا ابر کهن کویند وابر مرده کویند وکویند حیوانی دریاییست بدان سبب که جون دست بروی نهی خود را در هم کشد ووقتی که بمیرد ویرا آب بر ساحل اندازد وکویند نباتی دریاییست وابن محققست وباقی خلافست وبهترین وی آنست که نازه بود وطبعت آن کرمست در اول وخشکست در دوم جون بسوزانند وخاکستر وی در زخمی که در ساعت زده باشند خشك کرداند واکر بیاشامند خون را باز دارد ومجفف اورام بلغمی وریشها بود واکر خاکستر وی بشویند جهت درد چشم سود مند بود وجلائی تمام بدهد وشیخ الرئیس کوید جون باز بسوزانند قطع نفث دم بکند وتازهٔ وی مضر بود باحشا ومصلح وی ... غوره یا ریباس بود واز خواص اسفنج یکی آنست که اکر شراب باب ممزوج بود ویرا در ان اندازند آب را جمله برکیرد واکر خواهند که همچنان استعمال کنند بمقراض پاره کنند بهاون نتوان کوفت وسبك ومتخلخل باشد وبخانهٔ زنبور ماند بلغت عرب مرشف خوانند بپارسی نشکرد کازران ودر مصر کازران آنرا در آب می نهند وآب بر میکیرند وبجامه می مالند **اسطوخودوس** معنی آن موقف الارواح است نام وآن جزیره که از آنجا خیزد ستخادس است وآنرا شاه اسفرم رومی خوانند وطبعت آن کرمست در اول وخشك در دوم وبهترین وی آن بود که تازه بود ولون آن بسبزی زند ودر طعم

فی علاج زخم

فی امراض چشم

فی سایر خواص

في علاج صرع

وي تلخي ومرافق بود دماغ را از اخلاط پاك كند وصرع را نافع بود وسده بگشايد ومرضهاي عصباني را بگشايد وسودمند بود ومره سودا وبلغم لزج براند ومحلل ومفتح بود وطبيخ وي مسهل خلط سوداوي بود خاصه انسي ومقوي دل بود ومقوي جميع اعضاي باطن وهمه بدن است ودر

في تقويت القلب وساير الخواص

تقويت دل وتذكيت آن بغايت است وشربتي از وي سه درم بود ومعده واحشا را از اخلاط بد پاك كند ومغص را نافع بود وجهت زهري كه خورده باشند وگزندگي جانوران سودمند بود واگر طبيخ وي بر مفاصل ضماد كنند درد آن ساكن كند واگر دو جزو از وي ويك جزو پوست بيخ كبر كوفته با عسل بسرشند جهت سردي معده وخلطهاي بد نافع بود وبدل آن فراسيون است بودن آن وگويند بدل آن بودن آن مروات وگويند بدل آن افتيمون است ووي مضر بود بشش وغثيان وكرب آورد وصاحب منهاج گويد كه مصلح وي حاماست وگويند بارزد وصاحب تقويم گويد مصلح وي صمغ با كثيرا بود **استرخا** دبغ سرخ است ودر دال گفته شود ان شاء الله تعالى **اسيوس** گويند نمك صيني است وآن سنگيست سبك كه زود ريزان شود واز نم دلاء بروي نمك مي بندد وآنرا زهرة اسيوس خوانند جالينوس گويد سنگي است ومانند سنگهاي ديگر سخت نيست وسفيد رنگ بود ونوعي بزردي زند چون نزديك زبان برسند زبان را بگزد وچون با آرد باقلا بر نقرس ضماد كنند نافع بود وجهت ورم سپرز با كلس وسركه طلا كنند نافع بود بغايت و

في بياض العين

جهت ريش شش با عسل لعوق كنند مفيد بود وقوت زهر وي از جگر رباند بود ونيكوتر از وي بود چشم را قوت دهد وجلا بخشد وسفيدي كه در

بود بكلي زايل كند چون در چشم كشند **اسموسا** اخوسا نيز گويند وآن نوعي از مرواست ودر ميم گفته شود ان شاء الله تعالى **اسرنج** سليقون گويند واهل مغرب زرقون خوانند وبيوناني سندوقس وآن سرنج است ودر سين گفته شود بعون الله تعالى **اسقوكس** بخيست كه آنرا باسيا خرد كنند وآن اسراش است وگفته شود وگويند نوعي از سريشم است **استطليس** گويند قفر اليهود است وگفته شود **اسقنقور** سقنقور است وسقنقس نيز گويند وگفته شود ان شاء الله تعالى **اسود سالخ** حية السودا وآن نوعي از مار است بپارسي سيه مار خوانند **اسقيل** بصل الفار خوانند وبصل القي وآن بصل العنصل است وبصل الفار از بهر آن گويند موش را ميكشد بپارسي باذ دشتي گويند ودرميان نرگس بسيار بود چون از زمين بركشند حضي بايد كرد وداغ تا قوت وي باطل نگردد وحضي كردن چنانست كه نرة او را از ميان بركشند وداغ چنان كنند كه سفالي آذرگون كنند وبر بن وي نهند ومشوي كردن وي چنانست كه در خمير گيرند وبعد از آن در گل گيرند ودر تنور تافته نهند تا پخته شود آنگاه پوست آن باز كنند وبكارد چوبين دو پاره كنند ودر رشته كتان كشند چنانكه از يكديگر دور باشند ودر سايه بياويزند تا خشك شود وطبيعت آن گرم وخشك است در دوم وچنين گويند در سوم وبهترين وي آنست كه بغايت خود رسيده باشد وسروي كشنده بود در طعم وي شيريني بود با تيزي وتلخي چون با عسل بپرداء الثعلب طلا كنند بغايت نافع بود ورازي گويد جهت صرع وماليخوليا سودمند بود وخوردن وي

فی علاج ربو وسعال واستسقاء وبا برخوص حکمة البارى

من اسرار الحکمه

تیزی چشم زیادت کند و جهت ربو سعال قرمن وصلابة سپرز و عرق النساء
و یرقان و استسقا بغایت مفید بود و شریف کوید چون بریان کنند و باشش
چندان نمک خلط کنند و دو مثقال از آن بیاشامند بی معتدل آورد بی
مشقت و مغص و چون پنج درم از وی با بیست درم روغن زیت بجوشانند
تا پخته کردد بعد از آن صافی کنند چون درهمی و کف پای از آن بمالند
و در جامه خواب رود و بخسبد نعوظی تمام آورد اما باید که پای بر زمین
ننهد و هفت روز چنین کند که قوتی تمام بخشد و وی مقوی معده
بود و بول براند و صاحب منهاج کوید مضر بود بعصب سلیم و مصلح وی
حماما بود و صاحب تقویم کوید مصدّع بود و دُوار آورد و مصلح آن سکنجبین سکری
بود و باید که مشوی کرده استعمال نماید و غیر مشوی قطعا استعمال
نکنند مکر پخته و مصلح آن شیر پخته است که بعد از آن بیاشامند
و کویند مضر است بغل و مصلح آن آرد کرسنه است و مرکه وی در باب
خا منفعت وصفت آن کفته شود بعون الله و تخم وی جهت قولنج
که سخت بود دوای آن بنود نافع بود چون بکوبند خرد و با سرکه سرشته
و حبها سازند هر یک بمقدار نخودی و یک حب از آن استعمال کنند
و از عقب آب کرم که بوده ارمنی در آن جوشانیده باشند بیاشامند
و از خواص وی آنست که اکر کرک بایستد بر ورق وی لنک شود و کفته
اند باشد که بمیرد فتبارک الله احسن الخالقین و بدل آن بیبوس است
و کویند که اسقوردیون و کویند لوف و کویند قردمانا و وجه آس برّی
قیطس خوانند و عمار و اسمار و رند نیز کویند بپارسی مورد کویند بیرینی

تقویم

فی علاج کرم اعضا خفقان و رفع

آن خسروانی بود تازه و طبیعت آن سرد است در اول و خشک در دوم شکم
ببندد و عرق و خون که از همه اعضا رود باز دارد و شکستگی اعضا نطول کردن
نافع بود و چون بسوزانند بوی بدن را خوش کند و جهت ورمهای کرم نافع
بود و مقوی دل و معده بود و خفقان زایل کند و تخم وی سرفه را نافع بود
و شکم ببندد و جهت کزندکی عقرب و رتیلا سودمند بود و بوسیدن مورد نافع
بود جهت بخار کرم و تر و اکر عصاره وی در چشم کشند قوت چشم بدهد و آب
رفتن چشم زایل کرداند و چون بجوشانند و در آب آن نشینند جهت برون آمدن
مقعد و رحم بغایت نافع بود و خون رفتن رحم باز دارد و موی را برویاند خاصه
روغن وی و قوت موی بدهد و لون آن سیاه کرداند و اکر تخم وی بجوشانند
و پیش از شراب خوردن قدری بیاشامند منع خمار بکند و اکر زن مورد در شب
خود بخور کند خون رفتن رحم باز دارد و تخم وی تشنکی بنشاند و قی باز دارد
و بدل آن ورق توت است و کویند عصاره زرشک و وی طبیعت ببندد
آورد و مصلح آن بنفشه تازه بود آس برّی مورد اسفرم است و کفته شود
در میم انشاء الله تعالی اسقولوفندریون سقولوفندریون خوانند و حشیشة
الطحال نیز خوانند و در مصر بکف النسر خوانند و چند اسم دیکر دارد و در
سین کفته شود و سقولو در لغت یونان کاویست در دریا و فندریون آنرا خوانند
که سپر زندارد بسبب تاثیر این در کدازانیدن آن این نام را بوی نهاده اند
و کویند نخ کبردو میاست و کویند نوعی از اسقیل است و این هر دو قول خلاف
آنچه محقق است بنا نیست صخری بشیرازی آنرا زنکی دارو خوانند و در سین
کفته شود انشاء الله تعالی اسقوردیون سقوردیون خوانند و ثوم الحیة نیز

گویند وآن تودری بپارسی سیر موخواستد وطبیعت آن گرم وخشک بود
چهارم حیض براند واز ادویه تریاق فاروق است ودر باب تا در ثوم الحیه
گفته شود انشاء الله تعالی وبدل آن ثوم الذکر است وگویند عنصل کوچک
است اسغند اسفید خردل سفید است وحرف سفید نیز گویند ودر جا گفته
شود بعون الله تعالی وحسن توفیقه اسارون بیخ گیاهیست برگ آن مانند
بنات لادن بود خردتر وشکوفه وی ارغوان رنگ بود وغلاف تخم وی مانند
غلاف تخم بنج بود وبعضی شکوفه وی بنفش رنگ بود وتخم وی مانند خشکاش
بود ودر کوههای روم ودر مصر ودر همدان نیز می باشد وآن دو نوع
بود غلیظ ودقیق وازیک بیخ ریشهای بسیار بود بشکل ناردین اما تند
ناردین بادیکتر باشد ورنگ ناردین زرد بود مانند مامیران واسارون
آنچه میان باریکی وستبری بود نیکوتر بود وطبیعت آن گرم وخشک
در دوم وگویند اسارون بیخ سنبل رومی است واین خلاف نادر بیخ سنبل
رومیت وگفته شود واسارون سودمند بود جهت دردهای اندرونی و
ملطف ومسخن بود واگر یک مثقال با شراب بیاشامند جهت عرق النساء وو جع
ورک ومفاصل نافع بود وسده جگر بگشاید ومسهل بلغم لزج بود که در معده
وسرجمع شده باشد وباه را زیادت کند وبوی دهان خوش کند وجهت
ترول آب وسیل وداء الثعلب وداء الحیه نافع بود ومقوی معده بود وبسیار را
سود دهد وامراض دماغی را همین سبیل وشربتی از وی سه مثقال
بود بماء العسل ونافع بود جهت استسقا وحیض براند وصلابت سپرز را
سودمند بود ومثانه را قوت دهد وگرده واز خواص وی آنست که

اردع رجع ورک وعرق النساء ومفاصل را بیرون آرد خلط غلیظ

نافع الاستسقا

بگویند وباشین تازه بسرشند وضماد کنند میان هر دو ورک باه را برانگیزد
ونعوظی تمام آورد وگویند مضراست بشش ومجفف اعصاب بود ومصلح وی
موبزج است وگویند مصلح وی موبزاست که در روغن بادام خوب بسایند باشند
وبدل آن یک وزن ونیم وج ودانگی وزن آن حماماست وگویند جالینوس گوید
بدل آن زنجبیل است وابن مولف گوید که ابن ماسویه بدل آن حب بلسان آورده
است ودر بعضی علتها قریب بمانا بودن آن وسیک آن وج وسیک آن حماما
اسفرم واسما هردو اسم آس است وگفته شد اسفیوش بشولیون است
وبرغوثی نیز گویند وبیونانی فلیسون وآن بزر قطونا است وگفته شود
انشاء الله تعالی اسفاناخ بپارسی اسپاناخ گویند طبیعت آن سرد وتر است
در اول وگویند معتدل بود در گرمی وسردی ملین بود وسرفه وسینه را
نیکو بود ودر وی قوت جلا بود وزود از معده بگذرد وطبع نرم دارد
ودرد پشت دموی را نافع بود ودرد سینه وشش که از حرارت بود نافع بود
ومضر بود بمزاجهای سرد ومصلح آن مری وزنجبیل بود وفلفل ودارچینی
اسقوردیون جبث الحدید است وگفته شود اسطفین اصطفین است و
اسطون نیز گویند وآن جزر است وگفته شود اسطون اسطفین
است وگفته شد اسد الارض گویند ماذریون است وصاحب جامع
گوید بحقیقت آن حربا است وبیونانی خامالاون اسم حربا است وخاما
اسم ماذریون واین اسم بدین سبب کرده اند وهم صاحب جامع گوید که بعضی
از متاخران گفته اند که اسد الارض نباتیست که بیونانی خامالاون مالس
خواند ومعنی آن ماذریون سیاهست وصفت ماذریون وحربا گفته شود بعون

الله

پالانی اوسمون کویند وان تودربیت وکفته شود اشجلاجم عوسج
است وکفته شود انشاء الله تعالی اشنه شیبة العجوز خوانند وکرکس
پایه بغدادی بپارسی دواله ودوالی ودواء المسک خوانند واین بر درخت
صنوبر وجوز وبلوط وغیر آن پیچیده شود بهترین آن سفید خوشبوی
بود وآن نوع مصری خوانند وآنچه سیاه بود بد بود وآن هندی بود ودر
کوفتن اشنه نم باید کرد تا زود کوفته شود وطبیعت آن جالینوس کوید کرم
وسردی معتدل است ودروی قبض اندکی هست وچنین کوید کرم بود
در اول وخشک در سوم سودمند بود بخور وی جهت صرع واختناق
رحم واکر بجوشانند ودر آب آن نشینند حیض براند ووجع رحم را نافع
بود ووی قی ببندد ومعده را قوت دهد وخفقان را سود دارد وقوت
دل بدهد وسده رحم بگشاید واکر بروغنهای کرم طلا کنند ساکن کرداند
وتحلیل صلابت مفاصل بکند وجکر ضعیف را سودمند بود ومحلل
اخلاطی بود که در عروق جمع شده باشد وشهوت باه زیادت کند
وچون بسایند ودر چشم کشند جلا بدهد واکر در شراب بپزند وآن
شراب بیاشامند سودمند بود جهت کزندکان وازجمله منومات بود
واکر نیز در شراب نقوع کنند مقدار یک درم تا دو درم همین عمل کند
اما اشنه مضر بود برودة ومصلح وی انیسون است وبدل آن قردمانا است
اشقلابو دارشیشعان است ودر دال کفته شود انشاء الله تعالی
اشترغار زنجبیل العجم خوانند تفسیر اشترغار شوک الجمال است
وآن بیخ انجدان خراسانیست وآن نوعی از دافراست وانجدان از بیابان

في امراض رحم والخفقان وتفريح القلب والمعدة

مرو واز بلاد روم خیزد بهترین آن رومیست وصفت انجدان کفته
شود وطبیعت اشترغار کرم وخشک در آخر درجه سوم ویوحنا
کوید کرم وخشک در دوم ومصلح وی سرکه بود بعد از آنکه در سرکه پرورده
باشند استعمال کنند وشیخ الرئیس کوید سرکه وی جهت معده نافع
بود وقوت وی بدهد واشتها آورد وهضم را یاری دهد واشتهای کاذب
سخی معده بود ودفع مضرت سموم بکند وتب ربع که از عفونت بلغم
سوخته بود نافع بود بخاصیت وسرکه وی نزدیک باشد بسرکه عنصل
وبدل آن انجدانست اشنان داود زوفای خشک است وکفته شود
انشاء الله تعالی اشموشا اسموساست وکفته شد اشقاقل شقاقل
است وششقاقل وحشقیقل وهشقیقل نیز کویند وآن جزر البری
است بپارسی کزر البر خوانند بهترین وی هستبر بود که لون آن بزردی
زند وبودن سنکین بود وطبیعت آن جالینوس کوید کرم وتر است
در سوم وخشک در دوم باه را زیادت کند وقضیب را محکم
کند وادرار بول کند وشیر زنان زیادت کند اکر زن بخورد بچه بر کرد
بچه بیندازد وورق آن اکر بکوبند وبا عسل بیامیزند وبا ریش
خورنده نهند پاک کرداند وازشقاقل شربتی سه درم بود ومضر
بود بشش ومصلح آن عسلست وبدل آن جلغوزه مابوزیدان
وباقی صفت او درشین کفته شود بعون الله تعالی اشخیص
درخت کرمانه است وان نوعی از مازریون است که آنرا خا
مالاون لوقس خوانند وتفسیر لوقس سفید بود و بعضی

في المغص من رياح باردة والبلغم اللزج

في الباه من ازدياد الحكمة سبحان به كرامة

افیثا خوانند و در کوهستان شیراز بسیار بود و آنرا می سوزانند بشیرازی آنرا بادوشی بن خوانند و با هیزم آورند و خام الاون مالس و تفسیر مالس سیاه بود و در ماذریون صفت هر دو گفته شود انشاء الله تعالی **اشق** اشبه خوانند و کلیایی نیز گویند و آن لزاق الذهب است و صفت لزاق الذهب گفته شود اما اشق صاحب جامع گوید صمغ طرثوث است و صاحب منهاج گوید که صمغ کلخ است و مولف کتاب گوید صمغ نباتیست که آنرا بدان خوانند بشیرازی و طبیعت آن گرم است در آخر درجهٔ دوم و خشک در اول و اسحق گوید گرم و خشک در دوم بهترین وی آنست که سفید بود و دانه درست داشته باشد دیسقوریدوس گوید مفتح سدهٔ جگر بود و سنگ گرده بریزاند و تحلیل صلابت سپرز بکند چون بروی طلا کنند و اگر مقدار یک درم با سرکه بخورند ورم سپرز بگداند و اگر با عسل خلط کنند و لعوق کنند مفاصل و عرق النسا و صرع را نافع بود و خنازیر را بغایت سودمند بود و کرم بکشد و اگر بماء الشعیر خلط کنند و بیاشامند دبود سخواری هضم را نافع بود و نیم مثقال با عسل جهت صرع نافع بود و مسهل بلغم بود و استسقا را نیکو بود و مسهل بلغم لزج بود و غلیظ چون با آب خلط کنند و ماء اصفر براند و اگر قرحهٔ چشم بدان بمالند جرب چشم و سفیدی و تاریکی زایل کند و جهت دیشها بد نافع بود و جهت خناق که از بلغم و مرهٔ سودا بود نافع بود و بچهٔ زنده و مرده

در ورم مفاصل

در علاج الربو و ضیق النفس

در دفع بلغم لزج و الاستسقاء

بیرون آورد و اگر بخورند و بخود برگیرند و اگر با سرکه حل کنند و بر ورمهای بلغمی صلب و خنازیر و سعفه و سلع و امثال آن طلا کنند تحلیل کند و چون بانیت ببرشند و بر کلف و بهق بمالند نافع بود و اگر با آب حل کنند و بدان غرغره کنند دماغ را پاک کند و حلق را از بلغم و خوردن آن سودمند بود جهت درد پشت و فالج و خدر و بادها را بکشد اما مضر بود بگرده و مصلح آن زوفا است و بدل آن وسخ کوایر النحل است و گویند بدل آن سکبینه است و گویند خردل سفید است **اشراس** اصل الخنثی است و آنرا عنصل گمان کرده است قول صاحب منهاج و صاحب تقویم درین معتبر است بپارسی سریش خوانند و طبیعت آن گرم و خشک در دوم چون بسوزانند گرم بود در دوم و در سیوم سودمند بود جهت داء الثعلب چون طلا کنند و چون خورده بیاشامند بول براند و حیض نیز لیکن مرخی فم معده بود و مصلح وی گلقند بود و برقان و ورمهای بلغمی طلا کردن نافع بود و بگدازاند و مقدار شربتی از وی پنج درم بود **اشنان** حرض خوانند و آن انواع است و آنرا غاسول نیز خوانند و بهترین آن بارقیت سبز پاک و بارق موضعیست نزدیک کوفه و لطیفتر آن سفید بود و طبیعت آن گرمست در دوم و ماسرجویه گوید گرم و خشک در دوم محرق بود و مفتح سده و منقی گوشت زیادت بخورد و نیم درم از وی عسر البول را نافع بود و بگشاید و یک درم از وی حیض براند و سه درم مسهل مستسقی بود و پنج درم از وی بچهٔ زنده یا مرده بیندازد و ده درم از وی قاتل بود و مضر بود بمثانه و مصلح وی عسل است با کلنگبین و گویند مصلح وی مغز تخم خربزه است و از عقب وی روغن بنفشه با بادام **اشیاف ماميثا** عصارهٔ

در عمایب الحرص

در الاستسقاء

مامیثات وگفته شود بعون الله تعالی اصابع صفر نباتیست مانند کفابلق
است از زرد وسفید وصاحب تقویم گوید بیخ بخنکست واین خلافست
ونوعی هست که زرد بود تیره رنک بی سفیدی وآنرا کف عایشه وکف مریم
خوانند وطبیعت آن گرم وخشکست در دوم محلل فضلهای غلیظ بود وجهت
سمها نافع بود وگزندگی جانوران وجهت جنون بغایت مفید بود وعصبهای
رابالک کرده اند از آفتها ومحلل فضول غلیظ بود ودیسقوریدوس گوید
اعضای عصبانی را نافع بود ودردهاء آن ساکن کند وجنون ووسواس
سوداوی رابغایت نافع بود ودرد مفاصل ورعشه را مفید بود وبدل
وی در نقع چون یك وزن ونیم آن هزارجشان وچهاردانك آن سعد بود
ووی مضر بود بالات بول ومصلح آن حب الآس وحب البلوط یا بلوط
بود اصابع مریم فقاح سورنجان است وزرد وسفید بود وصاحب جامع
گوید شنبلید هم فقاح سورنجان است وصاحب منهاج گوید شنبلید ورق
سورنجان است وقول صاحب جامع محققاتست که شکوفه سورنجانست
طبیعت آن گرم وخشکست در دوم ومسیح گوید در سوم درد مفاصل را
سودمند بود وریشهای کهن را نافع بود ونقرس را ضماد کردن سودمند بود
وبقراط گوید درد مفاصل را تریاق بود خاصه در وقت نزول ماده وضماد
منهاج گوید در وقت مانند سورنجان بود وبوییدن آن نافع بود
جهت صداع سرد وبادها که در دماغ بود بشکند وسده آن بگشاید
وباه را زیادت کند خاصه با زنجبیل وزیره وفودنج اصابع الفتیات
ابن مؤلف گوید معنی آن انگشت کنیزکان است وآن از نخشلاتست

وگفته شود انشاء الله تعالی اصابع العذاری نوعی از انگور سیاه هست
ودراز مانند بلوط آنرا انگور زیتونی خوانند طبیعت آن گرم وترست ودر صفت
عنب انواع آن گفته شود بعون الله تعالی اصل السوس اصل المثل است بپارسی
بیخ مهك خوانند وباصفهانی آند وبکرمانی بیخ مك طبیعت آن معتدلست
در گرمی وسردی وتری وخشکی نافع بود جهت خشونت سینه وقصبه شش وحلق
وتشنگی بنشاند ودیسقوریدوس گوید چون عصاره وی او قتی که تر بود در
چشم کشند ناخنه ببرد وجهت دشخواری زادن وحرقه بول واختلاج ووجع
عصب نافع بود واگر بیخ مهك خشك منحق کنند ودر چشم کشند همان خاصیت
عصاره دارد وناخنه وگوشت زیاده ببرد وعصاره وی جهت درد سینه
وجگر وجرب مثانه ودرد گرده نافع بود ورب وی وطبیخ وی انواع سرفه
را نافع بود وبدل بیخ مهك نیم وزن آن رب السوس بود اصول الکبر بیخ کاسنی
وداذیانه وکبر وکرفس را خوانند وهریك بجای خود گفته شود انشاء الله
تعالی اصل الکرفس دیونا فو ینطس خوانند وآن بیخ فلیجوش است وبیونانی
دراقیطون گویند وطبیعت آن گرم وخشکست در سوم اخلاط غلیظ
برنج دفع کند وسده بگشاید از آن جگر وسپرز وگرده وجهت ریشهای بیخ
نافع بود واگر با مرکه کهن طلا کنند مفید بود اصل المرجان بسد است
وگفته شود بعون الله تعالی اصل القصب بپارسی بیخ نی خوانند ودروی قوت
جاذبه هست اگر بکوبند ودر عضوی که آهن دروی رفته باشد ضماد
کنند بیرون آورد وچون سحق کنند وباسی که برشند وبا درد مفاصل
طلا کنند سودمند بود واگر با ترمس بکلف طلا کنند زایل کند واگر خاکستر

آن بام چندان حنا برنهند و بر سر نهند موی را قوت دهد و برو

یابد اصل الراسن بیخ راسن است و ترکان آنرا اندذ می خوانند و آن نوعی از زنجبیل

جوشی است و در راسن گفته شود اصل اللینوفر الهندی فلاست

و فاعیه نیز خوانند و گفته شود اصل السوسن الابیض بیخ سوسن سفید است

و در روم در میان بنفشه می پرورند و باطراف می برند و آن مشهور است به

بیخ بنفشه و آن قسط شیرین است و در قاف گفته شود انشاء الله تعالی

اصل السوسن الاسمانجونی ایرسا است و گفته شود اصل اللفاح بیروح است

بپارسی ساینزک خوانند و گفته شود در بیروح الصنم انواع و خواص آن

اصل الفلفل فلفلمویه است و گفته شود اصل الحنثی اسراش است و گفته

شد اصل الکرفس بپارسی بیخ کرفس خوانند و در کاف گفته شود انشاء

الله تعالی اصل الهندبا بپارسی بیخ کاشنی گویند و در هندبا گفته شود

بعون الله اصل الکبر بپارسی بیخ رازیانه خوانند و در رازیانه گفته

شود بپارسی بیخ کبر خوانند و طبعت آن عیسی گوید گرم و خشک

در سیوم اگر بر خنازیر طلا کنند با سرکه تحلیل کند و عرق النسا و بواسیر

را نافع بود و مقطع و ملطف بود و پوست آن جهت درد دندان که

از سردی بود نافع بود چون با سرکه بپزند و بدان مضمضه کنند یا اشنا

بخایند و اگر با سرکه بسایند و بر کلف و بهق سفید طلا کنند نافع بود

و جهت سپرز بغایت سودمند بود خوردن با سرکه یا با سرکه و عسل

طلا کردن و اخلاط غلیظ لزج را قطع کند و با بول بیرون آورد و وجع

ورک را نافع بود و حیض براند و چون مضمضه کنند بلغم را قطع کند

فی عرق النسا والبواسیر

فی درد دندان

فی علاج قطع البلغم

و اگر بیخهای بد باشند کوفته یا ضماد کنند بصلاح آورد و ورمهای صلب

بکدازاند و مسهل بلغم بود و مضر بود بمثانه و مصلح وی عسل بود و بدل وی در

ادویه سپرز نیک در دم حلیت است با سکنجبین اسطفین اسطفین است

و گفته شد اصل العرطنیثا از بوست و گفته شد اصل الانجدان الخراسانی

اشترغار است و گفته شد اصل اللوز المر بیخ بادام تلخ چون بپزند نیک

بکوبند و با سرکه و با روغن گل بیامیزند و بر پیشانی ضماد کنند صداع

سرد را نافع بود آسف اصل الکبر است و گفته شد اصطرک سطرکا

گویند و آن صمغیست برنگ عناب جرجانی سرخی که بسیاهی مایل بود

بغایت خلوقی رنگ دیسقوریدوس گوید نوعی از میعه است و گفته شد

صمغیست که اندر درخت روم حاصل میشود و جالینوس و غیر وی گویند

صمغ زیتون است و دخان وی قایم مقام دخان کندر است در بعضی حالات

و آنچه محقق است صمغ زیتون است و طبعت وی گرم است در سیوم و خشک

در اول رازی گوید گرم و خشک در دوم جهت سعال و نزله سودمند

بود و حیض براند و صلابت رحم را سودمند بود چون بیاشامند

یا بخور بر گیرند و صاحب منهاج گوید مصدع بود و مصلح آن رازیانه است

و شربتی از وی یکدرم تا یکدرم و نیم بود و صاحب تقویم گوید مولد

سبات و صداع بود و مصلح وی خیری بنفشه یا شراب نیلوفر بود و بدل

آن گویند چند بیدستر است اضراس الکلب بسفایج است و گفته

شود انشاء الله تعالی اضموط اطاطات و گفته شود و اطماط نیز گویند

اطیشا قیصوم است و گفته شود اطاط صاحب منهاج گوید دوایی

فی السعال والنزله

هندیست که آنرا رنه خوانند بقوت بوزیدان وهو کوید بهدستی که کویند
که آن اکمکت است واین سهواست وصاحب جامع کوید که اطوط واطا
واطبوت هرسه بند قهندیست که آنرا دته خوانند وهمو کوید
بعضی کویند که فوفل است واین سخن خطاست مؤلف کوید آنچه محقق
است نوعی از باقلاء هندیست سخت بود ونقطهای سیاه بروی بود
وطبیعت آن کرم وترست در اول دوم بهق را زایل کند وباه را زیاد
کند اطریه بپارسی رشته خوانند واز آرد فطیر سازند طبیعت
آن کرم وتراست دیرهضم شود نافع بود جهة سرفه وسینه وشش چون
قند وروغن بادام بوی اضافه کند یا نمک واکر با نقله الحمقا بود
یا لسان الحمل سود مند بود جهت نفث دم ومستعمل وبطی الانحدار بود
ومصلح آن فلفل وسعتر وقونج بود وبعد از آن مثلث یا عسل
یا زنجبیل مربی خورند اطماء درخت غرب است وکفته شود ددد
عین انشاء الله تعالی اطباء الکلبه مخاطبه کویند وآن سپستان
است وکفته شود اظفار الطیب ناخن بویا کویند وناخن صدف
وناخن پریان بشیرازی ناخن دیو خوانند وطبیعت آن کرم و
خشک در دوم وماسرجویه کوید در سوم چون زن در شب
خود بخور کند حیض براند واحشای رحم را نافع بود وخفقان
ودرد معده وجکر ورحم را سودمند بود ورازی کوید اکر با
سرکه بیاشامند شکم را نرم کند وبسیار دوی بیج آورد ومصلح وی کل
مختوم بود یا قبرسی وبدل آن قصب الذریره است عین الراطین

سنك سبویه است وکفته شود بعون الله تعالی اغیوس جوز
رومیست وکفته شود اغیس اثلق است وکفته شود اغرسطی شلات
وکفته شود اقبر توتیا بی است وکب از شبح وتوتیای کرمانی وبنات
مصری ودر مرکبات کفته شود ان شاء الله تعالی اغلیقی بزبان
یونانی میبختج کویند بپارسی بخنج ش ودر مرکبات معلوم شود افا
سون دهن الحجل است ودر مرکبات کفته شود ان شاء الله تعالی
افلاطون مقلاست وکفته شود بعون الله افرنجمشك فرنجمشك
وبلنکمشك وفلنجمشك وفلنلمشك وبرنجمشك نیز خوانند بشیرازی
بالنکو خودرو خوانند ودر بستانها روید ودر کنار آب روان بسیار
بود طبیعت آن کرم وخشکست در آخر دوم بوییدن آن سده دماغ را
بکشاید وجهة خفقان که از بلغم وسوداء بود نافع بود وجهت بواسیر
بغایت نافع بود وجکر ودل ومعده سرد را قوت دهد وغذاهای
غلیظ هضم کند وبوی دهن خوش کند ودندان سخت کند وبوییدن
آن سخت مضر بود بدماغ کرم ومصلح آن بنفشه بود وبدل آن قرنفل
است افربیون فرفیون است وکفته شود بعون الله افتین خترو خوا
وآن انواعست خراسانی ورومی وسوسی وطرسوسی وبنطی
سوری وکویند نوعی از درمنه است ومولف کوید نوعی از بنجا
سف است وکلوی بشکل اقحوان بود کوچک تر وبغایت تلخ بود و
کل اقحوان سفیدی دارد واو ندارد ونیکوترین آن رومی بود و طبیعت
آن کرمست در اول وخشك در دوم ددد چنم که کهن شده باشد سود

سودمند بود وجهت معده سرد بغایت مفید بود ومسهل صفرا
بود از معده وقوت بدن بدهد ولون را نیکو کرداند واکر بروی
ضماد کنند نافع بود وبول وحیض براند چون با عسل بجوند برکیرند
وجهت کزندکی عقرب بغایت مفید بود ودر تقویت معده وی حکم
نافع بود وجهت بتهای کهن وبواسیر وشقاق مقعد وصلا
بات اندرونی ضماد کردن وآشامیدن نافع بود ودر داء الثعلب
وحیه همچنین اما معده کرم را مضر بود ومصدع ومصلح وی
انیسون یا مصطکی بود وبدل آن جعده است یا شیح ارمنی ودر
تقویت معده اسارون با نیم وزن آن هلیله وصاحب جامع آورده
که مقوی معده کرم بود وپاك کرداند از اخلاط حاده وجهت
مفاصل بغایت مفید بود وچون سبب آن خلطی کرم بود وچون
با سرکه بپزند وبر سپر ضماد کنند نافع بود واکر با روغن بادام بپزند
واندکی زهره بر اضافت کنند ونیم دانك از آن در کوش چکانند محلل ریاح
بود وکوش را پاك کرداند از جراحت ونافع بود از جهت کری **افیلون**
شیخ چلیت وکفته شود ان شاء الله تعالی **افلنجه** قلنجه است
وکفته شود بعون الله تعالی **افیون** عصارهٔ خشخاش سیاه است
مصری وانرا لبن الخشخاش خوانند باید که در آب کرم انداخته
زود حل شود ودر آفتاب کرم نهند نرم شود وآنچه مغشوش
بود آزاد زد کند ودر شب بماند وغش وی با میثا کند ولبن
خس بری وآنچه بغایت براق بود غش آن نضج میکند وطبیعت وی

سردیست در چهارم وخشك در سوم واسحق کوید هم وخشکست در چهارم
مخدر بود ومسکن همه وجعها بود وچون طلا کنند واکر بپاشامند
ومقدار شربتی از یك عدس بود واز دو دانك زیادت نبود ودیها
خشك کرداند وسودمند بود جهت ودمهای کرم واکر با زرده تخم
مرغ بریان کرده بر نقرس طلا کنند درد ساکن کند وخواب آورد واکر
بجوند برکیرند ترحر را سود مند بود واکر با روغن کل وزعفران در
کوش چکانند درد آن زایل کند واکر با شیر زنان در چشم کشند درد
چشم ساکن کرداند واکر با روغن کل در سر مالند درد سر زایل کند وجهت
سرفه وحبس اسهال نافع بود ودو درم از وی کشنده بود ومصلح وی فلفل
است ودارچینی وجند بیدستر وفرفیون وبعد از ان قی وحقنه وشراب
کهنه بسیار وبعد از ان حمام وبعد از حمام آشهای چرب وصاحب تقویم
کوید مصلح وی عود هندی یا عود البوج بود وبدل آن سوزن آن بزر البنج
وبك وزن آن تخم لفاح بود **افتیمون** آن بزدی وزهوی وقضبانی
خرد است وبهترین ان اقریطی بود یا معدنی که تخم وی سرخ بود
وتازه وطبیعت آن کرم وخشکست در سوم نافع بود جهت صرع وتشنج
استلائی ومسهل سودا وبلغم بود ومالیخولیا را بغایت نافع بود واکر با
افتیمون بپاشامند یا تنها وباید که در مطبوخ بسیار بجوشانند که قوت
وی باطل شود وغثیان وقی آورد وشربتی از وی در مطبوخ از نیم درم
تا هفت درم شاید وکویند تا ده درم وصاحب منهاج آورده که شربتی از وی
از یك درم بود تا دو درم ورازی کوید از چهار درم تا شش درم ومحتاج

والمالیخولیا ومسهل
السودا والبلغم

بصلح بيت وصاحب منهاج آورده كه بروغن بادام چرب كنند اگر استعمال كنند
نه در مطبوخ وابن ماسويه كويد مصلح وي آنست كه پيش از آن روغن بادام
استعمال كنند واكر بحنان خشك استعمال خواهند كرد از دو درم تا
چهار درم بود وبدل آن رازي كويد در اسهال سودا بوزن آن تربد بود دانك
وزن آن حاشا بود وكويند بدل آن در اسهال سودا يك وزن ونيم آن حاشا است
وكويند بدل آن اسطوخودوس وبسفايج بود ومضر بود بشش ومصلح آن
كثيرا است وصاحب تقويم كويد مصلح آن شراب صندل بود يا رب سيب **اقحوان**
احداق المرضي خوانند وكفته شد ودر مصر كركاش خوانند وبيوناني
قرياثيون ودر موصل بنجرة الكافور بپارسي كاوچشم خوانند وبعربي عين
البقر وبشيرازي بابونه كاو وبهترين آن بود كه برك وي سبز بود
وبيرون كل وي سفيد واندرون زرد ودر طعم وي تلخي بود ونوعي
كه برك سفيد ندارد طبيعت ان كرم وخشك است در دوم وچنين كويد كرم
است در سوم وخشك در دوم مسهل بلغم وسودا بود وسنك
كرده بريزاند وعرق براند ومحلل خونهاي فسرده بود وناصور را نافع
بود وصلابت رحم را تحليل كند چون زن در آب آن نشيند وزني را كه
حيض بسته بود فرزجه از وي بخود برگيرد بكشايد واكر بحنان خشك
كرده بكوبند وبا نمك بپاشاند مسهل بلغم ومره سودا بود وصاحب جامع
كويد وقول شريف آورده است كه آب وي چون بكيرند وبر اعضاء تر بدن
انثيين وورکين طلا كنند قوت مجامعت بدهد تمام واكر ادمان بوييدن
آن كنند سبات آورد واكر تر وي ببويند خواب آورد ومقدار شربتي از كل

سه درم بود اما مضر بود بمعده وسپرز ومصلح وي انيسون است وكويند كشنيز
وقند والله اعلم **اقوبلاسمون** دهن البلسان است وكفته شود در بلسان
بعون الله **اقاقيا** عصاره قرظ است وقرظ تخم خيار ديت كه ادیم بوي دباغت
ميكنند وجالينوس كويد صمغ اوست وبعضي كويند رب شجرة شوكه است
وكويند عصاره پوست انار است واين قولها خلاف قول اول معتبر است
ودر مصر سنط وصنط كويند وقرظ كه خوانند وآن مصري بود وفلفل
بنو خوانند وطبيعت آن سرد است در دوم ومجفف در سوم وعيسي كويد
سرد است در اول وخشك در دوم بهترين آن بود كه صلب وسبز وسياه
رنك بود با سرخي چون بخور بركيرند قطع خون رفتن بكند وچون بپاشاند
جهت سحج نافع بود واسهال دموي واسترخاء مقعد ورحم وشكم ببندد
حقنه كردن وخوردن وجهت آبه چشم نافع بود اگر با داروها بود ودر روشنايي
چشم بيفزايد ودر طلاها جهت شكستگي اعضا نافع بود واگر بر ورمهاي
كرم طلا كنند سودمند بود وبدل وي حضض بود يا صندل وعدس مقشر
بوزن آن **اقماع الرمان** نار مشك است وكفته شود ان شاء الله تعالي **افرس**
كويند دبقاست وكفته شود ان شاء الله **اغارون** عود البخور است وكفته شود
بعون الله **اقليميا** قليميا كويند ودر قاف كفته شود ان شاء الله تعالي
اقوماليا ماء العسل است وكفته شود **اقط** بپارسي كشك كويند وبنيوم كو
طبيعت آن سرد وخشك است وابن مولف كويد روستاييان شيراز اترا
حصاة خوانند شكم ببندد خاصه بريان كرده وي ودير هضم شود
معده را بد بود ومصلح آن بعد از آن خوردن كلنكبين است **اقطي** خمان

در علاج السحج
در ساير الورم

گویند وآن دو نوع است بزرک وکوچک بزرک را اشبوقر خوانند وکوچک را لحا
ماافیطی وگفته شود مکرر صفت آن وعمران بسل گویند اَقْطِنْ بلغت اهل این
ماش است وگفته شود بعون الله اقتنا لوقی بیونانی معنی آن شوکة البیضا است
وآن باذآورد است وگفته شود اقتنا ارشقی بیونانی معنی آن شوکة العبید است
وآن شکاعی است وگفته شود بتوفیق الله اکج تفاح بری است وآن زعرور
است وگفته شود اکرفس کرفس است وگفته شود انواع آن انشاء الله تعالی
اکرومک امرود است وگفته شود بعون الله اکروفس جوز رومیست
وگفته واغیروس نیز گویند وگفته شد اکشوث کشوث است و
شکوثا وحجول نیز گویند ودبوز گفته شود انشاء الله تعالی اکلیل الملک
کیایی قیصر خوانند بپارسی کلیل الملک گویند بهترین وی تازه رسیده
بود وزرد رنگ که بسفیدی زند وچون بشکافند دانه وی زرد بود
طبیعت آن گرم وخشک است در اول محلل ورمهاء اورام صلب بود که در مفاصل
واحشا باشد واگر با افتین برود ماء حبکی وسپرز واحشا ضماد کنند
نافع بود وچون باشراب بجوشانند وبیاشامند درد معده را زایل
کند وعصاره وی چون تر باشد با میبختج بیامیزند ودر گوش چکانند
درد گوش ساکن گرداند وچون میبختج بیاشامند اخلاط بگدازاند
وشربتی از وی یک درم باشد ومضر بود بانثیین ومصلح وی عسل بود
وبدل آن فراسیون است بوزن آن یا بوزن آن لبان ذکر یا بوزن آن بابونج
ونیم وزن آن ورق الخیر اکلکث صاحب منهاج گوید جوبست هندی وهمو گوید
گویند که بندق هندیست وگویند اطوطات واین اقوال سهو است و
خطا

وقول صاحب جامع در آنجا معتبر است که آن را حجر العقاب خوانند وحجر النسر
وحجر الولاده وبیونانی اناطیطس ومعنی آن آنست که آن سنگیست که زایدن
آسان میکند ومولف گوید سنگیست بمقدار جوز بویا تیره رنگ چون بجنبانند
مغزی در اندرون وی بود سفید تلخ طعم بشکل شاه بلوط بود بشیرازی
آن را کنا بلیس خوانند یعنی خصیه ابلیس زبان اکبتین وجمیع حیوانات چون در
ایشان نهند بآسانی برایند واگر در صره بندند وبر ران زن آبستن بندند تو
برآید واز خواص وی آنست که چون در دهان گیرند وبر ساق چپ بندند آسان
برایند واگر سحق کنند با شیر زنان وچشم را بدان بیالایند وزنی که برآید
بخود بگیرد بفرمان خدای عز وجل آبستن گردد وشریف در خواص آورده
است که چون در دست گیرد وباکسی مخاصمت کند خصم بروی غلبه نکند واگر
بر درختی بندند که بر وی اندازد دیگر بر نینداز د وابن ماسویه گوید بدل آن
فاوانیاست وابن مولف گوید مغز وبر او روغن میگیرند اهل هند وخیره
وزهاد کودکان که درد دمی کنندمی مالند بغایت مفید است اکوبزان
رعی الحمام است وگفته شود انشاء الله تعالی الآنغنسه فرفیون است
وگفته شود بعون الله الاسا اموس وابنوس سنی گویند وساسم وآن
ناخواه است وگفته شود البطوط کشت برکشت است وگفته شود انشاء
الله الالثنی لبلاب است وگفته شود انشاء الله تعالی السنة العصافیر لسان
العصافیر خوانند وگفته شود الوج نوعی از نبات مخلصه است بشیرازی کاند
خوانند ودر مخلصه گفته شود الطنامت وغاما وغام الملک نیز گویند
وهو فولیان وآن سینبر است بپارسی سسبل گویند ودر سین گفته شود بتو
فیق

فی علاج الاذن

2 الخواص من اسرار الحکمة فی الولادة

من التجارب فی الولادة

الله تعالی الانیسون راسن است وکفته شود الیه بپارسی دنبه خوانند
طبیعت وی کرم وتر است دیر هضم شود وغذای بد دهد وغلیظ تر از پیه
بود نافع بود جهت عصبهای کوفته خورده چون بدان ضماد کنند وابن ماسویه
کوید مفسد معده بود ومحلل اورام صلب بود ومصلح وی زنجبیل وفلفل وکار
بود ومربی وبعد از ان جوارش خورند اماموث حماماست وکفته شود انشاء
الله امعاء لازمنج وابنوس ناخواه است وکفته شود اموس بغار کرم است
وآنرا خراطین خوانند وکفته شود بعون الله امحا سین بلغت رومیان
عصیر حصرم است بپارسی آب غوره کویند ودر حصرم کفته شود بعون
الله امبرباریس انبرباریس خوانند وکفته شود آملج بپارسی آمله کویند
وبهترین وی سیاه بود وابن مولف کوید که رازی آورده که بعضی
آمله آنست که لون آن سرخ بود وبوی تیز باشد واز جزیره اقریطس
آورند وابوریحان کوید این صفات لایق نیست به آمله وطبیعت آن سرد است
در دوم وکویند سرد است در اول وخشک در دوم وبعضی کویند
کرم است بهر حال وخشک بی خلاف مقوی معده ومقعده واحشا
ودل بود واشتهای طعام باز دید کند وجهت بواسیر بغایت
سودمند بود وسودا وبلغم براند وبغایت مقوی دل بود وحفظ
ذهن زیادت کند ومقوی همه اعضا بود وموی را سیاه کند
چون باب آن وحنا خضاب کنند واکر درد ودرم از ان نیم کوفته
در آب شیرین خیسانند در ساعت وبعد از ان صافی کنند وسه توبت
چکانند در چشم اسفیدی که در چشم بود سود دارد وشربتی از وی سه درم بود

نها اما مضر بود بسپرز ومصلح آن عسل است وبدل آن شیر آمله امغیلان
درختیست بیابانی ومعروف بود بشوکة المصریة وطبیعت آن سرد وخشک
وقابض منع خون واصناف سیلان از رحم بکند وورق آن ورمهای لهات
وسفل را نافع بود وخون ببندد انجام نباتیست که در کنار جویها روید
وسرخ رنگ بود وکویند در میان اسپست روید ودوی بود وتخم آنرا
شنج خوانند وسرخ کویند واطبا را از ادویه شریفه است خاصه عرق
آن وعصاره آن مانند آب توت بود بغایت سرخ رنگ اکر یخ وی یک
مثقال ونیم کوفته کنند وبجوشانند وبا قدری قند ومیبختج بیاشامند
جهت نفث دم نافع بود از هر عضو که باشد از قصبه شش وحجاب
سینه وریح امعا وبواسیر وکشودکی سر رکها وقوت امعا بدهد
وشکم ببندد بی آنکه زحمت رساند وریش شش پاک کند وقطع قی بکند
وشکستکی اعضا را نافع وخاصیت وی بسیار است انجل عسل است
وبرا کثیر النفعت خوانند بپارسی خطمی کویند وکفته شود انشاء الله
تعالی انبرباریس بپارسی زرشک خوانند وزارج وزرنک هم کویند
بهترین آنست که بغایت خود رسیده بود ولون وی سرخ بود که بسیاهی
مایل بود شیره دار وطبیعت آن سرد وخشک در دوم صفرا بنشاند
وقوت معده باز دید کند واز ان حکرم وقی باز دارد وشکم ببندد وتشنکی
بنشاند وریح را نافع بود وبرودتهای کرم ضماد کردن سودمند بود وقطع
نزف دم بکند ومقوی جکر کرم بود چون با ادویه کرم مثل سنبل خلط
کنند وشکی که از سردی جکر ضعیف بود ببندد وجهت معده که

شود سود دارد وتب بلغمی را نافع بود اما مضر بود کسانی را که طبع ایشان
بسته باشد ومصلح آن جلاب بود وبدل آن بوزن آن تخم کل وجهار
دانک وزن آن صندل بود **انجرک** مرزنکوش است ودر انان الفار گفته
شود بعون الله **انقون** رازی گوید وردمنتن لیب وردو او گفته شود
اغنطیا بوسیطون گویند وسطوس وغنم وحدکویند وآن ثمره
شوک مصریت بپارسی کلنار وبومی جلنار وبشیرازی کلصدبرک
ودرجیم گفته شود بعون الله **انجیده** حشیشة الکلب وشربت بیز گویند
وصوف الارض وآن فراسیون است وگفته شود **انیسون** بپارسی رازیانه
رومی خوانند وآن دو نوع است آنچه رومی بود بشکل ناخواه بود و
وآنچه غیر رومی بود وطبیعت آن گرم وخشک در سوم ودروی
قبض اندکی بود بول براند وباد که در شکم بود تحلیل کند وازان
مجموع بدن وقطع سیلان رطوبات بکند وحیض وعرق براند وتشنگی
بنشاند وشکم ببندد وچون در شب بینی بخور کند صداع سرد وتولد سو
را نافع بود وسدهٔ جگر بکشاید وشهوت جماع برانگیزد ودفع مضرت
سموم وجانوران بکند واگر سحق کرده با روغن گل خلط کند ودر گوش
چکانند درد گوش را نافع بود وجهت استسقا ونفخ معده وقراقر بغا
سودمند بود وچون در چشم کشند سبل کهن ببرد ونافع بود تبهای کهن
را وسدهٔ جگر وسپرز ومثانه ورحم بکشاید واگر سحق کرده
سنون سازند کند دهن گرم بسبب آن از عفونت بیخ دندان بود
نافع بود واسحق گوید مضر است با معا ومصلح آن تخم رازیانه

نافع در نزله وصداع وسموم حشرات

نافع علاج الادله والاستسقا وقراقر

وبدل آن تخم شبت است وگویند بدل آن کرویا است والله اعلم
انارکوا گویند خشخاش است وگفته شود انشاء الله تعالی **انابا**
زبیب الجبل است وآنرا مویزج گویند وگفته شود بعون الله **انجدان**
دو نوع است بپارسی انکدان خوانند وآن درخت حلتیت است ومحروث
اصل آنست وحلتیت صمغ آن وورق آن سفید وسیاه بود وبهترین
آن سفید بود طیب وازان سیاه منتن بود وانجدان رومی سیا
لیوس است وتخم آن کاشم خوانند وگفته شود وانجدان خراسانی
بیخ آن اشترغاز است وگفته شد اما طبیعت آن گرم وخشک در سوم
سودمند بود جهت زهرها کشنده وبر خنازیر ضماد کردن تحلیل
کند چون با موم وروغن زیت بود وبا روغن سوسن جهت عرق النسا
نافع بود واگر با سرکه بپزند در پوست انار ضماد کنند بر بواسیر نافع
بود واگر بیاشامند باد زهر ادویهٔ کشنده بود اما عسر الهضم بود و
مضر بود بمثانه وسودمند بود با سر البول ومعدهٔ سرد وحیض براند
ورطوبات معده خشک کند ونعوظ آورد ومحی کرده ورود بود
وچون با سرکه بود لطیف بود ولطیف کنندهٔ غذا بود وزود هضم کند
وبدل آن بیخ آن یا دو دانک وزن آن حلتیت طیب بود وگویند بدل
آن ذوفراست وگویند تخم کند **انفاق** زیت است وآن زیتون نارسیده
گیرند ودر دنا گفته شود **انجبا** انجوسا گویند وآن شنجار است
وگفته شود بعون الله **انومیا** شقایق است وگفته شود انشاء الله
تعالی **انطونیا** کاشنی شامیست وآن طبیعت آن سرد وتر است در اول

نافع در سموم العله

علاج عرق النسا

در البواسیر

نافع بود جهت جگر گرم **أنب** حدقاست و وغد وصفد وحيصل
بنر گويند وآن بادنجان است وگفته شود بعون الله **انزروت**
صمغ خاريست که آنرا شاريکي خوانند وسرخ وسفيد بود وهر دو يک
خار حاصل ميشود وچون حرارت آفتاب در وي اثر کند وگهن گردد
سرخ شود وآنرا عنزروت وعنزرو وکجنيده خوانند شيرازي کوزد
گويند واز کوه شبانکاره ولور دجان خيزد وبهترين آن سفيد
بود که بزردي مايل بود طبيعت آن گرم است در دوم وخشک در اول
وبغايت تلخ بود اگر با سفيده تخم مرغ يا با شير سحق کنند ودر چشم
کشند درد چشم را نافع بود وبخاصيت مسهل بلغم لزج بود وصفرا
وشربتي از وي نيم درم تا يکدرم بود ومضر بود برودة ومصلح آن
صمغ عربي است ونافع بود جهت درد چشم وجسبيدن آن ورمص
که در چشم بود وآب آمدن از چشم باز دارد ومنضج ورمها بود
ومحلل واگر سحق کنند با اندکي نطرون وبر ورمها که در گردن بود بنهند
تحليل کند واگر فتيله بعسل بيالايند وبانزروت بگردانند ودر گوش
کرديم آيد وريش بود نهند چند روز صحت يابد ومجربست
وبدل آن نيم وزن آن صبرست ومصلح آن صمغ عربي است **انسلوادا**
جد وراست وگفته شود انشاء الله تعالى **انانيق** انجزه است
وگفته شود بعون الله تعالى **انجوج** عوداست وگفته شود در عين
انفحه بپارسي پنيرمايه گويند وطبيعت آن گرم وخشک مطلقا
ملطف ومحلل بود ودر مجموع ترياقات هست وگفته شود مفصلا

في دواء العين من الوجع وغيره

انفحة الارنب بپارسي پنيرمايه خرگوش گويند چون باسرکه بياشامند
صرع را نافع بود ونيم مثقال ازو زهر گزندگي مجموع جانوران بود
وماسرجويه گويد يك قيراط از وي چون با شراب کهن پخته بيا
شامند نافع بود جهت گزندگي مار وعقرب ومجموع گزندگان
واگر زن آبستن پنيرمايه خرگوش نر يا خصيه وي با شراب ممزوج
بياشامد فرزند نر آورد واگر پنيرمايه ماده ماده آورد فرزند
اگر مقدار باقلا با شراب سخت بياشامد تب ربع را نافع بود واگر کودکان
بياشامند از صرع ايمن باشند همه پنيرمايه ها اين خاصيت دارد
خاصه خرگوش واگر با آب بسرشند وبر بيني نهند خون رفتن باز دارد
واگر بچه شيرخواره قي کند وشير در شکم وي بسته باشد چون قدري
بوي دهند نافع بود واگر زن بعد از طهر با مشك جوزبن بگيرد بر آبستني
ياري دهد واگر بعد از طهر بياشامد سه روز منع آبستني بکند وامساك
سيلان رطوبت رحم بکند وشکم ببندد وپيچ روده وترف دم را نافع بود
واگر با حنظل وزيت بر عضوي نهند که خار يا پيکان در آن باشد بيرون آورد باذن
خداي عز وجل **انفحة الفرس** سودمند بود جهت اسهال مزمن وريش روده
ودرد آن **انفحة الجدي والظباء والحمار الوحشية والخشف والعجل**
وفرخ الجاموس ولايل سودمند بود جهت دفع زهر شوکران وفطروشي
از وي نيم مثقال بود وچون باسرکه بياشامند موافق بود جهت بستن
شير در معده وانفحه خشف که آن بچه نرينه ايل بود چون زن بعد از
طهر سه روز بخورد برگيرد آبستني باز دارد وانفحة الجمل صاحب جامع آورده

في عجائب الوحوش ... الارنب
في سم العقرب
من العجائب
في ربع النساء
في رفع دم

تقویت الباه

است که اکر پنیر مایه شتر بخورد با ب نیم کرم بیش از مجامعت بیاشامند قوت باه زیادت کند برابر سه ادویهای باهی وپنیرمایه خردشتی وآهو وکوسفند کوهی چون باسرکه بیاشامند نافع بود جهت شیر که در معده ببندد وانفحه در قوت ماسد جندبیدستر بود ومجموع انفحها آنچه بسته بود بکدازد وآنچه کداخته بود ببندد انفحة الارنب زمر در خواص آورده است که پنیرمایه خرس فربهی آورد چون بیاشامند انقردیا بروی بلادر است ومعنی وی انت که ماسد دلست وآنرا ثمرة البلادر کویند ودر تا کفته شود انشاء الله تعالی انار نار مشک است وکفته شود بعون الله تعالی اجزه دربر صفت آن کفته شود انشاء الله اورمالی واومالی نیز کویند ویونانی معنی آن دهن العسلی وعسل داود علیه السلم نیز خوانند وآن روغنیت که از ساق درختی حاصل میشود وماسد عسل است در سطبری وشیرین طعم بود وبهترین آن بود که کهنه وغلیظ بود وصافی وطبیعت آن کرم وتر است سودمند بود جهت جرب تر چون طلا کنند ودرد مفاصل راسود دهند وجهت تاریکی چشم چون در چشم کشند نافع بود واکر یت درم باچهار یکی آب بیاشامند اخلاط خام براند اما خوردن آن سبات واسترخا آورد وباید که آنکس که خورده تا عمل تمام نکند نخسپد البته اومادا ادنود یا خوانند وآن عصارهٔ قثاء الحمار است ودر قاف کفته شود اوسبید نوعی انیسون فرهندیت وطبیعت آن کرم وخشک است محلل ریاح غلیظ بود ورطوبات بکدازند شربتی از وی یک درم بود اودا اسالیون کرفس جبلیت اودا بیونانی جبل است وسالیون کرفس وآن خطراسالیون

است وکفته شود انشاء الله تعالی اوقیمز بیونانی ماذ بنج است وکفته شود عاف است وکفته شود اوز بپارسی مرغ آبی کویند وآن نوع بزرکترین مرغ آبی بود طبیعت آن کرم وتر بود فربهی آورد لیکن بدن را از فضلهای غلیظ پر کند اولی آن بود که بیش از کشتن قندی بودهٔ سوده در حلق وی دمند وبا بازیر کرم بپزند واکر بریان کنند اولی آن بود که بزیت بریان کنند که سهوکت آن ببرد اودر بیونانی آب را کویند ودر میم کفته شود بعون الله تعالی اوناملی بیونانی شراب وعسل اهلیلج بپارسی هلیله زرد کویند بهترین وی آنت که فربه بود وطبیعت وی سرد است در اول وخشک در دوم جهت چشم که آب ریزد در چشم کشیدن نافع بود وخوردن وی خفقان را سود دهد ومسهل صفرا بود واندکی بلغم نیز براند وشربتی از وی از هفت درم تا ده درم بود اکر نقوع کنند وغیر نقوع از دو درم تا پنج درم بود وابن مولف کوید اکر پوست هلیله زرد کوفته وبیخته در بیخ دندان افشانند خون که از بیخ دندان آید ببندد وبیخ دندان محکم کند وکوشت برویاند ومجربست وهلیله زرد مقوی معده ودماغ بود وجهت استرخاء معده نافع بود ومضر بود بسفل ومصلح آن اکر کوفته با آب کرم خورند قند بود یا سکنجبین واکر در مطبوخ بود عناب وسپستان وآلو سیاه بود وبدل آن پوست انار است اهلیلج اسود بپارسی هلیله سیاه وبشیرازی هلیله تو بزك وبهترین وی هندیست وطبیعت وی سرد است در اول وخشک در دوم سردی وی کمتر از کابلی بود وکویند کرم

در علاج البواسیر

در علاج الاستسقا

در منافع عقل و حفظ و تنشیط مزاج

در البواسیر

ایل

است لون را صافی کند و جذام را سود مند بود واکر بریان کنند
وبخورند شکم ببندد وی مسهل سودا بود وبواسیر را سود دهد واکر
در چشم کشند قوت باصره بدهد و شربتی از وی منقوع از پنج درم
تا ده درم بود وغیر منقوع از سه درم تا پنج درم وخوردن آن
مضر بود بجکر ومصلح آن عسل است وبدل آن هلیله کابلی اهلیلج کابلی
بهترین وی آنست که فربه بود واکر در آب اندازند فرو رود طبیعت
آن سرد وخشکست وکویند کرم است باعتدال العقل وحفظ زیاد
کند ودرد سر واستسقا وتبهای کهن زایل کند واکر بریان کنند شکم
ببندد وبریان ناکرده مسهل بلغم وسودا بود وقولنج را نافع بود وشربتی
از وی منقوع از پنج درم تا ده درم بود وبد رستی که مسهل صفرا بود اما
بخاصیت مسهل خلطهای غلیظ بود مثل بلغم وسودا وخفقان
نافع بود اما مضر بود بسپر ومصلح آن عسل است ومربای آن مقوی معده
بود وهضم بکند طعام را وخمل معده محکم دارد وبواسیر را نافع
وسده بلغمی بکشاید وبیخ دندان ودندان را محکم دارد وقوت
دهنده بود واکر یکسال هر روز یک هلیله مربا بخورد سیاهی
موی را نکاه دارد ایدع شیان است وقطار ودم الاخوین
نیز خوانند ودر دال کفته شود ایهقان جرجیر بیابانیست
ودر صفت جرجیر کفته شود بعون الله تعالی ایل چهار نوعست
یک نوع در چشمها وکنار رودها وصحراها کردد وآن نوع
زرد رنک بود ولطیفترین انواع ایل است ویک نوع در کوهها

در دفع السم

عمان وبحرین باشد ویک نوع دیکر وعلی خوانند ودر کوههای
سرد سیر باشند ویک نوع دیکر بقر الوحش خوانند ودر این
کوهها ومیان درختان کردند وهمه در طبیعت مانند یکدیکر اند
ونر ایشان چون خسته شود مار بخورد صحت یابد وبقر الوحش بیادی کاو
کوهی خوانند ووی بینی در سوراخ مار نهند وبنفس مار را بخود کشد ومار
بتعجیل بیرون آید مانند آهن که بمقناطیس چسبد واندنبال مار خورد پس دو
اضطراب کند تا جایی از اعضای وی بکیرد وچون تمام خورد حدتی دو سوزی
در چشم وی پیدا کردد وآب از چشم وی روانه شود ودر کنج چشم وی کوی هست
در آنجا جمع میشود ومی بندد بمرور روزکار ومانند پیه کردد چنانچه در کوش
می باشد چون وی را بکشند آن را برکیرند در دفع سم عمل تریاق فاروق
میکند وابن مولف کوید چون کاو کوهی مار خورد بعد از آن سرطان طلب کند
وبخورد جهت دفع سم آن وکاو ماده چون زاد بچه دان خود بخورد واز این
جهت است که پوست وی از جهت نفاس سود مند بود وصاحب منهاج کوید
دنبال ایشان چهار کانه ستم آنجا جمع میشود اولی آن بود که از ان کاو کوهی
تعرض نکنند که سم قاتل است پس در کشتن اولی آن بود که دو کوی بیکی بنال بپندازد
ودیکری کردن وسر وجالینوس کوید خونی که از کوشت ایشان حاصل
میشود غلیظ بود ودیر هضم شود وشیخ الرئیس کوید کوشت ایشان باد جود
غلظ زود از معده بکذرد وبول براند ورازی کوید بهترین آن بود
که تازه بود در زمان کرم صید کرده باشند وباید که در پختن مهر اشده با دو عن
بپزند وبعد از آن شراب انجبین وماء العسل بیاشامند اما قوت نایل در تقو

فی سایر ... / ... نزف الدم ...

کویند چون بسوزانند دو مثقال از آن با سکنجبین بیاشامند جهت نفث دم و قرحه
امعا و اسهال کهن و یرقان و درد مثانه نافع بود و جهت زنان حایض که رطوبت
اندر جرم ایشان آید و مزمن شده باشد نافع بود چون با ادویه که موافق آن بود
بیاشامند و صفت حرق وی بستانند شاخ وی و در دیگی کوازی کنند و
در گل گیرند و در تنور حمام یا در شب آتش نهند تا سفید گردد و ماسنداقاقیا
بشویند موافق بود جهت جسمی که ماده و ... دروی بود و اگر مسنون کنند دندان
جلا دهد و اگر بخور کنند کژدمان بگریزند و چون ... مضمضه کنند

فی طرد حشرات

درد دندان نافع بود و در خواص نهر آورده است که قرن ایل سوخته سفید
با سرکه بسایند و بر برص و بهق طلا کنند زایل کند و اگر بر دهان کودکان که
قلاع داشته باشند یا طلا کنند زایل کند و چون بر پستان یا زهار
طلا کنند حیض براند و گویند چون قرن ایل بر زن آبستن بندند بی درد بزاید

فی درد المخاض

و دیسقوریدوس گوید خون وی چون بریان کنند جهت قرحه امعا و اسهال
نافع بود و چون بیاشامند جهت سم سهام ارمنی نافع بود و قضیب وی
چون خشک کنند و سحق کرده بیاشامند باه را برانگیزد و نعوظ آورد
و اگر بر بازو بندند ... ماری نترسند و هیچ کژدم گرد وی نگردد و ابن زهر گوید
در خواص که چون دنبال وی همچنان با پوست و گوشت و استخوان بسوزانند
و سحق کنند با شراب و بر قضیب طلا کنند و ان در حال نعوظ آورد و بر هر
حیوان که طلا کنند همین عمل کند و هم گوید ایل را زهره نیست و اگر نیز
بوی نشد ... با من چون مشک ... بخورد بیندازد و گویند
قرن ایل سوخته درد قولنج را نافع بود تا حدی که گویند که در حال ساکن کند

فی ... الحکمه

ایرسا بیخ سوسن آسمانگونی است و نام وی ایرسا از بهر آن کرده اند یعنی قوس
قزح و گل وی زرد و سفید و لاجوردی بود و بهترین وی آن بود که سیاه و صلب
و بسیار گره بود خوشبوی طبعت آن گرم و خشک است در دوم و فالج و تشنج
و صداع مزمن را نافع بود و مفتح لطیف بود و اگر بر کلف و نمش طلا کنند
زایل کند و سینه و شش را از اخلاط غلیظ پاک کند و بول و حیض براند
و بوکیتکی مار بر موضع زخم ضماد کردن نافع بود و جهت سرفه بلغمی بغایت
مفید بود و اگر با سرکه بیاشامند جهت گزیدگی جانوران و ... بغایت
نافع بود و اندروماخس گوید سودمند بود جهت حدت زهرهای کشنده
و ادویه سمیه و اگر هفت درم از وی با ماء العسل بیاشامند بلغم غلیظ و
مره صفرا براند و خواب آورد و جالینوس گوید عرق النسا و فالج را بغایت
نافع بود خاصه روغنی که در وی پخته باشند و اگر با عسل فرزجه کنند
و زن بخود برگیرد بچه بیندازد و چون مسلوق کنند و بر خنازیر و دودهای
صلب ضماد کنند نرم گرداند و اگر سحق کرده بر ریشی که ناسور شده باشند گوشت
برویاند و اگر او را با روغن گل و سرکه بر ضماد کنند درد سر را سودمند بود و چون
در بینی چکانند کند بینی ببرد و اگر بطبیخ وی مضمضه کنند درد دندان را
نافع و ملائه نافع بود و اگر در آن نشینند صلابت رحم را و درد آن نافع بود
چون از سردی بود و روغن وی چون در گوش چکانند با سرکه درد آن ساکن
کند و منع ثولات بکند و روغن وی مفتح افواه بواسیر بود و رازی گوید
بدل وی در اسهال دو دانگ وزن آن مازریون نباشد و وقیه لبن لقاح و اسحاق
بن حنین گوید ایرسا مضر بود بشش و مصلح آن عسل است و ایرسا بارد ...

فی علاج سرفه بلغمی

فی دفع آفات ادویه سمیه و سموم حشرات

فی علاج عرق النسا

بخ سوسن صحرایی خوانند ومولف کتاب کوید تخم وی از مسومات است وتجربت
واکر تخم وی قدری بر دنداز بخسند کرد درد کند بریزاند البته وبایدکه بدندانی دیکر
نرسد والله اعلم **باب الباء باذنج** باذنج کویند وآن نارجیل است
وکفته شود ان شاء الله تعالی **باقلا** خرخر خوانند وفول کویند طبیعت
وی نزدیکست باعتدال وکویند سرد است در اول وخشک در دوم ودروی
رطوبتی فضلی هست خاصه تروی وبهترین وی آنست که فربه وبزرک باشد
وتر بد باشد کلف زایل کند وبقراط کوید غذای نیکو دهد وحقن را نکاه
دارد وچون مقشر کند وبد ونیمه سازند وبر زخم که خون آید ببندند خون
باز دارد واز خواص وی آنست که چون از مرغ بیاویزند از خایه باز ایستد وچون
بکوبند وبر زهار کودکان ضماد کنند موی رستن باز دارد وهمچنین اکر ضماد
کنند بر موضعی که موی سترده باشند همین عمل کند وبهق زایل کند خاصه
با پوست دباقلا سینه وسرفه ونفث دم را نافع بود داما بغایت نفاخ بود
ودشخوار هضم شود وخوابهای آشفته نماید وبرودهای ورم انثیین وپستان
که شیر در وی بسته بود بغایت نافع بود وقطع ادرار بول بکند وچون با آرد
جو وحلبه وعسل بیامیزند محلل دمامیل بود وورمهای بن کوش وشب چشم
واکر با شب یمانی وزیت عتیق بر خنازیر ضماد کنند تحلیل یابد وچون نامقشر
وآب بپزند وبا پوست بخورند اسهال که از قرحه امعا بود واسهال مزمن
قطع کند واولی آن بود که چون یک دو جوش بزند آن آب بریزند وآبی دیگر
وی کنند تا نفخ وی کم کردد ودر باقلا کهن نفخ کمتر باشد که تا نو وکوشت
بدن زیادت کند وآرد وی چون دقیق بپزند وروغن بادام وقند اضافه کنند

وبا نانخواه سرفه وخشونت سینه وحلق را سود مند بود وآنچه با پوست پزند
وبپزند ونفخ وی زیادت بود وخارش بدن باز دید کند ومصلح وی آنست که مقشر
کنند وبپزند ودر روغن مطبخ کنند وبانمک وسعتر وزیره ودارچینی وفلفل
والجدان وفودنج خورند وبعد از آن زنجبیل پرورده با بعضی از جوارشات
جاسبات وکفته شود بعون الله تعالی **باقلا قبطی** **باورده** قد ماه است
بیادسی بادرد خوانند وبشیرازی باد ذدبرد کویند وآن سه نوع است
بری وبحری وجبلی وکویند دو نوعست یکی سفید خشک سبک بود ویکی
نرم بود زرد رنک مانند عسل صافی بتر بوی واین نوع بهتر بود وطبیعت
آن کرمست در سوم وخشک در دوم وکویند ترات جهت عرق النسا
ونقرس بغایت نافع بود مقدار دو درم وچون زن بخورد بر کیرد ودر شب خود
ینن بخود کند حیض براند وبچه بیندازد وچون با شراب ومرصافی بیاشامند
بچه مرده بیندازد ودفع زهرها بکند خواه مار وخواه عقرب واکر دندد
کند وبر خنازیر ضماد کنند نافع بود وکویند اکر دو درم با آب بیاشامند
بواسیر ببرد چون سه نوبت بیاشامند دیکر عود نکند هرکز ورازی کوید
محرور مزاج نشاید که استعمال کند وشیخ الرئیس کوید سود مند بود
جهت صداع مرد ودرد کوش که از سردی بود وورم آن تحلیل کند باذن
وجرب چشم را نافع بود ورازی کوید محلل ریاح ومنبت لحم بود وشیخ
الرئیس کوید مفسد لحم بود واکر حل کنند در عسل ولعوق کنند سدها
کرده بکشاید وسنک بریزاند وزاییدن آسان کند اما مضر بود بجکر
ومصلح وی اشقاست وجالینوس کوید بدل آن دو وزن آن سکبینج است

م برص
نافع ع برقه
نافع ع لسم الحشرات

بن عمران

فی الخواص الکثیرة

فی الخفقان

فی الخراس

من الخواص العجیبة من الکتب

واسحق گوید بدل آن بوزن آن سکبینج است و نیم وزن آن جاوشیر **باقلاء مصری**
ترمس است و گفته شود ان شاء الله تعالی **باذرنجبویه** باذربویه و باذرنگ
و ترنجان و بقلة الاترجیة نیز خوانند بپارسی بالنگو گویند بهترین آن تازه
بود طبیعت آن گرم و خشک است در دوم نافع بود جهت علتهای بلغمی
و سوداوی و بوی دهان خوش کند و نافع بود جهت سده دماغ و قوت دل
بدهد و جگر سرد را نیز نافع بود و مفرحی نیکوست و در تقویت دل و تفریح
آن نظیر ندارد و خفقان زایل کند و ذهن صافی کند و مقدار شربتی از
وی دو درم بود و اسحق گوید مضر بود بورک و مصلح آن صمغ عربی است و
اگر ورق آن با شراب بر گزندگی عقرب و رتیلا و سگ دیوانه ضماد کنند نافع
بود و اگر با شاماند همین عمل کند و اگر بطبیخ آن مضمضه کنند جهت درد دندان
نافع بود و اگر با نمک ضماد کنند بر خنازیر تحلیل کند و همچنین بر درد مفاصل
ضماد کنند ساکن گرداند و از خواص وی آنست که چون قدری از ورق
و تخم و بیخ وی خشک کرده در خرقه کنند و با بریشم محکم ببندند و در جیب
نگاه دارند مادام که با خود داشته باشد هر کس که ویرا ببیند دوست دارد
و محبوب خلایق گردد و دایم شادمان بود و مولف گوید مجربست و آزموده
و خوردن وی مقوی دماغ و جگر و دل و معده بود و جهت خفقان
سوداوی نافع بود و خفقانی که از بلغم سوخته بود هم نافع بود و آنرا
مفرح قلب المحزون خوانند و بدل آن در تفریح بوزن آن ابریشم و چهار دانگ
وزن آن پوست اترج است **باذزهر** حجر التیس است و گفته شود **باذاورد**
شوکة البیضاء است و نبات وی در زمین ریگ بوم و دامن کوهها بود

و ساق وی بستبری انگشت بود و قد آن مقدار یک گز بود و گاه او بیشتر در روی
زمین پهن باشد و در اول که برگ بیرون کند گیاه بود و آخر خار گردد و سفید
شود و گل وی بنفش و سفید رنگ بود و سرخ و سفید نیز باشد و تخم وی
مانند خسکدانه بود و نبات وی خارناک بود و خار وی دراز و سفید
بود و بهترین وی آن بود که ورق آن سفید بود و تازه و طبیعت آن گرم و
خشک است در اول و گویند سرد است و بیخ وی سرد و خشک است مسهل
بلغم لزج بود و در وقت محلل و مفتح هست خاصه تخم وی و نافع بود
جهت اورام بلغمی و نفث دم و تبهای بلغمی کهن و ضعف معده
و درد دندان چون بطبیخ آن مضمضه کنند و گزندگی عقرب چون بران
ضماد کنند نافع بود و گزندگی جانوران و اگر بر داء الثعلب بیخ وی بمالند
نافع بود و شربتی از وی یک درم و نیم بود اما مضر بود بشش و مصلح آن
افشین بود و شیخ الرئیس گوید بدل آن در تبهای بلغمی شاهترج بود
و در دوستایان شیراز انرا ندوده خوانند و بشیرازی هم **بادنجان**
انب و مغد و غد و حدق خوانند بهترین آن فارسی بود و شیرین تازه
و طبیعت وی گرم و خشک است در دوم اگر در روغن بریان کنند شکم براند
و اگر در سماق یا سرکه بپزند امساک کند و درد معده و خاصیه آورد و سوء
هضم را بد بود و خونی سیاه از وی حاصل شود مولد سودا بود و سده و بو
آورد و لون را سیاه گرداند و شیخ الرئیس گوید که وی بد بود و
تازه سالم تر بود و جذام و صداع و بخوانی آورد و مولد کلف و سرطان و
سده جگر بود و اگر بسرکه بپزند سده جگر بگشاید اما بواسیر آورد لیکن خلاف

درسایه خشک کرده سحق کنند طلا بی نافع بود جهت بواسیر واگر بادنجان
زرد با روغن زیت بپزند وازان روغن معمول سازند و بر شقاق که مین
ومیان انگشتان طلا کنند بغایت نافع بود واگر کل وی با روغن بادام تلخ
بجندان بکوبند وبا روغن بنفشه بر بواسیر طلا کنند ببرد بفرمان الحق
تعالی واگر بادنجان بسوزانند وخاکستر آن با سرکه بسرشند وبر ثآلیل طلا کنند
ببرد البته وثآلیل بتبراذی کوک خوانند وگویند مقوی معده بود وقطع نزف
دم بکند بخاصیت خوردن وی واولی آن بود که در آب ونمک جوشانند
یا مسلوق کنند وبا روغن کنجد یا بادام بریان کنند یا با سرکه وکرویا
بابونج بابونه گویند بهترین وی آن بود که کل وی زرد و
بزرگ بود وطبیعت وی گرم وخشک بود در اول مفتح وملطف بود
ومحلل جذب بود ورمهای صلب را نرم کرداند وجهت صداع
سرد نافع بود ومنه بتها داخاصه که از عفونت سودا یا بلغم بود بود
احتار انافع بود واگر بجوشانند ودر آب آن نشینند سنگ کرده بریزاند
وحیض وبول براند وبچه بیندازد واگر بیاشامند بول وحیض براند
وبچه در وقت زادن سهل بیرون آورد وبدن را پاک کرداند واگر
بر جرب تر ضماد کنند ببرد وقوت اعصاب ودماغ بدهد وبرورم
جگر ضماد کردن نافع بود وبخار وی در آغوش تر لها بغایت نافع بود واگر
باب وسرکه بپزند ودر آخر زمد سی بجا دارآن داد ند جشم را پاک کرداند
ودرد زایل کند اگر ادمان کنند واگر جشم باب بونه شها بشویند
درد ساکن کند اما اسحق بن حنین گوید مضر است بحلق ومصلح وی

عسل است وبدل آن در تقویت دماغ وزایل کردن صداع سرد برنجاسف
است بادروج حوک خوانند وآن نوعی از ریحان کوهی است ودر دامن کوه
ها باشد طبیعت آن گرم است در دوم وخشک در اول وگویند رطوبتی
فضله در وی هست بهترین وی آنست که خوشبوی باشد واو از ادویه
قلبی بود اگر عصارهٔ وی در چشم کشند چشم را جلا دهد ورطوبات که
از چشم روان شود خشک کرداند واگر بسیار بخورد تاریکی چشم آورد وشکم
نرم دارد اما باه را برانگیزد ومولد ریاح بود وبول براند وبطی الهضم بود واگر
برگ تنکی زنبور وعقرب ضماد کنند نافع بود واگر با روغن گل وسرکه وبت جو
برورم گرم ضماد کنند نافع بود وخوردن وی گویند کرم در شکم پیدا کند چون
بخایند ودر آفتاب نهند کرم از آن پیدا شود وشریف گوید چون آفتاب بحمل در
خواهد کرد چون وی را بخایند بیاپی دران سال از درد دندان ایمن باشند
واگر بخایند ودر گوش درد وی ساکن شود وصاحب کامل آورده است که خوردن
وی را هیچ منفعتی نیست بل که ضماد کردن وی مفتح ومحلل بود واز خوردن
وی خلطی سوداوی بد حاصل شود وچشم را تاریک کند ومصلح وی تبلهٔ
لخفا است وبدل آن در دوا آن سیسنبر است بان درخت حب البان است
وصفت آن گفته شود بعون الله تعالی بارود جرا سیوس است ودرا سیوس
گفته شود انشاء الله تعالی باباری بیونانی فلفل سیاه است وگفته شود
باطس نوعی از علیق است ودبابا عین گفته شود بارسطاریون
فرسطاریون گویند وآن نوعی از رعی الحمام است وگفته شود ومعنی بارسطاریون
بیونانی حمامی است بعر الله ذراوند طویل است وگفته شود بتع شرابی است

فی لسع الحشرات

فی اخراج الحیة

فی ...

فی علاج ...

فی مرض العین

٧/

کنده است وصاحب منهاج کوید بهنده العلاست وصاحب جامع کوید بهنده خرمای است
که از خرمای تر مانند و در نوزنکفته شود انشاالله تعالی **بجم** ثمرة الطرفا است
وکفته شود بعون الله تعالی **بجاث** عصی الراعی است وکفته شود وبرشیا نماند
وبرشیا ندارد وبطباط وخنجر وشیطباط وهوجره وهوفغیداس
نیز کویند بشیرازی کسته خوانند وبکوهانی سرخ مرد **بخور مریم** شجرة مریم آن است
وآن حشیشی است وبیخ آن عرطنیثا است وصفت آن در الف بو کفته شد وبخور
مریم را هفیلاسوس کویند وطبیعت آن کرمست در سوم وخشک در دوم
مقطع ومحلل ومفتح بود طبع را براند چون به پشم پاره بخور بر کیرد یا بر شب
ناف طلا کنند وچون بپاشا مند کرم دراز وکدو انه بیندازد وحیض
براند وبچه مرده بیندازد وبرقان را نافع بود وکلف ببرد وبر سپرز سخت
شده طلا کنند نافع بود واکر با عسل در چشم کشند نافع بود جهت نزول آب
وضعف چشم واکر با شراب بیاشامند زهرها را نافع بود وادویه کشنده خاصه
ارنب بحری وچون با شراب بیاشامند مستی زیادت کند **بدلیون** مقل است وکفته
شود بعون الله **بداشقان** بدسکان وبدکنان وبدشغان نیز کویند وقاتل ابیه
وکف الکلب هم کویند وآن حشیشی است کرم وخشک اما ملطف ومحلل بود ونافع
بود جهت اصحاب بلغم ورطوبت ورازی کوید بدل وی هم وزن آن دروغ و
نیمه کرمانی بوزن آن بود **بر** حنطه است وکفته شود وفوم نیز کویند
وقمح نیز کویند **برنج کابلی** ابیخ کویند وبرنج بپارسی برنج خوانند طبیعت
وی کرم است در اول وخشک در دوم وآن دو نوع است بزرک وکوچک
وبهترین آن کوچک است که لون آن بسرخی زند ودو درم از وی مسهل بلغم لزج بود

وازقاتلات دود جهد او وبه بوی برسد ومفاصل را سود مند بود وحیض
آورده است کشرتی ازوی ده درم بود با شیر تازه جهت حب القرع لیکن مضر بود
برودها ومصلح آن کثیرا بود وبدل آن بوزن آن ترمس وبوزن آن قنبیل بود
برهلیا بزر الزارمانج است وکفته شد **برشیان دارو** عصی الراعی است وکفته شود
بتوفیق الله **برغشت** تماول وغلول وفوهل کویند وآن قنابریت وشجرة البهق
نیز خوانند ودر قاف کفته شود **برس** قطن است وطوط وعطب وکرسف
نیز کویند وشحم الارض وکفته شود در قاف انشاء الله ونو آن قور کویند و
وکمن آن قضم **برنجمشک** افرنجمشک است وکفته شد وحبق القرنفلی نیز کویند
بردی وسلام لسان الحمل است وکفته شود انشا الله تعالی **برغوثی** بذر قطونا
است وکفته شود انشا الله تعالی **بروانیا** فاشرا است وکفته شود بعون الله تعالی
برنجاسف بعربی شویلا خوانند وبزبان شیرازی برتاسک وچند اسم
دیکر دارد وکفته شد وکفته شود نیز بهترین وی تازه بود وطبیعت آن کرم
است در دوم وخشک در آخر درجه اول جهت صداع سرد ضماد کردن نافع
بود وسنک کرده ومثانه بریزاند واکر در طبیخ آن نشیند حیض براند وورم
رحم را پاک کند وبچه بیندازد ومشیمه بیرون آورد وورم رحم را نافع
بود واکر سه درم از وی بیاشامند همین عمل کند واکر بوزاستدمنا کوفته
آن بر ریش فرج افشانند خشک کرداند واکر با عسل بیاشامند کرمها بکشد و
حب القرع وسده بینی وزکام را نافع بود اکر بطبیخ وی بشویند وخوردن وی
مضر بود بکرده ومصلح آن انیسون است ورازی کوید بدل آن در دردسر
بابونج است وکویند بدل آفتیمون است **بردی** بنایت که در آب روید ودر مصر

ورم رحم

7/1

انوتی کاغذ مانند سولف کوید آنرا بپیرازی تک خوانند و شاخ بیان وی
بیز خوانند و در قوت مانند کاغذ بود و در سوختن وی تخفیف زیادت بود طبیعت
وی سرد و خشک بود در درجه دوم اگر بر خراجهای تر بفشند خشک گرداند واگر در سی کم
خون باشد و خشک کند و بر باسور کند نافع بود و خاکستر آن آکله کم در دهن
بود سود دهد و حبس نفث دم بکند و آنچه مصری بود غذا دهد چون بکشند
و بکند مانند نی شکر **برطانیقی** صاحب منهاج کوید کوینید بستان افروز است
و گفته شود ان شاء الله تعالی **پرسیاوشان** شعر الجن و شعر الجبار و شعر الارض و
لحیة الحمار و شعر الخنازیر و ساق الاسود والوصیف الاسود و کزبرة البیر
نیز خوانند و آن شعر الغولات بپارسی پرسیاوشان کویند و بکرمانی کود سو
و بهترین وی آن بود که چوب وی سیاه بود و ورق آن سبز و کوینید
بهترین وی آنست که چوب وی ارجی زند و طبیعت وی معتدلست در کرمی و سردی
و کوینید میل بکرمی و خشکی دارد و سه درم از وی مسهل بلغم و سودا بود و شش
و سینه را از فضول غلیظ پاک کند و بکداز اند و یرقان و سپرز را نافع بود و بول
و حیض براند و سنگ بریزاند چون بیاشامند و شکم ببندد و مشیمه بیرون
آورد و گزیدگی سگ دیوانه و مار را نافع بود و دیگر جانوران موذی چون
با شراب بیاشامند و ملطف و محلل بود و داء الثعلب را نافع بود و موی
برویاند و خنازیر و دبیلات را تحلیل دهد و اگر بیاشامند بود و یرقان
و عسر البول را نافع بود و اگر با الادن در روغن مورد یا روغن سوسن و روغن
و شراب بپزند و بر مویی که بریزد طلا کنند دیگر بریزد و بیخ آن محکم دارد و
اگر بسوزانند و بر سر کلی مالند موی برویاند و جهت جرب چشم نافع بود و اسحق کوید

فی ... البلغم
فی ... حشرات
فی البرقان و التریاق
فی الداء ...

مضرات بسپرد و مصلح آن مصطکی است و رازی کوید بدل آن در سود مندی
ربوبوذن آن بنفشه یا نیم وزن آن رب السوس است **برشوم** بلغت اهل نجد
قسب است و گفته شود بعون الله **بزرقطونا** اسفیوش است بپارسی و بیونانی
فیلون و معنی آن برغوثی بشیرازی بنکو کوینید و آن دو نوع است سفید و
سرخ بهترین آن سرخست که میل بسیاهی زند و فربه بود و چون در آب کنند
در بن آب نشیند اما سفید سرد تر از سیاه بود بغایت و طبیعت آن سرد و تر
بود در درجه دوم و کوینید در سوم و کوینید معتدلست در تری و خشکی حرارت بنشاند
و تشنگی ساکن کند واگر بریان ناکرده دو درم بجلاب گرم بیاشامند طبیعت براند
واگر بریان کرده بود با روغن گل شکم ببندد و پیچ را نافع بود خاصه طفلان را
و لعاب وی جهت خشونت دهن و سینه و لذع معده نافع بود و نشاید که کوفته
استعمال کنند که کشنده بود و شربتی از وی دو درم بود و علاج کسی که بنکوی کوفته
خورده باشد با اسفیدباج و فلفل و حلتیت یا مثلث کنند و دواء المسک
و بدل وی در تلیین طبیعت به دانه بود و تخم خرفه در تبرید و ترطیب تخم
تعدک **بزر الکرفس البستانی** تخم کرفس طبیعت آن گرم و خشک در درجه دوم بول و حیض
براند و سده جگر بگشاید و فواق که از امتلا بود سود دهد و شربتی
از وی سه درم بود و جهت گزندگی جانوران نافع بود و درد پهلوها را
نیکو بود اما مضر بود بشش و مصلح آن حمامات و شریف در خواص آورده
که تخم کرفس کوفته با چندان قند بروغن گاو چرب کنند و سه روز بیاشامند
باه را زیادت کند بغایت اما باید که غذای وی چون کوشت جوانمرغ یا بره
فربه بود و بدل تخم کرفس فطراسالیون است و کوینده بدل آن انیسون و نیم

فی ... عرق ...
فی تقویت الباه

وزن آن فطراساليون بزر الكرفس الجبلي فطراساليون است وگفته
شود ان شاء الله بزر الخبازي بپارسي تخم خبازي خوانند وبكرماني پنيرك خطمي طبيعت
آن معتدلست در حرارت ورطوبت ودر عمل قوي بود از تخم خطمي خشونت
سينه را زايل كند وپيچ را نافع بود وريش روده را بغايت نافع بود وجهت
گزندگي رتيلا وسموم نافع بود وچون در آب در حقنه بود دفع مضرت ادويه
حادّه بكند وبدل وي تخم خطمي است بزر الخطمي بهترين وي آن بود
كه سياه وسپيد بود طبيعت وي سرد است وخشك وگويند معتدلست
در حرارت ورطوبت اگر با سركه بر بهق طلا كند ودر آفتاب نشيند نافع
بود وجهت سوزش گرم نافع بود وشكم ببندد وسنگ گرده بريزاند وبدل
وي تخم خبازي بود بزر الرطبة بزر القداح المصفصة وبزر الفت وبزر
القتاد وبزر القضب خوانند وآن بزر العلفاست بپارسي تخم اسپست
گويند بهترين آن بود كه زرد وفربه باشد طبيعت آن گرم وتر بود ودر دوم
[illegible] بود باه را زيادت كند ومجامعت را قوت دهد وشير زيادت كند
وبدل وي در معاجين تخم شلغم بود بزر الجرجير بپارسي تخم كيكيز خوانند
وكيكج خوانند وشيرازي كهرك گويند بهترين وي فربه بستاني بود
طبيعت آن گرم است وخشك در سوم وگويند در دوم سودمند بود
جهت عرق بول وبرش طلا كردن نافع بود وباه برانگيزد ودرد ساقين را نافع
بود مقعد را [illegible] درم واگر با سكنجبين وآب گرم بياشامند قي بيخ آورد
اما مصلح بود ومني زيادت كند وبول براند وتاريكي چشم آورد واگر بخورد
كشد وبكلف روي طلا كند زايل كند واگر بكوبند وبعوض [illegible] بزند

تخم مرغ نيم برشت افشاند وبخورند ومجامعت را قوت دهد اما مشكل خواب بود
ومضر بود بمثانه ومصلح وي كثيرا است وبدل وي رازي گويد بنات وي بود وگويند
بدل وي تودريست ومجهول گويد بدل وي تخم كندنا است وديسقوريدوس
گويد بدل وي در طبخ خردلست بزر المظ حب القلقلاست وگفته شود
بعون الله بزر الخمخم خبه است بپارسي شفتك گويند وباصفهاني خاكشي وبتبريزي
سوارون وبتركي ماشوره ودر خا گفته شود ان شاء الله تعالي بزر الرمق
بزر القطف بود وصفت آن در قاف گفته شود طبيعت آن معتدل
است در حرارت وبرودت وخشك بود در اول وگويند گرم است ودر وي
جلا بود وتليين ومضر بود بسفل ومصلح وي قند وگلاب بود بزر الخرفه
بقلة الحمقاست ورجله وفرفخ وبقلة المباركه وبقلة لينه واسامي بپارسي
بپارسي تخم تورك گويند وباصفهاني تخم پرپهن وبكرماني تخم
بكرك وبتبريزي تخم كان بهترين وي آنست كه فربه بود وطبيعت
وي سرد است در سوم سودمند بود جهت درد جگر كه از گرمي بود
وتبهاي حادّه را هم نافع بود مقدار پنج درم از وي بكوبند وشيره
بگيرند وبا نبات بياشامند واگر بجلاب بخورند جهت سيلان [illegible]
بود نافع بود وجهت لذع معده نافع بود اما مقطع شهوت بود وقي [illegible]
كند ومضر بود [illegible] ومعده بلغمي ومصلح آن قندات وبدل آن بزر قطونا
بزر الرمان البري حب القلقلات وگفته شود بتوفيق الله بزر الجزر البستاني
بپارسي تخم گزر گويند نافع بود جهت ريشهاي خون [illegible] چون بكوبند وبر
ضماد كنند واگر بخورند باه را برانگيزد وبول وحيض براند وريشهاي عفن

۲ الاستسقاء

پاك كند واستسقا را نافع بود و كرزن كي جانوران اند ايشان را نيز هم نافع بود و قولي
كويند درد ساقين بك درم تخم كرز با يك درم قند بياشامند نافع بود و بدل آن
بوزن آن انيسون است **بزر الجزر البري** دو قواست وكفته شود انشاالله **بزر السذاب**
بپارسي تخم سذاب خوانند بهترين آن بود كه سياه و فربه بود طبعت آن
كرم و خشك در سوم نافع بود جهت فواق بلغمي اكر يك درم تا دو درم
بياشامند واكر با شراب بياشامند دفع زهرها بكند و كزندكي جانوران خاص
كر با انجير خشك و مغز كردكان بخورند و عرق النسا را نافع بود اما مقطع
مني بود و مصلح آن كتيرا است يا عسل و بدل آن سذاب بود **بزر الخس** بپارسي
تخم كاهو كويند بهترين وي بستاني سياه فربه بود و ابن مؤلف كويد كه بهترين
وي تخم كاهو تبريزي بود سفيد فربه و طبعت آن سرد و خشك است مخدر و
منوم بود شهوت جماع را ساكن كند و كسي را كه از احتلام در رنج باشد
چون بياشامد نافع بود و قطع شهوت جماع بكند و تقطير مني و مني خشك
كرداند و مقدار يك درم تا دو درم مستعمل بود و ضماد كردن جهت صداع
نافع بود و منع سيلان كه از چشم آيد بكند چون بر پيشاني ضماد بكنند و بدل
آن دم الاخوين است و وي سبات آورد و مصلح وي مصطكي بود **بزر البنج**
بپارسي تخم بنك كويند و بلغت ديكر خداع الرجال و آن سه نوع است
سياه و سرخ و سفيد بهترين آن سفيد بود و بعد از سفيد سرخ اما
سياه كشنده بود طبعت آن سرد و خشك است در آخر سوم واما
سفيد سرد است در اول سوم و خشك در دوم عصارهٔ وي درد كوش
را نافع بود و جهت نفث دم با فراط و دردها ساكن كند و بر نقرس طلا

كردن

كردن نافع بود و خوردن وي مضر بود و مسبت و مخدر و تباه كننده عقل
و خناق و جنون آورد و ورم زبان و ضيق النفس و تاريكي چشم و كراني
كوش و هذيان آورد و وي قي كند با آب كرم و روغن و عسل و بعد از آن
شير تازه و مرق اسفيدباج و مرغ و كوشت بره فربه و بدل آن افيون است
بوزن آن و صاحب تقويم كويد مصدع بود و مخدر احشا و مصلح آن
عسل است و انيسون و اكر بر برص طلا كنند بغايت نافع بود و مقوي اعضا
بود چون در حمام طلا كنند بر بدن و درد جكر مزمن را نافع بود **بزر الفجل**
بپارسي تخم ترب خوانند بهترين وي آنست كه فربه بود و طبعت آن
كرم است در سوم و خشك در دوم جهت نمش و كلف سفيد و بهق
و بهق و اثر زخمها نافع بود چون با آب را زيانه طلا كنند و بر بهق سياه
و سفيد با كندش و سركه در حمام طلا كنند بغايت نافع بود و نفخ كه
در شكم بود تحليل كند و محللي قوي بود و مقدار دو درم استعمال
كنند اما مضر بود بحكر و مصلح وي سبستان است و اكر با سركه بيا
شامند قي آورد و بول براند و ورم سپرز را تحليل دهد و اكر
با سكنجبين بزنند و بان غرغره كنند بجنان كرم خناق را نافع بود و
درد فع زهرها و كزندكي جانوران قايم مقام ترياك بود و صاحب
تقويم كويد مصدع بود و مضعف حكر و مصلح وي كشنيز و شكر
بود و جهت درد سپرز كهن شده سه روز هر روز دو درم كوفته
و بخته با سكنجبين بياشامند بغايت نافع بود و بدل آن حب الرشاد بود
بزر المرو بپارسي تخم مرو كويند و بشيرازي مرو رشك بهترين

۲ اسم السكبار است

وی آنست که تازه وفربه بود ولون آن برنجی زند طبیعت وی گرمست و
تر باعتدال وتری وی در قوت مانند بزر قطونا بود واگر بریان نکند
نافع بود جهت زوسنطاریا وپیچ وشکم ببندد ومنضج ودمها بود
ودنبلها وبریان ناکرده مسهل اندکی از بلغم بود ومقدار دو درم مستعمل
بود ومضر بود بشش ومصلح آن جلنار است وبدل آن بزر قطونا است
ودر انضاج بدل آن بزر کتان بود بزر الکاکنج حب الکاکنج است وگفته شود
بعون الله بزر الهو بلغت اهل خراسان توذری گویند وگفته شود
وبلفظی دیگر شنه لم گویند وقیصر نیز گویند بزر بلافیس حرفها لحی
است وگفته شود بزر القنت شهدانج است وگفته شود ان شاء الله
بزر لخنه قوقی بپارسی تخم انده قوقو گویند ودیو اسپست گویند
وحبا قا ودر قسیز گویند بهترین وی آنست که فربه بود وبری طبیعت
وی خشک وگرم بود معده را پاک کند مقدار نیم درم ونافع بود
جهت کرتکی جاپوران چون با سکنجبین بیاشامند وانزاد ودیر باید
بود ومهیج بود وتخم وگیاه وی نیز لیکن جرب آورد ومصلح وی
کثیرا بود وبدل وی شیلم بزر لسان الحمل بپارسی بارتنگ گویند و
بتبریزی تخم تروشه وطبیعت آن سرد وخشک وبهترین
وی آنست که فربه بود وسیاهی که برنجی زند نافع بود جهت سده
جگر وگرده وعرق النسا وقابض بود ومقدار سه درم مستعمل
بود وچون بیاشامند نفث دم که از سینه بود قطع کند وقصل
که از شکم روانه بود واسحق گوید طبیعت آن گرم وخشک است

ومضر بود بشش ومصلح وی عسل است وبدل آن تخم حماض بستانی بود
بزر الحماض حب الترشا گویند بپارسی تخم ترشه وبشیرازی تخم ترشنیک گویند
بهترین آن بود که فربه بود وسیاهی بود که برنجی زند طبیعت آن سرد وخشک
بغایت قابض بود ومره صفرا را بنشاند ورووده پاک کند وشکم ببندد
واسهال قطع کند خاصه که سبب وی خلطی گرم بود اما مضر بود بگرده ومصلح
آن قند بود ودر خواص آورده اند که تخم حماض اگر در خرقه بندند ودر
بر بازوی چپ بندد مادام که با وی باشد آبستن نشود ورازی گوید تخم حماض
بری اگر پیش از گزیدگی عقرب خورده باشند وعقرب بگزد هیچ مضرت
نرساند وتخم حماض بستانی بهترین آن بود که بسیاهی مایل باشد وطبعت
آن سرد وخشک است در دوم سودمند بود جهت ماده صفرا وتب غب و
مطبقه ومقدار دو درم مستعمل بود ومضر بود بسپرز ومصلح آن تخم رازیانه
وکرفس است بزر الکتان بپارسی تخم کتان گویند وکشدانک خوانند
وبشیرازی بزرک گویند بهترین آن بود که تازه وفربه بود وطبعت آن گرم
در اول ومعتدلست در تری وخشکی وگویند معتدلست در گرمی وسردی وخشک
است در اول منضج ریشها وورمها بود خواه گرم وخواه سرد اندرونی وبیرونی
کلف وبرص را نافع بود ودخان وی زکام را سودمند بود واگر بریان کنند شکم
ببندد واگر خام بیاشامند شکم براند ومقدار مستعمل از وی سه درم بود وادرار
بول بکند واگر بپزند وزن در آب آن نشیند ورم جاسیه که در رحم بود تحلیل
کند ومقدار آن کم کند ومعده را بد بود ودشخوار هضم وقلت انزال دهد
ومضر بود با نثیین وجالینوس گوید سودمند بود جهت شقاق مقعده ورلش

من اسرار الحکمة النافع

فی الحمر عند بطبعه

در الزخم و خون سار عرض

در تقویت الباه و امراض الصدر

شش و هر جراحتی کز خارج بدن بود بصلاح آورد و مقوی اعضا بود و دیسقوریدوس
گوید و بولس که چون بسوزانند و سحق کنند و بر ریش مقعد افشانند خشک
گرداند و زایل کند و بدل وی عصارهٔ باقلا بود و گویند حلبه و در خواص آورده
اند که چون با موم و عسل بر برص ناخن ضماد کنند البته ببرد و چون بخورند منی زیاده
کند و درد سینه را سودمند بود **بزر النمام** یعنی تخم سیسنبر گویند بهترین
وی بستانی بود سیاه رنگ طبعت وی گرم و خشک است حیض براند و زاییدن
آسان کند و مقدار سه درم مستعمل بود و جهت باد که در شکم بود نافع بود و فواق
امتلائی را بغایت نافع بود اما مضر بود بشش و مصلح وی کثیرا بود و بدل آن تخم
نعناع و تخم بالنکو بود و مساوی هم **بزر الرند لا سود** چلهنگ است و گفته شود
بعون الله **بزر الهلیون** یعنی تخم مارچوبه خوانند و مارگیا نیز خوانند بهترین
وی بستانی بود طبعت وی گرم بود و تر در دوم منی بیفزاید و شهوت
جماع برانگیزد و مفتح بود و شیر زیادت کند و مقدار دو درم مستعمل بود اما
مضر بود بسر و مصلح آن عسل است و عسر البول را نافع بود و عرق النسا را و
قولنج بلغمی و ریحی و کرمکی و سپلا را نافع بود و بدل آن تخم حلا است **بزر العصفر**
قرطم است و گفته شود بعون الله **بزر الکشوث** یعنی تخم کشوث گویند
و بسریانی دینار گویند و شکوتا نیز و طبعت آن معتدلست در گرمی
و سردی و خشک است، سدهٔ جگر بگشاید و سپرز و معده را پاک کند
و خلطهای عفن از عروق بیرون آورد و تبهای مرکب از بلغم و مره صفرا
را نافع بود و اگر با سرکه بیاشامند فواق ساکن کند و چون بجوشانند شکم
ببندد و قوه معده بدهد و بول و حیض براند و سیلان رحم را نافع بود

در علاج ریش بانور و کرات

در الاستسقاء

وعصارهٔ وی چون تر بود با قند جهت تریاق مفید بود و اگر بطبیخ یا عصارهٔ
وی پای را بشویند نقرس را سود دهد و مقدار دو درم مستعمل بود و بطبع
بغایت تلخ بود و در منفعت مانند تخم کاشنی بود در اکثر حالات و گویند
مضر بود بشش و مصلح آن عسل است و گویند صمغ عربی و بدل آن چهار دانگ
وزن آن افسنتین است **بزر الهندبا** یعنی تخم کاشنی گویند و بهترین آن
سیاه فربه بستانی بود و طبعت آن معتدلست در گرمی و سردی و خشک
نافع بود جهت تبهای صفراوی و سدهٔ جگر و یرقان و مقدار دو درم تا سه
درم مستعمل بود و گویند مضر بود بسپرز و مصلح آن سکنجبین است
و بدل آن تخم کشوث است **بزر الانجره** قریص و ساسارکث گویند و آن گزنه
است یعنی تخم انجره گویند طبعت آن گرم و خشک در دوم و بهترین
وی آن بود فربه و در وی تلطیفی هست و گویند ترات ورمهای بن گوش
صلب نرم گرداند و باه را زیادت کند چون با مثلث یا با شیر گاو تازه
بیاشامند و مجربست و اگر بکوبند و بر ریشهای خورنده و سرطانات افشانند
نافع بود و مقدار نیم مثقال با بکرم و عسل چون بیاشامند ماء اصفر و
بلغم و قولنج و استسقا را نافع بود و اگر بکوبند با شراب سه درم یا با شیر
تازه و بیاشامند مجامعت را قوت دهد و شریف گوید چون بکوبند
و با عسل بیامیزند و بر قضیب طلا کنند مستبر گردانند و اگر با سکنجبین بیاشامند
درد گرده و سپرز را نافع بود و اگر کوفته با عسل سرشند و لعق کنند
شخواری نفس را نافع بود و صاحب تقویم گوید مفرح کرده بود و مصلح آن صمغ
عربی و کثیرا بود و بدل آن حرف و قوما نا بود و گویند بدل آن تخم کندنا بود و گویند

تخم جرجیر و بسیار خوردن وی سر درد پیدا کند و مداوات وی شراب بنفشه و جلاب
بود بزر الرازیانج الرومی انیسون است و گفته شد بزر الرازیانج در ن گفته شود
بعون الله بزر الفنجنکشت حب الفقد خوانند بپارسی بنجنکشت و بشیرازی تخم
دل آشوب گویند و فلفل کوهی نیز گویند و در کنار رودها روید بهترین
آن بود که بوی وی تیز بود و طبیعت آن گرم و خشک در دوم اگر دو درم
از وی با ده درم سکنجبین بیاشامند جهت ورم سپرز و استسقا نافع بود
و اگر با سرکه بجوشانند و بر سپرز ضماد کنند نافع بود و اگر بیاشامند مفتح سده
جگر باشد اما مصدع و مجفف منی بود و مصلح آن شیر و ترنجبین بود بزر الکراث
بپارسی تخم گندنا گویند بهترین آن شامی بود تازه فربه طبیعت آن گرم و
خشک است و گویند گرم نیست بلکه سرد است و چنین گویند گرم و خشک
در سوم و اگر بخور کنند با قطران در شب دندانی که کرم داشته باشد
کرم بکشد و بیندازد و اگر در شب مقعد بخور کنند بواسیر زایل کند و دو
درم از وی با ده درم تخم مورد جهت نفث دم که از سینه بود و قرحه
و جهت کسی که شهوتش منقطع شده باشد یکدرم نافع بود و سنگ
گرده بریزاند و اگر با حب الرشاد بریان کنند زحیر که از سردی و بلغم بود
بغایت نافع بود و مضر بود بشش و مصلح وی عسل است و گویند مجفف
شش است و مصلح آن لعاب بهدانه است و بدل آن تخم جرجیر و از خواص
وی آنست که اگر در سرکه اندازند ترشی برد و گویند اگر کسی خواهد
که جماعت بسیار کند و هیچ از وی بوی نرسد تخم گندنا با شراب
بیاشامد بزر اللفت و بزر الشلجم خوانند بپارسی تخم شلغم است

فی علاج بواسیر

بهترین وی آنست که سرخ باشد رنگ وی و طبیعت آن گرم و تر است باه را
زیادت کند و نفاخ بود و چون در معاجین بود دفع سموم و ادویه قتاله بکند
و شریف در خواص آورده است که چون تخم شلغم در گردن ببندند نافع بود
جهت ورم ادیه و اگر بیاشامند نعوظ آورد و جهت دردها که از سردی
بود و قولنج سخت شده نافع بود بغایت اما مضر بود بسپرز و مصلح وی
تخم خربزه است و مقدار مستعمل از وی دو درم بود و مؤلف گوید
از خواص وی یکی دیگر آنست که چون کهنه شود و نمک در میان آن بود
و بکارند کرنب روید و این مجربست بزر البصل بپارسی تخم پیاز خوانند
طبیعت وی گرم و خشک است و در وی رطوبتی فضلی هست باه را
تحریک کند در مزاجهای سرد بزر السلق بپارسی تخم چغندر گویند
و آن دو نوع است و گفته شود انشاالله در سین و طبیعت وی گرم است
و در وی اندکی خشکی بود معده را بد بود و شکم براند مفتح و مقطع بلغم
بود و بدل آن تخم خطمی بود بزر القثا بپارسی تخم خیارزه گویند
و بشیرازی تخم شنگار بهترین آن بود که فربه باشد طبیعت آن سرد
است و تر و بهتر از تخم خیار بود بول براند و پنج درم مستعمل بود تا
ده درم و چون بکوبند و بر بدن طلا کنند لون اندام نیکو گرداند و اسحق
گوید مضر بود بسر و مصلح آن سکنجبین است و بدل آن بزر القثد است
بزر القثد بپارسی تخم خیار گویند و بشیرازی خیار بالنگ و بهترین
وی آن بود که از خیار زرد گیرند و فربه بود طبیعت آن سرد و تر بود
نافع بود جهت احتراق صفرا و ورم گرم که در جگر و سپرز بود و درد سینه

کرم وریش آن را نیز نافع بود و اسحق گوید مضر بود بشش و مصلح آن کشنیز بود
و بدل آن بزر القثا بود **بزر البطیخ** بپارسی تخم خربزه گویند بهترین آن بود
که شیرین باشد و طبیعت آن گرم و تر است روده را پاک کند و مجامعت
زیادت کند و منی بیفزاید و شیر وی جهت سرفه گرم نافع بود و درد سینه
که از ورم گرم تولد کرده باشد و خشونت دهن و حنجره و حلق نرم
گرداند و تشنگی بنشاند و تبهای حاده و تبی که سبب آن صفراء سوخته
باشد و ورم جگر نافع بود و سده آن بگشاید و بول براند و مجاری
گرده و مثانه پاک کند و سوزش آن قطع کند و بقیت ورمهای گرم کم
باشد تحلیل دهد و اسحق گوید مضر بود بشش و سپرز و مصلح
آن عسل است و دو درم تا پنج درم مستعمل باشد و صاحب کتاب بیلادوی گوید
مضر بود باحشا و مصلح آن حصاره زرشک است و وی شیر زیادت
کند و منی بیفزاید و نفوط آورد **بزر الورد** تخم گل بود بهترین آن بود
که از گل فارسی گیرند و طبیعت سرد و خشک است و قابض بیخ دندان
محکم کند و قلاع زایل کند چون کوفته در دهن اندازند و درد چشم را نافع
بود و معده و روده پاک کند و مستعمل از وی دو درم بود و نافع بود جهت
اسهال مرادی و خوردن آن شش را نافع بود و مصلح آن کثیرا بود و ابن مولف
گوید بزر الورد را ازر الورد هم خوانند و آن عزیز است که چون گل از بار فرود
برد آنرا پیدا کند مانند عناب و در اندرون وی دانه چند بود و
مانند پنج چیزی و آن دانه را تخم گل گویند نه آن تخم که در اندرون
گل می باشد هرچند که آن تخم نیز قابض است و ذوام حوذکره است بس

[illegible] امراض العین

آن تخم که در اندرون وی می باشد بوی مناسبت بیشتر دارد و تامل کن
بزر الریحان تخم شاهسفرم است بهترین وی آنست که سیاه و فربه
و کوچک بود و خوشبوی طبیعت آن گرم و خشک است و گویند معتدل
در گرمی و سردی نافع بود جهت دوار و رعاف و قیام صفراوی
و مقدار نیم درم بریان کرده پیچ را نافع بود و شکم ببندد چون
یک مثقال با آب سرد یا گلاب تر کرده فرو برند و اگر یک مثقال بریان
کرده یا با آب به تر کرده فرو برند قطع اسهال مزمن بکند و گویند مضر بود
بگرده و مصلح آن مرزنگوش است و بدل آن تخم [illegible] است **بزر الشبت** بپارسی
تخم شبت گویند و بشیرازی تخم شود بهترین وی آنست که فربه بود
طبیعت آن گرم و خشک است باعتدال شیر را براند و بواسیر قطع کند
چون بسوزانند و بر بواسیر ضماد کنند و دو درم از وی مستعمل بود
لیکن مغثی بود و مقی و مضر بود بمثانه و مصلح وی عسل است و بدل آن
دو وزن آن شبت است **بزر الکرنب** بپارسی تخم کرنب گویند و بشیرازی
تخم کلم بهترین آن تازه بود فربه طبیعت آن گرم و خشک است خراز
را نافع بود و اگر بخورند منع مستی شراب بکند و دیر مست شوند و منی
زیادت کند و مقدار یک درم مستعمل بود و مضر بود بشش و مصلح
آن عسل است و ابن ماسویه گوید که هر کس دو درم تخم کرنب با آب گاوزبان
بیاشامد و شراب خورد دیر مست شود و گل آن چون فرزجه اگر
بردارند وزن نخود بر گیرد بچه در شکم بکشد **بزر الاسفاناخ**
تخم اسفاناخ است بهترین آن بود که بسرخی مایل است و طبیعت

فی علاج السحج

آن سرد وتر است نافع بود جهت درد دل وتب ومقدار یک درم مستعمل
بود ومضر بود بسپرز ومصلح وی گل مختوم بود **بزر بقلة الحمقا** بزر الخرفه است
وگفته شد **بُر** عودهٔ خرماست بشیرازی خرک گویند طبیعت آن
سرد وخشک است در دوم وشیرین وی میل بحرارت دارد ودر وی
قبضی بود طبع وی شکم ببندد واخضر سبز بود تبض وحبس در وی زیادت
بود ودشخوار هضم شود ومصلح آن سکنجبین ساده بود ومضر بود
بدهن ودندان ومولد بادها بود ودرد شکم آورد **بسج** لبان است
وگفته شود انشا الله **بسباج** خشک است وگفته شود بعون الله
بسفایج تشتبوان گویند واضراس الکلب نیز خوانند وبهترین
آن قرنفلی طعم ستبر بود وچون بشکند اندرون وی فستقی بود
طبعت وی گرم است در اول وخشک در سیوم وگویند گرم است
در اول ومعتدل بود در تری وخشکی مسهل سودا وبلغم لزج بود و
مقدار سه درم در مسهل سودا استعمال بود وبا مرق خروس
پنج درم مسهل بلغم بود واسهال وی بغیر مغص وکرب بود وشربتی
از وی دو درم تا پنج درم بود وقولنج بگشاید ومحلل نفخ ورطوبات
بود ومفرح نه بالذات بواسطهٔ آنکه مادهٔ سودا را از دل ودماغ و
جمیع بدن اخراج کند واز خواص وی آنست که شیر را ببندد واز ان
بسته حل کند واسحق گوید که مضر بود بکوده ومصلح آن هلیله زرد است
وبدل آن افیمون است بوزن آن ودانک نیم آن ملح هندی **بسد**
اصل المرجان است وآن سه نوع بود سیاه وسفید وسرخ بهترین

فی اسهال السودا

آنست که سرخ باشد وباریک بیاد بی آنرا خرسک خوانند وطبیعت آن
سرد است در اول وخشک در سیوم وباید که سوخته استعمال کنند وصفت
سوختن وی آنست که در کوزهٔ گوازی نو کنند وبگل حکمت گیرند ودر
تنور خباز نهند وبامداد بیرون آورند ودر وی قبضی وتجفیفی بود اما
تجفیف وی زیاده از قبض بود ترف دم قطع کند وچشم را قوت دهد
چون در چشم کشند وآب رفتن از وی باز دارد وباید که بعد از سوختن
بشویند وگوشت زیادت بخورد واثر ریشها زایل کند ومقوی دل بود
وریش روده را نافع بود وعسر البول ومقدار یک درم مستعمل بود ودر
سنون دندان جلا دهد ورازی در کتاب خواص آورده از قول
اسکندرانی که بدادر کردن مصروع مینهند یا بر پای منقرس نافع
بود وبر موضعی که خون از وی روانه بود که باسوده یا بسد بران باشند
باز دارد وبدل وی در حبس خون دم الاخوین است واسحق گوید
مضر بود بگرده ومصلح وی کثیرا است **بستان افروز** وبستان ابروز نیز
گویند وبهترین آن بود که در سایه خشک کنند طبیعت وی سرد
وخشک است معده وروده را پاک کند وحرارت معده وجگر
ساکن کند چون طبخ وی با سکنجبین بیاشامند ومقدار دو درم مستعمل
بود واسحق گوید مضر بود بمثانه ومصلح وی کندر است **باسه**
بشیرازی برباذ گویند بهترین وی آنست که زردی بود مایل بسرخی
وخوشبوی بود طبیعت آن گرم وخشک است در اول وگویند در دوم
ودر وی قبضی بود وگویند معتدلست وگویند سرد است ولطیف

م الوضع في تقوية القلب
وساير امراض

في الجرع

في اسهال و نفث الدم

وانك حرارتی دارد و محلل نفخ و صلابات بود چون در قیروطی کنند و بوی
دهان خوش کند و معده را قوت و شکم ببندد و سپرز را نافع بود و رحم
را نیز و بچه و نفث دم را سود دهد و سلس البول خوردن و ضماد کردن بکه

في علاج سلس البول

ضماد کردن بقوت تر بود و هر ادویه که جهت سلس البول استعمال کنند
ضماد کردن نافع تر بود که خوردن و بریاف ضماد کردن و بر فقاد مقرر است
و دیقوریدوس گوید مقوی معده و سینه و شش بود و منی
بفزاید و باه را قوت دهد و نعوظ آورد خصوصا کسی را که مزاج وی
سرد بود و وی مصدع بود و مصلح آن صندل و گلاب بود و بیاید که
گوید بدل آن چهار دانک وزن آن جوز بوا بود و گویند بوزن آن
بثمه تشمیزج است و گفته شود بعون الله بشوابون بزرقطونا ست
و گفته شد بشلنکه جنطیانا است و گفته شود انشاالله بشبش
ورق حنظل است و در جا گفته شود بتوفیق الله بصل بادی بیان
گویند بهترین وی سفید بود طبعت آن گرم است و خشک
در چهارم و در وی رطوبتی فضلی هست و گویند گرم و خشک است
در سوم و گویند تر است در دوم و گویند در سوم و خنین
گوید گرم است در چهارم و تر است در سوم ملطف و مقطع

في تقوية الباه والجلاء في العين

بود و جذب خون کند به بیرون بدن و باه را زیادت کند و شهوت
برانگیزد و آب گوش را نافع بود و چشم را جلا دهد و طبع را نرم
دارد و اشتها باز دید کند و آب وی در گوش چکانند طنین گوش

في بياض العين

زایل کند و سود مند بود جهت نزول آب و سفیدی چشم چون

في القوبا و البهق

عصاره وی در چشم کشند و چون کوفته با عسل بسرشند و بر قوبا و بهق طلا کنند زایل

في سلع الاظفار و داء الثعلب

کند و اگر بر ناخن سبز طلا کنند شاید کرداند بتوفیق الله و برداء الثعلب انداینند

في علاج صمم الاذن

سود دهد و بر گزندگی سگ دیوانه وافعی سود مند بود و حیض براند و اگر آب
وی شها در گوش چکانند گرانی گوش ببرد و اگر پیاز سفید بریان کرده با پیه یا
روغن بازدید و پیه مرغ کوفته بر مقعد ضماد کنند ورم آنرا تحلیل کند و درد آن
ساکن گرداند و بوییدن و خوردن وی دفع باد سموم بکند و چون نیم کوفته
معده را قوت دهد و حرارت وی کم کند و چون در خوردن مسهلات ببویند
منع غثیان بکند و بوی دارو نشنود اما خوردن وی مصدع بود و بسیار
خوردن مسبت و مضر بود بعقل و لعاب بسیار آورد و افواه بواسیر بگشاید
و مصلح وی سرکه بود و ماست یا کاشنی خورده بصل الزیر بلبوس است
و بصل ماکول نیز گویند و آن پیاز لیز است و دیگر از پیاز نگه خواستند
و بیرون زی و طبعت و در وی رطوبتی فضلی هست و جالینوس گوید
گرم و خشک در دوم بسیار خوردن وی فربه آورد و باه برانگیزد
و قوت پشت بدهد و هضم طعام بکند و نعوظ تمام آورد و بر بهق و کلف

في علاج سموم الحيوانات

طلا کردن زایل کند و باز دده تخم مرغ بر ناخن طلا کنند زایل کند
و درد رحم از سردی بود ساکن گرداند و سود مند بود جهت سمها و
گزندگی عقرب و رتیلا خوردن و ضماد کردن چون با انجیر بود و اگر با انجیر
شود هم مفید بود و اگر با فلفل سحق کنند و معده را بدان ضماد کنند
درد معده ساکن گرداند و اگر با سر ماهی بریان کنند و بر ریش نخ افتاده
نافع بود و خراز و ریش سر را سود مند بود و بسیار خوردن وی مضر بود بعصب

ومغص آورد ونفاخ بود ومخشن حلق وزبان بود ومصلح وی کاشنی بود
وبعد از آن شیرزان وصاحب تقویم گوید مصدع بود ومصلح وی بیدو کافور
وکلاب بود وبدل آن عضل است **بصل العنصل** سقیل است وگفته شد
بصل الذئب بصل الزیزات وگفته شد **بصل الفار** بصل الفضل است و
گفته شد **بصل النرجس** بپارسی پیاز نرگس خوانند طبیعت وی گرم بود وچون
باسرکه بر داء الثعلب طلا کنند نافع بود وچون چهار درم از وی با ماء العسل
بیاشامند بچه مرده وزنده بیندازد وچون دو مثقال بصل بیاشامند قی آورد
وکرم را در شکم بکشد ومقیی ورمهای گرم بود وشریف آورده است که اگر
قضیب بوی بیالایند اشتها وادمان نکند قوی وسستی کرداند واگر سه عدد پیاز
نرگس در شیر خوی باشد یکشبانروز وسحق وبر قضیب طلا کنند بغیر از سستی
وبدان ادمان کنند اکر عنین بود بحال صحت بازگردد وفعل عجب از وی
بینند **بعاق الغم** رغوة القمر وزبد القمر وان بحر القرات وگفته شود
انشاالله **بطیخ** بپارسی خربزه گویند بهترین وی سمرقندی بود شیرین
وقول اکثر آنست که سرد است در اول درجه دوم وتر است در آخر دوم
وبعضی گویند گرم است وبحقیقت چون شیرین بود گرم وتر بود ادرار بول
کند وسنگ گرده ومثانه بریزاند وکلف وبهق ووسخ زایل کند ودر تخم
وی جلا بیشتر بود که جرم وی وپوست وی چون بر پیشانی چسپاند منع
نزول آب بکند وخوردن گوشت وی سنگ بریزاند خاصه آنان
کرده وبیخ وی دو درم چون بجوشاند وبیاشامند قی بی زحمت
آورد ووی مستحیل گردد بآن خلط که در معده زیادت بود ومرضی احشا

در علاج الباه
من عجایب الاسرار

بود ومعده وهیضه آورد واگر در معده تباه شود سم گردد ومصلح وی
سکنجبین ساده بود که بعد از وی بخورند وباید که میان دو طعام خورند
واگر در معده تباه شود البته قی کنند واگر پوست وی در حمام در خود
مالند اندام را پاک کند خاصه رنگ روی واگر خشک کرده عوض اشنان
بدان دست بشویند زهومت وی زایل کرداند واگر پوست وی باگوشت
گاو بپزند زود از معده بگذرد واگر پوست وی خشک کرده در دیگی که
گوشت غلیظ باشد اندازند زود پخته گرداند ومهرا شود **بطیخ رقی** سند
بطیخ هندیست وبطیخ هندی بپزنگ گویند بپارسی خربزه هندی خوا
وبیشتر ازین جنیادکه ووبیشتر یمنی هندوانه بهترین وی آنست که آب
دارد وشیرین بود وطبیعت آن سرد وتر است در دوم نافع بود جهت
مرضهای گرم وتبهای محرق وفرجهای گرم ودفع تشنگی بکند واگر با سکنجبین
بیاشامند بول براند ومثانه بشوید وآب وی با قند چون بیاشامند بی مدد
زیادت کند ومضر بود پیران ومزاجهای سرد وخونی بد از وی
حاصل شود در جگر وبلغم انگیزد واخلاط را خام گرداند ومصلح وی
قندات یا عسل که با وی خورند یا بعد از وی **بط** گوشت
وی بسیار رطوبت وحرارت بود وتر تر از مرغان آبی بود اما دیر از
معده بگذرد وپیه وی مسکن وجعهای ولذعها که در عمق
بدن باشد بکند وفاضلتر از وی پیه وی بود به از پیه جمیع
مرغها بود وگوشت وی لون را صافی کرد اند وآواز زیادت
کرداند وفربهی آورد وچون هضم شود غذا بسیار دهد لیکن دیر

دیرهضم شود وثقیل بود وخون نیك ازوی حاصل نشود ومصلح وی آنست
که باسرکه واباذیرکم بپزند واگر بریان کند باروغن زیت وبباذرد اندرون
وی نهند ونیك دوشاخ سیر خشك هم نیکو باشد واگر باسفیدباج بپزند نخود
وکشنیز ودارچینی دروی کند واندرون وی بکشنیز وکرفس وسداب ونیك دودانگ
فلفل بیاکند **بطم** بپارسی بن گویند وصفت آن درحبة الخضرا گفته شود
ان شاء الله تعالی **بطراساليون** قطراساليون است وگفته شود ومعنی آن کرفس جبلی
بود بطرا بیونانی کوه گویند وسالیون کرفس **بطارد** بلغت یونان دهن الحرا است
وآن نفط بود وگفته شود بتوفیق الله **بطباط** عصی الراعی وگفته شود ان شاء الله
بعر الضب بپارسی سرگین سوسمار است ونیك سوسمار هم خواند بهترین وی
سفید بود وگرم وتیز بود برص وکلف را نافع بود وسفیدی که در چشم
بود زایل کرداند وجلاء چشم بدهد وقوت باصره زیادت کرداند
وحکه را نافع بود وبشیرازی آنرا سرگین مارزك گویند **بعر الماعز** بپارسی
سرگین بز خوانند وبشیرازی بشکل بز طبیعت آن گرم وخشك است
خنازیر را نافع بود وتحلیل کند وبقوت وورم سپرز وورمهای صلب
چون خشك بود وزن آنرا به پشم باره نخود برگیرد سیلان رحم باز دارد و
اگر سحق کرده باعسل درشند وطلا کند درد مفاصل را نافع بود وطلا
برکه برشند وبرگوشتکی سگ دیوانه ضماد کند سودمند بود وسرگین بز کوهی
برداء الثعلب نهند سود دهد ومحلل صلابات مفاصل وورم آن بود
ومستسقی را در آفتاب ضماد کردن نافع بود وباسرکه برکزندکی زنبور وجانوران
نهند نافع بود وجرب زهر ایشان بکند **بعر الضان** بپارسی سرگین گوسفند

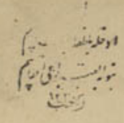
ومیش خوانند وبشیرازی بشکل گوسفند اگر باسرکه بر ثآلیل طلا کنند وبر
ختن آتش نافع بود وباموم وروغن بر گوشت زیادت نهند سودمند بود **بعر الجمال**
بشیرازی پشکل اشتر خوانند چون بر ثآلیل بندند وبخور کنند قطع کند وخون
رفتن بینی باز دارد چون خشك کرده بسایند ودر بینی دمند وگویند چون با ادویه
جهت صرع بیاشامند نافع بود ومحلل خنازیر ودانها بود وچون تر بود وی
ضماد کنند درد مفاصل را ورم آن هم نافع بود چوب درختیست که از آن
هند خیزد ورنکرزان وصباغان آنرا استعمال کنند طبیعت آن گرم وخشك
در دوم گوشت بر جراحت برویاند وقطع خون از هر عضو که باشد بکند ودر
خشك کرداند **بقم** بیونانی بقیس خوانند واهل شام شمشاد گویند
بپارسی درخت شمشاد خوانند ورق آن مانند ورق مورد بود وتخم
هم مانند تخم مورد بود وقابض بود چون بیاشامند شکم ببندد وبشیرازی
گویند تاره چوب وی باحنا بسرشند وبر سر ضماد کنند صداع را نافع
بود واگر سفیده تخم مرغ وگرد آسیاب بروی ضماد کنند نافع بود
بقس بقلة المبارکة است واسماء دیگر وی در بزر البقلة گفته شد
بشیرازی تودك گویند بهترین وی تازه بود طبیعت وی سرد وتر بود
در سوم وگویند بدرآخر دوم صفرا بشکند وقی باز دارد وچون
درد آب وی بیاشامند منع ترف بکند وثآلیل بوی خشك کنند
زایل کند واگر بر ورمهای گرم که مخوف بود ضماد کنند نافع بود وآب
وی چون بیاشامند کرم را بکشد وگزندگی جانوران را سود دهد
واگر باروغن گل بر سر کنند جهت درد سر که از آفتاب بود نافع بود

و سوزش مثانه را سود مند بود و جهت درد چشم که از گرمی بود ضماد کردن
نافع بود و عصارهٔ وی جهت نفث دم نافع است و معده و جگر گرم را سود مند
باشد خوردن و ضماد کردن و جهت بخ و اسهال مراری حقنه کردن نافع بود
و تبهای حادّه را سود مند بود لیکن باه را مضر بود و بسیار خوردن وی
تاریکی چشم و شبکوری آورد و مصلح وی کرفس است و جرجیر و نعناع و گویند
مضر بود برودة و مصلح وی مصطکی بود بقلة خراسانیه بقلة حامضه بپارسی ترهٔ خراسانی
خوانند طبیعت آن سرد و خشک است در وسطهٔ دوم و گویند در اول شکم ببندد و مره
صفرا را سود مند بود و اشتهاء طعام پدید کند چون نقصان شهوت از حرارت
بود و محروری مزاج را نافع بود و بلغمی مزاج را مضر بقلة المبارکة و بقلة الزهرا
بقلة الحمقاست و گفته شد بعون الله بقلة الغزال مثل طرا مشیع است
و گفته شود انشاء الله تعالی بقلة الملک شاهتره است و گفته شود بقلة اترجیه
باذرنبویه است و گفته شد بقلة بادره لبلاب است و گفته شود بعون الله
بقلة الانصار کرنب است و گفته شود انشاء الله تعالی بقلة الضب باذر
نبویهٔ بریّه است و گفته شد در صفت باذرنبویه بقلة الخطاف صاحب جامع گوید عروق
الصفرات و لیکن آنچه محقق است دواء الخطاطیف است و گفته شود بعون الله
بقلة العدس فوتنج بری است و گفته شود انشاء الله بقلة الذهبیة قطف است و گفته
انشاء الله بلغت اهل هند خیار چنبر است و گفته شود بتوفیق الله بکبر
بیونانی کمادریوس را گویند و گفته شود انشاء الله تعالی بلوط الارض شاه بلوط
است و گفته شود بلوط الملک در وی قبضی باشد بیشتر از شاه بلوط و در قوّت
که آن را جفت خوانند قبض زیادت تر بود و بهترین وی ترفربه بود بزرگ

م الحوص

رسیده طبیعت وی سرد و خشک است در دوم و گویند در اول و گویند
خشکی وی در سوم است و گویند گرم است در اول منع ترف دم و نفث بکند
خاصه جفت وی و غذا بسیار دهد و جهت صلابات با پیه بز کوهی
نافع بود و اگر بسوزانند جهت ریشها و قلاع نافع بود و بیخ را سود دهد و حکیدن
کمین و جهت زهرها نافع بود و شکم ببندد و اگر طبیخ وی کسی را که اسهال بود
مزمن و قرحهٔ امعا نافع بود آشامیدن آن و اگر از طبیخ وی یا از وی فرزجه سازند
و زن بخود برگیرد سیلان مزمن که از رحم آید باز دارد و لیکن وی
غذای ثقیل بد بود و دشخوار هضم و صداع آورد و اسحق گوید از بیست
درم زیادت نباید خورد و مضر بود بمثانه و مصلح وی آنست که بریان کرده
با قند خورند و بدل بلوط خرنوب نبطی است بلیلج بپارسی بلیله گویند
بهترین آنست که رسیده و زرد باشد طبیعت وی سرد است در اول
و گویند در دوم و خشک در سوم و در وی قوت ملطفه و قابضه بود
معده را قوت دهد و استرخا و رطوبت از آن نافع بود و معده را دباغت
کند و گویند شکم ببندد و قوت چشم بدهد و اگر در چشم کشند آب رفتن
باز دارد و در طبیعت نزدیک با مله بود و هلیلهٔ کابلی و مقدار شربت از وی
سه درم بود و مغز وی نزدیک بفندق بود و اسحق گوید مضر بود بسفل
و مصلح وی عسل بود و بدل آن اسحق بن عمران گوید املج است و گویند بدل
آن فاغیه است خشک و دو دانگ آن آس و شش یک آن هلیلهٔ سیاه است
بلادر انقردیا خوانند و ثمرة البلادر نیز خوانند بهترین وی آنست
که سیاه و فربه بود و چون بشکنند بسیار عسل بود طبیعت آن گرم و خشک است

درچهارم سودمند بود جهت کسی که بلغم ورطوبت بروی غلبه کرده باشد
واسترخاء عصب ونسیان وفالج ولقوه نافع بود بغایت وقوت حافظه
بدهد وذهن را تیز کند وهر مرضی که در دماغ بود از سردی وتری نافع
بود استعمال آن ومقدار مستعمل ازوی نیم درم بود وحفظ بود واکر دو شب
بواسیر دود کند خشک کرداند وعسل وی برداء الثعلب طلا کنی باشد
نافع بود وازجمله سومات است وسوزنده خون وخلطهای بود وجنون
وسرسام بازدید کند وتقطیع درحلق واندرون وشورش دهن ولذع در معده
وروده وتبهای حاده بازدید کند ودو مثقال این عمل کند وسم بود وکاه
باشد که کشنده بود واین مؤلف کوید کسی را دیدم که او را عسل بلادر داده بودند
وجند پوست تمام اعضاء وی فروریخت وعاقبت هلاک شد واکر با مغز کردکان
بخورند مضرت آن کمتر بود ومحکم باشد واین از خواص است واکر شکر بر اضافت
کنند بهتر بود ومداوای کسی که بلادر خورده باشد بروغن کاو وجواب و روغن
بادام کنند ودر آب برف نشانند وعسل وی مستعمل بود در معاجین وعسل از وی
بیرون بعد از آن با روغن کاو جوشانیده بیامیزند وروغن کردکان ودر معجون
کنند وبلبقورس کویند بیل وی بیخ وزن وی مغز فندق بود ودانک ونیم
وزن آن روغن بلسان وشش یک آن نقط سفید **بُلُسُنْ** عدس است وکفته
شود بعون الله **بُلُس** الجیر سفید است وکفته شود **بلغاسف** بر بجاسف
است وکفته شد **بلوسطون** جلنار است وکفته شود بعون الله **بُلْ**
میوه هندیست مانند قثار کبر وکویند مانند انار است وکویند نار هندیست
وکویند نار دشتی است وکویند قثاء هندی برست وپوست وی را شُل خوانند

وتخم وی را بُل خوانند وحب وی را ئل خوانند ومحمد زکریا کوید بُل میوه از
هند است از درختی حاصل میشود مثل درخت زردآلو واین مولف کوید بُلْ
میوه هندیست بمقدار یک زردآلوی کرد شکل واهل هند آنرا بِل خوانند
بکر با بهترین آن بود که شیرین باشد ودرخت وی را خاما اقطی کویند
وکفته شود انشاء الله تعالی وطبیعت وی کرم وخشک است در دوم
وکویند در دوم قابض بود واحشا را قوت دهد وصلابت عصب ورطوبت
آنرا نافع بود ومرضهای سرد مانند فالج ولقوه را نافع بود وقی باز دارد
ودر جوارشنان شکم ببندد وباد بکند **بلنمشک** فرنجمشک است واو را بحنک
نیز کویند وکفته شد **بَلَح** چون سبز بود ولیع کویند وجدال نیز خوانند
وآن چون سبز بود بشکافند وبیرون آرند وآن بپارسی غوره خرما خوانند
وچون در غلاف بود طلع خوانند وطبیعت طلع کفته شود بعون الله تعالی
وطبیعت بلح سرد وخشک است در دوم شراب وی شکم ببندد خاصه
که با شرابی عفص بود بپاشامند وسیلان رطوبات رحم باز دارد وخون
که از بواسیر آید باز دارد ومعده را دباغت کند لیکن سینه وشش
را مضر بود بسبب خشونت که در وی هست ودیر از معده بکذرد وغذا
دهد وسده جکر آورد وبسیار خوردن خلطهای غلیظ در شکم باز دید
کند اما ممتد بول بود ومصلح وی خمیره بنفشه است که بعد از وی بخورند
بلبوس بصل الزیز است وکفته شد **بلسان** شجره مصریست وبرک
وی مانند برک سذاب بود اما سفید بود ودر موضعی که آنرا عین الشمس
خوانند رسته بود وروغن وی بهتر وفاضلتر از حب وی بود وحب وی

بعوض تر از عود وی بود وصفت عود آن در عین گفته شود ان شا الله و حب
درحا و روغن درد دهن النسان **بنفسج** بپارسی بنفشه خوانند بهترین وی
لاجوردی بود طبیعت وی سرد است در دوم و تر در سوم و گویند سرد
و تر است در اول سکن اورام حاده بود چون بروی ضماد کنند با آرد جو
و صداع که از گرمی بود ساکن گرداند و مسهل صفرا بود و شربتی از وی از دو
درم تا چهار درم بود و چون با آب بشویند خناق و صرع بچگان که آنرا
ام الصبیان گویند نافع بود و مسهل بود بقوت جاذبه و بعضی گویند مسهل
بود بلزوجتی که در وست و خونی صالح معتدل از وی حاصل شود و اگر ورم
معده و جگر ضماد کنند نافع بود و چون با بابونه بپزند و آب آن بر سر ریزند
جهت صداع که از حرارت بود نافع باشد و خوردن وی مضر بود و بدل
و مصلح وی آنست که با انیسون بخورند و بوییدن وی زکام سرد را مضر
بود باید که خیری و مرزنگوش ببویند و زکام گرم را و نزلات که در سینه
ریزد نافع بود خوردن و بوییدن و حرقت مثانه را نافع بود و ورق وی
چون بکوبند تر و آب وی بگیرند و باقند بکودکان که مقعد شان
بیرون آید دهند بغایت مفید بود و بدل وی ورق خبازی است
یا نیلوفر و گاوزبان و گویند بدل وی نیلوفر و گاوزبان است **بنجنکشت**
ذو خمسه اوراق خوانند و ذو خمسه اصابع نیز گویند و درخت وی در
کنار رودها روید و ورق آن مانند ورق شهدانج است و مستعمل
از وی گل وی بود پس ورق و تخم وی و چوب وی نشاید که استعمال
کنند بهترین آن تازه بود طبیعت آن گرم است در اول و گویند در سوم
و خشک است در سوم و در وی قبضی هست با تفتیح و محلل و ملطف بود

جهت صداع سر ضماد کردن نافع بود و سده جگر و صلابت سپرز با سکنجبین
نافع بود و اگر در شب بخسپند منع احتلام و نعوظ بکند و زنان چون
شهوت برایشان غلبه کند در شب خود دود کنند ساکن گرداند و از دود وی
گزندگان بگریزند و خوردن وی گزندگی مار را نافع بود و بو گزندگی سگ دیوانه
و بهایم ضماد کردن نافع بود و مقدار شربتی از وی یک مثقال بود لیکن
مصدع و مسبت بود و چون بریان کنند درد سر کمتر آورد و بضرت مجامعت
اصلاح وی اسحق گوید بصمغ عربی کنند **بناست** صمغ البطم است و گفته
شود بعون الله **بنج** منج گویند و بعربی سکران و بپارسی منک خوانند
و در بزر البنج گفته شد **بنطافلون** پنجنکشت است و گفته شد **بنتومه**
خرفطان گویند ابن سولف گوید نباتیست که بر درخت زیتون و بادام
و امرود بپیچد مانند کشوث و طبیعت وی سرد و خشک است **بندق**
بپارسی فندق خوانند بهترین وی بزرگ بود طبیعت آن گرم است
باعتدال باندکی خشکی و گویند گرم است در سوم و تر در اول پوست وی
قابض بود اما مغز وی باه را زیادت کند و گویند که جانوران خاصه عقرب
چون با انجیر و سذاب بخورند و ضماد کنند و گویند عقرب از وی می گریزد
و اگر پیش از طعام بخورند سموم را نافع بود و اگر بعد از طعام بخورند
همین عمل کند و اگر بعد از سم فندق با انجیر و سذاب بخورند بغایت
مفید بود اما فندق معده را بد بود و اگر سحق کرده با ماء العسل بیاشامند
سرفه کهن را نافع بود و اگر با پوست بسوزانند و سحق کنند و با پیه کهن
یا پیه خوک یا پیه خرس بیامیزند و بر داء الثعلب طلا کنند موی برویاند

من العجايب

وبعضی گویند فندق سوخته چون بازیت بسایند و بر میان سر طفل
ازرق چشم طلا کنند ازرقی ببرد و سیاه کند و موی نیز سیاه گرداند
و بقراط گوید خوردن فندق دماغ را قوت دهد و پوست وی شکم ببندد
و مغز وی منفخ و مولد ریاح بود در معده و مصدع بود و مصلح وی
فانید بود و بدل آن مغز جلغوزه است و گویند مغز جوز است **بندق**
هندی رته خوانند و آن ثمریست بمقدار فندق اما کوچکتر بود و لون
آن بتیرگی زند و بغایت املس بود و جوز الرقه نیز گویند طبیعت
آن گرم و خشک است در اول اگر با سرکه بر حنازیر طلا کنند تحلیل کند
و لقوه را چون سه روز سعوط سازند و در خانه تاریک بنشانند

في ماليخوليا

رطوبتی از بینی وی روانه شود و صحت یابد و صرع و صداع و مالیخولیا
را نافع بود و جهت نزول آب کحل کردن و سبل و شبکوری سعوط
کردن با آب مرزنگوش نافع بود و بالاشد تحلیل کردن احولی ببرد

في علاج ربو

و دو درم از وی ربو و هیضه را نافع بود و اگر حل کنند و فرزجه
سازند زن بخود برگیرد حیض براند و بچه بیرون آورد و عصاره وی
مسهل سودا و بلغم بود و صرع اینزی اگر آهی و برص و کلف و یرقان را

في السموم

نافع بود و با سکنجبین قولنج را سود دهد و تب ربع و وی تریاق
گزندگی عقرب و رتیلا بود و مجموع زهرها و قوت اعصاب بدهد
و فلج و لقوه را بغایت نافع بود و معده سرد را نافع بود و قوت هاضمه
را بدهد و اگر بر اعضا سست طلا کنند سخت گرداند و اگر نخ وی دو درم
با شراب بیاشامند ذات الجنب و ربو و سرفه کهن و نفث دم گراند

سینه بود نافع بود **بنک** مانند قشوریست که از بیخ امغیلان در یمن خیزد و سفید
و زرد بود بهترین وی زرد بود سبک خوشبوی و سفید فربه بد بود طبیعت
وی گرم و خشک بود در اول قوت اعضا بدهد و جلد را پاک گرداند و نشف
که در تحت جلد بود بکند و بوی بدن خوش کند و قطع بوی نوره بکند
و معده و جگر سرد را قوت دهد چون از بیرون ضماد کنند یا بمالند
و بوی وی دماغ سرد را قوت دهد **بنات الرعد** گیاه است و گفته شود
بعون الله **بنات الله** انجره است و گفته شد **بن** بپارسی آنکاه گوشد
و مری آنکاه بخواری خوانند و آبکامه رقوقینی گویند و در میم گفته
شود بعون الله **بنفشه** در قوت مانند عرس است و طبیعت آن
معتدلست در خشکی و قابض بود مانند برفق و قیل کودکان ضماد کردن
نافع بود و شکم ببندد و مولد سودا بود و مصلح آن روغن بسیار بود
بشیرازی آنرا مشو گویند **بنیر** سپستان گویند و گفته شود ان شاء الله نعم
بنگروان لسان العصافیر است و گفته شود بعون الله **بوزیدان**
بعربی مستعجل خوانند صاحب جامع گوید در مصر مستعجل بعوض
بوزیدان استعمال کنند و این سهو است بوزیدان بتحقیق و هم او گوید
از نقل ابن رضوان که بوزیدان نوعی از مستعجل است و صاحب منهاج گوید
حشیشی هندیست و صاحب جامع همین گوید و این هر دو سهو است
بوزیدان بغیر از مصر هیچ جایی دیگر نمی باشد و این مولف گوید بوزیدان
در اهواز نیز می باشد و در طرف هند طرفی که بخطای تعلق دارد هم
باشد اما مثل مصری نیست زیرا که از آن مصری سفید و سنگین بود

وبخت وازان دیگر مواضع سبک وسست وزرد رنگ بود وآنچه صاحب
منهاج وصاحب جامع آورده اند حشیشی هندیست مقصود ایشان این نوعست
که از طرف خطای می آرند بهترین وی آنست که سفید وستبر بود وخطوط
بسیار بروی بود وتازه بود طبیعت آن گرم وخشک است در دوم
ودروی رطوبتی فضلی هست وجالینوس گوید گرم است در سیوم وخشک
در اول وگویند بقوت بهمن بود ووی ملطف مفاصل بود ونقرس را
نافع بود وباه را زیادت کند وزهرها را سود مند بود ویک درم از وی
مسهل ماء اصفر بود ونافع بود جهت خلطهای سرد وبلغم وعصب را با
کند ومنی بیفزاید وزنان جهت فربهی استعمال کنند وفربه کننده است
چون با شیر یا با آرد برنج حلوا سازند ولون را نیکو کند از نهایت ومنافع
وی در درد مفاصل ونقرس مانند سورنجان است واسحق گوید مضر
بود بمثانه وانثیین ومصلح آن خردل است وگویند مصلح آن تخم کرفس است
وقند وشربتی از وی مقدار دو درم بود ودر معاجین بدل وی دو وزن
وی بهمن بود یا بوزن وی وج ونیم وزن وی زرنباد ووی حب القرع
وکرمهای دیگر بکشد وشیر بیفزاید واین مولف گوید بن بان شیرازی
آنرا شیر زلخوات و شقاقل را نیز هم این اسم خوانند ومعده را پاک
کند واشتها بیاورد واستسقا را نافع بود وسده جگر وسپرز بگشاید

بورق انواع آن بسیار است بهترین وی ارمنی بود وانرا نطرون
خوانند واز باقی از ایشان بقوت تر بود وارمنی تنک وسفید بود
یا وردی طبیعت آن گرم وخشک است عیسی گوید گرم وخشک در دوم

جلایی بقوت دهد واخلاط غلیظ قطع کند ومغص را ساکن کند اگر بکوبند
با انجیر وبر پیچ پیچ بهند وبیاشامند وطبع را نرم دارد وبادها را بکشد
وبر حکه وبرص طلا کردن نافع بود ودملها را نضج دهد وچون با خلط
کنند ودر گوش چکانند درد گوش را نافع بود وبادی که در گوش بود ودوی طنین
که از گوش آید مجموع را نافع بود واگر با سرکه بیامیزند ودر گوش چکانند کرم
گوش بیرون آرد وچون سحق کنند با سرکه وبدان غرغره کنند علق که چسبیده
باشد بیفتد وبا ادویه قاتلات در وخلط کنند کرمها را بکشد وبیرون
آورد وهمچنین اگر بر شکم وناف بمالند وتدلیک آتش نشسته همین عمل
کند وبا شراب اگر در گوش چکانند کری را سود دارد واین مولف گوید
در خواص آورده اند که اگر بوره با فندق سوده در بینی زنی دمند
وآن زن عطسه کند دوشیزه بود واگر عطسه نکند دوشیزه نباشد
ورازی گوید اگر دو درم از وی با سه درم روغن زنبق بسایند وبر قضیب
مالند نعوظ آورد ومجهول گوید چون بغایت سحق کنند وبا عسل
بسرشند وبر قضیب وخصیه طلا کنند وگرد اگرد آن نعوظی تمام
آورد وفولس گوید بواسیر وناصور که در مقعد بود چون سحق کرده
با روغن گل بسرشند وبران نهند زایل کند ومجال صحت آورد وجهت
استسقا بالجیمی ضماد کردن نافع بود واگر با عسل در چشم کشند سفیدی
چشم ببرد که کهن شده باشد وارسطو گوید نافع بود جهت دمل زنانی
که رطوبت بسیار در وبود ونشف رطوبت آن بکند وقوت دهد
وزهرها وداء الثعلب وداء الحیة را نافع بود وبر برص چون سوده

في وجع المفاصل والنقرس وتقويت الباه
في الاستسقاء
في علاج امراض الاذان
من الخواص
في الاستسقاء
في بياض العين

هر روز دو درم از وی بعسل معجون ساخته بلیسد نافع بود و در حقنه

مسهل مستعمل از وی یك درم بود تا دو درم و بسیار خوردن وی لون

را سیاه کرداند و مفسد معده بود و مصلح وی صمغ عربی بود و کویند

کلنکبین و بدل آن نمك تلخی با نمك اندرانی و کویند بدل وی بوزن

وی شبت و بوزن وی نمك اندرانی بود و بدیعوس کوید بدل وی

یك وزن و نیم آن نمك بود **بور یطش** مرتیخ است و کفته شود بعون

الله **بو قیصا** در دارست و کفته شود ان شا الله تعالی **بوطانیه**

کرنة السود است و آن فاشرستین است و کفته شود بعون الله **بولو**

بولیون بیونانی معنی آن کثیر الارجل است و آن بسفایج است و کفته

شد **بوغلصن** بزبان یونانی یعنی لسان الثور و آن کاوزبان است

و کفته شود بعون الله **بورنك** باذروج است و کفته شد **بوحا**

حشیشی است که بابیش روید و تریاق اوست و بیش از جمله زهرهای

کشنده است و بیخ آن حشیشیست که جدوار خوانند بپارسی و بمغربی

مافرین و کفته شود در جیم ان شا الله **بولوطریخون** بیونانی یعنی

کثیر الشعر و آن پرسیاوشان است و کفته شد **بول الناس** کمیز آدمی

چون با خاکستر در بجای ریزند یعنی ضماد کنند که خون آید باز دارد و نافع

بود جهت حکه و سعفه و حزاز و برص خاصه که با بورق و آب حماض

طلا کنند و جهت مطحولان بغایت سود مند بود و نافع بود جهت

کزندکی افعی خاصه در سحر آشامیدن و بران ریختن و با نطرون

جهت کزندکی سك دیوانه و هر کزندکی که باشد نافع بود و مجموع زهرها را

[illegible]

في بياض العين

سود مند بود چون بیالایند در پوست انار و در کوش چکانند کرم که در کوش

بود بیرون آورد و مولف کوید چون بول کنند و کفی که بروی آن باشد بمیل

بالا قلع کنند **بول الصبیان** کمیز کودکان چون در ظرفی مسین با عسل بیامیزند

و بینند نافع بود جهت سفیدی چشم و دانه و ریش و زمد و تاریکی چشم و درد وی

بول که در بن ظرف نشسته باشد چون چندروز بران بکذرد و بر خره بنهند از ند

ساکن کرداند و چون با روغن حنا سمتی کنند و زن بخود بر کیرد درد رحم ساکن

کرداند و اختناق آن و نافع بود جهت کزندکی افعی و عقرب و کزندکی سك دیوانه

با بورق و جهت حکه و برص و جرب و جذام نافع بود و جهت ماده کوش که

روانه بود چون با پوست انار بیاشامند و در کوش چکانند نافع بود و جهت

کزندکی همه حیوانات نافع بود **بول الدواب** کمیز چهارپایان سود مند بود

جهت درد مفاصل چون نطول کنند یا در ان بنشیند **بول الابل** کمیز شتر

بهترین وی شتران اعراب بود که از انجیب طبیعت آن کرم و خشك بود

و در وی قبضی بود نافع بود جهت حرار چون بدان بشویند و شریف

کوید سود مند بود جهت ورم جکر و باه را زیادت کند چون بیاشامند

و چشم را نافع بود و استسقا و صلابت سپرز را نافع بود خاصه چون با لبن اللقاح

بیاشامند و مفتح سده مصفاة بود بقوت و اکر در کوش چکانند بیش و بر انافع

بود **بول الکلاب** کمیز سك چون بکیرند و رها کنند تا سفته شود و موی ابدان

بشویند سیاه کرداند و بهترین خضابات بود و ثالیل استعمال کردن نافع بود

و قلع کند **بول المعز** کمیز بز نافع بود جهت درد اعصاب شل تشنج و امتداد

و سعوط کردن آن و آشامیدن جهت استسقا مفید بود **بول البقر** بهترین کمیز کاو

ازان بزبود بعق راازایل کند وچون زرا نافع بود واکر بام بکدازند ودرکوش چکانند
درد آن زایل کند که از سردی بود وچون دران نشیند درد معده سود کند وازبواسیر
بود نافع بود بول الجاموس کمیز کاومیش چون مر وصبر بران بیامیزند ودرکوش چکانند
درد آن زایل کند که از سردی بود بول الخنزیر البری کمیز خوک صحرایی سود مند
بود جهت سفیدی چشم وسنک مثانه بریزاند بول الحمار کمیز خر کویند چون
بیاشامند درد کرده زایل کند بوش دربندی شیافیست که از آنجا که از ارمن خواستند
می آورند وآن نباتیست که بیجسان می کویند وشیاف می سازند طلا کردن برورمهای
کرم ونقرس کرم بغایت نافع بود وملین ومبرد بود وبرنبوها طلا کردن سودمند
بود طبیعت وی سرد وخشک است در آخر درجهٔ اول رازی کوید چون با آب
عنب الثعلب بر نقرس طلا کنند منفعتی عظیم بدهد وبدل آن حضض بود یا شیاف
ماميثا الحوان بود وکفته شد بعون الله بهرامج تنف کویند وضوران
وعطفل وآن کل بید بلخی بود بپارسی بید مشک خوانند وبکرمانی کربکو طبیعت
آن معتدل است نطول کردن وی محلل نفخ بود از هر عضو که باشد وبوییدن
آن محلل بادهای غلیظ بود از سر وشکم براند ومحرور را نافع بود ودرد سر که از بخار
مرهٔ صفرا بود ساکن کند واکر با کحینه برورند ماننده بادام بنفشه ودوغن
از وی بکیرند وغن خوشبوی بود ودر صفا دهان منفعت وی کفته
شود بعون الله تعالی واکر بعوض کحینه بادام کنند بهتر بود ولطیف تر بلغند
بهقلج بود یلان است وکفته شد بیخ عصفر است وکفته شود
انشاالله تعالی بهرام حراز الصحرا است وکفته شود بهمن دو نوعست سرخ
وسفید بهترین وی سفید بود طبیعت آن کرم وخشک است در دوم

ومیع کویند درد وم کرمست وتر حقیقانرا نافع بود عظیم ودل را قوت دهد
ومنی بیفزاید وباه برانکیزد وفربهی آورد وسنک مثانه بریزاند ودل تقویت
دل تطیر ندارد ومقدار شربت از وی یک درم بود واسحق کوید مضر بود
بشفل ومصلح وی انیسون است وبدل آن بوزن وی تودری ونیم وزن وی
لسان العصافیر بود بیقیه بنفشه است وکفته شد بیض بهترین
وی تازه بود از مرغ خانکی وزردهٔ وی فاضل تر بود وباید که نیمبرشت
کنند وصنعت نیمبرشت آنست که اکر با پوست در دیک آب جوشانیده اند
سیصد بار بشمارند واکر بی پوست بود صد بار بشمارند بعد از آن بردارند
وزردهٔ آن کرم وتر بود وسفیدهٔ وی سرد وتر وبا هم معتدل بود
در کرمی وسردی وتر بود وغلیظ ونیمبرشت زود بکذرد وغذا بهتر دهد
جهت حلق وسرفه وسل نافع بود وباه زیادت کند وزردهٔ وی بریان
کرده قابض بود وچون با عسل بر کلف طلا کنند نافع بود وسوختکی
آتش را سود دهد ومنع ورم ها بکند ودر حقنه جهت قرحهٔ امعا
سود مند بود وسوختکی که از آب کرم بود به پشم پارهٔ بدان بمالند
نافع بود وجراحت خصیه ومقعد نافع بود واکر در سرکه بپزند
شکم ببندد وذوسنطاریا را نافع بود اما دیر هضم شود خاصه منعقد
آن واکر مداومت بر خوردن وی کنند کلف آورد ومطبخ وی
بد بود سنک کرده تولد کند وتخمه آورد وقولنج واولی آن بود که فلفل
ونمک ودارچینی بان خلط کنند وبعد از ان زنجبیل مربا بخورند
وسفیدهٔ آنرا اکر در کوش چکانند که ورم کرم بود سرد کرداند

ودرد ساکن کرداند واکر بپوستِ آتش عالند سودمند بود وا
کر صوف بدان ترکنند وبرچشم بندند درد چشم کداز کرمی بود ساکن
کند وجهت درد چشم بغایت نافع بود درچشم چکانیدن واکر تخم مرغ
نیم‌پخته خام بیاشامند کرمی کی ماده را نافع بود ونیم کرم آشامیدن قرحهٔ
مثانه وکرده وخشونت سینه ونفث دم وترله را سود دهد بیض الاوز
والنعام والبط خایهٔ مرغ آبی وشترمرغ وبط بهترین ایشان
تازه بود نیمبرشت معتدل بود در کرمی لیکن غلیظ بود ومضر بود
باصحاب قولنج ورياح ودوار ومصلح ایشان صعتر ونمک بود
بیض العصافیر بیضهٔ کنجشک باه را زیادت کند بیشتر از همه بیضها بیض
الحجل نیکوترین بیض کبک تازه بود ولطیف‌تر از بیض خانگی بود
نافع بود جهت ناقهان وبیضهٔ تذرو ومرغ خانگی وکبک مقوی
دل‌اند ومصحح اوصاف ثلثه اند ومضر بود باصحاب کلو ومصلح وی
نمک بود بیض الجباری واللقلق نیکو بود مو را خضاب کردن بایشان
بیش بدترین زهرها ودرغایت کرمی وخشک بود نافع بود برص
طلا کردن وجذام باادویهٔ دیگر مناسب ووی سمّ قاتلست وهلاک
کننده بود مقدار دانکی وتریاق وی بیش موش است وبادزهر
بامسک وماقوتین وحبد وارست آن ووی از سم افعی زودتر تلف
کند وقرون سنبل نوعی از آن است وکفته شود بعون الله بیش موش بیشا
بیشا بوصا است وکفته شد اما بیش موش حیوانیست
مانند موش که معروفست او بهادهٔ البیش ودربن درخت بیش

جایکه دارد ونافع بود جهت برص وجذام وتریاق بیش بود وافعی وهر زهر که باشد
باب التا وتامول وتنبول بترکی کویند وآن ورقیست مانند
ورق درخت نارنج ودر دریابار بود وبسیار خورند ودرطعم تردیکی بقرنفل
بود وجهت درد دهن سودمند بود وبوی دهان خوش کند واشتها طعام
باز دیکند وباه را قوت دهد ودندان را راسخ کرداند ونشاط آورد وبدن را قوت
بخشد خایدن وی وصاحب منهاج کوید طبیعت وی سرد است در اول وخشک
در دوم قابض ومجفف بود وشریف کوید کرم است در اول وخشک در دوم
قوت جگر ضعیف بدهد چون بخورند وبعد از آن آب بیاشامند نفس را خوشبوی
کند ووحشت زایل کند واهل هند بعوض خمر بعد از طعام تنبول خورند مفرح
بود وغم زایل کند واهل هند بعوض مفرحات خورند وبایدکه با کلس صدف
وشنج دانکی وپارهٔ فوفل خورند واکر کلس نبود هیچ طعم وی نیابند وتفریح نبخشد
وتنبول خمر اهل هند است ورازی کوید بدل وی قرنفل خشک بود تامسفت
حماض است بزبان اهل هند وبربر ودرانج کفته شد تالسقیس حرف
وکفته شود انشاالله تعالی تاکوب بزبان بربری فرفیون است وکفته شود
بعون الله ذاغندست بزبان بربری عاقرقرحا است وکفته شود بتوفیق الله تعالی
تبن مکه اذخر است وکفته شد تبر ذهب است وکفته شود انشاالله
تغ کب است وکفته شود تذرج بپادپی تذرو کویند وکوشت وی
بهترین کوشت مرغها بود ودر منفعت مانند دراج بود وکوشت وی
کرم بود دماغ را قوت بخشد وفهم زیادت کند ودرخواص ابن زهر آورده است
که زهرهٔ وی چون بیان سعوط کنند خیال ووسواس زایل کند وچون کوشت

فی علاج البرص

فی تقویت الباه

وی بریان نکند و سه روز گرم بخورند آن زحمت زایل کند **ترمس** باقلای مصری خوانند و شامی گویند بهترین وی سفید فربه بود طبیعت وی گرمست در اول و گویند در دوم کلف و بهق و برص زایل کند و ریشها و دانها که بر روی پیدا شود و خنازیر و صلابات نعیل و سرکه طلا کنند نافع بود آرد وی چون با عسل خلط کنند و بلیسند یا با سرکه بیاشامند کرم را بکشد در شکم و آرد وی چون با سرکه طلا کنند بر عرق النسا سود مند بود و آرد وی با آرد جو با آب بر ورمهای گرم طلا کنند نافع بود و چون با سرکه بپزند و بر آتش فارسی ضماد کنند نافع بود و ریشهای تر که در سر بود و ریشهای پلید و جرب و در ابتداء بهق و آثارها که در بدن پیدا شود و دانها سودمند بود و چون با مر و عسل بیامیزند و زن بخود برگیرد و بیاشامد حیض براند و بچه بیندازد و آرد وی بشره را صافی کند و هر اثری که بود از زخم و غیر زخم ببرد و سده سپرز بگشاید و جگر خاصه که با عسل و سرکه بیاشامند چون پخته باشند با سداب چون بکوبند و با سرکه بیاشامند غثیان ساکن گرداند و مقدار سه درم مستعمل بود و طبیخ آن کرم را بکشد و بر ناف بچگان طلا کردن همین عمل کند و اگر با پنج مازریون بجوشانند و گوسفند که جرب داشته باشد بدان بشویند البته زایل کند و اگر با آب بجوشانند و بیاشامند بول براند و شکم بیندد و ابن ماسویه گوید منقع از وی شکم براند و تر بینده و بد بود و دشخوار هضم و خلطی خام از وی حاصل شود در عروق چون تمام هضم نشده باشد و چون تلخی از وی بیرون کنند غلیظ تر بود و دیر

تر هضم شود و نفوذ کند و آنچه تلخی داشته باشد زودتر از معده بگذرد و باید که با سرکه یا آب کامه یا نمک و صعتر و انجدان خورند و جالینوس بدل آن در جلا دوزن آن باقلا بود و گویند بدل آن فودنج است و گویند بدل آن شیح ارمنی است و چون با سرکه بپزند و بر مفاصل سرد ضماد کنند نافع بود و ورمهای بلغمی تحلیل دهد و در خواص ابن زهر آورده است که هر دابه که قرد آن بسیار داشته باشد و قرد آن بشیرازی کنه خوانند چون بطبیخ ترمس بشویند زایل کند و جرب چهارپا را زایل کند و شریف گوید چون بستانند و بلعود کنند و پوست وی جدا کنند و در دیگ مسین کنند و شیر تازه بدان ریزند چندانکه آنرا بپوشاند و بجوشانند تا شیر نشف کند بعد از آن ماستوی روغن گاو بر سر وی کنند و بجوشانند تا منعقد شود و از آن ضماد کنند مسهل مره سودا و مره صفرا بود و خلط خام لزج بس اگر خواهند که مسهل صفرا بود در خرقه کنند گرم کرده بر اربیه ضماد کنند و اگر خلط خام خواهند ما بین دو کتف ضماد کنند و این ضماد از اسرار طبیات و مکتومات و این معالجه جهت طفلان و پیران که تحمل داروی مسهل نداشته باشند کنند و از مجربات است **تربد** بهترین وی چینی بود سفید مدور مجوف صمغ و در سودن سفیدتر گردد و زود کوفته گردد و بر سرهای وی صمغ بود و کمی باریک بود و سطبری میان متضر و بضر بود و چون بکوبند و بزنند هیچ ریزه بر سر وی نماید و تنك سوراخ بود و باید که بوقت خرج کردن اول بتراشند و بروغن بادام چرب کنند و بعد از آن بکوبند طبیعت وی

في علاج القرد

في اسهال صفرا من خواص الادویه

في اسهال البلغم اللزج

کرم وخشك است در سیوم نافع بود جهت مرضهای عصبانی ومسهل
بلغم بود تمام وانچه از خلط سوخته ازهر دو درکبن وماسرجویه کوید مسهل
اخلاط وغلیظ لزج بود واصح آنست که تنها مسهل بلغم رقیق بود واکر تقویت
کنند بزنجبیل مسهل اخلاط غلیظ بود واستعمال کردن وی پیوسته وجفاف
در بدن پیدا کند ومضر بود بامعا وبعد ازان که خراشیده باشند وبرون
بادام چرب کرده کثیرا الضاف کنند واکر تقویت وی بزنجبیل کنند مسهل
بلغم بود غلیظ وخام اما تنها نبود وتربد زرد وسیاه زهر بود مانند
خربق سیاه وغاریقون سیاه ومداوای کسی که خورده باشد مانند مداوای
کسی است که خربق سیاه خورده باشد وهمان تدبیر کنند وتربد سفید
مجوف چنانچه وصف کرده شد نافع بود جهت درد مفاصل که بلغمی
بود ورحم را پاك کرداند تمام خوردن وحقنه کردن ونافع بود
جهت درد آن تردیك حیض آمدن ونافع بود جهت درد پشت

في المفلوج والمصروع

ودماغ را پاك کند از بلغم لزج ومفلوج ومصروع را نافع بود
وسرفه که از رطوبات بود سود دهد وعلامات این زحمت آن بود
که سرفه با بلغم لزج بیرون آید بعد ازان ساکن شود واکر با هلیلهء
کابلی خلط کنند دوایی نافع بود مصروع را وبدل آن نیم وزن آن
غاریقون ودانك ونیم آن صبر ودانك ونیم آن حنظل وکویند بدل آن
ترمس است وصاحب جامع در مفرده آورده که بدل آن پوست درخت
توث است بوزن آن وشربتی از تربد نیم درم تا یك درم بود ترنجبین
بهترین وی تازه سفید بود طبیعت وی معتدل است در کرمی

وسردی اما میلی بحرارت دارد ولطیف تر ازقند بود ودروی رطوبتی
بود وملین است ونافع بود جهت تبهای کرم وسرفه وسینه را نرم کرداند
وتشنکی بنشاند ومسهل صفرا بود برفق بخاصیت وشربتی ازوی ده درم
یا بیست درم بود با مثقال وشریف کوید کرم وتر است در اول حفظ
را نیکو بود واسحق کوید بدبود بسپرز ومصلح وی آب ترهندی
بود وکویند بدل آن ماء الحاج با قند بود وجو آب وقند کویند بعینه
وبدل آن شیرخشت است تراب الحی کنکر زرد است وکفته شود بعون
الله ترنجان باذرنبویه است وکفته شد ترامان غافثات
وکفته شود انشا الله تعالی ترغاسی کماه است وکفته شود انشا
الله تعالی تراب الهالك شك است وکفته شود بعون الله
تریاق روستاییان ثوم است وکفته شود انشا الله تعالی تریاق
ترکی مومیایی است وکفته شود بتوفیق الله تریاق الحیه
در کنج چشم کاو کوهی وبزکوهی می باشد وازان کاو کوهی
نیکوتر بود ودرایل منفعت آن کفته شود انشا الله تعالی
شد وبشیرازی ازادرسن بران خواند تریاق فارسی حجر
التیس است وکفته شود انشا الله تعالی تشمیزج بپارسی چشمیزج
خوانند وچاکسو کویند واهل حجاز لبثر خوانند وبشیرازی
چشك خوانند وبلغتی دیکر اطرابلس کویند وحبة السودا
نیز خوانند اما حبة السودا مخصوص است لشونیز وابن
مولف کوید روستاییان شیراز ازاچشم خوانند طبیعت

آن گرم وخشک است قابض بود درد چشم را نافع بود بغایت و ابو سهل گوید که چون نیکو سحق کنند شما دیرتر به بیرند و بر ریش قضیب کنند زود نیک شود و بهترین وی فربه سیاه براق بود تشتیوان و تشمیز نیز خوانند و بسفا است و گفته شد تفاح بپارسی سیب گویند معتدل ترین وی شامی بود بعد از آن اصفهانی پس قرقایی و ملطی و آنچه بی مزه بود بد باشد و همچنین نارسیده و تنه وی سرد و تر بود و آنچه ترش بود سرد و قابض و غلیظ بود و شیرین وی میلی بگرمی دارد و آنچه ترش بود و نیز قابض سرد و خشک بود و شیرینی که رسیده بود معتدلست در گرمی و سردی و بصری گوید گرم و تر بود در اول و ترش سرد و تر بود در دوم و آنچه مز بود معتدل بود در سردی و تری منع فضول بکند خاصه ورق آن و سیب مقوی دل و مفرح بود بغایت و روح را لطیف کرداند خاصه شامی و قوت معده ضعیف بدهد و اگر در میان خمیر بریان کنند سودمند بود جهت قلت شهوت طعام و نافع بود جهت دل گرم و ذوسنطاریا و سویق وی مقوی معده بود و منع قی بکند و سموم را نافع بود و سیب شیرین چون پخته کنند و بر چشم بندند که درد کند ساکن کرداند و تفاح زشتکی که از اصفرا بود بنشاند و قی باز دارد و طبیعت ببندد و رازی گوید تفاح مقوی فم معده بود و مرورد را نافع بود لما بطی الهضم باشد و متخم و اولی آن بود که چون ازوی ثقلی در معده یابند آب سرد و طعام ترش بر سر آن بخورند یا شراب خورند و مربی در اسفیدباج پخته خورند و مطبخات و اطبا گویند بخاصیت نسیان آورد و آن سیب ترش باشد زیرا که خلطی لطیفه دارد وی حاصل شود و آنچه عفص بود خلطی غلیظ

وشریف گوید چون ورق آن بکوبند و ده درم از آن بیاشامند دفع زهرها کند و گزندگی جانوران را نافع بود و شراب وی جهت گزندگی عقرب و هر زهر گرم که باشد نافع بود و تقویت معده تمام بدهد و سیب نارسیده مولد عفونات و تبهای بد بود و آنچه بر درخت رسیده بود نیک باشد و آنچه بر ننه بود و مجموع میوها چنین بود و ادمان خوردن وی درد اعصاب احداث کند خاصه آنچه ربعی بود و ترش و دفع مضرت آن بگوارش نعناع یا کلقند بود و در خواص ابن زهر آورده است که بوییدن وی سودمند بود جهت موسوسان و قوت دماغ بدهد لیکن خوردن وی ریاح در عروق پیدا کند و اوجاع در عضلها و باشد که بیلک کشد از بهر آنکه چون هضم شود و خونی که ازوی حاصل شود بعضی مستحیل گردد بریاح لطیف در عروق و بعضی در عضلها و چون متعدی در عروق پیدا شود اکثر آن بود که بکشاید و چون شکافته شود در تشریح زرد و سل پیدا کند بی مجال و نادر افتد که نباشد تفاح الارض بابونج است و گفته شد تفاح بری زعرور است و گفته شود تفاح جنی تمر ببروح است و گفته شود تفاح امیثی مشمش است و گفته شود بعون الله تعالی تفاح فارسی خوخ است و گفته شود تفاح ماهی اترج است و گفته شد تفسیا ثافسیا است و گفته شود تقده کزبره و کسبره خوانند و گفته شود انشاالله تقره زبره رومی است بپارسی کرویا خوانند و گفته شود بعون الله تملول قنابرا است و گفته شود تمتم سماق است و گفته شود انشا الله تعالی تمر بپارسی خرما گویند طبیعت آن گرم و تر است در اول و گویند وی زیادت از تری بود منی بفزاید

ازوی بکریزد و اگر چشم وی بکشد وقتی که زنده بود و بر مجذوم بندند آن علت ازوی زایل شود و رها نکند که دیگر زیادت شود تنبول تانبول خوانند و گفته شد تنکار دو نوع است معدنی و مصنوع طبیعت آن گرم و خشک است ∴ و لطیف نافع بود جهت درد دندان و کرم آن بکشد و از آن که خورند بار دارد بخاصیت و جلای آن بدهد و آنچه مصنوع بود صنعت آن چند نوع است یک نوع از آن گفته شود نمک یک جزو و یک جزو قلی و نوره سه جزو و اگر نطرون کنند بهتر بود و شیرکاو یا کاومیش آن مقدار که ویرا بپوشاند بر سر آن کنند و بجوشانند تا سخت شود پس بآفتاب بیاویزند تا خشک شود و آنچه معدنی بود از چشمه بیرون آید و آن دو نوع است یک نوع به نمک ماند و یک نوع بیرف آنچه بریده باشند انزار زقلت خوانند و آنچه نبریده باشد انزاعیک خوانند و باید که بروغن چرب کنند و در جایی که باد نیاید نگاه دارند تنوب صنوبر کوچک است و گفته شود و ازوی قطران و زفت کیرند و تخم آن قضم قریش خوانند و نیوت نیز خواند و گفته شود بعون الله توث حلو فرصاد خوانند بپارسی توت سفید قایم مقام انجیر بود در انضاج الا وی غذایی بد دهد و معده را زیان دارد و خونی فاسد ازوی متولد شود و بهترین وی بزرگ بود شیرین و طبیعت آن گرمست در اول و تر در دوم و گویند سرد است در اول و چون بخورند زود از معده بکذرد اما دیر از روده بیرون رود و بهترین استعمال آن پیش از طعام بود و بعد ازوی سکنجبین خورند

و ورق او و ورق انجیر سیاه و ورق انگور با آب باران بجوشانند و موی را بدان بشویند سیاه کرداند و چون بکوبند و با زیت بیامیزند و بر سوختگی آتش ضماد کنند نافع بود و اگر بطبیخ ورق وی مضمضه کنند درد دندان را نافع بود و طبیخ پوست وی همین عمل کند توث حامض معروف بشامی بهترین وی سیاه بود بزرگ و نارسیده وی چون خشک کنند قایم مقام سماق بود و طبیعت آن سرد است و خشک در دوم و گویند تر است و گویند خشکی وی در اول است و در وی قبضی بود و رم دهان و حلق را نافع بود و خشک کرده وی شکم ببندد و ذوسنطاریا را نافع بود و پوست درخت وی تریاق شوکران بود و آب ورق وی پانزده درم چون بیاشامند گزندگی رتیلا را نافع بود و خوردن وی مغص آورد و مصلح وی اطریفل کوچک بود و اسحق گوید مضر بود بشش و مصلح وی انار بود توث وحشی توث العلیق است بشیرازی توت سه کل خوانند و در علیق گفته شود تودری تودریج گویند و بندالهوی گویند قصیصه نیز گویند بشیرازی تدری خوانند و باصفهانی قدامه و بکوماینی مادر دخت و بتبریزی ورینه طبیعت آن گرمست در دوم و خشک و عیسی گوید تر است در اول و تودری چهار نوع است زرد و سفید و سرخ و کلکون بهترین آن زرد بود نافع بود جهت سرطانات که ریش نشده باشد با عسل و آب طلا کردن و اگر با آب بیامیزند و بر سرطان باطن ضماد کنند و ورمهای صلب و ورمهای بن گوش و صلابت نقرس را

وصداع آورد و دندان و بن آن تباه کند و خونی فاسد از وی حاصل
بغایت غلیظ و روده و سینه و شش را نیکو بود و بسیار خوردن وی
صداع آورد و ورم و قلاع و خناق و درد دندان و مصلح وی بادام بود
و خشخاش و بعد از آن سکنجبین ساده خوردن و چون در شیر تازه خو
باشد و بخورند نعوظی تمام آورد و اگر ادمان کند در زمستان خاصه چون
دارچینی قدری کوفته در شیر اندازند بدین افزون کند و باه را زیادت
کند و لون را نیکو کرداند و مزاجهای سرد را [illegible] جهت درد پشت و رگ
نافع بود **تمرهندی** خرما خوانند و صیادله گویند لطیف تر انجاص بود
و رطوبت کمتر و بهترین وی زرد تازه شیره دار بود بغایت ترش طبیعت
وی سرد است در سوم و گویند در دوم و شیخ الرئیس گوید سرد و خشک
است در سوم و ماسرجویه گوید سرد است و در وی رطوبتی بود مسهل
بود جهت قی و تشنگی و تب و غثی و کرب نافع بود خاصه چون خواهند
که طبیعت نرم دارد و شربتی از طبخ وی نیم رطل کفایت بود و گویند
مسهل اخلاط محترقه بود و حکه را نافع بود آشامیدن و جهت قلاع مضمضه
کردن و خفقان گرم را نافع بود و دانه وی جهت حب مستعمل کنند اما
تمرهندی مضر بود بسرفه و سینه و مصلح وی شراب بنفشه بود و خشخاش
و بدل وی آلو سیاه است **تمساح** بپارسی نهنگ خوانند ابن [illegible]
گوید بصورت سوسمار بود و پشت وی چون پشت کشف بود آهن بر وی
کار نکند و بدرازی هشت گز بود و چهار دست و پای دارد و دنبال وی
مقدار شش گز و درازی سر او دو گز بود و دهنی دارد فراخ و او داشت

ناب بود و نتواند که دو تا شود زیرا که استخوان پشت او یکپاره است و بیضه
کند مثل مرغ و زبل از دهن اندازد زیرا که منفذ ندارد و در قوت در غایت
بود چنانچه فیل را در آب کشد و هیچ آهن در پوست وی کارگر نشود از سر تا
دنبالش یکلخت استخوان بود اگر بر قفا افتد بر نتواند خاست سرگین وی جهت
سفیدی مو و کهن که در چشم بود نافع بود بغایت و پیه وی جهت
کرندگی وی نافع بود و اگر بدان ادمان کند کری برد و در خواص ابن
زهر آورده است که اگر بر صاحب تب ربع مالند نافع بود و شریف گوید
پیه وی چون بگدازند و با روغن گل در بث و کرده مالند درد آن را
نافع بود و باه زیادت کند و خون وی با بلیله و هلیله خلط کنند و در
سفیدی بدن طلا کنند لون آن با ذلون اندام کرداند و بر پیشانی
و صدغین طلا کردن درد شقیقه را نافع بود و گوشت وی چون با سفید
تاج بپزند و کسی که لاغر بود بخورد فربه شود لیکن غلیظ بود زهره وی
چون در چشم کشند سفیدی آن زایل کند و جگر وی چون
بخور کنند در شیب مجنون جنون از وی زایل شود و اگر دندان جانب
راست وی بگیرند و بر بازوی راست ببندند مجامعت را قوت دهد
و محرکی تمام بود باه را و در خواص ابن زهر آورده است که جمله حیوانات
فک زیرین ایشان در حرکت نباشد مگر نهنگ که فک زیرین وی هم
متحرکت پیه وی با موم فتیله سازند و برافروزند در جویی یا در چشمه
همه ضفادع را آواز منقطع کردد مادام که آن افروخته باشد
و اگر پیه وی در پیشانی غوچ جنگی بمالند هر غوچ که برابر وی آورند

في بياض العين
في علاج تب ربع
في بياض البدن
[illegible]
في الخواص

نافع بود و ریشها اگر در چشم بود پاک کند چون با عسل در چشم کشند
و چون در شراب بپزند و بیاشامند باه را زیادت کند و اگر در لعوق کنند
نافع بود جهت خلطهای غلیظ لزج که در سینه بود **توتیا** انواعست
بهترین آن هندی بود پس زرد بعد از آن کرمانی ثلث طبیعت
آن سرد است در اول و خشک در دوم و چنین گوید سرد و خشک
است در دوم و آنچه شسته بود فاضلترین مجففات بود در
ریشها را نافع بود حتی سرطانات و در چشم و منع فضول بدو کند
چشم بکند از نفوذ کردن در طبقات وی خاصه مغسول وی
و صحت چشم نگاه دارد و در مرهم از جهت ریش قضیب و خصیه بغایت
نافع بود و مقعد و ورمهای آن و گویند بدل آن بوزن آن شادنه
بود و نیم وزن آن توبال و گویند بدل آن سرطان بحری بود
وصفت غسل آن بگیرند توتیاء کوفته و بیخته و باب بیامیزند
و در صره بندند که ثلث باشد و در ظرفی که سبز باشد کنند
و آب باران بر سر آن کنند و در آب می جنبانند تا آنچه دقیق
لطیف بود با آب بیرون آید و آنچه غلیظ و رمل بود در خرقه
بماند پس آن آب را بظرفی دیگر کند و دیگر آب بر سر آن کند
همچنانکه اول و همان عمل کند پس آبها بر گیرد و توتیا از وی
بگیرد و خشک کند و استعمال کند **توذرون** تخم کوهیست
و در شوکران گفته شود انشاء الله تعالی **توبال النحاس** لطیف
تر از مس سوخته بود و آن خون مس تافته گویند از آن

رفته و بهترین آن توبال سبز بود سیاه که میل دارد بسرخی و مثل بود
سازند پوستی و اولی آن بود که بعضی از سحق چند نوبت بشویند چون
خواهند که در داروی چشم بکار دارند و طبیعت وی گرم و خشک است
در سوم قابض بود گوشت زیاده بخورد و خشونت اجفان و ناخنه
چشم را نافع بود و جلای آن بدهد و اولی آن بود که ورقه وی
بر نشاسته بکشند و خاصیت وی در اسهال بلغم و آب زرد است
و آنچنان استعمال کنند که نیم مثقال سحق کرده با یک مثقال
علک البطم حب سازند و فرو برند مسهل بلغم بود بقوت و
گویند یک مثقال با ماء العسل بدهند همین عمل کند اما بعد
از آن قدری سرکه بیاشامند تا در اندرون نماند **توبال الحدید**
قوی ترین توبالهاست و چون آهن سرخ شده کوبند از آن
که در فشد بگیرند و آن مجفف بود و قابض نافع بود جهت ریشهای بد
توبا ملون نوعی از یتوعات و آنرا خلفا خوانند و ورق
وی مانند ورق کبر بود گرد شکل و شاخها داشته
باشد و چون بشکند شیر بسیار از وی روانه گردد
و بغایت محرق بود **تین رطب** انجیر تر بهترین آن وزیری
بود پوست باز کرده بعد از آن آنچه میل بسفیدی دارد
پس سرخ پس سیاه و طبیعت آن گرم بود اندکی و گویند گرم
بود در اول تا در ابتدای درجهٔ دوم و تر است در دوم و خام
وی بردی مایل بود و در وی جلایی بود [illegible] کردن [illegible]

وبهق نافع بود وانجیر رسیده غذایش انجمیع میوها دهد
وزودتر بکذرد وفربهی آورد وصرع را نافع بود وخشونت حلق وسینه
وتشنکی که از بلغم بود شود نافع بود وساکن کرداند وکرده و
مثانه را سود دهد وازریک وانچه باشد پاک کند وخا
کستر چوب وی ذوسنطاریا را نافع بود واسهال خوردن
وحقنه کردن معقدا ریا بزده درم ولبن وی سود مند بود جهت
کزندکی سک دیوانه ودیشها که رطوبت ازان آید وبیخان
ورق آن باکرسنه وشراب برکزندکی ابن عرس طلا کردن
نافع بود وخوردن انجیر ایمن باشد از سموم وقضبان وی
چون باکوشت کاو بپزند بی سپاهی مهرا شود وانجیر طبیعی
دارد وورق آن طبیعی وچوب آن طبیعی ولبن آن طبیعی
ورق آن مسخن قوی بود ولبن آن حادی لطیف ولبن وی
خون کذاشته وشیر ببندد وازان بسته بکشاید ماسته انفحه
واکر بر صوف نهند وبر دندان کذارند از خوردن پاک
کند ودر چشم کشیدن با عسل جهت ابتدای آب نزول
نافع بود وانجیر منفخ بود ومره سودا تولید کند ومعده را بعد
ومصلح آن سکنجبین بود که بعد ازوی بیاشامند با شراب
ابیخ یا ریباس وغذایی که خورند باید که مری در وی بود واین
مولف کوید بروزکار نوح علیه السلام درختها تباه شده
وازهمه میوها چیزی بنماند مکر انجیر وورق آن کویند

زهری قاتل است ودر خواص آورده اند که اکر شاخ درخت
انجیر ساعتی در آب نمک نهند پس بکارند انجیر بغایت
شیرین برآید **تین یابس** انجیر خشک بهترین وی دمشقی بود
وطبیعت وی کرم است در آخر درجه اول ومعتدل بود در تری
وخشکی لطیف بود ومنضج ومحلل وبرود مهای صلب ضماد کردن
نافع بود وبرد ما میل به نضج دهد وصرع را سود مند بود وخشونت
حلق وسینه وقصبه شش را موافق بود وشراب وی سرفه کهن
را نافع بود وسده جکر وسپرز وکرده ومثانه را نافع بود وخو
ردنه وی از سم ایمن باشد وچون باب وی جوشانیده غرغره کنند
خفقان را تحلیل دهد ونضج آن بدهد وخونی بدان وی
حاصل شود ادمان آن خوردن شپش در بدن پیدا کند ومردم مزاج
را نافع بود ودرد پشت وتقطیر البول را سود مند بود ومسخن
کرده بود وانعاظ آورد وشکم براند وسینه وشش را
از اخلاط ردی پاک کرداند ومضر بود جکر وسپرز که مقدم با
واولی آن بود که با مغز کردکان وبادام خورند وچون با
فودنج وصعتر وحاشا بجوشند کرده ومثانه وسپرز را پاک
کند وچون یک رطل از وی بسرکه شراب خوابانند شبانروز
بعد ازان بر سپرز ضماد کنند نافع بود واکر بهر بامداد چهار
انجیر در سرکه خوابانند وبخورند سپرز بکداز اند وجالینو
کوید وی در انضاج حب صنوبر است والله اعلم بالصواب

باب الثاء ثفسیا بتری کویند وبتوری هم کویند وآن
صمغ السذاب است کوهی وکویند صمغ سذاب بری وسذاب بری
حرملاست وکفته شود ان شاء الله تعالی وسذاب کوهی برکنوی
بجرمل ماند لیکن درازتر بود وپهن تر وشاخ وی هم دراز
تر بود بوی بغایت کنده دارد وتخم آن بشکل تخم سذاب
بود وطبیعت وی بغایت کرم بود ومحرق ومجفف ومسخن
قوی بود ودر وی رطوبتی فضلی بود وکویند کرمی وی
در سوم بود ومسهل ومنضج ومشقی بود وجذب بغایت
کند از عمق بدن وموی بروياند وبوست بیخ وی تر بداء
الثعلب مالند بغایت نافع بود وشربتی از وی جهت استسقا
نیم درم بود با ماء العسل ومسهل ومنقی بود واکر زیادت
ازین بود بول براند وطبیعت ببندد وبزدم زبان وفواق
آورد وقراقر ووسواس وسوزش حلق ومعده وسرخی
روی وباشد که تعبئی کند وضیق النفس وعلاج وی قی
کند بعد ازان شیر ومسکه وجواب بدهد وغرغره بشیر
تازه وروغن کل وازا سذاب بغایت نافع بود و
این از خاصیت است وجالینوس کوید در داء الثعلب
بدل وی حرف است ووی مضر بود بمثانه والات بول ومصلح
وی حب الاس وبلوط بود **ثافرم** دجه خوانند وآن
لوبیاست وکفته شود بعون الله **ثالثیخ** حرف بابلیاست و

کفته شود ان شاء الله تعالی **ثابت الحجر** بسفایج است وکفته شد
ثدی بپارسی پستان کویند وضرع پستان چهارپایان بود وثدی
ازان آدمی کوشت وی مانند شبه بود وطعم وی شیرین باشد
بهترین وی آنست که از حیوان معتدل کیرند طبیعت آن کرم وتر است
وکویند بسردی مایل بود وغذایی نیکو بود شیر زیادت کند لیکن مولد بلغم
بود ودر وی غلظی بود ومصلح وی صعتر ونمک بود **ثعلب** بپارسی
روباه کویند چون باب بپزند وبر مفاصل طلا کنند نافع بود خاصه
که بجان زنده بپزند وزمانی نیک در آب آن نشیند اما بعد از تنقیه
این عمل کنند وپیه وی درد مفاصل را سود مند بود ودرد کوش چون
در کوش چکانند واکر بدان ادمان کنند کری ببرد وشش وی
خشک کرده وسوده بیاشامند ربو وسرفه را نافع بود وپیه وی
چون در دهن کیرند درد دندان زایل کند ودرد چشم را نافع بود
وشریف کوید پیه وی چون با پوست تخم مرغ سوخته بیامیزند
داء الثعلب را نافع بود وزهره وی بآب کرفس واشق بکداخته سعوط
وسعوط کنند در بینی کسی که ابتداء جذام بود بروی نافع بود ودر
هر ده روز یکبار سعوط کردن بغایت نافع بود وچون آدمی دندان
وی در دست کیرد ایمن باشد از بانک کردن سک وپیه وی چون
باذیت انفاق کهنه بکدازند وبر نقرس ومفاصل مالند نافع بود
وپوست وی بغایت کرم بود از همه پوستها کرمتر باشد
وتر مزاج را نشاید پوشیدن آن وکرم مزاج را نشاید وهرچند که موی تر بود

در لسع الکلب

مع الخوص

فی علاج خفقان

فی علاج المفاصل

فی الصمم

فی الربو والسرفه

من الکلف

زيادت بود كرمي بروي پشتي باشد وآن لباس زنان وپيران وبلغمي
مزاج بود ودرخواص ابن زهر آورده كه پيه وي چون طلا كنند برتا زيانه
يا چوبي ودر اندرون هر خانه كه بنهند مجموع كژدمان آنجا جمع شوند
وابن مولف كويد اكر با دام تلخ بكوبند وبر كوشت افشانند وروباه بخورد
بيهوش شود ثغادير درداب است وكفته شود وبلغت اهل شام
شام خوانند بپارسي دستنبو خوانند وباصفهاني دستنبويه ثفاء
حرف وكفته شود بعون الله ثلثان طوليدان است وفنانين
خوانند وآن عنب الثعلب است ان شا الله تعالي ثلج بپارسي برف
خوانند وصفت جمد وجليد در جيم كفته شود ان شا الله تعالي
ثلج صيني سنكي سفيد است كه در مرهمها بكار برند جهت جلاء چشم
وتب دق را نافع بود طبيعت آن سرد وخشك است ابن بيطار كويد
زمين اسيوش است ودر الف كفته شد ثمرة العجوز الابهل كويند
ودر ابهل كفته شد ثمرة الطرفا عذبه است وكزمازج كويند وكفته
شود بعون الله تعالي ثمرة الشوك المصري جلنار است وكفته شود ان شا
الله تعالي ثمرة شجرة الدوم مقل مكي است وكفته شود بعون الله
ثمرة العليق توت عليق است بپارسي دز كويند وبشيرازي
توت سه كل ودر عليق كفته شود بتوفيق الله ثمرة الكبر
شفلج خوانند وثمرة اللصف وثمرة الاصف نيز كويند وبشيرازي
كورك كويند وشفلج قثاء الكبر خوانند وطبيعت آن كرم است
در سوم وكويند در چهارم وتره كبر چون با نمك وسركه پرورند

في حمى الدق

لطيف بود سدهٔ جكر بكشايد وسپرز ومعده را پاك كند وطبع نرم دارد
ودر ديكر منفعتها همه كفته شود ان شا الله تعالي ثوم بپارسي سير
كويند وبستاني وبري وكراثي بود ثوم بري اسقرديون است وكفته
شد وثوم كراثي مركب بود بقوت از ثوم وكراث وطبيعت ثوم كرم وخشك
است در چهارم وكويند در سوم ودر كرمي وخشكي از بصل
قوي تر بود ومحلل نفخ بود وآب كردش را نافع بود وخاكستر وي با عسل
بر بهق طلا كردن وبرداء الثعلب با عسل وروغن حب البان ماليدن نافع
بود وموي برويانند وجرب وقوباء را سود دهد وخوردن وي خام
يا بريان كرده يا پخته حلق را صافي كند وسرفهٔ كهنه كه از سردي
بود سود دارد وخوردن وي كرم را بكشد مجموع وعلق از حلق بيرون
آورد چون بكوبند وبا سركه بدان غرغره كنند وچون در طبيخ ورق
وي وساق آن نشينند حيض براند وبچه بيرون آورد ونافع بود جهت
كزندكي جانوران وسك ديوانه ودتيلا وابن عرس بر عقرب
وافعي با شراب خوردن وضماد كردن وطبع را نرم دارد ودرد دوده
را نافع بود ومني بيفزايد وقولنج وعرق النسا را نافع بود اما مصدع
بود ومضعف چشم وچون پخته بود حرارت وحرافت وي كمتر
بود ومصلح وي ترشي وروغن بود وكوشت فربه وصاحب تقويم
كويد مصلح وي بنفشه وهليله بود وبدل ثوم بري بستاني بود
ثوم الحية ثوم بري كويند وآن اسقورديون است وكفته شد بعضي
از منافع وي وديكر منفعت آنست كه نافع بود مرضهاي سرد را

في البواسير

في السرقة

في لسع حشرات وكلب الكلب

في الباه وعرق النسا

مثل فالج ولقوه وخدر وجالینوس گوید فالج ولقوه وجذام وبرص
وبهق را سودمند بود وچون با عسل کف گرفته بیاشامند ودیسقو
ریدوس گوید برص وجرب بهق را زایل کند چون بدین صفت
استعمال کنند بگیرند ثوم بری وخرد بکوبند و باب دانیاله ترتیب
شود وتخم را نیز کوفته وپخته وعسل کف گرفته در حمام مثل
نوره طلا کنند در هر سه روز یک نوبت ورها کنند تا با عرق
فرود آید ومغنی گوید جذام را زایل کند وچون بیاشامند
در هر پنج روز چهار مثقال با عسل وباقی منفعت وی در شقرد بیق
گفته شود ان شاء الله تعالی ثومس حاشا است وگفته شود
بعون الله ثیل خیل ونجیر ونجم خوانند بپارسی بیدگیا
گویند وآن نوعی از حشیش است وطبیعت آن سرد وخشک است
در اول ومعتدل گویند نیز نافع بود جهت جراحتها وتازه ومنع
نزله بکند وتخم وی منع قی بکند ودرد ادرار بول کردن تمام باشد
واسهال باز دارد واز تخم وی لعوق سازند سنگ کرده بریزاند
وطبیخ آن ریش مثانه را نافع بود باب الجیم جادی
کرکم وقرقور ودیهقان وخلوق گویند وشعور الصقالبه وآن
زعفران بود وگفته شود ان شاء الله جاورس سه نوع است
یک نوع ذرق گویند بپارسی ارزن وبشیرازی الم گویند ویک نوع
جاورس هندی خوانند وآن ذرة است بپارسی زرت گویند
ویک نوع جاورس گویند بپارسی گاورس وبشیرازی گال گویند

طبیعت آن سرد است در اول وخشک در سوم لطیف بود ودر
همه حالها بهتر از ارزن بود وگویند سرد وخشک است در سوم
قابض بود ومجفف بغیر لذع شکم ببندد وبول براند وخون بداز
وی متولد وحاصل شود ودیر هضم شود وغذا اندک تر از مجموع
حبوب دهد که از ایشان نان پزند وبچه بیندازد ومصلح وی انست که با شیره
نان پزند یا با آب سبوس وروغن بادام یا روغن گاو یا روغن کنجد وحلوی
چرب از پس آن خورند وبدل وی در شکم بستن برنج بود جاوزهج گاو
زهره گویند وآن حجر البقر است وگفته شود بعون الله جاوشیر بپارسی
جواشیر خوانند وگاوشیر نیز گویند وبشیرازی جاخوشی گویند
وآن صمغ درختیست که ساق کوتاه دارد وبرگ آن ببرگ انجیر ماند گردتر و
کوچک وگویند ورق وی بورق زیتون ماند قول اول اصح است وساق
آن مانند خیار زه کشیده بود وگل وی خوشبوی وتیز زرد رنگ بود وصمغ
از وی چنان گیرند که ساق وی شق کنند تا صمغ بیرون آید وبهترین
آن بود که بلون زعفران بود وتازه وتیز بوی وزود در آب حل شود واول
که از ساق بیرون آید سفید بود وچون خشک شود زرد گردد و
چون باب بگدازند برنگ شیر بود واگر سیاه رنگ بود مغشوش
بود وغش آن باشق وموم کنند وطبیعت آن گرم وخشک است در سوم
وگویند در دوم عرق النسا ودرد زانو ومفاصل سرد طلا کردن سود دهد
وبر دندان کرم خورده نهند درد ساکن کند وصداع وصرع را نافع
بود ودر چشم کشیدن جلا بدهد وچشم را روشن کند وچکیدن کمیز و

استسقا را وصلابت رحم را نافع بود وچون با عسل بگدازند وزن بخود گیرد
حیض براند وبچه بکشد وبیندازد وجرب مثانه وذات الجنب ضماد کردن نافع بود
وبا میویزج بر نقرس ضماد کردن سود دهد وقولنج را نافع بود وگزیدگی جانوران وسگ
کهن که از خلطی غلیظ لزج بود سودمند بود وبیخ درخت وی چون بخراشند
وزن بخود برگیرد بچه بیندازد وثمره وی چون افتیمون بیاشامند حیض
براند واگر با زراوند بیاشامند گزندگی جانوران را نافع بود واگر با شراب
بیاشامند درد رحم را که سبب آن اختناق بود سودمند بود ومقدار شربتی
از وی ما بین نیم مثقال تا یک مثقال بود بعد از آنکه در مطبوخ حب بیاسند
باشند وابن جزله گوید اگر بچه سه ماهه یا چهار ماهه بود ودر شکم
بمیرد فتیله از جاوشیر سازند وزن بخود برگیرد زود بیرون آید وجهت صرع
وام الصبیان نافع بود ووی مضر بود با عصاب صحیح وانثیین ومصلح وی
مرماحوز بود وبدل وی سکبینج ولبن الیتوع بود بوزن آن وابن جزله گوید
بدل بوزن آن قنه بود وگویند بدل وزن ونیم آن قنه است وگویند بدل
وی دو وزن آن صمغ زیتون است وشیخ الرئیس گوید ظن من آنست
که اشق تردیلت است بوی جار النهر گویند که آن سلق الماست وآن نباتی است
که در آب روید ونیلوفر ماند واندکی بر بالای آب پیدا شود طبیعت وی
سرد وقابض بود حکه وجرب وریشهای پلید وکهن را نافع بود وبدل
آن بیلباط بود جاسوس خشخاش زبدی است ودر خاصه شود جارکون
بامه است وگفته شد جاسه با قلاقبطی خوانند ودر مصر بسیار
بود ودر ابها ایستاده روید وساق وی بسطبری انگشت بود و

فی حمل وعلاج سقط جنین

وبدرازی یک گز وگل وی مانند گل سرخ بود ویا قلای آن کوچک تر از با
قلا بود وچون تر باشد بخام وپخته خورند وبیخ آن از خرنوب سبزتر بود
قابض است ومعده را نیکو بود وآرد وی چون بیاشامند بجو اسهال
کهن شده باز دارد وریش روده را نافع بود وپوست وی قوی تر بود در این
فعل جاکسو تشمیزج است وگفته شد جبن رطب بپارسی پنیر
تر گویند بهترین آن شیرین بود لذیذ که میل بحلاوت داشته باشد
واز شیر معتدل از حیوانی صحیح البدن گرفته باشد وطبیعت
آن سرد وتر بود در سوم وگویند در دوم وغذا بسیار دهد وفربه کننده بود
طبع را نرم دارد ومنع جراحت بکند ودفع مضرت کسی که مردا سنگ خورده
باشد لیکن سنگ گرده ومثانه پیدا کند وسده نیز ومصلح آن عسل
بود یا قند وصاحب تقویم گوید مصلح وی زیتون است جبن یابس
پنیر خشک بهترین آن روغن دار که شیرین بود وطبیعت آن گرم وخشک
است در سوم مصلح ریشهای بد بود چون با زیت سحق کنند سودمند
بود جهت بخر مفاصل وبیرون آید ماست که بی زحمتی چون بریان
کنند شکم ببندد وپنیر مولد خلط رادی بود وبدبر الاغز کند ومعده را
بد بود ودشوار هضم شود وتشنگی آورد وسنگ گرده بیاند بکند
وباید که میان دو طعام خورند واگر با مغز گردکان خورند نیکو تر بود
جیسین جص است وگفته شود بعون الله جبلهنگ جیلاهنگ
وجیلهنگ وجلبهنگ نیز گویند بپارسی حب اهنگ وآن تخم
ترد خادیت وبیخ وی ترید زرد است وگویند تخم ترد سیاه است

نفل وی مانند نفل خربق بود وبهترین وی هندیست خلوقی رنگ
برنگ شفترنگ وبغایت خرد بود ودراز قد معنی بود بقوت بلغم واخلاط
غلیظ لزج را وخطر بود مکر مفلوج را نافع بود وشربتی از وی نیم درم بود
تا یک درم واکر این زیادت کند بقوت کشنده بود واز خوردن وی
غثیان عظیم پیدا شود تا وقتی که خناق آورد وعرق سرد ومعالجه آن
بقی وآب گرم وحقنه قوی باید کرد که در وی تخم حنظل بود وبعد از آن
شیر تازه بیاشامند واکر تشنج پیدا کند موم وروغن بمالند ودر آب
زن نیم گرم نشانند وبدل وی خربق بود جدوار بپارسی زدوار گویند
وبمغولی ماقرین وبهندی نربسی وآن بیخی بود مشابه سعد هندی
اما بوزن ثقیل تر وصلب تر از وی بود وبهترین وی آن بود که چون
بسایند رنکش بنفشی بود وآن هندیست اما انچه خطاییست بزرگتر
وبهتر می باشد واکثرش بنفشی وانچه هندیست اکثر بسیاهی گراید
وابن مولف گوید جدوار چهار نوع است سفید وسیاه
وبنفشی وزرد وخطاییان زرد را کیی خوانند ودیگرها را نربی ودر
زمین هند کوهیست که انرا قراجل خوانند کوهی بزرگ است ودر آن
طرف کوه اهل هند می باشند وآن طرف گویند از حساب
خطاست این بیخ از آنجا می روید وانرا نربی از بهر آن خوانند که
هر بیت که انرا بهندی بن خوانند واین بیخ پادزهر ویت وهر دو نزدیک
موضع می روید وچون از بیخ بپهلوی ویت بی می روید قوت زهر آن بی
باطل میشود واهل آن موضع آن بی میخورند وزیان نمی کند واکر

اینجا بی دیکر می روید که مجاور این بیخ بیت بیمار انک کشنده است
وبی را بعربی بیش میکویند بدترین مجموع زهرها بود تا بحدی که تریاق
فاروق با سمیت آن مقاومت نمی تواند کرد ودر شهر ملتان شخصی
نیم مثقال بیش بخورد فی الحال لبهای وی آماسیدن گرفت و
چشمهاش از جای برخاست وبی خود شد مقدار نیم مثقال جدوار
صلایه کردند وبایک کاسه شیر باوی دادند بعد از یک ساعت
قی کردن آغاز کرد بانواع رنگها چنانکه حاضران مجلس از بوی آن متضرر
می شدند باز بیخود افتاد دیکر بار نیم مثقال جدوار صلایه کردند
باشراب انکوری قدری بوی دادند باز قی کردن آغاز کرد بعد از آن
خواب بروی غلبه کرد چون درخواب رفت عرق بسیار از وی
روان شد چون بیدار شد غذا طلب کرد واز آن زهر قاتل خلاص یافت
باذن الله تعالی وخواص این دارو بسیار است اولا پادزهر بیش
است که ذکر کرده شد دیکر در اعمال سیستان که از زمین کرمسیر
است مار کشنده می باشد شخصی را مار بکزید مقدار نیم مثقال
باشراب بسایند وبخورد وی دادند از زهر آن خلاص شد
بامر الله تعالی وعقرب ورتیله ودیکر گزندگان را مقدار دو دانک
باشراب بدهند نافع بود ودر مفردات ابن بیطار ودر منهاج ابن
جزله میکوید ابن عبادت هو تریاق السموم باسرها حتی [illegible]
والافاعی واز منافع وی دیکر آنست که مجموع دردها را بنشاند اکر در
اعضاء ظاهره باشد بسرکه یا بکلاب یا باب طلا کنند واکر

في الجرح من [illegible]

در باطن بود مقدار دانکی تا دو دانک بسایند با قدری شراب یا با آب
گرم یا بجلاب بحسب مزاج بدهند درد بنشاند چون درد قولنج ودرد
گرده ودرد معده وسنگ گرده ومثانه را وعسر البول را [illegible]
تخم خیارین بدهند سودمند بود وبمجموع ورمها بلغمی
وصفراوی وسوداوی ودموی در ابتدا ماده باز دارد ودر انتها
تحلیل کند واکر کسی را خنازیر بیرون آید همین دارو طلا کنند
تحلیل باید بی آنک خنازیر برید وبکشاید وهیچ زحمتی بوی نرسد
ودیکر در ایام مرض وهر کس را که طاعون باشد چون این دارو با سرکه
وطلا کنند بغایت نافع بود وبر ریشهای پلید ودر ریشهای کهنه
قدری بکوبند وبران پاشند گوشت مرده بخورد وجراحت بصلاح
آورد دیکر کسی را که دل ضعیف بود وخفقان داشته باشد هر
روز مقدار نیم درم بجلاب یا بشراب بدهند دل را بغایت قوت
دهد ودر تفریح آن نظیر خود ندارد ودر ایام وبا چنانکه تریاق
فاروق ذکر کرده اند استعمال آن منع عفونت بکند وتقویت
دل بکند ودفع ضرر آن بکند این دارو مفردا همین خاصیت
دارد بلکه زیادت بجهت انکه تریاقیست در وی هست وچندان
گرم نیست ومولانا اصیل الدین که از شاگردان مولانا نجم الدین
محمود بن الفقیه الیاس است رحمهم الله تعالی بود مردی فاضل
بود ودر اکثر علوم ماهر ومتقی وکلیات شیخ الرئیس را در شرح
نوشته بودند فرمودند که هر خاصیتی که در تریاق فاروق هست

في علاج خنازير

في تقويت القلب والخفقان

در این ادویه مفرده هست وهمو فرمود مرا درد معده بلغمی بود ومعالجه
که کردم مفید نیفتاد صد عدد از این جدوار بر وتکار صلایه میکردم
وبجلاب گرم میخوردم آن زحمت زایل شد از من بعون الله تعالی
وشخصی را سده جگر بود وباستسقا خواست انجامید چند روزی این
دارو با سکنجبین بخورد سده کشاده شد ورنگ وی که زرد بود
برنگ اصلی خود باز گشت دیکر شخصی قرحه مثانه داشت وچهار
روز بول وی بسته شده بود از این دارو با ویدنه ودر مثانه وی
طلا کردند وقدری در احلیل وی چکانیدند همان ساعت
کشاده شد وبول وریم بیرون آمدن گرفت وشفا یافت
باذن الله تعالی دیکر زحمت بواسیر را از این دارو بران موضع
طلا کردند درد ساکن شد وورم را تحلیل دیکر آنکه درد مخاض دیکر
زادن را نظیر خود ندارد چون بسایند قدری ودر جلاب گرم
بدهند قدری به بیم باره بخورد بر گیرد در حال وضع حمل
شود دیکر صرع صبیان را بشیر مادر مقدار نیم مثقال دانک
یا دانکی بخورد وی دهند نافع بود وابن مؤلف گوید این
خاصیت در وی هست وبکرات این ضعیف را تجربه افتاده ونافع
آمد بتخصیص طفلی را که چهارده روز ام الصبیان بود که یک زمان
خالی نبود این دارو را در شیر مادر سوده بوی دادیم وهمان روز
شفا یافت باذن الله تعالی دیکر خداوند تب ربع را هر روز دو دانک
باجلاب گرم بدهند بهفت روز پیاپی نافع بود لیکن بعد از آن

في البواسير

في درد المخاض

في الصرع الصبيان

لكن بعد از تنقيه نافع تر بود و درد دندان مفيد بود مقدار عدسي
بر بن دندان كيرند نافع بود يا بر دندان طلا كنند و درد چشم كه بلغمي باشد
در وي چكانند درد بنشاند واكر صفراوي بود بر پشت چشم طلا كردن
في تقويت الباه
نافع بود و فرق ميان بلغمي و صفراوي آنست كه بلغمي را درد ساكن تر كند
و صفراوي را درد و سوزش بيشتر بود و چكيدن آب بيش بود و در تقويت
باه اثري عظيم دارد مقدار نيم درم تا نيم مثقال در شراب انكوري
خوردن نعوظي تمام آورد و حكماء هند كويند كه مردم لاغر را فربه
كند و كويند اكر بر بهق سفيد طلا كنند نافع بود و هم ايشان
كويند كه در اين دارو صد و بيست نفع است و كسي را كه خناق كرفته
باشد بر حلق طلا كردن نافع بود بغايت حاليا آنچه بتجربه معلوم شده
بود ثبت كرديم و اين مولف كويد شخصي را سوء القنيه طاري شده
في الاستسقاء
بود و با استسقا خواست انجاميد چند روز از اين دارو سوده با
جلاب بدو دادم حق تعالي صحت كرامت فرمودند و ان ماده مادر از
منه فع شد صاحب منهاج كويد طبيعت وي كرم و خشك است
و لطيف بود و صاحب تقويم كويد از قول صحيح كه طبع وي كرم و خشك
در سوم و صاحب تقويم كويد قرحه امعا آورد و مصلح وي شير تازه
بود كه آهن تافته در ان انداخته باشند و صاحب منهاج كويد
بدل وي در ترياق سه وزن زرنباد بود جدال بلح است و كفته
شد جدب جماز است و كفته شود بعون الله جرجير بري
بود و بستاني بري را ايهقان كويند و بستاني را كف عايشه بپارسي

كيكيز كويند و بشيرازي كهزك بهترين آن بستاني بود كه تيزي
وي كمتر بود و طبيعت آن كرم است در سوم و كويند در دوم و خشك
در اول و تر وي تر بود در اول و يوحنا كويد كرم و خشك است در دوم
آب وي اثر ريشها ببرد و جرجير مدد لبن بود و منفخ و مهيج باه اما
مصدع بود و سدد و تاريكي چشم آورد و مصلح وي كاهو و كاشني بود
و بقلة الحمقا و سركه و وي مني زيادت كند و نعوظ آورد تمام
و چون با شراب بياشامند ترياق كزندكي ابن عرس بود و طبع براند
و در خواص آورده اند كه چون جرجير بكوبند و آب آن در بيخ انار
ترش بريزند انار شيرين كردد و جرجير بر خردل بري خوانند
و ادرار بول كند بغايت و تخم آن از بستاني بود و تخم وي بعوض
خردل مستعمل بود جرجير الماء قرة العين است و سيسنبر كويند
و كفته شود ان شاء الله تعالي جرمدق باقلات و كفته شد
جرجر المصري ترمس است و كفته مثل جراد بپارسي ملخ خوانند
في علاج الاستسقاء
بهترين آن فربه بود طبيعت آن كرم و خشك در دوم چون
بخور كنند عسر البول را نافع بود خاصه زنان و كويند دوازده
عدد از وي سر بيندازند و اطراف و با مقداري مورد خشك و
مستسقي بياشامد شفا يابد و تقطير البول را نافع بود و بخور
كردن بدان بواسير را سودمند بود و بريان كرده وي جهت
في علاج الكلف
كزندكي عقرب بخورند نافع بود و اندرون و خايه وي چون بر كلف
طلا كنند زايل كند و كويند ملخ دراز پاي چون بر صاحب

ربع آويزند نافع بود و اين مولف كويد اكر ملخ را بسوزانند ديكر
ملخان از بوي آن بكريزند و اكر نكريزند بميرند و خوردن وي حكه
و جرب آورد و مصلح آن بقلة الحمقاست يا تخم خيار بالنك جراد
البحر اربيان است و كفته شد جردان فاره است بپارسي
موش خوانند چون وي را بشكافند و بر كزندكي عقرب نهند
درد ساكن كرداند و كويند بريان كرده و كويند بر ثاليل و خنازير
چون بشكافند و طلا كنند بود و بر موضعي كه خار يا چوب رفته
باشد بيرون آورد سر وي خشك كرده بسوزانند و بكوبند بغايت
خرد و با عسل بر داء الثعلب مالند نافع بود و اين مولف كويد
في بياض العين
در خواص آورده اند كه سركين موش را چون بر چشم كشند سفيدي
ببرد و موي بروياند و رطوبت قرنيه كم كند و پاك كرداند جراسيا
قراسيا و كفته شود ان شاء الله تعالي جزر بپارسي كزر
كويند و بهترين وي زرد شيرين بود و كويند سرخ لطيف
في تقويت الباه
تر بود و زرد غليظ تر و غذاي وي كمتر از غذاي شلغم
بود و طبيعت آن كرم است در آخر دوم و تر است در اول و باه را [illegible]
دهد و مسهل و ملطف بود بول براند ليكن دير هضم شود و
مولد خوني بد بود و بايد كه بغايت پخته باشد و مصلح وي الكامه
و سركه و خردل بود و بصري كويد جزر مقوي معده بود كه در وي
لزوجت و بلغم غليظ بود و سده جكر بكشايد و هضم طعام
بدهد و چون با كوشت بود بهتر باشد قطع بلغم بكند

و سده بكشايد و مقوي پشت بود و شهوت جماع برانكيزد و چون
بعسل مربا كنند زود هضم شود و رطوبت وي كمتر بود و حرارت
زيادت تر و باه زيادت كند و مني بيفزايد و چون بسركه
نهند جكر و معده و سپرز را نافع بود جزر البري اشقاقلات
و كفته شد جزر اقليطي هم جزر است جوز ماثل ثمرة الطرفا است
في رعاف
بپارسي كز مازك كويند و طبيعت آن كرم است در اول درجه
اول و خشك در آخر و كويند سرد است در اول قطع رعاف
بكند و چون بپزند و باب و سركه و بر سپرز ضماد كنند نافع
نافع في اليرقان
بود و ريش شش را سود دهد و مقدار دو درم مستعمل
بود و يرقان را نافع بود و چون بياشامند نفث دم را نافع بود
و اسهال كهن و زناني كه رطوبات از رحم ايشان روان بود و بر
كزندكي رتيلا ضماد كردن نافع بود و اسحق كويد مضر بود و
مصلح وي دوقو بود و كويند بدل آن نيم وزن آن پوست انار
و نيم وزن آن انزروت سرخ بود جرودادو حمر و داردات
و كفته شود ان شاء الله تعالي جسمي حسك است و كفته
شود جنا ذ زعفران است و كفته شود ان شاء الله تعالي
جنبك تشينج است و كفته شد بعون الله جص جبين
في رعاف
است بپارسي كچ خوانند طبيعت آن سرد و خشك است چون
با سركه بر سر شند و بر سر كسي كه رعاف داشته باشد طلا كنند
خون باز دارد و چون بر شكستكي استخوان طلا كنند نافع بود

جُعده فوليون خوانند وكيسو نيز كويند وآن دو
نوع است كبير وصغير كبير وي بپارسي عنبربيد خوانند وصغير
وي شيرازي كلاريه بهترين آن صغير بود شامي تري تازه
سفيد طبعت آن كرم بود در سوم وطبعت عنبربيد كرم وتر
بود در دوم وهر دو نوع خشك بود در دوم ومفتح بود جون
بر جراحتهاي تازه نهند وتر نافع بود وخشك آن ريشهاي
تر را نافع بود وبا سركه بر سپرز ضماد كردن نافع بود وبول وحيض
براند ويرقان سياه را نافع بود وكرم دراز وحب القرع بيرون
وكزندكي جانوران وعقرب را نافع بود وجون در خانه بخور كنند
يا بپندازند در خانه كزندكان بكريزند ونسيان را نافع بود يك
درم از آن وعصارهٔ آن با عسل در چشم كشند تاريكي آن ببرد
وچشم را روشن كند واكر در شياف مرادات كنند وبآب
رازيانه يا بآب باز تر ببايند ودر چشم كشند ابتداء نزول
را نافع بود ومصدع بود بمعده ومصدع بود واسحق كويد
مصلح وي حماماست وصاحب تقويم كويد بنفشه وبدل وي
در اخراج دوده ادرار حيض وبول پوست جوبا فادزهر وجهار
دانك وزن آن پوست سليخه بود وكويند بدل آن فونج جبلي
جَوزي كمزي كويند وكفته شود بعون الله تعالى **جفت البلوط**
پوست ورق بلوط است وطبعت آن سرد وخشك بود در
دوم قابض بود خون رفتن باز دارد خاصه از زنان وريش

روده وشكم ببندد وبر فتق ضماد كردن نافع بود وبدل آن بوزن
مورد ونيم وزن آن پوست انار ونيم وزن آن كل سرخ بود وجيسان
باديال وكويند بدل آن جلنار است **جُل** ورد است وكفته
شود انشا الله تعالى **جلبوب** لبلاب است ونوع نيز كويند
وعشقه وحبل المساكين است ودر لام كفته شود بعون الله
جلنار بپارسي كلنار كويند وبشيرازي كل صد برك وآن
كل انار بزرك است كه هيج از آن هيج ثمر نمي دهد بهترين آن
فارسي بود وكويند مصري طبعت آن سرد وخشك است در دوم
خون شكم ببندد وريش روده وريش كهن وفتق را نافع بود
ودندان را محكم كند وزماني كه خون زيادت از ايشان رود
ببندد واكر با سركه ومغره لطوخ كنند بر ورم بازكرداند
وجون با سركه بپزند وبدان مضمضه كنند جوشش دهن
را نافع بود وعصارهٔ وي در طبعت مانند عصارهٔ لحية
التيس بود ومقدار مستعمل از وي يك درم ونيم تا دو درم
بود ليكن مولد سده بود ومضر بود بسر ومصلح وي كثيرا است
بوزن آن وكويند بدل آن اقماع الرمان است يا جفت
البلوط وما دوق كويند بدل وي پوست انار است بوزن آن
وكويند بدل آن طراثيث است بوزن آن **جلنرين** ورد چيني
است وكفته شود **جلبهنك** جبلنج است وكفته شد
جلجلان صاحب مفرده كويد سمسم است وصاحب منهاج

يك قول دارد كه سمسم است واين هر دو خلاف تحقيق كرده اند بابس بود
بپارسي كشنيز خشك كويند وكفته شود انشا الله تعالى **جلبان** خلر خوانند
وخرفي وكفته شود بعون الله تعالى **جليد** ثلج است بپارسي برف
كويند سرد وخشك بود طبعت وي بعرض ومزاج اصلي وي تر بود وآب
وي در دندان را اكر اندكي بود نافع بود وهضم را قوت دهد اما اعصاب
را ومعده را زيان دارد وپيران را نافع نبود وخصوص كسي كه خلط سرد در
معدهٔ وي بود وتشنكي آورد خوردن آن وآب وي علق كه در حلق جسپيده
باشد بيرون آورد وآبي كه از وي حاصل شود تبود بسبب آنكه آب خالص لطيف
وي است در بستن بتحليل رفته وصفت جمله كفته شود انشا الله تعالى
جلوز صاحب منهاج كويد كه فندق است وصاحب جامع كويد بندق
است مطلق وهر دو سهو كرده اند ودر لغت جلوز جلغوزه است وصاحب
تقويم كويد جلغوزه هندي است ومولف كويد آنچه محقق است
جلوز لوز البربرات وروغن وي را زيت المرجان خوانند واهل مغرب
الاقصي ارجان وارقان خوانند وآن بادام كوهي است بشيرازي
بخول كويند وقايم مقام جلغوزه بود در منفعت وطبعت
وي كرم است در اول وكويند در دوم وخشك در اول ودر وي
اندكي رطوبت هست باه را قوت دهد ومني بيفزايد ودرد
پشت را نافع بود اما دشخوار هضم بود ودير از معده بكذرد ومضر
بود بشش وسر ومصلح وي سكر بود وبدل آن جلغوزه است
جلغوزه حب صنوبر كبار است ودر حا كفته شود بعون الله

مش **جلبلان مصري** بيش است وكفته شد **جلبلان حبشي** خشخاش سياه
است وكفته شود بعون الله وحسن توفيقه **جلنجبين** فونج برست
وكفته شود انشا الله تعالى **جلمانا** قنداست وكفته شود بتوفيق
الله تعالى **جمّار** شحم النخل خوانند وقطب النخل نيز كويند وآن
لب النخل است بپارسي مغز سر درخت خرما كويند وپيه او
دل خرما نيز خوانند وبهترين وي ترشيرين بود وطبعت آن
سرد وخشك است در اول وكويند در دوم قابض بود سودمند بود
جهت حلق وخشونت آن واسهال وخون شكم وبر كزندكي
زنبور ضماد كردن بغايت مفيد بود وقوت احشا بدهد وجهت
مرهٔ صفرا نافع بود ومضر بود بسينه وحلق ودير از معده بكذرد ومصلح
خرما بود با عسل وكويند بدل وي حماض بود **جار النهر** جار النهر است
وكفته شد **جان** جيلدار است وصعتر وكيلدار ونيز كويند
وآن سرخس است وكفته شود انشا الله تعالى **جمد** بپارسي يخ كويند
وآن بعضي بر بعضي فضيلت دارد اكر از آبي نيك بود آن يخ نيكو باشد واكر
بد بود آن نيز بد باشد ومنفعت دي وبرف نزديك است لطيف تر بود
جَنغَرَم جماسو سليمن كويند وآن ريحان سليمان است عليه السلام
ودر را كفته شود انشا الله تعالى **جمد صيني** ثلج چيني است وكفته
شد **جمت** سنكيت بنفشي كه بسرخي مايل ومعدن آن سه روزه
مدينه حضرت رسول الله صلوات الله الرحمن عليه است كه اكر در ظرفي
از وي شراب خورند مستي نكند اكرچه ظرفي بزرك بود وآنكس كه با خود دارد

از نفوس ایمن باشد و اگر در شب جامه خواب نهند از احتلام بد ایمن باشد
باذن الله تعالی **جبیر** نوعی از انجیر که بیونانی شیقومورا گویند
و اینا سوقامین نیز خوانند و معنی آن تین احمقان است و ورق آن بورق توت
ماند و بغایت بی طعم بود و دوجب وی شیره بسیار بود و در وی قوت جاذبه
بود از عمق بدن و شیر وی نافع بود که سخت و از تحلیل بود و ضماد نیز و طبخ
وی با برگ وی رانافع بود و عصاره وی بر ورمهای صلب با آرد جو ضماد
کردن و دمامیل نضج دهد و با اسقوریون ضماد کردن نافع بود و گزندگی
جانوران خوردن و طلا کردن سودمند بود و معده را بد بود و شکم براند
و غذا اندک دهد و اولی آن بود که بعد از آن سکنجبین خورند
یا کلنگبین **جُجُم** نبات که بشقاقل مصری ماند و گویند که
آنرا بوزن ذهب از زمین بر میکنند و در میان اهل چین عزیز باشد
و گویند از ترکستان خیزد و معروف بود بجُجُم خطایی نافع بود جهت
ربو و ضیق النفس و خناق را سودمند بود و مقدار شربتی از وی نیم درم
بود **جنطیانا** دو نوعست رومی و جرمقانی و آن بیخی سرخ رنگست
باندازه انگشت بزرگ بزرگتر و ستبرتر و گویند وی را بنام پادشاهی
خوانند که وی را شاه جنطی نام بود و گویند جنطیش الملک و بهترین وی
رومی بود که بغایت سرخ باشد و خوشبوی و طبیعت آن گرم است
در سوم و خشک در دوم و سده جگر و سپرز بگشاید و حیض براند
و بول را هم و چون نیم مثقال با شراب بیاشامند تریاق گزندگی عقرب
و همه گزندگان بود و چون با عسل و آب نیم گرم بسرشند و بر موضع

گزندگی ضماد کنند نافع بود و اگر فرزجه از آن زن بخود برگیرد بچه بیندازد
و تریاق گزندگی مار و سگ دیوانه و زهرهای کشنده بود و درد جگر و معده
و ذات الجنب را نافع بود و در داروهای چشم عوض افیون استعمال
کنند و بعضی زایل کنند و اسحق گوید مضر است بسینه و مصلح وی
اسقولوقندریون بود و بدل وی رازی گوید یک وزن و نیم آن اسارون
و نیم وزن آن پوست بیخ کبر بود و گویند بدل آن زراوند مدحرج است
و ابن زهر در خواص آورده که هر زنی را که خون حیض زیادت رود و با
نبرد ببستانند جنطیانا رومی بکوبند و بلحنا بسرشند و بر دست
بندند خون باز ایستد باذن الله تعالی و این مجربست **جنطان**
جنطیانا است که گفته شد **جندبیدستر** قسطوریون گویند و خصیه البحر
هم خوانند بپارسی قندس قیری خوانند و خایه سگ آبی هم گویند
و آن خصیه حیوان بحری بود که در آب زندگانی تواند کرد و هم در غیر آب
و آن حیوان را قندر خوانند و بهترین وی آن بود که هر دو خصیه
بهم چسبیده باشد و پوست آن بغایت تنک بود و مغشوش باشد
آنچه ستبر بود و رخش آن بجاوشیر و صمغ کثیر و امثال آن حبند بیدستر
و چون بسرشند و در خایه گوسفند کنند و خشک شود طبیعت
آن گرم و خشک بود در سوم و گویند در دوم لطیف تر از همه سیخات
بود نافع بود جهت عصب سرد و فالج و رعشه و خدر و نسیان
و صداع که از سردی بود بخور کردن و محلل نفخ بود و حیض براند
و بچه مرده بیندازد و مشیمه بیرون آورد و صاحب منهاج گوید شربتی

از وی زیادت از یک درم نشاید و صاحب مفردات گوید دو مثقال
جند بیدستر و قدری فودنج بری بیاشامند حیض براند و بچه
بیرون آورد و مشیمه و چون بکوبند بغایت و سحق کرده در چشم کشند
جلا آرد و چون با سرکه بیاشامند مقدار نیم درم مغص
و فواق را نافع بود و چون به پشم پاره زن بخود برگیرد بادهای سرد که
در رحم بود نافع بود و سود دهد و بوی گزندگی عقرب طلا کردن
نافع بود و با سرکه آشامیدن دفع سموم و ادویه کشنده بکند و سده
که در اعضای باطن باشد بگشاید و گری که سبب آن سردی بود سود
دهد و چون مقدار عدسی بروغن ناردین بکدازند و بر سر طلا
کنند مصروع را نافع بود و چون در روغن حل کنند و جهت خدر
و استسقای اعضا و فالج و نقرس سرد را نافع بود بغایت و اگر
بیاشامند تریاق سمهای سرد بود خواه حیوانی و خواه نباتی
خاصه افیون و خربق و قولنج سرد خواه بلغمی و خواه ریحی
خوردن و طلا کردن و حقنه کردن نافع بود و خفقان که از سرد
بود سود دهد و بر قضیب چکانند عسر البول که از بلغم بود سود
دهد و کندی در کتاب سمیات آورده است که جند بیدستر
کهن وی سیاه بود یک درم کشنده بود بعد از یک روز
و ابن جزار گوید همچنین و صاحب منهاج گوید اخیروی
کشنده بود در روز و مداوای آن قی کنند بشبث و فوتنج
و سپستان و عسل و بعد از آن حماض اترج دهند که پادزهر ویست

یا بهاء فی اگر ترمش بسرکه با شیر خر و بدل وی بوزن وی وج و نیم
وزن آن فلفل بود و گویند بدل آن مسک است **جُجُر** عصی الراعی است
و گفته شود بعون الله تعالی **جنبوریه** شطوریون است و گفته شود ان شاء الله
در دمشق بسیار باشد و طبیعت آن گرم و تر است در اول طبیعت را گرم دارد
و گرم مزاج را موافق بود و خون اندک نیک از وی متولد شود و بدل آن هلیون
است **جنبه الزیت** گلنار بستانی است بشیرازی گلک نار خوانند و منفعت آن
نزدیک است بگلنار **جناح البین** جرشفا است و گفته شود **خاح**
مطلق راس است و گفته شود بعون الله و حسن توفیقه **جوز**
حسف خوانند بپارسی گردکان گویند و بعضی چهار مغز گویند طبیعت
آن گرم است در سوم و خشک در اول درجه دوم و گویند گرم و تر است
در دوم و مسیح گوید گرم است در دوم و خشک در اول بهترین وی
آن بود که پوست وی تنک بود و ورق آن و پوست قابض بود و پوست
اندرونی که بر مغز چسبیده است رقیق در وی نیز قبض بود و شکم ببندد
و پوست سوخته وی مجفف بود بغیر لذع و مغز جوز چون بخایند
و بر ورم سوداوی که ریش سل باشد ضماد کنند نافع بود و صمغ وی
بر ریشهای گرم نافع بود چون تر آن باشند و مغز وی معده را ساکن کند
و شکم ببندد و چون با مری بخورند شکم براند و اگر بسیار خورند کرم
دراز و حب القرع بیرون آورد و اگر با انجیر و سذاب خورند پیش از ادویه
قتاله پادزهر آن بود و اگر بعد از آن بخورند همین سبیل و چون
با عسل و نمک و پیاز بیامیزند و بر گزندگی سگ دیوانه و آدمی نهند

نافع بود و چون با پوست با شراب و زیت بسوزانند و بر سر کودکان مالند
موی سیاه گرداند و برویاند و بر داء الثعلب نیز بغایت سودمند بود و
پوست اندرونی وی چون بسوزانند و سحق کنند و در شراب بسرشند
و زن بخود برگیرد منع خون حیض بکند و پوست درخت وی و ورق
آن چون دو مثقال از وی بیاشامند منع تقطیر البول بکند و شریف
گوید پوست گردکان سبز بکوبند و چند بار خبث الحدید بدان اندازند
و یک هفته رها کنند و هر روز چند نوبت بجنبانند بعد از آن خضاب
کنند موی سفید سیاه کند و صبغی نیکو بود و چون خرازه و قیسارا
بدان بمالند منفعتی تمام بدهد و ابن مؤلف گوید آورده اند که جوز
جوز در اقلیمی ببرند که در انجا بود و بعد در آنجا زهر قاتل شود چنانکه دانگی
از وی کشنده بود و چون بآب بجوشانند و بآب آن مضمضه کنند لثه را
محکم گرداند و سستی آن زایل گرداند و خوردن گردکان گرم مزاج را زیان
دارد و مصدع بود و زبان گران کند و دهن و حلق را زیان دارد
و مصلح وی سکنجبین بود با خشخاش و بادام و گردکان کهنه نباید خوردن
که بد بود غثیان آورد و غشی و کرب و نزدیک بود بکسی که عسل خورده
باشد و مداوای بجون کسی که عسل خورده باشد برب فواکه ترش
مانند رب غوره و ریباس و نحو آن نیک تر بود از همه رب و سیب
هم مفید است و بدل آن بوزن آن حبة الخضرا بود و گویند جوز هندی
جوز هندی نارجیل است و گفته شود ان شاء الله تعالی جوز جندم
گویند گندم خواستند و خرو الحمام خواستند و بشیرازی کل گندم را نیز گوید

فی علاج نزف الدم و قوة الباه

فی علاج اکل التراب

فی ازالة الاستسقاء

گرم و تر است منی بیفزاید و فربهی آورد و باه برانگیزد و قطع نزف دم
بکند و قوباء را زایل کند و منع آرزوی گل خوردن بکند و فولس گوید دروی
قوت مبردة مطفئة بود و اندکی مجفف بود جوز بوا جوز الطیب خوانند
و بهترین آن سرخ فربه بود طبیعت گرم و خشک است در سیوم نیک
را نافع بود و بوی دهن خوش کند و قوت جگر و معده بدهد خاصه
فم آن و سپل را سودمند بود و قوت باصره بدهد و شکم ببندد
و عسر البول را نافع بود و منع قی بکند و درد سپرز کهن شده را
نافع بود و باستسقاء لحمی نافع بود و مقدار مستعمل از وی تا دو درم
بود و بدل آن یک وزن و نیم آن سنبل الطیب بود و گویند و گویند
بدل وی بوزن وی بسباسه بود و اسحق گوید مضر بود بشش
و مصلح آن عسل است و صاحب تقویم گوید طبیعت ببندد و ممسک
بود و مصلح آن جلاب گرم بود جوز لابهل ثمرة العرعر است و گفته
شد جوز القی مانند خربق سفید بود در قوت و طبیعت آن گرم
و خشک بود مقی بلغم و رطوبت بود و مقدار دو درم و در فالج
و لقوه و مانند آن نافع بود و بدل آن پوده و خردل بود جوز ماثل
و جوز ماثم نیز گویند و جوز ماشا و جوز مهابل و جوز مقاتل و جوز
رب هم خوانند بهندی تتوره گویند و درانوس نیز خوانند
و بشیرازی کوزکنا گویند و آن دو نوع است یک نوع بشکل جوز
القی بود و یک نوع دیگر خارناک بود مانند سوهان خشن بود
و رنگ پوست وی سیاه بود و زرد رنگ و سفید رنگ نیز بود

و دانه وی از تخم بادنجان بزرگ تر بود و از تخم لفاح کوچک تر و زرد
رنگ بود و اندرون جوز وی پر تخم بود و پوست وی شک باشد
و سر وی مانند سر بادنجان لفاح بود طبیعت آن سرد است در چهارم
و تر بود نافع بود جهت گرمی نبات چون قیراطی از وی بخورند و دماغ
را بد بود و سکر آورد و اندکی از وی صاحب منهاج گوید مضر بود و بدل
و یکدرم کشنده بود و در روز و مقی و معقی بود و مبت و مخدر
و مداوای وی بقی کنند بآبی که نطرون در وی جوشیده باشد او گوید
یک مثقال از نارة وی کشنده بود و چندانک در شراب بخیسد
مستی زیاده کند جوز الکوثل جوز القی است و گفته شد جوز
المرج حب کاکنج کوهی است و گفته شود بتوفیق الله تعالی
جوز السرو بهترین وی آن بود که تازه است بشیرازی کوز کلاغ
خوانند و طبیعت آن سرد و خشک بود و قابض و اسحق گوید گرم است
در اول و خشک در دوم بر فتق ضماد کردن نافع بود با ابریشم و شیر
و قطع خون بکند و قوت اعضا بدهد و چون بکوبند با انجیر
و فتیله سازند و در بینی نهند گوشت زیاده بخورد و با شراب
سودمند بود جهت عسر النفس و سرفه کهنه و بلغم و نسیان
و مقدار مستعمل از وی نیم درم تا نیم مثقال بود و اگر بجوشانند
و در آب آن نشینند و زنی که رحم آن وی بیرون می آید با مقعد
نافع بود و صاحب جامع گوید مضر بود بدل و اعصاب و مصلح
وی عسل و روغن بادام بود و جالینوس گوید بوی دهن خوش کند

فی علاج عسر النفس

و سده بگشاید و قوت معده بدهد و صداع سرد را نافع بود
چون با عسل و گلاب بر سر طلا کنند و دیسقوریدوس گوید مقوی
جگر و معده و سپرز و امعا بود و درد شقیقه را نافع بود
و ذهن را تیز کند و فولس گوید طبیعت ببندد از خون و صفرا
و قوت بدن زیادت کند و نشف رطوبات از بدن بکند
و اسحق گوید صداع آورد و مصلح وی عسل بود و بدل وی صاحب منهاج
گوید نیم وزن آن پوست انار و نیم وزن آن کوبابه و نیم وزن آن
پوست انار بود باب الحا حاشا مامون گویند و توس و
صعتر الحمام هم خوانند و فش گوید پودنه کوهی است و گویند
ورق خردل بریک و گویند برگ سپندان دشتی است آنچه محقق
است نوعی از پودینه کوهی است گلهای کوچک بسیار دارد
مانند خرما که بسرخی زند و قصبه باریک دارد مانند قصبه
اذخر و برگها دارد مانند برگ جعده کبیر و بیشتر در کوه بود
و در دامن کوه نیز باشد طبیعت آن گرم و خشک است در سیوم
و گویند در دوم محلل و مقطع بود و مسخن بول و حیض براند
و بچه بیندازد و سده بگشاید و بر عرق النسا با شراب و سوسن
ضماد کردن نافع بود و سینه و شش را پاک کند و منع نفث
دم بکند و اگر با نمک و سرکه بیاشامند مسهل کیموس بلغمی
بود و اگر با سرکه بر ورم بلغمی ضماد کنند تحلیل دهد و محلل خون
بسته بود و ثآلیل را تحلیل کند و غش را که در طعام کنند

وخورند ضعف چشم را که از سردی بود نافع بود وقوت باصره
نکهدارد ومعده وجکر را پاك کند وچون سحق کند وباب
وعسل سرشتند ودو مثقال بیاشامند قولنج را نافع بود وقوت
کرده بدهد ومجامعت را نیکو بود ودرد دهن وحلق را سود
مند بود ومقدار در ودرم از وی مستعمل بود وجالینوس کوید
فالج ولقوه ونسیان را نافع بود واندروماخس کوید چون بکوبند
وسحق وی کند ودر عسل سرشتند وبر سرطان طلا کنند نافع بود
وهمچنین اکر بر مجذوم در حمام طلا کنند سودمند بود واسحق
کوید مضر بود بشش ومصلح وی نعناع است وبدل وی یك
وزن ونیم آن صعتر کوهی بود وکویند یك وزن ونیم آن افیمون
است وشراب وی اشتها آورد وهضم بکند ومسهل کم
وبلغم بود **جاوز المهر** سودبجان است وکفته شود
ان شاء الله تعالی **حاج** خاریست که ترنجبین از وی حاصل شود
ونبات کشوث بروی پیچیده شود وبشیر ازی خاداروخو اند
وعصاره وی چون در چشم کشند سفیدی چشم ببرد وتاریکی
زایل کند وکل وی جهت بواسیر بغایت نافع است **حالوما**
شجار است وابوسلیا کویند وکفته شد **حافظ الخل وحافظ
الاطفال** هر دو اسم فوفیون است وکفته شود بعون الله وافوسون
نیز کویند وکفته شد **حالق الشعر** فاشرا است وکفته شود
ان شاء الله تعالی **حافر حمار الوحش** سم خر کود بود چون بسوزانند

فی بیاض العین

فی البواسیر

وباشامند صرع را مفید بود وچون بادیت بیامیزند وخنازیر
طلا کنند تحلیل کند وداء الثعلب را نافع بود **حافر الحمار**
سم استر چون بسوزانند صرع را مفید بود وچون با زیت بیامیزند
وبداء الثعلب وخنازیر طلا کردن نافع بود **حافر البرذون** سم خر است
چون از سم راست وی انکشتری سازند ومصروع با خود دارد صرع
از وی زایل شود ودیسقوریدوس کوید سم او خر چون بسوزانند
وبیاشامند چند روز متواتر هر روز بوزن مثقالی مصروع را نافع
بود وچون با زیت بیامیزند وبر خنازیر طلا کنند بکدازاند وبداء
الثعلب وشقاق که از سرما بود نافع بود **حبة النیل** قرطم هندیست
طبیعت آن کرم وخشك است در دوم وکویند در اول وکویند
در سوم وکویند سرد بود نافع بود جهت بهق وبرص سفید
ومسهل خلطهای غلیظ بود وبلغم وکرم ها **حب المحلب** بود شربتی از وی
دانکی ونیم بود تا نیم درم بود با ادویه دیکر وعرق النسا ونقرس
را نافع بود واخلاط مفاصل را براند وامعا بشوید وقوت
معده بدهد وسده جکر بکشاید ودر سپرز ومسهل مراد
سرد بود لیکن کرب وغثیان آورد واولی آن بود که با روغن
بادام چرب کنند وهلیله با وی خلط کنند وبدل وی در اسهال
ودفع سودا نیم وزن آن تخم حنظل ودانکی وزن آن حجر ارمنی
بود وابن مولف کوید نبات وی مانند لبلاب بر درخت پیچیده
شود وکل وی آسمانکونی بود وبعضی آنرا البلی کویند **حب المساکین**

فی الصرع

من اسرار الحکمة

فی المفاصل

بلاب است وکفته شود ان شاء الله تعالی **حب القراط** مازریون
است وکفته شود بعون الله تعالی **حب القا** درق کویند وآن
چندرتی است وکفته شود ان شاء الله تعالی **حبق** فوتنج است
وکفته شود بتوفیق الله تعالی **حب العزیز** حب الزلم است وکفته
شود وابن مؤلف کوید حب عزیز خشن حب الزلم است وآن بشکل پیلك است
وقتی که در غلاف بود وآن معربست که رنك بیرون وی بزردی زند
واندرون وی بغایت سفید بود وخوش طعم بود قوت باه زیاده
کند ومنی بیفزاید وفربه کننده بود **حب اللهو** حب الکاکنج است
وکفته شود ان شاء الله تعالی **حب حکلا** حب المنه است وکفته
شود بعون الله **حب الورد** لسان العصافیر است وکفته شود
حب السمنة حبیست سیاه رنك از نخود کوچك تر صحرا ساپان آنرا
نقل خواجه خوانند وپوست وی بغایت سیاه بود ومغز
وی بغایت سفید وطبیعت وی کرم وتر بود در اول وکفته شد
در دوم فربهی آورد ومنی بیفزاید وباه زیادت کند ومقدار
ده درم اکر بکوبند ودر آب بمالند وصافی کنند وقدری آرد
وقند بروغن بادام شیرین یا کنجد بپرورند وبیاشامند بدن
لاغر را فربه کند چون سبب لاغری از سردی بود وخشکی ووی
دیر از معده بکذرد ومضر بود بشش ومصلح آن قند بود وبدل آن
نیم وزن آن مغز پسته ونیم وزن آن کنجد بود وکویند بدل آن
حب محلب است **حب الزلم** کویند بزر الحرشفا است در شیراز حب

فی تسمین البدن

الحرشف خوانند مشهور است بحب الزلم وببادسی تخم کنکر کویند
وآنچه محقق است آن تخمیست بلون مثل مثلث شکل بود وبیجان
با پوست نتوان خایید وابن مولف کوید قر نبات وی سه کز باشد
وورق آن بورق شهدانج ماند وکل وی سفید بود مانند خطمی
واندرون کل وی شوشه سرخ بود که بر سفیدی زند وآن کل را نازع
کند وغلاف تخم وی بغایت خارناك بود وابن ماسویه کوید کرم است در
دوم وتر در اول وصاحب منهاج کوید کرم وخشك است ودر وی رطوبتی
فضلی بود وعیسی کوید کرم است در دوم وتر در اول منی زیادت کند بغایت
وتحریك شهوت جماع بکند وبدن را فربه کند وقوت ذکر بدهد وشیخ
کوید چون بخایند وبر کلف روی طلا کنند زایل کند ووی مولد صداع
بود ومصلح وی بنفشه است وبدل وی شقاقل بود **حب الخروع**
بپارسی تخم بید انجیر خوانند وبشیراز کنتو کویند ودر باب خا در خروع کفته
شود ان شاء الله تعالی **حب البلسان** تخم بلسان مصری بود وان بغیر از مصر
هیچ جای دیکر نروید وصاحب منهاج سهو کرده که صوفاریقان کفته
است صعتر سوفاریقون کفته شود ان شاء الله تعالی درها وطبیعت حب
بلسان کرم وخشك بود در دوم نافع بود جهت بلغم وسودا ودرم کرم
که در شش بود وسرفه وعرق النسا وصرع وسده وعسر البول وکزند کی
جانوران چون بیاشامند واکر بجوشانند ووزن در آب آن نشیند رحم
بکشاید وجالینوس کوید درسو کهن ونو سود دهد ودرد معده با مر
ددو فش کوید روده ومعده را نافع بود وموی بر داء الثعلب ودا الحیه

فی علاج الکلف

فی ضیق النفس و الربو

بروياند وبيخ موي را قوت دهد و ديسقوريدوس گويد قوت معده
بدهد واشتهاء طعام باز ديد كند و درد پهلو و ربو وضيق النفس را نافع
بود ومقدار مستعمل ازوي دو درم بود وگويند مضر بود بمثانه ومصلح وي
كثيرا بود وبدل وي عود بلسان بود بوزن آن وگويند يك وزن ونيم آن
وگويند بدل آن نيم وزن آن پوست سليخه بود وده يك آن بياسه
حبن وحبين نيز گويند وآن دفلي است وگفته شود حب حلوه
افيون است وگفته شود حب الاثل گزمازك است وگزمازق وجوزك
گويند وگفته شد حب الكاكنج بوزالمرج خواسته وآن بزر الكاكنج است
وآن دو نوع بود يك نوع را بتازي عروس در پرده خواسته ويك نوع
ديگر كجوجن وبهترين وي بزرك سرخ كوهي بود وگويند بستاني
وطبيعت آن سرد است باعتدال وخشك وعيسى گويد سرد وخشك
است در آخر درجه اول تا دوم وگويند در سوم معض را نافع بود
وبول براند وريش كرده ومثانه را نافع بود وارجانوس گويد صرع را
نافع بود واغا كه عارض شود در سر چون دانگي از وي با دانگي شونيز
سحق كرده با روغن بنفشه ده با ديان سعوط كنند باسه باد زايل
كند وفولس گويد چون يك جزو از وي خشك كرده سحق كنند با جزوي
از مشع ارمني وپاشامند كرمها كه در شكم بود بيرون آورد ووي عقيد
بود بكرده چون بسيار استعمال كنند سبب وي ببباري ادرار و
حيض بود ومصلح وي كل فارسي بود وگويد جالينوس كه بدل وي عنب
الثعلبات حبة السودا شونيز است وگفته شود بعون الله حب

پادسي بهدانه گويند وبهترين وي آن بود كه از به ترش
گيرند وطبيعت وي سرد وتر بود در دوم ملين بود وبي قبض نافع بود جهت
خشونت حلق وقصبه شش ولعاب وي ترطيب كند وخشكي زايل كند
وحرارت ساكن گرداند ومقدار دو درم از مغز وي چون بكوبند با نبات وحب
سازند با لعاب وي يا روغن بادام ونبات بخورند سرفه گرم را نافع
بود واسحق گويد مضر بود بگرده ومصلح وي نبات بود وبدل وي بزر
قطونا حب الترشا بزر الحماض است وگفته شد حب الفقد بزر
الفنجنكشت است وگفته شد حب القطن خبسفوج خواسته بپارسي پنبه دانه
گويند بهترين وي بزرك مغزدار بود طبيعت وي گرم وتر است در دوم
وگويند سرد است نافع بود جهت ربو وسينه را نيكو بود وسرفه وطبع را
نرم دارد ومقدار مستعمل از وي هفت درم بود وگويند مضر بود بگرده
ومصلح آن خميره بنفشه بود وبدل آن تخم كنكر حب العرعر ثمرة العرعر است
وگفته شد حب المنشم جيت وبمقدار فلفلي وزنك وي ميان زردي
وسرخي بود وبغايت املس بود وخوشبوي وزود شكن ومقوي بغايت
سفيد بود ومعطر واهل يمن وحجاز در عطريات بكار برند وطبيعت آن
گرم وخشك است در دوم استرخاء معده سود را بغايت نافع بود وقوت
تمام بدهد وهضم را نافع بود ونشف رطوبات بكند ومقوي احشاء
سود بود وباعل اعصاب را نافع بود وباه را زيادت كند حب القلقل
بزر رمان بري بپارسي ناردانه دشتي گويند ومغاث بيخ وي است نزديك
بلوبيايي بود ودر طعم وي اندك تلخي بود وخوشبوي بود وبرنك سفيد

في الباه

باشد طبيعت آن گرم وتر بود در دوم وگويند خشك بود در قوت بدنفاء
سست بيك بود وفربهي آورد وچون در عسل وكنجيد بسرشند ولعوق
كنند باه را زيادت كند وبريان كرده باه را نيكوتر بود اما مصدع بود
ومصلح وي روغن گل وسركه بود واگر بسيار خورند هيضه آورد ومعده را
بگزد بپر اولي آن بود كه با قند يا عسل خورند وبدل آن بوزن آن توذري
سفيد وچهار دانگ وزن آن مغز تخم خيار ده ونيم وزن آن اهل
بود وگويند بدل آن بوزن مغاث بود وبوزن آن حب صنوبر حب الغار
مانند فندقي كوچك بود وپوست وي بغايت سياه وشك بود ومغز
آن بدو نيمه بود بغايت ولون آن بزردي مايل بود واندك عطريتي در وي
بو وطبيعت وي گرم وخشك است در سوم دو مثقال از وي چون با
ميپختج بياشامند نافع بود وفولس گويد ترياق مجموع زهرها بود
واز خواص وي آنست كه چون نقيع كنند ودر خانه بزنند مگس از آن جا
بگريزند ووي سودمند بود جهت سپرز كه از رطوبت بود چون با
داسن بياشامند ودرد سر را كه از بلغم بود ورياح غليظ باشد
نافع بود واگر در ملعقه سحق كنند وبياشامند در ساعت معض را
ساكن گرداند ومضر بود بجگر وحوالي آن ومصلح آن زرشك تازه بود
وبدل آن حب محلب يا مغز بادام تلخ بود حب الصنوبر الكبار جلغوزه است
ودرختان كوچك تر از درخت صنوبر صغار بود واز سيستان خيزد
ودرخت وي راسوس خواسته وطبيعت آن گرم است در اول وگويند در دوم
وگويند معتدل است ودر وي اندك حرارت باشد ورطوبت

في تقوية الباه

في علاج الفالج

وجالينوس گويد گرم وتر بود سودمند بود جهت درد پشت ودرد اعصاب
ورعشه وعرق النسا واسترخا وشش را پاك كند از اخلاطي كه باشد
وباه را زيادت كند ومني بيفزايد وشير تر مان وسنك مثانه بريزاند
ونيكو بود جهت گزندگي عقرب با انجير وخشك با خرما يا گلنگبين
وشونيز گويد چون بكوبند وبا عسل بسرشند وهر روز ناشتا سه درم
بخورند از فالج خلاص يابد بعون الله تعالي واسحق بن عمران
گويد چون با عسل بخورند مجامعت را زيادت كند ومثانه از سنك
ورمل پاك كند وگويند طبيعت وي گرم است در دوم وتر در اول
وابن ماسويه گويد گرم است در دوم وخشك در اول ووي مصدع
بود ومصلح وي خشخاش وسكر بود وبدل آن حب محلب مقشر بود بوزن
آن ونيمه وزن آن بادام سفيد كرده وابن ماسويه گويد بدل آن مغز
تخم خربزه بود وگويند جوز هندي وگويند قايم مقام جلغوزه بود بادام
كوهي كه آن را اجرك گويند حب الصنوبر الصغار بپارسي تخم كاج گويند وآن تخميست
كه مثلث شكل در ميان غلاف چون كاج بود ودر طعم مانند جلغوزه
بود طبيعت آن گرم وخشك بود در دوم منضج ومحلل بود نافع بود جهت
استرخاء وضعف بدن وفربهي آورد ورطوبات فاسد كه در شش بود خشك
گرداند وقوت معده بدهد چون با انثيين ضماد كنند وچهار درم از وي
مني بيفزايد خاصه كه با كنجيد وقند بود وشانه وگرده را قوت دهد
اما مضر بود بس ومعده را بگزد وبسيار خوردن معض آورد وترياق وي
حب الرمان بود ومصلح گزيدن معده در آب گرم خوابيدن است ورود در عسل خلط

کند وبخورند ومحروري مزاج را باقند مفيد بود وبدل وي حب المحلب
مقشر بود بانيم وزن آن مغز بادام سفيد وكويند بدل آن حب صنوبر
كبار است حب الراسن صاحب مفرده كويد ميويزج است وسهو كرده وصاحب
در ماهيت آن راست كفته كه آن زرد رنك بود وطعم وي تلخ باشد
وكرد شكل بود مانند تخم مخلصه واز كوهستان فارس خيزد واز كرد
ستان همدان وآنرا داغ وبز خوانند وراسن دو نوع است جبلي وبستاني
اين تخم جبلي است واز آن بستاني در راسن كفته شود بعون الله واين نوع
كه كفته شد قوت موي بدهد واز آفات نكاه دارد چون بكوبند
خورد وبدان سر بشويند واكر طلا كنند هم شايد حب القلب ماش هندي است
ودر قلت كفته شود حب العصفر قرطم است وكفته شود انشا الله تعالى
حب الآس بپارسي تخم مورد خوانند بهترين وي بستاني بود فربه رسيده
وتازه وطبيعت وي سرد وخشك است وقابض وبقراط كويد سرد وخشك
در دوم وكويند كرم است وشكم ببندد ومنع نفث دم بكند ومعده
واحشا را قوت دهد وبول براند وسر را نيكو بود ومقدار ماخوذ
از وي سه درم بود وصاحب تقويم كويد پنج درم ريشهاي اندروني
را نافع بود وكزندكي رتيلا وعقرب چون با شراب بياشامند نافع بود وريش
مثانه را سود دهد خواه تر خواه خشك وچون بپزند با شراب وضماد كنند
بر ريشهاء كفين وقدمين زايل كند وچون تر بود وبكوبند وباشير بر ورم
چشم ضماد كند تحليل دهد وجرب وبواسير وورم مقعد را نافع
بود چون بدان طلا كنند با عسل وچون سحق كنند وبر كلف روي طلا كنند

في الكلف

باآب ببرد وقلاع را نافع بود واسحق كويد بسيار وي مضر بود بمثانه ومصلح
وي صمغ عربي بود وبدل وي آب ورق آن بود بانيم وزن صعتر وكويند
بوزن آن حب الرمان بپارسي انار دانه كويند بهترين وي ترش فربه
بود وطبيعت آن سرد وخشك وقابض بود وترش وي چون خشك بود
شكم ببندد ومنع مواد صفراوي بكند وغثيان ساكن كند وقي باز دارد
وفم معده كرم را قوت دهد وعصارة وي خاصة ترش چون بپزند
وباعسل بياميزند نافع بود جهت ريشهاء كه در دهن بود نافع
بود ودر معده وريشهاء پليد وكوشت زيادت ودرد كوش
واندرون بعضي كه ريش شده باشد وبدل آن سماق بود حب الانبر
باريس انبرباريس است وكفته شد حب البان دانه ايست بشكل
فستق اما پوست وي تنك بود وسهل شكن بود وآنرا فستق
الهاديه خوانند ودر طعم وي تلخي بود با قبض وابن مولف كويد
آن ثمر نوعي انطو فالست ودرون آنرا بركز خوانند وبهترين
وي بزرك خوشبوي بود وطبيعت وي كرم وخشك بود در
دوم وكويند در سوم كرم است وكويند تراست در اول سودا
وبلغم را نافع بود ومقدار ماخوذ از وي تا دو درم بود جلا
بدهد وثاليل را نافع بود وكلف وداءها كه در روي وي ببدا
شود وجرب وحكه را نافع بود وسده جكر وسپرز بكشايد
وصلابت آن نرم كند چون با آرد سرشته ضماد كنند واسحق كويد
مضر بود بجكر ومصلح وي رازيانه است وديقوريدوس كويد

في علاج الكلف والجرب

في الكلف

بدل وي بوزن آن قشور السليخه بود وكويند بدل وي بوزن آن نخود
ونيم وزن آن قشور سليخه ودهيك آن بسباسه بود وآنرا انيوالازي
تخم غاليه خوانند حبة الملوك ماهودانه است وكفته شود بعون
الله حب الفنا عنب الثعلب است وكفته شود انشا الله تعالى
حب المحلب بپارسي تيوند مريم خوانند بهترين وي فربه بود وطبيعت
آن كرم وخشك بود در دوم وكويند سرد است وقول اصح آنست كه در وي كرمي
بود وجلاي قوي بصري كويد كرم است در دوم وخشك در اول محلل بود وبول
براند وچون بكوبند وبر كلف طلا كنند نافع بود البته وكرم بكشد وحب القرع
بيرون آورد وسده جكر بكشايد ونقرس را سود دهد وسنك كرده ومثانه
بريزاند وخون حيض براند ودرد پشت را سود دهد وقولنج را بكشايد ودرد
هاء اندروني ساكن كرداند ورطوبتي كه در شش وسينه بود پاك كرداند
وكويند مضر بود بدماغ كرم ولحشا ومصلح وي رب اترج يا ريباس بود وبدل
وي كويند مغز بادام تلخ وسفيد كرده بود حب الرياس بپارسي تخم ريباس
خوانند بهترين وي تازه بود وطبيعت آن سرد وخشك وقابض بود نافع
بود جهت حرقت صفرا وجرب وحكه وبدل آن تخم حماض بوستاني بود
حب القرع بپارسي تخم كدو كويند بهترين آن بود كه آب شيرين خورده
باشد وطبيعت آن سرد وتر بود در دوم سودمند بود جهت تبهاي صفراوي
ومقدار مستعمل از وي سه درم بود كرم وخشك را نافع بود چون بخورند و
تشنكي بنشاند وعسر البول كه از كرمي بود زايل كند واسحق كويد مضر است
بمثانه ومصلح وي تخم كرفس بود وجالينوس كويد بدل آن در كسر حرارت ادويه

في الكلف في حب القرع وساير الديدان

في عسر البول

كثيرا بود حب الرشاد حرف است بهترين وي بابلي بود طبيعت آن كرم
وخشك بود وسفيد وي كرمي كمتر دارد واز سرخ ترخرد معص بلغمي را نافع
بود وچون با آب كرم وروغن كل بياشامند عرق النسا را نافع بود چون بكو
وبر وي ضماد كنند وقولنج را سه درم بكوبند وبياشامند وبدل آن در
ضماد عرق النسا شيطرج بود باقي منفعت آن در حرف كفته شود انشا الله تعالى
حبة الخضرا ثمرة درخت بطم است بشيرازي بن كويند وآن دو نوع
است يك نوع را شاه بن كويند ونوعي ديكر را بن وشاه بن خردتر
بود همچنان با پوست توان خورد ودرخت شاه بن را خرد خوانند وانان
بن بطم وابن مولف كويد در حوالي برقه درخت بطم با فستق پيوند كرده
اند وثمرة آن نزديك بفستقي است وطعم بن نيكو بود وبهترين بن سبز
تازه بود وطبيعت آن كرم وخشك است در سوم وكويند در چهارم
وكرمي وي قوي تر بود از خشكي وخوردن وي معده را بد بود ودير
هضم شود وغذاء بد دهد وكرم مزاج را زيان دارد ومسخن سينه
وكرده بود وبول براند وشهوت مجامعت برانكيزاند وچون با شراب
يا با سركه بياشامند كزندكي رتيلا را نافع بود وجكر را پاك كند
ودرد سپرز كه از سردي بود وبلغمي فراج را نافع بود وسعال وفالج
ولقوه را نافع بود خوردن واندروغن وي مرهم ساختن وماليدن وبرداء
الجنب ضماد كردن سودمند بود وچوب وي چون لبوز است وبرداء
الثعلب طلا كنند موي برويانند خاصة موي سر وورق وي چون خشك
كرده بكوبند وبپزند وبر موي دابن غلاف سازند موي برويانند وطلا

في لسع الرتيلا

في ... الجنب والسعال والفالج

کند وصمغ وی در منفعت مانند مصطکی بود و در صاد گفته شود ان شا
الله تعالی و بن مصدع بود و دهن را بجوشاند و شهوت طعام ببرد و مصلح
وی سکنجبین و ربوب فواکه ترش بود و صاحب منهاج گوید مصلح
وی کثیرا بود و صاحب تقویم گوید مصلح وی جرعهٔ بنفشه بود و در کتاب
ابدال آورده است که بدل وی مغز جوز است و گویند بوزن آن مغز
پسته و نیم وزن آن مغز بادام و گویند بوزن آن حب البطیخ بزر البطیخ
است و گفته شد حب الکمثری بپارسی دانهٔ امرود بود و گویند بهتر
آن بزرگ بود که بزردی زند و اسحق گوید گرم و خشک است
نافع بود جهت درد شش و مقدار چهار درم مستعمل بود و گویند
مضر بود بگرده و مصلح وی عناب بود یا بزر قطونا حب الزبیب بپارسی
دانه مویز گویند طبعت وی سرد بود در اول و خشک در دوم شکم
ببندد و مقدار ماخوذ از وی تا پنج درم بود و مضر بود بامعا و مصلح وی
کثیرا بود حب بجنانی حب قاقله است و گفته شود ان شا الله تعالی
حبارى علو فرخواسک بپارسی جز گویند و آن نوعی از کلنگ است
و گوشت وی سبک تر از گوشت بط بود از بهر آنکه وی بر گیت
و در وی خلطی بود و صاحب منهاج گوید گوشت وی گرم و تر بود و میان
مرغ خانگی و بط بود در غلظ بادها ساکن کند و مضر بود بمفاصل
و قولنج و دشخوار هضم بود و مصلح وی آن بود که بازیت و سرکه و
دارچینی بپزند و بعد از آن حلوای عسلی و زنجبیل مربی خورند و به
وی با اندک نمک و سنبل بکوبند و حب سازند مانند نخود و در سایه خشک

کنند و پنج حب از آن با پنج کرم بیاشامند در دب را نافع بود و اگر پوست
اندرون سنگ دانه وی خشک کرده سحق کنند و با اندکی نمک اندرونی
بسایند و در چشم کشند و در ابتداء نزول آب هیچ دارویی نیکوتر از این
نبود و اگر دل وی در خرقه بندند و بر کسی آویزند که خواب بسیار کند خواب
از وی زایل شود و در سنگ دان وی سنگی یابند چون بر کسی ببندند
که رعاف داشته باشد در ساعت ببندد و تا آن با خود داشته
باشد عود نکند و بخاصیتی که در وی هست این عمل کند و خون
وی ربو و عسر النفس را سود دهد و گوشت وی گویند بغایت گرم و خشک
بود پس اولی آن بود که در آب و نمک بپزند و بعد از آن روغن بادام بر وی
ریزند و اگر از جهت سرد مزاجی بود روغن گردکان و زیت و دو سه
پاره دارچینی و خولنجان و مرق آن مریض را نافع بود حب الفنا
مرزنکوش است و در اذان الفار گفته شد حبق الترنجی برنجاسف است
و گفته شود بعون الله تعالی حبق البقر بابونج است و گفته شد حبق
الفیل حبق القنابین گویند و آن مرزنجوش است بپارسی مرزنگوش
گویند حبق القرنفلی فرنجشک و برنجشک نیز گویند بپارسی قرنفل
بستانی خوانند و در باب قاف ان شا الله گفته شود حبق الماء
باذرنجبویه است و گفته شد حبق ترنجانی فوتنج نهری است و حبق التماسیح
نیز خوانند و در فا گفته شود بعون الله تعالی حبق نبطی حاحم
است و گفته شود و آن نوعی از فوتنج بستانی بود حبق صعتری
و حبق کرمانی شاهسفرم است و گفته شود ان شا الله تعالی حبق خراسانی

م لا اسراع [illegible] عرض علیه

م الحکمه [illegible] الارتعاش
و الربو و عسر النفس

بقلهٔ خراسانی است و گفته شد حبق الشیوخ و ریحان الشیوخ نیز خوانند
و آن مروات و در بیم انواع آن گفته شود ان شا الله تعالی حشما بپارسی
نفاع است و گفته شود بعون الله تعالی حجر التیس پادزهر است
و پادزهر فاروق طبیبی خوانند و آن مانند بلوط بود دراز و گرد
نیز بود و بر ز بریکدیگر طبقات دارد و در میان آن چیزیست گوییا مغز
و آن چوب مخلصه یا دانهٔ وی بود و لون حجر التیس اغبر بود سیاهی گرایه
زند و آنچه نیک باشد چون با شیر بر سنگ بسایند سرخ رنگ شود
و آنچه بد بود چون با شیر بسایند سبز رنگ شود و آن را از شکم بز کوهی
گیرند در شیردان وی و صاحب مفرده آورده است که از طرف خراسان حاصل
میشود و این خلاف است نیز از شبانکاره در هیچ جای دیگر حاصل نمیشود
و این مولف گوید آنچه صاحب مفرده آورده است که از خراسان حاصل
می شود پادزهر کانیست و آنچه بدر این ضعیف گفته رحمهم الله که بغیر
از شبانکاره در هیچ موضع دیگر حاصل نمیشود حیوانی است اما در بن
روزگار گوییا آن گوسفندان را هیچ رسیده و بعضی از ایشان بطرف
زرقان که آن قریه ایست از قرای شیراز افتاده اند و در آنجا یافت می شود
نیز اهل شبانکاره گویند که چوب که در اندرون وی یافت میشود
چوب گز است و این خلاف است و گویند غذای آن گوسفندان مار بود
و مخلصه و بسبب این سنگ در شکم وی ببندد و از این جهت آن را تریاق
یا تریاق فاروق طبیبی خوانند و گویند در زهرهٔ وی بود و این خلاف است
آنچه محقق است در شیردان وی بود و آن بغایت عزیز بود و باطراف برند

و گویند چون بسایند سرخ رنگ و سبز رنگ بود و زرد رنگ نیز می باشد و این
رنگها بسودن معلوم شود و رنگ آن چون بسیاهی زند سرخ آمیز نیکوتر بود
و در شام مانند این سنگ می سازند از آن دانایان مشکل فرق توانند کرد
امتحان وی آنست که سوزن را باتش سرخ کنند و بر وی نهند اگر مصنوع
است چون سوزن بروی فرو رود دودی سیاه از وی برآید و اگر حجر
التیس بود دودی زرد که نوک سوزن را زرد کند بیرون آید آن را با آب
رازیانه بسایند و بر گزیدگی مار طلا کنند در حال درد بنشاند و از مردن
امان یابد و سودمند بود جهت گزیدگی مجموع جانوران و زهرهای
نباتی و حیوانی و معدنی خوردن و طلا کردن و جهت ضعف دل و
بدن و قوت معده بدهد و باه را بغایت نافع بود و شربتی جهة گز
ندگی جانوران و دفع سمها وزن نیم جو بود و جهت ضعف دل و قوت
اعضا دانگی بود و هر کس که هر روز نیم دانگ بخورد ایمن باشد از همه
آفتها و زهرها و گرم مزاج را بیشتر سودمند بود زیرا که عمل وی بخاصیت
است نه بطبیعت و طبیعت او گرم باشد بغایت و این مولف گوید
هر کس که ادمان خوردن وی کند باید که در هفته دو روز ترک کند
حجر الجبه دو نوع است یک نوع سنگ بود و معدنی و یک نوع
حیوانی بود و آن را از ما دافعی گیرند مانند شبدی بود که در قفای
افعی بود و در همه افعی شود چون از گوشت جدا کنند نرم بود چون اثر
هوا بوی رسد ببندد مانند حجر الغر و خطوط بر وی بود آن باشد
که بیک مار بود خاکستری رنگ تا شد که سیاه رنگ بود و مولف گوید

علاج گزیدن حیه

علاج تقویت باه

که امتحان وی جنان کنند که بجامهٔ صوف سیاه بمالند اکبود
سفیدکرداند وجون بمبالغه بمالند سیاه شود وسفیدی بماندو آن
نوع که حجر بود رنک آن زرجدی وسیاه رنک وخاکستری رنک بود
وبشکل یکینی برنک مربع بود وازیک مثقال تا دو مثقال بود زیادت
ازین بنود ومولف کوید امتحان وی آنست که جون درمیان آب لیمو
اندازند درحی جبنی بحرکت آید ودوانه کردد وهردو نوع بکزیدکی
مار نافع بود خوردن وباخود داشتن وبرموضع زخم نهند ونیکو بود ومار
مهره کرتدکی افعی را نافع بود تعلیق کردن وجالینوس کوید جون تباشند
وبیاشامند نافع بود وکویند هردو نوع برسرپچسفد حجر هندی
نوعی از شادنج است بپارسی شادنهٔ هندی کویند خون که از مقعد
بیرون آید قطع کند وبواسیر راسودمند بود وجون بیاشامند کزیدکی
عقرب را نافع بود حجر البلور سنک بلور جون برکسی بند ندا کردد خواب
بتسد دیکر نتسد حجر حدیدی خماهان کویند وصندل حدیدی خوانند
وآن دو نوع بود ودرخماهان کفته شود بعون الله حجر الرحی بپارسی
سنک آسیاب کویند خشک بود جون کرم کنند وسی که بروی بیزند
فا آن منع خون رفتن بکند وورمهای کرم را نیک بود حجر الذکر
سنکیت که درشکم حروش یابند وبمقدار باقلایی بود وکوجک تر
وبرنک آبکینه شفاف بود ونزدیک به بلور اکر بآب بشوید
وآن آب بکسی دهند که سخت تشنه باشد سود دهد وغم واندوه
ببرد حجر المثانه سنکیت که برمثانهٔ آدمی پدید میشود

امتحان مهره مار

وکویند سنک مثانه بریزاند وجالینوس منکر اینست وکویند سنک کرده
بریزاند وکویند سحق کنند ودرجشم کشند سفیدی زایل کند حجر النار
حجر الاهم خوانند وحجر الزماد کویند وآن انواع است سفید و
سیاه وسرخ وملمع طبعت وی سرد بود بغایت خشک بود ارسطاطا
لیس کوید اکر زنی دشخوار زاید درخرقه بسته در ران زن بندند سهل
بزاید بفرمان خدای عزوجل وجون سحق کنند مانند غبار وبر
ختنا زیر باشند خشک کند وپاک کرداند وهمجنین بر هر ریش که باشد
ودمل وبرهر عضو که باشد بحال صحت آورد وآنرا بپارسی سنک
آتش خوانند حجر الحمام سنکیت که دردیک حمام حاصل میشود
جون درابتدای سرطان ضماد کنند زایل کند وبهق بن معاجنه
وی اکر درزحم پیدا شود است حجر البقر درمصر خرزة البقر
خوانند وآن جا وزهرج است وکاو زهره کویند درمیان ز
هرهٔ کاو بود وکویند درشیردان وی بود اما کاو هندی می
باشد وآن مانند باد زهر است درعمل وبلون هم باد زهر مانند
اما آنجه در زهرهٔ کاو سفند می باشد آن مانند زرده تخم
مرغ نیم باشد پخته وبتیراری آنرا الزرزا خوانند جون سحق کنند
وبآب بعضی البقول طلا کنند برحمره ونمله نافع بود ودر شهادا
مانند عدسی سقوط کنند نافع بود یا بآب بیخ سلق جهت
دفع نزول آب بغایت مفید بود وجون سحق کنند وبا شراب
بسرشند وبرموضعی که موی سفید بود طلا کنند سیاه کرداند

وموی سیاه برویاند اکرمیی آن حلت داء الثعلب بود وبرص اما
بغایت کرم بود بادها اکه از سردی بود نافع بود طلا کردن
وخوردن حجر اللبنی خالاقطیطش خوانند یعنی حجر لبنی واین
نام از آن جهت بوی نهاده اند که جون بآب بسایند مانند
شیر از وی بیرون آید ولون وی خاکستری بود وطعم وی
شیرین بود جون باآب سحق کنند وعصارهٔ وی در حدقه نکلی کنند
هرزمان که خواهند استعمال کنند طبعت وی معتدلاست
ودرقوت مانند شادنه بود جون درجشم کشند منع سیلان فضول
ازجشم بکند وریش جشم را نافع بود ودرابتداء ورم کرم طلا کردن
نافع بود ونفث دم وخشونت مژکان را نافع بود حجر علی
سنکیت که جون بسایند رطوبت آن بغایت شیرین است
وبقوت شادنه بود ومنفعت آن مانند حجر لبنی بود درهمه
حالات حجر مشقق سنکیت که برنک زرد بود وازبلاد مغرب
خیزد وبهترین آن بود که زعفران رنک بود وزود ریزیده
شود وتو بر تو بود وقوت آن مانند شادنه بود اندکی ضعیف
تر وحجر لبنی ومشقق وعلی درقوت مانند یکدیکراند اما علی
دروی حرارتیست که درایشان نیست وحجر مشقق جون بشیر زنان
بسایند ودرجشم کشند ریش آن زایل کند وخشونت مژه و
سوزش جشم را نیکو بود وبهترین وی آن بود که این زحمتها را
باین دارو مداوات کنند که کفته شد حجر قبطی سنکیت

علاج چشم

مصوی بغایت سست وزود درآب حل شود وکاذران مصری کتان باد
شویند وجامها درموم روغن کنند جهت دمل ودنبلها که دربدن
ودرشانها وجشم استعمال کنند وجهت نفث دم واسهال مزمن
وورد مثانه جون بآب بیاشامند نافع بود وجون زن بخود بر کیرد
جهت خون رفتن نافع بود ورنک وی سبز بود وتیره رنک هم باشد
حجر الیهود سنک جهود خوانند وآن سنکیت مانند زیتون
وآنجه برنک تر بود نزدیک بجایهٔ کبوتری باشد وخطها بسیار
بروی بود موازی یکدیکر وحجر الزیتون نیز خوانند وکویند
از شام خیزد دراز وکرد هر دو بود وبهترین وی زیتون
شکل بود وابن مولف کوید آن سنک درحقیقت مانند بید
وآن در دریا می روید وجون بیرون آورند مانند حجری
شود نافع بود وجهت سنک کرده نیم مثقال بآب کرم وجهت
ریک مثانه همین سبیل واکر بآب تربزه لعوق کنند همین عمل
کند وعسر البول را نیز نافع بود ولیکن معده را ضعیف کند
وموافق نبود واشتها ببرد واسحق کوید مصلح بود ببرد و
مصلح وی عسل بود وهرمس حکیم کوید حجر الیهود جون با خون
خفاش سحق کنند ودرجشم کشند وموی مژه که ریخته باشد
برویاند وموی ابرو همین سبیل جون بروی مالند وجالینوس
کوید درطبعت معتدلاست ومعده سودا بد بود
ومصلح وی تخم کرفس است وفولس کوید خون مقعد قطع

کند حجر البشب حجر الیشف خوانند واهل مصر ابو فلمون کویند
ویونانی اسطونوس ومعنی آن کوکبی بود ونوعی از وی طرمیثو
خوانند وآن چند رنک بود بهترین سبز بود ومعده
را قوت دهد بغایت وجالینوس کوید اکر قلاده از وی با
که موازی معده بود ودرد کردن انبار تد معده وری را نافع
بود ودیسقوریدوس کوید که بر ران بستن جهت دشخواری زادن
وبر بازو بستن جهت تقویت نافع بود حجر الرخام طین قیموس
است وکفته شود حجر الدم شادنج است وکفته شود
بعون الله وحسن توفیقه حجر ارمنی دو نوع است یک نوع
لاجوردی بود ویک سرخ نوع تقویه بغایت وچون دست بودی
مالند بغا رنکه چرب است وطبعت آن کرم وخشک است
در اول ومسهل بود مسهل قوی تر از حجر لاجورد ومعده را
بد بود وچون مغسول بود قی وغثیان بیاورد واکر نه مغسول
بودی وغثیان آورد ومفرح ومقوی دل بود مغسول وی
بخاصیتی که دروی هست زیراکه بدن را از خلط سودا وی
ودود را از روح نیز دفع کند وبلغم را نیز هم دفع کند
واحشا را پاک کند اما معده را بد بود ومصلح وی انیسون
بود یا سلیخه ومقدار مستعمل از وی نیم درم بود تا یک
مثقال وبلجهت دفع اخلاط سودا وی یک وزن ونیم آن
حجر لاجورد بود حجر النمر مهره ایست که از بلنک ماده

حجر الاسرار
فی ورد می ص

حجر لوزی

حاصل میشود ودر بوک کفته شود انشا الله تعالی حجر الخطا
طیف ودیسقوریدوس کوید چه خشتین بر ستوک چون
بکیرند در افزونی ماه وشکم وی را بشکافند ودو پاره سنک
یابند یکی یک رنک ویکی برنک الوان ودر پوست ایل وبابوت
کوساله بندند پیش از آن که خاک بروی رسد وبر بازوی مصروع
بندند یا بکردن بفرمان حق تعالی عز وجل نافع بود حجر النور وحجر
الروشنائی هود ومرقشیثا است واز شد سینی کویند وکفته
شود بعون الله تعالی حجر اللازورد لازورد است وکفته شود ان
شا الله تعالی حجر المقناطیس بپارسی سنک آهن ربا کویند
وچون نبوذ است شادنه بود در عمل ومنفعت وبهترین
وی سیاهی بود که لبعضی نند وهیچ خلطی در وی نبود
وچون آهن بقوت کشد هر چند زیادت تر بود نیکوتر باشد
جالینوس کوید کرم وخشک بود بغایت اکر کسی را هس بدند
شکم مانده باشد چون در شراب بیاشامند جذب آن
بکند وبصحت خود بیرون آورد ومسهل کیموس غلیظ بد بود
ومقدار ماخوذ از وی نیم مثقال یا یک درم بود وکویند
چون در دست کیرند درد دستها وپایها وتشنج یا بس
آنرا کزاز کویند ساکن کند واکر بر جراحتی که از بلغمی زهردار
بود باشند وسود مند بود بغایت وبجال صحت آورد
ومقناطیس چون بجری سیر بوی رسد قوتش سست شود

حجر الکهربا
علاج الصرع

حجر الحوص

٣

در بودن آهن وباز چون در خون کوسفند یا بز اندازند تیز شود حجر الاحره
سنکیت بلون نجسند کویند بودن دانکی کشنده بود واز سموم قتاله بود مانند
بیش وکویند نوعی از الماس است حجر مشویه کلس است وکفته شود
ببداست وکفته شد حجر سنجری حجر العقابست وحجر الذی ینوخوا شد
وآن اکمکت است وکفته شد حجر النسر حجر الدم است وکفته شد
حجر الطور حجر البسران است وکفته شد حجر البهت بزاق القمر خوانند
وافروسالین کویند یعنی زبد القمر ویونانی سالنیطس وافروسالین از بهر دم
خوانند که شب در افزونی ماه یابند در بلاد عرب وآن سنکی سفید شفاف
سبک بود وچون بسایند وبمصروع دهند نافع بود واکر اندر درختی بیاویزند
که بر نیکی دهد بار آورد واکر بر مصروع بندند شفا یابد وزنان بعوض تعوید
بخود بندند حجر الغر دیسقوریدوس کوید این سنک سبزی باشد وصاحب
منهاج کوید بندی نند وجالینوس کوید مانند بید بود چون بسایند
مانند شیر از وی بیرون آید وزنان را بغایت بکرند ودر چشم وشب
کوری وقرحه آن نا پاک کند وناخنه وتاریکی ببرد وجلای تمام بدهد
ومولف کوید بپارسی آنرا سنک یاسم کویند حجر جبشی سنکیست که در
میان اسفنج می باشد وحصا الاسفنج کویند ودیسقوریدوس کوید
ورازی که چون با شراب بیاشامند سنک مثانه بریزاند وجالینوس
کوید سنک کرده بریزاند وقوت آن ندارد که مثانه بریزاند حجر الاسنج
حجر آناغاطس سنکیست که چون بسایند مانند خون بود وچون با شیر زنان
بسایند ودر چشم چکانند ورم آنرا نافع بود وبپارسی آب از چشم بیرون آمد

حجر کهربا
فی الصرع ...

زایل کند حجر اعرابی سنکیست مانند عاج چون سحق کنند وبر موضعی باشند
که خون روانه بود ببندد وچون بسوزانند وسنون سازند دندان را
جلاده هد بپارسی شکرسنک خوانند وبشیرازی سنک ذم وابن عوف
کوید طعم وی تلخ بود حجر العاج حجر اعرابست وکفته شد حجر الکرک
سنکیست بغایت سفید ودر ساحل بحر هند یابند ودر ساحل بحر سند
نیز باشند ومهره که از وی حکاکان سازند از عاج سفید تر بود وطبعت آن
سرد وخشک بود در آخر درجه دوم واهل هندستان از وی نکین سازند
ونان کردن نهند ومتفق اند که آن سنک دفع سحر وچشم زخم میکند
وبر دشمنان ظفر یابند واکر یکی از آن با خود دارند دروغ از قبل آنکس
نکویند وهر کس که وی را ببیند دوست دارد وپادشاهان هند وسند
از وی ظرفها سازند واز آن اکل وشرب کنند ومدعی ایشان انست که
در هر صحبتی که آن بود جنک وفتنه بنود وفرح وشادی زیاده بود
واهل هند وسند مهره از آن در موی کشند وکویند موی دراز
کند ودانه وی مانند مروارید برنک بود براق بود وچون سحق
کنند ودر چشم کشند سفیدی چشم خواه قدیم وخواه جدید ببرد
واکر سنون سازند دندانرا بغایت سفید کرداند حجر اسیوبس
اسیوس است وکفته شد حجر القیسور حجر الشعر کویند وقیشور
نیز کویند وکفته شود حجر الحوت مانند سنکی بود در سر ماهی
یابند مقام وی دماغ وی بود سفید وسخت بود وچون بیاشامند
سنک کرده بریزاند حجر شاف قیشور است وکفته شود حجر

حجر الکرک فی دفع السحر
وغلبه بر خصمان

فی بیاض العین

لحاغیطوس نام مشهور وی یشو بود جمس غاغاطیس گویند
وآن از وادی شام آورند وآن وادی را در قدیم غاغا خواندندی
واین زمان وادی جهنم خوانند چون بر آتش نهند بوی سوخته
کند ولون وی سیاه بود وبوی قیر وسبک بود وصفحها بر روی
یکدیگر بود وقوة وی در غایت بوست بود صاحب مفرده گوید
بخور وی مصروع را صرع آورد وصاحب منهاج گوید بخور وی مصروع
را نافع بود واختناق رحم را سود دهد وکرتکان از وی بگیرند
وبا ادویهٔ دیگر جهت نقرس ضماد کردن سود دهد ودر جراحتهای
عظیم گوشت برویاند حجر الطریط حجر الشطریط گویند وآن سنگ
مرواست وگفته شود حجر الکلب نوعی از سنگ هست که چون سنگ
بوی اندازند بدندان گیرد ونگه دارد در دشمن عملی عجب میکند
چون خواهند باسم آنکس که خواهند هفت سنگ برگیرد ویک یک
بران سگ اندازند بعد از ان دو سنگ برگیرد ودر آب اندازند وانرا
آب بخورد آنکس دهند در دشمنی چیزی عجب مشاهده کند وگویند
اگر در برج کبوتر اندازند مجموع بگریزند واگر در شراب اندازند
وجماعتی بیاشامند جنگ وعربده وبدمستی پیدا شود میان ایشان
حجر الروشنائی حجر النورات وگفته شد حجر البرام بپارسی سنگ
برامی گویند وهر چیزی که بدان سنگ آب دهند چون بر سنگ زنند
اصلا آواز ندهد ودر سنگ مانند گل فرو رود واگر این سنگ
سحق کنند وسنون سازند دندانرا بغایت سفید کند حجر خزفی

حجر الکلب في العداوة

سنگی است که در مصر بسیار می باشد ومانند حرف بود زود از هم
بشکافد وصفحها بر یکدیگر بود وبجای قیشور مستعمل بود در ستردن
موی وچون در ورم از وی حل کنند وبا شراب بیاشامند قطع خون
حیض بکند وچون با عسل خلط کنند وبر ورم پستان نهند ودر بیضها
بلید ورم را ساکن کند وریشها را اصلاح آورد وبغایت خشک بود
حجر الافروج وحجر الافروی گویند وآن از بلاد روم خیزد وسبک
بود وبر روی آب بایستد ومجفف بود وقبضی در وی باشد چون
خشک کنند وبیاشامند گزندگی عقرب را نافع بود حجر الساکفه
سنگیست که کفش گران اوزار بدان تیز کنند نافع بود جهت ورم لهاة
ودرد آن ولهاة بپارسی ملاذه خوانند حجر المسن در مسن گفته شود
حجل قبج است بپارسی کبک گویند ودر قاف گفته شود حدق
بادنجان است وگفته شد حدید بپارسی آهن گویند وآن سه نوع
شابورقان ونرم آهن وفولاد مصنوع وفولاد طبیعی معدنی بود
وآن شابورقانت وسابورقان نیز گویند وآن فولاد نراست وفولاد
مصنوع از نرم آهن گیرند وزنجار آنرا زعفران الحدید گویند قابض بود
واکال در باب ز گفته شود وخبث الحدید ضعیف تر از زنجار آن بود
ودر خا گفته شود وصفت توبال آن در تا گفته شد وآهن سرخ کرده
اگر در آب اندازند با شراب وبیاشامند شکم ببندد ودرد روده ودو
سبوس وهیضه واسترخا معده وسلس البول ودرد مقعد را نافع
بود وباه را قوت دهد خاصه آبی که آهنگران آهن تافته در آن می اندازند

في لسع کلب الکلب

وآنرا دوص خوانند وماء الحدید گویند وبکنندگی سگ دیوانه نافع
بود وقتی که ننماید وبرادهٔ آهن چون در شرابی که زهر باشد اندازند
مجموع زهرها بخود کشد وآن شراب چون بخورند زیان ندهد وبرادهٔ
آهن چون بخورند درد شکم سخت وخشکی دهن ودرد سر آورد ومداوا
آن شیر تازه با بعضی ادویهٔ مسهله قی کنند بعد از ان مسکه ودوغ
بیاشامند وروغن بنفشه وروغن گل وسکه برو مالند ومقدار یک
درم مغناطیس بخورند وامراق وسمه وروغن گاو ودر خواص آورده اند
که برادهٔ آهن بر کسی بندند که در خواب دندان خاید دیگر نخاید
حدج حنظل نارسیده بود که هنوز سبز باشد حبج
که بپارسی گورگور خوانند گوشت وی نباید خوردن که عفونت
در بدن پیدا کند وخون وی چون با اندکی مشک وگلاب خلط
کنند وبناشتا بیاشامند ربو وضیق النفس را نافع بود وزهرهٔ
وی در سایه خشک کنند وبا آب حل کنند وکسی را که حیوان موذی
گزیده باشد مانند افعی وعقرب وغیرهم اگر زخم از طرف راست
بود مثیل از ان در چشم چپ کشد واگر از طرف چپ بود در چشم راست
کشد نافع بود واز مرده خلاص یابد حرمل ابن سمجون گوید دو نوعست
سرخ وسفید نوع سفید حرمل عربی خوانند بیونانی مولی
وبپارسی صندل دانج وورق آن مانند ورق بید کوچکتر وگلش
مانند گل یاسمین سفید بود وخوشبوی باشد وببربری
نسیاسا خوانند ونوع سرخ حرمل عامی خوانند بپارسی اسفند

من اسرار الحکمة في الخواص

في علاج الربو وضيق النفس

في لسع حشرات

گویند وبشیرازی بیند ونون نیز خوانند وهزار اسفندهم خوانند
ومولف گوید آن نوعی از اسفناب کوهی است طبیعت حرمل گرم وخشک
در سوم وگویند در چهارم نافع بود جهت درد مفاصل چلاکرد
وچون سحق کنند وباعسل وزهرهٔ مرغ وزهرهٔ کبک وزعفران وآب
رازیانه تر در چشم کشند قوة باصره بدهد واگر بخورند وحمول
با ادویهٔ قابلات کنند حب القرع بیرون آورد وقولنج را نافع بود
وعرق النسا ووجع ورک چون نطول کنند با آب آن نافع بود وسینه
وشش را از بلغم لزج پاک کند وبادی که در روده بود تحلیل دهد
ونافع بود جهة سردی دماغ وبدن ولیکن سدر وصداع آورد
ومغثی بود ومسکر ومصلح آن صاحب منهاج گوید بعد از ان ربوب
فواکه ترش خورد وصاحب تقویم گوید مصلح آن قرفه ودارچینی بود
وجالینوس گوید نافع بود جهة فالج ولقوه وتشنج وعلة گرده
ومثانه ومسهل مرا اسود بود وبلغم لزج بود وبول وحیض براند
ونقیع آن سودا را اسهال بود وخون سوداوی صافی کند وطبعت
نرم دارد وحبیش گوید مستی آن مانند مستی خمر بود ومجهول
گوید لون را صافی کند ومحرک جماع بود وفربهی آورد واگر دوازده
شب بیابی هر شب یک مثقال سفوف سازند تا سوده عرق
النسا را نافع بود ودسقوریدوس گوید درد پایها وزانوا وعرق
النسا ونقرس وفالج را نافع بود ومبلغ آن بوزن آن قدمانا بالغ
سذاب بود اما حرمل عربی سفید که انرا مولی خوانند بیخ آن

گوینده

تخم آن مانند بلبوس بود چون سحق کنند وبا روغن ایرسا وزنجبه سازند وزنی بخود برگیرد افواه رحم بگشاید **حرشف** عکوب خوانند بپارسی کنگر گویند وآن انواعست وطبیعت آن معتدل بود در حرارة وتر بود در درجه دوم ومسیح گوید گرم وتر بود در اول وگویند سرد است وگویند گرم وخشک در دوم چون برداء الثعلب طلا کنند موی برویاند واگر موم روغنی سازند که آب کنگر بخورد آن داده باشند وبر برش که بر روی پیدا شود بمالند زایل کند وهمه ورمها صلب چون بدان طلا کنند فروی تحلیل دهد وچون سوختگی آتش ضماد کنند نیکو بود طبیعت نرم دارد وچون با شراب باشامند شکم ببندد ورازی گوید باه را نیاده کند وگرده ومثانه را تسخین کند وگند بغل زایل کند وادرار بول آن نتن بیرون آورد بخاصیتی که در وی است ومصلح آن بود که در پختن مهرا کنند وتوابل وابازیر لطیف بروی ریزند وصاحب منهاج گوید مغثی بود ومصدع ومصلح آن مصطکی بود با سکنجبین **حواشا** حزدل بریست وگفته شود **حرض** اشنان است وگفته شد **حریر** ابریشم است وگفته شد **حزالشیاطین** اطریلال است وگفته شد **حرف** حب الرشاد گویند بسریانی مقلیاثا وبعربی ثفا وبپارسی تخم سپندان گویند وتره تیزك وشخیزك خوانند وبیونانی قرداموس وحرف ابیض اسفند اسفند وحرف بابلی بدیلاسقیس خوانند وحرف دو نوعست تخم یك نوع سرخ رنگ بود ویك نوع اسفید ویك نوع ورق وی با اسفاناج ماند ویك نوع برك خرد

دارد وحرف سفید نیز گویند وحرارت آن کمتر از حرارت اسفید بود وبهترین وی فربه بود طبیعت آن گرم وخشك بود در سوم وگویند در اول درجه چهارم منضج ومحلل بود وموی که ریزد نگاه دارند وخوردن وطلا کردن وبا آب آن سرشت وورم بلغمی ودملها را نافع بود وجهة عرق النسا خوردن وضماد کردن وجهة ربو وعلیظی سپرز خوردن وضماد کردن با عسل ودیتی آنرا شهد به گویند واستخاجیع اعضا نافع بود خوردن وی وچون بوگزندگی جانوران ضماد کنند نافع بود وبچه بکشند وبیندازد بعوت آشامیدن وبخود برگرفتن وچون دود کنند گزندگان بگریزند وجرب ریش شده وقوبا با آب ونمك مالیدن وچون سحق کنند وباب گرم بیاشامند طبیعت براند وقولنج بگشاید وحب القرع بیرون آورد وباد که در رود بود دبکند وبریان کرده شکم ببندد وترجردا نافع بود خاصه سحق ناکرده وسودی کرده را نافع بود وبریان ناکرده شکم براند وبلغم لزج از معده قطع کند وچون سحق کنند وسفوف سازند برص را نافع بود وچون با سرکه بر بهق اسفید بمالند سود دهد وچون با عسل بیامیزند ولعق کنند سرفه که از خلطی غلیظ بود سود دهد وچون با عسل بر نمش طلا کنند یا با صابون نمش زایل کند وبشره با حال اول آورد وچون بر گزندگی عقرب ضماد کنند نافع بود وورق آن چون خشك کنند بقوة تخم بود وچون تر بود از قوت تخم کمتر بود بسبب رطوبتی

مابی که در رویت ووی معده وسینه را مضر بود ومصلح آن صاحب منهاج گوید سکرات وصاحب تقویم گوید مصلح آن نبات ونیکو بود جلاب وبدل آن حزدل وتخم جرجیر وتخم تربزه بود **خردون** مانند سوسمارست وطبع آن نزدیکست بطبع ورل وبیونانی آنرا اسالامندرا گویند وانجله سموم قتاله بود وخوردن آن ومهرادیش گویند که خردون چون در خرقه سیاه ببندند وبر صاحب تب ربع بندند شفا یابد وجالینوس گوید خون وی چون در چشم کشند روشنایی بیفزاید ودیسقوریدوس گوید سرگین حردون وعصاره چون زنان در روی مالند بشره را صافی کند وبهترین بشك آن سفید بود وسبك مانند نشاسته بسفیدی وبشیرازی آنرا سرگین ما تبك خوانند **حربا** خاملاون خوانند وبیونانی وبپارسی آفتاب پرست وگیر ماسوا نیز خوانند خون وی چون طلا کنند بر موی که در چشم بود بعد از آن که برکنده باشند دیگر نروید وگوشت وی هم قاتل بود وزغه وبیضه وی هم سم بود که در حال بکشد ودوا این بود ومعالجه کسی که گوشت وی خورده باشد مانند معالجه کسی که ذراریح خورده باشند ودر ذراریح گفته شود اما معالجه کسی که بیضه وی باید که سرگین باز در شراب بدهند تا قی بکند وبعد از آن روغن گاو بمالند وسر وی نمك تکمید کنند وانجیر خشك ومسکه وخطمیا تا روی بدهند **حرب** طلمت وگفته شود **خرفقان** ربح الفار است ودهشفا گویند وآن سنگ است

وگفته شود **حرف الما** سیسنبر است وقرداماین نیز گویند از بهر آنکه بطن قرداموس بود وآن حرفست واین نباتیست که در آب روید مانند قرة العین چون تر بود گرم وخشك بود در دوم وچون خشك شود گرم وخشك بود در سوم وورق آن پخته وخام خورند بول براند واگر بر بثور لبنیه شب ضماد کنند وروز بشویند زایل کند **جرجرا ن** جرجل خوانند وآن نباتیست که بال ندارد وستبر بود چون ناپخته تلخ سود کنند وخشك بشراب بیاشامند گزندگی عقرب را نافع بود وباید که کهن بود **حزا** وحزاة نیز گویند ذو فرات ودیناروبه وطیفه نیز گویند وآن دو نوع است بری وبستانی بری مولف گوید نوعی از سذاب بری است بشیرازی آنرا کوخر خوانند طبیعت آن گرم وخشک مسخن معده بود طعام هضم کند وبادها غلیظ بشکند وبلغمی مزاج را نافع بود وگزندگی جانوران نافع بود خاصه عقرب وبول براند وتخم آن مشهور برزو قرابود آنرا بشیرازی آنرا امیلك کاذرونی خوانند ودر زا گفته شود اما خار در چشم آورد وقاطع منی بود وتشنگی آورد ومضر بود بسر ومصلح آن بادرنبویه بود وبدل آن سذاب **حزاة بستانی** ورق آن مانند ورق کرفس است وحزد وکون ازین جنس چیزی ماند وطعم آن نزدیك بطعم رازیانه بود وتخم آن سبز رنگ بود وخوش بوی وخوش طعم نزدیك تخم کرفس بود

في الحرص

بشکل وبرجامه بجسبد بشیرازي آنرا خود وسنك کویند بادها بکند
ومعده را نیکو بود وکرمي وي از خزاي کمتر بود غذا هضم کند وخاد
زایل کند وسده جکر بکشاید ومسخن کرده وسمن مثانه ومجاري
بول را پاك کند وزکام را نافع بود ودماغ را نافع بود ورطوبت
آن پاك کند وجهت بواسیر هیچ ادویه ازان بهتر نبود
خوردن وضماد کردن واکر دمادم اکل آن کنند از بواسیر
ایمن باشند حزنبل بخیت که از طرف شام وبیت المقدس
خیزد بهترین آن سفیدي تیره رنك بود چنانچه بسیاهي
مایل بود ودود انك ازان نافع بود جهت کزندکي عقرب
وکزندکي ضماد از یکدرم تا یك مثقال با شهاب یا شامند یا
با ماء العسل یا شراب نافع بود و هر با هلهن نیز کویند وکفته شود
حزاز الصخر زهو الحجر است بپارسي کل سنك کویند
وآن چیزیست بر مثال الطحلب که بروي سنك پیدا میشود وخراتیم
آن میکویند که قوبا را زایل کند طبیعت آن سرد وخشکست
بر ورمهاي کرم طلا کردن نافع بود واکر بر موضعي که خون آید
ضماد کنند نافع بود وورم زبان ویرقان حسک شکوهنج
وشکوهنج بشیرازي خار سوهوك کویند وبپارسي خار خسك
وباصفاهاني ددها ودر مغرب حسك الامیر بري بود وبستاني
بود وبهترین آن بستاني بود سبزه تازه وطبیعت آن سردست
باعتدال وخشکست در اول وکویند کرم است در اول معتدل

في العلاج

في نقرس الماء

دركرمي وسردي وعلي کوید کرم وخشکست در دوم منضج وملین بود بر ورمهاي
کرم ضماد کردن نافع بود وریش بن دندان وعفونت آن زایل کند چون با عسل
خلط کند وعصاره وي در دارو هاي چشم سودمند بود ودرد مثانه
وعسر البول وقولنج را نافع بود وسنك کرده ومثانه بریزاند وباه را
زیادت کند ومني بیفزاید ودود دم از خشك بري جهت کزندکي افعي
چون بیاشامند وضماد کنند نافع بود وچون با شراب بیاشامند
جهة دفع ادویه قتاله نافع بود وطبیخ آن جایي که باعث بود بیفشاند
بکشد وکویند مضر بود بسپر ومصلح آن روغن بادام بود یا روغن کنجد
تازه حشیشة الزجاج بپارسي کیاه ابکینه کویند رازي کوید
قابض بود دفع رطوبت مسکن ادرام بلغمي بود وعصاره آن بواسیر را زایل
کند وسرفه کهن را نافع بود وعصاره آن با اسفیداج بر حمرة المملطا
کردن نافع بود وبر سوختکي آتش همین سبیل وغرغره بعصاره آن کردن
ورم لوزتین را نافع بود ودر موم روغن کردن جهة نقرس وبپاروی
محرودي مزاج را صلاح آورد ومصلح آن نبات وخشخاش بود حشیشة
البرص الطریلال است وکفته شد حشیشة الطحال وحشیشه دوده
نیز کویند وان اسقولوقندریون است وکفته شد حشیشة الغافت
وکفته شود حشیشة بورقطونا بپارسي ورقبکو کویند ودر قوة تدلیك
بجفتي و تر بود بهترین آن تازه وتر بود طبیعت آن سرد وتر است
حرارت بنشاند وبر ورمهاي کرم طلا کردن سودمند بود وعصاره تر آن جهة
نفث الدم نافع بود حشیشة خراسانیه وخشیرنت وکفته شود حشیفل

في علاج بواسیر وکرم ...

شقاقلت واشقاقل نیز کویند وکفته شود حصا الاسفنج حجر الاسفنج آت
وکفته شد حصرم بپارسي غوره کویند وبلغطوي نیکو کیج ... نیز خوانند
طبیعت آن سرد است در اول وخشك است در دوم وکویند سرد است در
دوم وخشکست در سیوم جهت دفع صفرا نافع بود وحرارت بنشاند ومعده
وجکر را نافع بود اما مولد ریاح ومغص بود وشکم ببندد ومصلح آن انکبین
بود وصاحب تقویم کوید مضر بود با لات مني ومصلح آن انیسون وعسل بود و
بدل آن ریباس واترج بود حصص ودر است وکفته شود حضض
بشیرازي هلل کویند وآن انواع است مکي ومشهدي بهترین آن
جهة ورمها مکي بود وجهة موي هندي بود ونوعي هست که در شیراز
ورق روباه ترك سازند وسنا بیان آنرا اهل ... کویند واین
مولف کوید هلل مکي از ورق مغیلان سازند طبیعت حضض مکي معتدلست
در کرمي ودر سردي وخشك بود در دوم وکویند سرد است در اول ودر هندي
تحلیل وقبض کمتر از مکي بود وصاحب مفرده کوید هندي اقوي بود در همه
حالات وحضض هندي عصاره فیلزهرج است ومکي عصاره نباتیت
وکویند مصنوع است واین مولف کوید بتحقیق عصاره ورق مغیلان
است نافع بود جهة مجموع ترفهادم ... ازرده وهر خوني که از زنان
آید بغیر قاعده ومجموع ورمهاجیشه وکلف وریشهاي دهن ودبر وکوش
را نافع بود ودر چشم کشیدن روشنایي بیفزاید ومقعد وبیخ را نافع
بود مالیدن وحقنه کردن اسهال کهن وریش کرده را سود دهد وچون
بدان غرغره کنند خناق زایل کند وچون زن بخود بر کیرد قطع سیلان

من الفواید

دم بکند ونفث الدم وسرفه چون با آب بیاشامند واین مولف کوید حضض
هندي عصاره نباتیست که انرا اشوه خوانند وحضض هندي جهة کزندکي
سك دیوانه طلا کردن وآشامیدن نافع بود ویرقان سیاه ودر بهیر ضماد کردن
وخوردن سود دهد وبدل آن بودن آن ماهیزهره یا فوفل وصندل وصاحب
وصاحب تقویم کوید سپرز را غلیظ کند ومصلح آن حاما ومصطکي بود
وشربتي از وي نیم درم بود حماما نوع است وکفته شد حلبه فریقه
خوانند وبپارسي شملیز کویند طبیعت آن کرم است در آخر درجه اول
وخشك در اول وکویند کرم است در دوم وخشکست در اول واز رطوبت
فضلي خالي بود وکویند کرم وخشکست در دوم منضج وملین بود وآمدوي ورمهاي
بلغمي صلب اندروني وبیروني تحلیل دهد وسینه وشکم وحلق را نرم
کند وسرفه وربو وعسر النفس را سود دهد وباه را زیاده کند
وبادها بکند وبلغم لزج از سینه بیرون آورد وبواسیر را سودمند بود
وآمدوي با نطرون بهبهق ضماد کردن نافع بود واکر بعد از طعام با مري
بخورد شکم براند وبا عسل نیز خوردن شکم براند وخلطها بکند ودر ده
بود وچون پخته بود غذا بیشتر دهد وآواز صافي کند وچون
سر بدان بشویند حزاز زایل کند ولعاب آن با روغن کل شقاق
سر را نافع بود وسوختکي آتش وآرد وي ملها را نرم کند ودر طلا کردن
با ادویه جهت کلف بغایت نافع بود وچون طبیخ آن بیاشامند حیض
براند وحشیش آن چون بخورند درد پشت وجکر وسردي مثانه وچکیدن
بول ودرد رحم که از سردي بود سود دهد وصاحب تقویم کوید محلل قوي

من المنافع

انثیین است ومصلح آن روغن قسط تلخ است حلزون نوعی از صدف بود در
ودع وشیخ گفته شود حلتیت صمغ محروث است ومحروث را انجدان
خوانند ورافه گویند وحلتیت را بپارسی انگدان خوانند وبهندی
هنگ وبشیرازی انگشت گنده وآن دو نوعست منتن وطیب منتن سیاه
تر بود وبهتر طبیعت آن گرم است در اول درجه چهارم وخشک در دوم
وسرخ رنگ وصافی بود وچون بگدازند لون وی بسفیدی زند وآنچه مغشوش
بود سبز رنگ بود وآنچه بوی تیز دارد منتن خوانند وآنچه بوی وی تیز
کمتر دارد طیب خوانند چون با عسل بیامیزند ودر چشم کنند روشنایی
بیفزاید ودر ابتداء نزول آب کشیدن ایمن باشد از نزول وتب ربع را مفید
بود وبادها بشکند وخون بسته که در اندرون بود تحلیل دهد وبرداء
الثعلب با سرکه طلا کردن سود دهد وثالیل مسماری وغددها چون با موم
وروغن خلط کنند نافع بود وبا سرکه بر قوبا طلا کردن نافع بود ومقوی باه
بود وچون با سرکه غرغره کنند علق از حلق بیرون آورد وبر گزندگی سگ
دیوانه نهادن یا باسیسی یا با حنطیا یا با اشامیدن بغایت نافع بود وچون تریاق
بگدازند وبر گزندگی عقرب ورتیلا مالند نافع بود واگر با شراب
وفلفل وسذاب بیاشامند گزندگی را نافع بود وچون با سکنجبین بیاشامند
شیری که در اندرون بسته باشد بگدازاند وصرع را مفید بود ودفع
هرهاء حیوانات بکند وزخم تیر وتیغ زهردار ومقدار نیم مثقال مستعمل
بود وحیض براند وبچه بیندازد واگر اندکی در سوراخ قضیب نهند
نعوظ تمام آورد واگر با روغن زنبق در شیشه کنند وچند روز بگذارند

فی منافع الوفر
فی تقویة الباه
فی لسع الحشرات

بعد از آن در قضیب مالند زن ومرد لذتی عجیب یابند واگر در سوراخ دندان
نهند درد ساکن کند وبریزاند واگر نیم درم از وی با ب لسان الحمل حل کنند
و با ادویه که ممسک بود طبیعت آن بیاشامند وبدان ادمان کنند فالج
وخدر را نافع بود ودرد مفاصل سرد وبواسیر ومغص را نافع بود وحب
القرع بکشد اما مضر بود بجگر ومعده واسحق گوید مصلح آن اشق است
وصاحب تقویم گوید مصلح آن جوزبوا بود یا قرفه وبدل آن محروث
بعد از آن که بآب بجوشانند وصافی کنند بوزن آن بود حلیقه
روقرات وحزابتر گویند وگفته شود حلبلاب لبلابست وگویند لا
غیه وهر دو گفته شود حلم قردامت وگفته شود حلیمو
نوره است وگفته شود حلاق الشعر بیلوس است وگفته شد
حلحل وحلال سوبجان هندیست طبیعت آن گرم وخشک در دوم
وگویند نافع بود جهت نقرس ودرد مفاصل ودرد نواها وبلغم
ومسهل خلطهاء غلیظ بود وحب القرع وکرمها بکشد اما سبوس را
غلیظ کند ومصلح آن کثیرا وکاشنی بود   اماموں وآمومی
گویند بشیرازی ماهلو طبیعت آن گرم وخشک در دوم وگویند
در سوم وآن دو نوع است یک نوع مشهور است که بشیرازی
ماهلو گویند ونوعی دیگر بسیاوشان است چوب وی زرد
بود که بسرخی مایل بود وبرگ وی سبز بود وخرد وگل وی
زرد بود وکوچک ونبات وی مقدار یک وجب بود وبهترین
آن دهی رنگ بود خوشبوی منضج ورمهای گرم بود و

فی علاج المفاصل والبواسیر

بپیشانی ضماد کنند درد سر ببرد وچون با بادروج بر گزندگی
عقرب ضماد کنند سود دهد وورم چشم که از گرمی بود وورم
احشا چون با زیت ضماد کنند نافع بود ودرد رحم چون فرزجه
از وی بخود برگیرند ودر طبیخ آن نشینند ونقرس را سود دهد وکسی که
گزیده یا جگروی معلول بود چون طبیخ آن بیاشامد نافع بود وسده
جگر بگشاید وبول براند ومقدار مستعمل از وی دو درم بود
لیکن مصدع بود ومنوم مسکر واز جمله مسکرات بود وصاحب تقویم
گوید مصلح آن صندل وگلاب بود واسحق گوید مضر بود بمعده
ومصلح آن تخم کرفس بود وشادفرق گوید بدل آن بوزن آن اسارون
بود وبوزن آن وج وبوزن آن نیمه سبز بود حمر تمر هندیست
وگفته شد حماض الاترج در اترج گفته شد حماض بری بود وبستانی
وبری را سلق بری خوانند وآن بیشتر جبلی بود اما در خاک ریزه
ونمیر سست بود وآنرا بیونانی لوطاق اغریقی گویند وبیر(؟)ازی
بج آنرا حلیموا گویند در نقرس ودرد مفاصل طلا کردن نافع بود
وسوفه صفراوی را سود دهد وبستانی را بشیرازی ترشک
خوانند ماننده کاشنی بود وورق آن ودر وی حموضتی بود
ورطوبت فضلی انج وبهترین وی بستانی بود ترش طبیعت
آن سرد وخشک بود در دوم وتخم آن سرد بود در اول ودر دوم
قبضی بود ودر بزر گفته شد واگر تخم آن بیش از گزندگی عقرب
بیاشامند وعقرب بگزد زخم بوی نرسد وورق آن چون بپزند

فی لسع العقرب

وشکم براند وچون بپزند وبا نیت بریان کنند وکشنیز خشک
واندکی زیره وآب انار دانه بروی ریزند شکم ببندد وغیر بریان
کرده بیخ ومرغ صفرا بود نافع بود وقطع قی بکند وغثیان صفراوی
ساکن کند ودفع خمار کند واز وی گل خوردن سود وبگزندگی عقرب
نافع بود وچون با شراب بپزند وبدان مضمضه کنند درد دندان
ساکن کند وبر خنازیر ضماد کردن ودر ورمهاء بن گوش نافع بود و
اگر با سرکه بپزند وبر بهق ضماد کنند نافع بود وچون بر جرب مالند
صحت یابد واگر بیخ وی در گردن بندند دفع خنازیر بکند وچون
سحق کنند وزن بخود برگیرد قطع سیلان کهن از رحم بکند واگر
با شراب بپزند وبیاشامند یرقان زایل کند وسنگ مثانه
بریزاند وحیض براند واگر یک مثقال بیخ وی بکوبند وبا دبس
بسرشند وبخیسند بیخ واسهال دموی را نافع بود حماض الماء
در آب روید وورق آن بدرازی انگشت بود نزدیک بورق کاشنی
وساق وی کوچک بود وبر روی تخمی سیاه رنگ بود که بسرخی زند
وطعم وی ماننده طعم حماض بود شکم براند چون پخته بخورند
وتخم وی چون سحق کنند با شراب بیاشامند غم ببرد ونفس
را خوش دارد وتوحش زایل کند وخفقان گرم را بغایت سود
دارد ومقعد مسترخی صلاح آورد وچون بپزند وبر اعصاب مالند
خارش زایل کند وتخم آن وورق آن چون بخایند درد دندان
ساکن کند وبن دندان محکم کند واگر ادمان اکل آن کنند یرقان

علاج الکلف
فی البیج والاسهال
فی الخوف

زایل کند **حماض الاثب** اکشوث است و کفته شد **حماض البقر** حماض
بریست و کفته شد **حماض نهری** حماض بستانیست و کفته شد **حمص
الارض** احا الارض است و آن خراطین است و کفته شد **حمص**
خشك است و کفته شد **حمص** بپارسی نخود کویند سفید
و سرخ و سیاه و کرسنی بود و بری و بستانی بود بری کمتر بود و تند
تلخی دارد و بستانی غذا نیکو دهد و سیاه بقوة تر بود و اما
بهترین آن سفید بزرك بود و طبیعت آن کرم و تر بود در اول
و کویند خشك است در اول طبیعت نرم دارد و بول براند و منی بیفزاید
و باه برانکیزد و حیض براند و منفخ بود و لون را صافی کند و درد
را نافع بود و نمش ببرد و ورمها کرم را سود دهد و روغن آن قوبا
را ببرد و ریشهای بلید و سرطان و خارش بدن را نافع بود و نقیع وی
درد دندان و ورم بن دندان را نیکو بود و آواز صافی کند
و غذا شش بدهد چون از آن دو وی و شیر حسوی سازند و طبیخ
نخود سیاه سنك کرده بریزاند و در ادرار بول از همه نخودها
زیادت باشد و فالج و مرضهای سرد و درد مفاصل که از رطوبت
بود نافع بود و باه زیادت کند تا بجایی که چهارپایان
مثل کاو و کوسفند و شتر و اسب چون نخود سیاه بخورند
بجای علف قوت باه ایشان زیاده شود و سه کرده بکشاید
و چون برکه خیسانده و همچنان خام بخورند و آب آن بیاشامند
باشتها انعاظ تمام آورد و قضیب را محکم کند و در نخود سه خاصیت

في الخواص

[illegible]

موجودات که بمجامعت کردن محتاج این سه خصلت است
اول آنکه طبعش ملایم منی بود و دوم آنکه کثیر الغذا بود و سیوم
آنکه مولد ریاح بود و نفخ و هر غذایی و دوایی که جهت تقویت
باه خورند باید که این سه خصلت داشته باشد و آن نخود
است و زرده تخم مرغ نیم برشت اما نخودکی که قحط کرده و شاید
داشته باشد بغایت مضر بود و نخود سیاه بچه بیندازد و
جذام را نافع بود و کرندکی جانوران و ادویه کشنده و اولی آن بود که میان دو طعام
خورند و مضرت وی کم شود بخشخاش و حجم نخود ثقیل بود بمعده و مصلح وی
معجون کل بود **حیرا** ابوخلسا کویند و آن شجار است و رجل الحمامه نیز
کویند و کفته شد در لف **حخم** بلغت اهل شام لسان الثور است
بقول صاحب مفرده و صاحب منهاج کوید حخم خم است که آن نبات حسنه
است و صفت هر دو کفته شد **حمض** مرض خوانند و آن اشنان است
و کفته شد **حماط** نوعی از انجیر است و کفته شد بعون الله **حاجم**
صاحب منهاج و صاحب مفرده کویند از قول اسحق بن عمران که حبق نبات است
و در شام حبق نبطی کویند نبات وی بغایت سبز بود و کل وی
سفید و تخم وی مانند تخم ضبق بود طبیعت آن کرم و خشك بود در
دوم مزلق سر درد را نیکو بود و سده دماغ که از بلغم بود بکشاید و زکام
تر را نیز نافع بود و مسیح کوید کرم تر و خشك تر از نشاهسفرم بود و غیر
کوید مقوی دل بود و تخم وی بریان کرده با روغن کل و آب سرد
اسهال کهن را نافع بود و صاحب منهاج و صاحب تقویم کویند سرد و خشك

بود در اول حرارت معده و جکر ساکن کرداند چون طبیخ وی بیاشامند با جلاب
یا سکنجبین و معده و جکر از اخلاط پاك کند و این مولف کوید که صاحب
منهاج و صاحب تقویم خاصیت بستان افروز است این که کفته اند از
آنچه اسحق بن عمران کفته خواص حبق بستانیست و بسیار روی مثانه را بود
و مصلح وی کند و حماما بود **حمام** بپارسی کبوتر کویند طبیعت وی جالینوس
کوید کرم است و تر کوشت وی کرده را نیك بود و منی بیفزاید و فالج
و لقوه و خدر و استرخاء بدن را نافع بود و شریف کوید چون زنده
همچنان باپر بسوزند و سحق کرده در چشم کشند تاریکی و شبکوری ببرد
و در خواص آورده ابن زهر که هر خانه که کبوتر بود از خدر و فالج و سکته
و جمود و سبات ایمن باشد و این خاصیت در وی هست و این مولف کوید
که در خواص آورده اند که زهره کبوتر سفید چون در چشم کشند تاریکی
و غشاوه ببرد و اکر مداومت بر کوشت کبوتر نمایند ذکا آرد
و دیسقوریدوس کوید خون ورشان و شفانین حمام چون کرم بود و
در چشم کشند جراحتی که در وی بود زایل کند و خون حمام خاصه
قاطع رعاف بود وقتی که از حجاب دماغ بود و بیضه وی بغایت کرم
باشد و کبوتر از کبوتر بچه سبك تر باشد و اولی آن بود که با آب غوره
یا سرکه و کشنیز بپزند و چون بخورند مغز خیار انجی آن بخورند
یا تخم خیارین **حمار اهلی** صاحب منهاج کوید کرم و خشك بود در سوم
و صاحب تقویم کوید از قول اسحق که کرم و تر بود و خاکستر کوشت و جکر وی
چون بازیت بر شقاقی که از سرما بود بمالند نافع بود و خاکستر وی

في الخواص

علاج تعسیر حیض

بازیت بر خنازیر نهند بپزد بود و جذام را سود دهد و کوشت وی و جکر چون بپزند
و در طبیخ آن نشینند کزازی که از خشکی بود بغایت سود دهد باشد یا بریان
کرده بیاشامند بجوز نه صرع را سود مند بود و بول وی درد کرده را سود مند بود
و این مولف کوید اکر بیضه خر در قدح مالند باصلاح آورد و رنك آن
محل باز رنك دیکر اعضا کردد و اکر سبا و سوده چند روز بمصروع دهند
صرع از وی زایل شود و اکر بر برص طلا کنند قطع کند و در خواص آورده
اند که پوست پیشانی وی چون بر کودکی بندند که بترسد دیکر نترسد و کویند
چرك کوش وی چون بخورد کودکی دهند که کریه دیکر نکرید و هم در خواص
آورده اند که کسی را که عقرب کزیده باشد نعوذ بالله باو آواز بلند در کوش خر کوید
که عقرب مرا کزید و او از کوش بر خر نشنید درد از وی زایل شود و خود اندر دکر رد
و اکر پوست پیشانی وی پاره مصروع با خود دارد تا یکسال تمام چون سال نو شود
دیکر نو با خود دارد نکاه تا سالی دیکر صرع از وی بکلی زایل شود بامر الله تعالی
و در خواص ابن زهر آورده است که چون خر صرد سك را ببیند ناخوش آید
حمار وحشی بپارسی خر کور کویند عبد الملك بن زهر کوید که نظر بر چشم
وی کردن صحت چشم نکاه دارد و منع نزول بکند و این از خواص است و جالینوس
کوید کوشت وی چون جوان و فربه بود نزدیك بکوشت ایل بود و بغایت
غلیظ بود پیه وی چون بر کلف طلا کنند سود مند بود و چون با روغن
قسط بجوشانند جهة درد پشت و کرده که از بلغم بود و باد غلیظ نافع بود
و زهره آن جهة داء الثعلب و دوالی ما لیدن سود دهد و این مولف کوید
اکر مغز استخوان وی با روغن کل بکدازند نقرس و ریشها را سود دارد و اکر

في الخواص الوفيرة

علاج لسع عقرب

علاج دق

واگر معتمر سرا او با کرفس وانگبین مدقوق را دهند چند نوبت نافع بود
وگوشت وی چون بپزند باب و نمک ودارچینی و زنجبیل و مرق آن بیا
شامند وگوشت چرب آن بخورند درد مفاصل را و بادهاء غلیظ را سود مند بود
وگوشت وی بسیار خوردن تمدد آورد در معده و بطی الخروج و ثقیل بود
بس اولی آن بود که از پی آن جوارشات مسهله چون مشهر باذان و تمری
خورند واما آن حنظل ملقم خوانند و تخم وبراهیند گویند
و بعربی کبیت و بتبرادی کوست و بکرمانی خر زهره و بلفظی دیگر
خربزهٔ روباه خوانند نر و ماده بود مادهٔ وی سفید و سست بود و نر سخت
باشد وچندانکه سفید تر بود بهتر باشد و پوست وی باید که زردی
بود که بسفیدی مایل بود اگر بکبودی زند بود و اگر در درخت یک حنظل بیش
نبود آن کشنده بود و آن بزرگی حنظل بود بهترین وی سفید ماده
رسیدهٔ هندی بود که وصف کرده شد و طبیعت آن گرم است در سوم
و خشک در دوم بو حسا گوید گرم و خشک است در دوم و کندی گوید

مر الموص

سرد و تر بود و وی محلل و مقطع بود و درد مفاصل و عرق النسا و نقرس
و اعصاب را چون از سردی بود نافع بود بغایت و دماغ را از اخلاط
پاک کند و تخم وی مسهل بلغم غلیظ بود از مفاصل و اعضا
و مسهل مرار اسود و اصفر بود و قولنج ریحی بگشاید و ورقی وی صرع و
مالیخولیا و وسواس و داء الثعلب و داء الحیه و جذام را سود مند
بود خاصه چون با ادویه مخلط کنند مانند انیسون و افتیمون و نمک
هندی و صبر سقوطری و ایارج فیقرا و حنظل و اگر در طبیخ حقنه کنند

همچنان از دو درم تا چهار درم شاید قولنج را بگشاید و مرهٔ سودا را
خام بیرون آورد و تخم آن شربتی نیم درم بود با عسل و با ادویهٔ دیگر
و نیم بود و باید که بغایت سحق کنند و اصلاح وی بکتیرا کنند و تخم

في لسع العقرب والافاعي

وی سودمند بود گزندگی عقرب و افعی و طلا کردن و خوردن و حکایت کند
اعرابی که عقرب چهار موضع بگزید و دو درم از وی باشامیدم در حال
صحت یافتم باذن الله تعالی و در حقنه جهة کسی که حقنه داشته

نافع في البواسير

باشد سود دهد و بخور کردن بواسیر را نافع بود و چون بخور بکنند
بچه بیندازد و بکشد و اسحق بن عمران گوید چون بگیرند حنظلی و سر آن
بردارند و تخم آن بیندازند و آن روغن زیبق پر کنند و سوراخ بگیر
بگیرند با بگل و در آتش نهند تا چند جوش بزند و بعد از آن بر گیرند
و بر موی مالند سیاه گرداند و رها نکند که زود سفید شود و مسیح

في علاج الاستسقاء

مشتی گویند که اصل وی چون بجوشانند جهت استسقا بغایت
نافع بود و کرتکیانی حنظل باید که در گرمای گرم و سرمای سرد استعمال
نکنند اسهال دموی آورد و مضر بود بمعده و مصلح آن کتیرا بود
و مصطکی و بدل آن گویند حب النیل است و گویند بدل آن حرمل
وچهار دانگ وزن آن قثاء الحمار و گویند بوزن آن حرمل وچهار دانگ
وزن آن قند حنا بهترین آن بود که بغایت سبز بود و در حال خرد
کرده باشند طبیعت آن گرم است باعتدال و گویند معتدل است در گرمی و سردی
و عیسی گوید سرد است در اول و خشک در دوم طبیخ وی سودمند بود
جهت ورمهای گرم و سوختگی آتش و جهت شکستگی استخوان و ریش

دهن و درد و رمها جهت جفاف کنند و نیم مثقال چون بیاشامند قولنج

مر الموص في الجدري

قولنج بگشاید و از خواص وی آنست که چون کسی را ابتدای آبله باشد
حنا باب بسرشند و بر کف پای نهند ایمن باشند تا آنکه آبله در چشم
بر آیند و این مجربست و اگر تخم وی یک مثقال با عسل بسرشند و لعوق
کنند دماغ را بغایت مفید بود و در خواص ابن زهر آورده است که چون
حنا بکه بسرشند و بر ناخن بنهند و ببندند ادمان کنند نیکو کند
و اگر پای را بوی خضاب کنند شب با مداد بول آنکس سرخ رنگ بود و
مضر بود بحلق چون بیاشامند و مصلح آن کتیرا بود حند قوقی
بتبرازی اندقوقا گویند و پارسی دو اسبست بری و بستانی
بود بری را درق و حبافا گویند و بیونانی لوطراغریوس و معنی آن
جندقوقای بریست و از آن بستانی طریفلون خوانند بهترین وی
بستانی بود طبیعت آن گرم بود و خشک در آخر درجهٔ دوم و گویند
در آخر درجهٔ اول و گویند در سوم کلف را نافع بود و روغن

في حب عاس

وی درد مفاصل را سودمند بود و درد اشتین و عصاره [illegible]
باعسل سفیدی چشم ببرد و بری و بستانی صرع را سودمند بود و
استسقا و بول و حیض براند و روغن وی جهت بادها که در
اعضا بود و اگر طفلی دیر بحرکت آید چون بروی بمالند زود بحرکت

في الباه

آید و اگر در طبیخ آن نشینند مثل عمل کند و تخم وی مهیج باه بود و اگر
آب وی بر کسی که عقرب بزند در دساکن کند و چون بعضوی
سالم بزنند لذع و وجع پیدا کند و چون عصارهٔ وی سقوط

کند صداع آورد و وی خناق آورد و درد حلق و مداوی آن بکشنیز و کاشنی کنند
حنا الغوله بنجارات و ابوخلسا گویند و گفته شد حنا قریش خراز
الضراست و گفته شد حنا مجنون وسمه است و گفته شود بعون الله تعالی
حنطه گندم است بهترین وی آن بود که میان صلابت و لین بود و فربه باشد
و میان سرخی و سفیدی بود و سیاه نبود طبیعت آن گرم بود و معتدل
باشد در تری و خشکی و چون بکوبند و بر گزندگی سگ دیوانه نهند نافع بود
و چون بخایند و بر دمامیل نهند بگشاید و روغن وی قوبا را زایل کند و وی
بهترین غذاها بود اما تا حنطة رومیة خندروس خوانند و خالاون نیز گویند
و گفته شود بعون الله حوک باذروج است و گفته شد جوز هندی
مرنج است و گفته شود ان شاء الله تعالی جوز رومی اگر و تین خوانند و بور گویند
و آن درختیست که پوست وی تند بود و گل وی گرم بود در درجه سوم و
خشک در اول و برگ وی ضعیف تر از گل وی بود و صمغ وی کهربا بود و تخم
وی لطیف تر از صمغ وی بود و اثرا سی خواست و ورق وی چون با سرکه بر نقرس
ضماد کنند بغایت نافع بود و تقطیر البول را سود دهد و تخم وی منع ابستنی
میکند و شیخ الرئیس گوید که لطیف بود و سخت گرم نیست و یک مثقال
از وی عرق النسا را سودمند بود و اسحق گوید یک مثقال از وی بعد از طهر
با سرکه سودمند بود جهت آبستنی حمص حمص گویند و آن ثمر هندیست و گفته
شد جاورس از گندم سفید بجوید بچشند باشد حوجم ورد احمر است و گفته
شود ان شاء الله تعالی حومانه بعربی گویند و بیونانی طرخیلون و گفته شد
حوران دحو این هر دو اسم طرخون است و گفته شود بعون الله تعالی

حور امخندان بستان افروزاست وکفته شد حیه ماراست وآن انواع است و
آنچه درتریاق استعمال کنند قرص افعی بود که از کوشت افعی بود وبا دفعه
وصفت ومنفعت آن در مرکبات کفته شود ان شا الله تعالی حیاة الموتی
قطران است وکفته شود حی العالم آبرون خوانند ومعنی آن بالحی ابدا است
یعنی همیشه زنده وهر کبرک آن نیفتد ودایم سبز بود وبشهار تیز خوانند
بعضی کویند که بستان افروزاست وبعضی کویند تخم آنست واین هردو خلافست
وآنچه محققست نوعی از ریاحین است که در تبریز بسیار باشد ودایم
سبز بود وحی العالم دو نوع بود کوچك وبزرك بود دیسقوریدوس
کوید سه نوعست یك نوع کوچك وخورد بود ودرجایهای سایه ودربن دیوارها
وکوهها روید وغصبان وی کوچك بود ویك شاخ بیش نبود وورق بسیار دارد
نبد بك وجب بود وکل وی زرد بود ودر قوت مانند نوع بزرك بود واز آن
بزرك بستانی بود وکوهی نیز دارنی یك کز بود قلان وبطبری انکشت باشد
وبهترین وی بستانی بود طبیعت آن سرداست در سیوم وخشك در اول
وهر دو نوع یعنی کوچك وبزرك نافع بود جهت ورمهای کرم وحکه وآسینه را طلا کردن
وچون تنها یا باسویق در حمره ضماد کنند نافع بود ودر ریشهای پلید ودرد کم شدن
در چشم پیدا شود وسوختگی آتش ونقرس بغایت نافع بود وآب وی بقدار
بیست درم بیاشامند سودمند بود جهة سرسام که در جکر ودرهم باشد
ومسهل صفرا بود ومبرد وجهت کزیدکی رتیلا بغایت نافع بود وچون آب
وی با روغن کل وسرکه برسر نطول کنند درد نافع بود وجهة اسهال وقرحه
روده نافع بود وچون با شراب بیاشامند کرم درازا بیرون آورد وچون زنی بحیله

في سم الرتيلا

برکیرد قطع سیلان رطوبت مزمن رحم آورد واکر در چشم کشند درد آنرا نافع بود
وفولس کوید چهار درم آب وی با سکنجبین چون بیاشامند حرارت دم را ساکن کند
وصفرا هم وقوت بدن بدهد ودیسقوریدوس کوید نوع سیوم را
بقلة الحمقاء البریة خوانند وبعضی طیلاقون کویند واهل روم ابلیوبخو اند
واین نوع میان سنکستانها روید وطبیعت آن کرم بود ومقرح جلد باشد
وچون با پیه کهن برخنازیر ضماد کنند تحلیل دهد وحی العالم مضر بود
بسپرز ومصلح آن کل ارمنی است حیضل حدقست وکفته شد بعون
الله وحسن توفیقه باب الخا خانق النمر صاحب منهاج کوید خانق
النمر والذیب وبعضی قاتل النمر والذیب وهی حشیشة ودر صفت قاتل النمر
کوید قوته کقوة خانق النمر وهو ثمرة بین بدین تقدیر از این دوام وما
بعیت آن بیکی سهو کرده باشد وآنچه محققست ان شاء الله تعالی کفته
شود خانق النمر نباتیست که چون پلنك وکرك ویوز وسك وخوك
وغیر آن بخورند خناق شان بکیرد وازان جهت قاتل النمر کویند
مخصوص است به پلنك زیرا که او را زود تر بکشد وآن نوعی از مازریون
است بتحقیق اکرچه بعضی کویند خربق سیاه است وبعضی کویند که اسقلبیاس است
واین هر دو قول خلافست آنچه کفته شد یقینیست ووی را اقونیطن
اقونیطن کویند وطبیعت آن کرم است در چهارم وخشکست در سیوم
درجه خانق الذیب قاتل الذیب هم خوانند ودر قوت مانند خانق
النمر است اما مخصوص بکرك بود زیرا که وی را زود تر میکشد وآن بتحقیق
خربق سیاه بود طبیعت آن کرم وخشکست در سیوم چون بکوبند ودر

خام افشانند وکرك بخورد بمیرد خانق الکلب قاتل الکلب نیز خوانند ودر
عمل همان فعل میکند بلکه زیادت لیکن سك را زود تر میکشد ووی هم حیوانی
بود که دنبال داشته باشد واز هندوستان بخیزد وآنرا اندرانی
کویند وکفته شد خاتم الملك ساداوران است وکفته شود بعون
الله تعالی خامالاون صاحب منهاج کوید حرباست وصاحب منهاج
کوید نوعی از مازریون سیاه است وکوینده اول کوید خامالاون مازریون
است وکفته شده است که آن اسد الارض است واین سهوست اسد
الارض حرباست وکفته شد وخامالاون مازریونست وبسبب اشتراك
اسم سهو کرده اند وهم صاحب جامع کوید از قول بعضی از متاخران که اسد
الارض خامالاون مالرباست که آن مازریون سیاه بود بدین تقدیر
قول صاحب منهاج معتبر تر باشد وخامالیون وکمالیون نیز کویند خامالاون
لوقس معنی لوقس بیونانی سفید بود وبعربی اشخیص کویند وبربری
ادادا ودر الف کفته شد اشخیص سفید وسیاه خامالاون لامیش
اداداء اسود بود وآن خمالیون وکمالیون نیز کویند وآن خانق النمر است
وکفته شد خامالاء بیونانی یعنی زیتون الارض وآن مازریون
است وکفته شود انواع آن خالید ونیون وخالدونیون هم کویند وآن
کویند که دو نوع بود بزرك وآن اعروق الصفر خوانند وکوچك وآنرا
مامیران ومعنی خالدونیون دواء الخطاطیف بود وازان جهت این نام
بوی نهاده اند که پرستوك چون بچه وی در اشیانه نابینا شود مادر
برود وشاخی از مامیران بیاورد ودر اشیانه نهد بینا کردد بامر الله تعالی

في امراض العين
في علاج جسم

وابن از خواصست فتبارك الله احسن الخالقین خالاون کند روعیات و
کفته شد بپارسی کاکل خوانند ودر حندروس کفته شود ان شا الله انواع آن
خامامیلن بابونج است وکفته شد خامابیطس معنی آن بیونانی بلوط
الارض بود وآن کمادریوس است وکفته شود بعون الله تعالی خامافیطی
معنی آن بیونانی صنوبر الارض بود وآن حماد کوچکست وافطی حمان بزرك وکفته
شود ان شا الله تعالی خاشه شیطرج است وکفته شود بعون الله تعالی خبه
بزر الخزامت وشیرازی آنرا شیفترك خوانند وباصفهانی خاکشی وبتبریزی
سوادرون وبترکی .... وبهترین وی سرخ خلوقی رنك بود خرد شیرین وطبع
آن کرم وتر بود شش را سودمند بود وحصبه واصحاب سودا وچون با شیر
بنات بیاشامند بدن را فربه کند ولون را نیکو کرداند خبازی بپارسی خر کویند
وشیرازی نان کلاغ واین نوعی از ملوکیه است وکویند ملوخیا بستانی وملوکیه
بری ونوعی از ملوخیا بقله یهودیه خوانند وملوکیه کویند وآن خطمی است
بری وی لطیف تر از بستانی بود وطبیعت آن سرد وتر بود در اول وکویند
معتدل بود در کرمی وسردی وکویند که تدبین در وی هست ومعتدل بود
وفولس کوید کرم وخشکست واین دروغست وورق وی چون بکوبند با اندکی زیت
ونحل ضماد کنند نیکو بود وقتی که خام باشد وورق بری با زیتون نافع بود
بر سوختگی آتش وحمره طلا کردن وطبیخ وی چون زنان در آن نشینند صلابت رحم
نرم کرداند وازان مقعده نیز وورق وی با بیخ آن چون بجوشانند نافع بود جهت
نهرها وادویه کشنده وبر کندکی رتیلا ضماد کردن نافع بود وبول براند و
تخم وی چون خلط کنند با تخم حندقوقا بری با شراب بیاشامند درد مثانه

في الجرب
في علاج سمها

ساکن کند وچون ورق وی بپزند وبر دمامیل نهند و ورمهایی که احتیاج بپختن بود بگشاید وماده بیرون آورد وبدان حقنه کردن جهت کزندگی روده و معقد ورحم سود دهد وآنچه بستانی بود معده را بد بود وچون تر بود مثانه را نافع بود وتخم وی جهت خشونتی که در سینه وشش ومثانه حادث شود نافع بود واگر بپزند باروغن وبر ورمها ضماد کنند که درد کرده ومثانه بود نافع باشد واگر بر ورمهای گرم ضماد کنند نافع بود وسودمند بود جهت سرفه که از خشکی بود وخشونت سینه را هم نافع بود وبول براند وشکم نرم دارد وورق وی چون بخایند همچنان خام وبا اندکی نمک ضماد کنند بر ناصور که در چشم بود پاک گرداند وگوشت برویاند وچون ضماد کنند بر کمین وبر دبلی که سبب آن از تری بود یا سپوسه باشد سودمند بود وچون بر گزندگی عقرب ضماد کنند خاصه چون با زیت بود نافع بود وگل وی نافع بود جهت قرحه امعا وگرده ومثانه اشامیدن وضماد کردن وقضبان وی نافع بود جهت روده ومثانه وشکم نرم دارد ونوعی از خبازی بری بود که مستعمل مره وخام بود تا بعدی که گاه باشد خون بیاید **خبز** بهترین آن بود که از گندمی آفتاب رسیده پاک فربه صلب بود ونانی که وی را سمید وحواری گویند دیر خوار از شکم بیرون آید ونفخ در وی بود ومولد ریاح بود وسده جگر وسنگ کرده پیدا کند وشکم ببندد ونان خشکار سبز غلیظ کند وخونی که از وی حاصل شود میل بسیاهی داشته باشد ونان حواری تر فربه کند ونان که نخاله [نخاله ابیا] داشته باشد زود از شکم بیرون رود لیکن غذا اندک دهد وآنچه نخاله اندک داشته باشد ضد آن بود ونان فطیر نفخ در وی زیادت بود [نفخه]

خمیر داشته باشد ونان خشک کهن شکم ببندد ونان نرم خشکار چون ماء آب کشد ونمک وبورق با خمیر زایل کند وشکم نرم دارد واصحاب قولنج را سود دهد وغذا اندک دهد وبدترین انواع نانها بود که از گندم بپزند وحرب وحکه وبواسیر پیدا کند ومصلح وی ادهان وحلاوات والبان بود وبهترین نان سمید بود وغذا بیشتر دهد ودیر هضم شود ودر گرده معتدل بود وبد نفخ کند وشکم ببندد وسده پیدا کند واولی آن بود که نمک وخمیر داشته باشد وبا اسفیدباج وطباهجات شور خورند وبعد از وی حواری وگندم وی میان سمید وخشکار بود ومتوسط بود در کثرت غذا وقلت آن وسرعت هضم وبطی آن وتدبیک بود بسمید در اکثر احوال شکم ببندد واصحاب کبد را سودمند بود ومعده قوی گرم ودیر هضم شود ومولد ریاح ونفخ بود وسده وسنگ کرده احداث کند ومصلح آن زنجبیل المربی بود وبعد از آن ماء العسل خوردن وبحمام رفتن وخوابهای دراز کردن مناسب بود نان فرنی بد بود ودیر هضم شود ومزاجهای خشک را سودمند بود ومصلح آن شیرینیها ست نان قطایف شکم ببندد ومولد خلط غلیظ بود ومصلح آن شربتی بود نان برنج بهترین آن بود که از برنج سفید خوب کیرند در طبیعت سرد است وخشک غذا زود دهد وشکم ببندد ودیر هضم شود ومصلح وی روغن بادام بود نان جو بهترین آن بود که از جوی تازه فربه پزند وطبیعت آن سرد وخشک بود شکم وغذا اندک دهد وبد بود ومصلح وی چیزهای چرب باشد خبز الغراب القوان خوانند وگفته شد خبز القرود لوف است وگفته شود

بعون الله تعالی **خبز المشایخ** بخور مریم است وگفته شد **خبث الحدید** بپارسی ریم آهن خوانند وبشیرازی رمه آهن وقوی تر از همه خبثها بود وآنرا بخورند خواص دین بهترین وی بولادی املس با رهای کوچک تنک بود که بروی خشونت بود وطبیعت آن گرم وخشک است در سیوم مجفف رطوبات بود وچون با شراب کهن بیاشامند وخون بواسیر قطع کند ومنع آبستی بکند وچون بخود بر گیرند بیم بارد خون رفتن باز دارد وقطع سلس البول بکند وسفل را محکم کند وچون بیاشامند جهت شیر که در پستان بسته بود سود دارد ومقدار دانگی مستعمل بود وخبث الحدید بقوة زنجار الحدید بود وچون با سکنجبین بیاشامند منع مضرت دوایی که کشنده بود بکند مانند بیش واز خوردن خبث الحدید همان عارض شود که از خوردن برادة الحدید عارض شود وعلاج وی همچنان کنند که کسی که برادة خورده باشد واولی آن بود که مدبر کنند صنعت آن بگیرند خبث الحدید وسحق کنند ودر سرکه انگوری خیسانند چهارده شبانروز وبعد از آن خشک کنند وسحق کنند وبروغن بادام بریان کنند بعد از آن استعمال کنند باه را زیادت کند ودم سیرز تحلیل دهد واعضایی که محتاج بتجفیف بود ومعده وجگر وسپرز وتقطیر البول وقرحه امعا ومثانه را نیز مفید بود وبدل وی چون مدبر بود اطریفل کوچک است وچون غیر مدبر باشد خرف است **خبث الفضه** ثفل فضه یعنی نقره بهترین آن بود که سپید تنک بود [وتنک] قابض بود بغایت ودر وی جذب وتجفیف بود جرب وسعفه وریش را نافع بود وچون در مرهم کنند منع خون انداختن کند [بکند]

وازبواسیر نیز **خبث النحاس** در قوت نزدیک است بخبث الحدید ومس که سوخته بود اما ضعیف تر از مس سوخته است **خبث الرصاص** قوت وی مانند رصاص بود محرق طبیعت آن گرم وخشک بود نافع بود جهت ریش چشم وبدل آن اسفیداج الرصاص بود **خترق** افتین است وگفته شد **ختم الملک** خواتیم الملک گویند وان طین مختوم است وگفته شود بعون الله تعالی **خثاء البقر** زبل البقر است بپارسی سرگین گاو گویند چون بر ورمهای غلیظ نهند تحلیل کند وچون ببویانند ودر سوراخ بینی دمند خون رفتن باز دارد ومجموع زهرها را نافع بود چون بخورند وگرم بر بدن زنبور [زنبور] وعقرب نهند نافع بود ومستسقی را بدان طلا کنند سودمند بود و بهترین وی آن بود که در فصل بهار گیرند وچون خشک کنند ببوزانند ومستسقی بیاشامد بغایت نافع بود واگر زنان بدان بخور کنند زادن بر وی آسان گردد وبچه مرده بیندازد واگر زنده بکشد ودر خواص ابن زهر آورده است که چون بر ثآلیل بندند قلع کند **خندقوق** عنکبوت وگفته شود ان شاء الله تعالی **خدع الرجال** بزر البنج است وگفته شود بعون الله تعالی **خردل ابیض** اسفند اسفید است وگفته شد **خرء الحمام** جوز جندم است وگفته شد **خرقی** خلرات وگفته شود ان شاء الله تعالی **خروع** بپارسی بید انجیر خوانند وبشیرازی کنتو بهترین وی بحری بود طبیعت آن گرم وخشک بود در دوم وگویند تر است سخن که بیکم وخشک

في نفع الرئة وجفاف صدر

في لسع العقرب

في تقوية الباه

نافع وجع السموم

علاج استسقاء

في الحمل

ا

است در درجهٔ سوم مسهل بلغم بود و قولنج بگشاید و فالج و لقوه را نافع بود
و صاحب منهاج گوید شربتی از وی ده دانگ مقیّئ بود و صاحب تقویم گوید
شربتی از وی پاره درم بود اعصاب را نافع بود و هر صلابتی که بود چون
با شامند یا ضماد کنند نرم گرداند و میحیا از وی سفید کرده چون سحق
کنند و یا شامند مسهل بلغم و مره و رطوبت مائی بود و قی آورد و غثیان
باز دید کند و ورق وی چون بکوبند و با مویز خلط کنند و ضماد کنند ورود
ورمهای بلغمی و ورمهای گرم که در چشم بود سود دهد خواه پخته و خواه
خام و نقرس و درد مفاصل را چون ضماد کنند بغایت نافع بود اما خوردن
وی سینه را مضر بود و مصلح وی کتیرا است **خراطین** زغاد گرم گویند
و آن امعاء الارض است و مولا ارض نیز خوانند و آن کرمی است سرخ دراز که
در زمین نمناک بود در شب کل و طبیعت آن گرم و خشک بود و خشکی وی
در درجهٔ سوم چون بکوبند و بر جراحت اعصاب ضماد کنند و سه
روز رها کنند بغایت سودمند بود و با پیه مرغابی جهت درد گوش
نافع بود و چون با شراب بیاشامند بول براند و یرقان را نافع بود و سنگ
کرده بریزاند اما مضر بود با اعصاب دماغی و مصلح آن روغن بادام بود
و در بند کردن قضیب اثری تمام دارد خاصه چون بشویند و خشک
کنند و با روغن کنجد بطلا کنند **خریع** عصفرات و گفته شود بعون
الله تعالی و صاحب مفرده گوید نوعی از حرشف است که بزبان بربری
ماهودت خوانند **خرنوب نبطی** خروب گویند و خرنوب الشوک و قوم
قرنی نیز گویند بپارسی کور خوانند و اهل شام مغربی خوانند و بعضی

خرنوب و گفته شود ان شاء الله تعالی **خرنوب شامی** بپارسی کور خوانند و بیشتر از وی
کودک کاز روی آنچه خشک بود بهتر باشد از تر طبیعت وی قابض بود و سرد
و خشک و خشکی وی در دوم بود و گویند گرم است در اول شکم ببندد با وجود
شیرینی که دارد و معده را بکوید و ادرار بول کند خاصه چون با عقید العنب برند
ده باشند و جالینوس گوید چون تر بود شکم نرم کند و معده را بد بود و هضم
نشود و چون خشک بود شکم ببندد و بول براند لیکن دیر هضم شود و چون
نارسیده بود و بر ثآلیل مالیدن نافع بود و سحق می باید کرد بالله و مقدار مستعمل
از وی پنج درم بود و روفس گوید غذای بدن بد دهد و طبیعت ببندد و ریش معده
را نافع بود و ابوساسیوس گوید سودمند بود جهت اسهال با فراط و قوت
بدن بدهد و امعا را پاک کند از اخلاط بلغمی فاسد اما مجفف اعصاب بود
و مصلح آن لعاب بهدانه و نبات بود و صاحب منهاج گوید فاینصی وی کم کند
و گویند مصلح وی ماء العسل بود و جلاب و بدل خرنوب ما از وی سوراخ ناکرده
بود بوزن آن و گویند طراثیث بود و گویند بوزن آن **خرنوب هندی** خیار چنبر
است و گفته شود ان شاء الله تعالی **خرنوب مصری** ثمرهٔ سنط است و آن خرنوب
نبطی بود و گویند قرظ است و گفته شود و ابن مولف گوید خرنوب چهار نوع است
بلکه پنج نوع مصری و هندی و نبطی و شامی و باز هندی دو نوع میشود خر
نوب شامی کبر کاز روی است و خرنوب نبطی کودات و خرنوب مصری قرظ
است و خرنوب هندی خیار چنبر است و در هندیک نوع خرنوب شامی بود
که بغایت بزرگ باشد چنانچه شاخی از وی بمقدار یک گز و زیادت بود و
خردل بهترین آن بستانی بود تازه و به سرخ رنگ و چون بکوبند زرد بود

۱۴

طبیعت آن گرم و خشک است در چهارم از خواص وی آنست که در عسل بکوبد
اندازند عسل خود باند و نجوشد و چون بکوبند و در دماغ دارند عطسه
آورد و چون بر نقرس ضماد کنند نافع بود و بر داء الثعلب همین سبیل خاصه بر
وی و در عرق النسا و در سپرز و هر دردی که مزمن که باشد چون خواهند که جذب
آن از عمق بدن بکنند بظاهر بدن ضماد کنند و از بخور وی گزندگان بگریزند و خو
ردن وی قطع بلغم بکند و چون با عسل یا با موم که گداخته باشند بیامیزند و بر روی مالند روی را پاک کند و ورمهای مزمن و خنازیر را تحلیل
دهد چون با کبریت و سکنجبین بر وی طلا کنند و بر جرب و قوبا طلا کردن نافع
بود و مولف گوید اگر کسی قوبا داشته باشد بگیرد خردل کوفته و قدری که از حمام
بیرون آید و گرمابه را نرم دراکند بعد و بر قوبا مالد چنانکه خون آلود شود
بعد از آن خردل کوفته بران بمالد نزد آب بسیار از وی روان شود و صحت
یابد و رازی گوید جهت درد دندان دایمی بی ورم چون سحق کرده بر دندان نهند
عجایب بیند و چون بر برص طلا کنند سود دهد و ضماد کردن بر سر جهت
لیثرغس نافع بود بغایت و سدهٔ مصفاة بگشاید و درد ار وهای چشم بکوبد
را نافع بود خاصه چون بکوبند و در آب بپزند و با عسل در چشم کشند و اگر آب
وی در گوش یا دندان چکانند درد ساکن کند و سبوس بکداند و لخاق حج
را سودمند بود و باه را زیادت کند و تنها کهن زایل کند و مقدار مستعمل
از وی دو مثقال بود و خردل بری خلطی بد از وی حاصل شود و بزرگی آن را
قی خوانند و همه انواع آن معطش باشند و درد سر آورند و مضر بود بدماغ
و مصلح وی آن بود که با بادام و سکر بخورند و باید که در خوردن بعد از آن هندی ملح

اضافت کنند و یا شامند و صاحب تقویم گوید مصلح وی صندل و کافور و کلاه
بود و بدل آن دو وزن آن حب الرشاد است و گویند بدل آن دو وزن آن
تخم شلغم بود **خردل بری** لبسان است و گفته شود ان شاء الله تعالی **خردل
فارسی** نوعی از خردل است که انرا اسفند سفید گویند و خردل سفید گویند
و گفته شد در الف و ابن مولف گوید خردل سفید حب آن دو مقدار حب خردل
سرخ بود و آن غیر حرف **خرو** خیروع خوانند و آن حبا نیست و گفته شد
خرفق بزبان اهل دمشق خردل فارسی است و گفته شد **خربق ابیض** نبتی است
که پوست وی مستعملات به بیخ کبر ماند و گیاهش چنان الحمل ماند و درا
زی ساق وی چهار انگشت بود و مجوف بود و بطعم از خربق سیاه تلخ تر بود
و از بیخ وی ریشهای بسیار درسته باشد ما مقدار سادون و نوعی هست که در سته
ندارد و اصلی بود و بغایت صلب بود و بهترین آن بود که سفید بود و زود
متفتت شود و لعاب داشته باشد و در حال زبان را بگزد بعد از آن بگوید سخت
و طبیعت آن خشک است در وسط درجهٔ سوم و قولی گوید گرم و خشک
در دوم فالج و صرع و درد مفاصل را سود دهد و مقیی بلغم بود و اخلاط
سر دید و معده را پاک کند از اخلاط مختلف مثل بلغم و سودا و چون زن بخورد
برکیرد حیض براند و بچه بکشد و لبن وی بر بهق و جرب و قوبا طلا کردن
نافع بود و آن در شیافات جهة دفع تاریکی چشم استعمال بود و روشنائی
چشم بیفزاید و اولی آن بود که یک رطل از وی پاره کنند و در سه رطل آب
خو یا سد سه روز بعد از آن بپزند و صافی کنند و قتی که دو دانگ از آن
بماند و خربق بیندازند و دو رطل عسل مصفی بر سر آن آب کنند و بجوشانند

وکف آن برداراند وچون بقوام آشوبه رسد فرو کیرند وشیر بچه از وی حلقة
بود به آب کرم واین سالم بود واین هر کس که بیاشامد واکر سحق کرده وبوی وی
بدماغ رسد معطش بود وسرفه پیدا کند وخناق باز دید کند وافراط کردن در آن
آدمی را بکشد ومقدار ما خوردن از وی پنجسو بود وکسی که آن خورده باشد بوی آن
چون مرغ نخورد وبمیرد وصاحب تقویم کوید مصلح وی مصطکی بود ومداوای
کسی که خربق خورده باشد بمرق مرغ کند وبویهای خوش وکسی که آن بیاشامد
شاید که معدهٔ وی خالی بود وانخواص وی آنست که چون با سویق وعسل
بسرشند وموش بخورد بمیرد ووی هم سم کلاب وخنازیر بود وبدل آن جوز
القیء است یا ماهی زهرج **خربق اسود** حرارت وی زیادت از خربق ابیض
بود وورق وی بورق خیار ماند اما شکافته تر بود وسیاه تر وساق
وی کوچک بود وکل وی سفید باشد واندکی بسرخی مایل وتخم وی مانند
خکلانه بود وبیخ وی سیاه بود وریشها داشته باشد وبهترکه بود
بپوست بیخ وی مستعمل باشد ووی در زمینهای خشک روید وچون وی را بشکنند
از اندرون آن چون غباری بیرون آید وبهترین وی آن بود که میان فربهی و
لاغری بود وبسیار کره بود واندرون کره مجوف بود ورنک بیرون وی سیاه
بود مانند سعد واندرون ندو بن وی اندک ریشه باریک داشته باشد
وآنرا لخالن ریک خوانند ورجل الراعی کویند ومالیوذیون ومالیوس نین کویند
وطبیعت آن کرم وخشک است در سیوم کوشت مرده بخورد وباسرکه برص وبهق طلا
کردن نافع بود ووسواس ومالیخولیا را ببرد وچون با موم وکلند وآب زفت
یا روغن قطران بیامیزند وبر جرب مالند نافع بود وچون باسرکه بپزند وبدان

مضمضه کنند درد دندانرا ساکن کرداند وبخور کردن همین عمل کند واکر تودیث در درخت
انکور بوید اکر از آن انکور شراب سازند مسهل بود وچون در داروها چشم کنند قوت
باصره بدهد ودفع سودا بکند از جمیع بدن ومسهل صفرا وبلغم لزج بود وصفرا
غلیظ دفع کند زیادت از سقمونیا ودر علتها مزمن که محتاج بدا دوی مسهل بود
ما نند ... وسقیفه وخوده نافع بود بغایت ومرهٔ صفرا ومرهٔ سودا ابرا
با سابی وشربتی از وی نیم درم بود تا نیم مثقال با فوتنج وصعتر وادویه کرم
لطیف که معده را سود دهد وبعضی کنکنجبین خود باشند با شراب شیرین
بعد از آن بجواب بپزند یا بمرغ ومرق آن بیاشامند ومسهل بلغم وصفرا وسودا
بود اما مضر بود بکرده وباشد که خناق آورد ومقدار دو درم تیغ پیدا کند
ومصلح آن دوقو او کثیرا وقطراسالیون وصعتر بود وبدل آن نیم وزن آن کندس
ونیم وزن آن ماهی زهرج بود وکویند بدل آن کندس است وپوست بیخ کبر ماش
وکویند بدل آن نیم وزن آن مازریون است وچهار دانک وزن آن غاریقون
وکویند بدل آن کیبکج است **خردل ابیض** خردل فارسی است وکفته شد
خرزهرج دفلی است وکفته شود بعون الله تعالی **خرء الدیک والدجاج**
سرکین خروس ومرغ بود مجموع سرکین ها سخن ومجفف بود وکتابیزهٔ قولنج
با شراب یا سرکه بیاشامند وتریاق قطرخانی بود با عسل وچون سحق کنند وبرکف
نلکیمک دیوانه نهند سودمند بود **خرء الفار** سرکین موش کرم بود بر داء الثعلب
طلا کردن سودمند بود خاصه چون با سرکه باشد واکر با کندر وشراب بیاشامند
سنک کرده بریزاند واکر از وی شیاف سازند وکودکان بخود بر که شکم باز بند
وچون بپزند ودندان نشسته عسر البول را نافع بود واکر در چشم کشند سفیدی که در چشم

علاج في السعال الکلبي

في بياض العين

بود بپرد وثمره برویاند ورطوبت قرنیه ساکن کند **خرء الضفادع** طحلب
است وکفته شود بعون الله تعالی **خربز** بطیخ است وکفته شد **خرامقان**
بنابیت شکل سنبل الطیب اما لون وی مایل بسبزی بود وبیخ آن مانند بیل
بود وبوی آن هم به بیل ماند ودر طبیعت وخاصیت نزدیک است بیبل ودر طعم
اندک حلاوتی دارد هم **خرفه** بقلة الحمقاء است وکفته شد **خرنباش** مرماحوز
است وکفته شود ان شاء الله تعالی **خرکوش** لسان الحملان وکفته شود بعون
الله تعالی **خرطال** قرطمان کویند وهرطمان وکفته شود ان شاء الله تعالی **خرنوع**
ثمر غزارات وکفته شود بتوفیق الله تعالی **خرمیان** جندبادستر است وکفته
شد **خرف** لطیف ترین خرفها خرف سرطان بحری بود وطبیعت خرف
سرد وخشک بود وجلا دهنده است خاصه خرف شور وخرف سرطان
خشک چون سحق کنند وما بجندان تخم ترنج کوفته طلا کنند بهق وکلف
وغش زایل کند ومرهمی که از ایشان سازند جراحتها را زود بصلاح آورد
وجرب وقرحها را بغایت نافع بود وخرف شور بر نقرس طلا کردن نافع بود
وبا سرکه طلا کردن برقی با وجرب وحکه وسعفه وحصف سودمند بود وخرف
غضار چینی بود دندان را جلا دهد وخرف مضر بود با عصاب ومصلح
وی روغن بنفشه بود ومقدار مستعمل از وی دو درم بود **خرامی** خیری
بریت بشیرازی ادوانه کویند طبیعت آن کرم ولطیف بود ومفتح بود دماغ
سرد را وچون بیاشامند سوء المزاج سرد را نافع بود وجکر وسپرز را بزودی
بمیان بخورد کند هر بویی کنده که باشد زایل کند ومفتح رحم بود ومجفف
رطوبتی که از آن روانه بود ورحم را پاک کرداند وچون زن فرزجه از آن بخود

برکیرد آبستن شود بفرمان خدای عزوجل وچون سحق کنند وبا آرد بسرشند
وبر جراحت ضماد کنند نیکو کرداند **خسف** جوزاست وکفته شد **خس**
بپارسی کاهو کویند بری وبستانی بود بهترین وی بستانی بود تازه برک بود
طبیعت آن سرد وتر بود در سیوم وکویند در دوم حرارت معده را نیکو بود
وخواب آورد وبول براند وخونی از وی متولد شود نیکوتر از همه بقول ومیل
بسردی داشته باشد وجهت آب کردن نافع بود وآنچه ناشسته بود در وی
نفع کمتر بود وآنچه شسته باشد نفع در وی زیادت بود واکر در میانه شراب
بآن نقل کنند مستی کمتر کند ووی زود هضم شود وتشنکی بنشاند با سرکه
اشتهاء طعام باز دید کند ویرقان را نافع بود وجهت ورمهای کرم وبر جمره
طلا کردن وبر وی ضماد کردن سودمند بود وبیخوابی زایل کند خواه خام خوردن
وخواه پخته وقطع سیلان منی بکند ودرد چشم که از کرمی بود ضماد
کردن سود دهد وتخم وی چون بیاشامند سودمند بود جهت کسی که
بسیار محتلم شود وقطع شهوت جماع بکند وکاهوی بری لبن وی
در قوت مانند لبن خشخاش بود سیاه وقطع سیلان منی بکند مانند
بستانی ونیم درم لبن وی مسهل کیموس مایع بود وجهت کزیدکی عقرب
ورتیلا نافع بود وچون بیاشامند وبسیار خوردن کاهو چشم را ضعیف
کرداند وتاریکی آورد وحواس را تیره کند ومصلح آن هلیلهٔ مربا بود واولی
آن بود که عقیب وی قیفایا مقیه کنند وآب رازیانه در چشم چکانند وکاهو
مضر بود سیاه ومصلح وی کرفس بود ونعناع **خس الحمار** شنجار است
وهو فیلوس وابو خلسا نیز کویند وکفته شد **خسرو دارو** خولنجان است

في الجرص

نافع في لسع العقرب والرتيلا

وگفته شود بعون الله تعالی **خشخاش ابیض** بستانی بود و بهترین وی تازه فربه بود و طبیعت آن سرد و تر بود در درجهٔ دوم و گویند در سوم و عیسی گوید سرد و خشک است در سوم سودمند بود جهت سرفهٔ گرم و رطوبات معده و نفث دم و بادهای بینی که فرو آید از سر و با عسل منی بیفزاید و مقدار مستعمل از وی دو درم تا پنج درم مستعمل بود و چون وی شکم ببندد و آب وی شکم براند و وی منوم بود و غذا اندک دهد و مصلح آن عسل است با قند و صاحب تقویم گوید بسیار از وی مرخی بود شش را و مصلح آن مصطکی بود و سلیخه و اسحق گوید پوست وی مضر بود شش و مصلح آن مصطکی بود و پوست وی از دانه منوم تر بود چون بپزند و آب آن بر سر ریزند و آنکه چون ضماد کنند بر پیشانی بی‌خوابی را نافع بود و طبخ وی چون با آب بجوشانند تا نیمه باز آید نافع بود جهت جگر معلول و کسی که در شکم وی خلطی غلیظ بود

خشخاش اسود صاحب تقویم گوید بری بود و بستانی و صاحب منهاج گوید بری مصری بود و بهترین وی فربه تازه بود و طبیعت آن سرد و خشک است در سوم و گویند در چهارم و گویند در چهارم تر است ریشهای هوایی زایل کند و خشخاش سیاه چون بکوبند خرد و با شراب بیاشامند جهت اسهال و سیلان رطوبات مزمن که از رحم بود نافع است و چون با آب خلط کنند و بر پیشانی و صدغین ضماد کنند زایل کند بیخوابی را و چون ضروری بود در داروی چشم استعمال کنند سودمند بود و جهت حرارت جگر بغایت سودمند بود و مقدار مستعمل از وی نیم درم بود و دیسقوریدوس گوید چون بسوزانند و خاکستر آن با روغن

کل و سوکه بر جرب طلا کنند و حمام روند و بنشینند تا بعرق فرو آید بغایت نافع بود و چون سحق کنند و با سوکه بسرشند و بر صدغین طلا کنند درد سر که از گرمی بود و از حرارت آفتاب بغایت نافع بود و وی منوم و مخدر بود و مضر بود بر وی شش و مصلح آن تخم رازیانه بود و صاحب تقویم گوید مصلح وی روغن زنبق و نرگس بود **خشخاش زبدی** میقس بالوودس گویند و معنی آن خشخاش زبدی بود و در سفیدی چون ماست نبات این اسم بوی نهادند و بعضی او را فلیا خوانند و نبات وی و ورق وی و ثمر وی مجموع سفید باشد و تخم وی مسهل بلغم بود در قوت و طبیعت ترددی عیله‌مک بود **خشخاش مقرن** خشخاش بحری بود و غلاف آن مانند ساق گاو بود میان سیب و برا مقرن خوانند و نبات وی در کنار دریاها روید و در نقرس طلا کردن با شیر نافع بود و چون بیخ وی بجوشانند تا آب آن با نیمه آید و طبیخ آن بیاشامند سودمند بود جهت علت جگر که از خلطی غلیظ بود **خشخاش بحری** خشخاش مقرن است که گفته شد بعون الله تعالی **خشکبیس** علی خشک است که از کوهستان فارس خیزد از حدود کازرون در میان جص و طبیعت آن گرم و خشک بود و گرمی و خشکی وی زیادت از عسل بود و در قمل هم اقوی بود و بدل وی بوزن آن عسل است و نیم وزن آن کزنگبین و گویند زبک وزن و نیم آن عسل **خشل** مقل است و گفته شود ان شاء الله تعالی **خشکار** آرد وی بود که از وی نخاله نگرفته باشند **خشب الشوبیز** نیمادون است و گفته شود بعون الله تعالی **خصی** بهترین آن خایهٔ خروس فربه بود و بیضی و بدی بی خصیه بحسب حیوان است و طبیعت وی گرم و تر بود و بعضی گویند سرد و خشک است و غذایی نیکو دهد خاصه خایهٔ خروس فربه و منی زیادت کند

من الجوارس
فی الباه

و وی دشخوار هضم بود خاصه که از حیوانی پیر بود و مصلح آن انجدان و فودنج کوهی و نمک و صعتر بود **خصی الثعلب** بهترین آن شیرین فربه بود که از زمین بیرون آید و طبیعت آن گرم و تر بود در اول تشنج و تمدد و فالج را نافع بود و شهوت جماع برانگیزد و انعاظ تمام آورد و مقوی باه بود قایم مقام سقنقور خاصه با شراب و مقدار از وی یک مثقال بود تا ده مثقال و صاحب مفرده گوید شربتی دو مثقال آورده اند و صاحب

(من اسرار الحکمة)

منهاج و صاحب تقویم گویند تربیت و صاحب مفرده که ابن بیطار است در جامع آورده که آن بخیت در آنجا قول صاحب جامع معتبرات و این مولف گوید که این بخیت و نبات دو مقدار یک و حب بود و کل ادعوان رنک دارد بغایت نازک کشیش و تردیک بکل لبلاب صغیر و حال آنکه ابن بیطار تمام این نقلها از مفردهٔ غافقی کرده بلکه تمام کتاب غافقی نقل کرده و با هم خود باز خوانده و پدر این ضعیف بوقت این نیفتاده اند و بدل آن بوزن آن بوزیدان است و بوزن آن تخم تره تیزه و گویند بوزن آن تخم ترجیر و بوزن آن بوزیدان بود و نیم وزن تخم انجره و گویند بوزن آن تخم اسپست و دو وزن آن تخم ترجیر بود و صاحب تقویم گوید مضر بود ما معده را موافق بود و مصلح آن عصارهٔ لسان الحمل است باسکو **خصی الکلب** بخت مانند خصی الثعلب و آن دو نوع بود کوچک و بزرگ و مانند بلبوس بود بشکل اما بدرازی مایل بود و آن نیز برفوق

(من العجیب)

نوعی بود و یکی فربه بود و یکی لاغر و گویند نوع بزرگ مرد بخورد و باز جماع شود فرزند نرینه آورد و اگر نوع کوچک زن بخورد فرزند مادینه آورد و طبیعت آن گرم و تر بود در نوع بزرگ رطوبتی بود فضلی محلل ورمهای بلغمی و ریشهای پلید خورنده را نافع بود و قلاع و غله و ناصور را سود دهد

(فی العجیب)

و گویند چون تر بخورند باه را زیادت کند و چون خشک بخورند قطع شهوت بکند و جالینوس گوید اگر نوع بزرگ بخورند باه را زیادت بکند و اگر نوع کوچک بخورند منع آن کند زیرا که برخلاف یکدیگراند و وی مسخن شش و سینه بود و مصلح آن صمغ عربی و خشخاش سیاه بود **خصی الهرس** جلوبیات و گفته شد و بیخ نانخواه لسو دسطریون گویند **خصی العجاجل** خایهٔ گوساله چون خشک کنند و بکوبند و بیا شامند نعوظی تمام آورد و مقوی باه بود **خصی الایل** خایهٔ بز کوهی چون

(فی الباه)

خشک کرده با شراب بیاشامند نافع بود جهت کزندگی افعی **خصیه البحر** جند بیدستر است و گفته شد **خشنف** خربزهٔ نارسیده بود که بشیرازی آنرا هویک گویند و این مولف گوید که ابن سویدی در مفردهٔ خود آورده که این مضعف باه است **خضلاف** درخت مقل است و گویند مقل مکی است و گفته شود بعون الله تعالی **خطمی** بهترین وی سبز کوهی بود که گل وی سفید بود و آنچه بستانی بود بورد الزواني خوانند و بهی را تخم المنج و بیونانی آلیا و گل وی را کثیر المنفعة

(من الخواص)

خوانند طبیعت آن سرد و تر بود و گویند گرم بود با اعتدال و در وی تلیین بود و انضاج و ارخا و تحلیل و بر بهق طلا کردن با سرکه سود مند بود و قتی که در آفتاب نشینند و ورمهای ظاهر نرم کرد اما آنچه در بن گوش بود و خنازیر و دبیلات و ورم پستان که از حرارت بود و ورم مقعد که هم از گرمی بود و درد مفاصل با پیه مرغابی طلا کردن نافع بود و عرق النسا و نقرس و رعشه و طبیخ وی چون بیاشامند

(فی عرق النسا)

عسر البول و قرحهٔ امعا و سنگ گرده و عرق النسا و رعشه و خلطهای خام غلیظ نافع بود خاصه چون با شراب پخته باشند و چون با پیه بط و مرغ آبی بکوبند و بر شراب البطم و زن بخورد بگیرد جهت ... و انضمام آن بغایت نافع بود خاصه چون با

في درد دندان

بخته باشند وطبیخ وی اهین علل کند وطبیخ وی چون با سرکه جوشانند وبدان مضمضه کند
درد دندان را ساکن کرداند وتخم آن خواه خشک وخواه تر بکوبند وبا سرکه بر بهق طلا کند
زایل کند وچون خطمی بجوشانند وطبیخ آن بر کرد تکی مالند سودمند بود وچون با نبید
وسرکه بر اعضا طلا کنند دفع مضرت کزندکان بکند ودیسقوریدوس کوید مجبر اعضای
منکسر باشد ومقوی آن وسه درم از وی قولنج را نافع بود وچون بیاشامند قولنج را
فرود آورد وخون حیض را بنز وبول واند وجهت اخلاط سوداوی بغایت مفید بود وصداع
وشقیقه را ضماد کردن نافع بود وبا آرد جو وعسل بر ذات الجنب ضماد کردن سودمند بود
واکر ورق وی با اندکی نبیذ ضماد کنند بر کزندکی جانوران نافع بود وبر سوختکی آتش
همچنین وخطمی جهة سرفه کرم سودمند بود خاصه چون با شراب وآب کرم لعاب
وی بکیرند وباقند بیاشامند وورق وی ضمادات ذات الجنب سودمند بود وبیخ
وی چون با آب بیامیزند وبیزند مفاصل واعضای صلب را نرم کرداند وورق
چون خشک کنند وبکوبند وبدان سر وریش بشویند نیکو بود وپاک کرداند وتخم وی
یک جزو وآرد استخوان خرما دو جزو برکه بیرشند وبر ورم قضیب ضماد کنند تحلیل
کند ومولف کوید خطمی کوی جهة نقرس کرم ضماد کردن با کلاب بغایت
مفید بود وجهة سرفه صفراوی با نبات سفوف ساختن وبا جلاب
کرم خوردن نافع بود واین مولف کوید اکر لعاب خطمی بکیرند وبا عسل وروغن کاو
نیز داکد بخوارند زاید دهند آسان بزاید وصاحب منهاج کوید مثقال از خطمی
قولنج را نافع بود چون بیاشامند واسحق کوید مضر بود بلثه ومصلح آن عسل است
وصاحب تقویم کوید مضر است بمعده واحشا ومصلح آن عناب زریک بود
وبدل آن کوید حبازی است وکویند بدل خطمی سفید نیلوفر است خطر دیه است

في الكسر جبر كسر الاعضاء

في النقرس والرخفة

في حد الثنا

وکفته شود ان شاء الله تعالی خطاف یا ابی پرستوک خوانند ودیسقوریدوس کوید
چون بکیرند بچه نخستین وی وقتی که مادر او وی بود وشکم وی بشکافند دو سنک
پاره در شکم وی بود یکی یک رنک بود ویکی مختلف رنک از هر یکی چون در پوست
کوساله یا کوسفند کوبی یا کاو کوبی چنان آنکه خاک بر وی نشیند وبر بازوی مصروع
بندند یا وکردن صرع از وی زایل شود باذن الله تعالی وخوردن وی روشنایی
چشم بیفزاید واکر بسوزانند وخاکستر آن در چشم کشند باصره را قوت دهد واکر با عسل
بیامیزند ودر چشم کشند بهتر بود واکر با عسل بیشترد وسرکه وکسی که جرب داشته
باشد یا دا ایضا در حمام طلا کنند وبنشینند تا با عرق فرود آید وبعد از آن آب
بر خود ریزد نافع بود واکر نمک سود کرده شود خشک ودو درم او را بیاشامند
خناق را نافع بود ودماغ وی چون با عسل در چشم کشند در ابتداء آب که نازل
شود بغایت نافع بود وچشم وی چون سحق کنند بروغن زنبق بر ناف زن بمالند
نزدیک نفاس سودمند بود وابن زهر در خواص آورده است که چون بکیرند سر دو
پرستوک نر وماده وبآتش بسوزانند ودر شراب اندازند هر کس که از آن شراب
بخورند مست نشود وخون وی چون بخورند دندان جا بجه نداشته ثبوت ایشان
زایل شود وشیخ الرئیس کوید سرکین وی چون در چشم کشند سفیدی ببرد و
ارسطو کوید در منافع اعضاء حیوانات زهره پرستوک چون بدان سعوط کنند
موی سر وریش که سفید شده باشد سیاه کرداند ودندان نیز سیاه کرداند
بر چون نخواهند سعوط کردن دهن را بروغن زیتون ناره کنند تا دندان را سیاه نکند
وسرکین وی چون با دهن کاو بیامیزند وبر موی سیاه طلا کنند سفید
نشود وابن مولف کوید که در خواص آورده اند که پرستوک برود وموی از پای او

في الجوس في الصرع

في بياض العين

في السواد صبغه

ودر آشیانه بنهد تا هیچ حیوانی موذی گرد آشیانه وی نگردد فتبارک الله احسن
الخالقین **خطبان** حنظل است وگفته شد **خفاش** وطواط خواستند بپارسی
شب پره خواستند وبشیرازی موش کور شریف گوید چون بکشند وبرو [illegible]
پیش از بلوغ طلا کنند منع رستن موی بکند وچون در روغن کنجد بجوشانند
آن روغن عرق النسا را نافع بود خاصه چون چند نوبت مکرر بمالند وگویند چون
بپزند ومرق آن بیاشامند شکم براند ودرد رگ را سود دهد وخاکستر وی
روشنایی چشم زیادت کند وابن زهر در خواص آورده که چون سر وی در ظرفی
مسین یا آهنین با روغن زنبق بپزند چنانکه مهرا گردد وصافی کنند وآن
روغن بردارند وبر نقرس طلا کنند نافع بود وفالج قدیم ورعشه وورم ودرد
اجساد ودبر را نافع بود واگر زنی دشخوار زاید زهره وی در فرج وی بمالند زود
بزاید واین مجرب است واگر دماغ وی در شب پای بمالند باه برانگیزد واگر با آب
بجوشانند تا مهرا شود ودر سوراخ قضیب چکانند بول براند واگر طبخ وی
در آبزن کنند ودر آن نشینند فالج را بغایت مفید بود ودماغ وی
چون بسوزانند وسحق کنند ودر چشم کشند سفیدی را که در چشم بود
زایل کند وسرگین وی چون بر قوبا طلا کنند سود دهد ودماغ وی با آب
بادروج در چشم کشند جهت نزول آب نافع بود واگر وی را در شب جامه خواب
پنهان کنند وکسی که بر آن خسبد نتواند بخواب رود وخواب بر وی متعذر گردد
واگر دل وی چنین کنند همین عمل کند واگر بیضه وی در برج کبوتر پنهان کنند
هرچند که کبوتر بود از آنجا نرود والفت گیرد واگر در سوراخ موش بنهند
همه موشان بگریزند وابن مولف گوید که در خواص آورده اند که خفاش از

درخت در آویزند برادر از آن مکان بگذرد وبولس [illegible] نهر قاتل بود **خفج**
خردل بریت ودر لبان گفته شد **خلال مأمونی** اذخر است وگفته
شد **خلاف** بپارسی بید گویند وخلاف بلخی بهرامج است وگفته شد وخلاف
نوعی از صفصاف است وصمغ وی از ورق بیرون آید وبعضی بر وی آن بود که
در کنار چشمها رسته باشد طبیعت آن سرد وخشک بود تخم وورق وی هر دو
قابض بود بی آنکه بگزد ودر وی خفتی بود وخاکستر وی در غایت خفیف بود
در بستن خون چون بر وی ضماد کنند تر کرده وصمغ وورق وی بغایت جلا دهنده
بود وخاکستر وی با سرکه بر ثالیل وغلا ضماد کنند نافع بود وورم بستان وریشها
وعلت حرارت که در ورم گرم بود وشربت وآب وی چون بیاشامند یا بر آن در حمام بریزند
بغایت نافع بود وآب وی صداع را زایل کند وآب ورق وی نیکو بود جهت
ماده که از گوش روانه بود وتخم وی بر ضیقی که بحد قرنیه باشد نهادن
نیکو بود وقطع خون رفتن بکند وصمغ وی جهت ضعف بصر سودمند بود
وآب وی جهت سده جگر ویرقان نافع بود ومقدار مستعمل از آب وی
بیست درم بود واسحق گوید مضر بود بشش اسیف ومصلح وی گلاب بود **خلبا**
قنه است بیونانی وگفته شود بعون الله وحسن توفیقه **خل** بپارسی
سرکه خوانند ووی مرکب بود از دو جوهر مختلف گرم وسرد وسردی
وی غالب بود بر گرمی وبهترین وی خمری بود طبیعت آن سرد وخشک
بود در سیوم وگویند سرد است در اول وخشک در سیوم ومعده گرم
را بغایت نیکو بود واشتها باز دید کند وقطع خون رفتن از هر عضو که باشد
بکند چون بیاشامند یا بدان بپاشامند یا بریزند وخوردن وی طعام را

هضم کند و اشتهای وی باز دید کند و صفراوی مزاج را نافع بود و بدان
مضمضه کردن دندان را محکم کند خاصه چون با شب یمانی بود و بن دندان
محکم کند خاصه چون با گلاب گرم مضمضه کند و چون صوف ناشسته بدان
تر کند یا اسفنج و بر جراحات نهند منع ورم ها بکند و ریشها که در بدن
پیدا شود و انجرم و غدد و جرب تر و سوختگی آتش و قی با و بیاسیر و داحس
چون بعضی از ادویه که موافق این علتها بود استعمال کند نافع بود و ریشها
پلید و خورنده چون دایم بسرکه بشویند زایل کند و چون پشم ناشسته بدان
تر کند و با روغن گل بر سر نهند درد سر که از گرمی آفتاب بود زایل کند و بجای
وی جهت استسقا نیکو بود و گرانی گوش را نیز مفید باشد و کرمی که در گوش
بود بیرون آورد و طنین زایل کند و اگر در گوش چکانند گرم آن بکشد و بیرون آورد
جانوران بر موضعی که نیش باشد گرم کرده وقتی که بدن سرد باشد جهت
آن و اگر بدن گرم باشد سرکه سرد همان موضع نهند بغایت نافع بود و جهة
دفع ادویهٔ کشنده گرم کرده بیاشامند خاصه مضرت افیون و شوکران
و خانق الفهد و شیری که بسته باشد و خون در شکم و چون در نمک بیاشامند
نافع بود جهت دفع مضرت فطر کشنده و چون بدان غرغره کند قطع سیلان
فضول از حلق بکند و خناق و لهاة را سودمند بود و علق که در حلق
جسته باشد بیرون آورد و ملطف اخلاط غلیظ بود و خشک کننده
شکم بود و تشنگی بنشاند و سپرز را نافع بود و معده را دباغت کند و ما
بیندفع کند چون بروی ریزند و جهت درد دندان که از گرمی و سودی
بود سود دهد بواسطهٔ آنکه او مرکب القوی است و سرکه کهان انگوری

في علاج الجرب
في علاج الاستسقاء
في دفع السموم
في علاج السموم

کبر ونبات ان سودمند بود جهت کزیدگی سگ دیوانه اما سرکه مضر بود سودا
وی مزاج را بر بسیار خوردن وی چشم را ضعیف کرداند و عصب را زیان دارد
و اکر مداومت خوردن وی کند با استسقا انجامد و چون با آب و قند ممزوج کنند
مضرت وی کمتر بود و صاحب تقویم گوید مصلح وی روغن بادام بود **خل**
العنصل یادبی سرکه عنصل خوانند سودمند بود جهت عرق النسا و بیخی
و ربو و چون بدان مضمضه کند بن دندان محکم کند و گند دهن زایل
کند خاصه چون هر بامداد بناشتا دو درم از وی بیاشامند
و چون در گوش چکانند گرانی گوش را نافع بود و چون بیاشامند چشم
را روشن کند و دندانرا محکم کند و آواز صافی گرداند و درد معده را نیکو بود
خاصه چون طعام در معده دیر هضم شود و مصروع را نیکو بود و کسی که
مرهٔ سودا بروی غلبه کرده باشد و سنگ مثانه بریزاند و اختناق
رحم و صلابت سپرز و درد و رکین بغایت نافع بود و لون را صافی کند و خاصه
در زمان نقاهت و درد و عصب زایل کند و از وی دو درم ابتدا کنند تا بیست
درم هر روز زیادتی می افزاید **صفت** آن بستانند اسقیل سفید پاک
و بکارد چوبین پاره کنند و در ریسمان کتان کشند و چهل روز در سایه بیا
ویزند بعد از آن یکی از وی در هشت من سرکه انگوری اندازند و شصت
روز در آفتاب نهند در تابستان از اول سرطان تا باخر سنبله و اگر
بعضی وی بود در سرکه بجوشانند در دیگی سنگین تا عنصل مهرا شود و فرو
گیرد و صافی کنند و بعضی یکمن عنصل را با ده من سرکه بیاشامند و ترده من کنند
و در آفتاب نهند و بعضی یک هفته در آفتاب نهند و آنچه دو ماه

في الحرارة في الرئة
في الدوار

در آفتاب بود قوة وی غالب بود و خاصیت زیاده **خلال** سبا بات بجنب
وادی القرن و بلغت اهل مدینه سدی و وی سبز بود در اندرون طلعه
صالحتر از طلع بود و آنچه رسیده بود سهل بود و آنچه نارسیده حملت
خلد بپارسی موش کور گویند و بشیرازی انکت برک و آن جانوریست کور و در
زمین بود و گویند که بیرون هست و بیخ نباتات و اشجار خورد و در شب باز و کند نیز
باشد و بطلب بوی پیاز و کندنا بیرون آید و اگر خواهند و را بگیرند پیاز و کندنا بر
سوراخ وی نهند بیرون آید و وی از جملهٔ سموم قتاله است و این زهر در خواص
آورده که خونی که در گوش وی بود چون بخناز بر طلا کنند بغایت نافع بود و اگر
سر وی بسوزانند و با قلقطار سحق کنند و کسی را که بچه کنده بود در چشم وی دمند
کند بچه برآید و کسی که تب ربع دارد چون بر وی بندند شفا یابد و مهرا دیر گوید دمع
وی چون بروغن گل بگدازند و بر بهق و برص و قوبا طلا کنند شفا یابد و مهرادیر
گوید ماغ وی چون بروغن و هر چیزی که از بدن بیرون آید چون بالند زایل کند
خلر جلبان خوانند و خرقی و آن حبیست نزدیک بکرسنه و در یزد و نواحی کرمان
و کوبان و لرستان بسیار بود و نبان بزند و خورند و در کچار چون تر بود بجان
نا پخته خورند اما دوار آورد و بزبان آن قوم کر و خوانند و بشیرازی مشوواین مولف
گوید آنرا اخرو خوانند هر کس که مداومت خوردن آن کند کنگ گردد طبیعت آن سرد و خشک
است غذا اندک دهد و خونی بد از وی حاصل شود و مولد سودا بود و اعصاب را
مضر بود و بغایت نفاخ بود و چون طبخ آن بعسل بیاشامند خلطهای بد از امعا
و حیض براند و محلل و ملین فضول سینه بود و اگر او بخورد ماست که سنه بود در
منفعت قوی و نوعی از وی هست که بزرگتر بود و وی پخته شاید خورد و وی را

في تسابيع

بیاله خوانند و آن نوع تری بود چون زنان بخورند شیرشان زیاده شود **خمر** ما و الغب
است و مدام و راح و مل و صهبا و بطلا و عقار و قهوه و قرقف و رحیف و نبید خوانند
بپارسی شراب و می و بشیرازی سیکی خوانند بهترین آن بود که قوام آن معتدل بود
و لون آن زرد بود و خوشبوی بود بی آنکه ادویه در وی کنند و متوسط بود میان
نوی و کهنی و آنرا ریحانی خوانند طبیعت آن گرم و خشک بود در دوم اما آنچه
سیاه بود غلیظ بود و دشوار هضم شود لیکن گوشت زیاده کند و آنچه سفید
بود و رقیق غذا کمتر دهد و محروری مزاج را موافق بود و ادرار بول کند و شکم
نرم دارد اما شراب سرخ متوسط بود میان سیاه و سفید و قوة آن میانه بود
در هر دو حالت اما آنچه سیرت بود غلیظ بود و نفخ در معده پیدا کند و شکم را
اما مثانه و گرده را موافق بود اما آنچه در وی تیزی بود در وی ادرار بول کند
زیاده بود و مصدع و شکن بود و آنچه عفص بود شکم بندد و در وی موافقت
اتصال غذا بیشتر بود و قطع سیلان مواد بکند و آنچه لین بود مضرت وی با عصاب
کمتر بود و ادرار بول کمتر کند و آنچه کهن بود مضر بود به اعصاب و حواس اما لذیذ
طعم بود لیکن چون بغایت کهن بود و رقیق و سفید بول براند اما مصدع بود و اگر
بسیار خورند مضر بود بمعده و آنچه نازه بود باد انگیز بود و دشوار هضم و بول را بند
و بهترین آن بود که گفته شد در اول نافع بود جهة شهوة کلی و رمد بلغمی
و غنی و شفا از هرها بود و هضم را نیکو بود و چون بکند تشنگی زایل کند و بول
براند و طعم خوش دارد و این مولف گوید چون شراب بقدر اعتدال خورند
جنانچه طبیعت بروی مستولی شود حرارت غریزی در دل زیاده کرداند و آن حرارت
در همه تن پراکنده گردد و معلومست که همه قوتها و احیائی که در تن کار کنند

الذ بواسطه حرارت غریزی کار تواند کرد پس چون حرارت غریزی زاید گردد قوت
جاذبه کامل تر شود و جذب غذا بهتر کند و قوة هاضمه هضم غذا بهتر کند و چون
حرارت غریزی قوی گردد بادها غلیظ را بگدازد و قوة دافعه بر دفع آن قادر
تر شود و آن بادهای غلیظ را دفع کند و رگها از بادها غلیظ ناپخته کند تهی
شود و بلغم از معده زایل کند و بادهایی که در امعا باشد شکسته شود
و بادها فاسد که در گذرگاههای عصب باشد زایل گردد و لاجرم حواس صافی
تر شود و رنگ روی خوب شود پس از آن واسطه قوة جاذبه و قوة هاضمه
غذا بهمه تن برسد و فربهی تن پدید آید و رگها فراخ شود و روح طبیعی و حیوانی
و نفسانی در همه اجزای تن مساوی شود و اگر افراط کند در وی نقص عقل بود
و سپرز و جگر ضعیف کند و مبطل باه بود و شهوت غذا ببرد و نسیان آورد
و رعشه و ربع و ضعف بصر و اعصاب و صرع و سکته و مرگ مفاجاة آورد
و التهاب و اوجاع و مداوای آن بفصد یا بقی بود و این مولف گوید اگر در شراب
افراط کند رگها پر شود و حرارت غریزی را نفس زدن ممکن نبود یا فرو میرد
یا ضعیف شود آن شراب ناهضوم بماند و بلغم گردد و مضرت آن در همه تن
پراکنده شود اما آنچه از آن فضلها در دماغ جمع شود آن دماغ یا گرم بود یا سرد
اگر دماغ گرم بود آن فضلها سوخته گردد و از وی دیوانگی و وسواس پدید آید
و درد سر و درد گوش و سرسام گرم ظاهر شود و اگر دماغ سرد بود بسبب آن بادها
بلغمها ینک سرد شود و زیاده گردد و از آن درد سر رطب و سبل و ضعف حواس
ظاهر شود اما آنچه از آن فضلها در دیگر اندام باز ماند از وی تبهای سخت
و اماسها و زردی و ضعف دل و معده و جگر پدید آید و آنچه از آن فضلها از جگر

بمانند اگر جگر سرد بود و شراب بسیار خورده شود حرارت غریزی ضعیف
شود و جگر سرد و تر بود و شراب را هضم نتواند کرد بدین سبب فضلها گرد آید
و در همه بدن پراکنده شود و سده پدید آید و باستسقا انجامد و اگر جگر گرم
بود بجهة گرمی شراب گرمتر شود و خون را بسوزد مایه صفرا و سودا زیاده گردد
و تبهای صفراوی و سوداوی پدید آید و ازین تفصیل که یاد کردیم معلوم شود
که همچنانکه در شراب اندک خوردن منفعت است در شراب بسیار خوردن
همچندان مضرت است و اگر خواهند که مستی کمتر کند رب غوره یا تخم
کرنب نقل کنند و غذا اکثر خورند و فالوده قندی خورند و نیلوفر بویند و اگر
محرور مزاج و لحورد نقل امرود و سیب و کاهو و خیار و مطلع کنند و غذا بعد
از شراب خوردن آش غوره و آش سماق و انار دانه خورند و دفع مضرت
آن شراب اترج یا ریباس کنند **خمیر** تری و خشکی آن بقدر رنگ بود در قلت
و کثرت و ثانیه آن گرم بود در دوم و کهن گرم و خشک بود در سوم و در وی
قوة متضاده بود و مرکب از سرد و گرم سردی وی جهة حموضه بود و گرمی
آن جهة عفونة و گرمی طبیعی از جهت نمک و آرد و در وی قوة جلا بود
طبیعت آن و جذب مادهٔ بلغمی بکند از عمق بدن بظاهر و محلل بود و منضج همه
ورمها خاصه دمامیل چون با نمک بیامیزند و اگر ضماد کنند بر وجعی یا ورمی
که در شب پای بود نافع بود و چون معتدل بود در آب خیسانند و بپالا
دمامه صافی کنند و دانگی طباشیر و طسوجی زعفران و دانگی قند در مقدار
سی درم از آن آب حل کرده بیاشامند تسکین حار بکند و تشنگی بنشاند و چون
خمیر در آب حل کنند و دانگی و نیم و زنک آن روغن بنفشه بآن بیامیزند و بآن غرغره

کنند نافع بود جهت ورم اندرونی حلق و چون در آب حل کنند و از آن حسوی سازند
و قطرهٔ چند سرکه بدان چکانند و بیاشامند قطع اسهال بکند **خمل** سوسنجانت
و گفته شود **خمان** دو نوعست بزرگ و کوچک خمان کوچک بیونانی خاما اقطی
گویند و گفته شد و بطبیه یبقه و گفته شد در باب باکه ثمر آنرا اهل خاما قدصان
بزرگ سوقه خوانند و گفته شود و هر دو مجفف بود و مدمل و محلل تحلیلی معتدل
و قوة خاما اقطی بیشتر بود و مسهلات سبب رطوبتی مایی که در وی هست نافع
بود و بیخ شاتره همین عمل کند و اصل آن چون با شراب بجوشانند و با طعام
بخورند مستسقی را دهند نافع بود و اگر کسی را افعی بزده باشد با کامیز نافع بود
و اگر برآب بپزند و نشینند در آب آن نشینند صلابت رحم نرم کند و ثمره آن چون
با شراب بیاشامند همین عمل کند و چون بر موی مالند سیاه گرداند و ورق
آن چون تر بود با پست جو بیامیزند و بر ورم گرم ضماد کنند و سوختگی آتش را که تازه
شده بود نافع بود و چون با پیه بز بر نقرس طلا کنند نافع بود **خم** حجر
است و گفته شد **خمه** اورا قبحنکشت است و گفته شد و هم گفته شود **خماهان**
سنگ حدیدی خوانند و آن حجری سیاه رنگ بود و دو نوعست نوع اول
از آن بغایت صلب بود و تیره رنگ و چون با آب بسایند محک آن زرد بود
مانند زنگ و آنچه ماده بود صلبی آن بغایت نبود و جوهر آن پاک بود و چون
با آب بسایند محک آن چون زنجفر بود طبیعت هر دو سرد بود و آن نوعی از آهن
است پارسی خماهن گویند و محکوک آن چون طلا کنند بر ورم و جراحت موضع
نافع بود حرارت آن بنشاند و ضربان ساکن کند و هر دو نوع آن خاصیت دهد
و درد چشمها و موی و صفراوی خاصه نوع ماده که تبرید و تسکین در وی زیاد

في الاستسقا

بود **خندریل** نوعی از کاشنی بریست اما بغایت تلخ بود و آنرا انصیدکوی ید ورق
آن بکاشنی صحرایی ماند و شکوفه و ساق وی همین سبیل لکن قدری کوچکتر بود و
بروی صمغی پیدا شود مانند مصطکی بمقدار باقلایی و قوة آن مانند کاشنی
بستانی بود بسبب تلخی وی زیاده تخفیف در وی بود و صمغ آن چون سحق کنند
و با مر بیامیزند و در خرقه بپیچند بمقدار زیتونی وزن بگیرند بر گیرد حیض براند
نبات آن همچندان با آب بکوبند و با عسل بسرشند و قرص سازند چون با آب
و با نطرون بیامیزند بهق را نافع بود چون بدان مالند و صمغ وی زیاده کرده
بود زایل کند و بیخ آن همین عمل کند چون تر بود و علی در وی
طوبی که در وی خفیده بود در بن موی سر باده خشامند موی زیاده زایل
کند و چون با شراب بیاشامند گزندگی افعی را نافع بود و آب آن چون با
بپزند و بیاشامند شکم ببندد و صمغ آن چون با کاشنی حل کنند و در چشم کشند
بادسبل که در چشم بود زایل کند و اگر دود دم با خمر بیاشامند یا بر موضع گزنده
افعی طلا کنند نافع بود و اگر آب ورق آن بر بواسیر طلا کنند قلع کند و این آنند
موی چشم همان عمل کند **خندروس** خالاون گویند و آن حنطهٔ رومیت
کاکل گویند طبیعت آن گرم و تر بود و لزج و غذای وی بسیار و تر از غذا گندم
بود و گرما غذای نیکو بود و از برنج غذا نیکوتر دهد طبیعت آن گرم و تر بود
و لزج طبیعت ببندد و معده را نیکو بود و چون با سرکه بپزند و بر جرب ضماد کنند
قلع کند و اگر بطبیخ آن حقنه کنند نافع بود جهت قرحة امعا **خنثی** برد
خوانند و بزبان بربری تیفلیس و ورق وی ماند
و ساق آن املس بود و انبار لغرنیم خوانند و بر سر آن گلی سفید بود و بیخ آن

في لسع الافعي

في البواسير

درازبود وکرد مسکل بطریقه بیخ نیلوفر وحریفه بود ودر اصل الختی کفته شد طبیعت
آن کرم وخشک وکویند سرد وتر ودیسقوریدوس کوید چون بیاشامند بول وحیض
براند وچون دو درم از وی با شراب بیاشامند جهة درد پهلو وسپرز نافع
باشد وبیخ آن چون بسوزانند وخاکستر آن ضماد کنند بر داء الثعلب موی برویاند
بعد از آنکه بصوف پاره موضع آنرا مالیده باشند واکر مطبوخ کنند در روغن
زیت ودر آن کنند وبآتش بجوشانند وبر شقاق که از سرما بود بمالند نافع بود
وبر سوختکی آتش سودمند بود واکر آن روغن در کوش چکانند درد وکرانی ببرد
واکر ورق وکل وبیخ آن بر کزندکی جانوران ضماد کنند نافع بود خاصه چون
با شراب بیامیزند واکر بیخ آن با دردی شراب بجوشانند وبر دملها نهند
وریشهای پلید وورمها که در پستان پیدا شود وورم خصیه ضماد کنند
نافع بود وچون باسویق بیامیزند نافع بود جهة ورمها کرم در ابتداء آن ضماد کنند
واکر آب آن بکیرند ودر کوش مخالف چکانند درد دندان زایل کند واکر بعضی سفید
با آفتاب بخرقه پاره بمالند نیک واین بیخ طلا کنند بغایت سود دهد واکر تخم وکل
وی با شراب بخورند نافع بود جهت کزندکی عقرب وشکم براند وبیخ آن چون
برقوبا طلا کنند زایل کند واکر بزیت بجوشانند ودر کوش مخالف چکانند
درد دندان ببرد واکر مطبوخ کنند باعسل وبر شکم مستسقی ضماد کنند نافع بود ومات
وی چون تر بود بپزند وباسرکه وزیت بخورند یرقانرا بغایت نافع بود واستسقا
وبسیاری مرار آورد ومصلح آن ... **خنفشا** شیرازی ...
آنرا ... کویند اکر با زیت بجوشانند ودر کوش چکانند درد ساکن شود ...
... کنند ودر خواص ابن زهر آورده که خنفشی چون در شب ... کنند ...

فی شقاق البرد و احتراق النار

فی لسع الحشرات

و الاستسقاء

شود وچون باند در شب سرکین کنند زنده کردد واکر سر خنفشا در میان
کبوتران اجتماع پیدا شود وشریف کوید اکر موخ وی باده کنند ومیل بدان
فروبرند وآن رطوبت در چشم کشند قوة باصره بدهد واکر با زیت بجوشانند
ودر کوش چکانند وبدان ادمان کنند کری ببرد وچون با زیت بپزند
چندانکه قوة باز روغن دهد واز آن روغن در بواسیر مالند نافع بود
واکر بدان ادمان کنند دانه بواسیر قطع کند واکر خنفشا را نیم کوفته کنند
وبر کزندکی عقرب بندند درد زایل کند **خولنجان** بهترین وی آن بود که سرخ
رنک وسطبر وکم کره بود وآن بیخ است که باز از وی آشیانه سازد بر لب
دریا در وقت بچه کردن وآنرا در خانه باز یابند واز زمین یونان خیزد
وزمین یونان آب برامده است کس آنرا نیابد الا در خانه باز آنرا بکیرند وبویند
وباده کنند وآنرا خرودارو خوانند وبترکی قره غات کویند طبیعت آن کرم
وخشک در دوم وکویند در سوم معده را نیکو بود ودرد قولنج
ودرد کرده را نافع بود وباه را زیاده کند وبوی دهن خوش کند وطعام
هضم کند وعرق النسا را نافع بود وبول براند چون از سردی کرده وقصبه
وصرع وصداع که از سردی بود وسرطان وخنازیر ودردها بلغمی وسودا
را نافع بود وباره شکند وبلغمی مزاج را نافع بود ورطوبت که در معده بود
کند وتحلیل می کند وهیجان آن واکر قرص در دهان کیرند نعوظ آورد
وصاحب جامع کوید یکدرم از وی چون سحق کنند وبر سر چهار یکی شیر کاو افشانند
بناشتا بیاشامند در قوة باه بغایت بود واز خواص وی آنست که در دهن
دیک باکاسه که بود مکس کرد آن نکردد وجهت معده وجکر سرد بغایت

فی علاج البواسیر

فی تقویة الباه

فی الخواص

وقوة اعضا باطنه بدهد وکویند مضرات بدل ومصلح آن کثیرا بود وبا جزها
جب وصاحب تقویم کوید مضراست بحجاب سینه ومصلح آن صندل وطباشیر
وبدل آن وزن قرنفل واسحق بن عمران کوید بدل آن دارچینی بود وکویند بدل
آن قرنفل است **خولان** حضض است وکفته شد **خوخ** بپارسی شفتالو
کویند وبهترین آن بود که استخوان سهل از وی جدا شود وی زود هضم
شود وآن نوع را الکو خوانند واز معده زود بکذرد وآنچه صلب بود
واستخوان بروی چسفیده غلیظ بود ودیر هضم شود وطبیعت وی سرد
تر بود ودر آخر درجه دوم وکویند در آخر درجه اول ملین بود ومعده
کرم را نیکو بود وآنچه عفص بود قابض بود واکر خشک کنند قبض در وی زیاده
بود وآنچه خشک بود بجوشانند وطبیخ آن بیاشامند قطع سیلان فضول
از معده وشکم بکند اما خشک دیر هضم شود وآنچه تر بود ورسیده اشتهای
طعام پیدا کند وکرم وخشک مزاج را باه زیاده کند وتبها محرق را سود دهد
وحرارت بنشاند وتشنکی زایل کند وفاد وی چون فاسد زود آلوده بود ولذیذ
تر از وی بود اما غذای وی غلیظ تر از غذای زرد آلو بود باشد ورطوبت
آن زود معفن شود ومولد بلغم بود واولی آن بود که بعد از خوردن وی
زنجبیل مربا بخورند باعسل یا شراب ریحان واکر ورق یا بها دروی بکوبند وآب
آن بیاشامند حب القرع وکرمها بکشد **خوخ اقرع** کویند سازج هندیست
وکفته شود **خوخ فلبق** قافله است وکویند هیل بوا است که آن قاقله
کوچک است وکفته شود **خون سیاوشان** دم الاخوین است وکفته شد
خوزهرج سم الحمارات شیرازی خرزهره کویند وبپارسی خرزهره وآن

دفلی است وکفته شود **خومن** ورق مقلات وبحیی ونادکیل اما ...
خواتیم الملک وختم الملک طین مختوم است وکفته شود **خیتفوج** حب القطن است
وکفته شد **خیار** قثاست وبشیرازی خیار بادرنک صاحب منهاج کوید لطیف
تر از خیار دنه بود وسرد وتر بود وآب وی سی مثقال چهل مثقال وبیخ مثقال
تا ده درم سکر سلیمانی باشد بیاشامند مسهل مرار اصفر بود واز خوردن
وی خلطی به متولد شود بهترین وی کوچک بود که تخم آن رقیق بود وافضل آن
لب آن بود وموافق جکر ومعده کرم بود وعاقلی کوید لب وی لطیف تر از
لب خیار دنه بود اما جرم خیار دنه دیر هضم شود وبغایت سرد بود و
خوردن وی تشنکی آورد ودرد معده وخاصره ومصلح آن عسل بود
یا موبز یا جوارشی که ناخواه وکندر در وی باشد اما آنچه بر که
بروند بغایت سرد بود حرارة بنشاند اما در معده دیر بماند واولی
آنکه بعد از طعامهای غلیظ بخورند مانند آش ماست یا آش عوده
وامثال آن باید که بعد از اسفیدباج خورند وپوست وی خشک کرده مقدار
چهار درم چون آن بیاشامند دشواری زادن بروی آسان شود
خیار شنبر بپارسی وهندی خیار چنبر خوانند ووی هندی وکابلی
ومصری بود بهترین وی هندی سطبر بود ورسیده وفلوس
وی رسیده وبراق بود وپوست وی رقیق بود وبهتر آن بود که در
زمانی که مستعمل خواهند کرد از قصب بیرون آورند طبیعت آن معتدل
بود در حرارت وتری وکویند کرم است وهم کویند سرد است محلل وملین
جهت ورمهای کرم که در احشا یا خاصه در حلق بود وچون بدان غرغره

کند وبآب کشنیز تر ولعاب بنکو خناق را نافع بود غرغره کردن وبرنقرس وورمها
صلب ومفاصل ودرد جکر را سود دهد وپاك کرداند وجون با تمر هندي بیاشامند
مسهل مره صفرا بود وجون با ترنجبین بیاشامند مسهل بلغم ورطوبه بود وجون بآب
کاسني یا آب عنب الثعلب بیاشامند یرقان ودرد جکر کرم را نافع بود خاصه
جون با آب کوشت اضافه کنند واسهال وي بي زحمت وادیة بود تا بحدیکه اکر زنان
بخورند هیچ زیان نرهد بلك مصلح آن بود وزنان بروي سهل شود ومره محترقه وبلغم
براند وشکم نرم دارد وسینه وقولنج بکشاید وشربتي از نقوس وي پنج درم تا پانزده درم
بود ووي اسهال الیقوت جاذبه کند وکویند بدرد حدت وهرکس کرا امعاء وي ضعیف بود
بایدکه پیش از استعمال بروغن بادام چرب کند محل مضر بوند که سهی نباشد واسحق کوید
مضر بود بطحال ومصلح وي آب عناب بود وصاحب تقویم کوید مضر بود بمعده و
غثیان آورد ومصلح وي مصطکي بود وافیثون وبدل وي صاحب منهاج کوید نیم وزن
آن ترنجبین است وسه وزن آن موبزي دانه وقدري تربد خیري انواع است
یك نوع سیاه بود وآنرا خیري خطایي کویند ویک نوع بنفش است وآنرا خیري
مردي کویند وهفت رنك کویند ویك نوع سفید است ویك نوع سرخ وآن تریبد بود
وآن خزامات وکفته شد ویك نوع زرد است وبهترین آن زرد بود که بپارسي
خیري شیرازي خوانند ودر موصل وبغداد آنرا عصیفره خوانند طبیعت وي
کم بود وکویند کرم وخشك بود در اول وکویند در دوم وبوییدن کل وي
محلل بادهاء غلیظ بود از دماغ وسده دماغ ورطوبه آنرا نافع بود وکل وي چون خشك
بود قوت وي زیادت بود از تر وطبیخ آن حیض براند وورم رحم را نافع بود وچون
دران نشینند بچه مرده ومشیمه بیرون آورد واکر بیاشامند مفید بچه بود

ببیب کرمي که دروي هست وقوت تخم وي وکل یکسان بود واکر دو مثقال از تخم وي
بیاشامند حیض براند وباد معده وامعاء را نافع بود وفواق را سودمند بود و
اکر با عسل بخورند بکرمه بچه زنده تباه کند واز آن مرده بیرون آورد اما تخم وي در
قوت ایشان بود لیکن غلیظ تر بود وبطبیعت زمین تر دیك بود وویرا چون خشك
کرده باسرکه وپیه بزنجبت شده ضماد کند نافع بود وبکداز اند ونقرس را ووقت
که در مفاصل پیدا شود وبغایت صلب بود چون ضماد کنند نافع بود وطبیخ وي بسرکه کند
دندان را بغایت سودمند بود وکل وي چون در موم روغن کنند شقاق واکشتان را نافع
بود وچون با عسل بیامیزند قلاع را زایل کند وخیري سیاه که آنرا ابیض ازین خطایي کویند
طبیعت وي معتدل بود نافع بود جهت بادي که از دماغ پیدا شود وبعضي از نوع زرد
وسرخ که منفعت آن کفته شد که در طب مستعمل است ومنفعتان بسیار
وآن نوعهاي دیکر بواسطه قلت منفعت مشهوره متعرض نشدیم خیروع
خباني است بپارسي خرو کویند وقدیم الملك پنج خوانند ودر حبانزي کفته شد
بحمدالله تعالی خیربوا هیل بوا خوانند وهال بوا کویند وبهترین آن تازه وخوشبوي تیز بوي بود ورازي کوید در قوت مانند قرنفل بود ولطیف تر از
قاقله بزرك بود طبیعت وي کرم وخشك است در سوم معده وجکر سرد را
سودمند بود وجهت معده بلغمي قوي تر از قاقله بود وقي باز دارد وهضم طعام بکند
وابن موسویه کوید معده را از اخلاط بلغمي پاك کرداند واشتهاء طعام بکند
ونافع بود جهت وجعهاء سرد خاصه در دماغ وقوت سر بدهد ورازي وسورج
کوید جهت بهق که در همه بدن بود بغایت سودمند بود چون یك جزو از وي ویك
جز فکندش ویك جزو تخم خرفه وسکنجبین بود وویرا بهندي الاچي خوانند خیرزان

باذدید

در البهق

بلدي آس بري است وکفته شد صفت آس بنکه در الف وصفت آس بري
که آنرا مورد اسفرم خوانند در میم کفته شود بعون الله وحسن توفیقه باب
الدال داغ بوره وحب الراس است وکفته شد داغ ابرج داغ افزونك نیز
کویند وبشیرازي اعلاك کویند واز کوه کیلویه که از ولایات فارس است خیزد ودر
هیچ موضع دیکر نبود طبیعت آن کرم است ومعتدل بود در تري وخشکي مني بیفزاید
وشهوت جماع برانکیزد وابن مولف کوید چون بکوبند ومثقالي آن بکیرند بیاشامند
حیض براند ومجربست دادي حبت مانند جو بادیك تر ودراز تر وبطعم تلخ
بود طبیعت آن کرم وخشك است در دوم وکویند در اول وکویند سرد است وبوي
وي سرخ رنك بود خوشبوي تا نه قابض بود ونبیذ خرمایي را از تري نکاه دارد
وملین صلابات بود وشکم ببندد ودرد مقعد را سودمند بود واستنجاء آن
جون در طبیخ وي نشینند واکر دو درم ازوي بکوبند وبروغن بن جرب کنند وسفوف
سازند بواسیر را بغایت مفید بود ودفع زحیرها بکند واکر در طبیخ وي نشینند
مقعد ورحم که بیرون آمده بود باز کرداند واکر بعسل بسرشند ولعوق کنند کرمهاي
بزرك وکوچك بکشد وبسیار خوردن وي کشنده بود وعلاج آن قي واسهال
وشیر تازه کند وچیزهاي چرب وصاحب تقویم کوید که سده آورد وبواسیر ودوا
ومصلح آن خمیره بنفشه بود وبدل وي در تحلیل صلابات جهار دانك وزن آن بادام
ونیم وزن آن ابهل مکرر در آبستني که استعمال ابهل نشاید که کند دادي رومي
هوفاریقون است وکفته شود بعون الله تعالی دارشیشعان قند ولخوانند
وبزبان بربري ازو دي وبلفظ دیکر اسپالاتوس وآن درختي ستبر خاردار است
که در پوست وي حرافتي ودر کل وي حرارتي ودر چوب وي عفوصتي بود وبعضي کویند

در تقویت الباه

در علاج البواسیر

نج سنبل هندیست وکویند چوب سنبل رومي است واین خلاف است بلکه محقق است
پوست وي مانند قرفه بود ولیکن ازوي ستبر تر بود ماسته چون بود دلیري وبهترین
وي آن بود که کران وزن باشد وچون پوست ازوي باز کني برنك خون باشد وخوش بوي
وستبر بود ودر طعم وي اندك تلخي باشد ونوعي از دار شیشعان بود که املس بود
وبراق وبغایت تلخ بود وسفید رنك باشد وبوي نبود ویرا طبیعت وي
کرم است در اول وخشك است در دوم وکویند سرد است محلل ریاح بود ومسطح
وقطع خون بکند وچون وي بیاشامند شکم ببندد وچون بشراب بپزند وبدان
مضمضه کنند قلاع زایل کند وریش بد که در دهن باشد ودندان را نکاه
دارد واستنجاي را بغایت مفید بود واکر در ادویه فرزجه کنند بچه بیفکند
وعسر البول را سود دهد ورطوبات غلیظ را سودمند بود وتنقیه کند
ومقدار مستعمل ازوي یك درم بود تا دو درم وسودمند بود جهت نفخ
معده وچون سحق کنند وبروغن خیري بسرشند وبر دندان نهند درد آن
ساکن کند وجالینوس کوید عفونات وترلات ووسواس سوداوي را بغایت
نافع بود ومعده را پاك کند واسحق کوید مضر بود بحکر ومصلح وي دوقو بود
وصاحب تقویم کوید مضعف اعصاب بود ومصلح آن صمغ عربي وکتیرا بود وبدل وي
بدیعوس کوید در سودمندي استنجاء عصب بوزن آن اسارون وچهار
دانك وزن آن زراوند ونیم وزن آن درونج بود ومتأخرین کویند بدل آن کوما
نج است دارفلفل جالینوس کوید بهار فلفل سفید است وکویند درخت وي غیر
درخت فلفل است بتحقیق بهترین وي آنست که ستبر بود وبطعم فلفل وطبیعت وي
کرم وخشك است در سوم وکویند در دوم خشك است وکویند تر است در اول

مثبوي

در علاج ... وسایر ...

في علاج چشم

علل بود و مرضهاي سرد را زايل كند و چون در ميان جگر بريان كنند تاريكي چشم
و شبكوري ببرد و هضم غذا بكند و قوت معده بدهد و باه را زيادت كند و قايم
مقام زنجبيل بود و جهت كزيدگي جانوران خوردن و طلا كردن با روغن نافع بود
جالينوس كويد معده را پاك كند از رطوبات لزج و سده جگر و سپرز بگشايد و بود
بدوس كويد عرق النسا و نقرس و فالج را نافع بود و قولس كويد قوت شهوت بدهد
برانگيزد والله اعلم كويد زهرهاي كشنده را نافع بود و گزيدگي افعي صحيح و مقدار
مستعمل از وي نيم درم بود و مضر بود بسر و مصدع بود و صاحب منهاج كويد مصلح وي
صندل و كلاب بود و بدل آن بوزن آن فلفل بود و كويند بوزن آن زنجبيل و بوزن آن
زرنباد دارصيني بهترين وي سيلاني بود خوشبوي سرخ رنگ تيز طعم كه
در طعم وي شيريني بود طبعت وي گرم و خشك بود در سوم و كويند در دوم
و روغن وي گرم بود و وي در غايت لطافت بود و مصلح عفونت نكاه راست
مند بود و خوردن و تحل كردن وي تاريكي چشم را نافع بود و مفرح قلب بود

في الباه

و در وي ترياقيت هست چون با مصطكي بپزند و آب آن بياشامند فواق
زايل كند و وي نعوظ تمام آورد و هضم طعام بكند و درد معده كه از سردي
بود زايل كند و بادها بكشد و رعشه را نافع بود و سينه را پاك كند و سده جگر

في الاستسقاء

بگشايد و قوت معده بدهد و استسقا سودمند بود و درد دم با انده تمام رو
سود دهد و زهرهاي كشنده را سود دهد و بر گزيدگي عقرب با انجير ضماد كردن
بغايت نافع بود و چون سحق كرده با سركه بر قوبا و با عسل بر كلف نافع بود طلا كردن
و سرفه كهن و عسر البول و درد گرده را سود دهد و اولي آن بود كه بكوبند و با آن
بسرشند و قرص سازند و در سايه خشك كنند و قوت اين تا پانزده سال بود و بعد از

م اسرار الكمه

كويد قوت انسان آنگاه دارد چندانكه در حقه باشد و ذهن را تيز كند و جا
لينوس كويد معده و دماغ را از فضول بد پاك كند و نسيان ببرد و ديسقوريدوس

م البواسير

كويد چشم را روشن كند و حيض براند و سر كوفت را نافع بود و مشام را قوت
دهد و همه اندام را نافع بود و قولس كويد لقوه را نافع بود و صرع و وجع
سرد و مقدار مستعمل از وي يك درم بود و كويند مضر بود بمثانه و مصلح
وي انيسون بود و كويند مضر بود بسر و وي خجوه بنفشه است و بدل وي
پوست سليخه بود بوزن آن و نيم وزن آن كبابه ابهل با زرنب و كويند
بدل وي كبابه بود و بنادوق كويد بدل وي بوزن وي خولنجان بود و كويند
بدل آن دو وزن آن ابهل بود و روغن دارچيني رعشه را بغايت نافع بود
دارمك نوعي از مرواست و گفته شود در ميم ان شاء الله تعالی داربنيان
بقم است و گفته شود ان شاء الله تع داررومي سولانست و گفته شود بتوفيق
الله تعم ديق افسوس خوانند و آن حبيت بشكل فندق و دانه مورد و
عطاران شير از آنرا موميج جنگي خوانند زيرا كه چون بشكنند علي الزنج بغايت مجعد
در اندرون وي بود و بهترين وي تازه املس بود كه رنگ اندرون وي
كراني بود و رنگ بيرون وي سياهي كه بسرخي زند طبعت وي گرم و خشك
است در سوم و كويند در دوم و در وي رطوبتي فضلي بود غير نضج و اسحق كويد
گرم و تر بود و محلل و مليّن باشد و چون باذرنج بر ناخن تباه شده بمالند قطع
كند و بر ورمهاي سرد و شري بلغمي ضماد كنند نافع بود و چون با راتينج و موم
خلط كنند اجزاء مساوي و بر ورم بن گوش بنهند و مجموع ورمها نافع بود و اگر
با كندر بپا مينهند بر ريشها كهن بنهند زايل كند و اگر با بوره در بيني بنهند

في عرق النسا و نقرس

بكدازاند و عرق النسا و نقرس را نافع بود و چون نيم درم از وي استعمال كنند
و جذب رطوبت غليظ از عمق بدن بكند و قولس كويد اخلاط بكدازاند و بحوت
اعضا بدهد و رطوبت زايل كند و فرفوريوس كويد محلل اخلاط فاسد
بود كه در رگها جمع شده باشد اما مضر بود بدل و مصلح وي بالنكو و كاوزبان
بود و از خوردن وي قراقر در شكم پيدا كند و مغص و دوار آورد و اولي آن
بود كه بعسل و آب گرم قي كنند و حقنه كنند و سكنجبين بياشامند و بدل
وي نيم وزن آن عاقر قرحا بود و در تحليل ورمهاي صلب چهار دانگ وزن
آن جوز السرو و دو نيم وزن آن ابهل است دبس بپارسي دوشاب
خرمايي كويند و بهترين آن بصري بود كه آنرا سيلان خوانند و آن
آتش نا ديده بود و آنچه از رطب فارسي گيرند دوشاب خوانند طبعت آن
گرم و تر بود كلف را زايل كند چون با قسط و بعلت بدان بمالند و طبع نرم
دارد و غذايي بد دهنده بود غليظ سوداوي و مصلح وي بادام و خشخاش
بود و بعد از آن سكنجبين ساده با مغز كاهو خورند دبا قرع است
و گفته شود ان شاء الله تع دباب دو بار و ديدار خوانند و گفته
شود ان شاء الله تعا دجاج بپارسي ماكيان كويند و مرغ خانگي طبعت
وي معتدل بود در گرمي و سردي دماغ زيادت كند و عقل بيفزايد

في الخوص

و دماغ وي چون با شراب بياشامند منع خوني كه از حجاب دماغ روانه
بود بكند و آواز صافي كند و گزيدگي جانوران بنهند و دندان زنان بر ملكند
بغايت سودمند بود و منع سريان سم بكند و مرغ غذايي ناقصان بود و ثنا
كه ادمان خوردن وي كند خدا وند كند و رياضت و اولي آن بود كه بعد از خوردن

س دواء المجذوم

في الثالول

وي صيحه بليسند و دماغ وي مني زيادت كند و دماغ بيفزايد و تعريف
كويد چون جوانمرغ فربه با مسكه بپزاند چندانكه مهرا گردد و كسي را كه فرو
خشك بود بي چون چون بخورد زايل گردد و اگر مرغ بجشكانه فربه كنند و دوا
روز هيابان آنكه بكشند و بيرون آورند پيه وي را آن پيه مجذوم را بغايت مفيد
بود در اعضا ماليدن و اگر بر كسي كه ماليخولياي سوداوي داشته باشد طلا كنند
نافع بود خاصه چون سه نوبت بپاي طلا كنند و چون مرقع پيه دا با شامد
كسي كه رنگ وي زرد بود و سبب آن معلوم نبود هفت روز در هر روز يك مرغ
با نان حواري بخورد رنگ وي بحال صحت آيد و ابن مولف كويد سرگين مرغ اگر
دود كنند درد دندان را نافع بود و موافق كسي بود كه ادويه كشنده خورده
بود و اگر با سركه بياشامند خناق را سودمند بود دجه روفس كويد بعضي
مرغ بري بود و ابن مولف كويد شيرازي از اوطجا كويند و بعد از و بحرود
و حجل و دراج و طيهوج و شفتين و فرخ الحمام و ورشان و فواخت و
طبعت آن گرم و خشك بود دجر لوبياست و گفته شود دخن بپارسي
ارزن كويند و شيرازي الم خوانند و آن نوعي از جاورس است و طبعت
آن سرد و خشك بود در دوم و كويند در سوم و كويند گرم است شكم ببندد
و بول براند و غذا اندك دهد و اگر بشتي بپزند خشكي وي كمتر شود و غذا بيا
دهد ليكن سده و سنگ گرده پيدا كند و مصلح وي قند بود و سويق وي
قطع اسهال و قي صفراوي بكند و اسحق كويد مضرات جشش و مصلح آن
مصطكي بود و شابور كويد بدل آن برنج بود دخان بپارسي دود كويند مجموع
دخانها مجفف بود و در وي اندك بقيتي از اجزاء ناري هست و بقوت

ترین دخانها دخان قطران بود پس زفت پس میعه بعد از آن مر بعد از آن کندر
دادو بعلت جهت ورد چشم استعمال کند که با وی قرحه بود آن قرحه را پاک کند
و گوشت برویاند و در کحلها مستعمل بود جهت منع موی زیادت که در چشم می
روید و دخان بطم سودمند بود جهت رطوبتی که در چشم بود و دخان آنکه رمد بود و
دخان قوا دیر کرم بول قطع سبل بکند و روشنایی چشم بیفزاید **درّاج** گوشت
وی معتدل تر بود از گوشت قبج و فاخته و فاضلتر و لطیف تر و خشک تر از
گوشت تدرج بود و حرارت کمتر منی را زیادت کند و شکم ببندد و دماغ و فهم
زیادت کند و مصلح ناقهان بود و بیشتر از ی درّاج را کبک کوکوید و ابن مولف
گوید درّاج هندی مقتول خوانند **دَرَافِسْ** و درا قن نیز گویند بلغت اهل شام
خوخ است و گفته شود بعون الله تعالی **دُرْدِیِ الخمر** بهترین وی درد دیر
کهنه بود طبیعت وی گرم و خشک بود محلل اورام بود و کلف و غش را
زایل کند و اثرهایی که مانند عرس بر روی پیدا شود چون بسایند و با اشنا
خلط کنند و هر روز و برابدان بشویند روی را پاک گرداند و جلا دهد
دردِ الخلّ در دسر که چون خشک کنند و بسوزانند مانند زبد البحر
یا در دیک کواری نو کنند و بر سر آتش نهند و غایت سوختگی وی بود آنکه
سفید گردد و بشویند مانند توتیای سوخته و وی محرق و مجفف
بود گوشت و ماده که در ریشها بود بخورد و با رایتج بیامیزند و بر موی مالند
شب رها کنند موی را سرخ گرداند و آنچه شسته آنا ردما میل بر ده ریشها
و تاریکی چشم زایل کند و آنچه سوخته بود با موم بر پاره بر شکم طلا کنند
و معده را محکم گرداند و منع سیلان رطوبات بکند و چون ضماد کنند بر

فی الباه

فی الکلف

شکم و بر ریشها قطع کند خون رفتن و بر ورم پستان ضماد کردن نافع بود و اگر
بر بیرون رحم ضماد کنند حیض باز دارد و مسکن ورمهای گرم بود **دَرُونج**
صاحب منهاج گوید دو نوع است فارسی و رومی بهترین وی رومی بود و آنرا
درونج عقربی خوانند بهر آنکه بشکل عقرب بود و صاحب تقویم گوید در کوهستان
شام و اندلس بسیار باشد طبیعت آن گرم و خشک بود در سیوم و عیسی
گوید در دوم بادها را بشکند و گزندگی جانوران زهر دار را نافع بود و درد
که از سردی بود سودمند بود و خفقان که از سردی بود زایل کند و بادهای
غلیظ که در معده و امعا و رحم بود لطیف گرداند و تحلیل کند و بر گزندگی عقرب
و رتیلا با انجیر ضماد کردن نافع بود و همچنان خوردن تقویت دل بدهد
و مفرح بود و تریاق همه زهرها بود و مقوی دل و اولی آن بود که با شراب
سیب ممزوج کنند تا کرمی وی کمتر شود و جهت خفقان با قدری کافور خلط
کنند بغایت نافع بود و خاصیت وی باقی ماند و ابن زهر در خواص
آورده که چون قطعه از وی در اندرون خانه بیاویزند طاعون در آنجا
نبود و اگر سوراخ کنند و بر لیمادی نوی بربندند و از میان هر دو ران زن
حامله بیاویزند فرزند رو برا نگاه دارد از همه آفتی و محفوظ ماند و اگر
دشخوار زاید زاییدن بروی آسان گردد و زود بزاید و اگر بیاویزند بر روی
و سر وی بریسمان بسته باشد و بن وی سوراخ کرده باشند بیدار ازین
ایمن باشند از ترسیدن و خواب بد دیدن و از خواص است و سمین
اندلسی گوید سخن دل و معده و جگر بود و هضم طعام بکند و سودمند بود
جهت مالیخولیا و مقدار مستعمل از وی یک درم بود و اسحق گوید دو درم

فی الخفقان

فی قرص العقرب والرتیلا وسایر السموم

فی الطاعون

حرز الولد

فی یسر الولادة

وحو کرید مضر بود بسر و مصلح وی رازیانه بود با قند و دانی گویند بدل
وی در دفع مضرت بادها که در رحم پیدا شود بوزن وی زرنباد و دو دانگ
و دو دانگ وزن آن قرنفل بود و شاید گویند بدل وی عاقر قرحا است
و گویند بدل وی دو وزن وی سوسن آزاد است **دَرُوقِیْنُوْن** از جمله حشیشات
بود و نبات وی بدرخت زیتون ماند اما کوتاه تر بود از وی مقدار یک
گز و ورق وی بر ورق زیتون بود لیکن درازتر بود و بغایت خشن بود و گل وی
سفید بود و تخم وی مقدار کمسته کوچک بود و بغایت صلب و لون وی مختلف
بود و بیخ وی بدرازی یک گز بود و بستبری انگشت و در کوههای روید و در طعم
مانند بنج البنج است و الفاح و مسکر بود و اگر زیادت خورند کشنده بود و غثیان
سخت و فواق آورد و مغص و اسهال خون و غشی و سبات و کشنده بود
از چهار روز تا غایت هفت بود و علاج آنکس که آن خورده باشد قی کند
تا معده پاک کند و همان معالجه کند که در بنج البنج گفته شد بکند **دَرْدَار**
شجرة البق خوانند بپارسی درخت پشه و بشیرازی اسفیدار و بهم قندی
گلکرم و در اندلس شجرة البق و عرب فوعی از آن است و صفت عربکمه شود
ان شاء الله تعالی اما ورق درددار در ولبنی بود و طبخ آمل وی چون بر استخوان
شکسته نطول کنند سودمند بود و پوست ستبر وی چون یک مثقال از وی
با آب سرد بیاشامند یا با شی اب مسهل بلغم بود و ورق وی چون سحق کنند
و با سرکه بر جرب ریش شده مالند نافع بود و پوست وی چون بر جراحات
پیچند سودمند بود و اگر بجوشانند و با سرکه بیاشامند قوی صحاالکسند ایلاوس
کرمی که از رخوتی در آن حاصل شده باشد را الکبشی رحمانه فدق

وی چون در کوش چکانند نیم گرم ورم آنرا نافع بود و اگر با میز بنوید در چشم کنند
تاریکی آن زایل کند و قوی تخم وی چون بروی مالند جلا دهد تمام و مسیح گوید
ورق وی سرد و خشک بود در درجه اول **دَرّ** ثمرة العلبوق است و علیق گفته
شود ان شاء الله تعالی **دَرُوب طارِیس** دروب طاریس گویند و آن چیزیست
که بر درخت بلوط کهنه پیچیده باشد ماننده خز لیکن کوچکتر بود و
در روی حلاوتی بود و با اندک تیزی و تلخی اما اصل وی با وجود آن صفات
که گفته شد عفص بود و قابض و معفن و در غایت کرمی بود چون بکوبند
با بیخ بجنان و بر موی ضماد کنند موی را بسترد و فالج و لقوه را نافع بود
دَرْذاب دستنبویه است و گفته شود ان شاء الله تعالی **دَرَابِج** گویند بعید
است و گویند نوعی از بلابا است و این اصح است و صفت هر دو گفته شود
بعون الله تعالی **درداب** بلغت اهل شام شمام خوانند بپارسی
دستنبو و آن نوعی از بطیخ کوچک است بوییدن و ادمان مبان نمودن دماغ
گرم کند و سده وی بگشاید و بادی که در وی بود بشکند و گوشت وی لعضی
بود بوییدن وی نافع بود و اگر خشک کرده روی را بدان بشویند پاک کند
و جلا دهد **دَرابِج** جبنات و آن دو نوع بود بری و بحری و هر دو
نوع را اسم الکماد خوانند بپارسی خرذهره بهترین وی بستانی بود و ورق وی
و بغایت تلخ بود و گل وی مانند گل سرخ بود بر نبک و تخم وی صلب بود و
وی گرم و خشک است در سیوم و گویند خشکی وی در دوم بود و گویند
در اول و بغایت محلل بود و اگر طبخ وی در خانه بپاشند تحلل اوضد
و بو لغت بکند و وی محلل ورمهای صلب بود و حکه و جرب و دندان

دفلی

وزانو ضماد کردن خاصه چون در ورق وي بپزند و مانند مرهم بر ورمهاي
صلب نهند بکدازاند و تحلیل دهد و آب ورق وي چون با جرب
و حکه طلا کنند سودمند بود و چون با شراب و سداب بخورند و بیا
شامند جهة کزیدکي جانوران زهردار نافع بود و مقدار مستعمل از وي
نیم درم بود و مفاصل را نافع و تفاح وي او ورق وي زهر حیوانات بود
از آدمي و غیر آن اکر دفعي در آب خیسانند و از آن آب انزا دهند
کشنده بود و اندکي از وي کرب آورد و باد در شکم پیدا کند و اکر کدفي
در وي رسته باشد بد بود و تفاح وي بغایت معطش بود و ورق وي
چون با آب بپزند و بپالایند و بهر یک رطل قدري زیت کهنه بر وي آن کنند
و بجوشانند تا آب برود و روغن باند بر یک رطل موم سفید بر آن نهند
مانند مرهم و آنرا بر جرب و حکه طلا کنند بغایت مفید بود و اکر ورق
وي خشک کرده بکوبند و بر ریشها افشانند خشک کرداند و شش دار پیش کنند
و حوالي آن و علاج کسي که دفلي خورده باشد با آشهاي چرب و خبیصها
کند و لعاب بزر قطونا و روغن کل و کتیرا و تخم شهریز بغایت
مفید بود و همچنین انجیر و عسل و قند و حلاوها و جلاب و رب عنب و بعضي
دوشاب اضافت چیزهاي چرب کنند **دقطاموقون** مشکطرامشیع است
وکفته شود بعون الله تعالی **دقاق الکندر** در صمغ کندر کفته شود انشا
الله تعالی **دلب** بپارسي چنار کویند پوست و چوب وي بغایت خشک بود
و در درجه اول سرد بود و چرب وي سرد و تر بود و ورق وي چون تر بود
با شراب بپزند و بر چشم ضماد کنند آب رفتن باز دارد و ورمهاي بلغمي

ورم کرم که در زانو بود مفید بود و اکر خرد بکوبند و بر ریشهاي تر افشانند خشک کند
و سوختکي آتش را بغایت نافع بود و پوست وي چون با سرکه بپزند و بدان مضمضه
کنند درد دندان را نافع بود و سوختکي آتش را نیز و پوست وي جهت برص نافع بود
و خاکستر وي را در ریشهاي چرکن استعمال کنند نافع بود و تخم وي چون تر بود با شراب
بیاشامند کزندکي جانوران را سودمند بود و با پیه بر سوختکي آتش نهند نافع
بود و غبار که بر ورق و تخم وي نشسته باشد بغایت مضر بود بحواس و نفس
و آواز و باید که شیر تازه از پي وي خورند و صاحب تقویم کوید مصلح وي عود بود
یا قرنفل و دارچیني و چون وي را با دارچیني و چون وي را با پیه بر کزندکي جانوران
ضماد کنند نافع بود و پوست وي چون بسوزانند جلایي تمام دهد تا بحدي که
برص را شفا دهد و چون ورق و تخم وي بجوشانند در خانه خنفسا بکریزند **دلبوث**
نوعي از سوسن بري است و آن معروفست بسیفا الغراب و بدان سبب این اسم بوي
نهاده اند که ورق آن مانند سیفاست و بشکل ورق ایرسا بود لیکن ورق ایرسا را
باریک تر و کوچکتر بود و ساق وي مقدار یک کز بود و کل وي سرخ رنک بود و او را
سقرغانیون کویند و بعضي ماخاریون کویند و کیسفیون نیز خوانند و اصل وي
دو سانه بود زیر یکدیکر آنکه در شیب بود لاغر بود و بالایي فربه و در وي قوت جاذبه
بود ملطف و محلل بود و در بغداد آن بیخ را نافع خوانند و زنان بغداد جهة
فربهي استعمال کنند و جهت جلاي روي چون بدان بشویند بغایت نافع بود
و رنک روي را نیکو کرداند و در بغداد بسیار بود و ارزان بهاست و بیخ بالایي
وي چون زن بخورد برکیرد حیض براند و چون با شراب بیاشامند شهوت
جماع برانکیزد و بیخ شیبین وي چون زنان بیاشامند قطع شهوت ایشان بکند

امعا و ظاهر بدن بود باید که شش را بد بود و مصلح آن صمغ عربي بود یا کتیرا و بدل وي در وجه
فعلي کاهو بود یا عصاره کاهو و این مولف کوید غش وي بکیرند کته جه در این روزکار چند
کم آورد نه مغشوش بود مکر اندکي و کویند بدل وي حضض الحمار بود و مولف کوید که
وي صمغ بقم بود و از جزیره سقوطرا خیزد آنچه چکیده بود و آن دو نوع دیکر از هند
خیزد و از مواضع دیکر **دم** خون کرم و تر بود و هر یک کفته شود انشاالله تعالی
بجاي خود **دم الارنب** بپارسي خون خرکوش کویند نافع بود جهت کلف و چون
کرم بران طلا کنند و منضج ورمهاي کرم بود بر وردي و چون با آتش بریان کنند
جهت قرحه امعا نافع بود و قطع اسهال مزمن بکند و چون با شراب بیاشامند
سموم را نافع بود **دم الایل** خون کوسفند و کاو کوهي چون بریان کنند سودمند بود
جهت سمها که بر بکان کرده باشند و ذوسنطاریا و اسهال کهن و کسي که زهر
خورده باشد سود دهد **دم ابن عرس** خون راسو چون طلا کنند بر خنازیر و صلب
تحلیل کند **دم السلحفاة** خون سنک پشت آنچه بري بود چون با شراب بیاشامند
صرع را نافع بود **دم الانسان** خون آدمي چون وقتي که حجامت کنند بکیرند و با آرد
شلغم بسرشند و با سداب تر و عسل طلا کنند بر هر دبیلي که بر اعضا بود خاصه در ساق
و ریشها کم آب از وي روانه بود بصلاح آورد **دم القرد** بپارسي خون کپي کویند
چون در میان شراب کنند مستي بغدا آورد و این از خواص است **دم البقر** خون کاو
ماده چون بر جراحت ریزند خون بیستد **دم الحلم** دم القرادات وکفته شد
منع موي زیادت که در چشم بود بکند وقتي که بکنند و بر موضع آن طلا کنند
و وي اقوي بود از دم ضفدع در این نفع **دم الحمام والورشان والشفنین** خون
کبوتر و خون ورشان که بپارسي کنات کویند و خون شفنین که بپارسي ...

کویند و خون مرغ خانکي بهتر این آن بود که از سلیم ایشان کیرند و آن کرم بود جهت
ورمها که حادث شود بواسطه سقطه با روغن کل نافع بود و جهت جراحتهاي
چشم در وي چکانند سودمند بود خاصه خوني که از بال ایشان بکیرند و خون
فاخته و کبوتر قطع خوني که از حجاب دماغ روانه بود بکند **دم الثور**
خون کاو نر چون تر بود از جمله سمومات است و از خوردن وي عسر النفس و درد
حلق و مري و سوختکي زبان و غثیان سخت و اضطراب و دندان خاییدن و
باشد که بخناق انجامد و کزاز آورد و علاج کسي که خورده باشد حقنه و مسهل
کنند وقتي در آنجا خطرناک بود زیرا که خناق آورد و بعد از حقنه و مسهل
ادویهایي که نافع بود جهت فسردکي خون مانند بیخ الجذاب و بوره و حلتیت
و خاکستر چوب انجیر در سرکه و فلفل و انفحاه در سرکه سودمند بود و علامت
خلاص وي آن بود که ازد بروي مانند زعفران چیزي بیرون آید و اولي
آن بود که بر شکم و معده وي آرد جو با ماء العسل ضماد کنند و اکر خون وي
بجنبان کرم بر ورمهاي صلب با سویق ضماد کنند تحلیل دهد **دم الضفدع**
خون وزغ که بشیرازي بک کویند بهتر این آن خون ضفدع زرد بود و منع
رستن موي بکند و موي زیادت که در چشم باشد چون بکنند و بر موضع
آن طلا کنند سودمند بود و بر نوید و دیکر خاصه خون ضفدع سبز کوچک
چون بسوزانند و خاکستر وي در بیني دمند خون رفتن باز دارد و علي بن
العباس المجوسي کوید چون طلا کنند بر دندان بر روایتي و غیر او کوید خون ضفدع
و وي را چون بر دندان نهند بیفتد و این مولف کوید اکر چهارپایي در پشت
علف ضفدع بخورد تمام دندانهاي وي بیفتد **دم الحربا** خون آفتاب پرست

ونعراوي گوید چون پیه وي در شراب خورده باشد و صاحب بواسیر هر روز یک رطل ازان

في علاج البواسير

بیاشامد بواسیر را خشک کند و اگر خشک کند پیه آن هر روز مقدار یک درم با ماء العسل

بیاشامند همین عمل کند **دیک** خروس است چون کهل پیر و آن خروس پیدا شود مانند تخم سه

کل سرخ رنگ و چون پخته شود در طعم وي شیرینی بود و در شام عرف الدیک

خواسند و این مولف گوید که شیخ الرئیس برات کرخ کلان آنست **دلینس** نوعي از

صدف کوچک بود که بجان خام نمک سوده خورند و در مصاد گفته شود

دلق صاحب منهاج گوید که مانند سمور بود در همه حالات و بالي گوید گوشت وي

کمتر از سمور بود بلکه معتدل بود از بهر آنکه طبیعت حیوان وي کم و تر است

في تب ربع

و این مولف گوید اگر چشم راست وي در خرقه کتان بصاحب تب ربع بندند سود

في البواسير

مند بود و اگر چشم چپ ببندند عود کند و اگر صاحب بواسیر بر پوست وي نشیند

نافع بود **دلفین** ماهي بزرگ است سیاه رنگ و سر وي مانند سر خوک بود و

دندان دارد و آنرا خنزیر البحر خوانند و در جرون خوک ماهي گویند گوشت وي

في علاج الصم

فربه بود چون پیه وي بگدازند در حنظل که پیه وي بیرون کرده باشند

و در ان بجوشند و در گوش چکانند کري کهن ببرد و نور از ا... کند و گوشت وي سرد

و غلیظ بود و دیر هضم شود و تمیمي گوید گوشت وي مانند گوشت سلاحف بود

در غلظ و دیر هضم شود و متولد سودا و کیموس بد بود و دندان وي چون بر کودک

آویزند نترسد و چون پیه وي بخورند درد مفاصل را سودمند بود **دماغ** شیخ

الرئیس گوید بهترین مغزها مغز ... بود خاصه کوچک و بهترین مغز مواشي

و گوسال بود و مصلح کسي بود که زهر خورده باشد یا کننده ... باشد

و بقراط گوید مجموع مغزها سرد بود و تر و خون سرد لزج از وي متولد شود و چون

هضم شود بد نزا ف... کند و دماغ را زیادت کند و مرطب امعا و کرده بود و باه را زیادت

کند ولیکن مولد بلغم بود و اشتها ببرد و غثیان آورد و تر دیک هضم شده و ...

بیالاید و قي آورد و شکم نرم دارد و آنچه بیان کرده بود دیر تر از معده بگذرد

ازان چه بجنبد بود و مصلح وي نعناع و صعتر بود و فلفل و خردل و دارچیني و سرکه

بود **دماغ الدیک والدجاج** مغز خروس و مرغ چون بخورند گزندگي مار و درد آنرا

نافع بود و چون ببرشند با کرد آسیاب و مقدار با قلایي بخورند خون رفتن بینی

باز دارد خاصه دماغ مرغ و خاصه که آن خون از جانب دماغ بیرون آید **دماغ**

البعیر مغز اشتر چون خشک کرده با سرکه بیاشامند صرع را سودمند بود

دماغ الخفاش مغز شبپره با عسل چون در چشم کشند در ابتداء نزول آب نافع

بود و خاکستر آن روشنایي چشم بیفزاید و مغز وي با روغن بر کف پای مالند

باه را برانگیزد **دم الاخوین** شیان وایدع ودم الیدین ودم الثعبان خوانند

بیارسي خون سیاوشان و بعربي قاطر الدم گویند و این مولف گوید آن سه نوع بود

چکیده و خشبي و ترابي بهترین آنچکیده بود صافي که قطعا چوب در وي نبود طبیعت

آن سرد و خشک است و قابض بود و خشکي وي در دوم بود و مسیح گوید سرد وي

در سیوم است و بوضا گوید گرم است در اول و خشک تا دوم قوت معده و جگر

بدهد و شقاق مقعد و سحج امعا را بغایت نافع بود و قطع خون رفتن بکند

از هر موضع که باشد و چون نیم درم از وي در دزدید تخم بامیزند بیمبرشت

و بخورند شکم ببندد و سحج را نافع بود و در داروهاي چشم قوت آن بدهد

في علاج ...

جراحتهاي تازه را سودمند بود و روفس گوید شکم ببندد و ریشها و دانهها

في علاج ...

و دملها را نافع بود و چون بران افشاند و جالینوس گوید گوشت بر جراحتها که در

13

که آن نوعی از عضایه است منع موی زیادت که در چشم بود بکند چون بکنند و
بموضع آن طلا کنند **دم الخفاش** چون بر پستان طلا کنند بر حال خود نگاه
دارد و نگذارد که بزرگ شود **دم الحایض** گویند مسکن وجع نقرس بود چون
بروی چکانند و چون بر جرب مالند نافع بود و چون زن بخود برگیرد منع آبستنی
کند **دم الکلب الکلب** سودمند بود جهت گزندگی وی و سم سهام ارمنیه
بود و گویند بچه بیرون آورد و منع موی زیادت که در چشم بود بکند و جالینوس
گوید که این غیر واقع است **دم الدب** چون گرم بر ورمها مالند زود پخته
کند و ابن زهر در خواص آورده که خون وی چون در چشم کشند بعد از آنکه موی
زیادت کنده باشد دیگر نروید و شریف گوید خون وی چون دیوانه بیاشامد
نافع بود **دم الورل والحردون** خون ایشان چون در چشم کشند قوت باصره
بدهد و ایشان نوعی از عضایه اند و صفت حردون گفته شد و از آن ورل
گفته شود بعون الله تعالی **دم البوم** خون بوم سودمند بود جهت نقرس و مجنون
بود مرق و گوشت وی **دم التیس** خون نر کوهی آنکه نیز ازین دکر خواسته
بهترین آن بود که از نر کوهی گیرند و چهار ساله و وقتی گیرند که انگور
رنگ خواهد گرفت دیگی سنگین بیاورند و حلق وی ببرند و خون اول رها کنند
و آخر و از آن میانه بگیرند و در دیگ رها کنند تا سرد شود و قرصها سازند و در
[illegible] کنند تا خشک شود و از غبارش نگاه دارند و در جایی [illegible] تا هر وقت که
خواهند که استعمال کنند جهت سنگ گرده و مثانه سه درم [illegible]
شراب شیرین حل کنند و بیاشامند یا در آب کرفس کوهی در وقتی که گرم و جمیع
ساکن بود سنگ گرده بریزاند و از مجربات و چون تر بود و بر ورمهای گرم طلا کنند

در علاج شعر زائد

در علاج ربو

نضج دهد **دم المعز** خون بز چون با عسل بیامیزند و بیاشامند ذوسنطاریا
نافع بود و چون بریان کنند سودمند بود جهت سم سهام ارمنیه چون با شراب
بیاشامند **دم الحمل** گویند که خون بره بخاصیت سودمند بود صرع را **دم الفاره**
خون موش بر ثآلیل و مسامیر طلا کنند قلع کند **دم الخنزیر** خون خوک گرم و تر
بود مانند خون آدمی و گوشت وی مانند گوشت آدمی بود بطعم و به بهیج حال
فرق نتوان کرد **دم الدیک والدجاج** خون مرغ و خروس سودمند بود جهت
خونی که از غشای دماغ آید و روان بود **دم الخرفان** خون خر منع رعاف که از حجاب
دماغ بود بکند **دم الحمار** خون خر چون بیاشامند صرع را نافع بود
دم الثعبان و دم التنین نیز گویند و آن دم الاخوین است و گفته شد **دند**
ابقر خوانند طبیعت وی گرم و خشک بود و در قوت مانند نمک بود بلکه
اقوی بود از وی چون سحق کنند و با سرکه بر تکه اعضا طلا کنند زایل کند
و سحق کرده چون بر موی غلیظ نهند شک و نرم گرداند و بپارسی شوده
خوانند **دنقرم** لبنجاذی با ترکوبند و آن خروع صینی است و حب خطایی
و حب سلاطین نیز گویند صینی و خطایی و هندی و بحری صینی بمقدار فستقی
بود و بحری بمقدار نخودی بود و میل بسرخی دارد و نقطهٔ سیاه دارد
باشد و هندی از صینی کوچک تر بود و از بحری بزرگ تر و مغز آن زرد
ند و بعضی گویند حب الملوک ما سوای آنست و گفته شود انشاء الله تعالی
و طبیعت دند گرم و خشک است در چهارم بهترین وی صینی بود و بس
بحری بعد از آن هندی و شربتی از وی یک حبه و نیم بود تا دو حبه و کو
از دو دانگ تا نیم درم مسهل سودا و بلغم بود آنچه در مفاصل بود و نافع بکند

در القرع

جایهای گرم سیر استعمال کنند و مصلح وی آن بود که پوست وی بازکنند و
و بادیکه لب بر دیک آن بنهند که از لب پوست وی بر سد سی خیلبه زایل کند
و سفیدی پیدا شود مانند پر مغز او بگیرند و در اندرون وی مانند
کنجشکی بود از او بیندازند و با قدری نشاسته و کل سرخ و زعفران و کثیرا او را
نیانه بکوبند و اگر خواهند که با ادویهٔ مسهله استعمال کنند باید که ممزوج
با نوید و عصارهٔ غافث و عصارهٔ افسنتین و مانند این که حال مزاج داشته
باشد کنند و اگر با شیر خوم سکر خورند هم شاید سودمند بود جهت
مرهٔ سودا و بلغم و مسهل خلط خام هم بود و درد مفاصل الخیل دهن و سیاهی
موی را نگاه دارد و رها نکند که زود سفید گردد و علی بن زکریا گوید که و
بیچ امعا آورد باید که بعد از آن شیر تازه خورند و غذا ابگوشت یا آب
سیب و غوره و قدری بران افشاندند بنید و ماهی خوردن هم شاید و اگر چیزی
سازند از پیخ و جو مقشر بروغن کل نافع بود **دنقة** ذو ابداست سبلم نیز
گویند و گفته شود انشاء الله تعالی **دواء الحیة** جنطیانا است و گفته شد
دوسر دوسر دار زن خوانند و آن حشیشی که در میان گندم روید بشیراز
تخم آن را کاس خوانند طبیعت آن گرم بود در اول و خشک در دوم و گویند سرد
است ملین ورمهای بود که در ابتدا بغایت صلب بود و چون بر داء الثعلب ضماد
کنند نافع بود و چون با آرد بر جرب ضماد کنند نافع بود و بغرب با صورتی بود
که در کنج چشم پیدا شود و دو درم از وی مسهل کرم بود و وی مضر بود با نفیس و مصلح
وی کثیرا بود و بهترین وی آن بود که سیاه رنگ بود و عصارهٔ که از تخم
وی بگیرند باید که با آرد می آمیزند و خشک میکنند و بعد از آن در کار میبرند

دوم درخت مقل است و در میم گفته شود بعون الله تعالی **دوقو** تخم جزر بری
و بیخ آن ششقاقل است و گیاه وی خس گیا خوانند زیرا که خر بغایت آنرا
دوست میدارد و گویند که دوقو تخم کرفس کوهیست و غیر واقع است پونانی دوقس
گویند و دوقس نوعی از آن است که بشیرازی بدان گویند و صفت آن در
قو قالس گفته شود انشاء الله تعالی بهترین دوقو تازه بود و زرد رنگ طبیعت
آن گرم است در سوم و خشک در اول و گویند گرم و خشک است در دوم
و بعضی گویند که گرم است در سوم و خشک در دوم مغص را ساکن کند و بول
و حیض براند و بیخ الطفال را نافع بود و مقدار شربتی از وی یک درم بود و
سته بود و فضلهای غلیظ بلغمی از سینه پاک کند و گزندگی عقرب را نافع
بود بغایت چون بپزند و آب آن بیاشامند یا بر موضع گزندگی بنهند و رو
گوید قوت معده بدهد و هضم طعام بکند و منی زیادت کند و جالینوس
گوید شهوت باه برانگیزد و نفوط تمام آورد و ارساسیوس گوید استرخای
مفاصل را نافع بود و سنگ مثانه بریزاند و فولس گوید کرمها و حب القرع را
بکشد چون با شیر ادمی یا ترمس بیاشامند در وزن آن و دیسقوریدوس
گوید که مهیج شهوت جماع بود و مدر طمث و صاحب تقویم گوید مضعف
مثانه بود و مصلح وی تخم مورد بود یا بلوط و صاحب منهاج گوید مضر بود
و شهوت جماع ببرد و مصطکی و مصلح وی بود **دول** گویند طالیغرامنت
و گفته شود انشاء الله تعالی **دوبارزج** گویند که کاکنج است و گفته شود بعون
الله تعالی **دود القرمز** دود الصباغین گویند و آن کرمی سرخ است
که در درخت بلوط پاید و وی صدفی شکل بود کوچک مانند حلزون و جالینوس

در علاج الاطفال

در الباه

کی بجویند از درخت بگیرند و تر بود سرد و خشک بود در دوم و صفت آن
در قرمز گفته شود ان شاء الله تعالی **دود الحریر** بپارسی کرم ابریشم خوانند بجوشن
خشک کند و سحق کرده سه درم از وی در حسوی که از آرد گندم بود آشامیدن
کند و با شاشه بنجند و زیبایی رنگ روی را بغایت نیکو بود و نیکو کردا
و بینی را فی بینکند و اگر بیکار از وی خشک کرده در خرقهٔ ارغوانی ببندند و بر چشم
آویزند بغایت سودمند بود **دوغ** مخیض بقراط است و گفته شود بعون الله تعالی
بصلات و گفته شد **دوقص** نوعی از سوسن بری است که بیونانی
کسیقیون گویند و آن دلبوث است و گفته شود ان شاء الله تعالی **دود شجر
الصنوبر** کرم درخت صنوبر است در قوت مانند ذراریح بود در فعل بماه
عمل کند و آن سبز رنگ بود چون بکوبند و بر موضع ضماد کنند گوشت را نابا
کند و اگر بر روی پادمی که محتاج شکافتن بود نهند بشکافد **دُوص**
آبیست که آهن تافته در آن اندازند و از مقویات باه بود و منفعت وی
در حمید گفته شد **دواء النمر** بیخ نوعی است و در دبون صفت کرده
گفته شود بعون الله تعالی **دواء الخطاطیف** خالدوسیون است و گفته شد **دهنج**
سنگی سبز است بپارسی دهانه گویند و آن دو نوع بود کرمانی و فرنگی آن
فرنگی شیرین بود و ترشی و شیرینی وی چنان امتحان کنند که وی را بسایند
و بر روی آیینه کنند و رها کنند تا خشک شود اگر آیینه رنگ برآورد تلخ
بود و اگر نه شیرین بود و طبیعت آن سرد و خشک است و در منفعت‌ها در بهق
بقوتیا بود و این مولف گوید که آن یک نوع که بنده این ضعیف رحمه الله ص
آورده است که کرمانی است آن از خراسان می‌آورند و آنچه فرنگی بود فرنگیا

خوانند از آن جهت که در وی مثل جوهر آهن نشیا بود و فرنگ بلغت تازی جوهر
شمشیر بود و تولد شیرین از معادن زر بود و از آن دهنج ترش از معادن
مس و در هر دو نوع سمیتی بود و دهنج نجاریست که در معادن زر و مس مصعد
میشود بر مثال توتیا و بمرور ایام می‌بندد و بعضی مانند پر طاووس است
و غلبهٔ لون آن بر سبزی بود و بعضی سبز تر بود و بعضی با لون تر بود
هنج ترش در صنعت اکسیر بکار آید از بهر افادهٔ لون در آن صنعت اگر برد
رنگین دارا ملایم در بوطه شکن برد و این مولف گوید در بن رود که در میان
سیرجان و شیراز معدنی مس پیدا شد و در آنجا دهنج ترش پیدا شد
و دهنج سودمند بود جهت سفیدی که در چشم پیدا شود با مروارید ناسفته
و توتیای هندی از هر یک مساوی سوده مانند سرمه در چشم کشند
و وی از جمله سمومات بود و اگر خشک کنند و کسی که زهر خورده باشد با
شاماد دفع نکند و اگر کسی که زهر خورده باشد بخورد سم مهلک بود و
اگر بر موضع گزیدگی عقرب مسح کنند درد ساکن کند و اگر سحق کنند و با قدری
سرکه بکار دارند و بر قوبا که از گرمی محترق پیدا شده باشد بالیدن نافع
بود و زایل کند و سعفه که در سر و جمیع بدن بود سودمند بود **دهمست**
درخت غار است و گفته شود بعون الله تعالی **دهن الحل** شیرج است
و گفته شود بپارسی روغن کنجید گویند و شیرج خوانند و روغن
شیره نیز ازین روغن خوش خوانند **دهن الخلوق** روغن زعفران است
و گفته شود ان شاء الله در مرکبات **دهن عسلی** او مالی است و گفته شد **دهن
البلسان** روغن بلسان از درخت بلسان گیرند بعد از طلوع شعری تشری

از آهن ساخته اند زیر هر یکی شق کنند و گویند شیشها راست کرده
اند که هر یک پنج مثقال از آن بگیرد و در شب هر یکی که شق کرده اند
باو رسد و بهترین وی آن بود که تازه باشد و بوی وی قوی بود و
امتحان وی چنان کنند که چون بر صوف چکانند و بشویند هیچ اثر بر صوف
نماند و اگر اثر بماند مغشوش بود و اگر بر شیر چکانند وی ببندد و اگر در
آب چکانند و حل کنند مانند شیر شود و اگر بر ابریشم چکانند و ابریشم را
بسوزانند و خاکستر آن لیس شود و در آب اندازند و در بن آب نشیند
و آنرا شیر بلسان خوانند و بحقیقت آن روغن نیست بلکه صمغیست و آن
موضع که روغن بلسان از آنجا خیزد در قدیم باغ فرعون بوده است
و آنرا عین الشمس خوانند و بلسان از معجزهٔ حضرت عیسی السلام و تخم آنرا نیز
روغن هست و از حب بلسان خوانند و گفته شد و صفت عود آن نیز
گفته شود بعون الله تعالی و حب آن بقوت تر از عود بود و امتحان آن بکنند
و جوال دوز کنند و مولف گوید این هر دو امتحان معتبر نیست که روغن
مغشوش و گند با و سوزن افروخته میشود و غش آن بر روغن
بیشتر کنند و بروغن مصطکی و روغن حنا و شمع گداخته کنند
و رانیج جهت آنکه چون کنند تا بدان چوب کنند و با آتش دانند برافروزد
و این مولف گوید که دیدم که غش آن بیعه سایله کرده بودند و کسی فرق
نمی‌کرد و طبیعت وی گرم و خشک بود در سیوم و گویند در دوم لطافت
وی از حب و عود زیادت بود و در چشم کشیدن جهت نزول آب نافع
بود و در شتابی وی بسر آید و سودی دم را سودمند بود و چون زن

فی عسر البول و دفع السموم

بخورد بگیرد با موم و روغن گل شیمهٔ بچه بیندازد و چون بیاشامند
بول براند و عسر البول را نافع بود و دفع سموم بکند مثل خانق النمر و اینون
و کسی که فطر خورده باشد و گزندگی جانوران دو دانگ از وی با آبی که
تا نخواه بروی جوشیده باشند بیاشامند بغایت سودمند بود و سنگ
گرده بریزاند و مرضهای بلغمی زایل کند و مولف گوید جهت رعشه
مزمن بغایت نیکو بود و بدل آن بوزن آن روغن فادی با نیم وزن آن روغن
نارگیل و دانگ و نیم آن روغن زیت کهنه بود و گویند بدل آن یک وزن
و نیم آن روغن رازقی بود و نیم وزن آن آب کافور و ابن ماسویه گوید
بدل آن یک وزن و نیم آن روغن زیت بود و ابن رجحان گوید در دمیده
که بدل آن دو وزن آن زیت است خالص و گویند حب بلسان را چون
بکوبند و در روغن رازقی بجوشانند بدل آن بود و گویند بدل آن
روغن کادی بود که در مرتجه باشند **دیودار** دیبدار گویند و میوه‌ای
دارد شجرة الجن است و آن نوعی از ابهل بود و آنرا صنوبر هندی
گویند و عیدان وی مانند عیدان تدبیر بود شیره بود و لبن
وی بود گرم و تیز و محرق بود گرمی وی کمتر از خشکی بود چنانکه خشکی وی
در سیوم بود و این مولف گوید از اهل هندی گرگ خوانند استرخاء
عصب و فالج و لقوه را نافع بود چنانچه هیچ چیز بهتر از وی نبود و مرضهای
سرد که در دماغ بود و سکته و صرع را نافع بود و سنگ گرده و مثانه بریزاند
و طبیعت بیندد و در طبخ وی نشستن استرخاء مقعده را نافع بود
و دیودار نیز گویند **دیوامیست** حندقوقی است و گفته شد **دینادویه**

خرات وگفته شد بعون الله تعالی دیویافونیطس اصل اللوف است و
گفته شد دینار بسریانی بزر الکوث گویند و گفته شد دیاقودا
شراب خشخاش است که با پوست بپزند دیفروجس دبغیر وجاس گویند
ودوبیرجاس خوانند و آن سه نوع است یك نوع معدنی بود که در
جزیره قبرس از جاهی بیرون آورند و آن نوعی از کلاست لیکن بیختی سنگ
بود چون خشك شود و نوعی دیگر ثقلی است که از مس میگیرند چون مس را
بگدازند و آب بروی ریزند چون از بوطه بیرون آورند و در شب آن
یابند و نوع سیوم مرقشیثا ست که می سوزانند کلس و رنگ وی
مانند نقره بود و جالینوس گوید طعم و قوت وی مرکب بود و قبض وی
زیادت از گرمی وی بود و بغایت مجفف بود سودمند بود جهت
جهت ریشی که در دهن بود چون تنها استعمال کنند و اگر با عسل کف
گرفته بود جهت خناق نافع بود و جهت هر ریشی که در دبر و عانه و دهن
بود و گوشهای زیادت بخورد و ریشهای بد که در بدن بود چون با صمغ
البطم بیامیزند یا در موم روغن کنند باصلاح آورد و چون با سرکه حل
کنند و سحق کنند و ماسه در آن طلا کنند زایل گرداند و چون سحق کنند
بر موی غلیظ افشانند و نرم گرداند دیك بپارسی خروس خوانند
وخایه وی زود هضم شود و گوشت وی گرم و خشك بود و بقراط
گوید عرق وی رعشه و مفاصل را نافع بود و خاصه چون با شبت
و بسفایج و سیاه بپزند و صاحب منهاج گوید با شبت تنها بپزند
تا دانگی آب بماند و آن مرق بیاشامند و مرق خروس پیر بطبع

في علاج الربو

نافع بود و چون بسفایج و شبت اضافت کنند قولنج را نافع بود و با خلط لزج مسهل
بلغم بود و چون با چیزهای قابض بپزند سحج را نافع بود و چون با شیر بپزند قرحه
مثانه را نافع بود و چون بشکافند و بعد از آنکه کشته باشند و گویند چون
زنده بود بر گزندگی افعی و غیر آن نهند بغایت نافع بود و پوست که از اندرون
سنگدان وی است اگر خشك کرده سحق کنند و سفوف سازند همین عمل کند
و ابن مولف گوید اگر مغز سر خروس با سکر بخورند قوت باصره بدهد و حفظ
بیفزاید و خاطر روشن کرداد دیساقوس از الخس الکلب خوانند و جرامقه
و مشط الراعی نیز گویند و آن نوعی از خار بود که شبیه از نی طوسك خوانند
و ساق وی دراز بود خارناك و ورق وی مانند ورق خس است و خار ما
بود و معنی دیناقون عطشان بود و چون خشك شود رنگ آن سفید گردد
و چون بشکافند در میان آن کرمهای کوچك بود و طبیعت آن و بیخ وی گرم و خشك
بود در دوم بیخ وی را چون با شراب بجوشانند و بکوبند تا بقوام مرهم شود بر مقعد
ضماد کنند شقاق را زایل کند و اگر بر ناصور نهند سود دهد و کرمی
خواه خشك و خواه تر چون بکوبند و در خرقه پاك کنند و سه خرقه ببندند و در
میان شیر نهند و بالنحیف چنانکه هیچ در خرقه نماند و آن شیر بر شیری دیگر ریزند
مجموع یکپاره کردد و ببندد و اگر در آب بالنحیف چنانکه گفته شد و سه روز با
شتا بیاشامند سپرز را نافع بود و دفع کند و چون بجوشانند و بخورند حیض
بود و بول براند و اگر جوشانیده ضماد کنند بر موضعی که قطع خواهند کرد منع
غش بکند دیك بر دیك بپارسی مرك موش علی خوانند و مولف گوید که آن زنیخ
مصعد است و کسی که آن خورده باشد علاج آن در صنف زرنیخ گفته شود بعون

في علاج البلغم

في السم الحية

الله تعالی و وی آکله را نافع بود و هر ریشی که گنده شده باشد و گویند که گوشت زیادت
بخورد و بواسیر را قطع کند و بوی کند آن بود و آن از جمله سموم است باب
الذال ذاقی الاسکندرانی معنی آن بیونانی غار الاسکندرانی بود و دیسقوریدوس گوید
که ورق آن بزرگتر از ورق مورد بود و نرم تر و بغایت سفید بود و ثمر وی
در میان ورق بود بمقدار نخودی و در کوهستانها روید و بیخ وی مانند بیخ مورد
بود بری لیکن بزرگتر و خوشبوی بود و چون بیخ وی بگیرند بمقدار شش درم
و بطلا بیاشامند سودمند بود جهت دشخواری زادن و گلی که نه جنین و جهت
کسی که بجای یکبار چون از وی دوان بود و جالینوس گوید طبیعت آن بغایت گرم بود
و در طعم وی تلخی بود حیض و بول براند و اما خاماذاقی معنی آن غار الارض بود
این قول دیسقوریدوس است و ورق وی مانند ورق غار بود و ثمر آن سرخ
رنگ بود سنه بر تاقان و قضبان وی بمقدار یك گز بود و ورق وی چون
بکوبند نیك و ضماد کنند بر پیشانی درد سر زایل کند و التهاب معده را نیز
نیکو بود و چون با شراب بیاشامند مغص را ساکن گرداند و عصاره وی چون با شراب
بیاشامند بول و حیض براند و چون زن بعد زچه کند و بخور بر کرد همین فعل کند
و جالینوس گوید قوت وی مانند قوت ذاقی الاسکندرانی بود و عبدالله
بن صالح گوید فرق میان ذاقی الاسکندرانی و خاماذاقی آنست که ورق ذاقی الا
سکندرانی در اول پهن بود و با قضبان بود و ورق خاماذاقی کوچك تر بود
و از قضبان جدا باشد و باقی چیزها مانند یکدیگر بود ذاقوبداس
بیونانی یعنی مانند غار خاصه ورق وی و گفته محقق است نوعی از مازریون
است که ورق آن پهن بود و مازریون گویند و بتبریزی ادادا گویند و گفته شد

في جرب الكثور والبواسير

في عسر الولادة

و استعمال کردن وی بد بود ذبل پوست سنگ پشت هندی بود و گویند
بحری چون بسوزانند و خاکستر آن بسفیده تخم مرغ بسرشند و طلا کنند
بر شقاق کعبین و انگشتان سودمند بود جهت شقاقی که از سرما در دست و پای
حیض آمدن پیدا شود بغایت نافع بود ذباب این زهر گویند مگس الوان بود
و هر حیوانی را یکی معین بود و اصل آن کرمی بود و مگس آدمی از سرگین حاصل
میشود و اصل ایشان کرمی کوچك بود که از بدنها ایشان بیرون آید هر حیوان
که باشد و آن کرم باز مگس شود و زنبور و همو گوید چون بگیرند مگسی بزرگ
و سر وی جدا کنند و بدن وی بر ابر شعیره مالند نیکو بود و زایل کند و اگر مگس
با زرده تخم مرغ سحق کنند نیك و ضماد کنند بر چشمی که گوشت سرخ در اندرون
وی چسبیده باشد و بیونانی گومایس خوانند در ساعت ساکن کند و
اگر خشك کنند و بر داء الثعلب مالند مجدد زایل کند و اگر بر گزندگی زنبور
مالند سخت درد زایل کند و دیسقوریدوس گوید بر گزندگی زنبور و عقرب
و غلجون مالند سخت چند نوبت بر موضع آن بغایت نافع بود و این تابع حا
است و چون وی را بسوزانند و با عسل بر داء الثعلب و داء الحیه طلا کنند
موی برویاند و خاکستر وی سر دو خشك بود ذراریح حیوانیست
از مگس بزرگ تر بمقدار زنبوری سرخ بود لیکن بغایت سرخ است و یك
تر از زنبور بود و نقطهای سیاه بر آن بود و آن زهر قاتل است و مولف
گوید در حوالی همدان و کره و کرهرود و آن نواحی بسیار باشد هر یك بمقدار
زنبوری بزرگ و بر نبات شبرم نشسته باشند و غذای ایشان شبرم بود
و بسیار باشند در آن صحراها و ابن مولف گوید در ابهر نیز بسیار بود

وچون خواهند که استعمال کنند در کوزهٔ نو کنند و سر آن بکنان پارهٔ کیرند
و و از کوزه بر سر دیکی که سرکه در ان جوش نهند تا بخار آن بایشان رسد و
خناقشان بکیرد و بعد از ان استعمال کنند بهترین وی زهبی رنک بود
وطبعت وی بغایت کرم وخشک بود و کویند کرم وخشک بود در درجهٔ دوم چون
بنا آلیل طلا کنند قلع کند واکر در موم روغن کنند برص را که بر ناخن بود زایل
کند واکر از ناخن تباه شده باشد بیندازد بزودی و بر برص و بهق طلا کردن
با سرکه نافع بود و با حنظل سحق کرده طلا کنند موی برویاند و ورم سرطانی
چون با زیت بپزند تا غلیظ شود و بران طلا کنند و بر جرب و قوبا طلا کنند
نافع بود و انکبار وی چون با ادویه بود که دفع مضرت آن بکند مدر بول
بود و کویند اکر در زیت بجوشانند موی بر داء الثعلب برویاند واکر بر کزندکی
عقرب نیک بمالند نافع بود واکر در روغن کنند و یک هفته در آفتاب
نهند و بعد از ان قطرهٔ در کوش چکانند درد کوش زایل کند و کری ببرد
و روغن وی محلل ورمهای بلغمی صلب بود و هر کس که یک ذراع بخورد
کوبنده کشنده بود و علامت وی آن بود که ورم قضیب و زهار و نواحی آن
پیدا کند و قرحهٔ مثانه و بول بسته و بعد از ان خون و کوشت برون آید و
سوزش سخت و اسهال مجب و بخ و غثیان آورد و اختلاط عقل و سوز
حلق و افتادن در وقت برخاستن و غشی و تاریکی چشمها و طعم دهن مانند طعم
دهن قطران یافته بود و سه تسویح از وی قرحهٔ مثانه پیدا کند بخاصیت
و خود بعد از ان سنک مثانه بریزاند و اکر خواهند که در مداوای استعمال
کنند باید مطبوخ با ادویه که مصلح وی بود ماست که بسیار اسهال آورند و علاج کیم

آن خورده بود بقی و حقنه و شیر تازه آشامیدن و لعاب و روغن بادام شیرین
و جلاب و مرقهای چرب و بعضی خبیثت کند و صاحب تقویم کوید مصلح وی حب
کاکنج است با کل مختوم و کویند بدل آن طیبوث است و کویند کرم در درجهٔ سوم
ذرة جاورس هندیست بشیرازی ذرّت خوانند و آن دو نوع است سیاه و
سفید بهترین آن سفید بود طبعت آن سرد و خشک است و مجفف
قطع اسهال بکند و اکر استعمال کنند مانند ضماد سود کننده بود و جفاف
پیدا کند **ذرق** حندقوقات و کفته شد **ذرق الخطاف** پادیهرکین
پرستو کویند چون در چشم کشند سفیدی که در چشم بود زایل کند
ذفکر قطراسالیون است و کفته شود **ذوفی** نوعی از
سذاب بری است و بوی تیز دارد و کل وی زردی خوش رنک بود و چون بکوبند
ورق آن و بیاشامند جهت درد لازرونی و تب ربع و درد جکر سود مند
بود **ذنب الخیل** نباتیست که در خندقها و کوهها روید و قضبان وی
مجوف بود لب رخی مایل بود و سخت و برکه باشد و ورق آن نزدیک به
بود مانند ورق اذخر و مادیل تر و باطراف آن بسیار باشد مانند ذنب
الخیل و بیخ وی سخت بود و طبعت آن سرد بود در اول و خشک در دوم
و کویند سرد و خشک بود در دوم قابض بود خصوصا عصارهٔ آن و مجفف
بود بغیر لذع و قطع خون رفتن بکند و جراحتهای عظیم چون بروی
ضماد کنند بصلاح آورد و اکر چه عصب بود و فتق را بغایت نافع بود و قرحهٔ
امعا و انواع اسهال را چون با آب بیاشامند سود مند بود و عصارهٔ
وی رعاف را نافع بود و بیخ وی و حشیش آن سرفه و عسر النفس را نافع بود

فی بیاض العین

علاج تب ربع

فی الفتق

في الاستسقاء

وورم معده وجگر واستسقا را نافع بود وآن نوعي از لحية التيس است وبنبات استعمال کردن وي موضي اعصاب بود ومصلح وي حمض سعتر است **ذنب الفار** لسان الحمل است وگفته شود وبنبات سبب وي را بدين نام نيز خوانند که خوشه وي مانند ذنب موش است **ذو خمسه اوراق** ذو خمسه اصابع پنجنگشت وصاحب جامع سهو کرده که گفته است فنطافلون است لکن باب قول صاحب منهاج معتبر است که ذو خمسه اقسام وذو خمسه اجنحه نيز گويند ودر پنجنگشت گفته شد ودر انثلوهم **ذو ثلاثه حبات** زمرود است وگفته شود انشاء الله تعالی **ذو ثلاثه شوکات** شکاعا است وگفته شود بعون الله تعالی **ذو ثلاثه ورقات** چند چيز را بدين نام خوانند مانند حضي الثعلب وحندقوقا وفصفصه وصيما نوهريث دربابي خود گفته شد **ذو ثلاثه الوان** ذو ثلاثة الوان فيه گويند وآن طرنفيلن است وطريفوليون هم گويند وگفته شود انشاء الله تعالی **ذهب** بپارسي زر گويند وطبيعت وي معتدل بود ولطيف وفولس گويد گرم ولطيف بود نافع بود جهت

في تقوية القلب والخفقان

درد دل وخفقان وتقويت آن وبا ادويه داء الثعلب وداء الحيه طلا کردن نافع بود وسحاله وي در دهن گرفتن گند آن را زايل کند ودر چشم کشيدن قوت باصره بدهد وروشنايي بيفزايد واگر ميلي زرين هر بامداد در چشم کشند بغايت نافع بود وسحاله وي بعضي

في علاج السودا

آنچه بوهان فرود آمده باشد در ادويه جهت دفع سودا بغايت نافع بود ومحلول وي لطيفتر بود واقوي هم وصاحب منهاج گويد مقدار مستعمل از وي قيراطي بود وگويند مضر بود بمثانه ومصلح

حب الخواص

عسل بود ومثلث وصاحب تقويم گويد مضر بود بمثانه واصلاح کند فقاح اصل ومصلح آن حب الآس بود وشاهبلوط وشربتي از وي دانگي بود وديسقوريدوس گويد سودمند بود جهت خون وغم وبادي که در رودگان بود وعشق وفزع که از شدت سودا بود ودرد دل را بغايت نافع بود وفولس گويد بيداري به کند وسير گردش را نافع بود وجذام را بغايت مفيد است وچون سحاله وي در ضمادات استعمال کنند عرق النسا وفالج ونقرس را نافع بود وچون با ادويه که مناسب بود بياشامند مثل بسفايج وکمادريوس انفع بود ودر خواص آورده اند که اگر گوش کودکان را بسوزن زرين سوراخ کنند ديگر با ملتئم نيايد واگر پاره زر خالص بر کودکي آويزند نترسد در خواب وصرع که در وي نگردد وکسي که او را اخص داشته باشد ودلش را بترساند از وي خوي درد خواسته انگشتري زرين در دست کند درد ساکن شود وهم در خواص آورده اند که اگر نيم دانگ زر در ده رطل زيبق اندازند غوص کند واگر در چيزي ديگر باشد مقدار يک رطل در اندازند غوص نکند وشرف زر بر ديگر جواهر مثل شرف انسان است بر ديگر حيوانات وخواص وي آنچه به تجربه معلوم شد چشم را روشن کند ودل را شاد کرداند ونگذارد که محزون شود ونگهداشتن آن خود را از يافت کند وذهن را تيز گرداند ومردم را دلير کند ودر کارها ودانش را قوت دهد وجواني را نگاه دارد وعيش خوش آورد وگويد بيفزايد وبچشم مردمان عزيز دارد وآرزوها حاصل کند وچون کودکان خود را بدادو دادن زر شير دهند آراسته سخن آيد وبچشم ودل مردمان شيرين باشد وبتن خويش مردانه بود واز ام الصبيان ايمن باشد وآورده اند که

خرء عباس الابرار

اگر زنگوله موی وی بپای باز بندند در شکار دلیرتر بود واز گوشت وی تن آب
خوردن از استسقا ایمن باشند **ذیب** بپارسی گرگ خوانند سر وی
چون در برج کبوتر بیاویزند هیچ حیوان موذی گرد آن برج نگردد و دماغ وی
چون بکار دارند **باب عذاب** و روغن زیت و در جمله النزبانافع بود جهت علتی
که در ظاهر باشد از سردی واگر چشم وی بر کودک بندند نترسد واگر گیرغن کند
تزدیک جایی هیچ گرگ گرد آنجا نگردد واگر سرگین وی در پوست بزی کنند که بانگ ازو
خورده باشد و بر خاصهٔ صاحب قولنج آویزند بگشاید و سرگین وی اگر بدان صاحب
قولنج بندند بیمانی که از پشم کبشی بود که بعضی ازوی گرگ خورده باشد بغایت
نافع بود و اگر بعوض پشم غوج در پوست ایل بندند و از دان وی بیاویزند همین عمل کند
واگر انبوبه کوچک از نقره بسازند و آن را اثیواری مهره خوانند و باید که دو گونه
داشته باشد و مقدار باقلایی سرگین در وی کنند و صاحب قولنج از خود باویزند
نافع بود و مجربست و گویند سرگین خشک وی سحق کنند و در انبوبه کنند و در حلق
صاحب خناق پاشند که سپید آن تری بود نافع باشد واین زهره دخواص آورده که
گرگ خاک و گیاه بخورد مگر وقتی که رنجور باشد و مجانبت سگ و همه حیوانات
قضیب ایشان از عضله و عصب بود از آن گرگ و روباه استخوان باشد و اگر دنب وی
جایی که علف خوار گاو بود بیاویزند مادام که آن آویخته بود اگرچه گاو گرسنه
بود گرد آن نگردد اصلا و اگر در موضعی سرگین وی بخور کنند موشان آنجا بکم جمع شوند
واگر زن برسر بول گرگ شاشد هرگز حامله نشود و اگر خصیهٔ راست وی بگوبند
بانیت و بپارهٔ صوف بدان بپالایند و زن بخود برگیرد شهوت وی منقطع شود
واگر زهرهٔ وی بوزن دانگی با عسل یا باشراب بیاشامند بتنهایی کهن زایل کند

خواص الذئب

وباطن جلد

منافع ابوال الجديه

بند

وچشم وی کسی که با خود دارد منع صرع بکند و هیچ سیاع و کژدم گرد وی نگردد
واز دزدان و دزدان ایمن باشد واین از خواص است و گویند که شیخ الرئیس
گوید که دهن وی منع تشنج و گزاز بکند و در پیشهای عصب خاصه که از سردی بود
وچون سعوط کنند بدان ترلها سخت را نافع بود و در خواص ابن زهر آورده که اگر
گرگ اسبی را بگزد واز وی جدا شود بر مجموع اسبان در دوید سبق برد و
وی داء الثعلب را وداء الحیه سودمند بود چون بدان بمالند و جاحظ گوید
اگر آدمی خون آلود بود و گرگ بوی خون بشنود قصد وی کند اگرچه سلاح تمام داشته
باشد و در شجاعت و بهلوانی نظیر خود نداشته باشد تا بجدی که در بی وی
که بخورد اگر میش شود و هم گوید اگر سر گرگ در موضعی که گوسفند بود دفن
کنند مجموع بمیرند واگر نکاح نامه بپوست بزی که بعضی از وی گرگ خورده باشد
بنویسند قطعا در میان زن و شوهر موافقت نباشد و پوست وی و جمهای
وی چون جمع کنند و آدمی با خود دارد بر خصم غالب آید و محبوب خلایق گردد والسلام
عجایب الاشیاء **باب الراء راوند** بپارسی ریوند گویند و مولف گوید
بپارسی است و صاحب منهاج گوید دو نوع است چینی و خراسانی معروف بود براوند
الدواب و آن از جهت چهارپایان مستعمل بود و چینی جهت آدمیان و بهترین
آن چینی بود که چون سحق کنند برنگ زعفران بود و چون بشکنند اندرون وی
بطریق کوهان گاو بود و آنرا راوند الجی خوانند و باید که سوراخ درو نبود و طبیعت
آن گرم است در اول و گویند معتدل است و مسیح گوید گرم است در سوم و معتدل
نیست و خشک است در اول و گویند گرم و خشک است در دوم چون سحق کرده با آب گرم
بکلف روی بمالند زایل کند و چون بیاشامند بادها را نافع بود و ضعف معده

منافع الرئة

منافع الكلية

ح الفرس

و الحرق القديم علاج الجسم

فی عرق النسا

ودرد کرده ومثانه ورحم ودرد جگر ومغص وورم سپرز وعرق النسا ونفث دم که از
سینه بود وربو وفوق وفواق وخفقان ودرد وقرحه امعا واسهال وتبهای کهن

فی سم الحیوانات

ودایه وسموم ولکزدگی جانوران را سودمند بود وشربتی از وی از نیم درم بود
تا دو درم وگویند اندکی یک درم وپاس که بوی با طلا کردن سودمند بود
با آب طلا کرده بر ورمهای گرم مزمن بگداز اند وجالینوس گوید سودمند بود جگر را
وسپرز وسده جگر وامعا بگشاید اگرچه مزمن شده باشد وورم وصلابت

فی الاسهال

آن وقوت جگر زیادت کند از همه چیز بهتر بود درین معنی واربا سویرس گوید
نافع بود جهت اسهال که از ضعف معده بود وشیخ الرئیس گوید چون روغن بالند

فی تقویة الباطن

بر فتق که در عضد بود ودرد آن نافع بود ومجهول گوید چون طلا کنند در میان دو
شانه درد از دل ببرد وسعین اندلسی گوید که مقوی اعضای باطن بود وسده بگشاید

استسقا

ورطوبتهای فاسد تحلیل کند وطبیعت پاک کند از بلغم لزج وخلط خام
واستسقا را سودمند بود وسنگ گرده ومثانه بریزاند وبغایت نافع بود
وا زجهت درد مثانه بول براند وانواع اسهال که از سده ماساریقا بود وجگر
یا از رطوبت بسیار سودمند بود وچون با صبر بود هر دو یا قوی بود وچنین
با هلیله کابلی جهت تنقیه دماغ تنقیه تام بود وذهن را ذکی گرداند
صداع بلغمی زایل کند واگر ایارج لوغادیا که با وی اضافت کنند در فعل قوی
اقوی بود وسودمند بود خواه با وی وخواه بی وی تحذر وفلج ولقوه وعلتها
که از سردی بود نافع بود جهت قولنج ریحی وبلغمی واطلاق طبیعت ومحلل

فی تب ربع

بادها بود وتب ربع وتب صفراوی را بغایت سودمند بود وقولی گوید که
ورمهای گرم را سودمند بود ودرد جگر وسپرز ونیز چنانکه گوید درم معده ودرد

فی البواسیر وصلابة المقعد

وجگر وبواسیر وناصور که در مقعد بود چون کرده بدان پاشند خاصه با انزروت
وگویند مضر بود به سپل ومصلح وی صمغ عربی بود وبدل آن نیم وزن آن زراوند مدحرج
حرج وبوزن آن گل سرخ وسنبل بود ورازی گوید بدل آن در ضعف جگر ومعده
یک وزن ونیم آن ورق گل سرخ ودو یک وزن آن سنبل بود دارچینی نادیل است
وگفته شود بعون الله تم رازیانج بری بود وبستانی وبستانی را دو نوع
خوانند وبری او بادیان بهترین وی بستانی تازه بود وبری گرم وخشک
بود در سیوم وبستانی در دوم وبری را بشیرازی خواوگویند وبستانی
ورق وی گرم بود در دوم وخشک در اول وسده بگشاید وروشنایی چشم
بیفزاید بخاصه صمغ وی وسودمند بود جهت تری وآب ترید فرود آمدن

برای گزیدن جانوران

ورازیانج چون بخورند شیر زیادت کند وتخم وی همین عمل کند چون بیاشامند
یا بلجوبند واگر طبیخ وی با شراب بیاشامند گزیدگی جانوران را نافع بود و
طبیخ وی خون حیض وبول براند ومحلل ریاح بود وچون با آب سرد بیاشامند

فی لسع الکلب

در تبهای غثیان والتهاب معده زیادت نکند وساکن گرداند وبیخ وی چون
خوب بکوبند وبا عسل بیامیزند وبر گزیدگی سگ دیوانه نهند سود کند ونیز دماغ نفع

فی علاج البصر

وآب رازیانه تحلیل کرده چون در کحلها کنند جهت روشنایی چشم بغایت
نافع بود وآب رازیانه چون بجوشانند دو سه جوش وکف وی بگیرند وبا
عسل وسکنجبین بیامیزند ودر چشم کشند یا با سکنجبین مع تری وآب بکنند
در روشنایی بیفزاید وبیخ وی در معالجه از تخم وورق اقوی بود وسده
سده جگر وسپرز بگشاید وبری سنگ گرده ومثانه بریزاند وتقطیر البول
را نافع بود وتبهای مزمن وشریف گوید از قول فلاحت نبطی از قول آدم علیه السلم

حار العجایب

که چون از رازیانه یک درم با یکدرم قند هر روز سفوف سازند در ابتدا آنکه آفتاب
بحمل آید تا آنکه ببرج سرطان رسد و مداومت بر آن نمایند در سالی این سه ماه
که گفته شد قطعا مریض نشود اگرچه بعمر طبیعی رسد و خواص وی بحیثیتی باشد
که آن زمان که رحلت کند و شیخ الرئیس گوید بطی الهضم بود و غذایی بد دهد

في حمى مزمن

و سودمند بود جهت تبهای مزمن و اسحق بن عمران گوید از بیخ رازیانج معده بود
وی تحلیل کرد هدرة مثانه و گرده بگشاید و بادها بشکند و درد پهلو و سینه
که تابع سده بود یا از بادی غلیظ نافع بود و مسحق معده بود و رطوبات آن بزداید
و بقراطیس گوید که تیکان چشم را بیانه تر جراکت تا چشم ایشان قوی گردد
و افعی و دیگر مارها و کژدمان هر بار از زمستان چون از سوراخ بیرون آیند
چشم ایشان ضعیف شده باشد چشم خود بیان بمالند جهت روشنایی و تقویت
آن فسبحان الله الذی الهمها هذا وارشدها الیه و وی محرورین مزاج را صداع
آرد و مصلح آن صندل و کافور بود و بدل وی تخم کرفس بود لیکن بیخ آن قوی تر

في الیرقان

بود و سنگ گرده و مثانه بریزاند و یرقان را نافع بود و بول و حیض براند و شکم
ببندد و با شراب جهت گزیدگی جانوران نافع بود و برگ وی نیک مت دیوانه
طلا کردن نیکو بود رازیانج شامی انیسون است و گفته شد و رازیانج رومی نیز
گویند راسن و در انجیل شامی خوانند و ... اهل اندلس حلج گویند و کلج
بیخ خوانند و آن دو نوع بود یکی بستانی و آن فیلجوش است و گفته شود بعون
الله تع و دیگری جبلی بود و آن در شکل فنجنکشت و بیخ آن را ... خوانند
طبیعت آن گرم و خشک بود در دوم و گویند در سوم و در وی رطوبتی فضلی بود
و بهترین آن بود که سبز و تازه بود سودمند بود جهت ورمهای سرد و درد مفاصل

که از تری بود چون با روغن بپزند و بر آن طلا کنند اگر وی را در لعوقات کنند نافع
بود از جهت خلطی غلیظ لزج که در سینه بود و شش و اثری تمام دارد در دفع آن
و چون طبیخ وی بیاشامند بول و حیض براند و اگر بخور وی بیاکنند با شراب معده را
بغایت نیکو بود و مربی کردن وی چنان بود که اول خشک کنند اندکی و بر ندو
در آب سرد خیسانند پس در شراب نهند و شیخ الرئیس گوید نافع بود جهت

علاج في مرض الباه

مطلق الحاکه از سردی بود و مفرح دل بود و مقوی آن و غافقی گوید که مقطع
اخلاط بود و باه برانگیزد و اصلاح کند درد مفاصل که از تری بود و ابن ماسویه
گوید سودمند بود از جهت تقطیر البول که از سردی بود و مثانه را تقویت کند

في لسع الحشرات

و دیسقوریدوس گوید که گزندگی جانوران را نافع بود خاصه کوهی که از آن مقدار
دو درم و لعوق وی عسر النفس و سرفه را سودمند بود وقتی که با عسل بود
و چون با شراب بپزند و ضماد کنند بر عرق النسا سودمند بود و ماسرجویه گوید
چون زن در شب خورد و دکنه منقطع گردد حیض از وی و اگر بکوبند و در عسل
بسرشند و یک مثقال از وی بلیسند مسخن اعضای منالم بود که سبب آن از
سردی بود و منصوری گوید که سده جگر و سپرز بگشاید و بسیار خوردن
وی خون را تباه کند و منی کم کند و شیخ الرئیس گوید که مصدع بود و لیکن
بلغمی را نافع بود خاصه نطول کردن وی و مصلح وی سرکه بود و گویند
مصلح وی مصطکی بود و حاما و گویند خیره بنفشه بود و بدل وی ابرسا
رامک مرکبست از پوست انار و عمار و زاج سیاه و صمغ و دوشاب
یا عسل و طبیعت وی سرد و خشک است و گویند که گرم بود و وی قابض و لطیف بود
و صفت آن در مرکبات گفته شود بعون الله تع راطینی یونانیست علکها را

بدین نام خوانند راتینج راتیانج و رتیانج و رجینه و رشینه نیز گویند و آن صمغ
صنوبر بود و آن سه نوع است یک نوع سایل بود که منعقد نشود و یک نوع
صلب بود ساده و یک نوع صلب بود بعد از آنکه با آتش پخته باشند و آنرا قلفونیا
گویند و بشیرازی زنکاری بهترین وی آن بود که سفید باشد و اندک زردی
زند و بوی آن مانند بوی صنوبر بود و طبیعت آن گرم و خشک است و علی
گوید گرم است در سوم و خشک در اول مجفف و محلل بود گوشت برویاند و
ریشها لیکن مهیج درد بود و ریشها را با صلاح آورد چون با کتان و عروق بود و امثال
آن و مسخن اعصاب بود و مصلح وی موم روغن بود با آب حی العالم و بدل آن علک
البطم است و قنه و گویند بدل آن زفت کهن بود رازقیه سوسن سفید
است و چند قول دیگر آورده اند که رازقی قطن است و بعضی گویند که رازقی
کتان است و گویند روغن رازقی از بهار انگور گیرند و گویند روغن بزر کتان است
و گویند روغن سوسن سفید است که روغن رازقیه خوانند و مولف گوید
رازقیه گل زنبق است و صاحب منهاج گوید زنبق سوسن سفید است و صاحب
جامع گوید زنبق یاسمین سفید است و هر دو خلاف است اما اگر گویند که
زنبق نوعی از سوسن سفید است دور نباشد والله اعلم راس القاسم سر خرگوش
چون خشک کرده بسوزند و بکوبند و با عسل بیامیزند و بر داء الثعلب طلا کنند
نافع بود راس الارنب سر خرگوش سوخته با پیه خرس بر داء الثعلب طلا
کنند نافع بود راتنا بیونانی رمان است و گفته شود ان شاء الله تعالی
رابیثا مولف گوید یونانی ماهی چوان زهر موذی می آورند و کوچک بود باین اسم
خواسته و در کرمسیر آنرا ماهی اشنه گویند و از آن ماهیان به سانند و جاه

خشک تر خورند و طبیعت وی گرم تر از اربیان بود و مهیج باه بود و معده را نیکو
بود لیکن تشنگی آورد و مصلح آن مغز کاهو بود دبق عنب الثعلب است و گفته
شود بعون الله تعالی رب السوس عصارهٔ سوس است و در عین گفته شود
ان شاء الله تعالی در صفت عصارات رتیل نوعی از افتین است لیکن کوچک
بود و گفته شد رتة بندق هندی است و گفته شد رتیلا مولف گوید
حیوانیست مانند عنکبوت و در یزد و آن نواحی بسیار بود و آنرا خایه گیرک
خوانند بپارسی دمله و بترکی مای و از جمله کژدمکان زهردار بود و رنگ وی
زرد بود و بنابی هست که بیونانی فالنجین خوانند نافع بود از جهت گزیدن
وی و آن نبات را باسم رتیلا خوانند نیز و در فا گفته شود بعون الله تعالی
رجل الجراد شیخ الرئیس گوید بقلایست که قائم مقام بقلهٔ یمانی بود
و سودمند بود جهت سل و طبخ وی جهت تربیع و تبهای مطبقه نافع
بود و مسیح گوید زنبق است و آنرا سرو ترکستانی گویند و گفته شود
بتوفیق الله تعالی رجل الغراب در شام وی را رجل الزاغ خوانند و از جمله حشائش
بود بشکل پای کلاغ چون ببندند نافع بود جهت اسهال مزمن و درد شکم خاصه
اصل وی و بولس گوید اصل وی چون بخورند قولنج را سودمند بود و آنکه عصارهٔ
بوی او را سود دارد پشت و ران و زانوها را نیکو بود و اما اصل وی گرم بود
در آخر درجهٔ اول و خشک بود در اول درجهٔ دوم شربتی از وی جهت
نقرس چون تنها بود از دو درم باشد کوفته و بیخته و اگر در حقنه جهت
مفاصل بود کنند همان عمل کند از یک درم بود تا یک مثقال و چین ماده
عمل سورنجان کند یعنی مضرتی رجل الحمام شنجار است و گفته شود در الف

علاج ربیع

رجله بقلة الحمقاء وكفته شد بعون الله تم رجل العقاب ورجل العقعق ورجل الزرزور خوانند واين رجل الغراب وكفته شد ودر مصر الظاهر بلاد برجل الغراب خوانند وكفته شد صفت هر دو رجل الغروج رجل القطو حراء شد بر باز كفته شود انشاء الله تم رخبين نوعي از مصلات شيرازي قره قروط خوانند وابن ماسويه كويد كه طبيعت آن كرم وخشك است در دوم معده كرم را نيكو بود وخلط بد از وي پيدا شود واكر شافراز وي برخود بكيرند شكم ببندد رخمه مرغيست كه ورا مردار خوار كويند ودو برادر خوانند وبشيرازي خرد كويند زهره وي جون در كوش مخالف جكانند با روغن بنفشه يا در شقيقه مخالف بالند درد كوش ساكن كند وشقيقه زايل كرداند واكر زهره وي با كلا در چشم كشند سفيدي ببرد واكر سركين وي در شب بخور كنند بچه بيندازند واكر با نبيت خلط كنند ودر كوش جكانند كراني وي ببرد ونهر وي بر كرند كي مار وعقرب ونبور با النافع بود وشريف كويد كوشت وي جون با خردل خلط كنند وخشك كردانند وبخور كنند هفت نوبة در شب كسي كه بر زنان بسته بود كشاده كردد جون بر پا زنان راست وي بكيرند وبر پاي زن آبستن نهند بآساني بزايد ودر خواص ابن زهر آورده است كه بر جون بخور كنند در خانه كه تذكان بكريزند وسركين وي جون با سركه حل كنند ودر برص مالند رنك آن متغير شود وجكر وي جون بريان كنند وسحق با شراب بكسي دهند كه جنون داشته باشد وبياشامد هر روز سه روز چنين كند بياري صحت يابد وپوست زرد كه آن در اندرون سنك دان وي بود جون خشك كرده سحق كنند وبا شراب بياشامند سود مند بود

في بياض العين

في ثقل الصمم

في فعل الجماع للرجال

في الخواص في طرد الحشرات

في الخواص العجيبة في الجنون

نيزدان

جهت هر زهري كه باشد واكر بر روي برزني كه در سحق از زاييدن باز ماند آسان بزايد رخام نوعي از احجار است وذو الوان بود ماننده زرد وسياه وسرخ رنك وسفيد وبهترين آن سفيد بود شريف كويد طبيعت آن سرد وخشك است جون سه روز هر روز يك مثقال سحق كرده ماننده غبار بعسل بر سرشند بخورند منع دملها بكند كه بر اعضا از هيجان خون پيدا شود وجون ببوزند وسحق كنند وبر جراحتي كه خون از وي روان بود پاشند قطع آن بكند وبصلاح آورد ومنع تر بكند وجون خلط كنند جزوي از وي با جزوي شاخ بز سوخته وبر آهن طلا كنند وبر آتش نهند تا سرخ شود بعد از آن بيرون آورند ودر آب نمك اندازند تا آهن نبود واكر از رخامي كه تواريخ بدان نقش كرده باشند بر سر قبرها بتراشند سحق كنند وكسي كه عاشق بود با اسم معشوق بياشامد معشوق را فراموش كند وصاحب منهاج كويد كه كرم بود در دوم وخشك در اول سود مند بود جهت سعفه وداء الثعلب رشاد حرف وكفته شد بپارسي سپندان كويند وتره تيزك نيز خوانند طبيعت آن كرم وخشك بود ولطيف بود كرمها را بكشد وبادها تحليل كند وقطع بلغم بكند ومضر بود بمعده ومنافع ومصلح آن كاهو بود يا كاشني وتقطير البول احداث كند رصاص قلعي بپارسي ارزيز خوانند وبشيرازي قلع وبهترين وي آن بود كه صافي بود طبيعت وي سرد وتر بود بهترين آن وكويند خشك بود ومحرق آن واسفيداج آن لطافت در وي زيادت بود وتحليل وتليين وصفت حرق آن در آبار كه كه آن اسرب سوخته است كفته شد واسرب رصاص اسود بود وسردي وي زيادت از قلعي بود وقلعي را قسطي وقصدير هم خوانند واكر صفيحه

ح ادرار الحکم
و ع سایر المنافع

ثلث بسان نداز شرب و بر عانه بندند یا بر کاه منع احتلام بکند و اگر آن صحیفه
بر عصب نکرم عصب پیدا شود و نفس نذ ایل کند و هر ماده که پیدا کردد در ابتدا مثل
خیارات چون بر وی بندند بکدازاند و ورمهای معقد که بار یش بود و بواسیر و ورد
مهای قضیب و نهار و پستان و ریشها مثل سرطانات با عصاره کردن غایت سود
بود و روغن زیت یا روغن کل یا روغن به یا روغن مورد بوی اضافت کنند و آن صحیفه
بدان روغن خشك کند و بالدنا فع بود و براده وی چون بخورند همان علت
حادث شود که از خوردن مرداسنك از بول بستن و غایط و ثقل معده و امعا
و قولنج و تغیر در ایشان و ضیق النفس تا بحدی که خناق کند و ایلاوس پیدا کند و تلک
آن رصاص شود و علاج وی بقی کند بطبیخ تخم کرفس و شبت و انجیر و بوره و ماء العسل
و غذا اسفیداج و نشان خلاص وی آن بود که ادرار بول و اطلاق طبع حاصل شود
و شیخ الرئیس کوید چون خشك کنند رصاص را بشراب یا زیت نافع بود جهت ورمهای

و ح العیوب

کرم و ابن زهر در خواص آورده که اکر پاره رصاص در دیکی اندازند هر چند آتش که در زیر آن
دیك برافروزند کوشتی که در آن دیك بود قطعا پخته نکردد و هر کوکرد که …
رصاص در انکشت کنند بر وی لاغر کردد و اگر رصاص در روغن بالند تا ثلث بر آورد
و آن روغن بر آهن طلا کنند هر کز زنك نکیرد و صاحب فلاحه کوید اکر طوقه از رصاص
بر درختی کشند که ثمردار بود ثمر وی نیفتد و زیادت کردد و ابن مولف کوید رصاص
از فلزات معروف بود و معادن او در سه موضع بود اول در طرف مشرق از جانب
چین بکشتیها آورند و دیکر در بحر و بلغار و آن نوع شك کرده باشند و آنرا قلعی
نواله کویند و نوعی دیکر از طرف فرنك آورند و آن نوع اندك مایه سیاهی درو
بود و بر صورت مارها کرده باشند و بمهر پادشاه آنجا بود و بعضی دیکر که بر سنه

ح الباه

بود و آنرا نودبان پایه خوانند و بهترین اینها که یاد کرده شد بلغاری است زیرا که آن
از همه صافی تر و روشن تر بود رطب کرم بود در دوم و تر بود در اول و کویند که رطوبت
وی کمتر از رطوبت آن بود و هر چه حلاوت وی زیادت بود و اسحق کوید کرم و تر است
در دوم غذایی دهد زیادت از بسر و بهترین آن جنی بود و صیرونی بعد از آن
نند و رطب باد در شکم پیدا کند … تر و … آن و رطب معده سرد را
نیکو بود و منی بیفزاید و طبع نرم دارد و سود مزاج را و رطب و خون فاسد و دندان
و کوشت بن وی را بود و مضر بود بحنجره و آواز و خونی که از وی متولد شود بد بود
و زود کنده شود و مصدع بود و مولد سده و مصلح آن بادام و خشخاش بود
که با وی خورند و بعد از آن مغز کاهو یا خیار با سرکه یا سکنجبین خورند رطبه
مضمضه است و چون خشك شود قت خوانند و علف کمینه و بپارسی اسپست
خوانند و در قت صفت آن کفته شود بعون الله تعالی رعی الابل سفلانی کویند
و آن حشیشی است که دانه چون دانه مورد بود و در وی اندك حلاوتی بود
طبیعت آن کرم است در اول و تر در دوم و جالینوس کوید کرم است در اول و
خشك در دوم و لطیف بود شتر چون بوی چرا کند هیچ مضرت بوی نرسد
لیکن سم جانوران زهردار بود و طبیخ وی موی را سیاه کند و تخم وی چون با شراب
بیاشامند کزندکی جانوران را نافع بود و سیلان رطوبات رحم باز دارد و وی مضر
بود بالحشا و اعصاب و مصلح آن قند بود یا سنبل الطیب رعی الحمام فوسطا
ریون نیز کویند و آن حشیشی تیره رنك بقدر ماشی بزرك ترك و چون بوت
از وی جدا کنند … بود … و بطعم عدس بود اندکی تلخی
و طبیعت وی کرم و خشك بود کبوتر وی دوست دارد و هیچ جزء مانند وی

کاو دا فزید نکند و دیو شنیز خوانند و مولف گوید نوعی از کرسنه است و در
کاف گفته شود ان شاء الله تعالی دُعاد حیوانی دریاییست دیسقوریدوس گوید کماء
دریایی است محدد بود چون بهشت برسی کسی که صداع مزمن داشته باشد صداع
ساکن کند و چون بخور کنی بر مقعدی که بیرون همی آید بجای خود باز شود و اگر
بزیت بجوشانند و آن زیت بر مفاصل مالند درد ساکن کند دعی الابل گویند دعی
الابل است و گفته شد دغثا الجال جلناراست و گفته شد دعیا دانه ایست که
درمیان جو و گندم باشد و آن را از گندم پاک کنند و مضر بود خوردن آن و شیرازی
هرزغولند و پارسی [illegible] دعوة القمر بناق القمر است و زبد القمر نیز خوانند آن
حجر القمر است و گفته شد دعوة الحجامین اسفنج است و گفته شد دغوة
الملح زبد الملح گویند و قوت وی زیادت از قوت ملح بود محلل و ملطف بود دغوة
ماء الملح در غایت گرمی بود و حرافت و باشد که بسوزاند رق سلحفاة بریست
بعضی گویند و بعضی گویند بحری و گفته شود ان شاء الله تعالی دُفافر گویند حوت
افریداست و بعضی دیگر گویند لعبة بربریست و بعضی گویند خصی الثعلب است
و صفت هر یک بجای خود گفته شد دُقون حناست و گفته شد دقها
مرخ است و گفته شود ان شاء الله تعالی دُقعه هر دوایی که آن چیز کوفته آرد آن را
خوانند مثل الخبازی و نحوه و خاما القطنی و دقعه خاص اسم [illegible] است [illegible]
طبیعت آن گرم بود بدرجه [illegible] و خشک است چون بکوبند و یک مثقال از آن در [illegible]
بسرشت کنند و سه روز بیاپی بخورند [illegible] موافق بود و [illegible] که درد [illegible]
بود و پیدا شود بسبب افتادن یا زخم یا برداشتن چیزی [illegible] همین سبیل رقاع عالی
بجنا القی مانند اما سروی شکافته بود و مثلث شکل باشد و بهترین وی آن بود

در علاج المقعد و [illegible]

کرسنه باشد طبیعت آن گرم و خشک بود و معنی تری و بلغم معده بود و خلطهای
غلیظ لزج بیرون آورد رمان حلو انار شیرین بهترین وی بزرگ شیرین رسیده ملیس
بود طبیعت آن سرد بود در اول درجه اول و تر بود در آخر آن و گویند گرم بود
باعتدال و وی جلایی بود با قبض و ملین بود و دانه وی باعسل درد گوش را نافع
بود و وی سینه و حلق را نرم دارد و معده را جلا دهد و خفقان را سودمند بود
و معده را موافق بود و بول براند عصیر وی چون در شیشه کنند و در آفتاب
نهند تا غلیظ شود و در چشم کشند روشنایی وی بیفزاید و چنانکه کهنه
تر بود بهتر باشد و دانه وی بد بود و نفخ و ریاح در معده پیدا کند و گویند مصلح وی
انار ترش بود و رازی گوید اندک نفخی دارد و باشد که تهوع آورد و مصلح
[illegible] نیت از بهر آنکه نفخ وی زود بکند و گل وی چون بسوزانند جراحت را سودمند بود
رمان حامض انار ترش بهترین وی بزرگ بود آب دار و مطلق انار غذا اندک
دهد و قابض ترین اجزای وی گل وی بود و وی سرد و خشک بود در دوم و گویند
معتدل بود در تری و خشکی صفرا بنشاند و منع سیلان فضول بکند از احشا
و دانه وی چون در آب باران خیسانند منع نفث دم بکند و خفقان را سودمند
بود و جلای دل بدهد و التهاب معده را نافع بود و جگر گرم را سودمند بود
و موافق بود تبهای گرم را و سویق وی جهت اسهال صفراوی نافع بود و قوت
معده بدهد و جگر گرم را نیکو بود و آب وی با پست چون درد دل را ساکن کند
و انار ترش و شیرین پوست از وی جدا کنند و در هاون بکوبند [illegible]
با پیه و بفشارند و نیم رطل از آن [illegible] طبیعت براند [illegible] و مره
صفرا براند و معده را قوت دهد و شراب و رب وی دفع خمار بکند و تشنگی

در امراض الفم

علاج چشم

در الادویه

بنشاند و قی و غثیان را منع کند خاصه منعنع وی و بسیار خوردن وی شهوت انبات
دارد و انار دانه ترش خشک بینند و صاحب تقویم گوید انار ترش مضر بود بسینه و آواز
و مصلح وی حلوای عسل بود و صاحب منهاج گوید دانه وی بد بود و محرق حلق و سینه بود
و مضر بود بامعا و معده و مصلح وی شیرینی بود و بیران اولی آن بود که بعد از وی
زنجبیل پرورده خورند یا ترنج پرورده رمان السوال خشخاش است و گفته شد رمان
الانهار نوعی از هوفاریقون است و گفته شود در دهارو و در دمشق آنرا رسامی خوانند
رمان الکبر درختیست که میوه وی مانند انار بود کوچکتر و حب فلفل دانه وی است و معنی
بیخ وی و صفت حب فلفل گفته شد و مغاث گفته شود بعون الله تعالی رماد
بادیسخا خاکستر گویند مجمع مجفف باشد رماد المادرون جلاد هنجی بود
و معین در وی شنایی چشم بیفزاید رماد خشب البلوط خاکستر چوب بلوط قابض بود
خون ببندد و چون بجرب بیند و هر بامداد بناشتا دو درم با شراب بی چند
سودمند بود جهت بلّت معده و بغایت نیکو بود در بین المرض رماد خشب الکرم خاکستر
چوب رز بهترین وی آن بود که از چوب رز سپید کنند طبیعت آن سرد و خشک
است و گویند گرم بود ریش روده را نافع بود مقدار شربتی دو درم و گویند مضر بود
بشش و مصلح آن کثیرا بود و چون با سرکه ضماد کنند بر گزیدگی جانوران و سلع نیز
سودمند بود و اگر بی سرکه در خرقه کنند و بر بواسیر نهند گرم کرده و چند مره
شود بدل کنند و بدان ادمان کنند بغایت نافع بود و ضماد کردن وی از جهت کوفتگی
که زیاده بود در بیضه نافع بود و چون باپیه کهن ضماد کنند جهت شنج
عضله و استرخاء مفاصل و تعقد اعصاب نافع بود رماد القصب خاکستر نی بهترین
آن سبطی بود و طبیعت آن سرد و خشک بود و گویند گرم و خشک بود در سیوم

فی علاج المعده

فی علاج البواسیر

سده کرده را نافع بود بکتابه مقدار دانگی و گویند مضر بود بشش و مصلح آن کثیرا
بود یا قند رماد عش الخطاطیف خاکستر آشیانه پرستوک بهترین آن بود که
آشیانه در موضعی ساخته باشند که بسیار هوا بود و صفت سوختن آن
چنان بود که در کوزه کنند و بگل حکمت گیرند و در تنوری که آتش تیز بود بنهند
و بعد از آن بیرون آورند و سحق کنند طبیعت آن سرد و خشک بود نافع بود جهت
خناق از دادن مقدار یک مثقال و گویند مضر بود بشش و مصلح آن سکنجبین بود
رماد السرطان صاحب منهاج گوید صفت سوختن وی چنان بود که در کوزه کنند و در گل
حکمت گیرند و در تنوری که آتش تیز بود بنهند و بعد از آن بیرون آورند و سحق کنند
و طبیعت آن گرم بود در اول و خشک بود در دوم منفعت آن در باب سین
در صفت سرطان گفته شود و صاحب جامع گوید صفت سوختن وی چنان
بود که دیگی مسین بر سر آتش بنهند و سرطان زنده در آن بنهند و بسوزند
تا خاکستر گردد و بردارند و استعمال کنند رماد حب الباقلا خاکستر چوب باقلا
وقتی که تر بود چون بسوزند و خاکستر آن ضماد کنند با عالبند دعام آثار جرب سیاه
که در بدن باشد ببرد رماد فقح بهرایج است و گفته شد رند صاحب منهاج گوید
آس است و صاحب جامع گوید درخت غار است و صفت آس گفته شد و صفت
غار نیز گفته شود رأس بهترین سرها آن بود که از حیوانی معتدل در بطن
گیرند و طبیعت آن گرم و تر بود و غلیظ غذا بسیار دهد و منی بیفزاید و مصلح
اصحاب کد بود و سرهین چون بپزند و بمرق آن حقنه کنند امعا سفلی نرم کند
و گرده و اعصاب و بدن را نیکو گرداند و باه را زیاد کند چون در وی حرارت افزون
قسوت بود و خوردن وی مضر بود بمعده از بهر آنکه دیر هضم شود و اولی

فی الباه

آن بود که با دارچینی خورند و بعد از آن مصطکی بخایند و سر کوسفند تر تر از سر
بود و سر بز تر تر از سر آهو بود برین قیاس وفی الجمله غذایی بود که اندک تخمه
داشته باشد و غذا بسیار دهد و قوت بدن ضعیف بدهد چون هضم
بروی مستولی بود و باه را زیاده کند و مرضعیف را اگر آن کند و کسی که معده
وی ضعیف بود نشاید که خورد که قولنج آورد قولنجی بغایت سخت و کوشت
زبان سبکتر بود و کوشت ختین غذا بسیار تر دهد و چشم حیوانات بود
و زود تر بکذرد و دماغ سرد و تر بود و زبان با نمک خوردن و چشم نیز با نمک
زیاده خورند و کوشت حزین و بن کوش بره که و صعتر و الجبان و خردل خورند
و اولی آن بود که بوستها و عرق و غضا چندانک امکان بود بخورند و اگر آرزو
غالب بود با سرکه و خردل خورند و مصلح دماغ در صفت دماغ کفته شود
اما سرها ماهی کوچک نمکسود خشک کرده چون بسوزانند جهت شقاق
که در مقعد بود و ملاذه و ورم صلب و ماشد آن نافع بود و سر سردین نمکسود
چون بسوزند و بر کزیدگی عقرب مالند نافع بود دواس حب جو الکلاه است
و کفته شد در نخج را سخت کویند و آن خاص مخروقات بیادی مرسوخته
بود لیکن بیادمی روی روی سوخته کویند بهترین آن بود که و طبیعت آن
کرم بود در سوم و قابض و مجفف و ملطف بود مسهل آب زرد بود و زخمهای
موی استعمال کند و ریش پاک کردانند و بصلاح آورد و چشم را جلا دهد و
کوشت زیاده بخورد و در بیشهاء بد که در بدن بود منع کند دهبان ادریاتو کفته
شد صفت آن و اهل مصر فریلس خوانند و اهل اندلس قرون و ابن زهر در
خواص آورده است که چون بکوبند با خود سیاه و بر نا فضا دکنند حب القرع را

بیرون آورد و کویند چون خشک کرده سحق کنند با فلفل و در چشم کشند شبکوری را
نافع بود دماسرجه بکوید کرم و تر بود با اعتدال منی را زیاده کند و شکم نرم دارد
و بصری کوید پیش از آنکه نمکسود کنند باه را زیاده کند و غذای صالح دهد و چون
نمکسود کنند ما که کهن کردد مولد سودا و حکه بد بود و رازی کوید سخت دیر هضم شود
و معده را بد بود و اولی آن بود که اصلاح آن بسرکه و مری و کرویا کنند و بعد از آن
جوارش عود یا جوارش سفرجل مسهل خورند و اگر محرور مزاج بود از عقب آن رب
انار مضمضه خورند و اگر جهت باه خورند نشاید که بسرکه خورند بعد از آنکه نیک
پخته کنند با روغن کردکان و زرده تخم مرغ و پیاز و کندنا قلیه سازند
و شاولکند مسحق کرده و دم بود روث الحمار الاهلی سرکین خر خواه سوخته
و خواه ناسوخته قطع سیلان خون بکند خاصه چون با سرکه بیامیزند و اگر
سرکین تازه بفشارند و آن آب در حلق کشند علق زایل کند و همچنین چون
سرکه بروی افشانند و بسویند همین عمل کند و چون تر بود و بفشارند و آب
آن بیاشامند سنگ کرده بریزاند و سرکین اسب نیز همین عمل کند و سرکین
خر که در علف چریده بود چون خشک کنند و با شراب بیاشامند جهت کزیدن
عقرب عظیم نافع بود و مؤلف کوید اگر خشک کرده وی جهت جرب بکوبند و
بیزند و با کوکرد سحق کنند و در روغن کنجد خوابانند و بعد از آن با سلام
مصل و عدس کوفته بحمام بروند و پیش از آب ریختن بمالند نافع بود روث البرذون
سرکین استر چون دود کنند در شیب زن بچه مرده و مشیمه بیندازد روبیا
عنب الثعلبات و کفته شد رهبین بستی آنی ارده خوانند طبیعت وی
کرم و تر بود و غلیظ و مصلح وی عسل بود یا دوشاب و در صفت سمسم کفته
شود

فی علاج شبکوری
فی الباه
فی الرعاف و سایره
فی لسع العقرب

ربع الفار

خرفقان گویند و آن سم الفار است و تراب الهالک نیز خوانند و آن شک است و که
شین گفته شود ریهقان در لغت بعضی عرب زعفران خوانند و گفته شود ریتالغ
رایج است و گفته شد ریباس بپارسی ریواج خوانند و قوت وی مانند حماض و اترج
و غوره بود و بهترین وی فارسی بود و شاخها سبز آبدار طبیعت آن سرد و خشک
بود در دوم حرارت بنشاند و مستی بازدارد و خمار را نافع بود و چون عصاره وی
در چشم کشند روشنایی بیفزاید و وی اسهال صفرایی و حصبه و جدری را سود
مند بود و بواسیر را نافع بود و غثیان ساکن کند و قوت احشا بدهد و معده
و جگر گرم و آب وی با آرد جو بر حمره و نمله طلا کردن سود دهد و صاحب منهاج
گوید مضر بود بسینه و قولنج و مصلح وی اترج مربا بود و صاحب تقویم گوید مجفف
اعصاب بود و قطع باه و مصلح وی شراب عود یا انیسون بود و بدل وی حماض
اترج یا غوره ریهبیا بپارسی شش گویند صاحب منهاج گوید گرم و تر بود و سهل الانهضام
و طبیعت ببندد و غذایی وی اندک بود و میل به بلغم داشته باشد و مضر بود
با صحاب کد و بقراط گوید مجموع ششها سرد و تر بود و روفس گوید خشک
بود و شحم هضم و اصلاح وی چنان کنند که بسی که در آبها بجوشانند و بعد از آن
بریان کنند و بهترین ششها شش بره و گوسفند کوهی بود و شش بره چون بریان
کنند بی نمک و بر طوبتی که از وی رواند بچکد و بر آلبیل خشک که بر اعضا رسته
باشد طلا کنند و بدان ادمان کنند البته زایل کند و هم این رطوبت بر قوبای
خشک بمالند نرم گرداند و شش مضر بود بمعده و آلات بول و مصلح وی جلاب
و سکر بود ریة الثعلب شش روباه چون با سرکه عسل بخورند ربو و ضیق النفس را
سود دهد ریة الخنزیر و ریة الجمل شش خوک و شتر چون بسوزانند و خاکستر آن

فی الربو و ضیق النفس

بر بثری که حادث شود در پای بسبب موزه نافع بود و اگر نوخته بجنبان گرم بدان نهند
نافع بود و شش جنع لس همین عمل کند و منع تورم آن نیز بکند و خاکستر شش خوک
چون بر جرب ترافشانند سودمند بود ریة الحمار الوحشی شش خر کور چون خشک کنند
و بکوبند و بیاشامند سودمند بود ضیق النفس و سرفه را ریة البحر قلومن بلا سیوس
آن چیزیست که در ساحل دریا یابند ماند آبگینه چون تر بود و چون سحق
کنند و بنقرس ضماد کنند بغایت نافع بود ریحان و ریحان الملک و ضمرا
هم گویند بپارسی شاسفرم خوانند بواسیر را نافع بود و در شین یاد کرده شود
ریحان سلیمن جسفرم و حماحم و سلیمن نیز گویند و نبات وی در کوهستان فارس
و اصفهان بود ماند شبت تر و ورق وی ماند ورق خطمی بود و نقاح وی
کوچک بود ماند لبلاب بر درخت بپیچیده شود و وی مجفف و لطیف بود
با سرکه بر حمره طلا کردن سود دهد و بر ورمهاء بلغمی و نقرس و بواسیر و جهت
لقوه بغایت مفید بود و برگ تری عقرب طلا کردن نافع بود و چون زن بار وغن
گل بخورد بر کبر د جهت درد رحم بغایت نیکو بود و ابن ماسویه گوید طبیعت
وی گرم بود و بواسیر ظاهر و باطن را سودمند بود و بسیار از وی صداع آورد
و مصلح آن نیلوفر و کافور بود و بدل آن مرزنگوش است و گویند بدل آن نیم وزن
آن عنب الثعلب است ریحان داود و ریحان داد و نیز خوانند و آن اذان
الفار است و گفته شد ریحان الکافوری و کافوری یهودی و شجرة الکافور نیز
خوانند و بپارسی سوسن خوانند و آن نوعی از درخت است و نبات وی
بیشتر در خراسان بود و گل وی ماند گل خرما بود و ورق وی ماند ورق
کاشنی صحرایی بود و گل وی و ورق وی بوی کافور کند قوی چون بو یند با

فی علاج ضیق النفس

فی تدبیر دوام البواسیر

در دست بمالند خواه خشک و خواه تر و طبیعت آن گرم و خشک بود در دوم و ب
بیدن وی و ادمان بدان کردن رطوبات از غشای دماغ بکشد و چون آدمان بجا
نمایند اخلاط غلیظ که در سر باشد تحلیل کند و بوییدن وی سرد مزاج را سودمند
نه گرم مزاج **ریحان** شراب معروف است خوشبوی **ریسعت** سعدات و گفته شود
رتیانج صاحب منهاج گوید سنگی است مانند سرطان و طبیعت آن سرد و تر است
در دوم نشف رطوبة چشم بکند و جلا دهد و روشنایی بیفزاید و مولف گوید
این نوعی از سرطان بحری است و در صفت سرطان گفته شود **رش** منیعف
گویند مرغها چون بسوزند و خاکستر آن بر جراحت افشانند خشک کرداند و بر هاء
بزرک یاری دهنده بود و در علاج بینی شکسته و منافع آن در موضع
خود گفته شود بعون الله و حسن توفیقه **باب الزاء زاج** انواع بود
سفید و سرخ و سبز و زند زاج سفید قلقدیس خوانند و شوغادیر گویند
و یونانی خلقیس و زاج سرخ سوری خوانند و زاج سبز قلقند گویند و قلقت
نیز خوانند و زاج زرد قلقطار بود بیارسی زاج شتردندان گویند و بهترین وی
مصری بود براق مانند زنیخ بدرخشی و چون در دست بمالند بزیره شود و باک
بود و کهنه نباشد و نوعی دیگر از زاج سوری هست که بپارسی زاج کفشگران
گویند و بشیرازی زاغ سیاه خوانند و یونانی مالیطوبا و ملیطوما نیز
گویند و جالینوس گوید قلقطار چون کهن گردد زاج شود و وی معتدلترین
زاجات بود و محرق وی الطف محرقات بود و زاج احمر و اخضر و اصفر بدو قوت
مانند یکدیگر اند لیکن اختلاف در غلظ و لطافت است لطیفترین سفید
بود و قویترین سبز و غلیظ تر سرخ و قلقطار جز الاصول بود و زاجی دیگر

هست که یونانی سیقی گویند و بهترین آن قبرسی بود که رنگ آن مانند بود و قوت
قلقطار گرم و خشک بود در سوم و همه زاجات در طبیعت مانند یکدیگر اند و وی
قابض و محرق خشکی لثه احداث کند و شعفه و ناصور و رعاف و ریش گوش و منه
آن نافع بود خاصه چون فتیله بعسل بیالایند و بقلقطار بکوبند و در گوش
نهند و اکال که در دندان و بینی و دهن بود و ریش آن خاصه سوری سودمند بود
و خوردن آن مجفف شش بود تا بحدی که بکشد و از خوردن زاجات سرخ سحج
پیدا شود تا بحدی که بسل انجامد و علاج وی بشیر تازه و شکر و قند کتیرا شد
این و بالجمله منفعت هر یک در باب خود بعون الله تم گفته شود **زان** درختی
است که او دامران گویند و گفته شود انشاء الله تعالی **زبیب** بپارسی مویز گویند
و هر چه که خشک شود زبیب خوانند مگر خرما و زبیب بعضی نیز خوانند بهترین
آن خراسانی بود بزرک شیرین گوشت وی گرم و تر بود در اول و گویند که
دانه وی سرد و خشک بود در دوم و با دانه خوردن درد معا را نیکو بود و ریح
دهنده بود در ادویه مسهل چون ده درم **از وی اضافت کند و جوه بی**
دانه بود شکم براند و آن نوع که لاغر بود قابض باشد که ریی وی بکترباشد
و معده را قوت دهد و طبیعت ببندد و محرق دم بود و مصلح آن صحا
شنبی بود و گویند شیره تخم توت و اسحق گوید حرارت دم بنشاند و قی
اولاصح است و گویند مضر بود بکرده و مصلح وی عناب بود و مویز بد
قی کند و هیچ مضرت بر اذیت نرساند مگر گرم مزاج و مصلح وی سکنجبین
بود یا از فی که ترش چیزی بر سر آن خورد و دیسقوریدوس گوید گوشت
وی چون بخورند موافق قصبه شش بود و سودمند بود جهت سرفه

فی الرعاف

في علاج سرنه

واگر گوشت وی با فلفل خلط کنند یا با آرد جاورس و بیض بریان کنند بعسل و
بخورند بلغم از دهن بیرون کند و چون بیامیزند با آرد باقلا و کمون ضماد کنند
بر ورم گرم ضماد کنند که عارض شده باشد در انثیین بغایت سودمند بود
و چون خلط کنند سحق کرده با شراب و ضماد کنند بر هرچه پیدا شود در پوست
مثل جدری و ریشهای شهدیه و در عفونات که در مفاصل بود و سوس
سودمند بود و چون با جاوشیر ضماد کنند بر نقرس نافع بود و چون
بر ناخنی که جنبد جسفا شده بود قلع کند و موی بر عانه زیادت از آنکه ورد
و جلاء وی کمتر از جلاء انجیر خشک بود و اطلاق وی کمتر از اطلاق
آن بود لیکن از جهة معده موافقتر از انجیر بود و بدل آن کشمش بود
زبیب الجبل مویزج است و گفته شود و صاحب منهاج گوید حب الراس
است و این سهو است صفت حب الراس گفته شد و مویزج گفته شود بعون
الله تعالی و بشیرازی مویزک خوانند زبد البحر بپارسی کف دریا گویند
و آن پنج نوع است یک نوع بشکل اسفنج فربه بود و ستبر و بوی وی
مانند بوی ماهی بود و در ساحل دریا بسیار یابند و نوع دوم بشکل
ناخنه چشم بود یا اسفنج و بسیار تجویف بود و بوی وی مانند بوی
طحلب بود بحری و سوم بشکل کرم بود و آنرا میلسیون خوانند بشیرازی
کرم ایوب گویند و نوع چهارم بصوف ماند بسیار تجویف سبک و
مولف گوید اسفنج است و گفته شد و نوع پنجم بشکل ماسه قطر بود
و وی را هیچ بوی نبود و باطن وی خشن بود مانند قیشور ظاهر
املس و بهترین آن وردی بود که بزردی مایل بود و طبیعت آن گرم و خشک

بود در سوم و گویند تر بود داء الثعلب را نافع بود چون بسوزانند و با
شراب سرخ رنگ که قوام آن سطبر بود بر داء الثعلب طلا کنند نافع بود
و موی برویاند و خنازیر و جرب و قوبا را نافع بود و هر علتی که در جلد
پیدا شود سودمند بود چون با موم و روغن گل استعمال کنند و بثور را
صافی کند و کلف روی که سیاه بود و اثری که در روی و همه اعضا پیدا شود
زایل کند و نوع سوم که گفته شد عسر البول و سنگ گرده و ریگ که در
مثانه بود و درد گرده و استسقا و درد سپرز را سودمند بود و حیض براند
و باقی انواع آن منفعتها که گفته شد در ایشان باشد و جلاء دندان بدهد
و موی بر داء الثعلب برویانند چون با نمک یا شراب طلا کنند و انواع زبد
البحر موی بسترند و برویانند و یک نوع هست که سفید بود و طبیعت وی
گرم بود و تیز و خشک بود در دوم جلاء چشم بدهد و با ادویه که مناسب بود
سفیدی که در چشم بود زایل کند البته و مقدار مستعمل از وی دانگی
تا دو دانگ بود و مضر بود بشش و حواس و مصلح وی روغن بادام بود و
بدل آن بوزن آن حجر القیشور بود و اگر خواهند که وی را بسوزانند در دیگی
گلی ناپخته بنهند و سر وی بنهند و شکافی آن بگیرند و در تنور حمام
آتش نهند تا پخته گردد بعد از آن بیرون آورند و بوقت حاجت بکار
برند و اگر خواهند که غسل کنند مانند اقلیمیا ش غسل باید کرد زبد البحر
بیونانی اذاراقیون و اندیق و ادرافیس نیز گویند و بسریانی عافر(؟)
و آن گرد برگ دیگی جمع میشود در دریا مانند یخ بود و در میان نی و گیاه
یابند و رنگ وی مانند حجر اسیوس بود و بشکل زبد البحر است

في الحصاة والاستسقا

في بياض العين

وبسیار سودمند بود وطبیعت وی در چهارم گرم بود ونشاید که تنها استعمال کنند باید
که البته داروی با وی خلط کنند که کسر حرارت وی بکند واگر محتاج باشند از جهت برون
شاید اما از جهة اندرون نشاید واحتراز ولجب دانند زیرا که قوت وی بغایت سخت
بود ودیسقوریدوس گوید جهة جرب دیرینه وکلف وقوبا وبثرها بغایت سود
مند بود وفی الجملة داروی حاده بود وبنقل مزاج بدکه عارض شود بکند در اعضا بمزاج
نیك وعرق النسا را سودمند بود ورازی گوید چشم را جلا دهد وورم بستان
ساکن کند چون کوفته با آب طلا کنند بروی **زبد البحر** کف دریا وگفته شد
زباد بپارسی مسکه گویند وبشیرازی تلك معتری دی تازه بود واکند از شیر میش گیرند
طبیعت آن گرم وتر است در اول وتری وی زیادت بود از گرمی منضج ومحلل بود واگر بر
بدن طلا کنند بدن را فربه کند وجراحات اعصاب را سودمند بود جهت زود رستن
دندانها وورمها که در دهن بود نضج دهد وچون با عسل خلط کنند ولعوق کنند
سودمند بود جهت خونی که از سینه یا از شش رواند بود وذات الجنب
وورم شش را نافع بود وبدان حقنه کردن وورمهای صلب گرم که در رحم بود
وامعا وانثیین سود دهد وریش روده را نیکو بود واگر با ادویه بود که نافع بود
جراحتهای اعصاب وحجب دماغ وقرحه مثانه را سودمند بود وریشها پاك
کند وگوشت آن برویاند ودفع زهرها بکند وچون بکتیرا وکبا بی ملازمت
بود وسرفه خشك را سود دهد خاصه که با شکر ومغز بادام بود وذات الجنب و
شش را بغایت نافع بود ومنع خون زیادت بکند وچون بایرده درم از وی با
عسل بخورند نفع ظاهر شود وبسیار خوردن وی مسهل بود ومعنی وجع محرق بود
ومصلح وی چیزهای قابض بود وگویند مصلح وی فانید بود ونافع بود جهت خشو

حلق وقوبا وسعفه خشك را چون با ماليده سودمند بود وحرقت مثانه را وجمیع اعضا
نافع بود با درد تخم مرغ نیمبرشت وگفته تازه بود در آن مواضع بدل زیت بود
وبعضی بدل تخم وبعضی دوده وی بکشند در چشم کشند محقق بود وقضیب آن
داروی بود وقطع سیلان ماده چشم بکند وریش آن پاك گرداند وبحال صحت
آورد **زباد** نوعی از طیبات است که از جانوری گیرند که بشکل گربه بود وگویند
عرق ویست وسوی کوچك تر از سگ گربه بود وآن را گربه زباد خوانند وطبیعت وی
گرم بود در سوم ومعتدل بود در تری وخشکی وبوییدن آن ومالیدن وی صداع
سرد وشقیقه ودرد آن وزکام را نافع بود واگر یك قیراط از وی در ده درم شراب
که مفرح بود بکار برند وبیاشامند خفقان زایل کند وضعف دل را بغایت نیکو بود
واگر نبید نخواهد زاید یك درم از وی با یك درم زعفران در دو قرص مرغ بیرون کشند
وبیاشامند ناسیدن بروی آسان گردد **زبل** بپارسی سرگین گویند ومختلف
بود ببیا اختلاف حیوان واز آن مجموع حیوانات محلل ومسخن ومجفف بود ومقصود
خاصیت هر یك گفته شود بعون الله تعالی وحسن توفیقه **زبل الاطفال** آنچه
اول از اطفال بیرون آید خشك کرده سحق کنند با همچند آن ورق ماميثا و
همچند آن نبات ودر چشم کشند سفیدی که در وی بود زایل گرداند در چند روز
وبهترین زبل اطفال آن بود که هنوز هیچ چیز بغیر از شیر خورده باشد
واگر بعسل بیرشند وبدان تحنیك کنند خناق وذبحه را نافع بود واگر در حلق
دهند همین عمل کند وهمچنین کسی که ورم حلق پیدا کرده باشد ونزدیك برسد
بود واحتیاج بفصد باشد چون زبل کودك خشك کرده بعسل معجون کنند
وبر حلق وی طلا کنند نافع بود وباید که غذای کودك سه روز جنتی ترمس بود با نان

در زبد

در ذات الجنب وسایر امراض

در سوا الخرق ووجع الرحم

در الخفقان وتقویت القلب

در بیاض العین

شوری و شراب کاندکی مزج کرده باشند بوی دهند سه روز پیاپی و از غذا
های تر چون اورا نگاه دارند و اگر زبل وی در فصل ماستد زبل الکلاب بود
و زبل الطفال بزرك تر تریاق کی باشد که سك زهر دادا و را اکر ینه مایده زبل آدمی
چون خشك کند و با شراب یا عسل بیاشامند سودمند بود جهت تبها دایره و گزند
جانوران و ادویها کشنده و یرقان نافع بود و قطع خون و اسهال بکند **زبل اللقلق**
سرکین لقلق چون بیاشامند صرع را نافع بود **زبل الجراد** سرکین جراد ملخ بهق و کلف
زایل کرداند **زبل الجراد و الورد** سرکین عضایه رنك را نیکو کرداند چون طلا کند

في بياض العين

زبل الخطاف سرکین پرستوك در چشم کشند سفیدی وی زایل کند
زبل الکلب بهترین وی آن بود که از سکی کیرند که استخوان خورده باشد با علف
نافع بود جهت ریشهای کهن و خنك بدان کردن خناق زایل کند و جهت
دفع اسهال آشامیدن باشد نافع بود خاصه چون در وسط رایا بود و از جهت
قولنج حقنه کردن با آب کرم نافع بود و دیسقوریدوس کوید سرکین وی
چون بکیرند در تابستان بعد از غروب ستاره کلب و خشك کنند در سایه
و با شراب بیاشامند یا با آب شکم ببندد و سرکین سک استخوان خورده باشد
آنچه سفید بود و کنده بنود آنرا خشك کنند و نگاه دارند جهت ورم حلق
و خناق با ادویه که نافع بود درین مرض نافع بود و اگر با ادویه که محلل بود
خلط کنند ورمها بکدازاند **زبل الذئب** بهترین سرکین گرگ آن بود که از
خار کیرند و سفید بود و در وی استخوان رمهی بود قولنج را نافع بود خاصه
چون آن گرگ استخوان خورده باشد و اگر دیك خاصره بیاویزند همین خاصیت
دهد و اگر در پوست ایك یا در پوست گرگ کیرند و پا و پوشند بر بیمار فی کم

از پوست کیپی بود که بعضی از وی گرگ خورده سرکین کوسپند بهترین وی آن بود که از ندرنوری
گیرند که بریخ خورده باشد قوبا و بهق و کلف را سودمند بود **زبل الضان**
سرکین گنجشك پاك کنده و زایل کننده کلف بود و چون بلعاب دهن بسرشند
و بر ثآلیل طلا کنند زایل کند و ثآلیل بشیرادمی کوکخوات **زبل الحمام**
سرکین کبوتر کرم تر از همه سرکینها بود و سودمند بود هر مرضی که باشد
با آرد جو چون بیامیزند محلل بود و چون با سرکه بیامیزند و خنازیر را سود
مند بود خاصه چون بزرکتان کوفته با وی اضافت کنند و چون با عسل
و بزرکتان خلط کنند ورمهای صلب منفجر کرداند و خشك رتینه که حادث

في نفع حريق النار

شود از آتش با دسی نافع بود و چون با زیت بیامیزند سوختکی آتش را سودمند بود
و سرکین کبوتر که در خانها و برجها بود بغایت کرم است و سرکین کبوتر صحرایی
و کوهی حرارت در وی بیشتر بود و سرکین کبوتر بسیار در مرضها مستعمل بود
خاصه که با تخم خردل و حرف کوفته بیامیزند و استعمال کنند در بیماریهای

في ساير الحواس

سرد که احتیاج بکرم بود و قوبا و درد مفاصل و سعفه و درد شکم و درد کرده
را نافع بود و چون با آرد جو بیامیزند و در آب بزنند و با سرکه و عسل بزنند
و ضماد کنند بر دبیل و خنازیر و ورمهای صلب بکدازاند و بصلاح آورد
و چون با آرد جو و با آب بپزند و اندکی قطران اضافت کنند و با هم سحق
کنند تا مانند مرهم شود و برو برص نهند بکتان پاره و سه روز رها
کنند بعد از آن تغییر کنند و تا نه بنهند نافع بود و چند آن این عمل بکنند
که زایل شود و اگر با آب بپزند و کبی را عسر البول بود در آن نشانند بغایت
نافع بود و جهت درد شقیقه طلا کردن بغایت مفید بود و چون با هم کم

نافع في الاستسقاء

برمشیمه طلا کنند نافع بود و همچنین اگر با سکنجبین بیاشامند سودمند بود و سرگین
کبوتر سرخ چون دو درم از وی با سه درم دارچینی بیاشامند سنگ گرده بریزاند
و چون بسوزانند در خرقه کتان تا مات رخاکستر شود و با نبیت بیامیزند و بر
خستگی آتش طلا کنند نافع بود و گویند که سرگین کبوتری که بزر کتان خورده باشد
سنگ گرده بریزاند و سرگین کبوتر در حقنه قولنج را نافع بود **ذبل الفیل** سرگین
پیل چون زنان بعد از پاکی بخور برگیرند هرگز آبستن نشود و اگر بخور کنند صاحب کهی (?)
را نافع بود **ذبل الخیل** سرگین اسب همان عمل میکند **ذبل الدجاج** سرگین مرغ خانگی
اگر دود کنند سودمند بود از جهت درد دندان و موافق کسی بود که قطر خورده
باشد واد و بهای سی و اگر با سرکه بیاشامند خناق را نافع بود و اگر با مثل آب (?)
یا سرکه بیاشامند قولنج بگشاید **ذبرجد** نوعی از زمرد و طبیعت آن سرد است
در دوم و خشک در اول باصره را قوت دهد و دیگر منافع وی در زمرد گفته شود
بعون الله تعالی **ذبل القوادیر** مستقوبا است و گفته شود انشاء الله تعالی **زجول** (?)
کشوت است و گفته شود انشاء الله **زجاج** بپارسی آبگینه گویند طبیعت
وی گرم بود در اول و خشک در دوم موی برویاند چون با روغن زنبق طلا کنند
و در وی قبضی و لطافتی بود و سفیدی چشم زایل کند و روشنایی

في بياض العين

بیفزاید و چون بسوزانند در عمل اقوی بود و آنچه سوخته بود سحق کرده سنگ
گرده و مثانه بریزاند چون با شراب بیاشامند و اگر غیر محرق استعمال
کنند باید که بغایت سحق کرده باشد و صفت سوختن وی آنست که در کوزه
آهن گران نهند و بپوشند تا نزدیک بگداختن برسد بیرون آورند در آب
قلجانداند (?) ازان سحق کنند و بکار برند و گویند سوختن وی چنانست

که سحق کرده بر روی صحیفه از آهن کنند که سر آن گشاده بود و آتش زیر (?)
وی کنند سه ساعت و چنین کنند دایم پس سحق کنند بغایت و استعمال کنند
و بکار دارند **زروار** جدوار است و گفته شد **زرنباد** بزبان هندی
کچور خوانند و بزبان اهل مکه عرق الکافور و آن سخت که از وی بوی کافور
آید چون پاره کنند و بوی شاید تلخی وی کمتر بود و آنچه پاره نکرده بود
تلخ‌تر بود و آن نیکوتر بود طبیعت آن گرم و خشک است در دوم تا سیوم
و گویند در اول محلل ریاح بود غلیظه خاصه در ارحام مبدل (?) را ... کند و قطع بوی
سیر و پیاز و شراب بکند چون در دهن گیرند و قی ببندد و گزیدگی
جانوران را سودمند بود تا غایتی که برابر (?) جدوار بود در شکم شد
و مفرح و مقوی دل بود و از ادویه تریاق کبیر بود و مقوی ... باشد

في علاج الحرب (?) و تقويت القلب

که در جگر بود و مسهل سودا بود و شربتی از وی یک درم بود و بول براند
و سودمند بود جهت مرضهای سوداوی و خفقان دل و غم و کرب و فکر
فاسد و وحشت و در بیشتر منافع مانند درونج بود و معده ترا
خشک گرداند و چون در دهان گیرند و بدان مداومت نمایند درد دندان
نیکو بود و بوی دهن خوش کند و ابن زهر در خواص آورده که چون ... بود
و بکوبند و در شب پای بالش هر علتی که در سر بود زایل کند از صداع
و شقیقه و امثال آن و چون در خانه بخور کنند موران بگریزند و باز
نگردند و اگر بر مقعد صاحب داء الفیل طلا کنند نافع بود و اگر یکی چون
در دست از وی سوراخ کنند و بپا دین بر حقو کسی که شهوتش منقطع شده باشد
بواسطه علتی نه آنکه طبیعی باشد بحال صحت آید و صاحب منهاج گوید بسیار خوردن

وی مضر بود بدل و مصلح وی فوتنج بود و صاحب تقویم گوید مصلح وی سنبل
الطیب و نبات بود و بدل آن رازیانه گوید در مداوای گزندگی جانوران
و بادهای غلیظ یک وزن و نیم آن دانهٔ اترج بود و گویند بدل آن شیطرج
و راسن است زرنبخ گویند که درخت اترج است و مؤلف گوید که در
که در ولایت کازرون بسیار باشد خاصه در پاوور و ورق وی مانند
ورق زیتون بود و گل وی مانند قرص آیینهٔ زرین بود و در وقتی که
شکفته گردد و ورق وی چون سبز بود بکوبند و عصارهٔ آن با سکنجبین
بیاشامند نافع بود عرق النسا را و عسر البول و طمث نیز نیکو بود و خون
بسته از مثانه بیرون آورد و گزندگی جانوران سودمند بود و وی
مضر بود بمثانه و مصلح وی حب الآس و بلوط بود و بدل وی بوزن وی قنطوریون
باریک است زراوند مدحرج زراوند مدور گویند و معروف بود بلبنانی
و آن ماده بود بپارسی زراوند گرد خوانند و بهندی کچور خوانند
و زرنباد را سم خوانند و بهترین آن بود که بلون زعفران بود نبات
فربه باشد و طبیعت آن گرم است در دوم تا در اول سوم و خشک است
در دوم و وی اقوی بود از طویل نافع بود جهت ربو و صرع و وسواس
و فواق و نقرس چون دو درم از وی بیاشامند و نافع بود جهت گزندگی
جانوران و ادویهٔ کشنده و شوک و سهام بکشد چون ضماد کنند و از
اعضا بیرون آورد و بهق را سودمند بود و جلا دهنده بود و دفع اخلاط
بلغمی بکند و مرارة و قوت سم بدهد و ریشها را پاک کند و گوشت برویاند
باند و چون گوش پاک کند و ورم سپرز و دهن عضو و درد پهلو چون بیاشامند

في الربو والصرع — في لسع الحشرات

نافع بود دماغ و معده را از اخلاط بد پاک کند و درد سر و شقیقه که از سردی بود
ببرد و یرقان صفراوی و بلغمی چون با عسل بیاشامند و درد ورکین و عرق النسا
و نقرس و فالج و دردهای مزمن کهن شده را هم سودمند بود و صاحب منهاج گوید
مضر بود بسپرز و مصلح آن عسل است و صاحب تقویم گوید مجفف اعضا بود و مصلح
وی روغن بنفشه و کثیرا بود و مقدار مستعمل از وی یک مثقال تا دو درم
بود و بدل وی بوزن آن زرنباد بود و دو دانگ آن بسباسه و نیم وزن قسط
و اسحق بن عمران گوید بدل آن یک وزن و نیم آن زراوند طویل بود و گویند بدل آن
راسن است و گویند بوزن آن زرنباد و نیم طویل و نیم وزن آن ریوند چینی زراوند
طویل بحری رستم خوانند و ارسطولوخیا و ارسطولوخیا نیز گویند و اهل مسقاط
گویند و مستعران ترکوبند و یونانی ذکر خوانند و در قاطولیطس گفته شود
ان شاء الله تعالی و وی نر بود و بهترین آن بود که هم رنگ زراوند مدحرج بود
و ستبر بود از انگشت نر ستبرتر و طبیعت آن گرم است در سوم و خشک
در دوم گوشت برویاند جهت صرع و گر از آشامیدن بغایت سودمند بود
و لون را صافی گرداند و سینه را پاک گرداند و احشا را نافع بود و ریشهای
ترعفن شده باصلاح آورد و دندان را و بیخ وی پاک گرداند از رطوبتی که در وی بود
و اگر کوفته بسرکه بسرشند و طلا کنند بر سپرز بغایت سودمند بود و اگر
با سکنجبین بیاشامند و ضماد کنند بر گزندگی عقرب و همه جانوران و ادویهٔ
قتاله سودمند بود بغایت و چون با فلفل و مر بیاشامند معا را پاک گرداند
از فضول لسته که در وی بود و حیض براند و بچه بیرون آورد خواه مرده
و خواه زنده و اگر فرزجه زن بخود برگیرد همین عمل کند و گرم دارد زهدان

في جميع السموم

بکشد واگر با روغن بریان طلا کنند شپش وجهت تبها نافع بود ومعده را سود
دهد وچون ابرسا وعسل باشا مندیشها عیق را هموار کند واسحق گوید جوهر
بود عسکر وعسل مصطکی آنت وبدل آن شیطرج است وگویند بوزن آن زرنباد
ونیم وزن آن فلفل ودودا بدل آن بسفایج بود وگویند نیم وزن آن فلفل و
ونیم وزن آن زرنباد بود رازی گوید بدل آن در نضج رطوبات وتحلیل آنچه
در شکم بود وسستی بودن آن زرنباد بود ونیم وزن آن امرود است وابوریحان
گوید ورق زراوند کرد که آنرا ماده خواستند مانند برگ علیق بود ودر وی تیزی
بود واصل او وار شاخها باشد ورنگ شکوفه او سفید بود واندرون شکوفه
گلگون وبوی کنده دارد وورق زراوند سبتبری انگشتی بود ودرازی او بمقدار
یک وجب بود وابوریحان در صیدنه آورده که زراوند سه نوع بود آن دو
نوع که گفته شد نوع سیوم زراوند خوش خوانند شاخهاء او باریک بود
وورد او برگ او سبز وگرد بود وشکوفه بسیار دارد مانند شکوفه سداب
زرشک وزرنک ابن باوبر است وگفته شد زرنیخ چند نوع بود زرد
وسرخ وتیره وسبز ودیزج وسفید بهترین آن زرد بود مانند طلق زرد
براق وبوی کبریت از وی آید بسیار چون کبریت بر حتی خواند طبیعت آن گرم
وخشک بود در سیوم سوزنده بود ودر وی قبضی باشد معفن بود ولذاع وگوشت
زیادتی بخورد در ریشهای وموی بسترد وبا پیه سر جراحتها نهند سودمند بود
وجرب ومعفنه تر را با ترمین سیل واگر با نفط بموضعی که مرده بود ببیند ضرری
طلا کنند نافع بود وبا روغن گل جهت بواسیر واگر در موم روغن کنند
خاصه زرنیخ سرخ نافع بود جهت [illegible] بینی ودهن وکاحلکه در وی بود وصوت

گوید زرنیخ سه نوع بود سرخ وزرد وسفید ونوع سفید کشنده بود وزرد بر موضعی
که خون مرده بود طلا کنند نیک بود ونوع سرخ در فلغمونی نیکوتر بود واسحق بن عمران
گوید زرنیخ زرد چون سحق کرده در شیر کنند هر مگس که در آن افتد بمیرد ونوع سرخ
چون سحق کنند وبعصاره بنج تر [illegible] شند و[illegible] طلا کنند بعد از آنکه موی
کنده باشند دیگر نروید ودیسقوریدوس گوید قوت زرنیخ سرخ مانند زرد بود
وچون با راتینج بیامیزند داء الثعلب زایل کند وزرنیخ بر اعضا طلا کردن کلف
آورد ومصلح وی آن بود که بعد از وی برنج و[illegible] طلا کنند وزرنیخ مصعد کشنده
بود واز خوردن وی همان عارض شود که از خوردن سک که آن سم الفار است
واکسیریان آنرا زرنیخ مسیند خوانند ومداوای کسی که زرنیخ خورده بود قی باب
گرم کنند وروغن وبعد از آن گرم وجلاب وروغن گنجد یا روغن بادام وطبیخ
برنج ومرقهای چرب مانند آبگوشت از مرغ بروغن بادام وشیر تازه ولعابات
دهند ورازی گوید بدل زرنیخ سرخ نیم وزن وی زرنیخ زرد بود وصاحب
تقویم گوید زرنیخ معفن اخلاط بود ومصلح آن هلیله زرد است ومقدار مأخوذ
از وی نیم درم بود وتسویه وتصعید کردن زرنیخ چنان بود که دیگی نو گوارزی
بر سر آتش نهند وزرنیخ در آن کنند ودایم تحریک می کنند تا آن زمان که رنگ
متغیر شود وبریان گردد بعد از آن فروگیرند وسرد کنند وسحق کرده استعمال
کنند زرنب رجل الجراد خوانند واین اسم بران سبب نهاده اند بوی که مانند
پای ملخ بود وبهندی بترج گویند وبپارسی سرو ترکستانی طبیعت آن
گرم وخشک است در آخر درجه دوم مفرح ومقوی قلب بود مانند زرنباد
وبوی عطریتی وتلطیفی که در وی هست مقوی دل ومفرح آن بود زیادت از دیگر

چیزی کا این صفت یافته شود در وی چون با روغن گل یا آب و روغن بنفشه سعوط
کنند درد سر کی از سردی بود سود دهد روا نبی بین و در قوت مانند سلیخه بود
و کبابه و معده سرد را و جگر سرد ضعیف را نیکو بود و اوجاع اعصاب و مجموع عصبهای
بدن و تحلیل بادها بود که در مجموع بدن پیدا بود و شکم ببندد و مصلح وی جلاب نیم کرم
بود و بدل وی دارچینی بود و گویند سلیخه و کبابه بود و گویند بدل آن هیل بود
و گویند بقوت چون بوا بود و لیکن لطیف تر از اوست **زرنب** و زردک آب
خشو است و صفت آن در عصفر گفته شود بعون الله تعالی **زوبرا** بقلة مبارکه
است بزبان سریانی و گفته شد **زوقودی** رجل الغراب است و گفته شد
زرقون سلیقون است و آن اسرنج است و در سین گفته شود ان شاء الله تعالی
زرافه حیوانیست که او را اشترگاو و پلنگ خوانند و ابن مولف گوید زرافه در زمین
یمن بود و سر او بسر شتر ماند بود و شاخ بشاخ گاو و پوست بپوست پلنگ و سینه
بسینه گاو و گردن بغایت دراز و دستها نیز دارد دراز و پاهای کوتاه و دنبال وی
بدنبال آهو ماند و گویند زرافه حبشی با بقر الوحش جمع شود از ایشان زرافه در وجود
آید و حال آنکه درین روزگار یک زرافه بشیراز آورده بودند تن وی لاغر ماند
و سر بگاو کوهی و سر وی کوچک دارد و دنبال نیز بشتر ماند و دندان خرد و در
دراندانند و دو پای کوتاه پی زانو و پوست وی خال خال بود بی نهایت ظریف و طبیعت
حکیم گوید در جانب جنوب آنجا که خط استوا است در تابستان بگرمای گرم
حیوانات مختلف جمع می شوند بر آب بسبب تشنگی و باشد که بعضی با غیر نوع
خود جمع شوند پس بواسطه این اشکال عجیب باز دید آید چون زرافه و همچنین کرگدن
بود از گفتار حاصل شده باشد و غیر آن و کار بی اندر زرافه نیابد همین صورت دو

گوشت وی مولد سودا بود **زریر** گل نباتیست که در کوهستان جوزجان می باشد
و لبشیر آزی آنرا اسفرک خوانند و جهت رنگ زرد صباغان استعمال کنند
زعفران حاوی و جاد و کرکم و ردیهقان و شعور الصقالبه و خلوق خوانند
بهترین آن بود که تازه و سرخ رنگ و تیز بوی بود و از ولایت فارس از کوه کبیو
می خیزد آن نوع بهترین انواع وی بود بعد از آن خراسانی بعد از آن روذآوری
و زعفران فرنگی که مشهور بود به بصری بیشتر مغشوش بود و طبیعت وی گرم
است در دوم و خشک در اول و فولس گوید گرم است در سوم و خشک در او
دروی قبضی باشد و محلل و منضج بود و مصلح عفونت و بلغم بود و مقوی احشا
و لون را نیکو گرداند و چشم را جلا دهد و تاریکی زایل کند و آب فرو آید
دارد چون با شیر زنان در وی کشند و چون با ادویه خلط کنند که مناسب
بود و با شامند جهت درد اندرونی نافع بود و ضمادات از وی چون
استعمال کنند درد رحم و مقعد را نیکو بود و وی مقوی دل و مفرح
و منوم بود و باه برانگیزد و بول براند و سده جگر بگشاید و چون با زرده
تخم مرغ نیم برشت کرده بخورند از آن بیاشامند مقدار دو درم در ساعت باه برانگیزد و مجرب
است و صاحب جامع گوید یک درم تمام بود و چون با شراب بیاشامند بغایت
مستی کند و تفریح بحدی کند تا مجری که گاه باشد که از غایت فرح بدیوانگی کشد
و وی دافع معده بود و مقوی دماغ و معده و جگر بود و آلات نفس و قوت
پشت بدهد و درد و رکین و ورکین را نافع بود و مثانه و گرده را پاک گرداند و
سپرز را نیکو بود و چون بپزند و آب آن بر سر بیننده بجواب که سبب آن
بلغم شود بود نافع بود و در سرمای کرم را که در بن گوش بود نافع است و حمرا نیز

جون طلا کنند بروی واکر با ادویه خلط کنند نفوذ آن ادویه در بدن بکند و درد
سر که از سردی بود زایل کند و شقیقه نیز و اصل وی چون با شراب بیاشامند
بول براند و شربتی از وی از نیم درم تا یک درم بود و اسحق گوید مضر بود بشش
و مصلح وی انیسون است و مضروی گوید مصدع و مغثی بود و مصلح وی عصاره
ندشلات و صاحب منهاج گوید مضر بود بحواس و مظلم باشد و مصدع و منوم
و چون سه بالا نوی با آب بیاشامند کشنده بود بتفریح و مسیح گوید هضم
طعام بکند و رازی گوید اشتهای طعام ببرد و مقئی بود و در خواص آورده اند

م الخواص

که در هر خانه که زعفران بود سام ابرص در آنجا نبود و رازی گوید بدل آن بوزن
آن قسط و دانگی و نیم آن سنبل و شش یک آن قشور سلیخه بود و گویند
بدل آن دو وزن آن خلط و نقل روغن وی بود و این مولف گوید بهترین
زعفران ماهی بود و آن جنانست که چون تر بود شعر او را در آب فرو برند
سه [illegible] بعد از آن در سایه خشک کنند و شعر او سبز بود و رنگ
آن بغایت سرخ بود و هیچ سفیدی در وی نبود آن مغشوش نیست و بعد از ان
زعفران نیده و آن زعفران پاکیزه بود ناشسته و بعد از آن رازی و از عمران
رازی رازندی و سفیدی بسیار بود و شعر او باریک بود و زعفران [illegible]
بغداد رازی و بهتر از همه بود و نیکوتر از بیانی و فروتر زعفران خراسانی
بود و بعضی زعفران را بشیره انگور نم کنند تا نرم شود و سرخی وی بغایت
گردد و آنرا زعفران عصیری خوانند و بعضی بعسل نم کنند و آنرا زعفران معسل
گویند و غرض از این عملها آن بود که وزن وی زیادت گردد و در بعضی ها نقطا
بنگیر نشود و بعضی بر بعض ترجیح کنند زعرور جبلی تفاح بری خوانند و کیکج

گویند وارو بناوذ و ثلاث حبات هم گویند و درخت وی را الملک گویند
و زعرور شیرازی کیل گویند و جالینوس گوید که آن حلیلیون بود و بهتر
وی آن سرخ بود و آن بستانی است و گفته شود بعد از این امانوع خند
طبیعت وی سرد و خشک بود و قابض تر از سنجد است معده را نیکو بود
و شکم ببندد و مسکن صفرا و خون بود و قی باز دارد و قوت معده و جگر
بدهد چون کرم باشند و صاحب تقویم گوید غذای بدن نیهد و مقوی

فی زیادة الباه

مسن بود و قوت بث بدهد و داء الفیل را نافع بود و لیکن صداع آورد
و مرخی معده سرد بود و مصلح وی گلقند بود و صاحب منهاج گوید در مداوات
مقدار سه درم بیش مستعمل شود و درد سر آورد و مصلح وی انیسون است
و اولی آن بود که بغایت پخته بود در پوستکی زعرور بستانی مثلث عجم خوانند
بشیرازی کیل خوانند و سرخ بهترین آن رسیده بود و طبیعت آن سرد
و خشک است در دوم و گویند تر بود مولد بلغم بود و معده را گنده را بد بود
و مصلح وی را زیانه است زعفران الحدید صدید الحدید است و زنجار الحدید نیز
گویند که بشیرازی زنگ آهن گویند و آن از آهن گیرند و صنعت آن آنست که
سوهان آهن و آنرا بر روی صفحه کنند و نم کنند باب و بنهند تا خشک
شود و بکوبند و کوفته مانند باشد دیگر باره نم کنند و خشک کنند
و بکوبند تا همه زعفران شود و انواع ساختن وی بسیار بود این نوع که
آسان تر بود گفته شد طبیعت وی سرد بود و قابض و چون کهن شود کرم
و خشک گردد در دوم و چون بخورند زن نجود برگیرد قطع حیض کند و چون
زن بیاشامد منع آبستنی کند و چون باسرکه بیامیزند و بر جرب و بثورها بنهند بنشاند

فی البواسیر
و درد ... (?)

سودمند بود و از جهت واخش کرین باخن برآید که آن را ابن سرانی خوی هدکو
نافع بود و خشونت اجفان و بواسیر که نشسته بود در مقعد سودمند بود و بن
دندان محکم کند و چون بنقرس ضماد کنند نافع بود و موی بدآء الثعلب برویاند
زغبر و سفید است و گفته شود در بیم انثا اهتم زفت رومی سه نوعست
بحری و بری و جبلی بهترین وی براق صافی املس بود و طبیعت آن گرم و خشک
بود عرق النسا را سودمند بود و نقرس و مفاصل و فالج و بادهای سرد و درد
دندانها و زانوها و جذام را طلا کردن نافع بود خاصه چون اندامان بران کنند
و مقدار یک درم تا دو درم مستعمل بود و اسحق گوید مضر بود بشش و مصلح وی
کثیرا بود و بدل آن جاوشیر است و علك البطم گوید بدل آن قطران است
زفت یابس نفتی است که خشک میشود بطبیعت خود و آن را ابو سعامن خوانند
بیشرانی گوید که از نبوت گیرند و از نبوت خرنوب است و از صنوبر
نات که بریخ دهد و طبیعت آن گرم بود در اول و گویند در دوم و خشک
در دوم و جالینوس گوید گرم است در سوم و وی جذب کند از نفت تری
و قوبا را نافع بود و ریشهای فاسد که از رطوبت بود پاک کرداند و گوشت
در ریشها برویاند و مفتح و محلل بود و ملین جراحات و بر موضع بطلا کردن
سود دهد و منضج ورمهای صلب بود زفت رطب زفت تراست و آن روان
بود و در هیمها اکثر و آن از قبل قبراست و از نبوت و غیر آن
از انواع صنوبر گیرند و زفت تر دیک بقطران بود و روغن وی قالاون
خوانند و آن چنان کنند که زفت در پوستی بالای وی صوف باید پاک
پادیند و بخاری که متصاعد شود چون بسیار گردد صوف را بفشارند در ته

فی داء الثعلب
فی جراحات الدواب
فی لسع افعی و ... (?)
فی علاج لسع ...
با جمیع سموم قتاله

تا در قرع وانبیق مقطر ساختند و آن را روغن زفت خوانند و چون با آن رجی بدآء الثعلب
ضماد کنند موی برویاند و اگر بر خنازیر طلا کنند نافع بود و منضج اخلاط غلیظ بود
و برص ناخن ببرد و ملین ورمهای صلب بود و قوبا را زایل کند و چون با شکر بخور کنند ریش
را پاک کرداند و اگر بر ریش چهارپایان و جرب ایشان بندند سودمند بود و اگر چند
نوبت بر هر عضو که خواهند طلا کنند فربه گرداند و بر شقاق پای طلا کردن سود
مند بود و منع نفث دم بکند و مسهل بود و شریف گوید چون بزفت تر حقنه کنند
کزندگی مار و عقرب را نافع بود و چون در میان سبز اشند کسی که علق فرو برده
باشد و بدان روغن با قطران چرب کنند علق بیرون آورد از حلق و صاحب منهاج گوید
چون روغن بیکبیند ناده درم و با عسل بیاشامند تریاک زهرها بود و بر کزندگی افعی
طلا کردن نافع بود و دوده وی مژه چشم را برویاند و ریش آن نابیکند و در وقت
مانند دخان کند بود زفنزف بزبان اندلسی عناب است و گفته شود عون
الله تع زلابیه بشیرازی زلیبی خوانند و حلقی نیز گویند و آن سبکتر از
لوزینج بود و قطایف و زودتر هضم شود و سرفه تر را نافع بود و تری سینه
و شش و مولد سینه بود و مصلح وی سکنجبین بود که بعد از آن خورده شود بالا
می خوش و ستنجر تولید کند و کسی را که بجاری وی شک بود زرنج ارسطو
گوید زرنیخ جلد و زمین ذهب دویت جنس باشد و در معدن زر از معدن جنی
و طبیعت وی سرد و خشک است چون بیاشامند بودن آن هست جوار کنند کی
جانوران ایمن باشند و خلاصی یابند از زهرها کشنده و باید که بیش از نکرد هم
در دو عمل کنند بیاشامند البته از مرگ خلاص شود و موی بریزد و پوست رها نکند
و ابن مولف گوید در کتاب الجاد آورده اند که زمرد جوهریست بغایت سبز مجرب

ملوّن سبز شفاف بود ومعدن وی در حدود مصر بود در شرقی بلاد صعید
در زمین سودان میان رود نیل بود وجوهری در کوه معظم بجهود مدینه و
زمرد انواع بود بی رنگ وتمام رنگ وکم رنگ کم قیمت اخس اجناس ویست وانواعرا
گویند وبتدریج وترتیب بالا می رود تا بتمام رنگ می رسد که آنرا ذبابی خوانند
وریحانی گویند بعد از آن سلقی وزنجاری وصیقلی وطلائی وآهنی وتام وکراثی
بهترین وی ذبابیست که مانند جناح مگس بطوبی در وی افتد وبلون از حدتی
شعاع می زند وریحانی آنست که در لون ورقت وروشنی برگ ریحان ماند بود وسلقی
آنکه برگ چغندر ماند وزنجاری بزنگار ماند وصیقلی آنست که مصقول بود وطلائی
آنکه رنگ وی تیره بود وصابونی رنگ آن نیکو شود ومثل صابون بود در ترنجی
چون در دست بمالند وآبی مدور رنگ بود وکراثی مثل گندنا بود در رنگ واهم سلقی
بود تیره رنگ وآن دون انواع زمرد بود وقیمت زمرد در هند بیشتر بود و
ذبابی وریحانی شعاع وتلألؤ ... وزمرد بسوهان سوده شود وزود شکسته گردد
وطاقت آتش ندارد واگر از وی گردن بندی بازند یا نگینی ویا خود دارند دفع
صرع بکند چون پیش از آن تحت نگاه داشته باشند وچون با کودکان خوند

فی الصرع

بیاویزند خاصه در زمانی که از مادر جدا شود از صرع ایمن باشد وابن ماسویه
گوید نافع بود جهت خون رفتن واسهال چون بیاشامند یا بیاویزند وجهت

فی الاسهال

گویند بجهت چون تحت کرده بیاشامند جذام را نافع بود ودر خواص آورده اند که
چون افعی نظر بزمرد فایق اندازد آب از چشم وی روان شود وعبارات
گویند کور شود این خلافست وچون سحق کرده با ادویه جهت ضعف استعمال

فی علاج ضعف

کنند بغایت نافع بود وادمان نظر بران کنند چشم زایل کند **زمج** مرغیست

که بدان صید کنند باز یا چرخ گویند شریف گوید گوشت وی خوردن ومداومت
بدان نمودن وخصوصا که با ادویه قلبی خورده شود ضعف دل وخفقان را نافع

فی الخفقان

بود وزهره وی چون در چشم کشند تاریکی چشم وشبکوری زایل کند وسرگین
وی چون بر کلف ونمش طلا کنند زایل کند **زنجبیل** بهترین وی چینی بود که
رنگ آن بزردی مایل بود اندکی طبیعت آن گرم است در آخر سیوم وخشک در دوم
ابن ماسویه گوید گرم است در آخر سیوم وترست در اول نافع بود جهت سده که در
جگر بود از سردی وتری ومجامعت را قوت دهد ومحلل ریاح غلیظ بود که در

فی تقویة الباه

معده وامعا باشد ومعده وجگر وسر را نیکو بود وجالینوس گوید فالج ولقوه
واعضا را نافع بود وجمیع دردها که از سردی بود چون با عسل بسرشند ومداومت
قوی بیاشامند وفولس گوید عرق النسا ونقرس وفالج وضرر وجع وصلابت را نافع

فی الفالج وسایر امراض

واخلاط بلغمی را نافع بود ودیوجانس گوید که مهاکش وجع امعا را نافع بود
ودرد سر وشقیقه که از سردی بود چون سحق کنند وبادهن خیری بالند
بود وچون دو درم از وی با قند با آب گرم بیاشامند مسهل اخلاط لزج بود
ودر چشم کشیدن وخوردن تاریکی آنرا زایل کند وخوردن وی حفظ بیفزاید
ورطوبت از نواحی سر وحلق بزداید وگزیدگی جانوران زهردار را نافع بود

فی لسع حشرات

وتری معده را نشف کند ومنی بیفزاید وبلغم ومره سودا بیرون آورد و

فی زیاده الباه

مقدار شربت دو درم مستعمل بود از وی واسحق گوید مضرست بحلق ومصلح وی
عسل بود وبدل آن بوزن آن دار فلفل بود یا فلفل سفید وگویند بدل وی
بوزن ونیم آن راسن بود وگویند بدل آن عاقرقرحاست **زنجبیل الکلب**
فلفل الماست وورق وی مانند ورق بید بود لیکن بغایت تند بود وقضبان

وی سیخ بود و بطعم زنجبیل باشد و زنجبیل الکلاب از جهت آن گویند که سگ ناکشته
و طبیعت آن گرم است در سوم و خشک در اول چون تر بود و بکوبند با خمر وی را
بر کلف روی و نمش کهن طلا کنند زایل کند و اگر بر ورمهای صلب ضماد کنند
بگدازاند زنجبیل العجم اشترغار است و گفته شد زنجبیل شامی زنجبیل بلدی راسن
است و گفته شد زنبق گلیست سفید که در اندرون وی دو سه شاخ
زرد بود و قد آن شاخ که گل دارد نزدیک گز باشد و زیادت سبز بود و کمتر هم بود
و بر سر شاخ و پیسه گل بود و بوی بغایت خوش دارد و برگ که بر بن شاخ وی است
ماننده برگ مورد بود دراز تر و برگ اصل وی مانند برگ کاسنی بود لیکن سبزتر بود
صاحب جامع گوید زنبق دهن الحل المربا بالیاسمین و سهو کرده است و صاحب
منهاج نزدیک بگفته است که زنبق هو السوسن الابیض و مؤلف گوید با جمیع محقق
بود گفته شد و اگر گویند که زنبق نوعی از سوسن است شاید و همو گوید
دانه و زنبقات باقی اقوال همه خلاف و خطا کرده اند طبیعت آن گرم است
در اول و معتدل است در تری و خشکی زنجار بپارسی زنگار گویند و بیونانی
قیطوس و معنی آن مجرود بود و آن دو نوع است معدنی و عملی بهترین آن معدنی
بود که در معدن مس حاصل شود و آن را بیونانی اسقاولیس گویند و معنی آن
دوده بود طبیعت وی گرم است و خشک در چهارم تیز بود و خورنده گوشت
است جرب و بهق و برص را نافع بود و درد مرهمها بکار دارند جهت ریشهای
بکند در بدن بود و قوت زنجار مانند قوت مس سوخته بود زیادت از وی
باشد چون در بینی دمند بکند بینی زایل کند و در آن و باید که دهن برآب کنند
تا گرد آن بحلق نرسد و اگر با ادویه کنند نافع بود جهت چشم با مرهم ناخنه و سبل

و سفیدی وی و جرب و سلاق زایل کند و تیزی چشم زیادت کند و تری آن خشک
گرداند و بواسیر و ناصور که در مقعد بود چون با دار فلفل ساید و در روغن گل با موم بسرشته
مند بود و چون با عسل بسرشند یا با سرکه بپزند سود مند بود جهت ریشهای اعضا
خشک مزاج مانند ریش دهن و استرخاء لثه و ریش بینی و گوش و ریشها و نافع بود
جهت غلظ اجفان چون با عسل در چشم کشند و غبار وی مضر بود بحلق و مرارة
وی بشیر تازه و سکنجبین تسکین کنند و وی از جمله سمومات بود چون بیاشامند از بهر آنکه
چون بجگر رسد تفریح کند و مضر بود بمعده نیز و از خوردن وی مغص سخت و لذع
قوی در حلق و تقطیع در احشا و ریش روده پیدا کند و قی آورد و علاج وی آن بود که
جلاب و آب گرم و روغن بادام و لعابات و مرقهای چرب بیاشامند و بدل آن
بوزن آن اقلیمیا و نیم وزن آن زنجفر بود زنجفر بپارسی ذنجف خوانند و بشیرازی
شنگرف و آن مخلوق و مصنوع هر دو بود لیکن مخلوق بود و بیونانی میینون خوانند
و آن حجر الزیبقات و لیکن مصنوع بود و بیونانی قنابادی خوانند و آن قنابادی بود
و آن از گوگرد کبریت و زیبق سازند و لیکن مخلوق بود از گوگرد بخاری خیزد و معدن زیبق
رسد و مستحیل شود بزنجفر و قوت وی مثل اسفیداج بود و گویند بقوت شادنج
بود طبیعت وی معتدل بود در گرمی و در وی قوتی محلل بود و گویند گرم
و خشک است در دوم گوشت در ریشها برویاند و صبر دورم حاد بود و جالینوس گوید
سرد است در دوم و خشک و ورم جگر و معده را نافع بود و چون با روغن گل و سرکه
طلا کنند نافع بود و چون در مرهم کنند سوختگی آتش را نافع بود و جراحتها با صلاح
آورد و اگر دود کنند بیا کله نافع بود و بر ریشهای عفن و درد اورد و ها جهت نمله آورد
بقوت تر از شادنج بود از بهر آنکه قابض تر بود از شادنج و قطع خون رفتن بکند

و قولی گوید نافع بود جهت دانهها که در دست پیدا شود و چون با اسفیداج رصاص بروغن گل
لیرشتن و بیان طلا کنند

ذ بیاض العین

19,3

ازهر علتی که باشد و وی از سموم قتاله بود چون بیاشامند سمان عارض شود که از
نبق مصعتر میشود و علاج وی بد سومات کنند و کفته در مداوای نبق کفته شد — خراطه
و کویند بدل آن مرداسنج است و کویند شادنج است با اسفیداج رزن دو سرات
و کفته شد — نم حرات و کفته شد در خرالیکن طبیعت آن کرم و خشک بود در دوم
محلل نفخ بود و کرنکی عقرب را نافع بود خوردن و طلا کردن و مجفف منی بود و حب
و حکه را نافع بود و مقوی بدن بود و درد سینه و سرفه را نافع بود چون با گل
کف کرفته بیاشامند و چون سحق کرده با روغن کل بر سر طلا کنند در حمام جراز
را نافع بود و شپش بکشد زوان شیلم است و کفته شود بعون الله تم
زوفا دون زوا دوقات و کفته شد زوفا یابس کیاهیست که بر سنگها
ماند و جبلی و بستانی هر دو بود بهترین وی آن بود که از کوه بیت المقدس
خیزد و آن زوفا و مصری مشهور بود طبیعت وی کرم و خشک بود در دوم تا
سیوم بخاروی چون با انجیر بود جهت دوی کوش نافع بود و بادی که در
بود تحلیل کند و چون با سرکه بپزند و بدان مضمضه کنند درد دندان ساکن کند چون
با آب و انجیر و عسل و سداب بپزند و بیاشامند نافع بود جهت دم سرفه کهنه و
سرفه کهن و ترله که از سر خیزد و غلیظ بیزد و
سینه و دشخواری نفس و کرم بکشد و اکر با عسل
لعوق کنند همین عمل کند و مسهل بلغم بود
وداء الثعلب وداء الحیه و ریش دوده و حق

بقی
بیاض

(حاشیه: فی وجع الاضراس — فی الربو و السرفه)

الثا را سودمند بود و مفلوج را نافع بود و درد معده و سینه و درد پهلوها
و رانها و پیچ امعا و سده جکر و قولنج را نافع بود و چون طبیخ وی با سکنجبین بیا
شامند مسهل کیموس غلیظ بود و اکر با قرد مانا یا ایرسا خلط کنند مسهلی قوی
بود و چون با انجیر و نطرون برسپرز ضماد کنند بکدازاند و یا بشراب پرورده
کرم ضماد کردن نافع بود و چون با آب بجوشانند و ضماد کنند بر خون مرده
که در زیر چشم بود بکدازاند و چون با طبیخ انجیر بیاشامند خناق را نافع بود
و لون را نیکو کرداند و چون با شراب چند روز متواتر بیاشامند استسقا
و کزندکی جانوران را نیکو بود و چون در آب بپزند و بر چشم نهند جهت
ترول آب نافع بود و مقدار مستعمل از وی چهار درم بود و اسحق کوید
مضر بود بجکر و مصلح وی صمغ عربی بود و کویند عناب و بدل آن بوزن آن
بسیاوشان است و نیم وزن آن مرزنکوش زوفا رطب و نجست که بر دنبه
میشهای ارمن جمع میشود بسبب کیاهی که شبرها دارد و از نیوعات بود
چون بخورند بسبب قوت وحدت شیر وی و سخ در دنبه ایشان جمع میشود
و باشد که روان بود و آنرا بپزند و بقوام آورند و کویند که هرکاه که ایشان آنچه را
بخورند قوت طبیعت وی چون مقاومت کند با سمیت آنچه بخورند پیدا
بر پشانی وی کرد آید و کثیف کردد و آنرا زوفا رطب خوانند و این نوع عدیم
قوت بود و طبیعت زوفا کرم است در سیوم و کویند در دوم نیز است
در اول محلل اورام صلب و درشت بود چون بروی ضماد کنند و با او به و انجیر
بر سپرز ضماد کردن نافع بود و استسقا را سودمند بود و جهت سرد جکر
خوردن و ضماد کردن نافع بود و محلل صلابتی بود که در حوالی مقعد و رحم

(حاشیه: فی عرق النسا — فی الاستسقا و لسع الحیة)

حادث شود نافع بود جهت سردی آن وسردی کرده وچون با اکلیل الملک ومسکه
بیامیزند وزن بخود بر گیرد حیض براند وبچه آسان بیرون آورد وچون با پیه مرغ آبی
بیامیزند درد گوش وتصلب ومقعد ورحم وبواسیر آن را نافع بود وشیخ الرئیس گوید
بود وصاحب تقویم گوید مولد صداع بود ومصلح وی روغن گل وسرکه بود ومولف
گوید که نیکوترین مصنوعی بود صفت آن چنان بود که بگیرند پشمهای که در میان ران گوسفند
بود وچرک آن در دیگی کنند وبجوشانند تا قوام گیرد چیزی که بادی بود بر سر آب جمع آید آن را
رها کنند تا سرد شود وبردارند واستعمال کنند وبدل آن مقل ساق گاو بود
زهرة الحجر جزاز الصخرات وگفته شد زهرة الملح بیاید که در نیل مصر بود بر روی
آب بود ودر آبهای ایستاده وبغورها تیز بود ودر زمینهای شور هم دیده شود
بهترین آن زعفرانی رنگ بود که بغایت گنده بود ودر طعم وی شوری وگندگی
باشد ووی محلل وملطف بود ومصلح ریشهای پلید وخورنده بود ورطوبتی که
از گوش آید وچون با آب یا شراب بیاشامند شکم براند لیکن معده را بد بود
وچون با سکنجبین بیاشامند صرع را نافع بود وفی الجمله در حدت وتلذیع مانند نمک
بود زهرة النحاس آن چیزی است که چون مس بگدازند ودر کوره ریزند از زمین وآب
بر آن ریزند از زمین وآب بر آن ریزند تا بیفسرد ودر اجزاء مس جمع شود آن
آب چون گرم گردد ومانند کفی شود چون نمک وآن را زهرة النحاس خوانند بهترین
وی سفید بود ووی اکال ولذاع وقابض بود گوشت زیادت بخورد وگوشت
کهنه شده زایل کند چون سحق کنند ودر وی دمند وسهل آب زرد بود
وبواسیر خشک کند وورمها را تحلیل کند ودر ریشهای عفن باصلاح آورد و
چون با شراب بیامیزند بشود زایل کند وچون با عسل بیامیزند وبدان غرغره

فی علاج البواسیر [illegible]

کنند ورم ملازه بگدازد زیتون آنچه رسیده بود در گرمی معتدل بود و
گویند گرم بود وآنچه نارسیده بود بغایت سرد وقابض بود وزیتون سپید
بهترین وی آن بود که تر بود وطبیعت آن سرد وخشک بود وزیتون سیاه
غذا زیادت از انواع دیگر دهد وطبیعت وی گرم وخشک بود وزود
دیر هضم شود وچون با استخوان بخورند جهت ربو ومرضهای شش نافع
بود لیکن تند باشد که خوردن بیخوابی آورد وصداع وخلطی سوداوی
از وی متولد شود واولی آن بود که در میانه غذا خورند وسرکه بعضی از شوری
میکند ومقوی معده بود واشتهاء طعام باز دید کند ومجامعت زیادت
گرداند وقوت ذکر بدهد وزیتون که در گرم وخشک بود وآن را اغنم خوانند
وزیتون الماء آنچه نارسیده بود سرد بود وقابض وآنچه رسیده بود
معتدل بود وقوت اشتها بدهد ونیکو مقوی بود معده را خاصه
چون با سرکه بود وچون سحق کرده ضماد کنند بر ریشهای چرکن پاک کند و
سوختگی آتش را نافع بود وزیتون سبز طبیعت ببندد ومعده را دباغت
کند وقوت شهوت غذا بدهد خاصه نیکو اما دیر هضم شود وغذای
بد دهد وچون در سرکه نهند زودتر هضم شود وشکم سخت تر ببندد
وغیر نیکو واسحق گوید چون پنج درم از آب وی بیاشامند نافع بود مرض صفرا
را وگویند مضر بود بشش ومصلح وی عسل بود وعصاره وی چون زن بخود
بگیرد سیلان رحم وخون آن باز دارد ومغز استخوان وی چون با پیه
وآرد بیامیزند وبر برص ناخن نهند باز دارد ونمک آبی که زیتون در وی
نهاده باشند چون بدان مضمضه کنند بن دندان محکم کند چون متحرک بود

فی الربو

فی امراض الصدر

فی احراق النار

وآنچه بلون یاقوت بود معده را نیکو بود و سیاه رسیده معده را بد بود
و زود تباه شود و آنچه روغن آب بفشند لطیف تر بود از آنکه در آب بفشا
بفشند و این مولف گوید که هیچ درختان زیتون دراز عمر تر نیست و گویند درختهای
زیتون که در قسطنطین است که آنجا یونان است و یونان پیش از روم بوده
قیاس است سه هزار سال باشد عمر آن درختان ۱۷ ۴۰ زیت بپارسی روغن زیتون
خوانند آنچه شیرین بود از زیتون رسیده گیرند طبیعت وی گرم و تر
بود و آنچه از زیتون سرخ گیرند متوسط بود میان رسیده و نارسیده و آنچه
از زیتون سبز گیرند آن را زیت انفاق خوانند طبیعت وی سرد و خشک بود
بود در اول و گویند در وی رطوبتی بود معده را نیکو بود و آنچه از زیتون
بری گیرند مانند روغن گل بود در اکثر حالات و نافع بود جهت حمره و
شری و قی یا و صلاح دندان متحرک را محکم کند و موی سر را بسیار کند و اگر
هر روز در موی بمالند رها نکند که زود سفید شود و زیت کهن بهتر
روغن خروع بود و آنچه تازه بود گرم بود باعتدال و میل برطوبت داشته
باشد پس اگر گویند معتدل بود میان تری و خشکی و شستن وی جانب
بود که در آب شیرین کنند و بدست بزنند چند نوبت و صافی کنند و صا
لینوس گوید زیت گرم است در درجه دوم و کهن وی چون در چشم کشند تاریکی
وی زایل کند و بر نقرس طلا کردن نافع بود و شسته وی موافق
درد اعصاب و عرق النسا است و ده درم از وی با جو آب خوردن
مسهل بود و با آب گرم خوردن قی کردن کرمها بکشد و زیت انفاق
زیت الانفاق گویند و بعضی زیت شیرین تازه بود موافق معده بود و بیخ

فی الموارض الکثیره

فی عرق النسا

دندان

دندان متحرک را محکم کند چون در دهن زمانی نگاه دارند و منع عرق کند
و چون در دبلت بیرون کند و بیم شاشته تا بقوام آید ماشد عل منفعت
وی بیجی تحضض بود و مجموع زیتها منع سم ما بکند از بهر آنکه نفوذ در بدن
نفوذ کند و تلیین طبیعت بکند و قولنج که سبب آن سده بود که عارض
شود از وجع یا بی یا اورام امعا بدان حقنه کردن سودمند بود و زیت
کهن که در چشم وی باد سبل بود یا رطوبتی غلیظ در اجفان وی بود
چون در چشم کشند زایل کند و قوت باصره بدهد و روشنائی
بیفزاید و زیت یکسال کهن گردد و هر چند کهنه تر گردد فاضل تر
باشد و اگر بر گزیدگی عقرب گرم کرده بمالند در حال درد ساکن کند و
بدل زیت کهن گویند روغن خروع است و گویند روغن نجل و در ادویه
قتال زبد البحر بود زینا در نقل زیت است ... امور جی خوانند
و بعربی عکر الزیت گفته شود بعون الله تعالی زیت رکابی نیتا نقاولت
و اهل عراق زیت الرکابی خوانند از آن جهت که بشتر بی آوردند از شام
و اهل مصر زیت غلطی خوانند و گفته شد در زیت زیتون الحبشه
الزیتون الکلب زیتون بریست و گفته شد انواع زیتون زیتون الارض مانند زیتون
است و گفته شود انشاء الله تعالی ذیبقون نوعی از درخت غیر است
در دمشق که بر نمی دهد و گویند غیر آنست و صفت غیر ادعین
گفته شود بعون الله تعالی نیتا السودان گویند نیت الهرجان است و
اهل مغرب الاقحی الابهان و ارقان خوانند و درختان دو نوع است
یک نوع بزرگ بود خارناک و دیگری مانند بادامی بود کوچک و روغن

فی لسع العقرب

اثان میکویند وبشیرازی درخت وبرا ارجن خوانند ویك نوع دیکر بادام کوچاست که بشیرازی بجل کویند وبعضی لوز البربر خوانند وکویند

وکویند نیت سودان غیر نیت هرجان بود وآن از بلاد سودان آورند بغایت کرم بود نافع بود جهت دردها وعلتهای سرد وصفت ومنفعت لوز اکثر

درجلوز کفته شد ذیر کتان است وکفته شود بعون الله تم زیز صمغ بود وآن حیوانیست کوچك مانند ملخ وبشیرازی جرداسك خوانند وبد

آواز کند وکفته شود در صرصر ان شا الله تم زیت الرجان در زیت الهجان کفته شد زیبق بپارسی سیماب کویند ووبرا نام بسیار بود ملف ورف

اکسیریان. الغیان. الغبیط. الزحزم. الحی. الماء. السحاب. النور. الودان. الروحانی. عین الحیوان. اللبن. الحل. الدهن. الآبق. الغراب. الروح. الناقد. الطیار. این نامها بزبان اکسیریان است واین مولف کوید زیاد

اثبات جند نامی دیکر داد وآن اینست لبان عطارد. فیدانق. برق. ثقیل. رطب. جبن. ماکوحیات. عیان. قیبکلا. ماء الشمس. ملك الارض. ماء اللواف. الاسد. العظایم. الحیه. لبن العذرا. جون غیر مصعد

باشد این اسمها دارد وجون مصعد بود. طلق الحاجی. وقندیل الحی. ودم تکبة الاسد. وبشیرازی ناحیوة کویند وبهترین وی آن بود که زنده

بود واستعمال کرده باشند وبغایت جهنده باشد اکر در کرباس بمالند وبفشانند تا بیرون آید وزنك کرباس سیاه شود مستعمل بود طبیعت وی

کرم وخشك ومحرق بود وکویند سرد وترست در درجه دوم مصدع وقابض بود ومقتول وی جهت قتل شپش نظیر ندارد وقردان حیوانات مجنین

بکند وقردان بزبان شیرازی اکنه کویند وبادهن کل جهت جرب وحکه بغایت نافع بود ودخان وی چون با طعام بسرشند موش را بکشد وجون

باسرکه بر جرب وحکه طلا کنند نافع بود ودخان وی بد بود مرحیوانات را اذا رسد

دفع کنند مانند فالج ورعشه وکری وزوال عقل وتاریکی چشم وبد نند

زرد کند وجستن اندامها بازدید کند وبوی دهن وخشکی دماغ پدید آورد صنع

که دود وی بکیرد مار وعقرب وکزندکان تمام بکریزند واکر نکریزند

ببیند وزیبق مصعد کشنده بود واکر زیبق در کوش کسی ریزند اختلاط عقل

بازدید کند وباشد که صرع وسکته کشد وتدبیر وی آن بود که میل از

رصاص در کوش وی کنند تا زیبق مر وی جسبد وبیرون آورند وکاه غیر

مصعد بود وغیر مقتول چون بیاشامند فی الحال از شکم بیرون آید

مضرت زیادت نرساند مثل آنچه ذکر رفته بود وعلاج کسی که زیبق خورده باشد

مانند علاج کسی بود که مرداسنك خورده باشد ومولف کوید صنعت

تصعید وی آنست که بستانند زیبق وبیامیزند با نیم وزن آن اسرب

یا قلعی وبسایند تا چندان زاج سوخته ونیم چندان نمك بوخته

وبوزن مجموع نمك بریان کرده وهمه را بر صلایه بسایند واکر حاجت است

بران می ریزند آهسته ومی سایند تا بغایت سوده شود آنرا در

کنند ودر شیشه بکل [illegible] وده کفیر کرفته با آتش نرم بریان کنند

وهبا ذان بسایند یك روز نیم بجای اترج ودیکر بر باد کنند رب

نیم هفت نوبت چنین کنند هبا ذان بسایند ودر شیشه بکل حکمت کرفته

واندود کنند وتصعید کنند سه نوبت تا سفید کردد مانند دانه

فی الخواص

فی تیسیر الولاده

فی البول

مروارید وان سم قاتل مهلك بود بعون الله تعالی ازان خلاص یابد ولی
نعوذ بالله منه ومن شر کل ذی شر آنچه گفته شد بطریق اسهل بود
وچند نوع دیگر تصعید وی کنند والله اعلم بالصواب **باب السین**

سادج صاحب منهاج گوید هندی و رومی بود هندی را ملابهتا(?)
گویند ومالابثرن وملانوفی ونیز گویند وآن برگیست مانند برگ گان(?)
و بر روی آب پیدا شود و ویرا بیخ چندان نبود مانند عدس … وبهترین
وی تازه بود ویك روی وی زردی تند و روی دیگر سبزی و بوی وی
قوی بود و آنچه رنگ وی سیاه بود … قرنفل بود وطبیعت سادج
گرم است در دوم واز خواص وی آنست که چون در جامه بر افکنده کنند از
سوس ایمن باشند واگر در زیر زبان نگاه دارند بوی دهان خوش کند
ومعده وجگر سرد را سود مند بود و درد جگر مزمن و درد سپرز …
را نافع بود ومقوی بدن بود وسمن آن و درد معده وبادی که در روده
بود ودشخواری نادن را نافع بود و مثانه کرد اندرون محتبس بود بیرون آ
ورد وچون زن بخور کند یا با سوکر بر شکم طلا کنند حیض وشیر براند و
سودا را نیکو بود و درد دل و خفقان را نافع بود و بول براند و بوی بد
زایل کند و در قوت نزدیك بسنبل الطیب بود لیکن اندوی نرم تر بود
و مقدار مستعمل از وی یك مثقال است رازی گوید مضر بود بشش
ومصلح آن مصطکی است ومضر بود بمثانه ومصلح وی شراب بود وبدل
وی بوزن وی سنبل الطیب بود و گویند نیم وزن وی سلیخه … وابن مولف گوید
بهترین سادج آن بود که سوده شود و بوی … نادرین مانند بود

ساداوران قنطاریون خوانند ومعنی ساداوران بپارسی سواد القصاه بود ونیز
الملك نیز خوانند بیونانی سیمك داودان گویند صاحب منهاج گوید صمغیست و
صاحب جامع گوید چیزیست مانند صمغ که در اندرون بیخ درخت گردکان که مجوف بود یا
ومولف گوید که آن چیزیست که در میان درخت بطم کهن شده می یابند و اثر آب بود
خوانند وصاحب جامع سهو کرده اندرین ماده وبهترین وی آن بود که بس خوب بود
طبیعت وی سرد است در دوم وخشك در سوم وگویند گرم بود خون را ببندد و
خواه خوردن وخواه ضماد کردن وخواه بخور بر گرفتن وچون نیم درم از وی سحق کنند
وبا آب لسان الحمل بیاشامند دم خون ببندد ودوم قطع اسهال بکند واگر دیر که
بسرشند و فرزجه از آن زن بخود بر گیرد قطع خون رفتن بکند وقوت رگهای
رحم بدهد وهمچنین اگر آب لسان الحمل بیاشامند وحقنه کردن وی نیز همین عمل
کند واگر خشك کنند در آب ورق مورد سبز دو مثقال وپنج درم روغن مورد …
کنند وزن موی خود را بدان غلاف سازد وبن موی را با آب موردی که آن دروی
حل کرده باشند تر کنند قوت موی بدهد واز تساقط منع کند بخاصیتی که در وی
است واگر نیم مثقال از وی بیاشامند معده وامعا پاك کرد اند واگر با سرکه …
بر ورم خصیه وذکر طلا کنند نافع بود و دیسقوریدس گوید بخاصیت موی را
قوت دهد وخوردن وی گویند مضر بود بشش ومصلح وی زعفران بود و
بدل آن بوزن آن … است و … آن بیخ نی **ساج** معروف گویند درختیست
در هندوستان وهیچ درخت از وی بزرگ تر نبود وچوب آن سیاه
بود وسخت وابن مولف گوید که برگهای درخت ساج بزرگ بود هر برگی چندانکه
سپری چنانکه مردی در زیر آن پنهان تواند شد و در کوههای دور …

است که آنرا اسرش خوانند قریب صدگز بود بلندی و زیادت و چوب وی با بلج
برابر دارند در تحقیق و بوی برگ ساج بغایت خوش بود و نرم و نازک بود و منبت
ساج در زنگبار و هندوستان بود طبیعت وی سرد و خشک بود و چون بتراشند
و در آب ماميثا امغاز کنند و بعد از آن سحق کرده و بیخته در چشم کشند قوت حدقه
بدهد و ورم احشا را نافع بود و چون چوب وی حل کنند در آب سرد و در
وی بالند بر سر صداع گرم زایل کند و همچنین برودتهای صفراوی و دمویهای
بکبار از انتفاخ چون بلچینی که طبیعت وی سرد باشد مثل گلاب و کافور
و از ثمر وی روغنی گیرند که معروف بود بدهن الساج و غشیان را مثل بوی
کنند و در آن عوض کنند بید انجیر باشد الا آنکه وزن آن زیادت کند و نشاره چوب
وی چون بیاشامند کرم از شکم بیرون آورد و تقویت کند و روی هست
ساذفند بر سیاوشان است و گفته شد ساماریکث بزرالانجره آمده است
و گفته شد بعون الله تع سام ابرص صواب خواند صاحب جامع گوید
در نعمات و سهو کرده است و زغن سم مهلک بود و وی سوذی نیست
شیرازی ماهی ذنب خوانند و باصفهانی ما الوییلا طبیعت وی گرم و خشک
بود بهترین وی آن بود که بستانیها بود چون وی را بکافند و در محل گزند
عقرب نهند درد ساکن کند و گویند چون خشک کرده با زیت بیامیزند و
طلا کنند بر سر کل موی برویاند و بول وی و خون وی فرق کودکان را
بغایت سودمند بود چون بینی بزرگ در دانه نشیند و همچنین بول و خون وی
قدری در قضیب چکانند با قدری مشک بغایت سودمند بود فرق کودکان را
و جگر وی چون در سوراخ دندان نهند درد ساکن کند و چون بکوبند بر موضع

في لسع العقرب
و علاج الشعر
و فتوق الاطفال

سهام بهند بیرون آورد ساسالیوس سالیوس است و میسالیوس نیز گویند و گفته شود
انشاالله تع ساطل و شاهبلوط نیز گویند و آن لفاح است و گفته شود بعون الله تع سا
بیزج شاطل گویند و شاتل نیز گویند و گفته شود باستعانت الله تع ساطوریون سوفطیون
است و گفته شود انشاالله تع ساکامندرا نوعی از عضایات است و چهار پای دارد و در
کان نوشادر بسیار بود و دست وی کوتاه بود و وی بزرگتر از سام ابرص بود و پهن
تر هم باشد و گردن وی باریک بود و رنگ آن ابلق بود از سیاه و زرد و گویند چون
در آتش اندازند نمیرد و نسوزد و اکثر سر و دنبال وی سیاه بود و گویند که سنگ بر وی
کارگر نشود و از جمله سموم قتاله است مانند ذراریح و معالجه وی مانند معالجه ذراریح
بود و علامات کسی که آن خورده بود آنست که درد معده سخت و درد شکم و گزاز و
احتباس بول و ورم زبان و زوال العقل پدید آید و رنگ اندام سیاه گردد مانند
بادنجان و منفعت وی در مردن گفته شد ساق البقر چون بوزاندرویچو هند
و بیاشامند نافع بود جهت رفتن خون از شکم سپستان مخاطه و مخیطا گویند
و معنی سپستان اطباء الکلبه بود و بعربی دبق خوانند بهترین وی بحرینی بود نضج
و به و طبیعت آن معتدل بود و گویند سرد است و گویند گرم و تر بود جهت سرفه
که از گرمی و خشکی بود و درد سینه و حلق را نرم دارد و شکم براند و تشنگی بنشاند و مسهل
سودا بود و منقی سینه و مقوی آن و امعا را از اخلاط بد پاک کند و بتنهایی که
سبب وی خون یا صفرا بود نافع بود و آنچه از بلغم شور بود هم نافع است و مقدار
مستعمل از وی سی عدد بود و غذا اندک دهد و مولد بلغم بود و گویند مضر بود بجگر و
مصلح او عنابات سبج صاحب جامع گوید سنگیست سیاه براق که از هند آورند
صاحب منهاج گوید آن سنگیست مانند کهربا در جذب لیکن سیاه و براق بود و مولف گوید

في نفع الرض

آن دو نوع است یک نوع اندر بند قبچاق آرند و آن آنست که بر و ایام بسته می‌شود
بتاثیر هوا و غیر آن و نوعی دیگر از گیلان آرند و آن کانی بود بهترین وی در بند
و بادیه شبه گویند و شب یمانی هم گویند و لیکن این شوق خانه طبیعت وی
سرد و خشک بود و شریف در خواص آورده که هر که آن با خود دارد از چشم بد ایمن باشد
و اگر از جهت درد سر در سر پا و بر نهند زایل کند و ارسطو گوید که کسانی که مس باشند و
در چشم ایشان ضعیف بود مانند حبیلا یا مانند مکی یا چون ابو جیزی در برابر ایشان
آید و خیرگی کند آینه از وی بسان نهد و برابر نظر بدارند و مداومت برین نمایند آن
نجت زایل شود و از تر آب ایمن باشند و هر که مهره از وی با خود دارد از علت تشنه
ایمن باشد و میل آن در چشم کشیدن روشنایی چشم بیفزاید و قوت باصره بدهد
بنج الادهر شعر الجبال است و کزبرة البیر هم خوانند و آن پرسیاوشان است و گفته شد
بسج اللسان گویند که افیتمون است و گفته شد سجاط یاسمین است و گفته شود
بعون الله تعالی بخیوس خلال المامون را گویند و آن از خوات و گفته شد سدی بیان
اهل مدینه خلال است و گفته شد سروس بیلج است و گفته شود ان شاء الله تعالی سد
بپادی کنار گویند و آن دو نوع بود یک نوع خار ناک است و یک نوع دیگر که آنچه
خار ندارد او را ضال گویند و آنچه خار ندارد عبری و در بنق گفته شود بعون الله تعالی
بهترین وی آن بود که ورق وی سبز و بهی بود طبیعت آن گرم و خشک است و دهان
وی در غایت قبض بود و صاحب منهاج گوید صمغ وی جرب را زایل کند و موی را سرخ گرداند و ملین
ورم بود و محلل آن و اسحق گوید و در دم از وی مقوی امعا بود و مضر بود به سپرز و مصلح وی
کثیرا است سداب فیجن خوانند و آن بستانی و بری و جبلی هر سه بود بهترین وی بستانی
بود سبز بر بوی که نزدیک درخت انجیر رسته بود و طبیعت آنچه تر بود گرم و خشک بود

في زوال مرض العين

في الخوف العجيب

دردی وقتی وی گرم و خشک بود در سوم و طبیعت بری در درجه چهارم است و گوید
در سوم و بستانی مقطع و محلل اخلاط بود غلیظ لزج و بعوق زایل کند و ثالیل را قطع کند و بوی
بخایند بوی سیر و پیاز ببرد و محلل خنازیر بود و چون بدان ضماد کنند و فالج و عرق النسا را
و درد مفاصل را خوردن و ضماد کردن سود مند بود جهت صداع مزمن با سویق ضماد کردن
نافع بود و با سرکه ضماد کردن بر بینی قطع رعاف بکند و خوردن ورق وی تنها یا با انجیر خشک
و گردکان قطع ضرر سموم بکند و موافق بود زهر جانوران و چون با شبت خشک بپزند و ضماد کنند
مغص را ساکن کند و چون است و الاکت چنانکه ذکر بود دفع سموم درد پهلو ها و سینه و درد تنگی آواز
نفس و سرفه و ورم آن چه گرم بود در شش و عرق النسا و درد مفاصل را نافع بود و چون
با زیت بپزند و بدان حقنه کنند نفخ معا را که آن را قولون گویند و نفخ رحم و نفخ معا
مستقیم را نافع بود و چون سحق کرده با عسل بجوشند و با فرج زنان یا مقعد به الند
بود درد رحم را که از احتقان بود و چون با زیت بجوشانند و بپاشانند کرم را بکشد و چون
با عسل بود و غیر آن روشنایی چشم زیادت کند و در چشم کشیدن همین عمل کند و با سرکه
ورد و عن کل صالح را سود مند بود و چون سحق کنند و در بینی دمند خون باز دارد و چون با نطرون
بهق سفید را بدان بشویند زایل کند و با انجیر استسقا لحمی ضماد کردن نافع بود و با ورق
غار و دم گرم که در انثیین عارض شود ضماد کردن نافع بود و چون با شبت و عسل بر قوبا نهند
سود دهد و عصاره وی چون در پوست انار گرم کنند و در گوش چکانند درد را نافع بود
و چون با آب را زیانه و عسل بیامیزند و در چشم کشند ضعف چشم را نافع بود و اگر با سرکه
و اسفیداج و روغن گل بر چهره و غلت و ریشها ترکهن که در سر بود به الند گوید
و شی یقر گوید فالج و رعشه و تشنج را نافع بود چون هر روز یک درم از وی بیاشامند یا
ضماد کنند جهت گزیدگی عقرب و مار و رتیلا و مثل دیو اسنیات نافع بود و دفع زهرها بکند

[illegible]

في خروج المقعدة

في رعاف

في الاستسقاء

في مرض الاذن والعلاج

في الحصر ...

ورد فی کوید منع آب‌ستی وطبری کوید تخم وی چون بکوبند یک درم تا دو درم وبیاشامند
با عسل یا با سکنجبین فواق کی از بلغم بود و سودی زایل کند وصرع وکابوس را نفع
سودمند بود وچون بیاشامند قولنج ریحی را بکشاید وچون بینی بدان بیت و بر مثانه ضماد
کنند عسر البول را نافع بود و اسحق بن عمران کوید چون سحق کنند بغایت بوست سداب جبلی را
وطلا کنند بر داء الثعلب زایل کند اکرچه کهن شده باشد و عصاره سداب جبلی را با دهن
وی چون با موم بیامیزند و بر داء الثعلب نهند نافع بود وموی برویاند و هیچ علاجی نیکوتر
ثانی نبود واکر آب ورق بستانی اندرون بینی بچکانند طلا کنند وصرع ایشان که ام الصبیان
خوانند کویند نافع بود وسداب منی را خشک کند و مقطع شهوت باه بود ومضر بود بچشم
بسیار خورده وی ومصلح بود وشقیقه آورد ومصلح آن انیسون بود ومقدار
مستعمل از بستانی سه درم بود و بیکار او وخود کانوا از بری او تا دو قیراط بود و کویند
بدل بستانی نعناع وفودنج بود وکویند سیسنبر بری را چون بکوبند بر عضوی
ضماد کنند که ورم کرم حادث شود نافع بود و از خوردن وی حرقت والتهابی سخت
پیدا شود ومداوای یکی کردن آنچه در مداوی وی در فلفل کفته شد **سرمق** سرمق
کویند و آن قطف است وکفته شود بعون الله تعالی **سریقون** اسریقون است وکویند
آن زنجفر سوخته است وکفته شد **سرخس** حیلادو وکیلادو وحیان ومعنی
لیکاه کویند بیونانی بطاریس کویند و بلفظ فلجن و آن نر وماده بود و قوت
هر دو مانند یکدیگر بود بهترین وی آن بود که سیاه وبزرک بود وچون بکشند اندرون
وی فستقی باشد وطبعت وی کرم وخشک بود در درم حب القرع وکرمهای شکم
بکشد و بیرون آورد جالینوس کوید چهار مثقال از وی با ماء العسل بیاشامند حب
القرع را بکشد و بیخ مرده بیرون آورد و زنده بکشد و چون بر جراحتهای تر پراکند خشک

کرداند و دیسقوریدس کوید چهار درم از وی چون با شراب بیاشامند حب القرع بیرون
آورد و اولی آن بود که پیش از آن سیر خشک بخورند واکر سه درم از وی با شراب بیاشامند
کرم دراز بیرون آورد و روغنی کویند ازو کرده و مثانه را نافع بود و عرق النسا و نقرس و درد
مفاصل را چون با عسل بیاشامند نافع بود وصاحب منهاج کوید بیش بها از وی دو درم بود
واین مقدار با ادویه که قابلات دود اند خلط کند عمل کند و کاکنج و کویند مضر بود
بکرده ومصلح وی شیح ارمنی بود و بدل وی کویند تخم شبرم بود ومصلح وی شاه
بلوط است وشکر و بدل آن شیح ارمنی بود **سرکد** خلال است وکفته شد **سرطان**
سرطان نهری بهترین وی آن بود که بزرک در آبهای شیرین بود وطبیعت آن سرد
و تر بود مسلول را سودمند بود خصوصا با شیر خر وچون هضم شود غذا
بسیار دهد وخاکستر وی شقاق پایها که سبب آن سرما بود و کلف را دفع
کند و برکزیدکی سک دیوانه با سرکه نافع بود واکر با جنطیانا وکندر بود نافع تر
یک جزو وجنطیانا نیم جزو وخاکستر وی ده جزو واکر با عسل بود همین عمل کند
و برکزیدکی عقرب ورتیلا ضماد کردن وخوردن نافع بود ومحلل اورام جاسیه بود
چون بروی نهند وخاکستر وی شقاق مقعد را نافع بود و سرطان چون خام کوفته
وسحق کنند و با شیر خر بیاشامند کزیدکی جانوران ورتیلا وعقرب را سود
مند بود وچون بپزند و بخورند و مرق آن بیاشامند قرحه شش را نافع بود
وچون بکوبند یا بادروج و نزد یک عقرب بنهند بمیرد و شریف کوید اکر بیاشامند
با شراب مفید حصر البول را نافع بود وسنک کرده بریزاند و بیرون آورد وچون
بپزند با دانه انیسون وکف و آب وی سه درم بیاشامند بول وحیض براند واکر
بجنان خام سحق کنند و با آب بشویند و غرغره کنند بدان خناق وجع تون

فی الکلب الکلب

فی لسع العقرب

فی تب غب
فی تقویت الباه و للمسلول

داسود دهد و اگر چشم وی بهاو بندند بر کسی که تب غب داشته باشد شفا یابد و هیچ وی
گوید گوشت سرطان بحری و عرق آن باه را زیادت کند و مسلول را سود دهد و گویند
چون با کتیرا شیر بیرون جهت ابتداء سل که از خشکی سینه و شش بود دیگو گوید شیخ
الرئیس گوید دیر هضم بود و غذا بسیار دهد و مضرت وی آن بود که با ماء الشعیر کو
بپزند و گویند مضر بود به مثانه و مصلح وی [illegible] بود و بدل وی [illegible] بود
بودن آن صرف بود و ابن زهر گوید اگر بپزند و بر [illegible] برق آن غرغره
کند صحت یابد و اگر پای وی با وی ببندند از درختی که میوه دار بود مجموع میوها
[illegible] بریزد و اگر بو زنند [illegible] بر بستانی که سرطان داشته باشد شفا
یابد و مولف گوید صفت غسل وی چنانست که پایهای وی ببرند و شکم وی
بکاوند و بر خاکستر چوب رز [illegible] بشویند و بعد از آن با ماء [illegible] چو
و مسلول را دهند که بغایت نافع بود و صفت سوختن وی چنانست که در دیگی
مسین سرخ بر سر آتش نهند و سرطان زنده در آن اندازند و آتش کنند
تا سوخته مانند خاکستر و باید که در تابستان بود و بعد از آنکه طلوع شعری
عبور چون آفتاب در اسد بود و قمر [illegible] شب گذشته بود سرطان بحری
نوعی از خرچنگ دریایی بحری بود همه اعضاء وی محرق وی الطف [illegible]
بود و صفت سوختن وی آنست که در کوزه نو در گل حکمت گرفته کنند و یک
شبانه روز در تنور نهند و بعد از آن بیرون آورند و استعمال کنند و آن سرد
و خشک بود در سوم سوخته وی چون [illegible] کنند و بدان سنون کنند
دندان را جلا دهد و کلف و [illegible] را زائل کند و نشف رطوبات از طبقات
عین بکند و تقویت آن بکند و عضلات و اعصاب آنرا مقوی بود و [illegible]

فی السل و الباه

چشم بیفزاید و در کحلها جهت جرب و ناخنه چشم بکار برند و نوعی از سرطان
بود در دریای چین که چون از بحر بیرون آورند و هوا بر وی زند سخت گردد
و مانند سنگ گردد سرطان هندی سرد و تر بود و گویند خشک بود مسلول
را نافع بود و باه را زیادت کند و سرطان تشبیر از کلیجک خوانند سرخس
شیطلح است و گفته شود در شین بعون الله تعالی سراج القطرب صاحب منهاج گوید
که آن حزم است و آن نباتیست نزدیک بزوفا و مستعمل از وی تخم وی بود و بیخ وی
و همین بود طبیعت آن گرم بود در اول و خشک بود در دوم قابض بود
و قطع خون رفتن بکند و ریش دوده را نافع بود و چون بدان اختقان کنند
و صاحب جامع گوید سراج القطرب بیروح الوقادات و شجرة الضم نیز گویند
و هم او گوید که شجرة سلیمان بن داود است علیهما السلام و گوید شجرة ذو القرنین
است که آن افیوس است که از احدی فی خوامد و قولی رازی آورده است
که آن نباتیست که بیونانی اوسیماخوس گویند و دیگری گوید که بیونانی الخنثی
گویند و قولی غافقی آورده است که آن نباتیست که در میان کتان روید و عصا
وی مانند کلوخ بود و اصل وی بمقدار جوزی بود و قولی شریف آورده
که آن نباتیست که در شب مانند شعله آتش بود چون تر بود و چون خشک
شود فعل وی باطل گردد و قولی دیگر آورده که بیخ سرو در خانه نهاده بود
و آن شخص از خواب بیدار شد مانند نوری پیدا بود و چون برخاست بیخ سرو داد
که بدین صفت می بود و تا تر بود چنان بود چون خشک شد فعلش باطل شد
و فی الجمله اقوال بسیار مختلف آورده اند و تحقیق نکرده الله که حیث و صاحب
منهاج گوید مطلقا که آن حزم است و صفت بیروح [illegible] گفته شود بعون الله تعالی

في برنك الشعر

في طرد [illegible]

سرو در طبع وی حریفی و حرافتی و عفوصتی بود و گرمی هم باشد طبیعت
وی معتدل بود در گرمی و سردی و خشک بود در دوم و گویند سرد است و ورق
وی قابض بود و سیلان خون را قطع کند و چون بکوبند و با سرکه بیامیزند موی را سیاه
کند و چون ضماد کنند شقاقها با سویق و جمع و ورمهای گرم که در
جسم بود نافع بود و چون با موم و زیت شیرین بیامیزند و بر مقعده نهند مقوی
آن بود و طبیخ وی با سرکه درد دندان را نافع بود و خاکستر وی چون بر سوختگی
آتش افشانند و مجموع ریشهای تر نافع بود و چوب و ورق و جوز وی دود کنند
پشه بگریزد و ورق وی بر فتق ضماد کردن نافع بود و جوز وی در جیم کهنه سُده
و علت وی در علیل کهنه شود بعون الله تعالی و بدل آن نیم وزن آن پوست
انار بود و بعضی آن را ترنج گویند سرو جبلی عرعر است و گفته شود ان شاء الله
سرنج اسرنج گویند و آن اسفیداج سوخته بود و قوت وی نزدیک
بیاد شنج اقوی است از وی و طبیعت آن سرد و خشک و قابض بود و چون
با پیه و آب لسان الحمل جهت حقنه کنند قرحه امعاء را سودمند و اگر در ذرور بزنند
تلجونر هم شود گوشت بحر احتها بیوبانند و پاک کند از گوشت مرده و خون
بازدارد و مرهم که وی در آن بود جهت سوختگی آتش نیکو بود ساساليوس
سسالی گویند و ساساليوس و سیساليوس هم خوانند و طرذکون نیز گویند و آن
انجدان رومی است و کاشم رومی نیز گویند و مانند انجدان بود و لکن اندکی کلانتر از وی
بود و نبات سفید بود و لخته رومی بود و بهترین وی رومی بود که ورق آن کوچک
بود و بیخ وی خوشبوی و مضغ وی خلیک بود و طیب و تخم آن را کاشم خوانند و سیساليو
م خوانند طبیعت آن گرم و خشک بود در دوم محلل و ملطف بود و دردهای نیز ...

في الربو وضيق النفس والسعال

را ساکن کرد اند و بلغم بسته بگدازاند و گویند چون چهار پایان بیاشامند
نتایج ایشان زیادت گردد و چون با شراب بیاشامند منع ضرر سرما کند در سفرها
و درد پشت را سودمند بود و مصروع را بغایت مفید بود و مستعمل از وی یک درم
بود و ربو و ضیق النفس و سعال مزمن را بغایت نیکو بود خاصه تخم وی و بیخ وی
با عسل بیامیزند و لعوق کنند و معده را نیکو بود و مغص بچه را هم نافع بود و سده
بگشاید و زاییدن آسان کند و همچنین اماتوا و عسر البول و اختناق رحم را و درد
کرده و مثانه را مفید بود و ریاح خاصره و حالبین را سودمند بود و گویند که
وی خردل سفید بود و گویند که انجدان طیب مثل آن و بسیار از وی مضر بود
جگر را و مضعف وی بود و عصاره زرشک مصلح آن بود سسالیوس ذو فراست
و گفته شد سسعینه عود بلسان است و گفته شود بعون الله تعالی سطرجیون گویند
که کنش است و مولف گوید آن نوعی از کنش است و آن را اذربو گویند و گفته
شد در الف اگر از آب بیخ وی دو قطره در بینی چکانند ... نیز سود
مند بود و چون با جاوشیر و بیخ کبر بیاشامند سنگ بریزاند و با بول بیرون
آورد و قدیم سپوتر بگدازاند و چون زن بخور برگیرد بول براند و بچه بکشد و بیخ
با سویق و سرکه ضماد کنند بر جرب ریش شده نافع بود و وی محرک عطسه
بود و چون سحق کنند و با عسل بیامیزند و سعوط کنند فضول العینی را از سر
بکشد تا بدهن و طبیعت وی گرم و خشک بود نزدیک به درجه چهارم و
نبات معطش بود و در سفید کرده کتان و صوف نیکو بود و بسیار ... نیکو
دهن شوی خوانند و در عرطنیثا گفته شود بعون الله تعالی و بیشتر از وی را
جهت ایشان خواستند و بدل آن دارفلفل گفته شد سنبل الطیب رطب بانیت

آنکه بیخ چندان ندارد و بن وی آب پیدا شود و ورق وی مانند ورق بادرنبو
بود کوچکتر و انفع انضاج و بزرگتر طبیعت آن سرد و تر بود چون با شامه خونی که
از کرده آید ببندد و چون با سرکه ضماد کنند منع ورم از جراحتها کند و حمره
و ورمهای ملتهب را نافع بود **سطولاک** سطواک سبز گویند و آن دندباد است و گفته
شد **سطلح** هر نباتی که بر روی زمین گسترده بود آن را اسطلاح گویند چون حشا
و امثال آن **سطرکا** اسطوکات و اسطوکی نیز گویند و گفته شد **سطلاقون**
قوسطادیون گویند بپارسی برایران و آن نباتی است طبیعت آن گرم و تر بود و دم
سبز بکداند چون بکوبند و بران نهند و برگزندگی عقرب ضماد کردن نافع بود
سطاخیس نباتی است که در کوهها و سنگلاخها و زمینها خشن روید مانند
قراسیون بود الا آنکه درازتر و ورق وی کوچکتر از ورق قراسیون بود و
خوشبوی باشد و قضبان وی بسیار بود و اصل وی یکی و قضبان و سفید
بود و قضبان و ورق قراسیون ندارد و طبیعت وی گرم بود در سوم بول
و حیض براند و بچه فاسد کند و مشیمه بیرون آورد و خلط سودا پاک کند
و مالیخولیا و جمیع مرضهای سوداوی را سودمند بود و مقوی قلب و نفس بود
و بیخوابی زایل کند و گزیدگی سگ دیوانه را سودمند بود و چون در ذات الجنب
درد دندان را سودمند بود و داء الثعلب را نافع است **سطیرس** حلبا رات و گفته
شد **سعد** انواع است بهترین وی کوفی بود که خوشبوی بعد از آن
بناتی سفید و بعد از آن هندی اگر سفید بود و باید که چون سیاه
از وی بخراشند سفیدتر و فربه بود و در شیراز یک نوع هست که آن را
سعد زنجی خوانند در میان ریگ و گل نشیند کنار رودخانه بود و آن نوع

في الماليخوليا وتقويت القلب

اگرچه کوچک بود لیکن اندرون وی بغایت سفید باشد و خوشبوی بود و آن نوع باز
هندی بود که اندرون وی سفید بود و سعد را ترکی بلاق خوانند و قرقون هم گفته شد
طبیعت وی گرم است در اول و خشک در دوم مجفف و مسخن بود چون آنکه بکوبند و در وی قبض
بود لون را نیکو گرداند و بوی دهان خوش کند و چون سحق کرده استعمال کنند آکله دندان زایل
کند و ریشهای عرابیه را نیکو بود و ریش دهن و معده را زایل کند و سنگ بریزاند و بول و حیض
براند و کند بیخی و دهن و قلاع و استرخای لثه را نافع بود و حفظ میقرایید و صحت معده و جگر
بود و تقطیر البول و ضعف مثانه را و سردی رحم و بثورهای کهن و بواسیر را نافع بود
بغایت و دندانها و اعصاب قوت دهد و قطع قی بکند خوردن و ضماد کردن و چون با ذ
بیامیزند دانهها که بر سر کودکان بود سود دهد و مقدار مستعمل از وی یک درم
بود و در وی قوت مسهله بود که کرم دراز و حب القرع بیرون آورد و چون با شراب
بپزند و ده درم از آن بیاشامند و سرفه را مضر بود و مصلح آن قند بود و بدل
که باوی بیامیزند و اسحق گوید مضر بود تشنگی و مصلح وی انیسون است و سعد
خون بود و بسیار خوردن وی جذام آورد و نوعی از سعد هندی هست که بر نخیل
ماند و چون بخایند برنگ زعفران بود و چون بر پوست لطوخ کنند در حال موی ببرد
سغبر سرخس است و گفته شد **سغبین** و صغبین نیز گویند و آن سکبینج است
و گفته شود بعون الله تعالی **سفرجل** بپارسی آبی گویند و به گویند و بیونانی
میل خوانند و ابن مولف گوید که به زبان آبی گویند که آب بسیار خواهد بهتر بوی
برنگ رسیده بود و طبیعت وی سرد بود در آخر درجه اول و گویند در آخر دوم و
گویند در سوم و شیرین وی سرد و تر بود و گویند معتدل بود در گرمی و سردی و تر
سرد و تر بود انهما و شیرین بول براند و ترش مقوی و قابض بود و کال وی همچنین و سفرجل

في الاكله وسائر الجراحات

في البواسير

فی الربو و نفث الدم

منع سیلان فضول از آنجا بکند و عصارهٔ وی نافع بود از جهت انتصاب نفس و ربو و منع نفث
دم بکند و قی و خار را نافع بود و تشنگی بنشاند و مقوی معده بود و آب وی فاضل تر از تخم

فی تقویت المعده

بود در تقویت معده و بول براند و آنچه در عسل پخته باشند ادرار در وی زیادت تر بود
و ذوسنطاریا را سودمند بود و خوردن روغن باز ندارد و نافع بود جهت حرقة بول و چون عصارهٔ
وی در سوراخ قضیب چکانند و اگر بر سر طعام خورند شکم براند و تقویت عصب و اگر بر از طعام
خورند شکم را ببندد و بطبیخ وی حقنه کردن شقاق مقعد و دم را سود دهد و بوییدن
وی مقوی دل و دماغ بود و قطع غثیان و قی بکند و خون بند و بسیار خوردن وی صداع
بانگیزد و قولنج و مغص تولد کند و طعام وی دیر گوار هضم بود و مصلح وی رطب بود سفند
اسفید خردل سفید بود و گفته شد سقادیکوس نوعی از پیاز بریت و طبیعت وی گرم
و خشک بود و مسهل باشد خام و پخته خوردن سقندولیون کون بریت و گفته شود
ان شاء الله تعالی سقن بیان سیلان گویند و آن عسل رطب بود و بعضی دبر خوانند و گفته
شد سقولوقندریون اسقولوقندریون خوانند و گفته شد و بیونانی اسقلینس
صفلینون و ایبون و قطالیقا خوانند مولف گوید که غیر ازین یک پیاز بکی داود گوید
و آن نباتی بحری بود نزدیک بجزیرة البیر و طبیعت وی گرم است در اول و خشک

فی علاج سپرز

است در دوم و گویند معتدل بود در گرمی و خشکی و لطیف بود و محلل عظیم بود جهت
سپرز نافع بود چون بر کرم بپزند یا بسکنجبین و چهل روز بیاشامند و فواق
و زکام را سودمند بود چون سحق کرده با شراب بیاشامند و تقطیر البول را سودمند بود
سنگ کرده و مثانه را بریزاند و در دوم از وی مستعمل بود و بعضی گویند نسیان

فی الصرع

و فالج و لقوه و وسواس سوداوی و صرع را بغایت مفید بود و قولی گوید صلابت
سپرز و غلظ آنرا نافع بود و بادهن مغشه سعوط کردن فالج و لقوه و سکته را نیکو بود

و گویند چون از خود یا و نیز منع آبیتی بکند و اگر با سپرز آمیخته بود دیگر بود و وی مضر بود
بدل آن و مصلح وی مصطکی بود و مضر بود بشانه و مصلح آن عسل بود و بدل وی دو وزن وی
کاذریوس است و گویند بوزن وی پوست بیخ کبر و نیم وزن آن تخم کرفس سقمونیا محموده
گویند و آن عصارهٔ گیاهیست که از یتوعات که برگ وی بلبلاب ماند و درازی وی
سه گز باشد و شاخها که از شاخهای بسیار رنگ بخ بود و گل وی سفید است
و بهترین آن بود که صافی و سبک و متخلخل باشد و برنگ سریشم بود و چون در دست
بمالند خرد شود و سفید بود و در آب زود حل شود و چون حل شود مانند شیر بود
و آن انطاکی بود و آنچه سیاه یا زرد سخت بود و بر سر انگشت حل نشود آن نوع بدل بود
و نادر میان سیب یا به بریان نکنند شاید استعمال آن کردن و بریان کردن وی
چنان که در گلیک کتان کنند و به یا سیب خالی کنند اندرون ایشان را و گلیک وی
در میان ایشان نهند و سر ایشان باز جای خود نهند و بچوبی محکم کنند و در میان
خمیر گیرند و در تنوری که آتش وی آهسته بود نهند و رها کنند تا پخته شود بیرون
آورند و در سایه خشک کنند و بکار برند طبیعت وی گرم و خشک بود در سوم
و گویند در دوم و گویند وی زیادت از خشکی بود بر بهق و برص و کلف طلا کردن
مفید بود و از جهت درد سر کهنه شده با سرکه و روغن گل طلا کردن نافع
بود و وی مسهل صفرا بود و شربتی از وی از تسوی تا دو دانگ بود بجهت فالج و

فی لسع العقرب

هوا و با ادویه از تسوی تا دانگی و بر گزیدگی عقرب طلا کردن و خوردن سودمند بود
و وی مضر بود با حشا و معده و جگر و دل و کرب آورد و غثیان و تشنگی و اشتها طعام
ببرد و اصلاح وی آن بود که با کثیرا و انیسون و در قاوقشاسته و روغن بادام سرشته
زرج کنند و بدل آن وجود از وی مقدار یک درم اول اسهال کند بعد از آن کرب و غثیان

آورد صرف سود و اسهال را افراط باشد که بکشد و اگر زن بخور برگیرد بچه بکشد و دردم
از وی کشنده بود و شریف گوید این جزو از وی با دو جزو قند با شیر زنان بجوشد بکشد
بیاشامند کرم بزرگ و خرد بیرون آورد و اصل نبات وی چون با سرکه بپزند و بکوبند
و با آرد جو ضماد کنند بحرق النار نافع بود و تریاق وی چون بخم بارهٔ زن بخور برگیرد بچه
بکشد و چون با عسل عفنیت بیامیزند و بر جراحات بپالایند بکیارانند و چون با سرکه
بپزند و بر جرب دلیق شده مالند سود دهد و بیخ وی بر برص طلا کردن نافع بود
و علاج کسی که سقمونیا بسیار خورده باشد دهن و غ و سویق تفاح و رب به و تفاح
و ریباس کنند و صاحب منهاج گوید که گویند بدل وی خروع بود و گویند بسه وزن آن
و مولف گوید که هیچ ادویه عمل وی نکند و بدل آن نبود در اسهال صفرا و قوت نای
سال بلغ بود **سقاقل** اشقاقل است و گفته شد **سقوردیون** نوم بر تبت و آنرا
اسقوردیون گویند و گفته شد و شقردیون نیز گویند و گفته شود بعون الله
تعالی طبیعت وی گرم و خشک بود در درجه سیم لطف و مفتح بود جراحتهای بد
در سینه باصلاح آورد و فتح عضله را نیکو بود و باقی منفعت وی در شین گفته شود
ان شاء الله تعالی **سقنقور** ورل ماهی است و سقنقش نیز گویند و گویند که از نسل تمساح
بود و اغلب آن بود که نهنگ بطلب رود در نیل خایه نهند و بچه بر آورند هرچه در آب
می افتد نهنگ بود و آنچه در ریگ میماند سقنقور بود و وی هم در آب و هم در خشک
تواند زیست و وی از نر و ماده متولد شود نیز و صاحب جامع گوید که فرق وی بجستن که حیله
نستان بود در شدت سرما از آب بیرون آید و در وی بیابان بنهد و صیاد وی را
و صید کند و این قول خاصه صاحب جامع است و هم نقل از ابو جریج کرده که سقنقور در
رملها که نیل یابند بجست تر در صعید و در آب نیل نرود و از این جهت او را ورل

ماهی گویند و ورل از جهت آن گویند که مانند ورل بود و فرق میان سقنقور و ورل
آنست که سقنقور در نیل و نزدیک آن بود و ورل در بیابانها و سنگستانها بود و ازان
سقنقور باریک و کشیده بود و رنگ ورل زردی بود که بر حی و تیرگی زند و پوست
وی خشن بود و رنگ سقنقور ابلق بود از زرد و سیاه و سفید و سبز و پوست
وی نرم بود و محمد بن احمد التمیمی گوید در کتاب مرشد که نر سقنقور دو قضیب دارد
و ماده او دو فرج و مولف گوید سقنقوری دیدم که قضیب وی سر دو شاخ بود و فرج
وی نیز و زیر آن دو خصیه داند مانند خروس و هم در آن موضع بود که از آن خروس را
و ماده وی قریب بیست بیضه در رمل دفن کند و بحرارت آفتاب تمام شود و غذای
وی ماهی بود در آب و در بیابان عضایات و غیر آن و صاحب جامع گوید که از اهل
صعید شنیدم و در بعضی از کتب خواص هم یافتم که چون سقنقور صید و عضو کنی
از آن صیاد کند طلب آب کند اگر آب یافت و در آن رفت بمیرد و اگر نیافت و بول
بول خود غلطید صیاد در حال بمیرد و سقنقور سالم ماند و اگر صیاد پیش از وی در آب
رفت یا در بول خود غلطید سقنقور بمیرد و صیاد زیست و این از خواص است و ابن لطف
گوید که در مصر مجرب است از جهت سقنقور کشتن هر سقنقوری که بگیرند بنمی
آورند و او را بکارد نزنند نکشد و مهره برا هدی مقتن تا هر سقنقوری که
شود رغبت نمایند و بهترین وی آن بود که در وقت بهار صید کرده باشند
و در موسم هیجان ایشان و بهترین اعضاء وی ناف بود و حوالی آن و گرده و بن
دنب وی و گوشت سر ایشان هم نیکو بود و نمک وی بهترین آن بود که از حوالی
ناف بردارند که قوت ناف و گرده و بیضه با وی بود و نمک وی باید که سیاهی بود
که بسرخی مایل بود و بوی بد نداشته باشد و آنچه سفید بود در زبان بزرگ بود

من الخواص

وسقمونیا نارة کرم و تر بود در دوم و چون نمک سود کند و خشک شود کرمی وی زیادت کردد
بر تری صاحب منهاج کوید کرم بود در دوم و خشک بود در اول موافق بود کسی را که مزاج
ایشان سرد بود و تر و محروری را مناسب نبود مکر که حذر کند اکر شیها استعمال کند
در فصل خود او هی بود و شربتی از کوشت وی یک مثقال تا سه مثقال بود بحسب
مزاج و سن و هوا و بلد و وقت حاضر و اولی آن بود که اکر شیها استعمال کند بعضی
کند و بر سر شراب کهن صافی یا ماء العسل یا بجنبه یا نقیع زبیب شیرین یا بو عون د
تخم مرغ جوان نیمبرشت کند و با شامند و همچنین نمک وی چون در اطعمه با هی
انکبیم تا دو درم کند شاید بحسب مزاج و اکر بس تخم مرغ زنده وی کند بشرط آنکه
نیمبرشت تنها یا با تخم جرجیر سوده بوزن آن سفل را نعایت مفید بود و سقنقور
مفید بود جهت امراض سرد عصبانی و کسی را که در مجامعت ضعیفی و تقصیری بود
و منی بیفزاید و قوت شهوت بدهد خاصه پیه کرده وی چون یک درم با شراب
بیاشامند و حوالی کرده وی شهوت باه بحیثیتی برانکیزد که با کن نشود مکر
بمرق عدس یا عسل یا تخم کاهو یا با آب بیاشامند و بدل وی حالبنوس کوید خصی
الثعلبات و مولف کوید داد و یه با هی چند آنکه امتحان کرده شد هیچ ادویه بحیثیت بدل
نی رسد خاصه چون با شراب بیاشامند و کویند که سقنقور در هندوستان نیمی
و در بحر قلزم می باشد و در بلاد حبشه نیز باشد اما این نوع ها مشهور بحیثیت
و کویند بدل وی خصی الثعلب است با خردل و مولف کوید اولی آن بود که بدل وی دو
معاجین و تراکیب بوزن آن خصی الثعلب و زیره بود و بوزن آن قضیب کاو و جوان ختان
کرده و سوده کنند و نیم وزن آن تخم کرفس شکر بپارسی شکر کویند و در منهاج
بکوا لحوح است بهتر نوع وی آن بود که سفید و شفاف بود و از طرف هند آورند

و چون و آن را افسرده خواهند طبعت وی کرم است در آخر اول تا در اول دوم و تر است
در میانه اول و چون کهنه کردد میل بخشکی داشته باشد و وی ملین بود و نافع بود معده
جلا کند و وی است و در جلا تر دیک بعسل بود و سکر سلیمانی تلیین در وی بیشتر بود
که در فایند و عسل طبرزد تلیین در وی بیشتر بود که در عسل و کمتر از عسل قصب بود
و سکر مصر بادی بود که در روده پیدا شود و محلل طبیعت بود و مقوی جکر و معده
بود و منفح سده جکر بود و مقدار شربتی از وی ده درم بود اکر با روغن بادام شیرین
بیاشامند نفع قولنج بکند و کهنه وی سودمند بود جهت بلغمی که در معده بود
لیکن تشنکی آورد و خونی در وی آمیزد از وی متولد شود و صفرا برانکیزد و مصلح وی
انار ترش و شیرین بود و سفوف کویند چون با روغن کاو یا کوسفند بیاشامند
احتباس بول را نافع بود و چون ده درم از وی که با خسته با پیت درم روغن کاو
بیامیزند و نیم کرم بیاشامند درد ناف و اندرون را سودمند بود و زنانی
که زاییده باشند پاک کرد اندا نعواد در دتیه و با آب کرم آشامیدن و ادمان کردن
سرفه را زایل کند و آواز بکشاید و تر لیدا سود دهد و سینه و شش را پاک
کرداند و خشونت زایل کند و محروری و مبرودی را موافق بود با اعتدالی که دارد وی
محتاج با صلاح ندارد و سوده بکشاید و کرده را نافع بود و اکر بخور کند قطع
زکام بکند و مجرب اجفان را نافع بود چون در محل آن بالند تا خون بیرون آید
و اکر احتیاج بتکرار بود مکرر کرداند و اکر در دارو ی چشم کنند سفیدی که
ببرد و چون بمضغ و کفا از وی بکیرند تشنکی بنشاند و اولی آن بود که ماء
جبن و ماء الشعیر بسیار خوردن وی حذر کنند و کویند بدل وی آب الوسیا
بود و کویند مصلح وی به است و طباشیر و بدل آن مویز خراسانی بود سکر العشر

فی بیاض العین

فی ربو و ضیق النفس

صاحب منهاج گوید وی صمغی است که از درخت عشر بیرون می آید در موضع کالوی
چون خشک گردد و جمع شود آنرا سکر العشر خوانند و همو گوید که گویند طلیست
که بر درخت عشر می افتد بدان سان و جمع میشود مانند ترنجبین که بر حاج
می افتد و در وی حلاوتی بود و اندک عفوصتی و اکثر سفید بود لیکن بجایی
میل بسیاهی داشته باشد و مولف گوید بر خارهاست مکی بزرگ که آشیانه
می سازد و آن کرم در میانه آشیانه می ماند و اکثر کرم را شب بازی [illegible] گویند
و آشیانه را شغال خواسته طبیعت آن معتدل بود در گرمی و سردی و مزاج وی
تعدیل مزاج شکر بود و لطیف‌تر از شکر بود و در وی رطوبتی بود که طبع
نرم گرداند و چون در چشم کشند سفیدی که در وی بود زایل کند و روشنی
زیادت کند و شریف گوید اگر یکی روز متواتر از وی بیاشامند هر روز ده
درم با آب نیم گرم ربو و ضیق النفس را نافع بود و چون با لبن لقاح بیاشامند
استسقا را مفید بود و معطش بود مانند انواع شکر و بر اکثر حلاوت وی
اندک بود و وی معده و جگر و گرده و مثانه را نیکو بود سکبینج صمغ نباتیست
که مانند قثا بود بشکل صاحب منهاج گوید بهترین وی آن بود که بیرون آن سفیدی
زند و اندرون بسرخی و تیزبوی بود و زود در آب حل شود و باصفهانی [illegible]
بود و صاحب جامع گوید نیکوترین وی آن بود که صافی و بیرون وی سرخ بود و اندرون
سفید و رایحه وی متوسط بود میان رایحه حلتیت و قنه و تیز بود
طبیعت آن گرم و خشک بود در سیوم محلل و ملطف بود فالج را نافع بود که از
ماده بود که در [illegible] باشد و قولنج را نافع بود چون بیاشامند یا در حقنه
کنند و اوجاع بواسیر را سودمند بود چون شیافها سازند و [illegible] کرده

فی لسع الحیات

فی الباه

فی الاستسقاء

فی لسع الحیات و سایر السموم نافع

و سودی که در معده بود و ریح و امعا را نافع بود و بول بر آرد و بچه بکشد و مسهل آب زرد
بود و نشف تری معده بکند و گزیدگی مار و عقرب را طلا کردن نافع بود و چون سعوط
کنند صرع را سود دهد و آنچه اصفهانی بود باه را زیادت کند و جگر را نیکو بود
و شیخ الرئیس گوید محلل صداع سرد و ریحی بود و استسقا و مغص را سود دهد
خوردن و طلا کردن و با سرکه گداختن خنازیر و صلابت مفاصل و سلعه بگدازاند
و ضماد کردن جذب سل و شوک بکند و حب القرع و دیگر کرمها بکشد چون بیاشامند
و گویند نقرسی که سبب وی سردی بود سود دهد و درد مفاصل را نیز [illegible]
و سینه را پاک گرداند بقوت و مسهل بلغم لزج بود و رطوبات غلیظ که اندرون
جمع شود و تاریکی چشم و غلظ اجفان را نافع بود و وی فاضل‌ترین داروهای
بود که از جهت نزول آب استعمال کنند و چون در سرکه بگدازانند و بر شعیره
که بر آید بر پلک چشم بمالند زایل کند و شربتی از وی از یک درم تا یک مثقال بود و تنها
که بغیر از سود مزاج از استعمال کنند یا در مرضهای سرد بکار دارند که دیر بود و محلل
بنات سودمند بود و گرم مزاج را بغایت مضر بود و اگر بیاشامند که یکی جانوری است
زهردار و زهرهای کشنده را نافع بود و گویند مضر بود بمثانه و مصلح وی اشق
و صاحب تقویم گوید معده و امعا را بد بود و مصلح آن مصطکی و انیسون بود و بدل
وی قنه سفید بود و گویند نیم وزن آن جاوشیر بود و گویند بدل آن مقل و صبر و
اشق و جاوشیر بود از هر یک ربع وزن آن و صاحب منهاج گوید که نوعی از قنه صمغ
میشود سکبینج سک اصل وی چینی بود و وی عصاره املج است و نوعی دیگر
بود از عفص و بلح مانند و املج ترکیب کنند بهترین وی آن بود که خوشبوی بود
طبیعت وی گرم و خشک بود در دوم قابض بود و مقوی احشا منع قی کند که از رطوبت

بود و شکم ببندد چون بشکم ضماد کنند و قوت اعضای اندرونی بدهد و باه برانگیزد
و سده بگشاید و درد و درد مفاصل و درد اعصاب را نیکو بود و منع ترقی بکند و درد
را سود دهد و نیم درم از وی مستعمل بود و بوی بد وی دماغ گرم را صداع آورد
و مصلح آن کافور بود **سک مسک** مرکب بود از مازو و خاعزه و فلنجه و بسباسه و صندل
مقاصری و سنبل الطیب و عسل و در مرکبات یاد کرده شود بعون الله تعالی **سکبینج** صمغ
لحاغیطوسات و غاغاطیس هم گویند و گفته شد **سکیعلا** و سکوبعلا بیزگوینی و معنی
آن بیونانی کثیر الارجل بود و آن بسفایج است و گفته شد **سکنبویه** سکسبویه
است و سنجبویه نیز گویند و بپارسی پستان هم خوانند و حب القصدیر گفته اند و
گفته شد **سلق** دو نوع است یک نوع بپارسی هم سلق خوانند و مشهور بود و آنرا
اسود خوانند و یک نوع دیگر بپارسی چغندر گویند و بهترین وی شیرین بود و طبیعت
آن گرم و خشک بود در اول و گویند که مرکب القوی است و گویند تر است در اول و در
قوت بورقیت بود و محلل و ملطف و مفتح بود و در سیاه قبضی بود و در سفید جلا و تحلیل
کلف و داء الثعلب جزاز را نافع بود و برقوبا با عسل طلا کردن مفید بود و اگر سر را با آب
وی بشویند شپش بکشد و اگر آب وی در موم روغن کنند و بر ورم نهند ساکن کند
و دبیش بینی زایل کند و بر داء الثعلب موی برویاند و قوباء را سود مند بود با مری و توابل
و درعشه را نافع بود و قطع بلغم بکند و آب وی اگر در بینی صرع و صداع چکانند
و ادمان کنند اگر سبب آن از جوشیدن اخلاط لزج بود در دماغ بغایت نافع بود
و آورده اند که اگر آب ورق وی در عرق جر ینی بر سه اند و ساعت سه گردد و اگر ی کرد
دیق نزد سه ساعت چهار ساعت جز شود و اگر آب وی با ادویه مسهله بیاشامند
بلغم بیرون آورد و اصحاب نقرس و مفاصل را سود مند بود و چون نیم درم ضماد یقون

فی الاورام

فی الصرع

فی الخوص العجیبه

در ده درم آب وی حل کنند و بیاشامند اخلاط غلیظ لزج بیرون آورد **سلق نبطی**
سلق بری بود و بشیرازی بح و براحلیو گویند و آن حلبا قات بپارسی آزاد دارو
خوانند و هلوت هم گویند طبیعت آن گرم و تر بود بر نقرس ضماد کردن و مفاصل هم
نافع بود و سفوف ساختن وی با نبات بلغمی را مفید بود **سلق الما** جاد النهر بود
و گفته شد **سلق البری** سلق جبلی است و آن نوعی از حماض است و گفته شد در حا
سلت بپارسی جوب هنه گویند و بیونانی طراغیس و آن ماننده گندم بود بی
پوست و در صفت شعیر گفته شود بعون الله تعالی **سلیخه** قسیا خوانند و آن
پوست درختی که وی را سلیخه خوانند و سلیخه سلیخه از آن جهت خوانند و آن انواع است
نیکوترین وی آنست که سرخی زند و ستبر بود و مطبوع اندک تلخی داشته باشد
و عفوصتی تمام و چون بشکنند ماننده پوست تلخی بود و قصبه وی دراز بود و سطبر
شک و ماننده عرق فرنجه بود و گاهی سیاه بود سبز باشد و قیق وی را کسیلا
بود که بقلب سلیخه فروشند و صفت آن در کاف گفته اند انشاء الله تعالی و گویند که نوعی
از سلیخه هست که ملی بود بدار چینی و آن نیکو بود و طبیعت سلیخه گرم و خشک بود
در سیوم محلل ریاح غلیظ بود و مقوی اعضا و حیض بسته بگشاید و بول براند
و اگر با داروهای چشم خلط کنند تیزی وی زیادت کند و درد سینه و سعال که
تولد کند از اخلاط لزج یا از ریاح غلیظ سود مند بود و محدث نفث دم بود و شراب
وی جهت معده و جگر سود مند بود و چون دود کنند بوی رحم را پاک گرداند
از رطوبات فاسد عفن و بوی آن نیکو کند و چون با عسل بیامیزند و بر بثرها که بر روی
بود بمالند زایل کند و گزندگی افعی را نافع بود چون بیاشامند و مجموع
ورمهای گرم که عارض شود در اندرون و درد گرده را بغایت مفید بود و سنگ بگدازد

وبجوشانند و غرغره بیرون آورند و ... هیچ سبیل و مقدار مستعمل از وی تا یک درم بود
وگویند مضر بود بامعاء و مصلح وی کتیرا است و یحیی ماسویه گوید بدل آن نیم وزن آن بادرنجبویه
بود **سلیط** زیت است و گفته شد **سلجم** شلغم است و گفته شود بعون الله تعالی **سلحفاة**
(فی وجع الاذن)
پوست مار نیکوترین آن پوست ماری بود که رنگ وی سفید بود و ادریاسیوس
گوید سرد و خشک بود و بغایت مجفف اگر با شراب بپزند و در گوش چکانند درد گوش
را سودمند بود و اگر بوی مضمضه کنند درد دندان را نافع بود و در داروهای چشم خلط
(فی علاج ...)
کردن سود دهد خاصه چون خشک کنند و سحق کنند و بعسل یا شراب در چشم کنند
تیزی وی زیادت گرداند و اگر در سرکه بپزند و بدان مضمضه کنند عمل کند در دندان
نیکو علی و اگر با ورق کبر بپزند و بدان مضمضه کنند همین سبیل بود و اگر بود با سند
(فی داء الثعلب)
و بداء الثعلب لطوخ کنند موی برویاند و اگر مقدار یک درم از وی با سه عدد
(فی البواسیر)
خرما بسرشند و بخورند تا کلیل زایل کند و اگر یک درم از وی با دو درم آرد جو
در شیب آتش دفن کنند تا پخته گردد و بخورد صاحب بواسیر دهند خواه ظاهر
و خواه باطنی بغایت مفید بود و اگر در زیت بپزند و از آن موم روغنی سازند
نافع بود جهت شقاق لبها و مقعد و چون بخور کنند مار بگریزد از آن موضع
و چون بر شکم زن حامله بندند آسان بزاید و اگر بچه در شکم مرده بود بیفتد
و چون در زیت بجوشانند و در گوش چکانند درد آن ساکن کند و چون از سردی
بود ولیکن آن و ماده که از وی روان بود نافع بود و اگر در زیت انداخته ... چند
روز در آفتاب گرم نهند سودمند بود خلط اجفان را و رمص و بجهت آنکه در
اجفان پیدا شود تکحل کردن بوی **سلوی** سمانی است و گفته شود بعون الله تعالی
سقنقور را خوانند آن ماهی بود در نیل مصر و در سمک صفت او نیز گفته شود **سلحفاة**

(فی لسع الحشرات)
بادی سنگ پشت گویند و بشیرازی لاک پشت چون سنگ پشت دریایی چون بیاشامند
با شراب و بنیر مایه خرگوش و کمون نافع بود گزیدگی جانوران را و کسی که صفدع اجاجی
خورده باشد و هر نوعی که خورده بود و زهر وی ... مصر و ... نافع بود
و چون لطوخ کنند خناق را نافع بود و جهت ریشهای بد که عارض شود در دهان
کودکان که آنرا قلاع خوانند زایل کند و بیضه وی سره بچگان را نافع بود و این کف
گوی جهت درد دندان طفلان یا در خصیه و بادی که در آن بود چون با زیت بجو
شانند و بمالند بغایت مفید بود و مجرب است و نان شیر از آن با شیر مادر
حلکت و بطفلان دهند جهت درد دندان و خصیه و مجرب بود و سنگ
(فی علاج حرق النار)
پشت دریایی اگر بسوزند تا سفید شود و با روغن گاو سحق کرده بر چیزی طلا کنند
و بر جای ریش سوخته نهند بغایت نافع بود و مجموع ریشها و سوختگی آتش را
نافع بود و شریف گوید سنگ پشت سه نوع است بحری و نهری و بری سنگ
پشت بحری را چون بکشند و هرچه در شکم وی بود بیرون آورند و بسوزند و خاکستر
وی با اندکی از فلفل بیامیزند و با عسل بسرشند و معلول را بامداد و شبانگاه
(فی الربو ...)
مقدار ملعقه بدهند و ملعقه از معجون چهار مثقال بود و از ادویه دو
درم و نیم سودمند بود ربو را و چون خون سنگ پشت بحری با آرد جو و عسل بسرشند
و مانند فلفل حبها سازند و مصروع از آن هر صبح و شام بخورد بغایت نافع
بود و چون خون سنگ پشت در دست و پای بمالند مفاصل را و نقرس را سود دهد
خاصه چون بپای مالند و چون پیه وی در تشنج و کزاز بمالند سودمند بود
و گوشت وی چون بخورند همین عمل کند و خون وی صاحب تشنج چون بیا
شامد همین عمل کند و چون با جندبیدستر حقنه کنند تشنج را نافع بود

ستن جت در پای را چون بپزند و خاکستر آن با سفیده تخم مرغ طلا کنند
بر شقاق خاصه شقاق پایها نافع بود و گویند سوخته وی با ریحی که جوشان بود
نهند از جوش ساکن شود و چون با سر … صرع … نافع بود و صاحب فلاحه گوید
اگر در موضعی که کرک بسیار آید و زیان بود … سنگ … و از آن … باشند
و بجای … کنند که دیگر آن زیان دست ندهد و این … وی چون
خشک کنند و … کرده … باشد … و در چشم کشند سودمند بود
جهت … آب و … سودمند بود جهت سفیدی چشم و … آب
و گویند چون بپزند بآب و کودکان را که فتق بود در آن آب نشانند سودمند بود

فی علاج تکرک

فی بیاض العین

سقلاسیون درختیست که بالای وی از زمین مقدار سه گز بر آمده بود و گل
سرخ دارد بعد از آن دانه از آن گل پیدا شود مانند گشنیزی و آن نبات …
وی جهت مار و مجموع گزندگان زهر دار سود دهد و چون بیاشامند سینه
و حلق را از خشونت پاک کند و آواز را نیکو کند سقاعون … گویند که …
هنگام … بسنگ کرده باشد و سنگ سیاه شده باشد مانند قیر و
… بود و وی را در جذام استعمال کنند و نافع بود سلم شوکه قبطیه است
و گفته شود بعون الله تعالی سماق طمطم نیز گویند و عرب آن را … الدباغین
خواند بهترین وی آنست که تازه و سرخ بود طبیعت آن سرد بود در دوم و گویند
در اول و خشک بود در سوم بغایت قابض بود … بعضی
گویند که اگر … وقت ورق وی … قبض بود مانند اقاقیا
و طبخ ورق وی موی را سیاه کند و … حقنه کردن … امعاء را سودمند بود
و خوردن و در آن نشستن … گردد … که از گوشت روان بود

و ورق خشک وی چون با آب بپزند تا بقوام آید مانند حضض بود در فعل و با ثمر وی
اگر چنین کنند همین اثر ظاهر شود و چون در طعام اندازند موافق بود کسانی را که اسهال
مزمن داشته باشند و قرحه امعاء و چون با آب ضماد کنند منع حمره و ورم … بکند
و چون با عسل بیامیزند خشونت اجفان را نافع بود و منع سیلان رطوبات از رحم بکند
و چون با لحم … بلوط … کنند منع بواسیر بکند و چون … و منع وی
رد وی بود و … ثمر وی چون بپزند تا غلیظ شود … وی نیکوتر بود از …
ثمر و صمغ وی چون بر سوراخ دندان نهند درد ساکن کند و چون بپزند و آب وی
… نشود و رازی گوید چون … باشد آبی قابض بیاشامند
قطع اسهال و … دم و رطوبت از رحم کند و کثرت بول و بعضی گویند اگر وی را
در صوف … سرخ بندند و بر کسی که خون از وی روانه بود از هر موضع که بود ببندد
قطع آن و ابن ماسویه گوید که اشتهاء طعام باز دهد … که در وی بود
و طبیعت ببندد … و اسهال صفراوی که … باشد سود …
بود چون … جمع کنند و اگر با گوشت … و اگر …
ضماد کنند دم قبض کند و چون … در چشم کشند … در چشم که از … بود
… بود سود دهنده بود و معده را قوت دهد … معده
را سودمند بود و … صفرا و اسهال آن را نافع بود و اسحق بن عمران گوید …
… در چشم کشند سلاق را و سوزش چشم و خارش آن زایل کند و اگر …
قی دایم کند و … در معده وی قرار نگیرد سماق … کوفته کنند و با آب …
… قی باز دارد و سماق دباغ معده بود و مقوی آن و تشنگی …
و غثیان صفراوی ساکن کند و … سودمند بود …

[illegible]

فی سیلان الدم

فی الاسهال

فی امتناع …

فی …

في البواسير

حشیشه کند و سیلان دم بواسیر را بغایت نافع بود و شربتی مثقالی بود بیک درم از وی
در هفتاد درم آب بپزند تا قوت بآب دهد بر خرقهٔ پاکی در آن آب فرو برند چرجی
کرجوب داشته بود و اکحل و سلاق بکشند که تنها نافع بود و چون بکیرند شبها
با آب سرد قطع سیلان خون از هر موضع بود بکنند و اگر در چشم مجرد و حکات دیرینه
سیخ شده باشد ایمن باشند تا آنکه آبی در چشم برآید و چون تکرد سماق با کلاب مضمضه
کنند قلع زایل کند و ورق وی صبر نهی عمل کند و چون ضماد کنند بر شکم بچکان طبیعت
ایشان ببندد و چون ورق وی بپزند و دهان آن بکیرند چون غلیظ بود قوت اعضا
بدهد و دور نهاده از جهت او در غایت کمال بود و چون حل کنند و در آب لسان الحمل و طلا
برد بثنهای بلیسد در هر محل که بود و هیچ بوی نخلد کرد آنرا و چون ضماد کنند بر ناف و بن
سلس البول کسب وی استرخا مثانه بود سود مند بود و سماق مضر بود و بحر سود
و مصلح آن کوینده که مصطکی بود **سَمْسِيق** مرزنجوش است و در ادات الفاظ کفته شد
سَمِين جیا کوشت نیکوترین آن بود که از حیوان مستکمل کیرند و طبیعت آن کرم
و تر بود شکم براند و زود هضم شود و باه را زیادت کند و غذایی بد بدهد و زود
مستحیل کردد به خلاف و مبردا و ای آن بود که اندک خورند بقدر آنکه اندرین بدهد
و مصلح آن لیمو و نمک بود و زنجبیل و دارصینی **سمسم** بپارسی کنجید کویند به هیزمی
و به ترکی نانه بود و جرم وی اقوی بود از روغن و طبیعت آن کرم است در میان درجهٔ
اول و ترات در آخر آن و کویند در درجهٔ دوم ملین بود و محلل خون بسته و اثر کوفته
که از ضربی حادث شده باشد و از جهت شقاق پایها و خشونتی که در بدن بود و
در اعصاب ضماد کردن نافع بود و برو در مهای سوختکی آتش ضماد کردن هم مفید
بود و تقیع وی حیض براند و بچه بیندازد و چون مقشر کرده بریان کنند غذای صالح

في تزييد المني

نافع في البغر من البلغم

دهد و قی بجی آورد و حموضة و لعوق وی مر ضعهای سینه و خشن و سرفه را نافع
بود و شیرجی که از وی متولد شود متوسط بود در نیکی و بدی و وی مسکن حرقتی ولذعی
بود که عارض شود در معده از خلط تیز یا از شرب شراب یا از استعمال داروی کرم
و وی منع منی بکند و بعض آید و باه را زیادت کند و کند کی مار را سود دارد و اکر بازرد
کنان بخورند باه بعض آید بغایت و مقدار ما خود از وی پنج درم بود و معده را
بد بود و بوی دهان بد بکند و مرض معده بود و غثیان و تشنکی آورد و مولد
خلطی غلیظ بود و بطی الهضم باشد و اولی آن بود که بریان کنند و با عسل بخورند
و جالینوس کفته بدل وی در تعلیس برنکان بود و اکر او را خام بخورند و قوری
مربی بر سر آن خورند زود بکند و دوا اکر بطبیخ وی موی را بشویند نرم کرداند و دراز کند
سَمُوديون سمو بیون سیر کویند و آن کرفس بری است و کفته شد **سماقیل** سماق
است و کفته شد بعون الله تعالی **سمنه** در حاکه شد صفت حب آن **سم الجاد** بدلی
دفلی است و کفته شد **سم الفار** اهل عراق شراب الهالک خوانند و اهل
بغداد الفار و آن شک است و کفته شود ان شاء الله تعالی **سمعقیهون** سنوات و کفته
شد **سمسم بری** جیلهنکات و کفته شد **سم الضحک** ماهی زهره خوانند و کفته
شود بعون الله تعالی **سمن** بپارسی روغن کاو و کوسفند کویند و فعل وی مانند
زبد بود و در انضاج و ارخا و تلیین اقوی بود از وی و طبیعت آن کرم و تر بود
در اول و کرمی وی بیشتر بود از زبد و خوبی کی بید روغن کاو که منع سم کند
بکند و زهرهای دیکر که بدن رسد و از کی کوی نجم در بادیه افعی
فبرا بکیرد روغن کاو کهن با شاید هیچ ضرری نرسید و روغن کاو و چند
کهنه تر کردد کرمی وی زیادت شود و در قوت جلا تام بود و شیخ الرئیس کوید

في لسع الافعي وسائر السموم

٢١

فی السموم

منضج ومحلل بود وبیشتر فعل وی اندر بیشها نیکو بود ومنضج ورمها بود خاصه
ورم بن گوش وخاصه از آن کودکان وسینه وزبان را نرم کند ومنضج فضول بود کند وی
باشد خاصه با سکر وبادام تلخ وشکم نیز ببندد وبرآید ووی تریاق زهرها

فی تزحر والامعاء

بود وچون خورده باشند وشربت کنی وچون با آب خاکستر بود وحقنه تزحر وقرحه
امعا را نافع بود وچون بر جنبه نهند وجراحتی که در دهان اولک بود بیخ اصند
که ملتحم کرده بر دهن آن نهند مغ گوشت رستن نکند وسر آن جراحت فراخ
کرداند وچون حنا بروغن کهن بسرشند وبر جرب کهن طلا کنند زایل
کرداند وچون ده درم از وی بیاشامند با پنج درم شکر بول وحیض براند وچون

فی نفع البواسیر

فرزجه از آن زن بخود برگیرد ریش رحم را سود دهد بود وچون بر مقعد
مالند بواسیر را نافع بود وچون ده درم از وی خلط کنند با شفت درم
آب انار وسنطاریا را نافع بود وچون بر چشم طلا کنند صلابت آن زایل کند
وچون با زیت بیامیزند وطلا کنند بر اجفانی که جرب داشته باشد سودمند
بود وچون در چشم کشند با آب عنب الثعلب ضربان وی را نافع بود وورم ودرد

فی علاج آثار قرحه

گوشها را نافع بود وچون بناشتا العرق کشند سی فرسنگ بنات نافع بود
واویکه آن بود که کسی که علتی باطنی داشته باشد اجتناب نماید از وی وچون
بروی طلا کنند هفت شب وبر آن خضب نهد روی را پاک کرداند وحسن زیادت
کرد وجلایی تمام بدهد وذبح منین همین عمل کند طلای روی خیسون
سمنه است وگفته شد وهر ترکیبی که بدان افزایه کند آنرا سمنه گویند سمک
فتیس خوانند وآن ورد ابیض است بپارسی گل سفید گویند ودرد ودکهنه
شود دانسته الله تعالی سماریخ فطر است وگفته شود بعون الله تعالی سمک

بتازی ماهی خوانند بعضی بقیاس با بعضی کرم بود مانند کوسج ماهی ومار ماهی ومانند آنهم
منی بیفزاید وپیه کرده وی نیز زیادت شود وبهترین ماهی صحودی بود که پوست
وی تنک بود وفلوس وی کوچک ومیانه بود در کوچکی وبزرگی وفربهی ولاغری
وسهوکت نداشته باشد ولذیذ بود وفاضلترین انواع آن ماهی شبوط
بود وماهی وبیتی وشبوط در فرات بسیار بود ودر دجله بغداد فاضلترین
جایگاه ایشان جایگاهی بود که سنگ ریزه بسیار باشد یا دریا ما وآبهای
شیرین واگر بحری بود افضل وی آن بود که در لجه بود وافضل آنچه خورند
از جهت ترطیب با اسفیداج خورند بعد از آن مشوی بر طبق وآنچه با آتش
بریان کرده باشند سبکتر باشد از آنچه در روغن بریان کنند وآنچه در
آرد طوف کرده باشند وبروغن بریان کنند بد بود وتشنگی بسیار آورد

فی تزید الباه

ودیر از معده بگذرد وطبیعت ماهی سرد وتر بود در دوم باه بیفزاید خاصه

فی علاج السموم

ماهی وبیتی که عرق کند فربه کند وعرق وی نافع بود جهت زهرهایی
که خورده باشند وگزیدن جانوران زهردار نیز سود دهد وجنسی که آنرا
سادر حولیس وآن در نیل مصر بود وآنرا فیرمس خوانند وطویل واملس
بود وسر وی بکرانی مایل بود ودهن وی کشیده بود مانند خرطوم
ودیقوریدوس گوید سلوس خوانند ووی فربه بود وبر گوشت وی
نخاوتها ولزوجتی بود وجهودان وی را نخورند وبرعی وی را سوداش خوانند
وچون تازه بود غذا دهد وشکم براند وچون نمک سود بود غذا اندک
دهد وقصبه شش را پاک کند وآواز صافی دارد واگر گوشت وی نمک
کرده کوفته ضماد کنند از بیرون برسلی بیرون آورد از عمق گوشت وطبخ نمک

في علاج اخراج [illegible] من البدن

سودمند چون دندان شکسته در ابتدای علت قرحه اما موافق بود بسبب
آنکه ماده حادث را بظاهر بدن آورد و چون بدان حقنه کنند عرق النسا
زایل کند و اگر چنانکه گفته شد ضماد کنند بر محلی که [illegible] دندان بود بیرون
آورد بقوت جاذبه و خوردن وی مولد بلغم لزج غلیظ بود و چون تازه
بخورند غذایی فاسد بود و اگر ادمان کنند بخوردن وی پیدا کند [illegible]
بود بسبب بسیاری تری که در وی بود مگر که نمکسود بود و بسیار که خورند که
قوت نمک قطع آن فضول بکند و انواع ماهی [illegible] متولد شود
و مضر اعصاب بود و موافق معده بود و لیکن تشنگی آورد و مصلح آن
مثلث بود با عسل بسیار و جالینوس گوید دیر هضم باشد و خونی که از وی
متولد شود در غایت لزوجت باشد و موضعهای بد ازو پیدا شود و ماهی
که نمکسود باشد و در موضع نمناک نهاده باشند از خوردن وی
همان عارض شود که از [illegible] حادث می شود و ماهی که نمکسود بود بهتر
وی تازه بود و اولی آن بود که آب بجوشانند و بعد از آن ماهی در آن اندازند
و بپزند و طبیعت آن ماهی که [illegible] بود گرم و خشک بود و سود وی نافع
بود جهت ورم ملازه و شقاق مقعد و سرما ماهی شود که آنرا اسماک
خوانند چون بسوزانند و [illegible] دوانه و عقرب جهنده سود
مند بود و گوشت وی چون بخورند همین عمل کند و ماهی شور بلغم
را بگدازند و [illegible] سیاه و تشنگی بیشتر آورد از ماهی تازه آورد و مصلح
وی آن بود که بسرکه و صعتر و کرویا معمول کرده باشند و بعد از آن
حلوا و روغن گاو خورند و سرد مزاج نشاید که ماهی تازه خورد و معده [illegible]

را مضر بود بغایت و ادمان خوردن وی بیماریها بدرد دماغ و اعصاب پیدا
شود و اولی آن بود که اگر ادمان خوردن وی کنند بروغن گردکان یا زیت بریان
کنند و فلفل کوفته بدان افشانند و بخورند و بعد از آن زنجبیل مربی و شراب
صرف خورند و [illegible] آب چندانکه توانند و اگر آب اتفاق افتد [illegible] در معده
پیدا کند و قی آورد و نیکوترین آن بود که آب نخورند مگر روزی که اتفاق
که عزم قی کردن داشته باشد و اگر بخورد و اتفاق قی نیفتد باید که بعد از آن
دارویی مسهل بیاشامد تا از معده و بدن بیرون آید و الا بلغم زجاجی از وی
متولد شود و آن سبب قولنج سخت و فالج و سکته گردد و مصلح آن عسل بود که بعد از آن
خورند و سرکه نیز موافق بود در اصلاح آن و سمک مملوح [illegible] نیکوتر بود آنکه تر
و فربه باشد و در سرکه [illegible] و کشنیز خشک اضافت کنند و طبیعت آن سرد و خشک
باشد اشتهای طعام بیاورد و تشنگی کمتر از نمکسود کند و وی مضر بود بعرق
النسا و سوداوی مزاج را مصلح وی اترج مربی بود و سمک [illegible] نیکوتر آن بود
که بهاری بود و آن آنست که سرکه است و اولی آن بود که سرکه بجوشانند با سداب
و کرفس و زعفران بعد از آن ماهی را در آن کنند و در آن اندازند و بپزند
چندانکه مهرا شود و لذت از وی ببرد و باید که بعد از آن که صید کرده باشند
زمانی رها کنند چندانکه متغیر شود و تباه گردد و طبیعت آن سرد بود
و معتدل بود در تری و خشکی حب که کرم را نافع بود و یرقان و تبهای صفراوی
نیز مفید بود و باصره را مضر بود و مصلح وی فالوذج است سمکة الصید
در شام [illegible] خوانند و مشرف گوید که وی در چشمه بود در دیه [illegible]
صید از زمین شام و وی ماند [illegible] بود بمقدار و در زمان [illegible] صید کنند

ودر هیچ فصلی دیگر ممکن نبود که آن وقت وقت هیجان و بسیاری حرکت ایشان
بود و نیکوتر از وی نر بود و ماده آنکه کهنه بود فرق توان کرد میان نر و ماده دم
وچون مرد و خشک شد علامات نری و مادگی پنهان شود و چون صید کردند
خشک کنند نیم درم از وی سحق کرده به می شراب سفید بیاشامند و اگر
در طعام کنند شاید و تکیه کند و شهوت جماع برانگیزد و نعوظ تمام آورد
و بعضی گویند که فرق میان نر و ماده آن بود که نر را سر کوچک و بدن دراز
بود و ابن جمیع در کتاب گوید نیکوتر آن بود که بعد از منتصف شهر سبط صید کنند
ارشاد
و نر آن مهم باشد بود مرجدا و ماده وی نر او بر سر جثه بیشتر کنند
سمانی شریف گوید که مرغیست که در صحرا بود و وی را قتیل الرعد خوانند
بدان سبب که چون آواز رعد بشنود بمیرد زهره وی چون لعوق کنند صرع
را سودمند بود و خون وی چون در گوش چکانند درد گوش زایل کند
و چون بخورند طعام آن اکال آرد گفته دل بخت رانم کردانند و گویند که این
خاصیت در دل وی بود و بس و ابن زهر گوید که سرگین وی مطلق بول کند
کنجشک مانند شکل تیهو است و در مزاج میان کبک و مرغ بود و حیوانی نرم تر دیگر بود
و لطیف تر از وی بود و میل بگرمی دارد و تر هضم نیکو دهد و طعم خوش دارد
نافع جهت تن درستان و ناقهان و گوشت وی امساک بول کند و بول
براند صاحب منهاج گوید نیکو آن بود که مخالف وی تر بود طبیعت وی گرم
و خشک بود در دم مفاصل سود دارد نافع بود و شیخ الرئیس گوید چون گوشت
وی خورده شود باشد که تشنج پیدا کند و این در جوهر وی بود و ظن
آن بود که از آنکه خربق خورده است بشابهتی که در میان ایشان بود و مصلح

وی آن بود که سرکه و کشنیز بزنند و بشیرازی آنرا ارویح خوانند سمور
جانوریست که در ترکستان بسیار بود و کوچکتر وی زیادت از همه حیوانات
بود پس پوست وی سریع التغیر بود از بهر آنکه دباغت همه پوستها
بنود و صاحب منهاج گوید وی در دلق نزدیک هم یکی بود مجفف و سخن
بود پوستین وی به آنرا که مزاج را نیکو بود و غیر وی گوید پوشیدن
سمور سینه و گرده را نیکو بود سنا نیکوترین وی حجازی بود که برگ
وی مانند برگ مورد بود طبیعت آن گرم و خشک بود در اول و مسهل مره صفرا
بود و مره سودا و بلغم و غوص کند در مفاصل و در اعماق بدن و درد
نقرس و درد مفاصل که حادث شود از مره صفرا و بلغم سودمند بود و درد عرق
النسا را نیز و شربتی از وی در مطبوخ از نیم درم درم تا هفت درم بود و
اگر کوفته بود و استعمال کنند تا سه درم شاید و دیسقوریدوس گوید
سودمند بود جهت هیجان سودا و مسهل آن بود نیکو مسهل قوت بدن جز
و ابن تلمیذ گوید از قول بولس که سودمند بود جهت وسواس سوداوی و
شقاق که در دستها پیدا شود و صداع کهن و تشنج عضله و داء الثعلب
و داء الحیه و شپش که در بدن پیدا شود و جرب و حکه و بثرها و صرع را نافع
بود و شریف گوید چون با ذیت انفاق بپزند و بیاشامند درد پشت
و ورکین را سودمند بود و خلط تام بیرون آورد و گویند مصلح وی مقشه
بود و ابن تلمیذ گوید مضر بود به شانه و مصلح وی هلیله زرد بود و در مطبوخ ها
ترجیح که در دوای مطبوخ و ورق وی چون با حنا بیامیزند موی را سیاه
کردانند و ورق وی مستعمل بود سنبل صاحب جامع گوید سه نوع است

هندی و رومی و چینی سنبل الطیب هندی بود و سنبل العصافیر نیز گویند
و رومی را نادرین اقلیطی خوانند و در دیوز گفته شود بعون الله تعالی
و نیکوترین وی آن بود که تازه و خوشبوی و سبک و سوری بود مجرب
سعد و اشقر و کوچک خوشه بود مجفف بود را باند و بوی خوش ویکذرد
دهان درنگ کند چون بخایند و آن از کوه خیزد که از آن طرف سوریا
و آن طرف دیگر هند و آنچه هندی بود آنرا غنفیطس خوانند و این
نام مشتق از نهری بود که بجانب غنفیطس میرود و نزدیک آن رود
و وی در قوت ضعیف تر از سوری بود بسبب رطوبتی که در موضع جای
رستن ویست و خوشه وی درازتر و بزرگتر بود جالینوس گوید که سنبل
الطیب گرم بود در اول و خشک بود در دوم و گویند در سوم مفتح
و محلل بود و اولی آن بود که چون استعمال خواهند که در بیخ وی
کل چینی بود آنرا بکوبند و از جهت دست شستن نگاه دارند بعد از
سنبل را بکاربرند درد وی منع نکند جگر و معده را نافع بود
چون بیاشامند و چون از بیرون ضماد کنند و وی محلل ورم بود و مقوی
دماغ و اگر در کحلها کنند موی مژه برویاند و خفقان را نافع بود و با آب
سرد غثیان را ساکن کند و بول براند و شکم ببندد و چون
فرزجه از وی زن بخود برگیرد قطع نزف بکند و رطوبات که در رحم
بود از رحم خشک گرداند و چون بپزند با آب و زن نکمید کند و در آب
آن نشیند ورم گرم که در رحم بود زایل کند و سینه و شش را نافع بود
و پاک گرداند و یرقان را نافع بود و سده جگر و معده بگشاید و قوت

في الورم

في الرحم

هرد و بهد و سخن ایشان بود و معده اعضا و لون را نیکو کرداند و ضیق النفس و استسقا
لحمی را ... سودمند بود و ممسک طبیعت بود و قی را باز دارد و محلل ریاح
بود که متولد شود در معده و مقوی فم معده بود ملکه بود در بیرون استعمال
کردن و ... بود بگشاید و بوی دهان خوش کند و محلل ریاحی بود که
حادث شود در معده و درد سپرز را سودمند بود و مقدار ملخوذ از وی
بود و گویند مضر بود بگرده و مصلح آن کثیرا بود و جالینوس گوید بدل آن
بود وزن آن و گویند بدل وی ساذج بود سنبل هندی صاحب منهاج گوید که گویند که
بعد سنبل که آن دار شیشعان است و خلاف است و سنبل هندی سنبل الطیب است
گفته شد و دار شیشعان بنیز خوانند و گفته شد در دال سفیوت گون است
شود بعون الله تعالی سنبل الکلب صاحب جامع گوید که ثمر وی بنحوه درد دانست که
بود بالسنة العصافیر و سهو کرده درد اسبادی اسفیداج بگویند و بعربی نحو البق
والسنة العصافیر نبز بحر ... که آنرا ... خوانند سنبله مهی صمغی ...
ماستکه را الکن ... نیز از وی بود و در وی ... بود و طبیعت وی صاحب
منهاج گوید گرم و خشک بود در دوم و در وی قبضی بود و صاحب جامع گوید بدان قوت
ماسویه گوید گرم و خشک بود در اول خون را بند و بواسیر را سود دهد چون
بیاشامند و قطع بلغم از معده و امعا بکند و کرمها و حب القرع بکشد و اسهال
عصب را نافع بود و چون حادث شود از افراط ... و اگر روغن وی ...
مالند خشک کرداند و دخان وی همین سنبل خالصه در جای اکر درد اسفل بود
... را نافع بود بعلت و قضبان و خفقان و وسواس و ربو که از تری بود
... استعمال ... را بغایت مفید بود و چون با ... بیاشامند حیض

في الاستسقاء وضيق النفس

في البواسير

في الخفقان والربو

في الاسهال

فی علاج النسیان

بول براند و در چشم حکات جلایی تمام بدهد و چون با شامند خون بیندازد هیچ موضع
که بود و دخان وی قتل و زکام را بغایت نافع بود و جهت درد دندان بغایت نافع بود
و مفیدتر از وی درین فصل نبود هیچ چیز و باشد که بها بود در وقت و در ربودن کاه
و در وی قوتی بود که بدن را لاغر گرداند چون هر روز قدری از وی با سکنجبین بیا
شامند و ابن مولف گوید فرق کردن میان وی و کهربا بغایت دقیق بود
و کم کسی فرق تواند کرد و فرق میان ایشان آنست که سندروس سست بود و دیگر
آنکه چون بر آتش عرض کنند از کهربا بوی مصطکی آید و از سندروس بوی نا
خوش آید و دیگر آنکه سندروس را اندک تلخی بود و در باقی صفات مانند
یکدیگراند. **سنجر** نخجر است وگفته شد. **سندروس** سرخ است وگفته شد.
سنباذج ارسطو گوید طبیعت سنگ وی سرد بود در دوم و خشک بود در سوم
و معدن وی در جزایر دریای چین بود و در وی جلایی تمام بود و دندان را از
چرک پاک گرداند و چون با آتش بسوزند و سحق کنند و بر ریشها و بثرها عفن
که در آن گوشت زیاده کشیده باشد بران ریزند زایل کند و سودمند بود بجهت لثه مسترخی و قلاع
شان در جلا یکیست و خایها استعمال کنند. **سنا بکار** فراسیون است
وگفته شود ان شاء الله تعالی. **سنجاب** کرکی وی کمتر از سمور بود و بهای وی گویند که مردی تر
بود پوشیدن وی گرم مزاج و جوانان را نیکو بود و نافع بود کسی را که شوی کند
سنط درخت بلوط است وگفته شد بلوط و آن تره اهل شام بود و بیخ خار
عو هندیت و طبیعت وی گرم و خشک بود در سوم نقرس را سودمند بود و
چون با شامند یا با روغن ضماد کنند. **سنبل** و در وی آنچه هندی بود گرم و خشک
و بغایت سحق تر بعد قائم مقام فوفل و ثعلب و شریف گوید چون وی را با عجنان بسود

فی البواسیر

در دیگی بگل گرفته تا بجنان خاکستر گردد و با سرکه بیاشامند و طلا بر موضع
بشقاق که در میان انگشتان دست و پایها بود زایل کند و غافقی گوید که گوشت
گربه گرم بود و تر سودمند بود جهت درد بواسیر و سحق کرده بود و درد پشت
را بغایت نافع بود. **سنکسبویه** سکسبویه است و گفته شود. **سورنجان** در مصر
بکته خوانند و در عراق شلیطه و بربری و به یونانی قلنچیقن و بلبوسا و ایمادون
نیز گویند بهترین وی مصری بود که اندرون و بیرون آن سفید بود و بد شکن
صلب و آنچه سیاه و سرخ بود بد باشد و حبیش ابن الحسن گوید که طبیعت
آن گرم است در اول درجه سوم و خشک در اول درجه دوم و گویند که خشک
بود در سوم و گویند سرد است در دوم و در وی قوتی بود که مسهل بلغم باشد
خاصیتی که در وی هست مسکن درد مفاصل و نقرس و ضماد بود و نافع بود جهت
جراحتها کهن و نقرس ضماد کردن درد ساکن گرداند و ترمان و اگر بیا ضماد کنند
ورم را صلب گرداند و تریاق جمیع مفاصل بود و تمیمی گوید که وی را خاصیتی عجیب
است در بواسیر باطن چون سحق کنند و نیم درم از وی با روغن گاو و گو
کهن بسرشند و بر پنبه با آن بخود بر گیرند دو شب نافع بود و دیگر شب
احتیاج نبود استعمال وی و با بعضی آبها بر درد مفاصل طلا کردن مسکن آن
بود و منصوری گوید منی بیفزاید و مجهول گوید سورنجان سفید باه را زیادت
کند و صاحب منهاج گوید خاصه با زنجبیل و کمون و فودنج و مقدار ماخوذ از وی
نیم مثقال بود با قند و شیخ الرئیس گوید چون از جهت مفاصل خورند
اولیتر آن بود که با کمون و فلفل بیامیزند و ابن ابی صادق گوید مسهل بلغم خام
بود و درد مفاصل را نیکو بود و ماده که در مفاصل و نقرس بود براند و بر جای

فی تسکین الاورام والوجع المفاصل والنقرس

فی البواسیر من اسرار الحکمة

فی تزید الباه

از وی یک مثقال بود با قند و انیسون که از زعفران و چون با ادویه بیاشامند
نیم مثقال شاید بنی اسحق گوید مضر بود بمعده و اربیه و مصلح آن کثیرا است
بالجمله زعفران سیاه و سرخ وی بغایت مضر بود و اگر با ادویه مسهله
بیامیزند آن ادویه را در معده بجنبند و آفتی عظیم پیدا کند بر آن هر دو نوع
شاید که استعمال کنند مطلقا که در ایشان سمیت بود و بدل سورنجان سفید
بوزن آن تربد بود و دو دانگ وزن آن افیمون و ده یک آن خربق سفید و گفته
شده مفاصل بدل آن بهمنیان و تربد بود سوطیلون خصی الثعلبات و گفته
شد سوری نوعی از زاجات و گفته شد سوس مهک خواست بپارسی
جالینوس گوید صفت دیگر و وقت و عصاره آن صفت عصاره گفته
شود بعون الله تعالی و اصل آن گفته شد در الف طبیعت سوس گرم و خشک بود
و گویند معتدل است و گویند مضر بود بسپرز و مصلح آن ورق کلنج بود
و جهت بوی بغل و عرق آن را از ان بابها نیکو بود نافع وی استعمال کردن
سوسن چهار نوع بود یکی سفید بود و آن را آزاد خوانند و دوم ازرق بود
و آن را کبود گویند و سوم صحرایی بود و آن الوان بسیار بود ازرق و زرد و
آسمانگونی خوانند نوع آن را ایرسا نامند و چهارم زرد بود و آن را خطایی
گویند و قرشاخ وی بغایت بلند بود که سوسن بری و بستانی را همین
و آسمانگونی بود طبیعت وی گرم است در اول و معتدل است در خشکی
در وی تحلیل و تلطیف بود و گویند معتدل است و گویند سوسن سفید
بستانی گرم و خشک بود در سوم و گویند در اول و گویند معتدل است
و بیخ از وی گرم تر و خشک تر بود و جلا بیفزاید هر کلف را و نمش را سودمند

في حرق النار
ولسع الحشرات

چون در وی بر ابدان بشویند و جرب ریش را نافع بود و بستانی فاضل‌ترین
ادویه بود جهت سوختگی آب گرم استعمال کردن و در سیسنبر جانوران اگر
گزیده باشند نافع خاصه عقرب و بوییدن وی محلل فضلهای دماغ بود
و بیخ وی مسهل آب زرد بود چون با عسل و آب بیاشامند و شربتی از آن یک مثقال
تا سه مثقال بود و بوییدن وی مضر بود بدرد سری که از گرمی بود و مصلح آن
کافور بود و شیخ الرئیس گوید که سوسن آزاد طبع وی تریاقیست بر عفرا
و حکم وی تریاقیست بحکم زعفران لیکن در گرمی و خشکی کمتر از آن بود و از ادویه
قلبی است و مفرح بود سولدالقضاه عفص است و گفته شود بعون الله تعالی
سرالهند نوعی از سلیخه بود و آن را سلیخه السود الخولان و از ادویه تریاق بود و در سخنجم
گفته شد سکان شیخ الرئیس گوید که دوایی رومی بود گرم و خشک تا
تا چهارم چون یک حبه از وی با آب سلق سعوط کنند لقوه را نافع بود
سطرالهند صاحب جامع گوید که سنبل است و گفته شود سولجیات مرغیت
که بپارسی داین گویند و بیشوازی دارند طبیعت آن گرم و خشک بود باه
را زیادت کند و مضر بود بدماغ و در گوشت وی غذایی و صحتی
بود از بهر آنکه شراب میخورد و بوی بد دارد و بیبوده خاصه چون لاغر بود
سویج نوعی از کف دریاست و در موضعها که سنگ بود ... دیک دریا
متولد شود و در قوت ماننده نمک بود و زهرة الملح و لطیف تر از نمک بود
بسیاری و ملطف و محلل بود سویق الشعیر بپارسی پست جو گویند و نیکوتر
آن بود که معتدل بریان کرده باشند و تفالی وی اندک بود و وی سرد
تر از گندم بود بسیاری و شکم ببندد و چون با آب انار بسرشند و با سفوف

کند بحنان تری معده را خشک کند وقی صفرآوی باز دارد و درد سر را
مند بود و غثیان ساکن کند و قوت معده بدهد و اکر از وی حسو یا عصیده سا
زند با قدری شیرینی و اطفال را از آن غذا دهند بدن ایشان را فربه کند و وی
مولد نفخ بود و مصلح وی قند است **سویق الحنطه** نیکوتر آن بود که معتدل بریان کرده
باشند و طبیعت آن کرم و خشک بود در اول و کویند نرم است و چون نفخ کند
طبیعت وی سرد کرده و چون با شامند بحرارت بنشاند و تری پیدا کند در بدن
و دیران معده بکیرد و کثیر النفخ بود و دوای آن بود که با آب کرم بشویند و قند را
ضاف کنند **سویق النبق** بت کنار کویند که معده را سود دهد و شکم ببندد
سویق التفاح فی و غثیانی باز دارد که صفرآوی بود و معده را قوت دهد و شکم ببندد
و تشنکی بنشاند **سویق القمح** طبع را نرم دارد و سرفه را نافع بود و سخت کند طبیعت
را و سینه را نافع بود و طبیعت ببندد و اشتهاء طعام پاز دید کند **سویق الخرنوب**
و الجبیل طبیعت سخت کند **سیسنبر** بپارسی سسنبل کویند و نمام نیز کویند
و نمام الملک هم خوانند طبیعت وی کرم و خشک است در سوم و آن تخمی
است که در میان نعناع و بادر نبویه روید و بوی تیز دارد و تخم وی تریز محی
بود و هر دو محلل و ملطف باشد و ابن مؤلف کوید که آن تخمی که میان نعناع
و بوته بود از بعد آنکه بوده باشد در کوزه دست نشاه می کشد سیسنبر
می شود و چون دیکی با بقل کشته رود در کوزه دیکر بی نشاستر نعناع می شود
فاق و مغص را نیکو بود و تخم وی چون بیاشامند با شراب تقطیر البول را
و سنک کرده و مثانه را سود مند بود و مغص و فواق ساکن کند و ورق وی
چون بسرو پیشانی ضماد کنند درد سر را سود دهد و بوکردن نیز نیکو بود

فی السرفه و اشتهاء طعام

فی تقطیر البول و سنک کرده

فی اسع کس النحل

نافع بود و چون با شراب بیاشامند فی و غثیان باز دارد و باقی منفعت وی در سین
کفته شود بعون الله تعم و بدل وی در تحلیل و تلطیف بادر وج بود **سیاب** بلغت و ادی
تری خلالات و کفته شده کویند بلخ است **سیابس** صاحب منهاج کوید آورده
که رازی نیز در حاوی چنین کفته که سیادرون چوب شونیز است و در وی
قبضی بود طبیعت آن کرم و خشک بود در دوم در وی تحلیل بود و طبخ نیز وی معده
را سود دهد و بول براند و صاحب جامع کوید که ابن سمعون در سیقوریدوس و جالینوس
چنین معلوم میشود که سیادرون قلقاس است و هو کویند که ظاهر نیست که چیست
و آنچه کفته اند نظر است **سیبان** صاحب منهاج کوید حب العقدات و کفته
شد **سیا** صبا است و کفته شود بعون الله تعم **سیبیا** ماهی است معروف
در ناحیه بیت المقدس و ترقی که در اندرون وی بود آنرا لسان البحر خوانند و در بعضی
ساحل مغرب بقناطه خوانند چون بپزند و حوصله وی بخورند شکم آرد هضم شود
و شکم برآید و چون بسوزانند و سحق کرده به بهق و کلف و نمش و جرب طلا کنند
زایل کرداند و دندانها جلا دهد و لعابی سیاه که از وی بیرون آید موی بر داغ
الثعلب برویاند و ماننده مداد سیاه بود که اگر کتابت کنند بعان توان **سیف**
الغراب نوعی از سوسن است که آزاد بوی خوانند و کفته شد **سیسنبون** حرف الکاف
و کفته شد **سیکران** بعربی بنج است و کفته شد **سیکل الجنت** ماهی نهج است
و کفته شود انشاء الله تعم **سیر** حمیر الماست و کرفس الماء و قرة العین و هتو نیز کویند
و آن در آبها ایستاده روید و عطوسی در وی بود و مسخن و محلل بود حیض و
بول براند و بول براند و سنک کرده را نافع بود و براند خوا بحته بود و ضماد خام
و نو سنطلییان را مفید بود و مولف کوید که در آبهاء زو ان نیز می روید و باقی

منفعت وی در قرة العین گفته شود بعون الله تعالی وحسن توفیقه سیسبان
یاسمین است وگفته شود ان شاء الله تعالی باب الشین شاهلیج نوعی از اجاص
است و وی را در پارسی آلوکرده خوانند واجاص اصفر وابیض هم خوانند شاهلوک
هم گویند واسحق بن سلیمان گوید بهترین وی آن بود که بغایت زرد ورسیده بود و اسهال
وی کمتر از سیاه بود و بیرون خلطی که در وی هست وناارسیدهٔ وی بد بود واجاص
خشک کرده اشتهاء طعام ببرد ومحروری را نافع بود ومضر بود به پیران و سرد مزاج
پس اگر خورده باشد باید که در حال مصطکی وگلقند قدری استعمال کنند تا
از معدهٔ ایشان بگذرد زیرا که آن ملطخ معده بود واسحق بن عمران گوید بعضی
ترش بود سرد و خشک باشد گرم مزاج را موافق بود وقی ساکن کند حکه
دفع کند ولختیار وی آن بود که صادق الحموضت باشد وآبجه بخته بود نفع
وی در انواع سرفه نافع بود همچنانکه سرکه در انواع آن مضر بود وآب وی چون
براند وطبیخ خشک وی با قدری قند بیاشامند نافع بود جهت تبهای صفراوی
وشکم براند شاهبیج نوعی از الخیرات ونیکوترین الخیرات بپارسی الخیر وفر بو
گویند ودر بین گفته شد شاهترج دیسقوریدوس گوید که وی را افقیس خوانند
وجالینوس آنرا فالینوس وبیونانی قاپنوس خوانند ومعنی وی دخانی بود
وچنین در کتاب خود آنرا ابقسا خوانده است ووی لکون بری بود وآنرا کزبرة
الحمام خوانند وبقلة الملک هم گویند وشیرازی شاهتره خوانند بهترین وی
آن بود که سبز وتازه بود وطعم تلخ وورق وی نیکوتر از قضبان بود وطبیعت
آن معتدل بود در گرمی وسردی وخشک بود در درجه دوم وگویند که سوداوی خشک
بود در درجه سوم وگویند سرد است در اول خون را صافی کند وچون بپاشامند

2 علاج السرفه

في علاج جرب وحکه

جرب وحکه را بغایت مفید بود ونفع دندان سخت کند ومقوی معده بود و
بماغ بود اورا وچون آب تر وی بجشان بیاشامند خلطهای سوخته وجرب و
حکه کسی که از خون عفن وصفرای سوخته بود وبلغم عفن بجوع را نافع بود
واین خاصیت در آب تر وی بود وشربتی از ده درم تا نیم رطل بغدادی شاید اما قد
با آنکه بجوشانند وشربتی از خشک وی در طبیخ از چهار درم تا ده درم بود و از
جرم وی کوفته وبیخته تنها از سه درم تا هفت درم بود وتخم وی اقوی بود
از وی در فعل واگر بوزن آن هلیلهٔ زرد اضافت کنند شاید واگر ببرگ
بپرهیزند ومعجون نشاید وقی وغثیان ساکن کند که سبب وی بلغم بود ومعق
وامعا را از فضول مجتبی بان کرده اند وتعریف گویا اگر حشیش وی در آب خو
بباشد بعد از آن سر وریش با آن بشویند شپش بکشد وچون حنا را عصارهٔ
وی برشند ودر حمام در اعضا مالند جرب وحکه زایل کند وچون با آب
طبیخ وی مضمضه کنند بن دندان را سخت کند وگرمی دهان وزبان زایل کند
وچون با آب تازهٔ وی تر هندی بمالند وبیاشامند حکه وجرب زایل کند وقی
معده بدهد وسدهٔ جگر بگشاید ودانی گوید بدل وی در جرب وتبهای
کهنه نیم وزن آن سنامکی وچهار دانگ وزن آن هلیلهٔ زرد بود وگویند
مضر بود به برز ومصلح وی هلیلهٔ زرد است شاه بلوط قسطل است وآن
شیرین تر از بلوط بود وفاضل تر وخشکی وی کمتر بود ونیکوترین آن بود که
رسیده بود وتر طبیعت آن معتدل بود در گرمی وسردی وخشکی آن در اول
بود وگویند در درجه دوم است حرارتی در وی بود وگویند گرم است در اول
وگویند سرد است در دوم غذا بیشتر از حبوب دهد ودر وی جلای بود

في الجرب

في السموم والاسهال

وسموم را نافع بود و ترحو و اسهال که از تری معده بود سودمند بود و شاید که آن را بلیاک
کنند از اخلاط بد و وی منفخ بود و چون در آب بجوشانند نفخ وی کم شود
و طعم آن لذیذ شود و ابو جریج گوید که قی بیاورد اما بطی الهضم بود و غذای
وی محمود بود آدمی را و خوک را نافع بود و مصلح وی قند بود و بدل وی بلوط
بود و گویند خرنوب و ابن مولف گوید ابو ریحان بیرونی گوید که بدل وی مانند بود
شاه صینی گویند که عصاره نبات صینی و گویند که بحقیق که حشایشی در آنجا بود که سحق کنند
و بسرکه بسرشند و لوح سازند و طبیعت وی سرد بود صداع گرم و ورمهای گرم را
سود دارد چون طلا کردن **شاهسفرم** جوق کرمانی است و بهترین وی سعتری بود و
از آن شاهسفرم کرمانی خواستند و ریحان هم گویند طبیعت آن گرم بود در اول و خشک
بود در دوم و گویند سرد است محلل فضلات دماغ بود و چون آب سرد بر وی
بیزند و ببویند محرور مزاج را نافع بود و در ورق وی قبضی لطیف بود
و سده دماغ بگشاید و دماغ سرد از بخار ممتلی کرداند و قلاع را بغایت سود دارد
و مقوی امعا بود و سینه و شش را از بلغم لزج پاک کند و بر داء الفیل طلا کردن
نافع بود و چون در آب سرد بر کنند و ببویند خواب آورد و مصلح وی گویند
نیلوفر بود و ماسرجویه گوید سودمند بود جهت حرارت و سوختگی و صداع
و خواب آورد **شادنج** بپارسی شادنه گویند و بعربی حجر الدم و آن انواع است بهترین
عدسی و جاوشی و هندی بهترین آن عدسی بود و دیگر جای در وی که از آن سنگ خارا
خواستند بعد از آن هندی و عدسی باید که از عدس بیش نبود و بغایت سرخ بود
چنانکه بسیاهی مایل بود مانند کحل حجری و چون بشکنند اندرون وی سرخ
بود و زود شکن باشد و آنچه کوچکتر بود و گردتر و چون در آب بمالند سحق

وی نایل شود و سفید گردد و صلب بود مانند سنگ آن نوع بد بود و آن
را شادنه عملی گویند و شادنه محتاسی مانند سنگی بود سرخ و قطعهای بزرگ
بود و ابن مولف گوید شادنه عدسی یا طوری خواستند از آن جهت که از طور سینا
خیزد و شادنه هندی حجری صلب است یک رنگ و شادنه چون شسته
باشند گرم بود در اول و خشک در دوم و آنچه شسته بود سرد است در
درجه دوم و شستن وی چنان بود که بستانند شادنه خوب و نیکو
سحق کنند و با آب در کاسه چینی کنند و از آن آب از سر وی بریزند
و در کاسه دیگر کنند و آنچه با آب روانه شده باشد نگاه دارند و دیگر
بار با آب سحق کنند و چندان مکرر کنند که آنچه شادنه بود با آب روانه
گردد و ریگ بماند پس آن آبها بنهند تا شادنه درتک آن نشیند بعد از آن
آب از وی بریزند و شادنه خشک کنند و در وی قبضی بود سخت و تجفیف
چون گوشت زیادت افتاده نگذارد و در ریشهای چشم را نافع بود خاصه
که با سفیده تخم مرغ بود یا با آبی که حلبه در وی پخته باشند و چون با شیر زنان
خلط کنند درد چشم و اشک که روانه بود و سوزش آن را سودمند بود
چون طلا کنند و چون با حجر بیاشامند عسر البول و سیلان طمث را
و خروج منی نافع بود و منع گوشت زیادت بکند در ریشها و خون را ببندد و
چشم نگاه دارد و چون با آب انار بیاشامند نفث دم را نافع بود و چون
شاف سازند و با اقاقیا بیامیزند و در چشم کشند رنجهای چشم و جرب آن را
نافع بود و وی مضر بود بمعده و احشا و مصلح وی عصاره زرشک بود و بدل
آن نیم وزن آن روی سوخته بود چهار دانگ آن توتیا و شابور گوید

في علاج ازدياد اللحم
وجمع [illegible]

ببلا آنجه مقناطيس است وكويند كه مقناطيس جون بسوزند شادنج بود كه
على شاهبانك وشاهبلغ وغابانك نيز كويند وشابانك وشاهبانج هم خوانند
وآن بنفسج الكلاب است كه بعربي فسوة الكلاب كويند صاحب جامع كويد بري
است وهو كويد بخورة ابرهيم كوجك است وهو از قول غافقي كويد كه نوعي
از قيصوم است واز قول صاحب حاوي كويد جنسي شبرم است بري ومولف كويد
كه اين اقوال خلافست وآنچه محقق است بنفسج الكلاب است كه بتازي آزاذ
سك خوانند وكرم وخشك بود در دوم صرع را سود مند بود وقطع آب رقيق
از دهان بكند خاصه كودكان را ومحكم تحليل رياح كند از شكم اشياه واندم
وقايم مقام مرزنجوش بود شاطل وشاتل نيز خوانند وآن دوايي هندي
است مانند كما مخشك وكويند عروق خشن بود مانند بهفانج ودبقد
مقدار باقلايي ومولف كويد كه قول اول صحيح است كه آن مانند كاه است
واز هندوستان وتركستان آيند وبشيرازي روشنك خوانند وابن مولف
كويد كه در حوالي شيراز نيز مي باشد ودر فرنجه ونيخى كويد كه وي كرم
وخشك بود در آخر درجه سيوم مسهل كيموسات غليظ بود وفالج ولقوه را
واورام نقرس وتشنج مفاصل وعلتهاي دماغ كه از ترى بود نافع باشد وكويند
مسهل كيموسات محترقه بود وشربتي از وي نيم درم بود باوزن آن نبات كرباب
كرم بياشامند شاب روح فلفل سفيد رومي است وكفته شد بعون الله تعالى شادنج
شاهبلج است وكفته شود انشا الله تعالى شبرم نباتيست كه در بوستان
وكنار جويها رويد وصحراها ومولف كويد بشيرازي ويراكاوينطبوسك
كويند وكاوبطوسك نيز خوانند بآن سبب كه اكر كاو بخورد بميرد وكوسفند

هر چند بخورد هيچ مضرت بوي نرسد وبهترين وي اسبك بود كه لون
ساق وي بسرخي زند وبدترين انواع وي بادي بود صاحب منهاج كويد كرم است
در اول درجه دوم وخشك در آخر سيوم وحبيش بن الحسن كويد كرم است
در سيوم وخشك در آخر دوم ووي از جمله مقوعات بود ولبن وي كرم وخشك
بود در چهارم وصاحب منهاج كويد لبن وي قلع دندان مي كند بي درد وبايد كه
شبرم اصلاح ناكرده استعمال نكنند واصلاح وي چنان كنند كه بستانند شير
تازه وشبرم تازه ناكوفته در ان خيسانند يك شبانروز ونيز در تنورها
كنند ودران يك شب وروز دو سه نوبت شير تازه كنند كه مصلح وي بود
بعد از آن در سايه خشك كنند وقدري از وي بيامبزند با ادويهاي مسهل كه
ملايم وي بود مانند انيسون ودانيانه وكمون كرماني وقند وهليله زرد
اكر درين ادويها در بعضي قبضي بود بدرستي كه بر خلاف شبرم بود ان
بهر آنكه درين داروها مراجعها صلح بود در نفع طبايع وابدان خلاف
آنچه در شبرم است از بهر آنكه ايشان ملطفانند وحدت وي را زايل كنند
واكر در معالجه قولنج كه سبب آن مادي غليظ بود وبلغم استعمال كنند خلط
با مقل ومكبيج واشق وسركين كرك وحب سازند واكر در معالجه سده ورم
وآب زرد وبلغم وسودا او استعمال كنند چون از شير بيرون آورند
وخشك كنند در آب كاشني وآب دازيانه وآب عنب الثعلب صافي كرده خوي بايد
سه شبانروز بعد از آن خشك كنند وقرص سازند با انيكا نمك هندي
وصبر وتربد وهليله بعد از آن دوايي نيكو بود ولبن وي نشايد كه
قطعا بياشامند كه هيچ نيكي در وي نبود وكشنده بود ومقدار شربتي از

اصلاح وی کرده با دو بها که گفته شد اندانگی تا دو دانگ بود بحسب قوت
و صاحب جامع گوید ما بین چهار دانگ بود تا دو درم بحسب قوت و صاحب
منهاج گوید شربتی از وی دانگی بود فی الجمله وی معتبر مزاجها بود خاصه مزاج
گرم و مضر بود بمعده و جگر و باه و منی و عروق مقعد منقی گرداند و لبن
وی در دوم کشنده بود و معالجه وی ببسکه و روغن گاو کنند و مؤلف
گوید اگر لبن وی بر قوباء تر و خشک طلا کنند البته زایل کند و لبن مجموع
این خاصیت دارد و بدل آن ماذریون است نبت لبنی آزی شود
بهترین سبز تازه بود که گل وی شکفته بود گرمی وی در میانه درجه دوم
تا سوم بود و خشکی وی در میان اول و دوم بود و آنچه گوید گرم بود در دوم
و خشک بین درجه وی مفتح اخلاط ... بود و مسکن اوجاع و ...
حرارت در دوم کمتر بود و رطوبت در وی بود که انضاج وی بحث تر بود چون
خشک بود تحلیل وی زیادت بود و بخت منضج ورمها بود و اگر در زیت
بپزند آن روغن محلل و مسکن وجع بود و منضج و دمی که بصبی بنابید و
خواب آورد و چون بسوزانند گرم و خشک بود در سوم و خاکستر وی
ریشها که حادث شود در مقعد و ذکر و ریشهای کهن چون بر آن افشانند
نیکو گرداند و اگر بواسیر که بسته بود ضماد کنند سودمند بود و مقدار
ماخوذ از وی پنج درم بود و بلغم لزج که در معده بود و درد سینه و شش را
نافع بود و فواق امتلائی و مغص را ساکن گرداند و شیر براند و عصاره وی
در گوش سود داوی را سود دارد و رطوبتی که در وی بود خشک گرداند و طبخ
وی با عسل بلغم و صفرا را پاک کند و چون ... کند و با عسل بیامیزند

در علاج جراحات مقعد والبواسیر

و بپزند چندانکه بسته شود و بر مقعد نهند التیام بدهد باسانی و طبخ وی
در دبت و بادها را نافع بود لیکن مغثی بود و مصلح وی را موافق شود و اگر
پخته بود و بخورند و بعد از آن سکنجبین ساده بیاشامند اگر محرور بود
و طبیخ جید وی درد گرده و مثانه چون از سده بود و ریاحی غلیظ نافع بود و سنگ
مثانه بریزاند و ادمان خوردن آن مضعف چشم بود و مضر بود بمعده و گرده و مثانه
و مصلح وی الیمو بود و گویند مصلح وی عسل بود و صاحب تقویم گوید مصلح وی
دارچینی بود یا قرنفل و بدل آن تخم ریت شب انواع است و آنرا
زاج بلوری گویند از کوه فرو چکد و بفسرد ما شبه آنچه از کوههای یمن خیزد
و لون آن سفید بود که بزردی مایل بود و قابض بود و در وی حموضتی بود
نیکوترین انواع شب بود و یمانی مشهور بود و دیسقوریدوس گوید که
انواع شب بسیار است اما آنچه مستعمل است معالجه طبی سه نوع است
مشقق و رطب و مدحرج مشقق مایل بود و طبیعت وی خشک بود
در دوم و مصعد بود و گویند گرم و خشک بود در سوم و گویند که وی
در دوم بود چون با دردی سرکه بود نافع بود جهت نزف دم از هر موضع
که بود و چون با سرکه و عسل مضمضه کنند دندان متحرک را محکم گرداند و
چون با عسل بیامیزند قلاع زایل کند و اگر با عصی الراعی بیامیزند بهق را سود
منه بود و سیلان ماده که از گوش روان بود مفید بود و با ورق انگور با
عسل حب ریش شده را موافق بود و چون با آب بیامیزند جهت حکه و جرب
ناخن و داحس موافق بود و شقاق که از سرما حادث شود هم مفید بود
و چون یک جزو از وی با یک جزو نمک بیامیزند نافع بود جهت ریشهای بد که

في حراق النار

في وجع الاذن

در اعضا منتشر شده باشد و چون با آب زفت در سر مالند سبوسه زايل
كند و چون با آب بمالند سپيد كند و سوختگي آتش را سود دهد و بر
ورمهاي بلغمي لطوخ كردن نافع بود و در شيب نحل ماليده كند حل
زايل كند و چون اندكي از وي به پشم باره نم رحم نهند بعد از جماع منع
جهت قطع خون و منع آبستني و بچه بيرون آورد و جهت ورم
لثه و لهاة و وجع اذن و انثيين بغايت مفيد بود و رازي در حاوي
مي گويد كه چون در آب شبره اشان نهند ادو و صافي كرده اند در اندك زماني
و گويند كه چون شب در زير جا بخواب كسي نهند كه در خواب بانگ زند و فرياد
كند ديگر نكند و خوردن وي مضر بود تا بحدي كه كشنده بود و بعضي گفته اند
سخت بد اكند و باشد كه بدل اخا مه معا داي وي بشين نانه كننده
و سكر و بدل آن نمك تلخ بود و نمك سياه بوزن آن شب الاساكفه
المصفر شب القليات و در قاف گفته شود بعون الله تعالى شبط
عصي الراعي است و گفته شود انشاء الله تعالى شوتر خان بزرك است و
گفته شد شبط نوعي از ماهي است و در دجله بغداد و فرات بسيار بود
و زهرة وي در داروهاي چشم بكار دارند و در سمك گفته شد شباب
درخت ماسو دانه است و گفته شود بعون الله تعالى شجرة انادر درخت
و گفته شد شجرة الله ابهل هنديست و بيا ديودار گويند و گويند
صنوبر هنديست و در دال گفته شد شجرة ابلق در دارات و گفته شد
شجرة بكل شجرة الله است و گفته خواهد شد شجرة الحيات درخت سرو است و گفته
و ابزام بيانه سيب بوي نهاده اند كه جايگاه مادات شجرة بارده بلبلات

است و گفته شود بعون الله تعالى شجرة رستم ندا و نطوبلات و گفته شد
بعون الله شجرة موسي عليق الكلب است و گفته شود انشاء الله تعالى شجرة
التين لوف الكبير است و گفته شود بعون الله تعالى شجرة الخطاطيف عروق
الصغر است و گفته شود شجرة الطحال صريمة الجدي و آن نباتيست
كه هر درختي كه نزديك آن بود پيچيده شود و نوعي از فاشرا است و گفته
شود بعون الله تعالى شجرة الضفادع بيكج است و گفته شود انشاء الله تعالى
شجرة الدم شنجار است و گفته شود بتوفيق الله تعالى شجرة ابي لسعا فقي
گويند كه بيخ نكشت است و بعضي گويند شاه بلوط است و صاحب فلاحت گويد
درخت برم است كه آن مغيلان است شجرة الكف اصابع الصفر است
و گفته شد شجرة البهق قابري است و گفته شود انشاء الله تعالى شجرة
ابي مالك در دمشق صابون القاق خوانند و آن نباتيست كه در محلهاي
نمناك رويد در ميان نهرها و بيخ آن در جامه پاك كردن مانند صابون
بود و مولف گويد آن نوعي از كليم سوي است و در اصل العطيشا گفته
شد و بيخ آن مسهل مره سودا بود اسهالي برفق و سود مند بود
جهت مجموع زخمها حتي جذام شجرة الدب درخت نغر و داست و باقي
اقوال كه گفته اند همه خلافست شجرة الدبق درخت سپستان است
شجرة التيس طرافيون است و گفته شود بعون الله تعالى شجرة البراغيث طباق
است و گفته شود انشاء الله تعالى شجرة مريم صاحب جامع اقوال مخالف
يكديگر بسيار آورده و تحقيق نكرده و صاحب منهاج تصريح كرده كه بخور مريم
است و آن سه نوع بود يك نوع برگي دهد و دو نوع ديگر برگ دهد

وبخ آن عوطیثا است دکفته شد در بخور مریم شجرة الفار و سست طبیعت
وی گرم و خشک بود در سوم و منفعت آن در غذا گفته شود بعون الله
تعالی شحم وود صاحب منهاج گوید بهترین وی کوچک بود و گوشت وی
گرم و خشک بود در عسر هضم بغایت بود و غذای بد بود و خون گرم
و خشک از وی متولد شود و روغن لسان مصوت وی گرم کند و صاحب
جامع گوید از قول دایی که گوشت وی تر بود و کیموس وی محمود بود
و زود هضم شود و فراطیس دهقانی گوید که بدرستی که فاضلترین غذا
اصحاب مالیخولیا بود و بهادیی آنرا در خانه کنند و لازم مرغان خوش آواز
بود شحم نیکوترین پیه آن بود که از حیوانی فربه مستعمل کنند و طبیعت
آن گرم و تر بود و مختلف شود باختلاف حیوان کما از وی کیمی نرم تر ی
کمتر از سمین بود از بهر آنکه چون بکدازند زودتر از وی بسته شود و
گویند خشک است سود مند جهت خشونت حلق ولیکن مرخی و منضج و مدخن
بود و دفع مصوت وی بیموی با نمک کنند و نجل و داس مخلل شحم البط
گرم تر از پیه مرغ بود و بغایت لطیف بود چون سموم و روغن سازند
و بر روی مالند روی اجلا دهد شحم الدجاج گرم وی کمتر از پیه بط بود
و از آن خروس میانه بود و پیه مرغ خشونت زبان و درد دندان را نافع
بود شحم الاوز داء الثعلب را سود مند بود و شقاق لب و روی را
نافع بود شحم الارض صاحب منهاج گوید قیطن است و گفته شود بعون الله تعالی
و صاحب جامع گوید خراطین است و مولف گوید خراطین را امعاء الارض
خوانند و گفته شد شحم الفیل گرم بود چون بر خود بمالند گزندگان

بگریزند شحم الایل بغایت گرم بود و تشنج را سود مند و چون لطوخ کنند گزندگان
بگریزند شحم الاسد گرم ترین شحمها بود و تری وی کمتر بود و خشکی وی زیادت بود
و بقوت تر بود در تحلیل اورام غلیظ و صلب شحم الحمار نافع بود جهت انتهای
کرد در پوست بود و سوختگی آتش شحم الحمار الوحشی با روغن قسط جهت درد پشت نافع
بود چون تابع نفع بود شحم المعز قابض ترین شحمها بود و شحم تیس تحلیل در وی بیشتر بود
بود نافع بود جهت لذع معا و ریش ان و شحم عنز بقوت تر از شحم ضان بود از
آنکه زود بسته شود و حقنه کردن و سحج و ترحج را نافع بود و کسی که ذراریح خورده
باشد شحم الخنزیر نیکوترین وی آن بود که از خنزیر بر نر جوان گیرند و تری وی
زیادت از مجموع شحمها بود و فعل وی تر دیل در دنیت و کرده آن کمتر از زیت
بود و کمتر از پیه بز و میش هم نافع بود جهت ورمهای و قرحهای امعا
کنند و گر ترکی جانوران و مقدار ماخوذی از وی تا سه درم بود و اولی آن بود که
عوض وی پیه بز کنند و قائم مقام وی بود در بن تحقها و جام بود و بدل وی
شحم الکلب الماء بود شحم البقر گرم و خشک تر از پیه بز بود و متوسط بود میان پیه
شیر و بز و بدل وی گویند پیه بط بود و شحم العجل گرم وی کمتر از پیه گاو
بود شحم الذئب لطیف بود داء الثعلب را سود مند بود و شیخ گوید پیه وی
چون در پوست اندر کرم کنند و با حنا ان زیت یاسمین سنده بر ابرو طلا کنند
موی ابرو سیاه کرداند و بسیار برویاند و چون با صوبر مالند زایل کند و اگر
پیه وی سحق کنند و بر مفاصل معقد طلا کنند سود مند بود و چون در آفتاب
غلیظ مالند بر فق تا آنکه بخورد و لطیف کرداند و در غایت تلیین بود و بدل
وی شحم الکلب بود و ابن زهر گوید چون بر داء الثعلب مالند موی برویاند و چون در چشم

نافع تشنج و طرد الحشرات

في لسع الحشرات

نافع لداء الثعلب

في علاج القمل

کشند بعد از آنکه موی بر کنده باشند دیگر بر نروید و چون بکبار تنه درد کودکی مالند که زاییده باشند از همه آفتها ایمن باشد و حزنی عظیم بود و یا شحم الملک البحری بروید چشم را زیادت کند و تر و لاک آب را سود مند بود با عسل شحم الافعی کرم و تر بود و اکثر اطبا بر آنند که منع ترول میکند از چشم و علی بن عیسی کوید موی زیادت بکند که در چشم بود وقتی که بر کشند دیران محل با الذو اسحق کوید دانکی از وی تا دو دانک نهرها و کن نکبهار اسود مند بود و مضر بود بدل و مصلح وی بصل الفار بود شحم الغاوند قاونکویند و در قاف کفته شود بعون الله شحم الثعلب درد کوش را ساکن کرداند و چون بدو عن سوسن بکبار تد و بن بانه در کوش نهند درد دندان را نافع بود و کویند چون بکبار زند و بر نقرس مالند نافع کند و اکر طلا کنند بر جای بلجبی و در کوش نهند براغیث بر او جمع شود و بر غوث را بار بکیک خواهند

في علاج براغيث خانه

شحم القلاح جالینوس کوید وی چون بر کن نیکو وی بنهند در ساعت درد ساکن شود شحم الحنظل چون از حنظل بیرون آورند تا بعد از سه ماه قوت وی ضعیف کردد و در حنظل کفته شد شحم المرج خطمی بریست و کفته شد خاو سحیره قدا است و کفته شود در تا انشاء الله تعالی شربت فولمیون است و کفته شود بعون الله تعالی شربه بخمه حنظل است و در حنظل کفته شد شربین درخت قطران است و آن از جنس درخت صنوبر بود و ثمر وی مانند سرو بود باندکی کوچک تر و وی خانات بود و آن دو نوع است دراز و کوتاه و در بوست وی قبض بود و طبیعت وی کرم و خشک بود تردیک بدرجه سوم و چون ورق وی بسحق بیزند و بدان مضمضه کنند درد دندان را نافع بود و ثمر وی سرفه را سود مند بود و حکیم و تقطیر البول را

نافع بود و شیمه بیرون آورد و بول بر آند با فلفل و شکم بیندد و ثمر وی چون با انرز آب بیاشامند از جهت دفع غایله خوردن ارنب بحری مفید بود و چون با شحم ایل بیامیزند و بدن را بدان مسح کنند هیچ کزنده کرد وی نکردد و ثمر وی معده را بد بود و دل را بر بود و درد سر آورد و مصلحه وی بستانند و اصلاح وی بعصاره لسان الحمل و جلاب کنند ششقاقل اشقاقلاست و کفته شد ششبندان فاشوسین است و کفته شود انشاء الله تعالی ششتره قواست و کفته شود بعون الله تعالی شرطیه نوعی از صعتر است اما ورق وی دراز تر بود و بستانی بود و در صعتر کفته شود شعر الصعالیک زعفران است و کفته شد شعر الجن و شعر الحیات و شعر الارض و شعر الجبابره و شعر الغول و لحیة الحمار و ساق الاسود و ساقه و ظفایر الجن و شعر الخنازیر و کزبرة البیر این جمله نام برسیاوشان است و کرمانیان کودرسه خوانند و شیرازیان و برا کلیس بر تی خوانند شعاریر قثاء صغیر است و کفته شود بعون الله تعالی شعیر جو است و کفته شد شعیر نوعی از وی بی بوست بود و او را اسلت خوانند بپارسی جو برهنه و فعل وی نزدیک است بفعل جو با بوست و بهترین جو آن بود که تازه و سفید و فربه و بزرک دانه بود طبیعت وی سرد و خشک بود در اول و کویند در دوم و خشکی وی بیشتر از باقلا بود بانزل جیزی و در دیکر صفات مثل وی بود چون از بیرون بکار دارند و پخته وی فاضل تر از باقلا بود در تحلیل و جلا بود و غذای وی اندک بود و کمتر از غذای کندم بود و بر کلف کرم کرده طلا کنند سودمند بود و جرب ریش شده با سرکه کرم کرده طلا کردن نافع بود و با سرکه و به بر نقرس طلا کردن مادام که آن نقرس کرم بود نافع است و منع سیلان فضول از مفاصل بکند و آرد وی با بوست خشخاش و اکلیل الملک ضماد کردن بر ذات الجنب

نافع بود و چون با انجیر بپزند بجهای بلغمی را نافع بود و چون مضمضه کنند و با آتش
گرم کنند و بر وجعی که از حرارت بود نهند نیز تسکین کند و بر ورمهای
گرم نیز همین عمل کند و با دانگبین بود و مغص آورد و مضر بود بمثانه و مصلح وی
انیسون است و آرد جو چون با انجیر بپزند و بر ورمهای بلغمی و ورمهای گرم انثیین
نهند و بکار دارند و چون با دانج و نفت و سرکه کهنه بیامیزند و بر ورمهای
صلب نهند نضج آن بدهد و چون با نفت تر و موم و بول کودکان که محکم شده باشد
و زیت بیامیزند و بر خنازیر نهند نضج دهد و چون با عصارهٔ سرد بیامیزند
ماننده کاهو و تودک و آب عنب الثعلب و ضماد کنند بر چشم و دم کرده که آن گرم
بود ساکن کند و همچنین طلا کردن بر مجموع ورمهای گرم چون حمره و جمره و [illegible]
و مانند آن مفید بود و چون با سرکه بپوشند و بر پیشانی طلا کنند درد سر
گرم ساکن کند و همچنین تنها با ادویه که موافق بود قلاع زایل کند **شعر**

فی لسع کلب الکلب

جالینوس گوید که موی را اگر بیونانیان در قوت مانند [illegible] بود سوخته یعنی
گرم و خشک بود در سوم و اگر موی آدمی ترک کنند [illegible] و بوی [illegible]
کنند در ساعت درد آن ساکن کند و گویند سحق کرده [illegible] تر کنند و ضماد کنند
بران و اگر با سرکه آب صرف ترکنند و زیت بر جراحتهای سر نهند منع تورم کند
و اگر بیان دخان کنند خناق رحم و سیلان وی را نافع بود و موی سوخته چون
سحق کنند با سرکه و بر نیشها نهند زایل کند و چون سحق کنند با عسل
و بر قلاع که عارض شود در دهان کودکان بمالند سود مند بود و چون بالکلیه

علاج فی جراحات

سحق کنند و بر جراحتهای که در سر بود افشانند نافع بود خاصه با زیت و اگر
سحق کنند با عسل و بر جراحتها نهند زایل کند و اگر با مرداسنگ سحق کنند جربی

فی علاج حرقت النار

که بجرب و حکّه داشته باشد طلا کنند زایل کند و چون با روغن گل بیامیزند
و در گوش چکانند درد دندان را ساکن گرداند و اگر طلا کنند بر سوختگی آتش سود
مند بود و ابن زهر گوید اگر با وی بند موی طفل پیش از آنکه صلب شود بر کسی که [illegible]
داشته باشد یا عقرب گزیده باشد نافع بود و اگر موی آدمی سحق کنند [illegible]
گردانند و آب مقطر وی چون بر داء الثعلب [illegible] موی بروید و صفت سوختن
وی چنان بود که یکی تو بر کنند از موی و طبیعی بر سر آن نهند که سوراخ در میان
داشته باشد و بر سر آتش نهند تا بسوزد **شعر الجبار** شعر الجنات و
گفته شد **شعبج** ثمر اللصفاست و آنرا ثناء الکبوتر خوانند و در ثاء گفته شد
شفنین بری مرغیست که وی را ایام خوانند و بپارسی بوتیمار صاحب منهاج گوید
بهترین وی کوچک بود طبیعت وی گرم و خشک بود و خشکی وی بقوت بود
مفلوج را سودمند بود و بیخوابی آورد و مصلح وی سرکه و کشنیز بود و شاید که
اگر از نکیال گذشته باشد بخورند که بغایت مضر بود و اولی آن بود که بعد از
کشتن یک روز رها کنند بعد از آن بخورند و رازی گوید پیران و ناقهان [illegible]
نیکو بود و ارسطو گوید خاصیت خون وی در قوت ماسکه دارد و [illegible]
کبک غالبتر بود و ابن زهر گوید که گوشت وی [illegible] حفظ را زیاده کند و ذهن
را تیز کند و قوت حواس بدهد **شفنین بحری** جانوریست دریایی [illegible]
و [illegible] داشته باشد مانند بال خفاش [illegible] مانند وی بود [illegible]
وی مانند دنب موش بود و [illegible] مقدار [illegible]
صحت پیدا شود از گزیدن وی و صاحب جامع گوید [illegible]
وی را ابرق خوانند و [illegible] اگر [illegible] بول کنند در موضع [illegible]

خار یا مهٔ بحری فرو برند آنکس که بول کرده باشد سوزش تمام ودردی سخت پیدا
شود مادام که خار در آنجا فرو برده باشد و مهرا دریعی گوید چون بنهند
شب چلیپی اب کسی که خفته باشد مادام که آن نهاده باشد بخواب نرود تا آن برنگیرند
واگر در تخته چوبین در خیک بر دارند شود و خشک گردد واگر دفن کنند در خانهٔ
کی (؟) مرده کرده باشند واگر ببوسند ومحو کنند وآن خاک تر بر دو کس
افشانند یکی بر دیگری بر اکنده شوند و دشمن یکدیگر شوند بعضی و یا جوب
اثر خواستند **شقایق النعمان** شقر خوانند وبیونانی اراموني وبربري وبستانی
بود بیابانی لاله گویند و نوعی دیگر از شقایق هست که آن را ادریون گویند و گفته شد
طبیعت هر دو نوع صاحب منهاج گوید گرم و خشک بود در اول و گویند گرم است
در دوم و ترو عیسی گوید بصری گرم و خشک بود در دوم محلل و منضج
بود و محلل تیم در آن بود اگر گل شقایق را با پوست جوز بیامیزند موی را
سیاه کند واگر در شیشه کنند و در شیب و بالای وی یک مثقال ادویه
سوخته بنهند و در سرگین بحل دفن کنند چون بیرون آورند در ساعت
موی را خضاب کند تنها و عصارهٔ وی سفیدی چشم زایل کند خاصه از
چشم کودکان و در کحلها قوت چشم بدهد و شریف گوید چون آب وی بدیم
کنند حدقه را سیاه گرداند و منع ترول آب بکند در ابتدا و تیزی وی ناپدید
گرداند واگر یک رطل شقایق و نیم رطل پوست گردکان در شیشه کنند و در
سرگین گرم دفن کنند دو هفته و موی را بدان خضاب کنند سیاه گرداند و چون
نلمه فی آبگینه بکنند و در شیشه آن چهار درم روی سوخته بنهند و در بالای
آن همچنین و سر آن بگیرند و در سرگین دفن کنند سه روز هفته بعد از آن بیرون

في بياض العين

آورند آب سیاه غلیظ باشد موی را بوی سیاه کند و نیکو بود واگر دست
زنان بوی رنگ کنند نیکو خضاب بود و ابن رضوان گوید تخم وی چند روز هر روز
یک درم متواتر با آب سرد بیاشامند از برص شفا یابد باذن الله تخم وی تنقیه
بید و نیکو کند اگر وی را معجون بکوبند و آب وی بگیرند و بدان سعوط
کنند سر را تنقیه کند و چون بخایند قطع بلغم بکند و چون بپزند با شراب و بر
کرم چشم ضماد کنند زایل کند و آثار قرحه که در وی بود پاک گرداند و در شیافهای چرکین
پاک گرداند و چون زن بخود برگیرد حیض براند و چون ورق و قضبان وی
با حنطه بپزند و بخورند شیر براند و شقایق نافع بود جهت نشر و
جرب ریش شده و قوبا **شقاقل** اشقاقل نیز گویند و گفته شد مصوری
گوید مربی وی چون گرم بود قوی مسخن بود و معده و جگر را و سرد مزاج گرم
کننده بود اما بجهت گرم بالفعل و منی زیادت کند چون ادمان خوردن وی کنند
وابن وافد گوید گرم و تر بود در اول و رطوبت وی بیشتر از حرارت بود
مهیج جماع بود و باه برانگیزد و نعوظ تمام آورد خاصه مربا به عسل و جالینوس
گوید گرم و تر بود در سوم شیرین بهتر آید و قوت باه بدهد و حیض فرود
آورد و مقوی اعضای سرد بود و دیسقوریدوس گوید در ابتدای استسقا نافع
بود و مقوی امعا بود و بدن و منی بهتر آید و لذت زیادت کند و بچه فرود
آورد و لخناق را نیکو بود و کرندکی سلخ دیوانه و سباع و کزندگان
کرنهای ایشان سرد بود سود دارد و مقدار ماخوذ از وی دو درم بود و شیخ
الرئیس گوید بطن آنست که کرنب وی لطیف بود و تری وی قوت دهد
کند و دانی گوید بدل آن بوزن آن بوزیدان بود و گوید بدل وی دارچینی و

في تقويت الباه

نافع في الاستسقا

كرم بود و بسيار خوردن وی مضر بود بشش و مصلح آن برسياوشان بود

جلاب شقر شقايقات وكفته شد شقراق سنقره هم كويند بپارسی

كاسه شكنك خوانند كوشت وی كرم بود و در دوم باشد اما محلل رياح

غليظ بود كه در امعا باشد خوردن وی و مرهم بود شقرديون اسقرديون خوانند

وآن اشقرديون است وكفته شد وآن تخم بری بود وحافظ الاجساد وحافظ

الموتی نيز خوانند بغايت كرم بود بول براند و چون تر بود بكوبند و چون خشك

بود بپزند با شراب و بياشامند كزندكی جانوران را و دير كشنده را نافع بود

وسينه را از كيموس غليظ پاك كند و مقدار دو درم چون با ماء العسل بياشامند

قرحه امعا وعسر البول ولذع معده را نافع بود و چون با صوف وعسل

بياميزند چون خشك بود ولعوق كند سرفه مزمن را مفيد بود و چون با سركه

بياميزند و بر نقرس نهند درد ساكن كند و اكر با آب ضماد كنند چون

زن نجد بركيرد حيض براند شكربيخ حسك است وكفته شد شكاعی صاحب

منهاج كويد خشخاش در قوت مانند باذاورد و نيكوترين سبز بود

و كويند سرد بود وطبعت وی كرم وخشك بود در سوم و كويند كرم بود

در اول وخشك در دوم محلل لطيف بود و چون در شير حجامی اب كودكان

نهند نافع بود جهت آب رفتن ايشان از دهان و بر فالج طلا كردن سود

كرده و با شراب آشاميدن نافع بود و رطوبت معده و باد كند در حم بود و

منفعت و مقدار ماخوذ از وی سه درم بود و جالينوس كويد سودمند بود

جهت مرض سودا و بلغم و مقوی بدن بود و معده و امعا را پاك كند از فضلهاء

بد و جذام را نافع بود و فولس كويد جذام و بهق و برص را نافع بود و چون

2 علاج جميع سموم

في سرفه

با افسنتين رومی بياشامند مسهل بود و مقدار ماخوذ از وی صاحب تقويم

كويد نيم درم بود و كويند مضر بود بشش و مصلح آن صمغ عربی بود و نافع بود

جهت ورم طحال و ورم مقعد و بخور وی قطع سيلان مزمن انهم كند و خون

رفتن از سينه و جميع سيلان رطوبات از بدن بكند و شيخ الرئيس كويد سود

مند بود جهت تبهای كهن خاصه صبيان را و مؤلف كويد آن را اثيرابن خالد مهك

خوانند و جهت تب ربع و بلغم ماء الجلاب خوردن نافع بود و اين مولف كويد

جهت تب سوداوی جلاب خوردن بغايت مفيد بود و مجرب شكوثا هل

الكثوث است وكفته شد شك تراب الهالك خوانند اهل عراق و

مغرب بيش الفار خوانند و بعضی سم الفار خوانند و لبش ابن يا كه

كانی و صاحب منهاج كويد كه كويند دود زر است كه از خراسان آورند و كويند

دود نقره است كه در خراسان در معدن نقره حاصل ميشود و مولف كويد

آنچه محقق است از طرف دريايی آورند از كوليكوت و ميكويند كه وی كارخانه

واكسير ... و ابر آن سخ سفيد خوانند و وی سم قاتل بود و علاج كسی كه آن

خورده باشد مجنان كند كه كسی كه زيبق مصعد خورده باشد و مشكل خلاص

شود از بهر آنكه بغايت مهلك بود و اكر در ميان خمير كنند با چيزی

ديكر موش كه بخورد بميرد و هر موش كه بوی آن موش مرده بشنود بميرد

چنانچه خانه از موش پاك كردد شلجم و سلجم نيز كويند و ان لغت است

كه پارسی شلغم خوانند و بعربی شيرين و بستانی بود طبيعت آن كرم

بود در دوم و تر است در اول غذا بسيار دهد و مولد منی بود و سينه نرم كند

و باه برانكيزد و بول براند و مسهل بود و اشتهاء طعام بانديد كند چون

في علاج الحب

في ازدياد المنی

بسرکه پرورده بود یا بخورد دل ومقوی معده بود وآب وی رطوبت راکه
پیدا کردد ودروی غلظ و نفخ بود ومحرک شهوت جماع بود وچون بخورند
واحساس نفخ در خود مشاهده کنند بعد از وی جوارشی ثقل کنند مفید بود

شل اسحق بن عمران گوید شل در هندوستان شجری هندی وآن
ثمری مدور بود وقوت وی مانند زنجبیل بود طبیعت آن گرم بود در سیوم
وتر بود در اول ملطف کیموس غلیظ بود وصلابت اعصاب را نافع بود و**شیخ**
الرئیس گوید طعم وی تلخ بود وتیز وقابض بادها را بشکند ودر وی تحلیل
عجیب بود واعصاب را نافع بود وعرق النسا ونقرس را مفید بود
وتباده وق گوید نافع بود ریاحی را که عارض شود در رحم زنان وبچه را
نگاه دارد وچون با عسل بیاشتا استعمال کنند معده را پاک کند و
قوت امعا بدهد ونشف رطوبت بکند ومقدار مأخوذ از وی یک درم
بود وگویند مضر بود بشش ومصلح وی عسل بود صاحب **تقویم** گوید صداع
آورد ومصلح وی خشخاش بود وشکر وصاحب **منهاج** سهو کرده که گفته که از
خوردن وی هیجان عارض شود که از ذبح مقتول وحق بر طرف صاحب
جامع است که وی تحقیق کرده وباشتباه واشتراک لفظی در غلط نمانده

شمع موم خوانند بپارسی جهت ابقراط و دیسقوریدوس گوید نیکوترین آن بود که سرخ
رنگ وخوشبوی بود دبی خلط بود طبیعت وی معتدل بود وگویند گرم
بود وملین ماده ورمهای سرد وگرم بود ودر وی انضاجی اندک بود
وملین اعصاب بود وخشکی ریشها را وخشونت سینه را نافع بود وطلا کردن
وبا روغن بنفشه لعوق کردن منع شیر بستن در پستان ا بکند ازلجوه

ده حب هر یک به مقدار جاورسی از وی بیاشامند وهمین مقدار
چون در جای از جاورس بابونج کنند وبخورند وقرحه امعا را نافع بود
وجذب سموم بکند وبر جراحتهای که از سگان زهردار بود طلا کردن
نافع بود و**شریف** گوید چون با روغن سوسن یا روغن زنبق برو ی
طلا کردن لوث اصابع کرداند وکلف ببرد ومنضج دملها بود واستنشاق
رایحه وی وبارا نافع بود وخوردن وی شهوت طعام را ضعیف گرداند

شمشرا مرزنجوش است وگفته شد در ذکر الفاد **شماد** را دباغ
است نزدیک اهل شام ومصر وگفته شد **شمشاد** نقبی است وگفته
شد **شمشیر** شوشمیر گویند وان قاقلهٔ صغار بود وگفته شود **شمام**
دستنبویه است وگفته شد **شنجار** بپارسی شنکار گویند وآن ابو
خلسا است وگفته شد وانقلیا نیز گویند ورق وی چون بانبوآب
بیاشامند شکم ببندد وورق وی بورق کاهو ماند لیکن خشن بود ولکن
کاهو تلخ بود ودر کوههای سردسیر روید خاصه در کرمان **شنگه**
تودریت وگفته شد **شنبلید** صاحب **جامع** اندلسی گوید که شنبلید
نقاع سورنجان است وصاحب **منهاج** گوید ورق سورنجان است واول
اصح است بهترین وی سفید تازه بود طبیعت وی گرم وخشک
بود در دوم ونوبیدن وی صداع آورنده نبود بلکه صداع سرد سودمند
بود وبادهای غلیظ که در دماغ بود بشکند وسدهٔ دماغ وبینی
بگشاید وچون اول بادان بود که هنوز آفتاب بحمل نرفته باشد
نیز بکشد وجهادی بها استعمال نباید داد بود تشکل وقدر وبوی تا

داند و مولف کوید صیادله آن اکل به دو خواستدانند بعضی آنکه بیشتر دیده‌اند
هها روید شبح نوعی از حلزون است بپارسی کچک خوانند و تبیر ازین قصبک
و آن کوچک و بزرگ بود صاحب جامع کوید سیاه و بزرگ و پیچیده بود و رنگ
ظاهر آن زرد بود و باطن آن سفید و عطاران شیراز آن را نوتیا اکبر
خوانند و آن ورع بود و روا و کفته شود بعون الله تعالی و بهترین شبح
تازه سفید املس بود و چون سوده شود در دارو‌های چشم استعمال کنند
و صفت سوختن و پختن آن بود که شبح را در کلکی نهند و در تنور چنانکه کفته
مثل نهند و یا در کوزه کوزه‌ای کنند و در دیکی کبرید و در آتش بین تا تمام
سوخته کردد و بعد از آن بکار دارند طبیعت آن سرد و خشک بود سفیدی
که در چشم بود ببرد و نشف رطوبت از چشم بکند و آب رفتن باز دارد و
جلا بی خام بدهد و اکر سوخته در چشم کشند بطلان یادت بدهد
و اکر سوخته وی در چشم کشند نشف رطوبت بهتر بکند و تخفیف
درد وی زیادت بود و اکر بعد از سوختن غسل کرده باشند نشف اوی
لذع کند و سنون کرده وی دندانها را جلا دهد و مسکن اوجاع اورام بود
چون آن ورم ها کرم بود مقدار یک درم لیکن مضر بود بشش و مصلح
آن عسل بود و بدل آن ورع است شنقاد شنجار است و کفته شد
شنفانا اقراص بون است و کفته شود بعون الله تعالی شونیز شنیز
و حبة السودا نیز کوید بپارسی شونیز کویند بهترین وی آن بود که
فربه باشد طبیعت آن کرم و خشک بود در سیوم قطع بلغم کند
و جلا بدهد و محلل ریاح و نفخ بود و ورمهای بلغمی کهن شده و

سب چون بکوبند و با بول کودکان که هنوز بالغ نشده باشند برشته و ضماد کنند
بکداند و چون با سرکه و حب صنوبر بر بن دندان مضمضه کنند درد دندان ساکن
کند و چون بکوبند و با آب تر کنند و بر ناف ضماد کنند کرم دراز بیرون آورد و اکر با
حنظل تر بسرشند یا جوشانیده بر ناف طلا کنند حب القرع بیرون آورد محکم و اکر
با آب در بینه بسرشند و بر ناف طلا کنند مجموع کرمها بیرون آورد و چون بریان کرده
سحق کنند و در صره بندند و دایم ببویند زکام سرد را نافع بود و اکر سحق کرده با روغن
حبة الخضرا بیامیزند و سه قطره در کوش چکانند نافع بود جهت سردی و بلا
درد که در کوش بود و اکر بریان کرده بکوبند و در زیت خوب بیاشامند و از آن زیت
سه قطره در بینی چکانند نکامی را که از عطسه بسیار آید سود دهد و اکر
بپوزانند و با روغن سوسن یا روغن حسنا که موم در آن کداخته باشند بیامیزند
و بر سر کل طلا کنند موی بر رویاند و روغن وی چون سعوط کنند فالج و لقوه را
نافع بود و چون کوفته و بیخته هر روز دو درم با آب کرم بیاشامند کن ترکیب
دیوانه را نافع بود و چون سحق کنند و با سکنجبین بیاشامند تب ربع را مفید
بود و اکر با سرکه با بهق و برص طلا کنند سودمند بود و اکر با عسل و روغن کاو
بسرشند نافع بود جهت سده و درد کرده و دردی که از فساد بود در زنان
ادرار خون نفاس بکند و در آن سا کرکند و چون سحق کنند با بول و بر ثولیل ها
بس نهند و بدان ادمان کنند ثولیل را پاک کند و موی بر جا نه دروف
در کحلها کنند و در ابتدای نزول آب در چشم کشند یا سعوط کنند بدان منع
آن بکند و قلع ثآلیل و خیلان و بهق و برص و جرب ریش شده بکند و بر بهق
طلا کردن و در دو سر که از سردی بود سودمند بود و سره مصفاة بکشاید و چون

یك شب در سركه خیسانیده باشند و باید که دیگر بار سحق کند و بدان سعوط کنند درد سر کهن را نفع کند

زایل کند و اگر زنان خوردن نجی کنند چند روز بول و شیر و حیض براند و چون با نطرون

بیاشامند کرم شکم را بکشد و دیگر ریم را که در اسود منی بود و چون در بینی دود کنند کرم بکشد و گویند

صاحب تب بلغمی و سوداوی را نافع بود و حب القرع بکشد از بیرون طلا کنند

و چون روغن وی سعوط کنند فالج و کزاز و قطع ترپی و مرذیه بکند که اگر جمع شود

موجب فالج گردد و چون سحق کنند با چون افعی یا لحون برسبوس و طلا کنند بر سفیدی

چشم لون آن را نیکو گرداند و چون بریان کنند آب آن را آهسته بکویند و بگلاب سرشته

طلا کنند بر دبیلی که در ساق پیدا شود نیک آنرا نافع بود که شسته باشند

زایل کند و چون ضماد کنند درد مفاصل را سود مند بود و بخورند خون حیض براند

و بچه زنده و مرده بیرون آورد و شیر بیندازد و شریف گوید چون هفت دانه

از وی بشیر زنان بجوشانند یك ساعت و سعوط کنند در بینی کسی که برقان داشته

باشد و چشمهاش بند شده باشد نهایت نافع بود و بدرستی که صحیح و گویند بعضی

بجده و مصلح وی کثیرات و بدل وی جمع زیتون و گویند بسیار خوردن وی

کشنده بود و نوعی از وی هست که خناق و غثیان آورد و اولاد را هلاک کند

و شیر بیاشامند و مداوای وی چون مداوای کسی است که کندش خورده باشد

شوکه اطرا نوعی از بیخ اسقاقست و از اسا الحمی نحو است طبیعت وی گرم و خشك

بود در دهنهای بیشتر نشکست بجهت عرق النسا و اوجاع مفاصل بر دن از اگر مسهل خلطی

غلیظ لزج بود شو خط خوشه اندان است شو کلا بیخ اسقاقست و گفته شد شو ع

درخت بان است و بان حب وی گفته شد شو غیفیر بو است و بعربی بو اوهال بوا

بیخ کویند و آن قاقلة صغار است و گفته شود بعون الله تعالی شوکة الدراجین مسیلاکو

است و بیونانی ذیساقوس کویند و گفته شد شوکة الدمن علوبت و گفته شود

ان شاء الله تعالی شوکة العلك انجبط است و گفته شد شوکه عربیه شکاعی است

و گفته شد شوکه قبطیه فرظ است و گفته شود بعون الله تعالی شوکه نبطیه عوسج

است و گفته شود ان شاء الله تعالی شوکه مغیله چنین گوید طبیب قاات و گفته شود وطبا

خانال نیست تا و براشو کخواست شوکه منتنه باذاورد است و گفته شد

شوکه مصریه شوکه قبطیه است و گفته شد شوکران حشطوطه گویند و بیونانی

قونیان و میقونیون و باربیقون و طفسیقربیون نیز گویند و از انطباست گوید

تخم بیخ دوعی است و دیسقوریدوس گوید که ساق وی [illegible] ساق بادیان بود

و ورق آن مانند ورق حبیانه و گل وی سفید بود و تخم وی مانند انیسون و وی بید

اما سفیدتر بود و روفس گوید ورق آن مانند ورق جمیع و ندی بود بغایت

و بیخ آن باریك بود و تخم آن مانند ناخواه بود بشکل و لعاب داشته باشد و مکلف

کویان بیچی کوهیست که پاد بی دو در تفتی خوانند و تخم آن شوکران بود و طبیعت

آن سرد و خشك است در سیوم تا درجه چهارم کشنده بود اگر عصاره وی

بگیرند پیش از آنکه تخم وی خشك شود و در آفتاب خشك کنند تا منعقد شود منفعتی

بسیار داشته باشد در اطلیه و شیاف جهت درد چشم و بجهت ورم و ضماد کردن

ساکن گرداند و اگر بنات وی همچنان بکوبند و بر آتش ضماد کنند که نمله را

نافع بود و چون ضماد کنند بر قضیب سستی در وی پیدا کند و چون بر پستان

دختران ضماد کنند رها نکنند که بزرگ شود و اگر بر پستان زنان شیر داده

کند قطع شیر بکند و اگر بر بغلها یا بر موضعی که موی بود طلا کنند منع موی

رستن بکند و اگر بر خصیه کودکان ضماد کنند رها نکنند که بزرگ شود و اگر کسی بخورد

علامت وی آنست که عقل از وی زایل شود وچشم وی تاریک گردد و لحنی که هیچ نبیند وفواق آورد واعضای وی سرد شود ودر آخر تشنج اعصاب آورد وخناق
ومضرت او اکثر بدل رسیند وگاه باشد که بکشد وعلاج وی قی بود بعد از آن
شراب صرف وفلفل وبعد از آن شیر خر با افسنتین وفلفل وجندبیدستر وسکنجبین
با شراب وقرده انا ومیعه وفلفل وتخم لجزه با شراب وورق الغار ولحنا
وحلتیت با روغن کتان وبزر بفیقون تدبیر کند واگر از تخم وی اندکی خورده
کشد بغایت سموم بود وبدل آن دو وزن آن بزر البنج است واین مولف گوید
که از این تخم وی خورد ونیارنی دارد او را **شوغا** ترلج سفید است وگفته
شد **شوذانیق** سودانیات است وگفته شد عنا اندک دهن وکمونی قوه
ردی بود **شهلنج** بزر القنبا است وآن بری وبستانی بود ودر قاف گفته شود
بعون الله تعالی **شیلج** وی اعصاب خواستند بزبان بربری وبیونانی لیبذ
وآن انواع است بهترین آن صاحب منهاج گوید هندی بود دیلمی ومو کف
گوید جند انکه امتحان کرده شد بهتر از نباتی نیست که در حال آید می زند
در اطلیه بکار برند وهندی آید عنی زیرا که محقق شد که حرارت وی زیاد
از هندی نیست واین نوع نیکو تر است بد ووجه یکی آنکه تا نه بود دوم آنکه
مقشر جعدی الجعد طبیعت آن گرم وخشک است در آخر درجه دوم وجالینوس
گوید در درجه چهارم گرم بود ومسیح الزنجی گوید بر بهق سفید وبرص
وجرب متقشر با سرکه طلا کردن نافع بود وجهت اما شامند درد مفاصل
را سودمند بود وبر سپرز طلا کنند سکلانا انذ وورق وی چون بکوبند
نیک وبابیح را سر بسرع ق النسا ضماد کنند وبر بیع ساعتی رها کنند نافع بود

وبر سپرز نهادن سودمند بود وبتجربه دیدیم شده مالیدن مفید بود چون
از خود بیاویند در دندان ساکن کند ومولف گوید اگر کسی را درد دندان
کند شیلج را در کف دست مخالف بگیرد وبو شیب دوی نهند درد دان ساکن
گردد وجهت قوبا با سرکه کهن طلا کردن نافع بود واین مولف گوید که بر گ
شیطرج ماننده برگ سبندان بود ودرازی نبات وی یک گز باشد و
سبز تر در تابستان برسد آید وبرگ وی فو ونویزند تا آن زمان که سیاه شود
وتخم وی در غایت خردی بود وشربتی از شیطرج یک مثقال بود وگویند
مضر بود بشش ومصلح آن مصطکی بود وبدل وی فوه وگویند بدل آن هم گویند
شیح بیادی دو بینه گویند بعضی وی ادمنی بود وانواع در عینه تر که
خوانند وشیح جبلی با افیدون خوانند وطعم وی تلخ بود وطبیعت آن گرم
خشک بود در اول سوم وگویند گرم بود در دوم وخشک بود در اول محلل
نیاج بود ودر وی قبض باشد دون قبض افسنتین وچون بسوزانند وخاکستر
وی با روغن بادام برداء الثعلب طلا کنند نافع بود وضمع اکله بکند وعلل النفس
سودمند بود وکرمهای حب القرع بکشد وبول وحیض براند وجهت گزیدن عقرب
ودیلا ذهرها منید بود ومقدار دو مثقال وچون بیوزانند وبر دیونج
کفاه بود یا بر موضعی که موی بریده باشد طلا کنند موی برویاند ووی
بود با عصاب ومصلح بود ومعده را زیان دارد ومصلح وی ترمس بود
وگویند مصلح وی شراب بود با شراب انیح وبدل آن در قاتلات ددی
کابلی بود ودر علتهای دیگر غیر ادمنی بدل وی بکند **شیلم** نوانا است
بهترین وی آن بود که بیش زنگ باشد وفر بیطبیعت وی گرم بود در سوم وگویند

علاج فی داء الثعلب
فی السعال حرارت

ددا ول وگویند دردم محلل و ملطف بود و جلا دهد و با کبریت بهق طلا کنند نافع
بود و محلل ورم خنازیر بود با مویزکان و با مرکبی کبوتر و وی بهفند سوبلخ کنند با
کندم برقیا و بیشادر و دکتر سودمند بود و بخور کردن بوی ابستنی را زیان کند
خاصه چون با سوبی توم و زعفران بود و گفته اند چون بکوبند و بر شکم نهند و بعضی
نهند که سل یا خار در وی باشد بیرون آورد و وی مسکر بود و مصلح وی شیر از
شملک خوانند اگر در میان گندم بود آن نان سدر و مسکر آورد و بدل وی حندقوقی
بود و در میان تشی آب خویسانیدن نهایت مسکر بود و منوم و روغن وی آنچه قوی
اندر روغن گندم بهتر باشد و چون بر صدغین مالند خواب معتدل آورد و دانی گوید بهترین آن
قوات و ابن مولف گوید که شیلم در میان گندم آن زمان بسیار شود که گندم تباه خواهد
شد **شیرج** دهن الحل است بپارسی روغن کنجد گویند و شیرین هم گویند طبیعت وی
گرم و تر بود سودمند بود جهت شقاق و خشونت سوداوی خوردن و طلا
کردن و چون موی سر و وی بپنبد موی را نگاه دارد و قوت دهد و خوردن وی با آب
مویز صلاح موی و بلغمی زایل کند و چون در طبیخ کنند دروی غلظی بود و معده را
بد بود و مرخی وی بود و اگر خواهند که غلظ وی کمتر شود باید که تجنیب بان کنند
و بعضی گویند که سوداوی را هیچ نفع نکند **شبیبه** اشنه است و گفته شد — العجوز
شیان دم الاخوین است و گفته شد **شیرنق** و شیر بج نیز گویند و صاحب جامع گوید
مرکب خفاش بود و گویند بول اوست و صاحب منهاج گوید که بول اوست و گویند که
شیر اوست و مولف گوید آنچه محقق است شیر خفاش است که هیچ مرغ دیگر شیر
ندارد و شیر مرغ که مردمان گویند و افواه افتاده شیرنق بود و ابن مولف گوید
که مرغ هست و آن را خفاش می خوانند مقدار گوسفندی بود و دو پستان دارد و دو گوش

و دهن و دندان دارد و از پستان وی شیر آید و بچه را شیر دهد آن شیر را شیر ق کند
خوانند طبیعت آن گرم است و خشک بود و بغایت سنگ گرده و مثانه را بریزاند
و تاخته و سفیدی که در چشم بود بیرون برد چون در وی کشند **شیرابه** خشخاش است
و گفته شد **شیخ حبشی** فلفل سیاه است و گفته شود بعون الله تعالی **شیخ البحر**
حیوانی دریایی است که سر و بینی وی مانند کوسال بود و گویند که دندان ندارد البته
از آب بیرون نیاید **شیاف خوزی** بوش دربندی است و گفته شد **شیر آملج** آملج
چون در شیر خیسانند آن را شیر آملج خوانند و قبض در وی کمتر بود و نیکوترین آن
بود که چند روز در شیر خیسانند طبیعت آن سرد و خشک بود در سوم و گوی
گرم و تر بود بلغم لزج را پاک کند و قوت شهوت بدهد و قی را قطع کند و آب
رفتن از دهن باز دارد و حرارت خون را بنشاند و مقدار مستعمل از وی یک
مثقال بود و گویند مضر بود به شانه و مصلح وی شیر تازه و عسل بود **شیرز**
بپارسی بحیان بود **شیر خبیر** بحیات ننددنك که از هندی آورند طبیعت
آن گرم و خشک بود مسهل مره سودا و بلغم و خلطهای غلیظ سوخته بود
و بادهای فاسد دفع کند و شربتی از وی دانگی یا نیم درم بود **شیر خشک**
بپارسی شیر خشت خوانند طبیعت وی گرم بود با اعتدال و فعل وی قوی
بود از ترنجبین و مانند وی و بهترین آن بود که شفاف باشد و مانند
صمغ **باب الصاد** **صابون** گرم و خشک بود در درجه چهارم مفتح اعضا
بود و قولنج بکشاید و مسهل خلط خام بود و چون شیافه از وی بجود برکنند
و در مبارز انتجنه دهد شریف گوید چون در میان خرقه صوف نهند و قوبا
و خراز را با الفیه بان محکم زایل کند و اگر با مجسدان ... بیامیزند و در حمام

في الموضع المتقرّح بالسدر بحكّه وجرب ريش شده نافع بود واگر با حنّا ان حنا بياميزند وبر داف
طلا كنند درد وبرا زايل كند واگر بيش طلا كنند نعوذ نايل كردانند وچون بحق شد
با روغن گل وبر ريش سر كودكان طلا كنند چند نوبت بيابي خشك كرداند وچون
طلا كنند بر ريشهاي شهرپر وهفت روز دها كنند بعد از آن با آب گرم بشويند
هيچ دوا بهتر از اين نبود وچون سه درم انغى با حنّا ان زنجفر محرق وحنّا ان
نوره آب نديده بريش خضاب كنند در حمام بعد از آنكه شسته باشند
پاك ونيم ساعت صبر كنند موي را سياه كند وتغيير تمام پيدا كند وشير بيفكنند
اگر سر را بدان بشويند در حمام شپش بكشد وسر را از نصوسه پاك كرداند وگويند
اگر با ادويه بپوشند كه مناسب بهق ونمش بود فعل وي زيادت گردد وبهق
ونمش زايل كند وجود براورام بجيبي عن النضج مفتحنشها يا با ادويه كه موافق
بود نضج دهد وچون بپوشند با ادويه كه مفتح اورام بود مانند
وسركين كبوتر واصل قثاء الحمار فعل وي اقوي بود وگويند سر را چون بدان
بشويند موي را جعد كرداند وبر سر جراحتها طلا كردن بگشايد وآب
وي اگر بجوش نكشيده بود تر وديك بود بجوشيدن نونه ومداواي كيسه كان
باشد نيك كنند آب گرم وروغن بچكند بعد از آن آبگوشت از مرغ بروغن بادام
صابون الغار شجره ابي مالك است وگفته شد صاب گويند كه قثاء الحمار است
وكمينه بتحقيق كه نوعي از يتوعات بود واين مولف گويد كه ابو ريحان بيروني
آورده كه آن درختي است وليكن محقق را درو درستي نمي توان باشد از جنوبي عرب
اين ضعيف گفت كه بيو دار است صابه لوف الصغرات وگفته شود چون
الله تم صلحيه حوذان است وگفته شد صبار تمر هندي است وگفته شد صبي گويند

عصاره سنا است وگويند سنا است وگويند عصاره نندنك بود طبيعت آن سرد
تر وگرم داناام بود صبر سه نوع است اسقوطري وعربي وسمجاني بهترين
آن اسقوطره جزيره ايست نزديك ساحل يمن وآن جزيره مجهول في سنگ است واهل آن
جزيره بي ديان اند وساحران محكم واصل ايشان از يونان است اسكندر ايشان را از يونان
بدين جزيره فرستاد جهت ساختن صبر وزنان ايشان مجموع ساحر باشند تا بحدي
كه اگر عداوتي داشته باشند با كسي اگر آنكس حاضر بود والا شكل وي در صغير خود
وقدحي پر آب پيش خود نهند وآغاز سحر كنند تا آن زمان كه نقطه خون در ميان
آن قدح پيدا شود بعد از آن قدح بر جگر ودل وشش گردد آن شخص در حال بميرد
وچون شكمش بشكافند آن آلات كه گفته شد در شكم وي نبود ونيكوترين صبر سقوطري
طري آن بود كه رنگ وي مانند جگر بود وبوي وي مانند بوي مرده بود وبراق
بود واز وي بوي روغن كه سفيد آيد وقطعا سبك نديره در وي نبود ونوع
عربي را عدني خوانند ويمني گويند وآن ميانه بود وسمجاني بد بود وانرا اصبر بربري
خوانند وطبيعت صبر گرم وخشك بود در درجه دوم وگويند گرم است در اول وگويند
در سوم وجالينوس گويد خشكي وي در سوم بود وگرمي در اول جهت معده
انهمه دوايي سودمند تر بود وبيشتر يكه عو الاسهال بود خاصه در ذكر ودبر
چون با آب بكدازند وبر انطلا كنند وهمچنين سودمند بود جهت ورم كه
نافع بود
در دهان بود وبيني وچشمها وفي الجمله منع ماده بكند واگر جمع شده باشد
بكدازاند ومسهل معده بود ودماغ وبادها را بشكند ومسهل صفرا وبلغم بود
انس ومفاصل وسده جگر بگشايد [illegible]
چشم وجرب ودرد وسوزش آن زايل كند وتري آن خشك كرداند وسودمند بود

جهت ابتدا نزول آب و مجموع بینا از فضول جمع شود پاک گرداند و عروق و ا
عصاب را از اوساخ و عکر پاک گرداند و ذهن صافی کند و حبش بن الحسن گوید که
در سرمای سرد و گرمای گرم نشاید که استعمال کنند بس در زمان اعتدال هوا استعمال
باید کرد زیرا که در سرمای سرد مضر بود به مقعده و باشد که اسهال دموی آورد [illegible] آنکه
مرخی عروق و بیرامون آن بود و مقعده دایم بر افواه آن بکشاید و خون روانه گردد
و صبر عربی گوید بعض آید و قوت وی در طبقات معده باید در دو باقی
ماند و مضرت رساند و سقوطری ضد آن بود و چون بیاشامند بخاری لطیف از وی
متصاعد گردد به دماغ و بلغم و فضولی که در وی بود مکیدا از وی بیرون آورد و دو شیای
جشم زیادت گرداند و ازین جهت است که صبر را بایارجات و معاجین می‌کشند و صبر
چون شسته بود اسهال وی زیادت بود از نشسته و شسته وی از
طبیعت دوایی بیرون رود و صفت شستن وی صاحب جامع آورده که بگیرند
صبر سقوطری یک رطل و سحق کنند و بحلی صفیق بیزند و بعد از آن افسنتین
ربع رطل و انار دو بهای ایاره مصطکی و حب بلسان و دارچینی و سلیخه و عود بلسان
و سنبل و اسارون از هر یک سه درم این داروها در ده رطل آب شیرین بپزند
تا نیمه باز آید فرو گیرند و در دست بمالند و صافی کنند و صبر کوفته و بیخته در آن
کنند و آن آب بر وی ریزند و بجوشانند و در ظرفی کنند تا آن آب از صبر صافی شود
دیگر باره در آن کنند و دو بار بشویند تا آن زمان که هیچ باقی نماند الا همان
خاک گردد بعد از آن آب از وی بریزند و صبر باقی ماند بر سه درم زعفران
با وی بیامیزند و در وقت حاجت استعمال کنند شربتی از وی ما بین یک درم
تا دو درم بود و صبر چون کهن گردد سیاه شود و شسته وی زودتر از ناشسته

ضعیف گردد و گویند که مسهل سودا نیز بود و کفی غیر مغسول بود صاحب منهاج گوید
شربتی از وی مفرد ما بین نیم درم تا دو درم بود با آب گرم مسهل بلغم و صفرا بود
و اگر با ادویه بود شربتی از وی دو دانگ بود تا نیم درم تا دو درم و مضر بود به امعا
و تعدیل آن بکثیرا کنند و مضر بود به جگر و مقعده و مصلح آن مصطکی و ورق
گل سرخ بود و مقل بود و منصوری گوید شربتی از وی از یک مثقال تا دو مثقال
بود و نوع بجانی سیاه و بد بود و صبر تنها استعمال کردن بغایت مضر بود به مقعده
از بهر آنکه او خشک است در سیوم و مقعده عصبانی است و مزاج وی سرد
و خشک است چون بر آن بگذرند و بنکاوند و خشک مضر بود عصب و نزیف
گوید چون با آب کشنا سحق کنند و طلا کنند چند نوبت بر بواسیر بغایت نیکو
بود و گویند بهترین معالجات این علت بود و باید که چون بیشتر از دو روز
گل که در طبیخ امرپی یا فلیفی حل کرده باشند بمالند پس آن و اگر در آب لسان الحمل
حل کنند و بر جراحت نهند و شرب طلا کنند نافع بود و بدل آن بوزن آن
حضض بود و در نفع معده بوزن آن افتیمون و گویند بوزن آن حضض و افسنتین
بود و این مولف گوید علی بن عیسی گوید که صبر سقوطری شاید خوردن و طلا کردن
نشاید از بهر طلا صبر عربی نیکو بود و آن خوردن را نشاید صحنا بپارسی
ماهیابه گویند طبیعت آن گرم و خشک بود در دوم و گویند گرم بود در اول
و خشک بود در دوم و از انواع ماهی سازند که آن را ماهی آشنه گویند در گرمسیر
شیراز و خلیطی بیابان از وی حاصل شود تشنگی معده بکند و چون
بلغمی را نافع بود و نتن دهان که نافع معده بود زایل کند و قطع بلغم بکند
و جوع و حکه آورد و تشنگی و صداع و مصلح وی سکنجبین بود والله اعلم صف

بصر بوی سعید بایست که در آب شیرین بود و طبیعت آن خشک بود و صدف
فرفورا و صدف فروفس تا سوخته نشاید که استعمال کنند ایشان جهت آنکه بغایت صلب
بود و چون بسوزانند قوت وی در غایت تجفیف بود و ابدان را بود که بغایت سحق
کنند و این باب علم است و چیزی را که جوهری حجری بود بس چون شما استعمال
کنند نافع بود جهت جراحتهای خبیث از بهر آنکه مجفف بود بغیر لذع و چون
با سرکه برشتند و عسل یا شراب نافع بود جهت جراحتهای متعفن خبیث
و گوشت صدف و وی چون سحق کرده طلا کنند بر ناخن که دارد آنرا بقوت و صدف
جذب شیلی و حطام بکند و مسکن وجع نقرس و مفاصل بود چون ضماد کنند و چون
با سرکه سحق کنند قطع رعاف بکند و مسکن درد معده بود و چون بر سینه ضماد
کنند و بکیرد تا بخورد دها کنند بغایت نافع بود و چون زن بخور بر کیرد حیض
براند و گوشت وی سودمند بود جهت گزیدگی سگ دیوانه و مر صدف کوچک
شکم براند و بوی بخور کردن اختناق رحم را نافع بود و مشیمه بیرون آورد و صدف
سوخته در تکحیل و جلاء دندان و در کحلهای چشم نافع بود استعمال کردن
آن و دیگر چشم را نافع بود و غلظ اجفان زایل کند و چون طلا کنند بر موضع
موی زیادت بود در چشم دیگر باز نکند و چون بکوبند و بسوزند کی انکب را
سودمند بود و درد دل و ریشها را پاک کرداند و اسحق گوید خوردن وی مضر
بود بشانه و مصلح آن عسل است و بدل وی وجع بود صدف الکبیر نوعی از
صدفاست که در ساحل دریای قلزم بسیار بود و در بحر حجاز هم می باشد
و چون در شیب خرد و دگت بواسیر را سود دهد و بیندازد و چون بخور آن
بفعل بس منشد قطع ثالیل بکند و ترنج را سودمند بود و شکل وی مانند

در وجع مفاصل و نقرس

در رعاف

در لسع کلب الکلب

در ابراء الشعر

در علاج بواسیر

شکل حلزون بود لیکن او طبقات داشته باشد و بوی وی کمی بر بود و دنباله
وی فرفیری بود مکر بسیار میرند و در قلزم بر کبه معروف بود صمغ الحدید
زعفران الحدید است و گفته شد صبر آید حنظل است که زنده خواهد
صمغ الجبری شجرة الطحال است و گفته شد صبر شوکران است و گفته
شد صرب صمغ است و گفته شود بعون الله عمیر باذریج است و
گفته شد صرصر زنبور گویند و آن حیوانیست کوچک مانند ملخی که در ب آواز
کند و بتیرانی جروست خوانند سیقوریدوس گوید چون بریان کنند و بخورند
درد مثانه را سودمند بود و جالینوس گوید بعد از آنکه خشک کنند کسی که قولنج
داشته باشد یک عدد با یک دانه فلفل بخورد و شریقی سه عدد از این حیوان
بود تا پنج و هفت عدد با مثل وی فلفل در وقت هیجان درد و صاحب منهاج
گوید چون در زیت بپزند و در گوش چکانند درد گوش ساکن کند صرفان
اسرب را صرفان گویند و نوعی از خرمای سرخ و نیز هسته که آنرا صرفانی
خوانند یا دی مکتوم گویند و در تحو گفته شد صعتر تیبی ازی اوشه
گویند و بیونانی اوریغاص و آن دو نوع است دراز ورق و گرد ورق
و بری را تنع خوانند و در قوت مانند حاشا بود و دراز ورق اقوی بود
از گرد ورق و نیکوترین آن کوچک ورق بری بود و طبیعت آن گرم و خشک بود
در سیوم ملطف و محلل بود درد و درکین را نافع بود و درد دندان که از سردی
بود و یا دهن بخاید ساکن کرداند و طبخ وی چون با شتی ابیباشامند کرم
جانورانرا سودمند بود و چون با میبختج بیاشامند دفع مضرت شوکران
و افیون بکند و چون با سکنجبین بیاشامند دفع مضرت جیبین بکند و چو

شد

در علاج وجع ضرس

في استسهال الكل
في امراض عامه
في خواص سايره
نافع في القولنج
في لسع العقرب

بلحيا رزه بخورند نيكو بود جهت كوفتكي عضله وجهت معده وجكر نيز
نافع بود واكر باد وغن ابرسا سعوط كنند فضلها از بيني بيرون آورد و
اكر باسركه بياشامند مطحول را نافع بود وحيض وبول براند واكر طبيخ وي
بياشامند شكم براند وفضولي مادي بيرون آورد واكر با عسل طلا كنند ورم
ملانه وشش كم را نافع بود وخوردن وي غثيان را بغايت مفيد بود و چون
بپزند وآب وي بياشامند كرم بكشد وحب القرع بيرون آورد وباشتها
طعام بازد بيكند وبادها را تحليل دهد وتاريكي چشم وشبكوري كه
از تري بود زايل كند ونيم مثقال مستعمل بود وروغن وي سينه وشش
را سودمند بود واكر با سويق بر ورمهاي بلغمي ضماد كنند بكدازد
وخوردن وي هضم طعام بكند ومعده وامعا را از بلغم غليظ پاك
كند وغذاهاي غليظ را لطيف كرداند وسردي معده وجكر را سود
دهد وسده بكشايد وقضبان وي بود بر عناب بپزند وآب آن
بياشامند خون غليظ رقيق كرداند واين خاصيت دروي موجود بود
وجوه بالمجرب خشك عود نيكو برانكيزد ولون نيكو كرداند وصلاح قوى
مسهل جهت سودا بود وبلغم ومقدار يك مثقال با نمك وشكر بود و صعتر
قولنج ودرد رحم ومثانه را نافع بود وچون با عسل وسكنجبين بورند هر شب
يك مثقال بخورند وبران تكيه كنند جهت قطع نزول آب بغايت مفيد
بود واز نزول بيرون باشد ودهن را نيكو كرداند وچون بياشامند كزندكي
عقرب را نيكو كرداند واكر ضماد كنند بر موضع كزيدن وي همچنين نافع
بود وچون صعتر تر ديك تر بخورند كه ضعف چشم بود بغشه نزدكى

زايل كرداند ونوعي از صعتر بستاني هست كه آنرا مي كارند ضعيف تر از بري
بود در قوت وفعل ودر تدبير پرورش يا دكارند وآنرا مرزه خوانند و صعتر مضر بود
بارديه ومصلح وي سركه انكوري بود **صَعبين** سعبين نيز كويند وآن سكنجبين
است وكفته شد **صغما** خلاف است وكفته شد **صغمه** درختا بهل
است وكفته شود بعون الله تع **صغر اعون** مرغيست كه آنرا طوطي ولو كويند
وكفته شود ان شاء الله تع **صقر** مرغيست كه كبجشك را صيد كند وبيازي
باشه كويند وبربرياني بتازي وابو عباده نيز خوانند كوشت وي كرم
وخشك بود چون بپزند وخشك كنند وسحق كرده دو درم از وي بياشامند
بناشتا با آب سرد سه روز سپرز سرد وديورا نافع بود وزهره وي نافع
بود جهت ابتداء نزول آب چون در چشم كشند وقوت باصره بدهد
وسركين وي چون در كلف مالند زود زايل شود **صلوك** خرنوب نبطي است
وذكر وي در مصر بجاي خود خواسته وانا غودس نيز كويند وصفت خرنوب
كفته شد ودر خرنوب نيز كفته شود بعون الله تع **صلصل** يار بي عكه خوانند
وآن عقعق است وكفته شود بتوفيق الله تع **صمغ** جالينوس كويد صمغ
صمغها كرم وخشك بود ليكن بعضي از بعضي فاضل تر بود وصمغ بسيار ند
ارد و خوانند وبپارسي زد خوانند **صمغ عربي** بهترين صمغها بود ونيكو تر
آن بود كه صافي وبي جرب وسفيد باشد وچون در آب بفكنند زود كدا
شود طبيعت آن معتدل بود وكويند سرد وخشك بود ودرد وي قبضي و
جفافي بود با عسله كرم را نافع بود وآواز صافي كند وقوت معده
بدهد واسهال صفراوي را نافع بود ومقدار ما خوذ از وي دو مثقال بود

خشونت سینه و قصبهٔ شش را نافع بود و حدت ادویه بشکند و اسحق گوید
مضر بود بسپل و مصلح وی کتیرا است و بدل آن صمغ بادام بود و حب الآس و گویند
مصلح آن شراب صندل و گلاب است صمغ اللوز بهترین صمغ بادام آن
بود که سفید باشد و از درخت جوان گیرند و طبیعت وی مایل بود بسردی
و گویند گرم و تر بود صمغ بادام شیرین درد حلق و سرفه و تب دق را نافع بود
و قی یا آورد صمغ بادام تلخ قابض و مسخن بود و چون بیاشامند نفث دم را
نافع بود و اگر با سرکه بیامیزند و بر قوبا که بر ظاهر پوست پیدا گردد زایل کند
و چون با شراب ممزوج کنند و بیاشامند سرفهٔ کهن را نافع بود و سنگ گرده
بریزاند و گویند مضر بود بسپرز و مصلح وی قند و خشخاش بود و بدل آن
صمغ عربی و کتیرا بود صمغ الاجاص بهترین صمغ آلو آن بود که از درخت
کهن گیرند و در وی گرمی و خشکی و گویند گرم و تر بود درد شش
و سینه را نافع بود و چون با شراب بیاشامند سنگ گرده و مثانه بریزاند
و چون با سرکه بیامیزند و بر قوبای کودکان مالند زایل کند و جراحتها را
صلاح آورد و چون در چشم کشند روشنایی زیادت کند و چون در سرکه
حل کنند و بر ریشها طلا کنند سودمند بود و اسحق گوید مضر بود بسپرز
و مصلح وی قند بود صمغ السماق چون در دندان گیرند درد آنرا ساکن گرداند
و جراحتها را نافع بود و اگر در شیافات کنند روشنایی چشم زیادت
گرداند صمغ الجوز حلتیت است و گفته شد صمغ الماء منا نیکوترین آن بود که
صافی باشد و مایل بسرخی بود و در غایت تیزی و تلخی باشد و مؤلف
گوید آنرا اشترازی اود و گویند و از خرو دشت اکار بخیزد و ...

[illegible]

دیگر بود و ملطف بود و جهت بادهای غلیظ که در معده و امعا بود سود
مند است و بلغمی که در معده بود لطیف گرداند و یکبار اندر و در قی گویند
مانند حلتیت بود و مؤلف گوید جهت درد دندان نیم درم نافع بود اگر
سبب آن باد بود صمغ الغار گرم است در سوم و خشک در دوم بادها را
بشکند و ورمهای صلب بگدازاند و در ریش چشم را نافع بود و چون بر آن
افشانند و خنازیر که در حلق و شیب بغل بود بگدازاند و چون داغها را
وی سعوط کنند و بدل آن دو وزن آن حلتیت است صمغ الحنطی سرد و تر
بود تشنگی ساکن کند و شکم ببندد و نافع بود جهت صفرا صمغ الجوز
کهربا است و گفته شود بعون الله تعالی صمغ الطرثوث است و گفته
شد در الف صمغ القتاد کتیرا است و گفته شود صمغ الناب البری
ثافسیا است و گفته شد صمغ الکمثری گویند نیکوترین صمغ امرود
آن بود که از درخت کهن گیرند طبیعت آن گرم و تر بود درد شش و ریش
آنرا سودمند بود و مستعمل از وی دو مثقال بود و گویند مضر بود ببرز
و مصلح آن کلادی بود صمغ البطم علک البطم گویند بپارسی بنا ستگوید
و بشیرازی کند طبیعت آن گرم بود و محلل و ملطف بود و در تنقیه
و منفعت نزدیک بود بمصطکی صمغ السرو گرم و خشک بود و در قوت ما
صمغ سداب بود و صمغ صنوبر چون بر آن سعوط کنند رطوبات دماغ
پاک گرداند و چون بر ریشها سوا افشانند پاک کند و زایل کند و جمیع
ریشها را همین تاثیر کند صمغ الصنوبر راتینج است و گفته شد صمغ
الرشف کنکرزد نخوانند و بشیرازی کنگری و آن تراب الق بود و در کنکر

الروحي

توت

نرد گفته شود بعون الله تعالی صمغ الزیتون اصطوکات و گفته شد
وصمغ برتی وی از ادویه قتاله بود و چون در چشم کشند شبکوری و ناخنه
چشم زایل کند و بول و حیض براند و چون بر دندان خورده نهند درد
ساکن کند و جرب دبی شده را سودمند بود و بچه بیندازد و بدل آن عصاره
طراثیث بود و گویند بدل آن شونیز است صمغ البلاط صاحب جامع گوید یونانیان
کثیرو قلا خوانند و معنی آن بپارسی یعنی آنست ساخته و آن چیز است
که از ادخام و سنگ میسازند و صاحب منهاج گوید معجونی بود مرکب
آنچه مرکب بود از صبر و مر و خون سیاوشان و علک و انزروت و صمغ عربی
بسرشتند و بر دیواری کبیج سفید کرده بالشتند بر شتند تا خشک شود
و هر چند کهنه تر گردد بهتر باشد و وی مجفف بود جراحتها را نافع بود
و منع خون و یم بکند و ریشهای تر با صلاح آورد صندل ابیض نیکوترین
آن مقاصری بود زرد رنگ و طبیعت آن سرد بود در سوم و خشک بود در
دوم و صاحب منهاج گوید سرد بود در آخر دوم و خشک بود در سوم درد
سر و خفقانی که عارض شود از ابتدای حارّه و حکوکم و محرورین را
را بغایت مفید بود و ضعف معده را سود دهد و چون با آب سیب
کنند و بگلاب و اندکی کافور بسرشند و بر پیشانی طلا کنند درد سر که از
گرمی بود ساکن گرداند و چون در حمام آنرا با نوره در خود مالند بوی آن
زایل کند و چون با آب عنب الثعلب یا با آب حی العالم یا با آب خرفه یا ماء الطحلب
بسرشند و بر نقرس گرم طلا کنند سودمند بود و بر ورم گرم [illegible]
و مفرح و مقوی قلب بود و چون بمحکوک سازند [illegible]

در خفقان

در نقرس

بپا کرده و مجنان که از دارطینی و اگر خلط گشت با ادویه جهت تقویت معده
وحکمس [illegible] بود و مضر بود [illegible] آن جلاب نبات
و بدل آن اشنان است صندل احمر ابن مولف گوید درخت صندل را
بود مانند [illegible] و آنچه بد این ضعیف آورده که بهترین صندل
مقاصری بود زرد رنگ هم چنین است که صندل مقاصری زرد بود
و گران وزن و چرب و نرم بود و بو دادن و خوشبوی و بعد از مقاصری
جوری و آن پاره‌های بزرگ ستبر بود و سفید باشد که بر جوی آمیخته
بود و بو دادن درشت بود و بعد از جوری و افواقی و این با
ریک تر بود و سرخ و سفید باشد و این بدترین انواع صندل است و
و افواقی بدتر صندل سرخ بود که آنرا بوی نبود و از اعتنی گویند
را زرد طلا بکار دارند و سرد و خشک است در دوم و گویند سردتر از سفید
بود و گویند سفید سردتر بود از سرخ لیکن سرخ خشکتر بود از سفید
و محلل اورام بود و منع ماده بکند و بر جبهه طلا کردن نافع بود درد
سر را عظیم مناسب بود و شریف گوید چون سحق کنند و با روغن زنبق
بیامیزند و بر اعضا مالند تب رد از وی زایل شود و هم گوید صندل
سرخ بغایت سرد تر از همه صندلها بود و بدل وی فوفل است صنوبر
بشیرازی کاج خوانند و صفت حب آن در حا گفته شد و بیان
اجزای وی گفته شود در پوست بیخ وی قبضی یعنی صغار قبضی قوی
تمام باشد بیخ را نافع بود چون بروی نهند مانند ضماد بغایت مفید
بود و چون بیاشامند شکم ببندد و اگر دود کنند [illegible]

در صداع علاج جید

بغایت سودمند بود و وی معتدل بود در گرمی و سردی و گویند گرم است
در دوم و خشک در سوم و گویند در اول و ورق آن تر تر از لحای وی
بود و جراحتها را نیکو بود و غرغره بطبیخ پوست صنوبر کردن بلغم را جذب
کند و بیرون آورد و دخان وی سودمند بود جهت کسی که در دم وی سستی
خاص بود و هم علق و رحمی که باشد زایل کند و قشور ورق وی چون
باشامند درد جگر و ریش سینه را نافع بود و کوهی سبک تر و سخت تر
صنوبر و آن بقوت ذرابیح بود و قشور هر دو صنوبر چون زنان
در زیر خود دود کنند بچه و مشیمه بیرون آورند و ورق وی چون بکوبند
و ضماد کنند بر ورمهای گرم درد ساکن کند و جراحتهای تازه که خون
از وی روانه بود سودمند بود و چون با سرکه بپزند و بر دندان ضماد
کنند درد ببرد و چون با آب یا با ماء العسل باشامند یک مثقال دوا
بود جهت کسی که در جگر وی علق بود و همچنین پوست و ورق وی
چون بیاشامند همین عمل کند و چون چوب وی بکنند و با دهانه
کوچک کنند و با سرکه بپزند و طبیخ وی در دهن نگاه دارد صاحب درد دندان
را نافع بود و اگر بسوزانند و دخان وی بگیرند و با مداد بغایت
خوب بود و اگر در داروهای چشم کشد موی چشم را نیکو گرداند و آب دفتی
بازدارد و شریف گوید که صنوبر کبار کدام حلمونی است چون بکوبند
و با عسل بسرشند و هر بامداد سه درم بخورند از فالج خلاص یابد و چون
و چون بپزند با آب و اعضای کسی که زحمت کشیده باشد بدان نافع بود
و بهلاک نزدیکست صنادلبات و گفته شد صین و نکو اسمی بنیاست

فی وجع اسنان

علاج فی الفالج

صمغی که از طرف یمن میاورند و بلون سرخ بود بدین اسم خوانند و در جراحتها استعمال کنند
و قطع اسهال بکند و از این صمغ بشکل حصص قرص ها باشد و آنرا بول الابل خوانند
و جراحتهای خبیث را باصلاح آورد صوف الارض فراسیون است و گفته شود
بعون الله تعالی صوف بپارسی پشم خوانند طبیعت آن گرم و خشک بود بهترین
آن نرم بود و سوخته وی خشک بود در سوم و مجفف بود و صفت سوختن
وی مانند ابریشم بود و بگیرند دیگی آهنین یا کوزه نو و کوزه بهتر بود و پشم را
بشویند و بشانه زنند و در دیگ نهند و طبقی بر سر آن نهند و بر سر آتش نهند
و باید که طبق را سوراخی بود تا آن زمان که سوخته گردد در ریشها را نافع بود و
گوشت تازه که در ریشها بود بخورد و پشم ناسوخته که چرکن باشد چون با آب
و سرکه تر کنند یا بشراب و ضماد کنند بر جراحتهای چرکن موافق بود و بجای
که ضربی زده باشند یا استخوانی شکسته بود همچنین و چون با سرکه و روغن گل
تر کنند صداع و درد چشم و مجموع اعضا را نافع بود بر آن ضماد کردن و شریف
گوید که خرقه صوف چون تر کردن و زنان بند [illegible] برایشان کار کنند هیچ
زحمت نرسد و چون پشم زده پاک کنند میان انگشتان دست و پای که شق کرده
باشد شقاق آن زایل کند و باید که یک شبانروز رها کند پس بیرون آورند و دیگر
بار مکرر کند تا زود زایل شود و رازی گوید چون بپوشند صوفی که گوشت آن گرگ
خورده باشد حکه در بدن آنکس پیدا گردد و دیسقوریدس گوید سیاهی پشم در گردن
گاوی تند بسته [illegible] کرده و علاج شود صوطیه نوعی از سلق زده است
وصفت سلق در باب سین گفته شود بعون الله تعالی باب الضاد
ضال ثمر السدر خوانند بپارسی کنار گویند و در سین گفته شود بعون

فی [illegible] الحکمه

الله تعالی **ضبع عرجا** حیوانیست مانند گرگ و چون براه رود لنگ نماید و آن بی
اینست که او را ضبع عرجا خوانند اندر پارسی کفتار گویند گوشت وی گرم و خشک
بود در دوم مانند گوشت سگ و چون آدمی را در دست حنظل بود کفتار از وی بگریزد
و چون یک دندان وی با خود دارند سگ بانگ نکند بانگ تند و چون موسیان
خون وی بجنبند سود دارد و چون زهرهٔ وی بگیرند با بجندان روغن الحوان و در کف
مسین کند و سه روز نهاکت و بعد از آن طلا کند بر چشم که اندر داشته باشد
سپیدی و یا سفیدی زایل کند و داشتن و هرچه بکبان روغن کهن کردد بیه باشد
و چون زهرهٔ وی با پیه شیر بر روی طلا کند کلف برد و لون را صافی کرداند و چون
زهرهٔ وی تنها در چشم کشند تیزی وی زیادت کند و اگر طبخ وی با اشت و حقود با آب بجنند
باشند و در آن نشینند مفاصل را نیکو بود و نقرس زایل کند و بادهای غلیظ ببرد و جمیع
علتهای مفاصل را سودمند بود و پوست وی چون بر شکم زن حامله بندند بچه نگاه
دارد و اگر از پوست وی کیلی سازند و بدان کیل تخم جهت زرع کرده بدیدا ید آن زرع
از همه آفتها ایمن باشد و اگر آن پوست در قدحی گیرند و آب بدان کشند و بکسی دهند که سگ
دیوانه وی را گزیده باشد بیاشامد هیچ زحمتی بوی نرسد و صاحب جامع گوید بیکما
مغزه است که پوست حوالی خلص وی چون ببسوزانند و با نیت سحق کرده مخنث
را در دبر نهند این صفت از وی زایل شود و صاحب جامع اللذات گوید اگر موی کفتار در حوالی
دبر مخنث وی بود بدین نوع که گفته شد استعمال کند ممن عمل کند و اگر از ضبع ماده
بود بجای نر بکوبند و سحق کشته با نیت و طلا کند بر دبر مردی که آن زحمت ناشته
باشد بیمار شود و این از خواص است و گویند کفتار بغای همه حیوانات بود و از این
جهت است که میگویند هر حیوان که بروی بگذرد البته بر پشت وی رود و در خواص حیوانات

علاج [illegible] الحواس

فی بیاض العین

فی المفاصل

فی الخروج العجیبه

فی لسع [illegible]

فی اسرار الحکمه و العجایب

او نقه اند که وی سالی نر بود و سالی ماده و جهت آنست که در شب و روز وی خطی باشد
که باندام نری و مادکی نر سیره باشد و چشم شکافته کردد و وی موافق خرگوش
بود و مخالف دیگر حیوانات و از عجایب خواص وی آنست که سگ که بر بالای بامی ایستاده
باشد در شب مهتاب و سایهٔ وی بر زمین افتاده باشد کفتار در شب سایهٔ وی
رود جلنجه سایه در پایه مستغرق باشد سگ خود را از بالای بام بیندازد و کفتار او را
بخورد و اگر زهرهٔ وی در جبینی کشند که موی نیارد بر کشیده باشند دیگر نروید
و کفتار در شب هیچ حیوانی با وی برنیاید و این مؤلف گوید او از نتایج گرگ و خوک
است چون بر آدمی ظفر یابد بنزاکند **ضب** عضایه است و عضایه گویند و آن نوعی
است بول بیابانی و سمان خوانند سرگین وی بر کلف و نمش طلا کرده زایل کند
و سفیدی که در چشم بود ببرد **ضجاج** بکسر ضاد اسم صمغ درختی است مانند درخت
بان و نبات وی در کوه قهوان بود که از زمین عمان باشد و آن صمغی سفید بود
که چون جامها بدان بشویند پاک کرداند جهت آن صابون و مردم سر را بدان شویند
و دانه بار آورد مانند تخم موند سیاه و نباتوا بکرد و ضجاج بفتح ضاد نام هم
درختیست که در دوام ویرا بوییند مانند خروع و قت و مانند آن **ضرو** درختی
در کوهستان یمن مانند درخت بلوط بزرگ لیکن از وی نیکوتر بود و ورق وی بسرخی
مایل بود و ثمر وی مانند خوشه بطم بود لیکن حب وی بزرگتر بود و ورق وی بکوبند
بپزند و صافی کنند و دیگر بر سر آتش منهند و بپزند تا قوت یابد اعفاد جهت خشونت
حلق و سینه و سرفه که از سردی بود و درد دهان و لثه و گویند که قلاع را تبرا کند
کند و حال و صمغ آن بی آورند بمکه بقوت مانند لادن بود و در بوییمای خوش
زنان بکار برند و خوشبوی بود طبعت آن گرم و خشک بود در سوم و گویند در

خ ا ی ب

فی علاج [illegible] العیون

فی علاج الصداع [illegible]

دوم

وتر بود در اول وگویند خشک است در اول و بعضی گویند گرم و ورق درخت ضرو است
وگویند گرم و ورق لطافی و پست یعنی پوست بیخ آن و بصری گوید صمغ ضرو معروف
بود بگرم و طبیعت آن گرم است در دوم و خشک است در اول محلل و جذاب بود
از عرق مدنی و اسحق بن سلیمان گوید که حب وی ریاح بلغمی را تحلیل دهد و رازی گوید
ضرو جهت دفع قلاع و استطلاق بطن بغایت نیکو بود و شریف گوید و عوض آن
از حب وی بیرون آید و با دهان بگیرد و مغص را ساکن کند آشامیدن و مالیدن
وی و محلل و مجفف بود و چون ورق وی با روغن بپزند و در گوش چکانند
درد آنرا ساکن گرداند و چون با آب بپزند و بطبیخ آن مضمضه کنند بن دندانها را محکم
گرداند و صلابت را زایل کند و چون ورق تازه وی بخایند بسوزانند تا خاکستر گردد
و بآب بپزند و صافی کنند و مقدار ربعی درم بیاشامند درد خاصره زایل کند
و تخم چوب وی جهت جراحتها نیکو بود و قطع خون رفتن بکند خاصه از جراحت
حقنه گویکان و اسحق بن عمران گوید بلخ و بعضی ضرو اشتلو بود و بعضی گویند
که ضرو درخت حب الخضرات و ابن مولف گوید آنچه بکه بجا آورند آنرا دبا الضرو
خوانند بوی دهان را بحال بنشاند چون دهان کنند ضرب صاحب منهاج
گوید عسل است و صاحب جامع الحول زنبق گوید که آن حیوانیست که بعضی همدان آنرا
شبهم خوانند و ابلقیطی میگوید که آن نوعی از قنفذ بزرگ است که خاری در اندرون دارد
و بیمی تنها نمانند و چون خواهد که بیندازد کرد گردد و چون راست شود تیر بیندازد
فگاه باشد که سه چهار تیر انداخته شود و اگر بر اعضای آدمی آید مجروح شود
گوشت وی گرم بود و خشک و وی مقدار سگی کوچک بود خوردن گوشت وی نقرس
را مفید بود و خون وی چون بر قدمین ضماد کنند نقرس زایل کند و چون در اندام مالند جرب

فی علاج نقرس

زایل کند و کلف را جلا دهد ضرع بهترین پستانها آن بود که از حیوانی جوان گیرند که گوشت
وی نیکو بود و در وی شیر بسیار بود طبیعت آن سرد و خشک بود و او را آکنده بگرم
با افاویه خورند تا زود از معده بگذرد و شریف گوید که زن شیر دار که شیر وی اندک
بود چون بخورد شیر وی زیادت گردد ضرم اسطوخودوس است و گفته شد
ضمع نباتیست دریایی که در ساحل دریا یابند و طبیعت آن گرم و خشک
بود چون با آب بپزند و در آن نشینند درد مفاصل را نافع بود و چون خشک بود
و بدان بخور کنند زکام زایل کند و خشک وی چون در حمام بدن را بوی بشویند
حکه و جرب تر را سود مند بود و ابن مولف گوید آن نباتیست که هر ستوری که از آن بخورد
هرگز فربه نشود ضرع الکلب اسمی بینات و نام درختی است که در کوهستان
مکه بود و آنرا از قوم خوانند و درخت آن بشکل درخت صبر بود لیکن وی مجموع
سفید بود ضرس العجوز خلخال است و گفته شد ضغابیس قثاء الصغار است
و گفته شود بعون الله تعالی و نباتی دیگر هست که ساق نبات وی مانند هلیون
بود و آنرا ضغبوس خوانند ضغبوس خضفات و گفته شد ضغابیر الجبل
گویند بر سیاوشان است و گفته شد ضفدع بپارسی غوک گویند و نوع
خوانند بپارسی بک گویند و بیونانی بطراخوس خوانند و گوشت آنچه نهری بود
چون با زیت و نمک بپزند گزندگی جانوران را نافع بود و بادزهر جذام و خوره
زهرها بود و مرقه وی چون بدان نوع بپزند و با موم و روغن گل و
روغن سوسن بیامیزند نیکو بود جهت مرضهای مزمن که آن از اثر ریشهای عارض شود
و بدانمعنی تنها گذشته باشد و چون بسوزانند و خاکستر وی بر موضعی که خون
روانه بود یا رعاف بدان باشد خون بیستاند و چون با نفت ترپاسیدن بودا

علاج جیدی فی لسع الحشرات و سایر السموم

التغلب بالنشادر کنند وکویند خون نبات سبز بر موضع موی زیادت که در چشم بود
چکانند بعد از آنکه کنده باشند دیکر نروید وچون با آب وسرکه بپزند و بدان
مضمضه کنند درد دندان را نافع بود وچون وی را مضوغ کنند و بر کرم خورده
نهند نافع بود وچون بر دندانی که درد کند نهند بیفتد وبوی وی کشنده بود
وچون چهارپایان در میان علف وی را بخورند دندانهای ایشان بیفتد و
کوشت وی کرم کند جانوران را نافع بود ودر خواص آورده اند که زبان وی
چون بر ناف خفته نهند هر چه کرده باشد بکوید بی آنکه وی را خبر بود وخون
وی با خایه مور وقدری نوشادر چون بر موضعی که موی سترده باشند نهند
دیکر موی نروید واکر موی برکشیده باشند همچنین بود واسحق کوید شخصی را
شاخی [illegible] که در روی است مانده بود مدتی دراز وعلاج وی بسیار کرده بودند
وهیچ فایده نکرده بود ضفدعی را پوست از وی باز کردند وبر موضع جراحت و
بر لحم آن نهادند یکشبانروز پیکان بیرون آمد از موضع جراحت زیرا که قوت
جاذبه وی در غایت بود وقلع دندان بی تشویش بواسطه این کند وخوردن وی
بعد از سموم سازد ورنگ تیره کرداند [illegible] احداث کند [illegible] ضعف
در احداث این صفات که کفته شد [illegible] بود یا [illegible] کردد [illegible]
بود وعلاج کسی که این خورده باشد [illegible] با آب کرم وعسل [illegible] وی
بالش کرد [illegible] در حمام [illegible] سکنجبین خورد واسفیداج [illegible]
وشراب [illegible] وی را نافع بود [illegible] نافع بود جهت استسقا وچون خاکستر [illegible]
دندانها وی [illegible] بیفتد واکر ضفدع [illegible] خورده باشد [illegible] شهوت طعام
بکند ولون را تباه کند وغثیان وقی آورد ودرد دل وورم شکم [illegible] پیدا کند

ذنب العقرب

وعلاج وی نزدیک بود بعلاج آنچه پیش از این کفته شد وکویند دل وی چون بیاویزند
بر کسی که تب غب داشته باشد نافع بود وابن مولف کوید اکر پیه وی بکدازند در زمستان
وبر اعضا مالند مار از ایشان بترسد **ضوع** حیوانیست وآن بادنجان است و کفته
شد **ضومران** صاحب جامع سهو کرده کفته که آن ضمیران است وقول صاحب منهاج
درین مقام معتبر است که کفته شد مثل است وانرا بهرامج کویند وکفته شود
بعون الله تعالی **ضیمران** ضمیران نیز کویند وآن شاهسفرم است بشیرازی وآن
سبز بود وصاحب جامع کوید فوتنج نهری است وسهو کرده است طبیعت وی کرم در اول
وکویند خشک بود در دوم کرم مزاج را نافع بود خاصه چون کلاب بر وی [illegible]
جایی که سوخته باشد طلا کنند نافع بود وقلاع را هم نیکو بود **باب
الطاء طالیسفر** یونانی دار کیسه خوانند وماقوسین کویند صاحب منهاج کوید
ورق زیتون هندیست وآن قشری هندیست وصاحب جامع اقوال بسیار آورده
است اول کفته که بسباسه است ودیکر از قول ابن جلجل کوید که لسان العصافیر است
ودیکر کفته که عرق درختی هندیست ودیکر کفته که عروق درخت توت است که کرم ابریشم
برک وی میخورد واین اقوال خلافست وقول مجوسی آورده که ورق زیتون هندیست
واین موافق قول صاحب منهاج است وصاحب منهاج وصاحب تقویم تحقیق کرده اند
که چیست مولف کوید پوست زیتون هندیست باقی اقوال همه غیر قول تحقیق
است وآن پوستیست ستبرتر از دارچینی وسخت تر ومیل بسیاهی دارد وطعم آن
بغایت عفص بود واندک عطریتی دارد وجالینوس کوید در وی هیچ کرمی
وسردی نبود وکویند خشک بود در سوم وابن عمران کوید کرم وخشک بود در دوم
ومجوسی کوید معتدل بود در کرمی وسردی وخشکی وی در دوم بود وانبرای [illegible]

خ رف الدم والبواسیر و سایره

وفرجه امعا و ترف دم و بواسیر و فالج و لقوه نافع بود و شربتی از وی یک مثقال بود
و چون بسرکه بپزند و بدان مضمضه کنند درد دندان را و قلاع سفید را زایل کند و گویند
مضر بود بشش و مصلح وی عسل بود و بعید نیست که نیک طالیفون چهار دانگ
وزن آن کون بود و نیم وزن آن سنبل و نیم وزن آن سادج و گویند بدل اقاقیا بهمان
بود مساوی وی **طالخ** ثمر آن از درخت است و گفته شد **طاووس** مرغیست
مشهور و شریف گوید بعد از سه سال تمام بیضه آورده باشد و هر یک سال یکبار
بچه بر آورد و این مولف گوید عمر طاوس بیست سال بود و در آن مدت بچند لون
بر آید و هر سال در وقت خزان پر بیندازد و در وقت بهار آورد و در خزان نیز
پر بیاورد و شیخ الرئیس گوید در مکانی که طاووس بود حشرات و هوام نبود

4 ذات الجنب

گوشت و بیضه او جهت بلغمیان بپزند و عرق آن بچون ذات الجنب را نافع بود
وجود بیضه وی بکیدن با آنجا و با آب و سداب و عسل بیامیزند درد معده و قولنج
را نافع بود و گوشت و بیضه وی مجامعت را قوت دهد و زهره وی چون با سرکه
بیامیزند کزیدگی جانوران را سودمند بود و جالینوس گوید گوشت وی صلب
تر از گوشت دیگران بود و دیر تر هضم شود و ابن ماسویه گوید طاووس
گوشت بد دارد و مزاج انسان را موافق نبود و صاحب جامع قول صاحب منهاج آورده
که نیکوترین آن جوان بود طبیعت آن گرم و خشک بود موافق معده بود که هاضمه
وی قوی بود و اصلاح آن بود که بعد از کشتن دو روز یا سه روز رها کنند و سنگی
در پای وی ببندند و بیاویزند و بعد از آن با سرکه بپزند و ابن زهر گوید که اطباء
ماتقدم ... که گوشت ایشان طیب بودی یک ساعت پیش از بختن کشته اند
و همچنان با پر او بیخته اند و این از بهر آن کرده اند که تا زود هضم شود و چون

م الحکمه الع

زمانی در نمک کشته باشد چنین که در آرد اندازند تا هضم آن نیکوتر بود ابن جان
است و رازی گوید طعامی که سمی دروی بود چون طاوس ببیند و قفص کنند و بار زنند
و گویند چون ببیند که سم دروی بود باطل کند و اگر سوا انفع یاد دارد و ابن زهر گوید
اگر بمقدار زهره وی با سکنجبین و آب گرم بیاشامند شفا یابد و اگر خون وی با
انزروت و نمک بیامیزند و بر پیشانی ابر نهند که ترسند که موی شود تا آنجا
زایل کند هم کهن وی بر ثاآلیل طلا کردن زایل کند و اگر استخوان وی سوخته
و سحق کنند و بر کلف طلا کنند نافع بود و اگر بر برص مالند لون آن را نیکو دارد
طایطقه ماهو بیان است و گفته شود بعون الله تعالی **طاریقه** در ذات
و گفته شد **طالیقون** علی بن محمد گوید که طالیقون نحاسی بود بحکمت کرده
باشند تو بال نحاسی که در کیه گاو خوبا بینه باشند و مرجان که آن در آب
ایشان خوبا بینه باشند بر دروی سمیتی بود و حرّتی تمام و دیگری
که آن مس زردی بود و فرق میان وی و انواع مس زردی بود و چون آن آتش
بیرون آورند و بیک زدن تند دروی پیدا شود و زود کرد و شکسته
نگردد تا سرد شود و در کتاب احجار گفته طالیقون از جنس نحاس است
غیر آنکه او را با ادویه گرم مدبر کنند تا سمیت دروی پیدا شود اگر از طالیقون
منقاشی بسازند و موی زیادت که در چشم بود بکنند دیگر نروید خاصه چون

ز الحوص الع

مکوی کنند و اگر کسی لقوه داشته باشد در خانه تاریک رود که قطعا
روشنی در وی نبود و آیینه از وی در برابر روی خود دارد و بیان آسمان کند
این مرض از وی زایل شود و اگر طالیقون با آتش سرخ کنند و در آب فرو برند و هیچ
چهار بار که در آب سرد کنند و اگر قلیی از وی با تند در آب فرو برند ممکن نبود

کم بهای او از وی خلاص یابد و طبری گوید که طالیقون نحاس مدبر بود بتوبال الحدید
و اگر بخورد در زمان ریختن مرتفع شود هیئت در موضع سبک در بوتکا و خوب باشد و یولف
گوید اکسیریان طالیقون را مس وسعت گویند و گویند که دکان مس مجرو بود **طباشیر**
نیکوترین آن سفید سبک بود که زود خرد شود و طبیعت آن سرد و خشک
بود در سیوم و گویند در دوم و خشک است در درجهٔ سیوم و شیخ
الرئیس گوید مرکب القوی بود مانند گل و در وی قبض بود قوت معده بود
و قلاع را نافع و سوختگی آتش را سود دهد و شکم ببندد و تبهای حاده
و تشنگی را سود دهد و قی که از مرهٔ صفرا بود باز دارد و گرمی جگر بنشاند
و جهت ریشها و بثرها و قلاع که در دهان کودکان بود سودمند است
و چون تنها یا با ورق گل سرخ بدان بپاشند و دمن نه محترق را التحام کرد اما
تنها سنون نکرده و ابن مولف گوید که در شهر هند قصبهای بود از بود و ... هوای
سخت آید و قصب را بر هم ساید و آتش از آن پیدا شود و در قصبها افتد
سوخته گردد حق آن طباشیر بود و ماست که چند قرینش سوزد و طلا
بواسیر را نافع بود و ورم چشم گرم و قوت دل بدهد و خفقان که از گرمی
بود ساکن کند و توحش و غم را نافع بود مفرح و مقوی قلب بود و تری که
از معده نشف کند و ضعف معده و التهاب آن و منع خلفه صفراوی بکند
و تشنگی بنشاند و غثی و کرب را نافع بود و قوت اعضایی که از حرارت ضعیف
شده باشد بدهد و سیوم زلچ را با زعفران خلط کنند و بدهند بغایت
مفرح و مقوی قلب وی بود و گویند خوردن وی باه را مضر بود و لعن
گوید مضر بود و مصلح وی گلاب بود و گویند مصطکی و انیسون و برگ آن

فی احراق النار

فی علاج اسنان

فی علاج بواسیر

فی قوت القلب

عصاره الحنة البقولات و گویند بدل آن بوزن آن مغز تخم خیار زه و چهار
وزن آن بزر قطونا بود و گویند بدل آن کاغذ مصری بود سوخته و گویند
بوزن آن تخم کاسنی و نیم وزن آن صندلات **طباد** نوعی از انجیر سرخ بزرگ
بود **طباق** گویند عرغافنا است لیکن اکثر بر آنند که غافنا است و در عین
گفته شود بعون الله تعالی **طبقا** نوعی از گندم است اما باریکتر بود
و خشن یک بالای مرد بود و در سر سنبلها کارند و آن را گل خوانند و مزاج
وی مانند مزاج گندم بود لیکن نفاخ بود و نان وی چون گرم بود نیکو بود
و چون سرد شود بد باشد و دیر از معده بگذرد و اگر از آرد وی حسوی
سازند سینه را پاک گرداند و سرفه سخت را نافع بود و نفخ و قراقر پیدا کند و اگر کسی
اسب بخورد هیچ مضرت بوی نرسد چنانکه از گندم مضرت میرسد **طبرزد**
اسم تازی معربست و اصل آن تبرزد است از بهر آنکه صلب بود **طبیخ**
بطیخ است و گفته شد **طثج** مور کوچک بود و در نمل گفته شود ان شاء الله
تعالی **طحلب** خزو الضفادع است بپارسی جامه خواب بک خوانند طبیعت
آن سرد است در سیوم و گویند در دوم و گویند خون را ببندد و طلا کردن
بر ورمهای گرم و نقرس گرم و درد مفاصل گرم و حمره و چون در دنیت کهن ساید شد
عصب را نرم گرداند و اگر ضماد کنند بر فتق امعاء کودکان نافع بود **طحال**
نیکوترین سپرز آن بود که از حیوانی جوان فربه گیرند و شیخ الرئیس گوید
بهترین سپرزها سپرز خوک بود و مع ذلک کیموس وی بد بود و طبیعت آن
گرم و خشک بود و گویند سرد بود و در وی قبض بود و خون سوداوی از
وی متولد شود و دیر هضم شود بسبب عفوصتی که دارد و اولیتر آن بود که

نافع بود

بادروغن بسیار دونیه بپزند و برسر ریش شراب صافی [؟] بیاشامند یا سرکه
طحال شوکران است و گفته شد طخما وطنشیقون نیز گویند
قناویل آن قوی بود از بهر آنکه آن دوائیست که اهل روم بکار برند و بهن زهر
آلوده کنند و در جنگها بکار برند و حلتیت پادزهر وی بود طخشیقون
بطائیقیا است و گفته شد طرخمانی شعر الجن است و گفته شد طرسیخ
ماهی دریایی بود و بیونانی طریغلا خوانند و اهل اندلس مل گویند و ببقی
بیعس گویند ادمان خوردن وی شبکوری و تاریکی چشم آورد و چون بکا فند
و بر گزیدگی عقرب و عنکبوت نهند شفا یابد طرائیث طرثوث نیز گویند بپارسی
بل شیرین خوانند و آن سرخ و سفید بود و بهترین وی سفید بود طبیعت آن
سرد و خشک بود و قابض و رازی گوید سرد و خشک بود در سوم قطع
خون رفتن بکند از بینی و از مقعد و از جمیع اعضا و معده و شکم ببندد و قوت مفاصل
سست بدهد و معده و جگر را قوت دهد و چون با دوغ گاو بپزند یا شیر
بز تازه و بیاشامند استرخاء معده را مفید بود و مقدار ملغونانی شربتی
یک مثقال بود و اسحق گوید مضر بود بسپل و مصلح آن گلنار است و بدل آن
نیم وزن آن پوست تخم مرغ سوخته شسته و چهار دانگ وزن آن
قرصه وشق یک وزن آن عفص بود و دو دانگ آن صمغ عربی طراغودیغانی قوبخ
جبلی است و گفته شود بعون الله تعالی طرخون بپارسی ترخانی خوانند
بهترین وی بستانی تازه بود طبیعت آن گرم و خشک بود در وسط درجه
سیوم و گویند سرد است مجفف رطوبات بود و نفخ را تری بکند و قلع
ذائل بکند چون بخایند و زمانی یک در دهان نگاه دارند و چون بسیار خورند

داروی مسهل بخایند ادراک طعم دارو نکنند بسبب تخدیری که در وی است و معده
را قوت دهد و در حلق آورد و دشوار هضم شود و قاطع شهوت باه
بود و تشنگی آورد و مصلح وی کرفس بود و تمیمی گوید آب وی با آب دانه
در شراب کاوی کنند و بیاشامند منع آبله و حصبه بکند و بهترین انواع آن سپاهانی
هند و خراسان بود و خاصه آب طرخون این فعل میکند و منع علت [؟]
میکند طرفلی معنی آن بیونانی ذو ثلاثة اوراق بود و این اسم مشترک
بود بر حندقوقی و آن گفته شد و بر نبات خصی الثعلب و آن نیز گفته شد
و دیگر بر دوائی که مخصوص است باین اسم و آن حرماسح خوانند و بیونانی
نام بسیار دارد و بعضی ویرا اسواسین گویند و آن نباتیست که درازی آن یک
یک گز بود یا بیشتر و قضبان وی سیاه باریک بود مانند اذخر و در ابتدا
بوی سداب کند و در آخر بوی قیر الیهود دهد و تخم و ورق آن چون با آب بیاشامند
شوصه و عسر البول و ابتدا و استسقا و صرع و درد رحم نافع بود و حیض و بول
بر آند و باید که از تخم وی سه درم و از ورق وی چهار درم بخورند و بعضی
و چون با سکنجبین بیاشامند سودمند بود جهت گزیدگی جانوران و
گویند طبیخ نبات وی چون با بیخ وی بود و در موضع گزیدگی جانوران
تعریزند و درد ساکن کند و بعضی از مردمان در تب مثلثه سه ورق و
سه حبه از وی با شراب بیاشامند و در تب ربع چهار ورق و چهار حب
و بیاشامند زایل کند و بیخ وی با زاد و بیهای معلجین بود طرفا بپارسی
درخت گز گویند و آن انواع است یک نوع ثمر وی را گزمازج خوانند و آن
اثل است و ثمر ویرا حب الاثل خوانند و ثمرة الطرفا نیز گویند و طبیعت و

سرد و خشک بود و در وی قبض و تجفیف بود و ثمر وی ابتدا قابض بود و گرم نیز
گرم بود و طبیخ وی چون بطول کنند تبش بکند و چون ورق و بیخ و قضبان
وی با می که با شراب بپزند و بیاشامند نافع بود و در دندان اثر چون بدان مضمضه
کنند بغایت نافع بود و ورق وی بپزند و با شراب ممزوج کنند و بیاشامند
سپرز بگدازانند و موافق تلفی بود که رطوبات اندر هم ایشان روانه بود
و مدتی بران گذشته باشد چون در طبیخ آن نشیند نافع بود و خاکستر چوب
وی چون زن بچوید بر گیرد حبس حمل کند و چون بر ریشهای تر افشاند خشک
گرداند و ریشها که از سوختگی آتش بود و دخان وی زکام و حبه در او نافع
بود و ابن وافد گوید زنی بروی جذام ظاهر شد بعد از آن از طبیخ وی
با موی بجستند نوبت بیاشامید از وی آنا کرد اینچه و کوه بتجربه کردیم
نیز میکرد او بچنین صحت یافت و خوزی گوید چون دخان کنند و دم سرها را
مفید بود و بشره و دمها و رازی گوید بخور وی سه نوبت بواسیر را
زایل کند و خشک گرداند و شریف گوید چون بخور کنند در دهان کسی که علق
بحلق وی چسپیده بود بیفتد و ثمر وی گرم بکی تسکین آلام دندان بود
و ذیسقوریدوس گوید بدل ثمرة الطرفا در داروی چشم عفص بود طراغلو
دیس طرغلودیطس است و گفته شود بعون الله تعالی طراغیون
ثقیل است و گفته شد طرحشقوق و طرحشقوق نیز گویند
و آن هندبای بری بود و گفته شود ان شاء الله تعالی طریخ نوعی از ماهی
کوچک است که از طرف اذربیجان می آورند از طرف تبریز و ابن مولف
گوید آنرا از لجه دریای قلزم گیرند و در آنجا آنرا شاه ماهی خوانند بهترین

فی حرق النار و الجدری

وی آن بود که کهن گشته باشد و طبیعت آن گرم و خشک بود طبع را نرم کند
و اندکی از وی ملطف بود بیاد در دبهای بیع و وی مضر بود بسپرز مصلح معده
و مصلح وی روغن بسیار بود که در آن بریان سازند طراغیون نباتیست
که در جزیرة اقریطس روید و صمغ وی مانند صمغ عربی بود و گرم ورق
و صمغ وی در اول درجه سیوم بود سنگ گرده بریزاند و حیض براند و
درخت وی مانند درخت مصطکی بود طرفیلون سیسالیوم است و
گفته شد طرفوموفون طریفوقین گویند و مقلن و اوینا نیز گویند و آن
ثعوراست و گفته شد بعون الله تعالی طرپیله طرپقلن است و گفته شد
طروغلودوطس عصفور الشوک است و عصفور السباح نیز گویند و
مولف گوید آن مرغیست بمقدار گنجشک و در بال وی پری زرد بود و نقطهای
سیاه بر دنبال وی بود و بر لب آبها نشیند و دنبال وی دراز بود و
دایم در حرکت باشد و بشیرازی اوراد منک باکیک خوانند سنگ مثانه
بریزاند و ویرا اصغراغوز و طرغلودیس نیز گویند طرحاطیقون
نوعی از ریمه است طریفان نباتیست که در جبهاد روید و گل آن مانند گل
خشق بود زرد و کوه برکو شکل خار داشته بود و بشیرازی انکو خوانند
و آن قطم بری بود و گفته شود اگر طبیخ وی بر کسی که افعی دندان زده
کنند و اگر بر عضوی سلیم ریزند همان درد و زحمت پیدا کند که از گزیدن
افعی طغبل عدس مقشر است که با بلهر گشنیز باشند طلق کوکب الارض
خوانند و عرق العروس و بیونانی اسطولالی الکواکب و تفسیر آن بکوکب
الارض کرده‌اند گوید سه نوع است بحری و یمانی و اندلسی یمانی نیکوتر بود

و براق بود و هندی بشکل یمانی بود لیکن عمل وی نکند و اندلسی صحیفه وی سست بود
و غافقی گوید که آن نوعی چینی است که معروفست بعرق العروس و ارسطو گوید که خاصیت
طلق آنست که اگر بهاون یا با آهن و مطرقه و هر چیز که چیزها بدان توان کوفت بکوبند کوفته
نگردد مگر که بحجر الماس بشکند و قطعا وی را سحق توان کرد مگر وقتی که چند سنگ
کوچک با وی منضم سازند و در خرقه خشن یا صوف ببندند و در آب جیحان بنهند تا حجم
وی سوده شود و بگدازد و علی بن محمد گوید حل وی چنان کنند که در خرقه ببندند
با سنگی چند خرد و در آب نیم گرم اندازند و باهستگی می جنبانند تا حل شود و آنچه
بیرون آید بر آب از آن صافی کنند و در آفتاب بنهند تا خشک شود و این مولف
گوید این عمل را حلب خوانند چنانچه طلقی را که عمل بر آن کرده باشند طلق محلوب
خوانند و محلول و شیخ الرئیس گوید خوردن وی خطرناک بود و طبیعت وی
سرد است در اول و خشک در دوم قابض بود خون را ببندد با آب لسان الحمل و دم
تنین و ذکر و طلف اذین و مجموع گوشتی که سست بود در استرخا نافع بود و نفث
دم را با لسان الحمل باشامند نفع وی ظاهر شود و طلا کردن وی دوسنطاریا را نافع
بود و غافقی گوید نیکو بود جهت ریشهایی که در اعضای مجروح و مان پیدا گردد و زایل کند
صاحب منهاج از قول اسحق گوید که نیم مثقال از وی سنگ بریزاند و گویند مضر بود
ببیرز و مصلح وی کثیرا بود و وی سوخته نشود الا بحیله. **طلع** ابو حنیفه رضی الله
عنه فرماید که اول ثمر نخل طلع خوانند و قشر وی کفری و غیظ نیز خوانند و بعض
نیز گویند و آنچه در اندرون قشر بود و لبع خوانند بپارسی بهار خرما گویند طبیعت آن
سرد است در اول و خشک است در دوم و گویند قبض در وی محکم نیست نیز لکن وی
بود و یاقوتی گوید قوت نخل نر که بپارسی گش خرما خوانند باه را نافع بود و مجامع

دلیکو بود و قوت دهد و ابن ماسویه گوید خشکی وی غالب بود بر خشکی جمانه و سردی
وی ماسکه تمام بود دیر از معده بگذرد و شکم ببندد و بسیار خوردن در معده
پیدا کند و قولنج آورد و این تابع خاصیت وی است و مصلح وی صاحب منهاج گوید
شهد انجبات و رازی گوید طلع مقوی معده بود و خشک کننده وی و گرم
مزاج را سودمند بود و دفع مضرت دیر از معده گذشتن و تحلیل پیدا کردن نفخ
بزنجبیل مربی باید کرد یا بجوارشهای گرم و ابن ماسویه گوید اگر مسلوق خورند باید
با خردل و مری و زیت و فلفل و کرویا و سداب و کرفس و صعتر خورند و اگر خام
خورند با طعامهای چرب مانند مرغ فربه و مانند آن و بعد از آن شراب کهن
بر روی خورند **طلح** میوه ایست در طرف دریا که آنرا موز خوانند و در قدیم
گفته شود بعون الله تعالی **طلثیا** نوعی از صدف کوچک بود و اهل شام
آنرا طلین خوانند و اهل مصر دلینس و نمکسود کرده با نان خورند و در صدف
گفته شد **طلا** خمر است و گفته شد و بعضی گویند مثلث است و ابو سهل
گوید که نوعی از قطران است و مولف گوید آنچه محقق است و مشهور شراب
کهنه خوب را طلا خوانند **طلیم** سماق است و گفته شد **طمنا** خروع است
و گفته شد **طوادی** پیش است و گفته شد **طراطوتین** نوعی از کماذریوس است
و گفته شود بعون الله تعالی **طرط** قطا است و گفته شود **طولیدون** عنب
الثعلب است و گفته شود بعون الله **طرطمانیریس** حماض جبلی است و آن نوع از سلق
بری بود و در حماض گفته شد **طهف** غافقی گوید ذرت است و گویند طعام میت
که از ذرت سازند **طیلیافون** نوعی از حی العالم است و گفته شد جالینوس گوید
طبیعت آن گرم بود در اول و خشک بود در دوم تا سیوم جراحتهای عفن را

نافع بود و بر بهق و برص طلا کردن با سرکه نیکو بود و دیسقوریدوس گوید ورق وی چون
ضماد کنند بر برص و شش ساعت رها کنند نافع بود و باید که بعد از آن آید چو ضماد
کنند و چون بکوبند و باسی که در آفتاب بر جهت مالند و رها کنند تا خشک شود
زایل گرداند **طیبقی** طیفی نیز گویند و آن دادی است و گفته شد بعون الله **طیهوج**
بپارسی تیهو خوانند و بزبان اندلسی ذرکیس بهترین وی نر فربه بود که در زمان بهار
گیرند طبیعت وی معتدل بود حکم بیرند تا فقهان را بغایت مفید بود و شاید که
اصحاب ناقهان اکل وی کنند خصوصا اصحاب ریاضت و اولی آن بود که در ماست هر
بپزند و غذای وی غلیظ بود **طب العرب** اذخر است و گفته شد **طیطا** کراث بری
و گفته شود انشا الله تعالی **طینوث** حیوانیست مانند ذراریح لیکن کوچکتر بود
و کودتر و همان عمل ذراریح می کند و مولف گوید که وی را ابشیر ازی عروسک خوانند
و بدل آن ذراریح بود و گویند که حشره ایست در درخت صنوبر و از آن قوت
ذراریح بود **حنیا** نوشادر است و گفته شود **طین الحکمه** مجموع کلمها ضرب و محقق
بود **طین الحکمه** بپارسی گل حکمت خوانند و صنعت آن بسیار بود مولف گوید بهترین
آنست که یکی از گل نرم پاک چهار من و یک من و نیم پی و یک من کاغذ و یک من
نمک در آب کنند و بیست روز بگذارند تا حل شود بعد از آن گل در سرگین کنند و چهار یک
موی سر آدمی بقدر حب و چهار یک سرگین اسب نیکو بیخته و نیک بمالند
چندانکه بالنهایت بود بعد از آن عفص و عقده سهمه تا خشک شود و هم
زمانی که خواهند که استعمال کنند بکوبند و با آب صافی خمیر کنند و بکار دارند
و نوعی دیگر صاحب منهاج آورده یک جزو گل و یک جزو فحم کوفته و بیخته و یک جزو
نمک و یک جزو خطمی و موی جیه بپزند نیکو و بکار دارند **طین مختوم** گلی سرخ

ملات است بغایت نرم و از تل بحیره آیند و گویند در آن زمین قطعا هیچ نبات و حیز
نیست و سنگ نیز در آنجا نبود و قبری در آنجا هست و آن گل را مغره لمینه و مغره لمنی
و طین الکاهن خوانند از بهر آنکه زنی ساحره آن گل یافته است و خواتیم نیز گویند
و صورتها ارطامس بر آن بود ایستاده دیسقوریدوس گوید که گلیست از جزیره لمنوس
که چون بکوهی می سرشند و آن صورت بر آن می نهند و خواتیم الملک و ختم الملک
از بهر آن گویند که صورت ارطمس بر آن بود و اقوال بسیار آورده اند در گل
جالینوس گوید نیکوترین آن گل آن بود که از وی بوی شبت آید چون بیند و
در دهان کبی ننه بر زبان چسپد و مولف گوید امتحان وی چنان کنند که اول بر زبان
نهند اگر بچسبد دیگر بر زبان نهند تا یقین معلوم شود و بغایت املس بود و
براق و گویند آن زمین که گل مختوم از وی می آورند از زمین یونان بود و این
زمین کبی گرفته است و شیخ الرئیس گوید طبیعت وی معتدل بود در گرمی و سردی
مانند مزاج آدمی لیکن خشکی وی زیادت از تری بود و در وی رطوبتی فضلی که منع
بود بیوست باشد و در وی خاصیتی عجیب بود در تقویت دل و تفریح آن و تر
یاق مطلق بود و مقاومت با مجموع زهرها بکند و مولف گوید که زنی که
مثقال بدیک که از سموم قتالات خورده بود و دهنان قدری از طین
مختوم با شیر مادر بخورد وی دادند آغاز قی کردن کرد و مجموع بر آمد بعد از آن
قدری هم از این گل با شیر مادر بوی دادند دیگر قی کرد و یک دو مجلس نیز طبیعت
ملکر دانان زهر کشنده بفرمان خدای عز و جل خلاص یافت و بر مجموع ریشها اگر
خون از وی روان شود چون بر آن پاشند ببندد و حقنه کردن بدان
دوسنطاریا دی را نافع بود و مقدار ماخوذ از وی تا دو درم بود و جهت

در تقویت القلب و بادزهر مجموع سموم

علاج د جراحات

کنند که جانوران کشنده و افعی و سگ دیوانه باشد آب بیاشامند یا باسرکه طلا کنند
نافع بود و کسی که در ابتدا گزیده باشد یا ارنب بحری یا کل مجتمع بیاشامد در حال قی کند و دفع
سم آن بکند و صاحب القادر بنجیم عمل کند در دفع سموم و مسیح گوید سحق کرده بیاشامند
و نقیع وی در دهان دفع وبا بکند و اسحق گوید مضر بود بشش و مصلح وی گلاب بود
و بدل آن در قبض خون گل ربیعی بود یا گل ارمنی که چون بر کوهها سرشته باشند و گویند
بدل آن مغره است در قبض لیکن در تریاق بدل وی نیست **طین ادینی** کلیست سرخ رنگ
کبتیر که بمن اسحق بن عمران گوید سرخی است که بسیاهی زند و خوشبوی بود
و مذاق وی ترابی بود و بر زبان بچسبد طبیعت آن صاحب منهاج گوید سرد است
در اول و خشک بود در دوم و گویند سرد و خشک بود در اول بهترین وی در آن
که در وی رمل نبود و چون سحق کند و چون بر زبان نهند بچسبد خون را ببندد
و طاعون را خوردن و طلا کردن نافع بود و جراحتها و قلاع را مفید بود و [illegible]
سر بینه بود و از ان ضیق النفس پیدا شود هیچ دوایی به از وی نبود و مقدار
یک مثقال استعمال کردن و سل را مفید بود بسبب آنکه ریش و بر اخشک گرداند
و جهت تب وبای عظیم مفید بود بحسبا آنکه گویند که در زمین ارمن وقتی وبا
بود که چندان از ان بماندند و آن چند کس را چون تحقیق کردند همه این گل را
اندکی خورده بودند و این خاصیت از آنجا معلوم کردند و انجه آنست که اطبا [illegible]
فرمایند و اکثر بود بگلاب و آب سرد و شکستگی اسحق ان را بغایت مفید بود یا
طلا کردن و پوست و اسیر انه نقعه بیرون آورد و گویند مضر بود بجگر و مصلح
آن گلاب بود و اسحق بن عمران گوید بدل وی طین حجازی بود که در اندلس معروف
باشد و گویند بدل آن مغره است و بعضی گویند طین لاکی بود **طین رومی** مجفف و مقبض بود

فی الوبا

فی طاعون

فی ضیق النفس

فی الوبا

سرخ و ریمی که در جوف پیدا شود بکند و چون باب کاشنی طلا کنند و خونی که از چشم آید
باز دارد **طین شاموس** گل شاموس خوانند و کوکب بیاموس نیز خوانند بهترین وی سفید بود
سبک که بر زبان نیکو بچسبد مانند دبق و چون در آب نهند زود حل شود و آن بلادی است
از جزیره قبرس خیزد و وی خشک تر از طین مختوم بود و بر اغسل حاجت نبود در بستن
خون خاصیت وی مانند گل مختوم بود و بر ورم پستان طلا کردن نافع بود و در ابتدای
نقرس نیز نیکو بود و در نفث دم و قرحه امعا پیش از آنکه متعفن شده باشد حقنه کنند
با ماء العسل و بعد از آن با بسلان اللحل حقنه کردن نیکو بود و اگر با سرکه ممزوج با آب بیاشامند
نافع بود جهت ورمهای گرم خاصه که در ان عضو رطوبت بیشتر بود و سست
باشد مانند پستان و خصیتین و مجموع گوشتهای که سست باشد معروف بغدد
و قطع نفث و طمث دایم بکند چون با کلنار بری بخورند و چون با آب و روغن گل بمالند
بر خصیه و پستان که در وی کرم پیدا شده باشد در ایشان ساکن گرداند و قطع عرق
بکند و چون با شراب بیاشامند گزندگی جانوران و ادویه کشنده را بغایت مفید بود
طین قبرسی کلیست گلگون که چون در دست بمالند سرخی وی در دست بماند و چون
بشکنند در اندرون وی رگهای زرد بود و چون بر زبان نهند بچسبد بغایت چنانکه
جدا باز توان کرد از وی جهت مجموع حرارتها و ورمها طلا کردن و جهت شکستگی
اعضا و کوفتگی در زمان افتادن از جایی بلند طلا کردن نافع بود و مقدار ماخوذ از وی
پنج درم بود بعد تولا سحج و ریح امعا و اسهال کبدی را مفید بود و نفث دم و قرحه امعا
را آشامیدن و حقنه کردن مفید بود و جهت دفع ادویه قتاله چون یک درم از وی بیا
شامند نافع بود با آب سرد و مطبوخ و بدل آن گل مختوم بود **طین بحیره لیا** حجر الغار
خوانند و آن مانند رخام سفید بود صفایح بر صفایح و براق و خوشبوی بود

فی لسع عقرب و ساير سموم

و گویند از وی بوی کافور آید چون تازه بود دیسقوریدوس گوید آن دو نوع بود یکی
سفید و دیگری فرفیری و دوم بود و جالینوس گوید قوت وی مرکب بود و در وی تبرید
و تحلیل بود و از بهر آنست که چون مغسول کنند جزو محلل از وی بیرون شود و طبیعت وی
سرد و خشک کرده چون با قدری سرکه و آب طلا کنند بر سوختگی آتش نافع بود و گرم جایی
بود بسیار دفعی دارد چون با سرکه طلا کنند بر مجموع ورمهای گرم و ورم معده را بغایت
مفید بود و ریشهای بد را چون بسوزانند و غسل کنند و استعمال کنند زود بصلاح آورد
و مولف گوید در کوهستان یزد می باشد و زنان جهت جلای روی استعمال می کنند و روی
را پاک می گردانند و ابن سمجون گوید بدل آن طین مصری است و ابن حسان گوید اهل بصره طین
قیمولیا را الطین الحر خوانند و اصناف وی بسیار بود ارمنی و اندلسی و سجلماسی بهترین وی
ارمنی بود بعد از ان سجلماسی و دیگر اندلسی و وی بغایت سفید بود و جرم وی صلب است
و زود شکسته نگردد و در آب حل نشود تا زمان بلند و چون حل شود در وی لزوجتی
بود و اما اندلسی دو نوع بود یکی سفید و دیگری سیاه و آنچه بغایت سفید بود مصطکی
استعمال کنند و آنچه سیاه بود بد باشد و تصرف در ان نتوان کرد و محمد بن عبدون
گوید طین الحر طین علک خالص است از سنگ و رمل و علی بن محمد گوید طین الحر خالص از
رمل بود و مولف گوید گلی هست در یزد یکی شیرازی و شیرازی گل گرجی خوانند و در طبس
نزدیک بوی بود و آن را نیز هم بدین نام خوانند و گلی بغایت سبز رنگ است و بوی بد
بادام آن را دخان کنند و بهر خوردن لون را سرخ گردانند و طعم آن خوش بود و بر زبان نیکو
گیر چون نه و علی بن زین گوید طین الحر سرد و خشک بود باعتدال نیکو بود جهت محجمه جای
و اگر با سرکه کنند که نبود طلا کنند ورم دماغ کند **طین نارسی** بهترین وی سرخ بود
و شیرازی و بر گل سرشوی خوانند و طبیعت آن سرد و خشک بود در دوم [illegible]

فی احراق النار

بر چون در ... که مضر بود بشش و مصلح وی آب ...
طین الصغر طین الصنم خوانند و آن مصری ...
آید و رنگ آن زردی تیره رنگ بود و در آنجا دهانان اندک بر این گل مهر و نقش
و این طلسم کسی نتوانستی خواند و هیچ کس غیر از ایشان ندانند و اگر کسی دیگری بداند از طلسم
بشناسند و آن عزیز بود و طبیعت وی سرد و خشک بود بر ورمهای گرم طلا کردن
نافع بود و خوردن خون رفتن باز دارد و در بستن خون از همه گلها بقوت تر بود
و فاضل تر **طین الحر** در طین قیمولیا گفته شد **طین بلد المصطکی** طین جزیره
مصطکی را طین حیا خوانند و جیوش نیز گویند دیسقوریدوس گوید نیکوترین
آن سفیدی خاکستری رنگ بود و این گل رقیق بود صفایح ها داشته باشد و با اشکال
مختلف بود چون در حمام خود را بدان بشویند روی و مجموع اندام را جلا دهد و فاضل
ترین ادویه بود که جهت ریشها که از سوختگی بود طلا کنند و بکار دارند **طین
اقریطی** ضعیف ترین طینها بود که یاد کرده شد و مضعف حواس بود لیکن ریشهای
چشم را نافع بود و چون نرن آبستن از خود بیاویزند بچه نگاه دارد و جلا دهنده بود
تعبیه الدنع **طین کرمی** بیونانی اساطیل خوانند و معنی این اسم کرمی بود و بعضی
تی یافیطس خوانند و این اسم مشتق از قومان بود و معنی آن دوا بود و این گل از
مدینه سلوقیا نابلاد سوریا بود و نیکوترین آن سیاهی بود مانند فحم که از چوب
صنوبر کنند و آنچه خاکستری رنگ بود بد باشد جالینوس گوید بدان سبب وی را طین
کرمی خوانند که در زمان بهار در ابتدای آنکه درخت کرم ورق بیرون کند از این گل
بر درخت وی بمالند که ورق انگور بخورند و چشمهای آن و درخت تباه می شود
نگذارد دیسقوریدوس گوید قوت وی قابض و ملین و مبرد بود و تحلیل استعمال

کند وی مرهم برهانند وجالینوس گوید که جوهر وی تر بیک مخرج بود طین قبرسی ابلیس
خواست جالینوس گوید بطول دیدم بسیار دیدم که در اسکندریه طلا کردند نافع بود
و بر ورمهای کهن و دردهای مزمن و طحال سپر طلا کردن بغایت مفید بود طین خراسانی
طین مأکول خواسته است و آن گلی است که خام و بریان کرده خورند و بدان تنقل کنند و وی
نوعی از طین الحر بود و لون وی بغایت سفید بود ماننده اسفیداج و بیشتر از وی گل سفید
خواسته طبیعت وی سرد و خشک بود و گویند گرم بود بسبب شوری که دارد و تحت
فم معده ببندد و غثیان را نافع بود و منع قی بکند و تری معده زایل بکند و مقدار ما خود
از وی یک درم بود تا یک مثقال و زیادت از این مفسد مزاج بود و سده آورد و
سنگ در گرده پیدا کند و مصلح وی انیسون و تخم کرفس کم کرداند و ناخوردن
وی اولی بود از بهر آنکه فساد وی زیادت از صلاح بود و آب رفتن از دهان در وقت
خواب و شهوت گلیسه را بغایت نافع بود و غثیان و کرب و هیضه را سودمند بود
طین الصنم طین اصفرانست و گفته شد طین خراسانی طین نیشابوری است و گفته
شد طین الاحمر مغرات و در باب میم گفته شود صفت آن بعون الله تعالی باب
الظاء ظفر و ظفیره و فو بیخ بری است و گفته شود انشاء الله تعالی ظلف التجی
غرحلت است و در حا گفته شد ظلیم ذکر النعام است و در نون گفته شود
بعون الله تعالی ظلف المعز سم بز سر دو خشک بود در سوم داء الثعلب را نافع بود
چون خاکستر آن را با سرکه طلا کنند و اگر سحق کنند با شراب و بکر بندی مجموع با بود را
و صلابت مفاصل را نافع بود و اگر سحق کنند و با عسل طلا کنند بر مفاصل درد آن را ساکن کند
و قروح خبیثه را همین سیل و اگر بول کودکان بیرون و بر شکم ضماد کنند قولنج که از بلغم
لزج بود و ریاح نافع است و مسهل آب زرد بود ظلف الطیر سم وی که چون سوخته سحق

کرده با عسل سرشته شد و با آب بیاشامند نافع بود بول کردن کودکان در جامه خواب
و اگر در بخا نهند و دکتر مانی بکوبند و ظلف المعز را اگر بسوزانند و سحق کرده بدان یعنی
اعضایی که مزاج وی خشک بود افشاند نافع بود ظلم اسم تمر جوب دار است و
اهل عرب هیچ جوان و غیر آن ظیان یاسمین بری است و بربری این بیخ خوانند و بلغتی
دیگر بر دوقه و معنی آن عنبة الناب بود و نبات وی بیشتر در بیابانها بود و ایشانها
بود و ما بند بلاد بعضی بر بعضی پیچیده بود و گل وی یاسمین شکل بود که
و برگهای خار بود ما ستخار گل و بیشتر نبات وی با علیق بود و از وی حبها
توان کرد و بیخ وی سیاه و حدا نبود و در فعل مانند خربق سیاه بود بلکه کر
وی زیادت بود گرم و خشک بود در چهارم چون بر عضوی نهند بسوزاند در حال
مانند شیطرج و چون سحق کنند و با سرکه بر بهق سفید و سیاه طلا کنند زایل کند
لیکن باید که دیر رها نکند و چون ضماد کنند بر عرق النسا غوص کند و عضو ریش
کند و بغایت نافع بود و چون چهار دانگ درمی از وی با چندان سقمونیا
مثل ابندق دوانده محلل خلط سودا وی بر آنند و ربو و عسر النفس را نافع بود
و گل وی صداع سرد و بلغم غلیظ از سر دفع کند و چون ببویند و روغن گل وی
گرم و لطیف بود و محلل قوی بود سودمند بود جهت لقوه و فالج و عرق النسا
و رعشه و همه مرضهای سرد باب العین عاقرقرحا در دمشق عود
القرح خوانند و یونانی فیرثون و بشیرازی اکراهیه بن وی آن بود که تیز
و حریق بود و زبان را بغایت بسوزاند و فربه بود و غلیظ و چون بشکنند اندرون
وی سفید بود و آن بیخ طرخون رومی است و گویند حیلی طبیعت وی گرم و خشک
بود در سوم چون سحق کنند و با زیت بر بدن صح کنند عرق بر آرند و استرخا

اعصاب را که مزمن بود سود دهد و منع تولد کرم کند و بسیار مصفاة بکشایند و بلغم
کرد در معده بود زایل کند و چون در دندان کنی بنشاند درد دندان که از سردی بود ساکن کند
و چون با سرکه بپزند و بدان مضمضه کنند سود مند بود جهت درد دندان و خاییدن
وی بلغم بر آید و مواد اعضا بیرون که سردی بر وی غلبه کرده باشد و حس آن باطل
باشد و مفلوج گشته بود و مصروع را بغایت نافع بود و چون با عسل معجون کنند
و لعوق کنند بلغم معده بکشایند و مجامعت بهر آید درد احشای سرد و ترود منفی
گوید گرم و خشک بود در چهارم و اسحق بن عمران گوید چون با سرکه بپزند و بدان
مضمضه کنند ورم ملاذه و استرخاء زبان که سبب آن بلغم بود سودمند بود
و ابو صلت گوید چون دو درم از وی بیاشامند مسهل بلغم بود و شریف گوید روغن
وی لقوه و فالج و استرخا را بغایت مفید بود و چون با عسل معجون سازند
و در قضیب مالند بعد از مجامعت قوت باه بدهد و غافقی گوید چون با عسل بکوبند و
بسرشند و بلیسند صرع را نافع بود و اسحق گوید مضر بود بحشش و مصلح وی
مویز بود و بدل آن در عزغره فو بیخ است و در بیماریهای معده راسن و
گویند بدل آن دار فلفل است و عمل عاقرشمعا شنجار است و گفته شد عاقی
گویند که نوعی از خرنوب است و غیر واقع عاقول حلج است و گفته شد عبب
و عبعبه نیز گویند و آن عنب الثعلب است و گفته شد عبهر نرگس است و گفته شود
بعون الله تعالی عتم زیتون کوهی است و گفته شد عجب حب النیل است
و گفته شد عجم الزبیب فضایر گویند بپارسی دانه مویز خوانند طبیعت وی سرد
و خشک است در اول و گویند در دوم شکم ببندد عدس بلسن خوانند و
بیونانی فاقس نفلخ بود و قوت وی مرکب بود از قبض و جلا و قوت وی بغایت

قابض بود و بهترین وی آن بود که سفید رنگ بود که زود پخته شود و چون در آب
کنند سیاه نشود طبیعت وی معتدل بود در گرمی و سردی و خشک بود در دوم
و گویند پوست وی گرم بود در اول و مقشر وی سرد بود در دوم و گویند معتدل
و خشک بود در سوم دیسقوریدوس گوید ادمان اکل وی کردن تاریکی چشم
آورد و با سویق بر نقرس ضماد کردن نافع بود و با اکلیل الملک و روغن گل و سفرجل
بر ورم گرم که در چشم بود و پیدا شود و ورم پستان چون ضماد کنند نافع بود
و جرم عدس شکم ببندد و آن آب که عدس در وی پخته باشند شکم براند و خناق
را سودمند بود و مولد خلط سودا وی بود عدس و خوابهای آشفته نماید و
خون را غلیظ گرداند و دیر هضم شود و معده را بد بود و مولد ریاح بود در
امعا و اعصاب و شش را بد بود و چون با هندبا یا لسان الحمل یا سلق
سیاه یا حب الآس یا قشر رمان یا ورق گل سرخ خشک یا ذغ ورد یا سبر بپزند
قوت قبض وی زیادت کرده و شکم ببندد و حدت دم ساکن کند و مقوی
معده بود و چون با عسل یا میزه رتیلهاء عمیق را با صلاح آورد و شیخ
الرئیس گوید خون را غلیظ کرداند و رها نکند که در عروق روانه گردد و خلطی سودا
وی وامراض سودا وی از وی حادث شود و بسیار خوردن وی جذام آورد
و ورمهای صلب و سرطانات و تاکید عدس باشد که چون زنند که سده در جگر
پیدا کند و مضر بود باصحاب عسر البول و منع ادرار بول و حیض بکند و بدترین
وی نمکسود بود و گویند که استسقا را نافع بود و صاحب جرجی و ورمهای
گرم چون با سرکه یا غوره بپزند و دفع مضرت وی آن بود که با گوشت بره فربه
بپزند یا بروغن گاو یا بروغن بادام و بدل وی طبیخ ماش بود عدس مر

بثیر آنرا بنو خلک گویند و آن نوعی از عدس بری بود و گرم بود بول و حیض
براند و مسهل دم بود و گویند که دروی تریاقیت هست و بدل وی فوتنج
نهری بود و گویند بدل آن نیم وزن آن دانه حنظل بود و دو وزن آن عدس
عدس الماء صاحب منهاج گوید سیاوشان است و صاحب جامع گوید طحلب
است و گفته شد و این مولف گوید آن سبزی بود که ماند دانه عدس که بر روی
آب ایستاده باشد عذبه کرمازج است و جرمازج گویند و گفته شد عرف
بلغت اهل جند قصب است و گفته شود بعون الله تعالی عرق الجبار در لجبار
گفته شد بعون الله عرعر سرو کوهی است کوچک و بزرگ بود و تیر از وی
آنرا اهل خواهند و گویند درخت وی گرم بود در سیوم و خشک بود در دو
ملطف و مسخن بود دخان کردن وی کنند کان نکرین نزد و نافع بود جهت اختناق
رحم و سده مکبا بید و بول و حیض براند و دفع کند یکی جانوران بکند عرار بهار
است و گفته شد عرطنیثا مستعمل از وی بیخ بود و آنرا اهل شام بهند خوانند
و اهل مشرق قلیقی و بعضی عنج گویند بتیراری چوبک اشنان گویند هد
آذربو گفته شد و ببلاد نناوبنطیلا است و بذر آن و فوتنج و دانا بیخ
بود بذر آن عروق الصفر عروق الزعفران و عروق الصباغین نیز گویند
و آن دو نوع بود کوچک و بزرگ بپارسی زرد چوبه گویند و بعجمی زرد چوبه گو
و بیماند ماهیزان است و گفته شود بعون الله تعالی و طبیعت دارد گرم
و خشک بود تا سیوم و گویند در دوم دروی جلایی قوی بود و خاییدن
وی درد دندان را نافع بود و عصاره وی روشنایی چشم تیز کند و سفیدی
ببرد و با شراب بسعید و انیسون آشامیدن یرقان را که از سدّه جگر بود نافع

فی علاج اختناق الرحم

فی بیاض العین

بود و اگر بکوبند و بر ریشها باشند خشک کند و در چشم کشیدن تقویت بصر
بدهد و بدل وی نیم وزن وی عاقرقرحا است عروق حمر نوره است و گفته
شود ان شاء الله تعالی عروق بیض مستعجل بود و گفته شود بعون الله تعالی
عروق الصباغین عروق الصفر است و گفته شد عرق الشجر علک
است و گفته شود ان شاء الله تعالی عرق الکافور زرنباد است و گفته
شد عرق یابس قلقوبنا است و گفته شود ان شاء الله تعالی عروق الاصف
بپارسی بیخ کبر خوانند بهترین وی باریک بود طبیعتا گرم و خشک بود
مسهل بلغم بود و مقوی معده بود و مقدار نیم مثقال از وی مستعمل بود
و مضر بود بمثانه و مصلح آن عسل بود عرن آن چیزیست که زیادت میشود
و ظاهر میگردد و تریک زانوی اسب و سمهای وی و عرب آنرا عظیم البتق
خوانند و دیسقوریدوس گوید چون بکوبند و سحق کنند و با سرکه بیاشامند صرع
زایل کند و مداوای گزیدن جانوران بود و نیم درم از وی چون بخور کنند
کسی را که تب ربع بود از وی زایل شود عرصم اسم بیخ است بادنجان بری را بعضی
اسم خوانند و بعضی حدق خوانند و گفته شد عروق حادم اصل السوسن است
و گفته شد عرم ماهی است که اهل مغرب آنرا مردین خوانند و بیونانی
سمادیس عرصف کافیطوس است و گفته شود بعون الله تعالی عرمض
نوعی از کنار است و آنرا کنار بر خوانند و بر بی دهد و خارها دارد
دارد مانند منقار مرغ و بعضی مانند قلابیج بود عرطب حک است و گفته
شد عرفج نوع ملون است و گفته شد عریز الکبیر قنطوریون غلیظ است
و گفته شود عریز الصغیر قنطوریون دقیق است و گفته شود بعون الله

فی الصرع

فی لسع حشرات

فی علاج تب ربع

عنب الثعلب لفا الکرم است و گفته شود ان شاء الله تعالی عسل لبنی میعه است و گفته
شود بعون الله تعالی عسل النحل بهترین وی آن بود که صادق الحلاوه بود و سفید
و خوشبوی و گویند فاضلترین عسل آن بود که بسرخی مایل بود و در بهار بود
و بعد از آن صیفی و کجستانی بود بد باشد و نوعی از عسل خریفی بود که چون
ببویند عطسه آورد و خوردن آن نشاید و گویند بوییدن آن غشی آورد و
عرق سرد و عقل زایل کند و خوردن وی البته عقل زایل کند و عرق سرد آورد
و علاج وی قی کند ابتدا آنکه ماهی نکسود و سداب چند نوبت خوردن باشد
تا معده پاک کند ابتدا از تفاح حر حل نزی بخورند و نوعی از عسل هست
که حکم وی حکم شوکران است و همان علامتها که از شوکران حادث شود
از وی حادث شود و علاج وی همچون علاج شوکران بود و عسل نیکو بود
طبیعت وی گرم و خشک بود در دوم دیسقوریدوس گوید بقوت جالیه
رطوبات از قعر بدن بکشد و منع عفونت بکند و چون با سبت تر بیامیزند
و برقی با ما الشدنا زایل کند و اگر با قسط بر کلف مالند زایل گرداند و چون
شفا با الشونیز بکند و اگر با نمک اندرانی سوده بیامیزند و نیم گرم در گوش
چکانند درد گوش و دوی آن زایل کند و چون بدان غرغره کنند با غرغره
ورم حلق و ورم عضله که در جانب زبان و حنک بود و لوزتین که بتیراری
آنرا گوشک خوانند و خناق بیخ را نافع بود و بول براند و چون گرم کرده
با روغن گل بیاشامند سوفر را موافق بود و گزیدن جانوران و زهرها را
هم مفید بود و کسی که افیون خورده باشد یا قطر چون لعوق کنند با بیاشامند
نافع بود و گزیدن سگ دیوانه را هم نافع بود و اگر با نمک بر سیاهی که

فی علاج الدوی

فی علاج ورم زبان

فی ورم لوزتین و خناق

فی علاج کلب الکلب

از خون بر اعضا پدید آمده باشد بمالند زایل کند و منصوری گوید اگر در معده صفرا بود
زود بوی مستحیل گردد و بلغم را دفع کند و پیران را و کسانی را که مزاج ایشان سرد بود نافع بود
و در تابستان مزاج گرم را بد بود و رازی گوید چون معالجه کنند دندان در تنقیه و جلا
و در گوشت رویانیدن لثه بهتر از وی نبود و چشم مرده را نگاه دارد و اگر بسیار
سازند دندانرا ضعیف کند و صحت آن نگاه دارد و شریف گوید چون با روغن گل بر
بنهای تمدد و مجموع بنهای بلغمی بمالند زایل گرداند و چون با ادویه خلط کنند
که در وی جلا بود چشم را روشن گرداند و قوت باصره بدهد و چون با آرد جو
بسرشند و بر سر و دمهایی که پخته بود بنهند بگشاید و حرکت آن بکند و چون با
طول یا کرسنه بسرشند گوشت بر جراحتهای عمیق برویاند و اگر حب محلب و بادام تلخ و
آرد جو با وی اضافت کنند و بر بدن طلا کنند عرق براند و چون با آب بیاشامند سینه را
از فضول کو بود پاک کرداند و مجامعت برانگیزد و بغایت مفلوج را نافع بود و چون کف
ناگرفته با آب بیاشامند شکم براند و چون ادویه بهق و برص با وی بسرشند جلای آن
زیادت گرداند و با آب آشامیدن روده را پاک کند و مطبوخ وی سموم را نافع بود و
خون نیک از وی متولد شود خاصه در زمستان و جوانان را مضر بود و کسی که مرار بر وی
غلبه کرده باشد و تشنگی و چون بسیار خورند تخمه آورد و مصلح آن رمان مز بود عسل
الطبرزد و القصب گرم و تر بود در اول و عسل قصب شکم براند و عسل طبرزد بتر و عسل
طبرزد بپارسی شیره نبات خوانند و از ان قصب الجدا اول انفع شکر گیرند عسل
البلاد منفعت آن در بلادر گفته شد و صنعت یک نوع گفته شد و الجامع گفته
شود یک نوع دیگر ماسد و عن کنم کبرند و خود و آنجنان باشد که شیشه را در گل
حکمت گیرند و بلادر در آن یکشند و دهان آن فراخ بود و لیف پاره بر سر شیشه نهند

علاج حفر و مرض الاسنان

علاج ادرام

فی السموم

ووازکونه بنهند و آتش بزیر آن برافروزند آهسته تا عسل از وی بیرون آید و بکار برند
و مطف کوید آنچه بی آتش کیرند بهتر بود دیکر در بلاد روبکا اندر هر دو دست را بکیرد کان
خاییده مالند و آن بلاد بدو دست و بکارد عسل وی اندر دست حاصل میکند آن مقدار که
خواهند و هر زمان که دست را پاک کنند دیگر باره کودکان خاییده در دست مالند و این
نوع بهترین آن نوعها است که گفته شد عَلَک داود او مالی است و گفته شد عُرْق
بزد الموات و گفته شد عُنْبَر صاحب منهاج گوید در حتی اعرابی عبایی بود و یکی از سوختها
بود و بمروی با جمیع خواص است و فقاح وی ماست فقاح دفلی بود و گویند نوعی از وی است
که اگر در سایه وی نشیند کشنده بود و طبیعت وی گرم بود در سوم و خشک بود در
چهارم و در وی قبضی بود باعتدال و لبن وی برقوبا و سعفه طلا کردن نافع بود و
با عسل جهت قلاع که در دهن کودکان حادث شود مفید بود و شکم براند و مضعف
احشا بود و لبن وی سه درم کشنده بود و سکر وی در سیمی گفته شد عَشَقَه نوعی
از للبلابات و گفته شد و مولف گوید از آن جهت عشقه خوانند که بهر درخت
که رسد بر وی پیچیده شود عُصَاب شیطرج است و گفته شد عَصَیْرَه بزبان
بغدادی و موصل خیری زرد است و گفته شد عُصْفُر به پارسی خسک خوانند و بلغت تازی
کلکافیشه و بنک زعفران نیز گویند و آن دو نوع است بری و بستانی طبیعت بستانی
گرم بود در اول و خشک در دوم و بری گرم و خشک است در سوم کلف را زایل
کند و با سرکه برقوبا مالیدن نیکو بود و ورمهای گرم و با عسل جهت قلاع که در دهن
بود زایل کرداند چون بدان به النخاصه بری وی و جالینوس گوید که وی زهره
الملحات عَصْبَه صاحب منهاج گوید حبّ ضرم است و گفته شد و صاحب جامع گوید
للبابت که یونانی فیرا قوس خوانند و گفته شد عصای راعی بطباط خوانند و

فی لسع الحشرات
فی حمیات

بر سیاه انداز و بشب بارد اکسته گویند و بلفظ دیگر سرخ مرد و آن دو نوع بود نرم
بهترین وی بستانی سرخ رنگ بود که بسیاهی زند و طبیعت آن سرد بود در درجه دوم و گویند
خشک بود در سوم و گویند تر است و وی قابض بود از این جهت است که منع خون
رفتن بکند و طبیعت بپذیرد برا اورام دموی و صفراوی ضماد کردن نافع بود و جراحتهای
تر را با صلاح آورد و عصاره وی چون در گوش چکانند کرم گوش بکشد و ریش از آن خشک
کرداند و اگر زن فرزجه از آن بجود بر گیرد قطع سیلان رحم از رحم بکند و چون آب وی را
بیاشامند نفث دم که از سینه بود نافع بود و تقطیر البول را سودمند بود از تعب آنکه
مدری قوی بود و قولنج را سود دهد و مقدار ماخوذ از وی ده درم بود و چون
با شراب بیاشامند سودمند بود که نفخ حاد در تب را دارد و چون پیش از آمدن
تب یک ساعت بیاشامند سودمند بود و تب دوار دارد و اسحق گوید مضر بود
بشش و مصلح وی صندل است و بدل آن گویند که عنب الثعلب است عَصَب
بیونانی نوارس گویند و گفته شود بعون الله تعالی عُصْفُور بپارسی گنجشک گویند
بهترین وی فربه بود و آنچه در خانها و برکتها بود و اولی آن بود که از وی
اجتناب نمایند زیرا که خونی بد از وی پیدا گردد و طبیعت وی گرم و خشک
بود در سوم گوشت وی صلب تر از گوشت دراج بود باه را زیادة کند
خاصه دماغ وی و ابن زهر گوید نافع بود جهت استرخا و فالج و لقوه و افلاج
استسقا و مباشرت زیادت کند و محرور مزاج را موافق نبود و اگر بخورند
باید که سکنجبین ترش بر سر آن خورند لیکن سرد مزاج را حاجت باصلاح آن نیست
و مضر بود برطوبت اصلی و مصلح صفراوی از وی بدید آید و اولی آن بود
با روغن بادام بریان کنند و چون با مری مطبخ کنند گوشتی که بود تر گرداند و

فی تقویة الباه
و الاستسقاء

اسود

باید که قطعا استخوان وی خورده نشود زیرا که بیح آورده بود عُصَّان ملیثا شیاف
ماميثا خوانند بهترین وی زرد رنگ بود و عمل بهیا مانا است که در نواحی موصل یمان
طبیعت وی سرد و خشک بود و ورمهای گرم را تحلیل دهد و گویی آن سبب آنند در
جنم کهی و بوی را نافع بود و صنعت وی چنان است که آب وی بگیرند و بآتش می
نشانند تا غلیظ شود بعد از آن شیاف سازند و بدل آن حضض بود یا پوست در
بندی عُصَارَة خشخاش افیون است و گفته شد عصارة المثک عصارة لیموس
است و رب السوس نیز خوانند و طبیعت آن معتدل بود در گرمی و تری و در وی اندک
قبضی بود خشونت قصبه شش را نافع بود و ریش مثانه و تشنگی قطع کند
و قوت ادویه حاده بشکند و بدل آن دو وزن آن اصل السوس بود عصارة لحیة التیس
اقاقیا است و گفته شد عصارة الغافت صنعت وی بگیرند غافت تر و بکوبند
و آب وی بگیرند و در آفتاب بنهند تا منعقد شود و بردارند و استعمال کنند
و در غایت تلخی بود بمانند صبر و طبیعت آن سرد و خشک بود و ملطف و مقطع
جرب کهنه را نافع بود چون با آب شاهتره و سکنجبین بیاشامند و تبهای کهنه
و درد جگر را سودمند بود و مقدار ماخوذ از وی تا یک مثقال شاید و گویند مضر
بود بانثیین و مصلح آن مصطکی بود و بدل آن سه وزن آن ورق سماق بود و گویند
وزن آن غافت بود عُصَارَة اللیف بهترین آن تازه بود و صنعت وی مانند
عصارة غافت است که گفته شد طبیعت آن سرد و خشک است در دوم شش را و
نفث دم و سحج را نافع بود و مقدار ماخوذ از وی یک مثقال بود و اگر ضماد کنند اعضای
مسترخی قوت آن بدهد و اسحق گوید مضر بود بگرده و مصلح آن ماء العسل و بدل آن اقاقیا
بود عصارة قثاء الحمار گرم بود در سوم و مغثی بود و قی آرد و تا بجز بی غثیان آورد که بجنبا

فی سحج بنفث الدم

الحمار

فی علاج اب [?]

کند و غشی و افتادن آورد و علاج وی قی کند و آنچه در علاج کسی که کژدم گزیده
باشد و صفت آن در قثاء الحمار گفته شود و بدل آن عصارة بخ سوقاوس بود
عصارة افسنتین صنعت آن مانند صنعت عصارة غافت است که گفته شد
و طبیعت آن گرم و خشک است مسخن و ملطف بود و مقبض تبهای کهنه را نافع
بود و سده جگر بگشاید و مقدار ماخوذ از وی تا یکدرم بود و مضر صفرا اندر معده
پاک کند و مصلح آن ریوند بود و گویند بدل وی سه وزن وی ورق آنست
عصارة الامبرباریس سرد بود و خشک حرارت جگر و معده و ورمهای آن نافع
بود و قوت سرد بدهد صنعت آن بگیرند زرشک تازه خوب رسیده و آب
وی بگیرند صافی کنند و بجوشانند تا غلیظ شود و اگر زرشک تر نبود خشک
وی را در آب خیسانند بعد از آن آب از وی بگیرند و صافی کنند و یا در آفتاب نهند
تا تمام شود و بدل آن دو وزن آن زرشک بود بی دانه عصارة الکرم گرم
بود در درجه دوم عصارة الرمان اسحق گوید گرم بود در دوم و این مولف
گوید که بغایت عجیب است و پوشیده نیست بر حنا و دندان عقل عصارة انار القفار
گرم بود در دوم عصارة بخور مریم گرم بود در دوم عصارة الورد التزب سرد بود در
سوم عصارة شقایق النعمان گرم بود در سوم عصارة البنج بدل آن عصارة عنب
است عصارة بیخ الجوز بدل آن مرزنجوش است عصارة الطرثوث سرد و خشک
بود و قابض و بدل آن عصارة قرظ است که آن اقاقیا بود عصفور الشوک
و عصفور الشیلج نیز گویند و آن طرو ملود قطرلت و گفته شد عُضْرُس
خطمی بری بود و گفته شد عضاه و عضانز گویند و آن ضبات و گفته شد
عَضَل بهترین گوشت مواشی بود عضله که آنرا بشیرازی مشکک خوانند و در

في الصرع والمفاصل

في نزف الدم والاسهال

علاج في حرق النار

هضم شود بواسطهٔ اعتدال رطوبت که عصب باوی آویخته است **عطل** شی
مران است وگفته شد **عنطب** قطن است وگفته شود **عطارد** سنبل رومی است
وگفته شد **عطشان** نباتیست که بیونانی دینا فوس گویند وگفته شد **عظام**
استخوان سوخته محلل ومجفف بود وگویند استخوان آدمی صرع را شفا دهد
وجالینوس گوید بسیاری از مردم باستخوان سوخته از صرع ووجع مفاصل
شفا یافته اند استخوان کهنه چون بسوزند سودمند بود جهت ریشهای که در اعضای
خشک مزاج بود بعلت ذکر وماسرا آن وشریف گوید چون استخوان پوسیده با مسکه
بپزند وطبیخ آن بر سر ریزند قطع رعاف بکند واستخوان پوسیدهٔ زیر یک کرده
دوا دهان بود چون بگلاب بسرشند وبر ریشها ضماد کنند نافع بود وچون سحق کرده
بماء الشعیر بسرشند وطلا کنند بر اثر آبله وغیر آن زایل کند وکعب تیس چون بسوزانند
وخاکستر آن با سکنجبین بیاشامند ودم سپرز بگدازاند وچون با عسل بیا
شامند باه برانگیزد واستخوان ران گاو چون بسوزانند وخاکستر آن با عصاره
عصی الراعی بیاشامند قطع نزف دم بکند واسهال نیز واگر استخوان مرده سحق
کنند وبخور صاحب تب دهند جهت تب نائبه نیکو بود وغافقی گوید خاکستر استخوان
چون با مسکه سحق کنند وبر سوختگی آتش ضماد کنند سودمند بود ودر خواص آورده
اند که کعب ابن عرس در حالتی که دست راست بود چون بیرون آورند وبرند آویز آن کنند
نشود ودر خواص ابن زهر آورده که دندان کودک چون اول بیفتد پیش از آنکه بر زمین
رسد در صحیفهٔ نقره گیرند وبرین آویزند منع آبستنی بکند واگر استخوان آدمی مرده
بر لب آویزند دردی که داشته باشد از وی زایل شود واگر بر صاحب تب ربع
آویزند نافع بود واگر چیره ناخن ده کانه بسوزانند وآن خاکستر بخورد کسی دهند

في اسرار الحكمة

في الصرع

في الخواص

بجفف والفت در دل آتش پیدا گردد واگر دندان آدمی واستخوان بال راست مرده
در شب سر خفته نهند مادام که نهاده باشد بیدار نشود واگر از دندان انبها که از
جانب راست منفک بود بگیرند وبر بازوی راست مرد بندند قوت مباشرت
زیادت گردد واگر دندان نیش روباه بر مصروع آویزند صرع از وی زایل شود
واگر دفن کنند کله سر آدمی مرده کهنه شده در برج کبوتر کبوتر زیادت گردد و
اگر استخوان پهلوی کفتار بر سر صاحب شقیقه آویزند نافع بود وراست بـ
راست وچپ بچپ وبجنبی ناب بر ناب وضرس بر ضرس وگویند در طرف بال
خروس دو استخوان هست که سوراخ دارد اگر از آن راست بر صاحب تب دایم
آویزند شفا یابد وهر دو استخوان چون بر ادمی یا بهایم آویزند منع تعب ومانکی
بکند ودیسقوریدوس گوید ناب سگ چون آدمی بگزد بعد از آن بگیرند و
در پارهٔ پوست ببندند وبر بازو ببندند ایمن باشند از سگ دیوانه ودر خواص ابن
زهر آورده که ناب سگ چون بر کسی بندند که در خواب سخن گوید دیگر نگوید واگر بر کودکی آویزند
دندان وی بی زحمت بیرون آید واگر بر صاحب یرقان بندند نافع بود وفی الجمله چون با خود دارند
سگ بر ایشان بانگ نزند **عظلم** درختی نیل است ومثل عصارهٔ وسمه خوانند
وکتم نیز خوانند وگفته شود بعون الله تعالی **عفص** بپارسی مازو گویند وبیونانی
قیقس خوانند بهترین وی سبز پر سوراخ بود وآنرا بقاقلیس خوانند وآن خوردهٔ بود
وآنچه رسیده بود سرخ رنگ وسست وبزرگ بود واین نوع ضعیف تر است وطریق
سوختن وی یا باتش بود یا با زیت بسوزانند تا سوخته گردد از بعض سیاهی وی تا خشک
نیکو بود وطبیعت وی سرد بود در دوم وگویند در اول وخشک بود در سیوم
وگویند در دوم وبغایت قابض بود وچون [illegible] بپزند وسحق کنند وملح کاه بپزند

في الاسهال

في علاج اسنان

في منع الدم

في تقويت القلب والخفقان

في اجتناب الغضب ومنع الدم

بر سر وی که باشد ودندان بیرون آمده بغایت نافع بود وچون بسوزانند قطع خون رفتن
بکند وطریق آن بود که بر سر آتش بر پایی نگاه دارند در شراب اندازند بیاشامند که البته خون ببندد
وچون بلید که بعراق طلا کنند زایل کند وآب وی خضابی بود موی را وچون سحق کرده بر
گوشت زیادت افشانند بخورد ومنع رطوبت که از لثه ولهاة وقلاع را بود بکند
خاصه از آن کودکان وچون سحق کرده در غذای آب صاحب اسهال مزمن دهند باز دارد
ووقت ضعیف بجوشانند ودر اندرون مازو بود چون در سوراخ دندان کنند
درد ساکن کند ودر طبیخ وی جهت بیرون آمدن معقد ورحم وسیلان رطوبات
که از رحم روان بود ومزمن شده باشد نافع بود وچون بغایت سحق کنند ودر بینی دمند
خون باز دارد واگر با سرکه بپزند وبر جرب طلا کنند در ابتدا سودمند بود وهمچنین برص
نیز بکند وواجب آن بود که چون خواهند که بیاشامند جهت اسهال با بیض نیمبرشت
یا بصمغ عربی در آب حل کرده آشامند تا از مضرت آن علق ایمن باشند وبدل آن
ثمرة الطرفا بود وبوزن آن وگویند عفص وحب البلوط وقرظ وحب الآس وقشور رمان وبادام
واهلیلج زرد وثمرة الطرفا وداری جمیع مشترک یکی اند در طبیعت **عفانادم** گویند
مغاث است وگفته شود بعون الله تعالی **عقیق** ارسطو گوید اجناس آن
بسیار بود ومعدن وی بسیار در ولایت یمن وساحل بحر روم وقیمت بهترین
آن بود که بغایت سرخ بود وشفاف وسوخته وی سرد وخشک بود در قوت جسم
بدهد وخفقان را نافع بود وقوت دل بدهد ودندان متحرک را محکم کند واگر
انگشتری عقیق در انگشت کند وبر ابر خصم رود خشم وی فرو نشیند وقطع خون
رفتن از هر عضو که باشد بکند خاصه زنانی که دایم خون از ایشان روانه بود واگر
خورد کرده سنون سازند خون رفتن از بیخ دندان باز دارد وزنگ ببرد وصفا دهد

في سایر الخواص

في لسع العقرب

سفید کند وجلایی تمام بدهد خاصه با مروارید وبسد وابن مولف گوید عقیق انواع
است از سرخ وزرد وسیاه فام وزرد [illegible] وبغال مبارک دانند وبهتر
وی سرخ بود بعد از آن زرد وسیاه فام را زیادت قیمتی نبود وهر کس که انگشتری
عقیق در انگشت کند بسیار خشم وغضب نبود واز درد سینه ایمن باشد واگر عقیق
با مشک وکافور وروغن زیت سوده بروی وموی مالند وجهت دشمنی
پادشاهان غریب باشند وگرامی ومحبوب همه خلایق گردند ومجتبی عجم [illegible]
دارند عرب عقیق دانند ودر خواص عقیق از حضرت رسالت علیه افضل الصلوات
واکمل التحیات احادیث بسیار مرویست **عقربان** اسقولوفندریون است وگفته
شد **عقرب** بپارسی کژدم خوانند وبیونانی سقربیوس وسارس بهترین وی
زرد بود وعلامت وی آن بود که ضعیف ولاغر بود ونیش وی سطبر بود واز آن ماده
باریک بود وفربه بود طبیعت آن سرد وخشک بود وابن مولف گوید عقرب انواع است
نوعی پرنده ونوعی رونده ونوعی جراره ونوعی در آب اشنا کند وبعضی سیاه
وبعضی سرخ وبعضی زرد وبعضی سبز وبعضی ابرش وخشک بود [illegible] که تحقیق
پیوسته ناب مار وسر وی یکی بود وچون ببندند هر از میان نیش بیرون آید وافعی
حشرات است وبا مار دشمنی دارد وعقرب بهوش وخفته نزند تا زمانی که عضوی
بجنبد اگر بار یک بپوشاند وآن نیت دارد که شب که ساکن [illegible] واگر
کنند در گرد تکی وی فهم ندارد زایل کند واگر بریان کرده بخورند سنگ مثانه
گویا اگر خاکستر وی در چشم کشند تیزی چشم را زیادت گرداند وجرب را زایل کند
واگر عقرب بر نیش سیاه [illegible] بکشند با سرکه وبر [illegible] طلا کنند نافع بود وچون [illegible]
بپوشانند تا سوخته گردد وریشها که در سحق [illegible] چون آن روغن در ان [illegible]

وعقرب سوخته سحق کرده بوان افشانند بجا الصحت آورد و عبدالرحمن بن الهیثم کوید
بکیرند یك عقرب و باید که ناشسته روز یا چهار روز از ماه باقی مانده باشد و در شیشه
کنند و روغن زیت بر سر آن ریزند و سر شیشه محکم بکیرند و رها کنند تا زیت قوت وی
اخذ کند جهت درد پشت و ران نافع بود و کویند این روغن چون بر بواسیر ظاهر مالند
خشك کرداند و بیندازد و اکر عقرب در خمره نهند و بر زیت ریزند کرد ایا بچه می اندا
دیکر بچه بیندازد و ابن ماسویه کوید اولی آن بود که عقرب را با نمك بکرم بسوزانند
و شیخ الرئیس کوید صفت سوختن وی چنان است که شیشه غلیظ در کل حکمت کیرند و
عقرب را در آن کنند و در تنوری نهند که کرم باشد یك شب یا کمتر و بامداد بر دارند و آنچه
بهتر از خرق بود که آن انفع بود و اخذ قوت وی ممکن و صاحب منهاج کوید صفت
سوختن وی چنان بود که یکی نو دیك سفالین و عقرب در آن کنند و در سر کیرند و سر آن
بکل حکمت بکیرند و در تنوری نهند که چوب رز در آن سوخته باشند و آتش
بیرون آورده و در ظرفی آبکینه کنند و خاکستر وی سنك کرده و شانه بر وی … و
مقدار ماخوذ از وی دانکی بود الی نیم درم از وی بیاشامند سنك مثانه را نافع بود
و صاحب جامع کوید چون در زیت بسوزانند و آن زیت بر موضع داء الثعلب طلا کنند البته
موی برویاند و اسحق کوید خوردن وی مضر بود بشش و مصلح وی تخم کرفس و کل ارمنی
بود عقرب بحری نهر آوی کوید که دُم دریایی ماهی کوچك است تیره رنگ که بر جگر
نند و در روی خاری سفید بود که بدان می زند و چشم وی خاکناك بود و سر وی
بنك تر ان نبی بود و از کزیدن وی همان عارض شود که از عقرب بری می شود بلکه سخت
تر از آن و دیسقوریدوس کوید سقر بونس الا اسیون حیوانی بحری است که با تم عقرب
میخوانند زهره وی موافق بود جهت نزول آب در چشم و شبکوری و قرحه که عادت

شود در چشم که آن را الوقیما کویند عقاد کوهان و عقر کوهان عاقر قرحات و کفته
شد عقار خرات و کفته شد عقید العنب میپختج خوانند و رب العنب و عقید
العنب خوانند شیرازی دوشاب کویند و مثلث نوعی از آن است عقعق سلعل
کویند و عکه نیز خوانند و بشیرازی فالجه و بپارسی کالجه و کویند سرکین وی
بور ابغایت نیکو بود و کوشت وی کرم و خشك بود و کیموس بد دهد عقاب
بپارسی الوه خوانند کوشت وی کرم و خشك و چون بخورند زهره کوشت کاو
بود و زهره وی چون در چشم کشند جهت ابتدای نزول آب نافع بود و روشنایی
بیفزاید و چون پیه وی بخور کنند اختناق رحم را نیکو بود و سرکین وی کلف
و بهقهایی که در درون ظاهر شود چون لطوخ کنند زایل کرداند و محل الختانین را
هم عکنه حرشفاست و کفته شد علوب لعبه بربریه خوانند و آن سورنجان
است و کفته شد و در مصر عکه خوانند و در اندلس سورنجان و در عراق لعبه
بربریه عکبر ابن سمجون کوید وسخ الکوار است و مولف کوید وسخ الکور بپارسی
مومیایی عسلی خوانند و بشیرازی بو موکویند بغایت کرم بود جهت شکستگی
اعضا و انجای افتادن و دفع خوف همان عمل مومیایی معدنی کند و شربتی
از وی یك مثقال باده مثقال عسل بود و نافته یا بانات نیم کرم یا قند چون با شامند
و کویند مکبر چیزی است که در میان عسل بود و بشیرازی انرا دارو خوانند و بعضی آن
کوید مکر عسل از جهت خوردن خود بچکان می آورد از مجموع کلها و آن الوان
بود از زرد و سفید و سرخ و بنفش و بغایت تلخ بود اکر در میان عسل بود عسل
را تباه کند و صفت وسخ الکور کفته شود بعون الله تعالی و حسن توفیقه عکر الزیت
بپارسی دردی زیت خوانند بهترین آن کهن بود و طبیعت آن کرم و خشك بود

در دوم نافع بود جهت بادی سخت که نزدیك سپرز بود و در چشم کشیدن
محلل آب نزول بود و … جرب الجفون را و ریشهای ناصور که در بدن بود نافع
است و دیسقوریدوس کوید چون در ظرفی مس قبرصی بپزند غلیظ شود مثل عسل و
بدندان خورده مالند … و اکر با خل الکرم
بیامیزند تا بقیح ترمس و بر موای لطوخ کنند جرب اشان زایل کند اما آنچه تازه
بود چون کرم کنند و بر نقرس و درد مفاصل مالند سود مند بود عکر دهن السوسن
دردی دهن سوسن چون در چشم کشند محلل آب نزول بود علیق بپارسی
کویند و بیونانی باطس و بشیرازی توت و بر توت سه کل خوانند و نوعی
از علیق بود نیکوترین عصاره وی آن بود که در آفتاب خشك کرده باشند
و طبیعت آن سرد و خشك بود و ورق و اطراف آن چون بپزند خضابی نیکو بود
موی را و چون بیاشامند شکم ببندد و قطع سیلان رطوبت مزمن از رحم بکند
و موافق بود جهت کزیدکی حیوانی که ویرا قرسطس خوانند و آن ماری است که
شاخ دارد و ورق وی چون تر بود قلاع و ریشهایی که در دهن بود زایل
کند و چون خشك کرده خشکی وی زیادت شود و همان قوت کند در بحر وی
موجود است در کل وی موجود است بعینه و بیخ وی سنك کرده برنهند
و چون بوبق آن ضماد کنند غده و ریشهای تر که در سر بود زایل کند و ناخنه که
در چشم بود و بواسیری که در مقعد رسته بود و آنچه خون از وی آید نافع بود
و چون ورق وی بکوبند نیك و بر معده علیل نهند که ضعیف شده باشد و
ماده از وی روانه بود موافق بود و عصاره ثمر وی چون بغایت رسیده بود
درد دهن را مفید بود و چون ثمر وی نا پخته بخورند شکم ببندد و شریف کوید ورق

و اطراف وی چون بکوبند تازه و ضماد کنند بر شکم مجرا را بهانکه در صوم حادث شود
هم مفید بود و از وی شیاف سازند نافع بود جهت همه علتهایی که در چشم
بود و پیدا شود و صفت ساختن وی چنان بود که تازه وی بکوبند و فشارند
و صافی کنند و سحق کنند بر صلایه تا غلیظ شود و صمغ عربی با آب حل کرده
و صلایه کرده با آن ممزوج سازند اندکی و شیاف سازند و در وقت حاجت بکار برند
و ابن مولف کوید که کویند که حضرت موسی علیه الصلوة و السلام آتش از این درخت
دیدند و بعضی کویند که از درخت عناب دیدند علیق الکلب علیق القدس
خوانند و بشیرازی درخت در کل خوانند و در اندرون وی ماسته پشم بود و
کل وی را ورد السیاح خوانند و … السیاح هم کویند و بیونانی اقوبطس
ماطس کویند و ثمر وی چون رسیده بود سرخ کردد و جالینوس کوید ثمر وی
بغایت قابض بود و ورق وی اندك قبضی داشته باشد و اولی آن بود که از
ثمر وی حذر کنند زیرا که آنچه در اندرون وی است مانند پشم مضر بود به قصبه
شش و دیسقوریدوس کوید ثمر وی چون خشك کنند و آنچه در اندرون وی بود
بیرون کنند هیچ مضرت بقصبه شش نرساند و چون ثمر پاك کرده با شراب
بپزند و بیاشامند شکم ببندد و البته باید که آن پشم بیرون کنند و بول ببندد
و بدل آن شوکة الصفر است علف رطبه است و کفته شد علبی
مقر خوانند و بپارسی صبر کویند علق شریف کوید چون بر موضعی نهند
که خون فاسد بود قایم مقام حجامت بود خاصه کودکان و زنان را و بر ریشها
بد و سعفه و قوبا نهند خون فاسد بکشد و چون بسوزانند و خاکستر آن
بر شند و طلا کنند بر موی زیادت که در چشم بود و بعد از آنکه کنده باشند

دیگر نیز بود و طوق ... درد خوانند و باصفهانی دیرجه و بلفظی دیگر لوزی و
تلوبی و در خواص آورده اند که چون بخور کنند در دکان آبگینه فروش هر چند
آبگینه که بود شکسته گردد **علک** هر صمغی که وی را توان خایید علک خوانند
و علک الانباط صمغ البطم است و گفته شد طبیعت آن گرم و خشک بود در
دوم و گویند تر است و بهترین وی سفید بود که بزردی زند و در طبیعت
نزدیک بود بمصطکی و علک رومی مصطکی است و گفته شود بعون الله تعالی و صمغ
البطم بدل گوشت رویانیدن در ریشها مانند رانجبات و در دم مهلبل قی
کند و آنچه گویند مضر بود بعصب و مصلح وی عسل است **علیق بیج** ملفق ... است
و آن نوعی از رانجبات و گفته شد **علقم** گویند قثاء الحمار است و گویند که حنظل
و هر چه تلخ بود آنرا علقم خوانند **علث** بیونانی ... گویند و گفته شد
علجان نباتیست که آنرا ... گویند و گفته شود ان شاء الله تعالی **عمرکه** کرفس ...
و گفته شود بعون الله تعالی **عماد** ... است و گفته شد **عنجد** نوعی از مویز
است که گوشت وی سرخ بود و سبز هم بود و آنرا بالعجم خوانند و آنرا بزره ... خوانند
عنب بپارسی انگور خوانند سفید وی نیکوتر از سیاه بود و بهترین
وی رازقی بود و شتائی پوست انگور سرد و خشک بود و گوشت وی گرم
و تر بود و دانه وی سرد و خشک بود در دوم و انگور غذا نیکو دهد و
قوت بدن و رسیده وی را این حال بود و غذای انگور بیشتر از غذای ...
... بود و زود هضم شود و مطلق انگور مضر بود بمثانه و تشنگی آورد
و مضر بود بعصب و ... که غلیظ ... و دفع تشنگی وی بریمان ... کند
و صاحب منهاج آورده است که انگور آنچه دو روز چیده باشند بهتر از آنکه

باشد که در روز چیده باشند **عنب الثعلب** قاخوانند و دیق ... ثلثان
نیز گویند بپارسی روباه تریک و سگ انگور خوانند و بلفظی دیگر طولیبیدون
گویند و این مولف گوید که روستاییان شیرازی آنرا انگور روباه گویند و آن نیز
نوع بود یک نوع از آن کشته بود و آن نوعیست که میوه وی چون بیند
زرد بود و بعد از آن سیاه شود و آسمانگونی هم باشد و در درخت آن نوع
شاخهای بسیار داشته باشد و کنارهای شاخ سیاه بود و بهترین آن
زرد تابان بود و طبیعت آن سرد بود در اول و گویند در دوم و گویند گرم بود
و ورمهای گرم را در آخر ضماد کردن نافع و با اسفیداج و روغن گل یا
نمله و حرمرم طلا کردن سود دهد و بآب وی غرغره کردن ورم زبان را نافع
بود و مثقالی از پوست بیخ وی با شراب خواب آورد و چون بکوبند و ضماد
کنند بر سر درد آنرا ساکن گرداند و چون عصاره وی در چشم کشند
قوت چشم بدهد و چون زن بخود برگیرد منع خون رفتن بکند و استسقا
و ورم معده را نافع بود و اسحق گوید مضر بود بمثانه و مصلح وی قند بود
و خوردن و ضماد کردن تشنگی بنشاند و چون آب وی با اسفیداج بیامیزند
و بر سوختگی آتش و جدری که ریش شده باشد طلا کنند خشک گرداند
و چون بجبان بکوبند و بر سرطان ریش شده بنهند ساکن گرداند و چون
ادمان کنند بوی با صلاح آورد و خوردن تخم وی قطع احتلام بکند
و سیاهی وی بنهایت بد بود و خندد و جنون آورد و جهار درم از وی
کشنده بود و مداوای وی بقی کنند و بعد از آن شیر تازه با انیسون
باید یا با ماء العسل و سینه مرغ خوردن و بادام تلخ هم مفید بود و ...

في الاستسقاء

في حرقة النار

گویند سادوران **غاب** بهترین وی جرجانی بود تازه که خورده بود و وی معتدل
بود میان گرمی و سردی و تری و خشکی و مسیح گوید گرم و تر بود در میانه درجه اول
و حرارت وی غالب بود بر رطوبت و گویند سرد است در اول سود مند بود جهت حرارت
دم و غلظت که از وی حاصل شود چون بخورند با آب وی یا شامند و حرارت دم
ساکن گرداند و سرفه و درد بکرد و مثانه و درد سینه و حلق را نافع بود و اگر
پیش از طعام بخورند بهتر بود و غذای وی اندک بود و دیر هضم شود و مولد بلغم
بود و معده را زیان دارد و مصلح وی گشنیز بود یا مویز منقی و شریف گوید
وی خشک کرده با سکنجبین کنند و بکاه افشانند مفید بود نهایت و اوله آن بود که
پیش از آن بر مرغ عسل را بدان محل بیالایند و چون پوست ساق درخت وی بکوبند
و با همچندان اسفیداج بیامیزند و بر ریشهای بد نهند پاک گرداند و چون
ورق وی بر نشو صافی کنند و پنج روز هر روز نیم رطل بغدادی با قند بیاشامند
حکه زایل کند از بدن و چون با استخوان مطحون کنند و سویق سازند و با آب سرد
بیاشامند طبیعت محکم دارد و شکم ببندد و اگر بابجان با استخوان مطحون کرده
بیاشامند قرحه امعاء را نافع بود و صمغ وی جهت با سیکه حل کنند ابر قو یا طلا
کنند دو سه نوبت مکرر کنند ابتدا زایل کند و ورق وی چون بخایند نیکوتر از طرخون
بود و جهت کسی که دارو مسهل خواهد و خوردن وی غثیان بیاورد و غاب ضعف
باه بود و مقل و بیرازی شیلاقه گویند **عنب الدب** درختی کوهی است و آنرا غاز یخ خوانند
و ثمر وی بقدر کنار ... کوچک بود سرخ رنگ و در اندرون وی دانه کوچک سیاه
بود طعم وی قابض بود و ثمر وی شیرین بود که اندک تلخی داشته باشد و لک
و قبض نیز دارد خشک وی سویق سازند جهت اسهال کهن و گل وی مانند گل حنا

في ... الارق
و سایر ... ضعف

في الجراحات

سرخ بود لیکن کوچک تر بود و رنگ وی میان زردی و سبزی بود و ثمر آن نفث دم را
نافع بود **عنب الحیة** ثمر هزار جشان گویند بدین اسم و آن که ته الیمانت و گفته شود
و بیونانی ثمر کبر دام بدین اسم خوانند **عنبر** ابن حسان گوید دوث دابه بحریست و
گویند چیزیست که در قعر دریا می رود و حیوانات دریایی می خورند و بیشتر گویند که
در شکم ماهی یابند که وی خورد آنرا و شیخ الرئیس گوید که از چشمه در دریا حاصل میشود
و اقوال بسیار آورده اند و آنچه محقق است مولف گوید موجی است و بهترین آن اشهب
بود که آنرا سفید خوانند و دیگر ازرق که فستقی گویند و بعد از آن زرد که آنرا خشخاشی
گویند و عنبر ابیض که جرب بود و هر چند سفیدتر و سبکتر و سست تر بود بهتر باشد
و این مولف گوید بهترین عنبر اشهب است بعد از آن عین الجراد که صفحها بزرگ بزرگ
باشد و بعد از آن ازرق که آنرا امقاری گویند و بعد از وی نوعی هست که آنرا
مند گویند سیاه بود و گران وزن و بعد از وی سمکی و طبیعت عنبر گرم بود در دوم
و خشک در اول پیران را نافع بود و دماغ و حواس و دل را سودمند بود و مقوی
جوهر روح حیوانی بود و درد معده سرد را سود دارد و بادهای غلیظ که عارض شود
در روده چون بیاشامند یا از بیرون طلا کنند نافع بود و درد شقیقه و صداع
از خلطهای سرد بود نافع بود چون بخور کنند و درد مفاصل که از رطوبات یا از
ریاح بلغمی بود ضماد کردن آن مفید بود و اگر در روغنی گرم مثل روغن سوسن یا
روغن بابونه یا اقحوان حل کنند و بدان سعوط کنند علتی که از بلغم غلیظ بود و ریاح
در دماغ پیران تحلیل دهد و اگر از وی شمامه سازند ماننده سیبی و بوییدن فالج و
لقوه و کزاز را نافع بود و چون در روغن بان حل کنند نافع بود جهت انواع درد
اعصاب و حذر و فی الجمله مقوی اعضای عصبانی بود و گویند اگر اندکی از وی در

في تقوية ... جمع الاعضاء

في الصداع
في وجع المفاصل

في تقوية ... الاعصاب

شراب انار بدو پاشامند زود ترمستی آورد وصاحب منهاج کوید مقوی دل ودماغ
وحواس بود وریح را بهتر آید ومقدار شربتی ازوی دانکی بود ومضر بود باصحاب
ماشرا ومصلح وی بومیدن کافور بود وخیار واسحق کوید مضر بود بطحال ومصلح وی
صمغ عربی بود وبدل آن دو دانک آن مشک بود ودانکی کرم ودانکی زعفران وکویند
بوزن آن مشک وجو وزعفران **عنصل** اسقیل است وکفته شد **عنم** بقم است
وکفته شد **عنبر** مرزنجوش است ودر اذان الفار صفت آن کفته شد **عنزروت**
انزروت است وکفته شد **عنجد** عجم الزبیب است وکفته شد **عنکبوت** دابه
کاکیا کفته شد **عنم** کوید حب اداد است وکفته شد **عود الصلیب** فاوانیاست
وکفته شود بعون الله تعالی **عوسج** نوعی از علیق است ونوعی از عوسج را
کویند ودر یا بانها بود وطبیعت آن سرد بود در اول وکویند سرد در دوم وخشک
بود در سوم وورق برجمره ونمله وطلا کردن نافع بود وچون بکوبند وآب وی
بکیرند وحنا را بدان بپوشند ودر حمام بجوید مالند جرب وحکه زایل کند وورق
وی چون بخایند قلاع را نافع بود وآن دود کردن اعضا وی کی بدکان
بکیرند وچون بکوبند وآب وی بکیرند وهفت روز بیابد در چشم چکانند سپیدی
زایل کند خواه کهن وخواه نو ومیوه عوسج چون بکوبند وآب وی بکیرند ورها کنند
تا خشک شود ودانکی از ان با سفیده تخم مرغ یا با کتیرا زبان حرکت ودر کودک
حکامت بغایت نافع بود وصاحب منهاج کوید چون بر پیشانی طلا کنند نافع بود
وفضلاتی که در چشم آید بواسطه قبضی که در وی هست باز کرداند ومقدار مستعمل
انفی یک مثقال بود وکویند مضر بود به سپرز ومصلح آن کثیراست وکوید
بدل آن در دو سهای کرم بوزن آن آشنه وبدل آن فوفل بود **عود الوج**

وج است وکفته شود بعون الله تعالی **عود البان** نیکوترین عیدان وی املس بود وا سمر
خوشبوی طبیعت آن کرم وخشک بود در سوم سده بکشاید وعرق النسا وصرع
ودوار وتاریکی چشم وربو وضیق النفس را سودمند بود وچون بخور کنند نشف
رطوبت انهم بکند وعقم را نافع بود وبادزهر زهرها بود وکرتکی آوسردی معده
وجکر را نافع بود ورطوبات از دماغ پاک کند ومقدار مأخوذ از وی نیم مثقال بود
ومضر بود بمبا ومصلح آن کثیرا بود وبدل وی حب وی بود **عود الفاوانیا** کفته
شد **عود الله** اصل الاذخر است وکفته شد **عود الوطنکشن** است وکفته شود
بعون الله تعالی **عود** الجنوح والمجوح نیز کویند وآن انواع است وشیخ الرئیس
بهترین وی عود مندلی بود که از وسط بلاد هند آورند بعد از ان عود هندی
که آن جبلی بود وفاضل تر از عود مندلی بود از بهر آنکه وی شپش در جامه ها نکند
که پیدا شود وبعضی فرق میان مندلی وهندی نکنند ونوعی دیگر سمندوری بود
واز سقاله هند خیزد وآن فاضل ترین بود بعد از آن قماری وآن نوعی از سقاله
بود وبعد از ان قاقلی وبری وقطعی وصینی وآنرا قمری خوانند وآن تر وشیرین
بود ومندلی مجموع نیکو بود بعد از ان سمندوری ازرق فربه صلب بسیار آب
سبز که قطعا سفیدی در وی نبود وبالجمله فاضل ترین عود سیاه سخت کران
وزن بود تلخ که در بن آب نشیند وچون نکو بند هیچ ریشه در وی نبود وچون
کوفته کردد وکفته در وی آب افتد بهر بود وعود خود درختی است که کیک کنند ودر زمین
دفن میکنند تا خبیث از وی بعض نا یل شود وتغیر در وی باز دید
کردد وطبیعت آن کرم وخشک بود در دوم لطیف بود وسده بکشاید وبادها بشکند
وبوی دهان خوش کند ومقوی احشا واعصاب ودماغ وحواس بود ومفرح ومقوی

دل باشد وتری کند شده از معده بیرون کند چون نیم درم از وی بیاشامند تا یک
درم ونیم قوت معده وجکر بدهد وشکم ببندد وذو سنطاریا را نافع بود خاصه
سوداوی ومضر بود بوبیدن وی بر صنهای کرم که در دماغ پدید شود واسحق
بن عمران کوید چون بخور کنند بلغم از دماغ فرود آورد ومنع ادرار بول بکند چون
از سردی بود وضعف مثانه را نیکو بود واسحق کوید جوزندن وی مضر بود بفضل
ومصلح وی ورق کل سرخ بود وکویند بدل وی در شکم سبز حنظل زرد بود
واکر در معاجین احتیاج افتد بدل وی زعفران ودارچینی وزرد اوند مدحرج
بود لیکن یک دو دانک وزن آن وبدل عود هندی در تقریر کویند قسط بود
باریک بود **عود الحیة** مشهور کوید نبات وی در مهمین سودان بود ومشهور
بود وماننده عود صلیب بود ودر طعم وی تلخی بود وچون در دست نکاه دارند
هیچ مار کرد وی نکردد وکویند چون در دست کیرند ومار به بیند مار حرکت نتواند کرد
وبخود شود وچون بخایند ودر دهان افعی اندازند فرود بمیرد **عود الریح**
اسمیست مشترک در شام فاوانیا را بدین اسم خوانند واهل مصر ماميران
وبوستنج نمشک را بدین اسم خوانند وعود الریح نیز هم بدین خوانند وصفت
هر یک در محل خود بعضی کفته شد وبعضی کفته شود بعون الله تعالی **عین**
صوفاست دلالت وکفته شد **عیون الدیک** حب سخ مدور کداز اطراف
هند آورند ومولف کوید که تخم درختی است وآنرا بپارسی چشم خروس خوانند
طبیعت آن کرم وتر بود وباه را قوت دهد ومنی زیادت کند چون یک درم از وی
بیاشامند وابن مولف کوید در کوفتکی اعضا چون باب باالله تا غلیظ شود
وطلا کنند بغایت نافع بود **عین الذیک** دغروست وکفته شد **عیون الدیک**

کویند خوانند وکویند بتحقیق تخم آنست **عیون الهلا** اسم نباتیست با ورقیه که معروف
بود با ذان الفار وی خوانند وبزدیک ایشان نیز برجیست عرق النسا چون باذ
عیون البقر کبیر بخوبیه اهل مغرب واندلس اجاص را بعیون البقر خوانند وابو حنیفه رضی الله
عنه فرماید که نوعی از انکور سیاه هست بزرک مدور که صادق الحلاوه بود
غیشام شجر دلب است وکفته شد **عیلوب** مرزنکوش است وکفته شد
در اذان الفار **عیدان البطیخ** چوب عصی الراعی است وکفته شد **عین
الدیک** شریف کوید چشمهای خرس چون در خرقه سبز بندند وتب ربع آید صراحب چشم با
وی بندند تب از وی زایل شود **باب الغین غافت** بهترین وی تازه
بود که از کوهستان حوالی شیراز آورند ورومی نیکو بود وآن کلیت الاجود رنک
دراز شکل وشاخهای وی باریک بود وبدرازی یک وجب بود وکوتاه تر مجموع
آن درخت تلخ بود تلخ تر از صبر وطبیعت آن کرم بود در اول وخشک بود در دوم
وکویند معتدل بود در کرمی وسردی وکویند سرد بود ووی لطیف بود وداء الثعلب
را ودراسته ابغایت نافع بود وبا سیه کهن وتبهای که دشوار بود اصلاح
باصلاح آورد وسده جکر وصلابت سپرز وقرحه امعا وتبهای مزمن وصفرا
محترقه بیرون آورد وشربتی نیم مثقال بود وحیض براند وکویند مضر بود بسپرز
ومصلح وی انیسون بود وبدل آن نیم وزن آن افتیمون بود یا یک وزن آسارون
غلفة بلغت عمان هوفریخ است وکفته شود بعون الله تعالی **غار** درختی
بزرک است وبرک وی دراز تر از برک بید بود وحب وی اندکی کوچک تر بود
بمقدار فستقی بود وصفت آن کفته شد وبیونانی دافی کویند وبعضی بود که
ورق آن باریک بود وبعضی پهن بود وبعضی دراز بود وهر دو نوع در زمین سنکلاخ

رونده و بهترین بری وقوت وی در ورق بود طبیعت وی گرم و خشک بود در سوم
با شراب بر بهق طلا کنند نافع بود و بر سویق بروده‌ها و درد اعصاب و خنق
النفس و انتصاب را لعوق کردن نافع بود و صاحب منهاج گوید به معده مضرت کند و دفع
را حرکت دهد و درد رحم و مثانه را نافع بود حتی که دانه‌ها بشکند و سنگ بریزاند
و شربتی از وی نیم مثقال بود و دو درم از وی مسهل بود و صاحب جامع گوید چون
بیاشامند مرخی معده بود و قی را حرکت دهد و ورق وی چون بکوبند و بر گزیدگی
زنبور و عقرب ضماد کنند سودمند بود و پوست بیخ وی چون چهار دانگ و نیم با شراب
ریحانی بیاشامند سنگ بریزاند و علت جگر زایل کند صاحب فلاحه گوید اگر
یک قدق از وی بچینند و دهان کنند که بر زمین افتد و در پس گوش نگاه دارند
چندانکه شراب خورند مست نشوند و گویند چوب درخت وی چون با وی بندند در موضعی
که طفل در آن موضع خسپد در خواب نترسد دیگر نترسد و ورق آن چون بخایند
با سرکه و بدان مضمضه کنند درد دندان را سودمند بود و بدل غلیسینیر است
بوزن آن غاغالی حجر الماغیقی طوس و گفته شد غاریقون دو نوع است نر و ماده
بهترین وی ماده بود که در غایت سفیدی و ملاست باشد و زود متفتت شود
و مولف گوید غاریقون باید که سفید و سبک و سست بود و نر وی ببالا
و طبیعت آن گرم بود در اول و خشک بود در دوم و گویند تر بود در دوم و وی
محلل و مقطع بود اخلاط غلیظ را و مفتح بود و نیز ورمها را سود دهد و درد مری
و عرق النسا را با سکنجبین موافق بود و بخاصیت منقی فضول بود از دماغ و
منقی از وی اندازه یک مثقال تا نیم درم بود صرع و ربو و نفث دم از سینه و ضیق
نفس و یرقان و ورم سپرز را نافع بود و مسهل اخلاط غلیظ مختلف بود و ماست

فی الربو و الصرع و نفث الدم

سودا و بلغم و اختناق رحم و تبهای کهن را چون پیش از نوبت با شراب بیاشامند
نافع بود و طلا کردن بر گزیدگی گزندگان که زهر ایشان سرد بود نافع بود و شیخ
الرئیس گوید وی بخاصیت تریاق همه زهرها بود و گفته که انجی و مقوی قلب بود و
مفرح آن و مسهل اخلاط آن بود و اگر با وزن وی نانخواه استعمال کنند سنگ گرده
بریزاند و در دیست که از خلط خام بود سودمند بود و چون با انیسون بود درد
اندرونی را مفید بود چون از سردی بود و چون با انکیا از جند بیدستر بود مطلق
قولنج را بگشاید و مفید بود الا ایلاوس و گویند چون با خود دارند عقرب با کسی
را نگزد و در استعمال کردن آن باید که بغایت عمومی بالد و آنچه فرود آید استعمال
کنند و نکوبند و آنچه سیاه بود بد باشد و کشنده بود و خناق آورد و
مداوای کسی که آن خورده باشد قی کند با آب گرم و شیر تازه و آنچه در علاج
خوردن تکذیب گفته شود و بدل آن در مسهل بلغم و سودا و بیخ آن تربد بود و
دو دانگ آن افتیمون و ده یک آن خربق سفید و جالینوس گوید بدل آن نیم وزن
آن فرفیون بود غلالوطا باولا قبطی است و گفته شد غالیه
شیخ الرئیس گوید که اورام صلب را نرم گرداند و اگر در روغن خیری یا روغن
حب البان بگدازند و در گوش درد و مزمن در آن زایل کند و بوییدن آن مصروع
را نافع بود و صداع سرد را نافع بود و چون در شراب حل کنند و بخورد کسی دهند
مست گردد بغایت و بوییدن وی مفرح دل بود و از جهت درد رحم سرد و بخور
برگرفتن مفید بود و ورمهای بلغمی صلب بگدازاند و حیض براند و اختناق
رحم را نافع بود و اطفال را یاد دهر عاسول اشنان است و گفته شد
نعوذ بالله منه غبیرا بپارسی سنجد گویند بهترین وی شیرین فربه بود و

فی لسع الهوام
فی تقویة القلب
فی الحصاة

آن سرد بود در اول درجه اول و خشک بود در آخر دوم تا اول سوم غذا اندک
دهد و معده را دباغت کند و شکم ببندد و قی ساکن کند و مجموع سیلانات را
مفید بود و صفرا بنشاند و ثقل بیان کردن مستی دیر آورد و سرفه کهن را نافع
بود و بول ببندد و بیخ صفراوی را مفید بود و موافق اطفال بود چون با سیر
بایشان دهند از بهر آنکه تعدیل در مزاج ایشان پیدا کند و وی مضر بود
معده و هضم و مصلح آن فانید بود و تمیمی گوید بود بنجره وی اقوی بود در عقد
شهوت زنان از همه چیزی غبار الرحی بپارسی گرد آسیا خوانند مجفف بود
چون بر پیشانی طلا کنند منع فضلات که بچشم ریزد بکند غبار تیر عنب
الدب است و گفته شد غرا الجلود بپارسی سریشم خوانند طبیعت آن گرم و
خشک بود در اول و چون بسوزانند و بسوزانیده قایم مقام توتیا
بود و اگر با خل انسل و بر قوبا ضماد کنند نافع بود و بر سعفه طلا کردن سود
مند بود و سوختگی آتش را نیز همین سبیل و سریشم پوست گاو و گاومیش
چون با سرکه طلا کنند بر قوبا جرب ریش متره بغایت نافع بود غراء السمک
بپارسی سریشم ماهی خوانند و آن مانند سپیدی بود که در شکم ماهی دریایی
باشد و طبیعت آن خشک بود و در وی حرارتی بود و نیکوترین آن بود که
سفید بود و در وی اندک خشونتی باشد و بولس گوید که موافق بود در
ادویه برص و شقاق روی و در مرهمها و جهت سر و ادویه جرب
متقشر و در لون بشره استعمال کنند نافع بود و در چیزی که بجهت
نفث دم سودمند بود و اگر در سرکه حل کنند تا بقوام لعاب دهان شود
و ادویه فتق را بدان بسرشند و ضماد کنند بغایت نافع بود

علاج فی السعفه و حریق النار
فی البرص و الشقاق
فی الفتق

و شریف گوید با سریشم ماهی چون بر لحن اسفید کنند سودمند بود غرب درختی
است که آنرا الطخواست و پیپر ازی و ذک و آن درختی نیک بود و صمغ
آن نیکوترین آن بود که سپید از آنکه زخمی بر ساق وی زنند بیرون آید
زند و وی هیچ ثمری که توان خوردن ندهد و طبیعت وی سرد و خشک
بود و مجموع آن قابض بود و مجفف بغیر لذع و خاکستر قشر آن چون
با سرکه بسرشند و بر ثالیل که در دست و پای بود ضماد کنند نافع بود و
پوست بیخ وی چون در خضابات موی کنند نیکو برد و طبیخ وی چون
نقرس را بدان بشویند و نطول کنند نافع بود و جرا نیز همچنین و صمغ
و گل وی در مرهمهای مجفف استعمال کنند و خاکستر پوست بیخ وی با سرکه
بسرشند در قلع ثالیل مطلقا بقوت تر از خاکستر نیست ساق وی بود و ابن
ماسویه گوید ورق غرب چون بیاشامند علم آورد و قذف دم را نافع بود و
گویند عصیر ورق وی نیکوترین معالجه بود ماده را که از گوش روان بود
و سده جگر را سودمند بود غرقد نوعی از عوسج است و گفته شد غوذ
اسم نوعی از عصی الراعی است که معروف بود باده و گفته شد غوسا
راسن است و گفته شد غربیب نوعی از انگور سیاه است غزال بپارسی آ
هو بره گویند منفعت گوشت وی در لام گفته شود انشاء الله تعالی لیکن
بک وی چون با سرکه بسرشند و بر ورمهای بلغمی نهند بگدازاند غسل
خطمیات و گفته شد غسا بلحات و در با گفته شد غبیرا عرطنیثا است
و گفته شد غلیمن نوعی از برنیت و گفته شود بعون الله تعالی غلفا علقه
گویند بیخ و مولف گوید آن گیاهیست که بکی ماند و برگ و ساق وی گرد با

ودر حمی شیر از بسیار بود و از جمله منوعات بود و شیر بسیار دهاد
و هر شیر و کارد کشیر وی آب دهند بهم کس کرسد ببرد و شیرتی
بر هی با مالیدن زایل کند **غلیجنا اغریا** مشکطرامشیع است و گفته شود
غلوفنیا اصل السوس است و معنی آن بیونانی اصل الحلو بود **غلول** ماول
است و آن قنابریت و گفته شود بعون الله تعالی **غنم** اسبخ الحوات
و گفته شد **غنقیلی** بضم غین ثلج است و گفته شد **غوشندو** نوعی
انگاه و قطرات صلد جامع کویند در زمین بیت المقدس بسیار بود و آنجا
بکوشه خوانند و چون خشک شود جامه را بدان شویند و در خصوصات خود
و طبیعت آن سرد و تر بود در درجه اول و سردی در درجه کاه بود و آن
خلط بکر از انکا حاصل شود از وی حاصل شود **غوکه** صفدع بود
و گفته شد **غیم** غمام است و گفته شد **باب الفا فاشرا**
اسمیت سریانی و هزار جشان و هزار افشان نیز گویند و بیونانی ابا
لس اوتی خوانند و معنی آن کرمة البیضاست و معنی هزار جشان کز بود و بید
اصالون کویند و بپارسی کرم دشتی و بشیرازی زخو من خواستا دهم آنکه
نبات وی اندر نستان دخت نی شود و فاشرستین نوعی از وی است
صفات وی نزدیک هر درختی که بود بپیچیده شود و خوشه وی او تب
ده دانه داشته باشد و در اول سبز بود و در آخر بغایت سرخ شود
و کلوی لاجوردی بود و بشیرازی وی را سیاه دارو خوانند و مقوی
تر دیلثات بفاشرا لیکن ضعیف تر از وی بود و فاشرا المبطی دیکر بود
و حالوق الشعر نیز خوانند و ثمره وی مانند فاشرستین بود و بیخ وی گرم

برزی

و خشک بود در سوم و حرارت و حرافت داشته باشد و جلاپی تمام
بدهد و ملطف بود سبز نخت شود را بکبارا انه چون بیاشامند یا بالجزار
بیرون ضماد کنند و جرب و هر علتی که بر ظاهر بدن بیدا شود مفید بود
و ثمره وی کما مثل خوشه بود و گویند د باغان استعمال کنند حب صلق
الغنوخ وی چون با کرسنه و حلب بیرون با بیان نشویند پاک کرداند
والکلف زایل کند و ثالیل قطع کند و اثر سیاهی که از دبغی باز مانده بود
ببرد و چون با مثل آب بر داخس ضماد کند قلع کند آن ماده ردیه را و جمیع
ورمهای گرم را تحلیل دهد و دملها را بگشاید و اگر با روغن بین نفقا
چون موم کرده نافع بود جهت بواسیر اگر مقعد بود و عصف و ماده
آن و اگر با شراب ضماد کند ورم را سو کردانند و ورمهای کرم را بگشاید و
استخوان را نافع بود و اگر هر روز مقدار یک درم بیاشامند صرع و
فالج و سدد را نافع بود و چون ده درم بیاشامند که تخالی را نافع
بود و مجموع کشتگان خشم وی چون زن بخود بر کیرد بچه بیندازد و مشیمه
بیرون آورد و چون اول آن بود که نبات وی بروید چون نوله شکم بر آرد
و بلغم دفع کند و چون با عسل لعوق کنند سعفه و ذات الجنب را نافع بود
و عصاره وی چون تر بود و بیاشامند خلط در عقل بهم اکند ...
صبر سه درم سپر بضماد کردن نافع بود و اگر در طبیخ آن نشینند بچه
بیرون آورد و حیض را پاک کرداند و بخور وی در جرب تر و خشک بود
یا ضماد کنند نافع بود و عصاره نبات وی چون بیاشامند فی نیکو آورد و
خلطهای غلیظ بیرون آورد و بعد آن بوینان در مج است و نیم وزن آن

فی البواسیر
فی الصرع والفالج
فی لسع الافعی
لذ

بپارسی **فاشرستین** بپارسی شنبذران کویند و بیونانی ابانالس مالیانی
آن کرم الاسود بود و در ناحیه معروف بود بیوطانیه و بتبرینی سون و
بشیرازی سیاه دارو خوانند و ورق آن بهتر از زور تک لاب بود لیکن
مانند لبلاب پیچیده شود بر درخت و آن نوعی از فاشراست و در فاشرا صفت
آن گفته شد بیخ آن بیرون سیاه بود و اندرون بزردی مایل بود و
معتدل بود در گرمی و در فعل مانند فاشرا بود با آنکه ضعیف تر و اول
آنکه نبات وی بروید چون بپزند بخورند بول و حیض بر آید و
محلل ورم سپرز بود و صرع را نافع بود و معنی فاشرستین بیونانی بیخ
کننده شفت علت **فانیذ** گویند که جنس سرات و گفته شد **فانیذ**
بهترین آن بود که از قند سفید سازند و وی غلیظ تر از شکر بود و
طبیعت وی گرم و تر بود در اول و گویند که وی در سوم بود و آنچه
بحری بود گرم و خشک در دوم سود منه بود جهت سرفه و شکم نرم دارد
محزنی معتدل از وی متولد شود و سینه را نیکو کرداند و مولف کوید این
فانید که منفعت وی گفته شد بپارسی کعب الغزال خوانند و باید که
آنرا [illegible] تطوا بود و فانیذها که در روزگار استعمال کنند
خالی از درد نیست برای آن بود که در ترکیب که فانیذ جزئی باشد قند کنند
بجای آن یا کعب الغزال که آن فانیذ اصل است و صفت وی چنان است
که قند بقوام آورند و بکشند تا وقتی که تمام شود بعد از آن پارهای
کوچک سازند و این مولف کوید بعد از آنکه پاره کنند بر سر [illegible] ترکی
عرض کنند یا در آفتاب بنهند تا دانکتی و اگر نه [illegible] بعضی

مصطکی قدری اضافت کنند **فاراشی الیونانی** با قلاست و گفته شد **فایش القبطی** باقلا
قبطی بود و آن جاسیه است و گفته شد **فاغیه** صاحب منهاج کوید گل حناست و هر نوع
که خوشبوی بود آنرا فاغیه خوانند و آن معتدل بود در گرمی و سردی و تیمی گوید گل
حنا چون در میان جامه صوف نهند و در بحب آن خوشبوی کرداند و [illegible] کرم
آنرا تباه کند و بجود باذن الله تعالی **فافرا** بردی است و گفته شود **فاغیر** بیخ نیلوفر هندی
و آنرا فوخوانند و گفته شود بعون الله تعالی **فانافس اسقلینوس** نوعی از دو قوکیرات
فانافس مجروس نوعی از زوفای کوهی بود و گفته شد **فاناقس ابراقلیون**
یونانی دهقان جاوشیر خوانند و صنعت جاوشیر گفته شد **فلغره** بپارسی فلغره
گویند و بشیرازی کیابه شکافه گویند و از مقالات هندی جز طبیعت آن گرم و خشک بود
در سوم و گویند در دوم درد قولنج بود و تحلیل و مصلح جگر و معده سرد بود و سوء الا
که از سردی بود و شکم ببندد **فاغوس** شیطرج هندیست و گفته شد **فادسطلوس** نعی
الحمام است و گفته شد **فاکرغوس** بلاجح و آن العلق است [illegible] و این
مولف کوید که او را دو آشیانه بود یکی در گرمسیر و دیگری در سردسیر بجای جدو
شیخ الرئیس کوید بغایت نکو بود و از جمله ذکاوت وی آنست که چون بداند که هوا متغیر
و منعض خواهد شد آن آشیانه را بگذارد و برود و بکن که بچه نیز بگذارد گوشت وی
حقنه بقرباید و در خواص ابن زهر آورده است که استخوان وی چون با خود دارد
عشق زایل کند و صاحب منهاج کوید که بیضه وی خضابی نیکو بود مو را **فاخته**
گوشت وی گرم و خشک بود فالج را نافع بود و مضر بود به دماغ و سهر آورد و سرکه
و کشنیز ضرر وی کم کرداند مجهول کوید سرکین وی چون کودک بنهد که در شب صرع
شود زایل کرداند و مجرب است و این مولف کوید در خواص آورده اند که آواز او دماغ را سود مند

خواند
فی الخواص

في الخواص

بود ومارا نآواز وي بكريزند ودر خانكه آن بود هيج نندد وشمن وسلحر دست نيابد فا

لنجيقن تاويل يوناني بتيلا بود اينهم آنكه كزندكي وي را نافع بود و فالنجيطس وفلا

نجيطس وفالاجيون نيز كويند ولوفاقيس نيز خوانند وآن بنابيت كه كل وي مانند كل سوسن

بود وتخم وي سياه بود مانند نصفي عدس كوچك تر وبيخ وي باريك وكوچك بود

واول كه از زمين بر كشند نند بود بعد از آن سفيد كردد ودر تلهاي خاك روييد وورق

وتخم وكل وي چون با شراب بياشامند كزندكي عقرب ورتيلا را نافع بود ومحلل ومفتح بود و

ملطف ومجفف بود **فاذ** صاحب منهاج وصاحب جامع كويند كه آن دوائيست كه دم جمع

زهرها وكزندكيها كند چون با شراب بخورند ودردهاي سخت را ساكن كند ومولف كويد

ظن من آنست كه جدوار است كه از طرف ختاي آورند **فاجم** مولف كويد سنكيست زرد

كه به سفيدي وسبزي زند واز آن از طرف هند آورند واز چين نيز آورند بهتر من وي چيني

بود وشربتي از وي كسي را كه زهر داده باشند دانه جو بود كه با آب سرد بياشامند

واين سنك در آتش نشود وچون بارد جو به آن ساينه مانند چسته غايت عيادن زهر همه

زهرها بود خاصه در طلا كردن وبعضي كويند كه وي فاذ است كه كفته شد **فاوانيا**

فاوانيا نيز كويند وكهيانا وآن عود الصليب بود ونر وماده بود وآنچه نر بود ورق

مانند ورق جوز بود وبيخ وي ستبر بود وسفيد مانند انكشتي ودر طعم وي قبضي بود

وآنچه ماده بود كثير الشعب وبيخ وي مقدار بلوطي بود وهفت يا هشت عدد بود

وبهترين آن سبز ندوري بود ووي فاضل تر از هندي بود طبيعت آن كرم وخشك بود

در دوم وكويند معتدل بود در كرمي وسردي ودر وي تخفيف وقبض بود با تحليل وملطف

ومفتح بود والتهابي از وي زائل شود وچون بطفلان آويزند مادام كه آويخته بود صرع

نحست بايشان نرسد ونرساند وچون با شراب بياشامند درد شكم وبرقان ووجع كرده وو مثانه

في الخواص

في علاج لسع الحشرات وجميع السموميات

في علاج السموم

رانافع بود وچون با شراب بپزند وبياشامند شكم ببندد وآنچه ماده بود بهاق وي غلاف

پيدا شود مانند غلاف بادام وچون شكافته شود چهار پنج ياشش دانه در وي بود

انار دانه ودر ميان آن حبي سياه رنك بود وچون آن حب سرخ باشد ده حب با شراب

سياه رنك قابض بياشامند قطع ترف دم از رحم بكند وچون بخورند نافع بود وجهت

درد معده ولذع آن وچون كودكان بخورند يا بياشامند در ابتدا سنك مثانه نافع

بود وآن حب سياه بود چون از وي پانزده حب با شراب بياشامند اختناق رحم

را وكابوس را نافع بود خاصه ماده وي وبعضي كويند چون با هر باره كنند

ا... بن خاصيت از وي باطل شود ونفرين داسود مند بود خاصه ماده وي

صرع وضعيف ومسقطه را سودمند بود وچون بر وي بخور كنند مصروع ومجنون

را نافع بود واكر از بخور وي كردن بندي بياويزند ودر كردن كودكي مصروع آويزند صرع

از وي زائل شود وعود وي سحق كرده در صرة ببندند ومصروع را بيابي بر بخود

بود وديقاطيس كويد بيخ وبخور وي نافع بود جهت هر جني كه باشد دخان كردن ف

چون بياويزند به كسي كه در بياباني نهاد ودار از همه آفتي ايمن باشد واسحق كويد كه عود

الصليب مضر بود به معده ومصلح وي كثيرا بود وبدل آن نفت بود وكويند بدل وي

غاريقون وزراوند مدحرج است وبعضي كويند پوست انار يا ورق آن و... بود

وبسوق العرق الجوين بام جمله كنند بدل عود الصليب بود وهمان خاصيت بدهد

داين مولف كويد كه ابن ماسويه آورده كه بدل وي الكنك بود **فاره** بپارسي

موش خوانند خون وي قطع نالرل بكند وچون بكافند وبر نان بنهند يا بر نيكه

عقرب نافع بود وكويند چون بريان كنند وبر كنند كه عقرب نهند نعمات سود

مند بود وبريان كرده چون بكودكي دهند كه لعاب بسيار از دهن وي رود

في علاج الصرع

في نفع لسع العقرب

بازدارد وچون در آب بپزند صاحب حبس البول در آن نشيند سود مند بود وخوردن

كوشت وي نسيان آورد وغثيان ومفسد معده بود وچون بكافند وبر موضعي

نهند كه خار يا پيكان در وي بود بيرون آورد ومقعد سركين وي درد الفار

كفته شده مرد درد اس الفار واين مولف كويد بيان كردم وموش عداوت

اكر هر دو را در نسبت نكنند آن عداوت ظاهر كردد موش قصد دنبال كردم كند وكردم

نيش تند اكر موش دنبال كردم كرفت بنيد واكر نه از نيش بدي جهنده نيز هلاك شود

فارة البيش پيش موش است وكفته شد **فادزهر** هر دعايي كه حافظ

روح بود بقوت ودفع ضرر سم بكند آن فادزهر خوانند وآنچه مخصوص است

بدين حجر التيوس وحجر الحية وكفته شد بدو **فجل** بپارسي ترب كويند ونيز

ترب تخم وي اقوي بود بعد از آن پوست بس ورق بس كوشت وي نيكوترين

وي بستاني بود سبز تازه تر طبيعت آن كرم بود در اول وكويند در سوم

وتر بود وكويند خشك بود در دوم جالينوس كويد كرم بود در سوم وخشك

بود در دوم موي بر داء الثعلب وداء الحية برويانند ووي مولد بلغم بود ومعده

را نيكو بود ومسخن بود وبول براند وابن ماسويه كويد بخش از طعام خوردن

منع كند طعام را از آنكه قرار كيرد در معده وبعد از طعام خوردن معين

باشد بهضم خاصه ورق وي وشكم نرم دارد وغذا را يادي دركذشتن

از معده وبايجابي قي آورد وآب وي استسقا را نافع بود وچون در

چشم چكانند جلاي تمام بدهد وكويند كه ورق وي جلاي چشم بدهد

وشير زيادت كرداند وچون پخته بخورند سرفه مزمن را وكهوس غليظ كرد در سينه

بود نافع بود ودفع كند وآب وي چون با شراب بياشامند كزندكي افعي را نافع بود

في علاج الثعلب وداء الحية

نافع في الاستسقاء

في السرفه

في لسع الافعي

ومار شاخ دار بپزد وآب وي اكر بر عقرب چكانند بميرد واكر وي جوزده باشند

وعقرب برو هيچ مضرت بوي نرسد ودر سكنجبين پخته چون كرم بود بدان غرغره

كردن خناق را نافع بود وفجل بري در همه حالي اقوي بود از بستاني ودروي

كويد فجل بلغم را مفيد بود ومضر بود بدندان وچشم وسر وحسك ومعده

طعام بود وعلتهاي بسيار ابد بود وبخش در بدن بدا كند وصاحب فلاحه كويد

درد كرده ومثانه وسفر را نافع بود وباه برانكيزد وچون آب وي طلا كنند

بر بدن كزندكي جانوران را سود مند بود وتخم وي در دفع سمها وكزندكي جانوران

بيز از تر باق بود وبيرش ونمش كه بر روي پيدا شود با سركه طلا كردن مفيد بود

وادمان اكل وي كردن موي بر داء الثعلب برويانند وشير بسيار آيد وكويند كه

فجل چون بي ورق بكوبند وآب وي بكيرند وبياشامند در دم از آن آب بيا

شامند سنك كرده ومثانه از خرد وبزرك برين اند واين تابع خاصيت وي

است وطبري كويد آب ورق وي يرقان را زايل كند وسنك مثانه برين را

وكويند مني بيفزايد وانعاظ آورد واكر تخم وي با كندش بكوبند ودر سركه بر شند

ودر حمام بر بهق سياه طلا كنند زايل كند وشريف كويد چون سر وي ...

دارند وانددرون وي خالي كنند وروغن كل در وي كرم كنند ونيم كرم در كوش

چكانند درد آن زايل كند وابن زهر در خواص آورده كه آب وي بكيرند وباد وعن

كل بك دو جوش بجوشانند ونيم كرم در كوش چكانند كراني كوش زايل كند

واكر اندرون وي از بيخ خالي كنند وچهار درم تخم شلغم در آن انداند

وسر وي باز جاي خود نهند ودر خمير كيرند ودر آتش نرم اندازند تا پخته كردد

پس نيم كرم بخورند سه روز پيايي سنك برين اند وجرم وي مغثي بود و

من الخواص

في الباه

في علاج لسع الحشرات

من الخواص في سنك المثانة

في البهق

في امراض الاذن

قشر وورق وي با سكنجبين عسلي قي آورد باساني **فربيون** افربيون وفرفيون وتا
كويند خواستم وبايد كه چون فربيون از درخت كيرند دهان ببندند تا غبار آن
در دهان نرود كه مجموع دندان بريزاند وچون كوفته باشند روغن يا فالوذه مفتر
با وي بياميزند تا قوت وي نكاه دارد مدتي ودر ظرفي كنند وتازه وي زرد
بود ونبود در زيت نكدارد وكهنه وي صيد آن بود ولون آن ... مايل بزردي
وكويند قوت وي تا سه سال تا چهار سال متغير نشود وتا هفت
سال وده سال باطل نشود وبهترين وي صافي زرد بود كه رائحه وي در
غايت حدت وحرارت بود وطبيعت آن كرم وخشك بود در درجه چهارم وكويند
خشكي وي در سوم بود ووي براقي ... ملطف ومحرق بود عرق النسا را نافع بود
چون با ادويه كه موافق آن بود بياميزند وچون بركنده كي جانوران زهردار وسك
ديوانه طلا كنند نافع بود ولقوه وقولنج وسردي كرده را نافع بود وفضلهاي
بلغمي از مفاصل واعصاب پاك كند ومسهل آب زرد بود وبلغم لزجي كه
در پشت بود ودر كين وكرم مزاج را بد بود وكسي كه خون بر وي غلبه كرده باشد
ونشايد كه تنها بياشامند ومضر بود با نثيين وچون بروغن كل چرب كنند
حدت وي شكسته كردد ومقل ورب السوس وكثيرا وصمغ اضافت كنند دفع قوت
استعمال وشربتي از وي قيراطي بود تا دانكي وبعضي بعلت بد بود وانضمام ميبايد
كنند تا بحدي كه مع ادويه مسقط بكيد از اسقاط جنين وچون در روغن كلاذند
وبدان تمريخ كنند فالج وخدر را نافع بود وچون با عسل بياميزند ودر چشم كشند
جلاي سپيد بدهد ولكن سوزش آن تا دو روز باقي بود وقطع نزول آب بكند
وسه درم از وي كشنده بود در سه روز نيز معده وامعا بد كند واز خود بدن

في عرق النسا
نافع ... وكلب الكلب

وي كرب ولهيبي ولذعي عظيم حادث شود وفواق آورد وباشد كه اطلاق بافراط آورد
وعلاج كسي كه آن خورده باشد مثل علاج كسي است كه قرون سنبل خورده باشد مثل دوغ
وآب انار مز وكافور وآنچه بدان مانند وكويند بدل آن بوزن آن دو دانك آن
جندبيدستر است ونيم وزن آن مازريون وابن مولف كويد اكر فربيون وافيون
در شيشه كند ... وهميكر ... **فراسيون** وراسيين
وحشيشة الكلب وصوف الارض نيز كويند وآن كياهي جبلي است بيابانی
كنارهاي كوهي كويند بهترين وي ارومي سرخ رنك تلخ بود وطبيعت وي كرم بود
در دوم وخشك بود در سوم مفتح سدد جكر وسپرز بود وسينه وشش را
پاك كند وحيض براند وعصاره وي درد كوش كهن را سودمند بود وبا عسل خورند
وتكحل كردن چشم را قوت دهد وعصاره وي سعوط كردن يرقان را نافع بود
وبا نمك بركندكي سك ديوانه ضماد كردن سودمند بود وكل وي چون خشك
بود با آب بپزند با تخم وي واكر تر بود مكوبند وآب وي بكيرند وبا عسل بياميزند
قرحه شش ودبو وسرفه را نافع بود واكر با ايرسا خشك بياميزند خلط
غليظ از سينه پاك كند ونان چون بياشامند حيض براند ومشيمه بيرون
آورد ودشواري زادن را سود دهد وچون ضماد كنند بورق وي وعسل
ريشهاي چركين را پاك كرداند وداخس وكوشت خوردنده قلع كند ودرد پهلوها
را ساكن كرداند وعصاره ورق وي كه در آفتاب خشك كرده باشند بعضي عسل
كند وعصاره وي درد دردهاي چشم وجرب قديم وصبر واصناف جرب ...
كند چون با آب انار ترش حل كنند وبر اطراف چشم ماذكر ... بروي طلا كنند ودرد
كحلها كردن جهت آثار ريشها وسفيدي كه در چشم بود نافع بود مطلقا ...

في وجع الاذن
نافع ... الكلب
في ... وسرفه
في ... العين

چشم جهت برده وي وتقويت نور باصره استعمال كنند واكر نيم مثقال ... يك درم
در طبيخ زوفا بكدازند وبا روغن بادام شيرين بياشامند سينه وشش
را پاك كرداند از رطوبات لزج وقرحه كه بدان خواهد انجاميد بحال صحت آورد
واكر نيم درم در شراب بنفشه يا جلاب بياشامند سرفه ودرد شش را زايل
كند ورطوبات آن بيرون آورد وعصاره وي چون با قدري آب بكدازند
وبا قدري عسل بياميزند وبر جراحتهاي كهنه ضماد كنند بر دماميل تا رسيد
وخنازير تحليل دهد ومنضج ... بود آنرا بي ددي وفراسيون مجموع
بادهاي غليظ را نافع بود خوردن وضماد كردن وبر سينه ضماد كردن ضيق
النفس را نافع بود وورق وي چون بخايند وفرو برند وجع معده را نافع
بود وچون با آب وزيت يا با آب تنها بپزند ... تكميد كنند بر زهار
نافع بود جهت عسر البول ورياح واصناف اوجاعي كه عارض شده باشد
در حوالي آن وورق وي چون تر بود وباكرده بپيه بكوبند وبر اورام نهند
بكدازاند وجراحتها را نافع بود واو را چون با عسل پرورده سازند بهتري
معالجه ايست جهت سرفه ودبو وضيق النفس واكر آب بخالد بكيرند واز وي
حسوي سازند ودر حالت ... درم ودق وي اضافت كنند بوي ويك
بپزند كند وبياشامند جهت سرفه مفرط وغليظي ... دم نيكو بود
وشش ... استعمال بايد كرد وورق سبز وي چون بكيرند وبكوبند
وضماد كنند ... امعا ووجع آنرا نافع بود واسحق بن عمران كويد مضر بود
بكرده ومثانه تا بحدي كه بعضي بول خون روان كند ومصلح وي تخم رازيانه
بود وصاحب منهاج كويد مضر بود بعصب وكرده ومثانه ومصلح وي ...

في الجراحات والدماميل
نافع في ضيق النفس
في ... النفس ... سرفه

بود وبدل آن بوزن آن كويند اسارون وچهار دانك وزن آن لبان بود وكو
بدل آن افتيمون وافيتمون بود وكويند بدل آن بوزن آن لاعيه است وصاحب
منهاج كويد شربتي از وي نيم درم بود ومسدد جكر وسپرز بكشايد وحيض براند
فربخنك او فربخنك خواند وكفته شد ووي بواسير را نافع بود و
مر مقعد ... وتخم وي چون بياشامند مجفف مني بود ووي معتدل است
در ... وسپرز بود ومنفعت وي در الف كفته شده است و
بدل آن كويند قرنفل است وكويند قرنفل با بادرنبويه است چون آن
وكويند بادرنبويه بوزن آن **فرماد** نوشادر است وكفته شد **فرفين** بقلة
الحمقاست وكفته شد **فرفير وفرفر** كويند نفيح است وكفته شد **فرنبقة**
حلبه است وكفته شد **فرسيون** طلوف است وكفته شد **فرفت** شاهترج
است وكفته شد **فرفحر و** بقلة الحمقاست وكفته شد **فرلخ الحمام** بپارسي
كبوتر بچه كويند در وي حرارت ورطوبتي فضلي وغليظ بود ولكن ماسويه كويد
كرم وتر كوشت مجموع مرغان بود وعسر الهضم بود وچون هضم شود خون بسيار
از وي متولد شود ورطوبت هم وصاحب منهاج كويد كوشت وي مغلوب ... خورد
نيكو بود وكوشت وي كثير الغذا وكثير الفضول وسريع النفس بود تا بحدي
كه سر آورد ومصلح آن سركه بود وكشنيز وكرم مزاج را اولي آن بود كه با آب
غوره وكشنيز ومغز خيار بالنك خورند ... كويند كوشت وي كرم وخشك
بود وپيه وي با حرارت ظاهر بود وموافق كرم مزاج بود ليكن آسان
تر از كوشت مرغ از شكم بيرون آيد خصوصا كه با نخود وشبت وغلك پخته
باشند ... وي سرد مزاج را نيكو بود وكسي كه در شكم وي فضلي بود ودرد ...

بيد
في البواسير
فرخ

في تزييد باه

داهم نافع بود و کرده مراقبه کند و باه را زیادت کند الا لیکن مضر بود بچشم و دماغ خاصه بریان
کرده وی و اصلاح آن بود که برسر وی چیزی بپاشند تا منع صعود بخار بکند اندر چه گداز آب
وی چون بسیار بود پیه در وی موافق کرده و مثانه بود و باه برانگیزد و زیادت کند
و شریف ادمان خوردن بریان کرده وی خون را بسوزاند و باشد که بجذام انجامد خاصه
در مزاج طفلان و مزاجهاء گرم و محرور و چون کبوتر بچه در دیگ اندازند و روغن کنجد
بسر آن اکتر چنانکه آنرا بپوشاند و نمک و چهار توابل در آن نهند و رها کنند تا پخته
شود بعد از آن کی گسستن کرده داشته بود بخورد این دند از وی با مر خالق اشیا
جل جلاله زایل شود **فرو** کرم ترین پوستین ازان رو باه بود بعد از آن سمور و بعد از آن
فنک و قاقم بعد از آن بره و هر یک بجای خود در صفت آنچه اصل اوست و انواع گفته
گفته شد **فستق الفیح** مقبلات و گفته شود بعون الله تعالی **فستق** بپارسی پسته
گویند گرم تر از گردکان و بادام بود بهترین آن تازه فربه بود و طبیعت آن گرم بود در سوم
و خشک بود در دوم و گویند که وی در آخر درجه دوم بود و خشکی در سوم و گویند
در وی رطوبتی فضلی بود و گویند تر بود در سوم سدة جگر بگشاید و منع غثیان بکند و
قوت معده و فم آن بدهد و شکم ببندد و گزندگی جانوران را سود مند بود و باه بر انگیزد
و سرفه را که از بلغم بود نافع بود و غذا بجا اندک دهد و شربی آورد و مصلح وی زرد
آلوی خشک بود و شریف گوید از خواص وی آنست که وی دهن خوش کند و مغص زایل
کرداند و گویند پوست بیرون سبز وی چون در آب خیسانند و بپاشانند دم بکند
بکند و قی باز دارد و شکم ببندد و روغن وی مضر بود معده را بخاصیتی که در وی هست
و بدل آن بوزن آن مغز بادام بود و مغز حبة الخضرا و گویند نیم وزن وی مغز جوز و نیم
آن مغز بن **فستق الهائم** حب البان است و گفته شد **فقاع** بلغت اندلسی بود نخود

في علاج سنگ گرده

في تزييد الباه

و صاحب جامع صفت آنچنان کرد صفت وی کرده فاشرات یا فاشرستین و صاحب منهاج
گفته که نبات وی چون برشاخهای انگور پیچیده شود مغز وی بود و موافق گویند از
بشیر ارقی سوم خوانند **فصفصه** بپارسی سبست خوانند و چون تر بود صفصه
و رطبه گویند و چون خشک گردد قت و علف خوانند نیکوترین آن سبز نرم ورق بود
در وی تلخی بود تخم وی منی بسیار آرد و شیر هم و دارد گویند چون وی را بزنند و بکوبند
تلخی مرهم شود و ضماد کنند بر دست کسی که رعشه داشته باشد هر روز دو نوبت رعشه
از وی زایل شود و روغن وی جسته رعشه را مفید بود و حقنه بدو ترخیم کردن و غافقی
گوید و لب را قوی کند و تر آن شکم براند و خشک آن شکم ببندد و مر درشتی
حلق و سینه را نافع بود **فضا** جمع الزیبات و گفته شد **فضه** ابن ماسه گوید که
وی سرد و خشک بود و گویند معتدل بود در گرمی و سردی و گویند نبات قابض بود

في المقعدان

و شیخ الرئیس گوید خاک وی چون با ادویه چشمی بخفقان را نافع بود و مقدار مأخوذ از
دانکی بود و نخس و رطوبت لزج را سود دارد و جرب حکه را زایل کند و عسر البول را نافع
بود و فعل وی تند بلند بود بفعل یاقوت بود و گویند شراب در ظرفی کی از نقره باشد خوردن
نود مستی آورد و نقره چون بوی گوگرد برشود سیاه گردد و چون بنمک برنمک بپاشی
از وی زایل شود و جلای آن بدهد و مخالف وی چون با زیبق بر بواسیر طلا کنند
نافع بود و وی مضر بود بمثانه و مصلح آن عسل بود **فطر** سماروغ گویند و آن انواع
است یک نوع فقع خوانند و یک نوع هوشنه و فقع را بپارسی هکل خوانند و نوع
دیگر را قبل گویند و مجموع انواع را کماه گویند و بد ترین همه فطر بود یک نوع در صحرا روید
و نوعی در تنه درخت شراب روید و پوست وی با نگیرد و خشک کند هر که از مقدار بخورد به
بمیرد و گرد و پوست وی ذم بود و گویند با بابی سماروغ خوردن قطع کند و قرنب

انروی حامل شود و خلطی غلیظ بی از وی حاصل شود و خشک وی بجه بود و طبیعت وی سرد
و تر بود در سوم و گویند در دوم حدت تسکین آورد و گاه باشد که بکشد و اگر نکشد هیضه
و عسر البول احداث کند چون بسیار خورده باشد و وی عسر الهضم بود و نوع کشنده
غثی و ضیق النفس و عرق سرد آورد و گاه باشد که در روز بکشد و آن در موضعهای
کنه یا در محلی که گزندگان بود یا در شیب درخت زیتون روید و اصلاح وی آنست
که مطبوخ کرده با کمثری تر یا خشک بخورند که بخاصیت دفع مضرت آن بکند و شراب
سخت بر سر آن بخورند و معالجه نوع کشنده وی بمطبوخات کنند مانند سکنجبین و قی
فطراساليون تخم کرفس کوهی بود و آن دانه سیاهی طولانی شکل بود و طبیعت آن گرم
و خشک بود در سوم و قوت وی زیادت از بستانی بود و بدل آن دو وزن آن
تخم کرفس بستانی بود و جالینوس گوید بدل آن نیم وزن آن افسنتین بود **فغيلاسوس**
فقلامینوس گویند و آن بخور مریم است و گفته شد **فقوليون** حلالست و گفته
شد **فقع** نوعی از کماه است که بپارسی آنرا هکل خوانند و آن در چاهها و کنار
آبها روید و آن سالمتر از فطر بود و طبیعت آن سرد و تر بود و غلیظ **فقد**
تخم بنجنکشت است و گفته شد **فقاح الاذخر** هر غنچه و نوری که بود آنرا فقاح
خوانند بهترین آن خوشبوی بود و طبیعت آن گرم بود در اول و خشک بود در دوم
خون حیض براند و مقدار مأخوذ از وی یک مثقال بود و نفث دم را نافع بود و
طبیخ وی سنگ بریزاند و بول و حیض براند بقراط گوید در دوم گرده و تر در دوم و قال
سر بکشد و جگر بود و معده سود دارد و اگر ادمان بوییدن وی کند سر را گرانی کند و
خواب آورد و اسحق گوید مقل چون بود و مصلح آن بادیذ است و بدل وی قصب الذریره
بود **فقاح البوزي** اصابع هرمس است و گفته شد **فقاح الكرم** بپارسی ملح خوانند و آن

شکوفه انگور بود طبیعت وی سرد است **فقاح النخل** زهرة النخل است و گفته شد
فقلاینوس فسیلاسوس است و گفته شد **فقلاميونيا** هر يعنى الجبری است و گفته
فلنجه افلنجه خوانند و آن تخم بود ماننده خود لیکن بغایت سرخ بود و نیکوترین آن
بود که چون درست بالنبوی بیم کند و طبیعت آن گرم و خشک بود و در عطرها استعمال
کنند و مقوی معده بود و جگر سرد را نیکو بود و سده که در دماغ بود بگشاید و قوت
آن بدهد و آنچه تند بود یا سیاه چون سحق کنند و با نبیت بر کف نهند که عرق بر کف آید طلا
نافع بود **فل** صاحب منهاج گوید فاغیه است و آن بیخ نیلوفر هندیست و قوت آن
مانند قوت بیرح بود و گویند گرم و خشک بود صداع گرم را ضماد کردن نافع بود
اسحق گوید نیم درم از وی سحق کرده درد معده را نیکو بود و مضر بود بمثانه و مصلح وی
عسل است و بدل آن لفاح بود و صاحب جامع گوید از قول اسحق بن عمران که فل تخمی
هندی بود بمقدار فستق و لون قشر وی بلون قشر فستق ماند و مغز وی چرب بود ماند
مغز چلغوزه و هندی بود که بسیندری ننه طبیعت آن گرم و خشک بود در سوم
استرخاء عصب را سود مند بود و بواسیر را م **فلفلمونیه** اصل فلفل است یا
بیخ درخت فلفل گویند و آن خشبی حریف بود و بشکل قسط بود و طبیعت آن گرم
و خشک بود و دردهای سرد و تشنج امتلایی و نقرس و قولنج و بادهای کرم
بود سود دهد و بر بروت طلا کردن عرق النسا را مفید بود و غافقی گوید نوزا
نیکو کرداند و مره سودا را بیرون آورد برفق و باه را زیادت کرداند و چون با سکنجبین
بیامیزند و ضماد کنند یا بپاشانند و دم سپرز را تحلیل دهد و چون با مویزج
و غرغره کنند یا با مویزج قطع بلغم بکند و بدل آن دار فلفل بود و گویند بدل
بوزن آن نار مشک بود و دو دانگ آن سود جان و نیم وزن آن مغز سکران **فلفل**

في تزييد الباه

ابيض

درخت فلفل مانند درخت انار بود و اندر آنست که دار فلفل تر تر از فلفل بود و جالینوس
گوید اول ثمر فلفل دار فلفل بود وصفت دار فلفل گفته شد و محمد گوید ثمر فلفل چون
نارسیده بود فلفل سفید بود و چون رسیده گردد سیاه شود و مولف گوید که چند انکه
تفحص کردیم از بازرگانان که از طرف هند آمدند چنان تقریر کردند که درخت دار فلفل
غیر درخت فلفل بود و بیشتر در بنگاله می‌باشد و آنکه می‌گویند فلفل سفید هم از درخت
فلفل سیاه است غیر واقع است و ابن مولف گوید درخت فلفل درختی بزرگ است صحیح
کمتر کسی بر بالای وی تواند رفت باد وی را بریزاند در آب و بعد از آن بگیرند و جمع
کنند و خشک کنند این شیخ که در واست از آنست و گویند که هم در آنجا می‌شانند
تا جای دیگر نکارند و فلفل در زمستان و تابستان بار دارد و چون خوشه بود
چون آفتاب گرم شود برگها بر آن خوشها افتد تا سوخته نگردد و چون آفتاب
فرو رود برگها از آن باز شود و درخت فلفل خرد بود ملک ندارد و صاحب
منهاج گوید از قول دیسقوریدوس که بهترین وی آن بود که سبک بود و کرم وی کمتر از
سیاه بود و مولف گوید فلفل سفید بزرگ‌تر از سیاه بود و رنگ وی بزردی مایل
بود و مقدار نخودی کوچک بود و مس و در تیز و نرم بود و طبیعت آن گرم بود
در سوم و خشک بود در چهارم در تحلیلها کردن حیلتی تمام بهضم طعام
بکند و اشتها آورد و دم بپزد را بغایت نیکو بود و بول و حیض براند و طبیعت
نرم گرداند اندکی و بسیار در تریاقات مستعمل بود و بلغم و سودا پاک کند
و مقدار مستعمل از وی تا نیم مثقال بود و وی محقق می بود و محرور حینین مضر بود
و مصلح وی عسل بود و ابن ماسویه گوید بدل وی زنجبیل بود **فلفل ابیض** بیونانی
بابازی خوانند و آن کم تر از فلفل سفید بود و طبیعت آن گرم و خشک بود

بکره

فی الحماض المعروفة

در چهارم و در وی جنبشی بود و تحلیل و جلا بدهد و بلغم لزج را دفع کند و مسخن اعضا
بود و مسکن آن و چون با رقت پا آمیزند محلل خنازیر بود و چون با نطرون بیامیزند
بهق زایل کند و غذاء غلیظ را لطیف گرداند و بول براند و اگر بعد از مجامعت زنه
بخود برگیرد آبستن نشود و جهت تاریکی چشم و آب رفتن آن نافع بود و سرد مزاج را
بغایت مفید بود و مسخن معده و جگر بود و همه اعضا را گرم گرداند و چون بخورند
گرم گرداند و اگر سحق کرده با پیاز و نمک بیامیزند و بر داء الثعلب ضماد کنند بعد از
آنکه نیکو مالیده باشند موی برویاند و چون سحق کرده در روغن زیت بجوشانند
و بمالند فالج را و خدر نیکو بود و اعصابی که از سردی بر وی غلبه کرده باشد هم مفید
بود و چون با ادویه که در وی قبضی بود بیامیزند تقطیر البول که از سردی بود
سودمند بود و همچنین فالج و خدر و رعشه را مفید بود و هر علتی را
که از سردی بود مفید باشد و گویند بدل آن یک وزن و نیم آن فلفل سفید
بود **فلفل الماء** بیونانی اوند و بابایی خواند و گویند چون کرک وی را بخورد
بمیرد و بغایت از او دوست دارد و ساق وی گره داشته بود و درازی وی قیا
سایک گز بود و ورق وی مانند ورق بید بود بزرگتر و سفید بود و طعم
فلفل بود و بوی وی خوش بود و ثمر وی کوچک بود و بر شاخهای کوچک رسته
باشد که در بن ورق مجتمع بود بعضی بر بعضی مانند خوشه بطم و بغایت
حریف بود ورق و ثمر وی چون ضماد کنند بر ورمهای بلغمی و ورم خراج
تحلیل دهد و سیاهی که در شم چشم حادث شده باشد بواسطه عارضی
زایل کند و بر کلف و نمش که در روی پیدا شود ضماد کردن نافع بود و بیخ وی
در آن نبود و هیچ نفعی از وی یافته اند و مولف گوید آن زنجبیل الکلاب است و گفته

شد

فلفل السودان حبیست مانند حبّیان و بطعم مانند فلفل بود و از بلاد سودان آورند
و از برای درد دندان و جنبیدن آن نافع بود فلفل الصقالبه بزر فنجنکشت است و گفته
شد فلفل القرود حب الکتم است و در کتم گفته شود بعون الله تعالی فلفل الحاص
ماهودانه است و گفته شود بعون الله تعالی فلنجمشک اسم هر بزی است که خوشبوی
بود و گفته شود بعون الله تعالی و در اندلس ناخواه را بدین اسم خوانند و بعضی فرنجمشک
را بدین اسم خوانند فلمون حب چینی بود بپارسی بوده گویند و آن نوعی از ثرید
است و طبیعت آن گرم و خشک بود و نیم مثقال از وی مشیمه بیرون آورد و مضر بود
بغم معده و مصلح آن بوده بری بود فلنجشک بلنجشک است و گفته شد فنجکشت و جمله
اوراق بود و ذو خمسه اصابع نیز گویند و گفته شد فنا کرم تر از سجاف بود
و سرد تر از سمور و دارای گوید فنک و قاقم و سنجاب معتدل باشند در گرمی و
سردی فوم حنطه است و گفته شد فوهل غلول و تملول گویند و گفته شد فول
حجر گویند و آن باقلی است و گفته شد فوایون حجره است و گفته شد هو شنه
غوشنه است و آن نوعی از قطر بود و گفته شد فستق چغیست که ورق وی مانند
ورق کرفس بود و ... و گل وی مانند گل نرگس بود بزردی و مقدار ... ساق وی
بود و زیادت ... بود و رنگ وی بخضرت ... بود و ... اعلای وی مانند
خضری بود و در اصل وی عطری بود و گویند قوت وی مانند سنبل بود و در
بسیار چیزی مانند وی باشد و نیکوتر از وی بود و ادرار بول بیشتر از سنبل
کند و طبیعت آن گرم و خشک بود درد پهلوها را نافع بود و بول و حیض براند
خشک وی و مطبوخ وی داء الثعلب را سود مند بود و مقدار ما خوذ از وی
نیم مثقال بود و گویند مضر بود بگرده و مصلح وی تخم رازیانه است و جالینوس

ساق وی

کوید که باید در طعم و قوت مانند وی بود و لکن لطیف تر از وی بود و گویند بدل آن بوزن
آن سنبل بود و کبابه و گویند بدل آن فلفل سیاه بود فوفل ثمری است که در قوت
مانند صندل سرخ بود و درخت وی چون درخت نارگیل بود و وی سرد بود و ... و
خشک بود بورمهای غلیظ گرم طلا کردن نافع بود و اعضای مسترخی را محکم
گرداند و بوی دهان خوش کند و قوت دل بدهد و منع التهاب چشم و جرب آن
بکند و گرمی دهان را منع کند و مقوی لثه و دندان بود و گویند بدل آن بوزن آن
صندل سرخ بود و ربع وزن آن بزر البنج و گویند بدل آن بوزن آن صندل سرخ
بود و گشنیز تر فرنجمشک فرنج بنه گویند و آن سه نوع بود چینی و بری و نهری
مولف گوید چینی دو نوع بود یک نوع را حاشا گویند و گفته شد و نوعی دیگر را
قلقلون و آن نیز هم گفته شد و بری دو نوع بود یک نوع را اسطوخودوس
گویند و گفته شود بعون الله تعالی و یک نوع دیگر را بودنه صحرایی خوانند
و آن مطلق بودنه بود و نهری یک نوع بیش نبود و نیکوترین چینی آن بود که
خوشبوی و تازه بود و ورق آن کوچک باشد و طبیعت آن گرم و خشک
بود در سوم بغایت ملطف بود و عرق براند و بوا ... که به یک بود
ضماد کردن نافع بود خاصه چون با شراب پخته باشند و طبیخ وی در حمام
جرب و حکه زایل کند و جذام را نافع بود و ریش دهن و فواق زایل کند
و چون با عسل و نمک بیامیزند و بیاشامند فضول که در معده بود بیرون آورد
و حیض براند و بچه و مشیمه بیرون آورد و چون خشک کرده ببو ناسند و بحق کنند
جهة استرخاء لثه نافع بود و چون با سویق ضماد کنند ورم گرم را ساکن
کرداند و یرقان و استسقا را نافع بود و مسهل سودا بود و شربتی یک درم

و تقویة العلب

فی الیرقان و الاستسقاء

و ده دانگ بود بجلاب و گزیدگی عقرب را نافع بود و عصاره وی با مطبوخ
کزنجی سباع را سود مند بود و چون بکوبند و ببیزند و بیاشامند بچه بکشد و ...
گویند مضر بود بگرده و مصلح آن کثیرا است و بدل آن یک وزن و نیم آن فرنجمشک نهری
بود فرنجمشک نهری قوت شراب وی مانند قوت شراب حاشا بود و نیکوتر بری
بوده نهری بود و بوده بپارسی قوی بود از مجموع بودنها و طبیعت آن گرم
و خشک بود در سوم چون بخورند و بعد از آن ماء الجبن بیاشامند حب القرع ...
بپارسی داء الفیل را مفید بود و دوالی و طبیخ وی استصاب نفس را سود دهد
و چون با سرکه ... بینی کسی برند که غشی کرده باشد نافع بود و منع احتلام بکند
و طبیخ وی ناقض را سود مند بود و روغن وی تمریخ کردن همین سبیل و خوردن
و ضماد کردن گزیدگی جانوران را نافع بود و با شراب بیاشامیدن دفع سموم قتاله
بکند خاصه که پیش از آن خورده باشند و از دخان ورق وی گزندگان بگریزند
و خاییدن وی بوی سیر زایل کند و شربتی از وی یک درم بود و چون با شراب
بپزند و بر صاحب جذام ضماد کنند نافع بود و وی مقطع باه بود از بهر زن
و یا بگرده و گویند مصلح وی کثیرا بود و بدل آن نعناع است فوه معروف
بود بفوة الصباغین بپارسی روناس خوانند و آن بیخی سرخ بود و بهترین وی
آن بود که تازه و سرخ و باریک بود و از ادرمی آرند و آن مشهور بود بدر بندی
طبیعت وی گرم و خشک بود و گویند که در وی بعضی سردی بود و جلا دهد
بلعتا الحمد بار که بر بهق سفید و ... با طلا کردن نافع بود و بول
هر آنچه که بود پاک گرداند و یک درم تا دو درم جهت سقط و ضعیف نافع
بود چون با قدحی شراب بیاشامند و تخم وی چون با سکنجبین بیاشامند و ...

فی لسع العقرب

فی لسع حشرات و سایر السموم

فی الغریب ... السعط

سپرز بگداز اند و ورق وی چون بیاشامند گزندگی جانوران را نافع بود و بیخ وی چون
زن بخود برگیرد حیض براند و بچه بیرون آورد و وی بغایت مدر بود تا بحدی که
گاه باشد که خون آورد بعوض بول و جگر و سپرز را پاک کند و سده آن بگشاید
و چون با ماء العسل بود و بیاشامند عرق النسا را و وجع ورک و استرخای اعضا
را نیز مفید بود و اگر با عسل ضماد کنند سپید سبیل را ولی آن بود که کسی که آن را بیاشامد
هر روز بحمام رود و گویند مضر بود بسپرز و مصلح وی انیسون است و بعضی ... گویند
بدل وی در شقیقه جگر و سپرز و ادرار بول و ادرار الحیض بوزن آن سلیخه و ده دانگ
وزن آن موی سیاه بود و گویند بدل وی در بهق و برص شیطرج هندی بود
فیلجوش بپارسی پیلگوش گویند و آن لوف است و در لام گفته شود بعون الله تعالی
فیجن سذاب است و گفته شد فیلزهرج درخت حضض است و ثمره وی
حضض بود در گرمی و سردی معتدل بود بر موی طلا کردن قوت آن بدهد
و چون بیاشامند درد سپرز و یرقان را نافع بود و طبیخ فروع وی حیض براند
و بدل آن حضض بود فیروزج نوعی از احجار بود ازرق نیکوترین آن عتیق
بود که هم طبیعت آن سرد و خشک بود چون سحق کرده بیاشامند گزندگی عقرب
را نافع بود و دیگر اندرونی چون در دارو چشم کشند شبکوری و تاریکی
نافع بود و گویند چون روغن بوی رسد خراب شود و عرق نیز همچنین بود و ... و رنگ
آن بکلیه تباه گردد و بیک گویند مجنین تباه گردد ... و حسن آن و ارسطو
گوید هر جوهری از احجار که از لون خود بگردد بد بود و این مولف گوید فیروزه
خوش رنگ روشنایی چشم بیفزاید و با خود داشتن بفال نیکو دارند و گویند
رنجش ... و در مفرحات و تراکیب کنند جهت تصفیه اخلاط

فی لسع العقرب

فی الخوص

وتقريع وابن مولف كويد كه صرعي اكسير بان آنست كه اكر فيروزه سوده بروز شكن
دادا فكت شكن از وبرد **فيل** حيواني معروف بود دندان او را عاج خوانند
وابن مولف كويد فيل معروف بود بتكبر ولجاج ووي از هيچ حيواني نترسد مكر
از كربه ووي را دو سر بود سعكوس كسي كه نداند كويد كه دندانست وحال آنكه هيچ
او را اصل قرن است وميان وي مجوف بود وفيل را فقم كويند يعني كه حيلت دهد
دهنش فراهم بنا به هندبان كويند كه بشاني فيل هر سال عرق كند عرقي سياه تر
تا زمشك دهيقوريدوس كويد براده عاج قابض بود بر بلحس ضماد كردن زايل
كند شريف كويد چون نشارهٔ عاج هر روز دو درم با ماء العسل بياشامند حيض

في العجايب لعلم الرحمن

بايكبود واكر زني كه عاقره بود هفت روز ناشتا هر روز دو درم نشارهٔ عاج
با ماء العسل بياشامند بعد از آن مرد با وي جمع شود آبستن كردد بامر الله تعالى
ومولف كويد اكر سه شب هر شب يك مثقال نشارهٔ عاج با يك مثقال نبات مصري
زن سفوف سازد شب سيوم يا چهارم مرد با وي جمع شود آبستن شود بفرمان

في علاج حمل

خداي عز وجل ليكن بايد كه بعد از طهر بود واكر نشارهٔ وي وخرقي با نيم وزن آن
براده آهن بود وبيامبزند كجانيت سعي كند وبر بواسير مقعد باشند نافع بود
وطبري كويد چون از دندان فيل چيزي در كردن طفل آويزند از وباء اطفال
ايمن بود وسركين وي چون فرزجه سازند با عسل وزن بخود بركيرد هركز آبستن
نشود وبخور وي صاحب شكم درد را سودمند بود وچون بيونانند وبر سعفه تر
طلا كنند زايل كند ودر موضعي كه پشه بود چون بخور كنند مجموع بكريزند واكر ادما
كنند ديكر عود نكند واين زهر در خواص آورده كه اكر درخت انكور ونبع ودبكر
درختها با استخوان فيل بخور كنند قطعا هيچ كرم كرد وي نكردد واكر با دندان

في طرد البق

فيل در خرقه سياه بندند وبر كاو ببندند از وبا كاوان ايمن باشد واكر از نشاره وي
مقدار ده درم با آب بدهند كوهي چند دو بنجزوم دهند نافع بود ورها نكند
كه آن زيادت شود واكر پارهٔ از عاج بر عضوي نهند كه استخوان در وي شكسته
يافته باشد جذب كند وبآساني بيرون آورد **فيلك** اهل اندلس آن را طعله
خوانند وآن كون بري بود ومغفر وجون نيز كويند ودر كون كفته شود
بعون الله تعالى وحرف نون تحقيق **فينك** فيرنين كويند وآن قنبود است
وكفته شود انشاء الله **باب القاف قاقله** دو نوع است بزرك
وكوچك آن بزرك از جوز بوا بزرك تر بود وحب آن مانند حبه دانه بود
در بزرگي وپوست آن سخت بود ورنك آن سرخي بود كه بسياهي زند وقاقله
كوچك شوشمير خوانند وخير بوا وهال بوا وهيل بوا نيز كويند وآن سه
نوع بود يك نوع مقدار استخوان مليله بود ونوعي ديكر مقدار جوز بوا
بود ويك نوع ديكر هيل است وكويند كه نوع كوچك لطيف تر از بزرك
بود وبزرك را نر خوانند وكوچك را ماده وطبيعت آن كرم وخشك بود
در آخر درجه دوم تا اول سوم وكويند باعتدال نزديك بود ودر وي
قبضي وتقويتي وتحليلي بود وقي آورد وغثيان را نافع بود با آب انار بزر
وهضم را ياري دهد ومعده وامعا را پاك كند ومقدار مستعمل از وي
تا يك درم بود وجكر سرد را نافع بود وسده آن بكشايد چون با سكنجبين
يك هفته بياشامند وصرع را نافع بود چون هر روز دو درم از وي بيا
شامند وچون با تخم خيار بن بيامبزند باجزاي مساوي وهر روز يك
درم از آن با سكنجبين بياشامند سنك كرده ومثانه بريزاند كه كوچك كند و

نفث بري از سينه بكند واز حلق ومعده همين سبيل وهضم را ياري دهد
زيادت از بزرك ولطيف تر از وي بود وقبض در وي كمتر بود وجواب چيني كويند
قاقله مضر بود بشش ومصلح آن قند بود وبدل آن يك وزن ونيم آن صغار بود وكوي
نيم وزن آن كبابه ونيم وزن آن صغار وكويند نيم وزن آن قرنفل وبدل كوچك بزرك آن
قرنفل بود **قاقلي** نباتيست مانند اشنان ودر طعم وي شوري بود يا قبض اسحق
بن عمران كويد مانند كشوث بود در هند وطبيعت آن كرم وخشك بود در اول
مسهل آب زرد بود وخاصه تخم وي وآب وي ومدر بود مني را وبول را ومسهل
صفرا بود وجكر را سودمند بود وكيموس وي نيكو بود ليكن در معده بغلي پيدا كند
بسبب لزوجتي كه در وي هست وشربتي از آب وي دو دانك رطلي تا نيم رطل بود
شكر سرخ وصاحب منهاج كويد اسكولاهش با لراء المهملة وعيش بن الحسن كويد كه شكر
سرخ با قاقلي وشاهترج وبلبلاب نيكوتر بود وقوي تر از آنكه سفيد بود **قاتل النمر**
خانق النمر است وكفته شد **قاتل الفار** بيش است وكفته شد **قاتل ابيه** به اشفاه
وبلكشان كويند وكفته شد **قاتل نفسه** نوعي از اشقاقست وكفته شد **قاتل الكلب**
داذاقي خوانند وآن خانق الكلب است وكفته شد **قاده** بيوناني سطاحونوكوبد
وكفته شد **قاتل العلق** نوعي از انواع الوانست اينكه نهر وي اندرق بود وآن از
الفادات وكفته شد **قاتل الذئب** خانق الذئب است وكفته شد **قاطون** ادميات
وكفته شد **قاوند** قوند نيز خوانند بپارسي تخم قاوندي خوانند وستايا به
شيراز شيريلي خوانند وآن از هندوستان آورند مانند پيه بسته بود طبيعت

في الشرقه

آن كرم بود ودر بيماريهاي سرمانيد بران محل وسودمند بود وسرفه كهن سرد
ودر تحليل ورم وبلغم كه از سردي بود چون يك درم از وي در حسو كنند وبياشامند نافع

بود وماليدن هم سود دهد صاحب جامع كبير كويد از ثمرهٔ كرند
كه مانند فندق بود بآسياب خرد كنند وروغن آن بكيرند
ورها كنند تا بسته شود واين مولف كويد در تركستان مرغي
هست كه از اين قاوند كويند وپيه او پيه قاوندي كويند وهمچنين
كرم بود ودر بيماريها سرد استعمال كنند نافع بود **قاقيا** اقاقيا است
وكفته شد **قاتل اخيه** خصي الكلب است وكفته شد واز براي آن
اين اسم بر وي نهاده اند كه ايشان دو بيخ اند مانند دو زيتون كه در سالي
يكي فربه بود وديكري لاغر ودر سالي ديكر فربه لاغر كردد ولاغر فربه شود
قانصه بپارسي سنكدان كويند ودر قوانص كفته شد **قاراسيا**
قراصيات وكفته شود **قبج** كبك خوانند بپارسي كبك كويند صاحب
منهاج كويد نيك بطيء موج بود ولحم وي الطف لحوم بود وكرم وتر بود

في تزيد الباه

زبان كرده وي شكم ببندد ومسمن بود وباه را زيادت كرداند ودل را دو
كند وغذا بسيار دهد لكن دير هضم شود وشريف كويد كوشت
وي معتدل بود غذاي نيكو دهد وزود هضم شود ودماغ وي چون با شراب
صرف صاحب يرقان بياشامد نافع بود وجكر وي چون كرم بود نيم مثقال
فرو برند صرع را سود دهد وزهرهٔ وي شبكوري وتاريكي چشم را نافع بود
تكحل كردن بوي وچون بزهرهٔ وي سعوط كنند در هر ماه ذهن را زياده
كرداند ودر قوت حافظه اثري تمام دارد وقوت باصره هم بدهد واكر
زهرهٔ وي با مرداريد ناسفته ومثل آن مشك بقواري مساوي كحل سازند
سفيدي چشم وجرب وغشا را سودمند بود وبيضهٔ وي چون با زركهٔ

عنصل بزنند و بخورند درد شکم و مغص را نافع بود **قت** رطبه تشك
بود و آن فصفصه است و گفته شد **قتاد** خاریست که صمغ
وی کتیراست و بشیرازی آنرا کون کم خوانند و خار وی را بسوزانند و چوب
وی بکاو و شتر دهند و غذایی نیکو بود ایشان را و طبیعت آن گرم و تر بود
سرفه را نافع بود و قرحه شش را هم مفید بود و کتیرا در کتاب گفته شود
بعون الله تعالی **قثا** قثد خوانند و کوچك آن شعاریر و مقاثی گویند
بپارسی خیارزه خوانند و شنکیار و خیار دراز هم گویند بهترین آن نیشاپوری
بود و پخته و طبیعت آن تر و سرد بود در سیوم مسکن صفرا و حرارت
بود و بول براند و تشنگی بنشاند و مثانه را موافق بود و قثا و قثد
بوییدن ایشان بیهوشی را که از گرمی بود انتعاش بخشد و ورق وی با عسل
بر ریش بلغمی طلا کردن نافع بود و خوردن وی گزندگی سگ دیوانه
را نافع بود و کیموس وی بغایت بد بود و مستعد عفونت بود و تب های بد
آورد و درد معده و دافع ضرر وی موین بود یا عسل یا نانخواه و رازی
گوید سبك تر از خیار بود و زود تر بگذرد و خیار و خیارزه و کدو
محرور مزاج را نافع بود و محتاج باصلاح نبود و لکن اگر بسیار
خورند نفخ در شکم و ثقل پیدا کند و مصلح آن جوارش کمونی بود یا سکنجبین
و سرد مزاج را بغایت مضر بود و اولی آن بود که بسیار نخورند و شراب
خوب از عقب وی بیاشامند و جوارشات گرم **قثاء هندی** خیار
چنبر است و گفته شد **قثاء هندی بری** بلاست و گفته شد **قثاء الحمار**
بپارسی خیارزه سپند گویند و آن قثاء بری بود و اهل اندلس و الله اعلم چون

فی علاج السرفه

فی لسع کلب الکلب

وارد قثاء برّی گویند و بیونانی اسیرا و اغریوس و عصارهٔ ثمره وی اطریون
گویند و نبات وی ببنات کبر خواماند لکن خار ندارد و در تنگ وی سبزی بود
که بسیاهی زند و صنعت عصارهٔ وی چنانست که ثمره وی
در آخر تابستان که زرد شود بگیرند و در خرقهٔ کنند و بمالند تا آب
از وی بیرون آید و صاف کنند و در ظرفی کنند و خشك کنند بوی خاکستر
و در سایه خشك کنند یا کرباسی تر کنند و بر روی خاکستر بیخته اندازند
و عصارهٔ غلیظ بر آن اندازند تا کرباس آب را نشف کند و باقی بصلابه سحق کنند
و قرص سازند طبیعت وی گرم و خشك بود در اول درجهٔ سیوم و گویند
گرمی وی در دوم بود و ملطف و محلل بود و بیخ وی چون بدان مضمضه
کنند یا لثه جرب و ورم بلغمی کهن که باشد تحلیل دهد و چون با صمغ البطم
بر جراحات نهند از دمل و هر چه که بود بگشاید و چون با سرکه بپزند
و بر نقرس ضماد کنند سودمند بود و مضمضه بدان کردن درد دندان را
نافع بود و طبیخ وی در حقنه جهت عرق النسا سودمند بود و مقدار
یك درم و چون خشك کنند و سحق کنند بهق و جرب و قوبا و آثار
سیاهی که از دمل و ریش بروی بود زایل کند و عصارهٔ ثمره وی بول
و حیض براند و اگر زن بخورد بگیرد بچهٔ تباه کند و اگر با شیر سعوط کنند
یرقان سیاه را نافع بود و صداع کهن و عصارهٔ وی چون در گوش چکانند
درد گوش را موافق بود و چون با زیت کهن یا با عسل یا با زفت کاو بدان
تحنك کنند یا طلا کنند ورم حنجره و خناق را نافع بود و وی مسهل غلیظ
خام و محترق سودا بود و اما اصفر اینکو مسهلی بود و باید که با ادویهٔ

فی تدبیر الجراحات والدمامیل

فی علاج امراض الاذن

که موافق بود بیامیزند مانند صبر و قنطوریون باریك و سورنجان
و بوزیدان و کمافیطوس و قسط و مرو و زعفران و سنبل و دارچینی
و سلیخه و زراوند مدحرج و انیسون و تخم کرفس و فطراسالیون
و جاوشیر و سکبینج و مثل و تربد و نمك هندی و حب بلسان و چون
با بعضی از این ادویه بیامیزند نافع بود جهت بسیاری از علتها مانند
درد مفاصل و نقرس و قولنج و لقوه و خدر و بیماریی که از مرهٔ
سودا بود و نشاید که با ادویهٔ حاده مثل سقمونیا و تخم حنظل بیامیزند
و شربتی از وی دانگی بود یا نیم دانگ بحسب مزاج و مضر بود بشش
و مصلح وی صمغ عربی بود و گل ارمنی و نشاسته و اگر قثاء الحمار با روغن
بپخند بپزند و بر بواسیر ضماد کنند نافع بود و اگر بعوض روغن بپخند و روغن
چراغ کنند شاید و گویند که خشك کرده اند و اسحق بن عمران گوید روغن
وی که از آب وی و زیت گیرند و در آفتاب و آتش سرد و شاید که گیرند
آن روغن نافع بود جهت سردی اعضا چون بدان بمالند و کلف و آثارهای
که در روی بود زایل کند و نافع بود جهت روی و طنین که در گوش
عارض شود و گرانی گوش که از بادی غلیظ بود و شریف گوید چون
طبیخ ورق وی و بیخ وی مجذوم بیاشامد نافع بود و اگر بیخ وی سحق
کرده بر ورم بن گوش و دمهای بلغمی که دیر کردن بود بنهند بگدازاند
و روغن وی مفاصل را مطلقا نیکو بود و مالیدن و خوردن و نافع بود
علتهای سرد را و شربتی از وی بقوت دو درم بود که با آب دمو بیامیزند
و وی خلط لزج و خام بیرون آورد و در بود ضیق النفس را سودمند بود

فی علاج مفاصل والنقرس والقولنج

فی البواسیر

فی الجذام وثقل الاذن

والربو وضیق النفس

و عصارهٔ او در حقنه کردن جهت درد پشت نیکو بود لکن سحج آورد
و مسهل خون بود و تنها در حقنه کردن خطر بود الا وقتی که خلط کنند
با ادویهٔ که موافق بود و اگر یك درم تا یك مثقال زیادت کنند ضرر
وی بیشتر از نفع بود و باشد که قی آورد با فواط و علاج وی به قی
جو کنند با شراب یا سرکه **قثاء النعام** حنظلات و گفته شد **قثاء**
الحیة صاحب جامع گوید زراوند طویل است و صاحب منهاج گوید
حنظل کوچك است و صفت سرد و گفته شد **قثد** بپارسی خیار گویند
و در خاکه شد **قدمیا** قلیمیا است و گفته شد انشاءالله تعالی **قداح**
رطبه است و گفته شد **قدح مریم** نباتیست که به یونانی قوطولیدون
گویند و گفته شود بعون الله تعالی **قدید** گوشت خشك بود و نیکوترین
آن بود که از حیوان تر بود و گرمی وی کمتر از نمك سرد بود و قوت
بدهد مستسقی را نافع بود خاصه که در سرکه خیسانیده تا تشنگی
کمتر آورد و گرسنگی که از مستی بود باطل کند و قلیل الغذا بود و اولی
آن بود که با روغن و شیر بپزند **قرع** دبا خوانند بپارسی کدو گویند
نیکوترین آن بود که تازه و سبز بود و طبیعت آن سرد و تر بود
در سیوم غذایی که از وی متولد شود مثل مصاحب وی بود اگر با غوره
خورند خلطی تیز از وی حادث شود و اگر با نمك خورند خلطی شور از وی
متولد شود و برین قیاس میکن و مسلوق وی غذا اندك دهد و زود بگذرد
و صفرا و خون ساکن کند و مولد بلغم بود و گرم مزاج را نافع بود و حرارت
ساکن کند و تشنگی باز دارد و سرفه و خشونت سینه را و جگر گرم

فی الاستسقاء

فی السرفه

دبنهای حاده را هم میند بود چون با جو یا با ماش مقشر بپزند و روغن بادام شیرین و سرد مزاج را نشاید که خورند زیرا که قولنج آورد و اگر خواهند که خورند با زیت مطبخ کنند و مطیب سازند بفلفل و خردل و سداب و کرفس و نعناع و شراب صرف بر سر آن خورند و جوارشات نیز نیکو بود بر سر آن خوردن و همچنین مری و خردل مصلح وی بود و چون مسلوق کنند و بکبغوره و آب انار و سرکه و روغن بادام و زیت اقتان بخورند

خلطی سلیم از وی پیدا شود و سویق وی سرفه و خشونت سینه که از گرمی بود نافع بود و تشنگی بنشاند و کرب که از صفرا بود سودمند بود و درد حلق را نافع بود و رازی گوید روغن وی مانند روغن بنفشه بود و نیلوفر و حرارت را نافع بود آب آن صداع را زایل کند چون بیاشامند با بدان سر بشویند و اگر با روغن گل در گوش چکانند درد آن ساکن کند و ورم دماغ را نافع بود و چون در خمیر کنند و در میان آتش نهند تا بریان شود و آب آن بگیرند و با قند بیاشامند تبهای سوزان گرم ساکن کند و تشنگی را دفع کند و غذایی نیکو دهد و چون بیاشامند بعد از آنکه در آن فلوس خیارچنبر و ترنجبین و خیره بنفشه حل کرده باشند صفرای محض براند و شریف گوید که دیب کوچک که اول همی برون آید چون بگیرند و بریان کنند و آب آن تحلل کنند زردی چشم که از یرقان بود زایل کند و چون آب آن تحلل کنند درد چشم گرم زایل کند و پوست کدوی خشک چون بسوزانند و با سرکه بسرشند و بر بهق طلا کنند نافع بود و اگر بسوزانند و بر موضعی که خون روانه بود افشانند باز دارد و دو از وی

مقشر کنند و روغن از وی بگیرند درد گوش و درد دندان گرم را سودمند بود و کدو چون به آخر رسند و بن آن بگشایند و سوراخی کشاده در میان آن کنند و بخبث الحدید بیندایند تا ممتلی شود و بن آن باز جای خود نهند و چهل روز رها کنند بر درخت بعد از آن جدا کنند از درخت و آنچه در اندرون وی بود بیرون آورند و بفشارند آبی سیاه از وی بیرون آید در شیشه کنند که پر شود و رها کنند و چون خواهند که استعمال کنند حنابدان بسرشند و بر موی خضاب کنند موی را بغایت سیاه کرداند و جراده کدوی تر چون ضماد کنند در ابتدای درد چشم که از گرمی بود نافع بود خاصه چون با آرد جو بسرشند و همچنین صداع گرم را چون بوضع درد لطوخ کنند خواه در تب و خواه در غیر تب و چون بر حرق ضماد کنند ماده ها دفع کند و درد آن ساکن کرداند و پوست کدوی خشک ریشهای کرا نافع بود و همچنین ریشهای که با اعضای یابس المزاج بود در سوختگی آتش همین سبیل و چون با روغن کاو بسرشند مغز دانه وی سرفه که از گرمی بود نافع بود و رطب سینه بود و منقطع تشنگی و چون در آب بالند عسل وی اقوی بود و سوزش مثانه که از خلطی تیز بود و وی مولد بلغم بود و اولی آن بود که با سرکه بپزند و مسلوق کردن بعد از آن با مری و سعتر و خردل و فلفل و زنجبیل استعمال کنند **قرنفل** بپارسی میخک گویند و آن مانند استخوان زیتون بود و در از بغایت سیاه بود و علک وی در قوت البطم بود و نیکوترین آن تیز بوی و شیرین طعم که اندکی تلخی در وی بود و طبیعت آن گرم و خشک بود در سیوم بوی دهان خوش کند و چشم را روشن دارد

وشبکوری زایل کند و تحلل کردن و قوت جگر بدهد و قی و غثیان و سلس البول و تقطیر البول را بغایت نافع بود و چون بواسطه سردی بود و گرم کنند رحم بود و اگر بیمرد رم از وی بحق کند و با شیر تازه بیاشامند با شتا مجامعت زیادت کرداند و بوی آن مقوی دماغ سرد بود و کسی که علت سودا بر وی غالب کرده باشد دوی مقوی دل و مفرح آن بود و سودا وی مزاج را نیکو بود و مقوی معده و جگر و مجموع اعضا باطنی بود و استسقاء لحمی را نافع بود و مقوی اعضای رئیسه بود و بدین سبب است که در قوت مجامعت اثری تمام دارد و هضم را یاری دهد و بادها که متولد شده باشد از فضول غذا در معده و مجموع شکم بشکند ولیکن قوت دهد گویند مضر بود بروده و مصلح وی صمغ عربی بود و گویند بدل وی نیم وزن آن جوز بوا و نیم وزن آن دارچینی بود و گویند بدل وی آن نیم وزن آن اوبخشک و نیم وزن آن خولنجان بود و گویند بدل آن بوزن آن اوبخشک یا بوزن آن خولنجان بود **قریص** بزر الانجره است و گفته شد **قرنفل بستانی** فرانجمشک بود و گفته شد **قرفة القرنفل** قرفة الطیب خوانند پوست سرد خشک درختی بود از قرفه خوانند و قوت وی نزدیک بقرنفل بود و آن پوستی ستبر بود و نزدیک بود برنگ او برنگ قرفه و طعم قرنفل داشته باشد غیر حلاوت دارچینی و اگر ستبرتر بود از قرنفل ضعیفتر بود بفعل و طبیعت آن گرم و خشک بود در دوم و گویند در سیوم و گویند در گرمی و سردی معتدل بود و بدل آن قرنفل بود **قردمانا** کرویا بری بود و کرویای جبلی نیز گویند و مولف گوید از الشیرازی تحرتر خوانند و طعم وی تلخی بود و نیکوترین

آن تازه زرد بود فربه و طبیعت آن گرم بود در سیوم و خشک بود سینه را پاک کرداند از اخلاط و چون با آب بیاشامند صرع را بود و استرخا و عرق النسا و فالج و مغص را هم مفید بود و کرمها بکشد و حب القرع را بیرون آورد و چون با شراب بیاشامند و درد گرده و عسر البول و قولنج را موافق بود و مجموع کزندگیها را سودمند بود و بکذ در هر با پوست بیخ غارستاک کرده بپزانند و چون سحق کرده با سرکه بر جرب و سعفه طلا کنند زایل کند و دیدان وی کرم شکم بکشد و مقدار ما خود از وی یک مثقال بود و گویند مضر بود بسپرز و مصلح وی انیسون بود و بدل آن از خردل و حرمل بود و گویند بدل آن مشکطرامشیع بود **قرقرن** سعد است و گفته شد **قرامیا** جرا بز گویند و مولف گوید بپارسی آلوا بوعلی خوانند و آن سه نوع است شیرین و ترش و عفص آنچه شیرین بود گرم و تر بود و در دوم و زود از معده بگذرد در حی وی بود و مستحیل شود بهر خلطی که غالب باشد در بدن و شکم براند و طبع نرم دارد و نوط زیادت کند لکن معده فاسد بود و مولد سودا و آنچه ترش بود و تشنگی بنشاند و شکم ببندد و معده بلغمی که مملو بود از فضول سود دارد از بهر آنکه تجفیف در وی بیشتر بود که در عفص و آنچه عفص است ضد شیرین بود و دیسقوریدوس گوید چون تر بود شکم براند و چون خشک بود شکم ببندد و صمغ عربی چون با شراب و آب بیامیزند سرفه را نیکو بود و گور را نیکو کرداند و چشم روشن کند و منع شهوت بود و چون با شراب بیاشامند سنگ بریزاند **قرقو** زعفران و گفته شد **قرقوما** و قرد قوما نیز گویند و آن ثفل زعفران بود یونانی

بهترین وی سیاه خوشبوی بود که هیچ چوب در وی نبود و چون درآب
حل کنند بگون زعفران بود و چون بخایند و مدتی از رنگ کند و بیخی بماند
که باقی بود روی سخت و منضج بود در خشک بود و در سیوم
بول براند و تاریکی چشم زایل کند **قرة العین** کرفس الماء و جرجیر الماء
خوانند و بیونانی سیسون و آن بیشتر در آبها ایستاده روید و در آب
روان هم روید و ساق و شاخ وی رطوبتی لزج داشته باشد چنانکه
در دست بچسبد و در وی حطوبتی بود و وی مسخن و محلل بود
بول و حیض براند و سنگ کرده بریزاند و با بول بیرون آورد خواه
که خام خورند و خواه که پخته و بچه بیرون آورد و خوردن آن
قرحهٔ امعاء را نافع بود و بسیار خوردن وی مزاج را گرم گرداند
تا بحدی گرم کردی و بدن را سرخ گرداند و لون را نیکو گرداند و درد
پهلوها را سودمند بود و محلل و منفخ سنگ بود و مسخن معده. **قرانیا**
درختی است بزرگ که در کوهستان سردسیر روید و ورق وی مانند
ورق آزاددرخت بود و ثمرهٔ وی مانند زیتون دراز بود چون خام
بود سبز باشد و چون پخته گردد سرخ شود مانند خون و آنرا
خورند و در طعم وی عفوصتی تمام بود و طبیعت وی گرم و قابض بود
موافق بود جهت اسهال و قرحهٔ امعا چون او را در طبیخ کنند
یا بخورند تنها و در نمک آب نهند مانند زیتون و تری که در ورق
وی و در مالیدن که بود حاصل شود چون بسوزانند و بر تو بمالند
نافع بود و نقصان وی نبات عفص بود و مخفی قوی باشد

ام

قرصعنه در اندلس لشویکه ابوهیم خوانند و آن چند نوع بود و نبات
وی در سنگستانها و زمینها خشن روید و آن نوعی از خار است
که چون اول از زمین بیرون آید ورق آن بر روی زمین پهن بود
و سبز و خشن و چون بزرگ شود خار گردد و سپید و مقدار یک وجب
زیادت تر بود و نبات وی بسیار بود و گل وی سپید بود و سر گل وی
بسرخی زند و کرده و گرد گل وی شش خار بود و بیخ هم باشد مانند
سنان و صلب و بیخ وی بستبری انگشتی بود و به درازی سه گز باشد
و زیادت و مؤلف گوید بزبان آن قوم که در مکس عسل می دارند از اقار
حسک خوانند و بیشتر از وی سن و در صحراهای شیراز وافر بود و مکس
عسل از آن گل خورش دارد و بیخ وی درد پهلوها را نافع بود و گزندگی
جانوران را مفید بود و طبیعت نبات وی گرم و خشک و در آخر درجهٔ
اول محلل بود اندکی و چون با شراب بیاشامند درد جگر و گزندگی جانوران
و زهرهای کشنده را نافع بود و اگر یک درم تخم گرد بیاشامند حیض
براند و محلل نفخ بود و گویند که ورمهای ضماد کردن محلل بود و نافع
گوید ملطف بود و سریع الانحدار و مزاج حلق را نیکو بود و بلغم رقیق از معده
بگدازاند و براند بطریق اسهال و ادرار و بیخ وی چون بجوشند تر یا با عسل
زیاک کند احشا را نیکو بود و اگر بیخ جو از وی و بیخ جو دارد
چو با یکاشتی بسرشند و طلا کنند بر ورمها که در ساق بود و آب از وی
روانه بود نافع بود و درد استرخاء و البلغم نافع بود و ابن رشد گوید
طبیخ وی چون بخورند ایمن باشند از ورم پهلو **قراطا رغونیون** نباتیست

فی لسع حشرات و جمیع سموم قاتله

که ورق وی مانند ورق گندم بود و شاخهای بسیار دارد از یک اصل
و تخم وی مانند جاورس بود و بیشتر در موضعهای که سایه بود روید
و نبات حریف بود و ثمرهٔ وی حدتی و حرارتی تمام داشته باشد و گویند
چون زن چهل روز پیاپی بیاشامد یا بخاید با آب بعد از طهر و پیش از آنکه
مرد با وی جمع شود بعد از آن مرد با وی نزدیکی کند فرزند نرینه آورد
قرقمان چوبیست که در میان سنبل مکی و صعیدی بود و طبیعت آن سرد بود
و خشک در سنونات کنند جهت قوت لثه و دندان را پاک کند
و سپید گرداند **قرمز** دود الصباغین بود و آن حیوانیست کوچک بر خار
و بر نباتی باشد که آنرا می سوزانند و رنگ ابریشم و صوف بدان حیوان کنند
و کتان و پنبه نتوان کرد و حبی دیگر هست مانند عدس سرخ رنگ آنرا
نیز قرمز گویند و فنتص خوانند و شریف گوید طبیعت وی گرم و خشک
بود در سیوم خاصیت وی آنست که زن چون یک هفته هر روز یک
درم بیاشامد تا ده درم با عسل قطع حیض بکند و چون با سرکه استعمال کنند
قطع نزف الدم بکند و اگر ابریشم سرخ کشند به محموم آویزند شفا یابد باذن الله
قسطاریون سطاریون است و گفته شد **قرظ** ثمرهٔ خادیت که آنرا
ضبط خوانند و از این ثمره عصاره گیرند و آنرا اقاقیا گویند و آن ثمره را
بپارسی کره خوانند و بشکل خرنوب شامی بود لکن سپید و صغیرتر از وی
بود و این مؤلف گوید که خرنوب مصری است و خرنوب چهار نوع
بود بلکه پنج نوع شامی و مصری و نبطی و هندی و هندی بار دو نوع
بود خرنوب هندی یک نوع خیار چنبر بود و از آن نبطی ینبوت است

فی علاج محموم حمی

وخرنوب

و خرنوب شامی را کرکادونی گویند و خرنوب مصری قرظ است
که گفته شد و نوعی دیگر در هند می باشد مانند خرنوب شامی لکن بغایت
بزرگ بود و پهن چنانکه قدر وی نزدیک بود بقدر دری **قراص** گوید
بابونج است و گویند که اقحوان است و هر دو گفته شد **قرن الجمل** که بهایست
و گفته شود بعون الله تعالی **قرول** دفرد الهولین گویند و آن بداست و گفته شد
قرداموز بیونانی حرف است و گفته شد **قرناباد** کرویاست و گفته شود
ان شاء الله تعالی **قرنتان** هم کرویاست و گفته شود بعون الله تعالی **قردا**
مومن بیونانی قردمانا است و گفته شد بحمد الله تم **قرطم** حب العصفر است
بپارسی خسکدانه گویند و بیونانی قنقس طبیعت وی گرم بود در
دوم و شکر نیز هم دارد و پنج درم از وی کوفته در شیر بمالند و بیاشامند
مسهل خلطهای سوخته بود و انواع جرب را نافع بود و ماسرجویه گوید
دفع ریاح بکند و باه را قوت دهد و منی بیفزاید و شیخ الرئیس گوید
سینه را پاک گرداند و آواز صافی کند و قولنج را نافع بود و مسهل بلغم سوخته
بود و باه را زیادت کند چون با شیر یا با عسل یا با انجیر خلط کنند و ابن
ماسه گوید آواز نیکو گرداند و مسهل کیموسات غلیظ و ابن ماسویه گوید
خاصیت وی آنست که مسهل بلغم بود و شربتی از وی از ده درم یا بیست
درم شکر سرخ با وی اضافت کنند و بیاشامند و ابو صلت گوید
سودمند بود استسقاء لحمی و زقی را و ابن سراپیون گوید شربتی
از مغز وی پنج مثقال بود با اندکی نمک هندی آن زمان مسهل بلغم بود
و با ماء الجبن که مغز وی بسته باشند چون بیاشامند با افیمون

فی تزئید الباه

فی علاج استسقاء

في الماليخوليا والجذام

ماليخوليا وجذام را نافع بود وبايد كه شير دو رطل بود وخشكانه
كوفته بيست درم دوي كالبد وبعد از آن كه بسته بود آب از وي بگيرند وبياشامند
وكويند بدل آن حبة الخضراست **قرطم هندی** حب النيل است وگفته شد
قرطم بری يوناني انغرطولس كويند وبعضي فيقي اشربون كويند وآن خار
مانند خار قرطم بستاني ومؤلف كويد آنرا الشير ذي انكرين خوانند وگل وي زرد
بود وجالينوس كويد مسهل بود باعتدال ومجفف وديسقوريدوس كويد
چون سحق كنند ورق وي يا جزو وي يا ثمر وي با فلفل وشراب بياشامند

في لسع العقرب

گزيدن كژدم عقرب را نافع بود وبعضي كويند چون ملسوع استعمال كند درد زايل
شود وچون غير ملسوع بود استعمال كند همان وجع پيدا كند كه از گزيدن كژدم
حادث مي شد ومؤلف كويد قرطمان نيز كويند وگفته شد **قرطمان** نوعي
از گياه سپيد كوچك بود **قرطمانا** قردمانا است وگفته شد **قرطان** هرطمان است
وگفته شود بعون الله تعالى وحسن توفيقه **قرطاس** پارسي كاغذ كويند بعضي
كويند بهترين وي مصري بود پاك سپيد از آنكه از بردي سازند ودي مقبض بود
بگردد وكاغذهاي ديگر مصر بود بگيرد سوخته وي سعفه را نافع بود
ومنع نزف دم وريشها ورعاف بكند وچون يك درم از وي استعمال كند
وريش ممل را نافع بود وريش شش را با آب كه سرطان نهري در وي
پخته باشند نافع بود **قرون** مجموع مجفف باشند وپارسي شاخ بود
كويند **قرن المعز والايل** نيكوترين آن بود كه از ايل پير وسال خورده گيرند
وبايد كه بسوزانند تا سپيد كردد وطبيعت وي سرد وخشك بود وسوخته
وي دندان را جلا دهد ولثه را محكم كند وباقي منفعت وي در داء ايل گفته شد

وكويند مضر بود بشش ومصلح وي كثيرا بود وبدل آن انارون بود
وخولنجان بود ومقدار ماخوذ وي يك درم در درد مثانه ويرقان سودمند

في منع رعاف

بود **قرن البقر** پارسي شاخ گاو چون با آب بياشامند رعاف
ببندد وچون بسوزانند وبا آب بياشامند نفث دم را بازدارد
قرون السنبل بعضي كويند نوعي از سنبل سپيد بود گشنيز ودر ميان سنبل
باشد وكويند بيخ خانق النمر است وصاحب منهاج كويد دوايي كشنده
بود نزديك به بيش چون بخورند خون بعوض بول روانه شود وزبان سياه
كردد وذهن مختلط شود ومداواي وي به قي كنند وبعد از آن دو مثقال
كافور يا گلاب وآب انار وشير تخم خرفه كه به برف سرد كرده باشند با جلاب
يا دوغ گاو يا قرص كافور يا گلاب بدهند وشير تازه وسويق سيب ترش
وسويق شعير با آب برف وجلاب وخيار كدو وجاب بدهند وجگر ودر
وي سرد كرده اند بضمادات سرد مانند صندل وكافور وگلاب ومانند آن
قرط نوعي از رطبه است كه در مصر مي كارند وورق آن بزرگتر از ورق
رطبه بود وچهارپايان مي خورند وفربه مي شوند طبيعت آن گرم
وتر بود وچون تر بود شكم براند وچون خشك كرده شكم ببندد

في علاج السرفه

سرفه وخشونت سينه را نافع بود وآنرا پارسي سپيدار خوانند وباصفهان
شبدر ومروي سپيد خوانند وبهترين از نبات وي بود ودردي
قبضي بود وشكم ببندد **قرط** اسم نوعي از كراث است كه معروف بود
بكراث الطايف وكراث المتول وگفته شود بعون الله **قرفة الدارصيني**
پارسي دارچيني چيني كويند وآن باريكتر از قرفه قرنفل وپيچيده بود

از وي بود وطبيعت وي گرم وخشك بود در سيوم قوت اعضاي
باطن بدهد وجرب را با قوبا نافع بود طلا كردن ومرضهاي ووجع ورك
كه از بلغم بود ومفلوج ومصروع را اميد بود ووي در فضل اقوي بود
از دارچيني ودر تقويت جگر ومعده سرد بهتر بود وبدل آن نيم وزن
آن قرنفل ونيم وزن آن دارچيني بود **قراع** اسم نباتيست مانند ازريانه
كه شتر وگوسفند وديگر دواب خورند مؤلف كويد آنرا بشيرازي كبه كويند
وطبيعت آن گرم بود وخشك در سيوم بول براند دردهاي سرد اندرون
ساكن كرداند ومحلل رياح بود ودر بين نفعها بقوت بود وچون
بپزند وآن را بياشامند مسكر بود وآنرا اعلجان نيز كويند **قسطوريون**
جندبيدستر است وگفته شد وقسطوريون نيز كويند **قسوليدس** كاكيج است
وگفته شود **قسطير** كيما كويند وآن رصاص است وگفته شد **قسط** يوناني
قسطس خوانند وآن انواع است يك نوع عربي بود وآنرا قسط بحري خوانند
وسپيد رنگ بود ويك نوع هندي بود وآن سياه رنگ است ودير قسط تلخ
خوانند پارسي قسط تلخ كويند وبغايت تلخ بود وسبك وزن وصاحب جامع
كويد قسط هندي سياه شيرين بود وقسط بحري تلخ وسپيد بود وبهترين
قسط سپيد شيرين بود وآن رومي است وقسط سياه تلخ بود وآن هندي است
ويك نوع ديگر هست كه بلون سياه بود وبوي صبر كند بهترين همه آن سپيد
بود فربه وبعد از آن هندي سياه سبك وطبيعت آن گرم بود در سيوم
وكويند در چهارم وخشك بود در دوم نافع بود جهت هر عضوي كه
محتاج بود بگرمي وجذب اخلاط از عمق بدن بكند واگر با عسل وآب كلف

في علاج الاورام
وليثرغس
في لسع الافعي وحرارت

لطوخ زايل كند واسترخاي عصب وعرق النسا را ضماد كردن سودمند بود
وليثرغس را وبول وحيض براند خوردن ودر شيب خود بخور كردن ودرد رحم
را هم مفيد بود وچون در فرزجات كنند يا تكميد كنند يا تطول كنند وچون
بياشامند با شراب وافسنتين يكدرم گزيدگي افعي ومجموع زهرها را نافع بود
ودرد سينه وكوفتگي از عضله وهتك ونفخ را هم نافع بود وچون با شراب
وعسل بياشامند حب القرع وكرمهاي شكم بيرون آورد وبا زيت لطوخ كردن
نافض واسترخا را سودمند بود واز جهت نافض پيش از وقت آن لطوخ
كنند ودرد پهلوها را نافع بود ورازي كويد زكام را نافع بود چون
در شيب بيني بخور كنند ومسيح كويد چون كرده بر ريشهاي تر افشانند
خشك كرداند وقلجان كويد چون در شيب داني بخور كند حيض براند
وبچه بيفكند وطبري كويد چون بياشامند مفتح سده جگر بود وكويند
چون بدان بخور كنند نزلات را نافع بود ووبا كه حادث شود از عفونت
وچون سحق كرده با عسل بسرشند وبليسند درد معده را ودرد مغص
گروه را نيز نافع بود وسنن كرده بزايد واگر با سكنجبين بياشامند

في تب ربع

تب ربع را نافع بود وچون بر بهق وعش وكلف طلا كنند با عسل
يا سركه يا بقطران زايل كند وموي بر داء الثعلب برويانند وقطع اخلاط
لزج بكند ومضر بود بمثانه ومصلح وي ورق گل سرخ بود وقند
وبدل آن كويند درج است ومصلح وي ورق حنظل بود ومؤلف كويد
قسط قسط رومي شيرين خوانند وآن نوعي از بيخ سوسن لبخاي بود
كه در ميان بنفشه مي رويد وباطراف مي برند ومعروف بود وبه بيخ بنفشه

وازامورد هم خوانند واین مؤلف گوید بهترین قسط آن بود که تازه بود
وخفیف وسخت بود وخورده نباشد و بی زهومت بود و زبان را
بگزد وقسط را مشوش کنند به بیخ راسن که سخت بود ولکن بیخ راسن
زبان نگزد واین فارق است میان ایشان **قسط شامی** راسن است
وگفته شد **قسط هندی** صاحب جامع سهو کرده که گفته است
که آن قسط شیرین است ودرین مقام قول صاحب منهاج معتبر است
که گفته آن قسط تلخ بوده گفته شد **قسوس** قلیسوس گویند وآن مورد
بود بجبل المساکین وآن لبلاب بزرگ بود وورق وی بزرگتر از لبلاب
کوچک بود ولبلاب را بشیرازی هرشه گویند وآن اصناف بسیار بود
نوعی سفید بود ونوعی سیاه ودیگر قسی خوانند وآن سه جنس بود آنچه
سفید بود ثمره وی هم سفید بود وآنچه سیاه بود ثمره وی هم سیاه بود
وبعضی دیگر بسیاهی مایل بود مانند لون زعفران وبعضی ازین را
ازابوبوسیون خوانند وجنس سیوم که آن را قسی خوانند مشک بود (?)
وهیچ ثمره وی را نبود وشاخهای باریک بود وورق کوچک ومجموع
اصناف قسوس حریف وقابض بود ویک نوع از آن لادن از وی حاصل
شود وآن نوع گرم بود باقی وی سرد بود وعصب را مضر بود وگل وی
چون با شراب بیاشامند قرحهٔ امعا را نافع بود واگر احتیاج بخوردن
وی بود باید که در روزی دو نوبت بیاشامند وچون سحق کرده
با موم وروغن زیت موم روغن سازند سوختگی آتش را موافق بود
وورق وی چون تر بود ببرگ بپزند وبر ورم سپرز ضماد کنند

فی علاج الصداع ووجع الاذن

نافع بود وچون ورق وسرهای وی بکوبند وآب آن بگیرند وباروغن
گل وسرکه بدان تر کنند وبر سر اندایند درد سر کهن زایل کند وچون
با زیت بیامیزند ودر گوش چکانند درد گوش وریم که از
گوش زایل کند ونوع سیاه وی چون آب آن بیاشامند بسیار ذهن را
ضعیف گرداند وذهن را مشوش گرداند وچون از سرهای بگیرند پنج
عدد وآب آن بگیرند ودر پوست انار گرم کنند با روغن گل ودر گوش مخالف
دندان چکانند درد آن ساکن کند وورق وی موی را سیاه کند وچون ورق
وی بشراب بپزند وضماد کنند بر ریش که حادث شده باشد از آتش
وکلف سودمند بود وآنچه از قسی خوانند سرهای وی چون آب
وی بیاشامند حیض براند اگر قضبان وورق وی در عسل فرو برند
وزن بخود برگیرد حیض براند وبچه باسانی بیرون آورد وچون
بکوبند وآب آن بگیرند ودر بینی چکانند گندوی زایل گرداند وعفونتی
که در وی بود وبیخ وی چون بکوبند وآب آن بگیرند با سرکه بیاشامند

فی لسع رتیلا

گزندگی رتیلا را سودمند بود ودمعهٔ وی که از صمغ وی خوانند
ودمعة الشجر خوانند بر موی طلا کنند شپش بکشد وموی بسترد
وصاحب منهاج گوید چون با شراب ومر بیامیزند بر موی طلا کنند
منع تساقط کند **قسب** خرما میرون گویند وآن نوعی از خرما بود
خشک واهل مغرب آن را مسلقل خوانند واهل نجد عرف در شوم (?)
گویند طبیعت آن معتدل بود در گرمی وخشکی را مایل بود ودروی
قبضی بود وگویند درد ومرکم بود وطبع را بسته سازند وقوت

معده بدهد **قشا** سلیخه است وگفته شد **قشمش** بپارسی
کشمش گویند ووی لطیف‌تر از گوشت مویز بود ونیکوتر وبدل
آن مویز منقی بود **قشر الجوز الاخضر** پوست بیرون سبز گردکان
چون بپزند ودر بینی از وی بگیرند جهت خناق که از بلغم بود ورطوبت
نافع بود **قشر الجوز الصلب** چون بسوزانند وخاکستر آن بر ریشها افشانند
خشک گرداند ومجفف نیکو بود بغیر لذع **قشر الاترج** پوست
ترنج گرم وخشک بود در دوم چون بخایند بوی سیر زایل کند
وخوردن وی مقوی احشا بود ومقدار مستعمل از وی تا ده درم بود
ووی محلل ریاح بود اندک وبسیار آن وبسیار استعمال کردن مضر بود
بجگر ومعده ومصلح وی عسل بود **قشار الکندر** طبیعت آن گرم وخشک
در دوم ودروی قبضی قوی بود چون بر جراحتها پاشند گوشت

فی علاج جراحات

برویاند واگر بر ریشها وعسر البرء افشانند باصلاح آورد وزن چون
بخود برگیرد رطوبتی که در رحم بود روانه بود ورحم منشف (?) باشد
باز دارد وجهت نفث دم وقرحهٔ امعا چون بیاشامند نافع بود
ودر داروهای چشم استعمال کنند جهت ریشهای آن نافع بود
واگر بریان کرده بود حکهٔ چشم زایل کند واگر چون مرهم بر شکم نهند بسته
گرداند وبدل آن دو وزن آن کندر بود ووزن آن دقاق آن **قشر اصل**
الکرفس گرم وخشک بود در دوم ملطف ومفتح سدد بود وبول
براند وباقی منفعت وی در کرفس گفته شود ان شاء الله **قشر اصل**
الرازیانج گرم وخشک بود ودر صفت رازیانج گفته شد منفعت آن

قشر اصل الکبر در اصل الکبر گفته شد **قشر اصل الهندبا** در هندبا گفته شود
بعون الله تعالی **قشر اصل الرمان** پوست بیخ انار سرد وخشک بود
وکرمها را بجملگی بکشد **قشر الرمان** پوست انار ترش هر دو خشک بود
در دوم وشیرین سرد وتر بود بر ورمهای گرم ودر بیخ ضماد کردن

فی السحج والاسهال

نافع بود وچون بپزند با بیخ وجو سفید کرده وبآب آن حقنه کنند سحج والاسهال
را سودمند بود وچون با آب وی مضمضه کنند مقوی لثه بود وچون

فی البواسیر

بدان استعمال کنند مقوی مقعد بود وقطع خون بواسیر بکند واگر سحق کنند
ودرم از آن سفوف سازند وآب گرم از پی آن بیاشامند کرمها را بقوت
بیرون آورد **قشر البیض** مسیح گوید سرد وخشک بود ودر دوم حکه
وجرب چشم را نافع بود وچون بسوزند وسحق کنند وکحل سازند آن عمل کند

فی بیاض العین

واگر غسل کنند وسحق کرده کحل سازند سپیدی که در چشم بود زایل کند
وقوت چشم بدهد ونشف اشک بکند ومنع مادهٔ آن هم بکند وقرحه‌ها
وبثره که در وی بود زایل کند وچون با تخم خربزه بر کلف طلا کنند

فی منع رعاف

قلع کند وکلس وی چون با آب گشنیز تر حل کنند ودر بینی چکانند قطع
رعاف بکند **قشر الاوز** پوست بیخ از جملهٔ سموم است چون بخورند
درد دهان وزبان وورم آن آورد وباشد که وی در مری ومعده
وامعا والتهاب مجموع پیدا کند وعلاج وی مثل علاج کسی بود که ذراریح
خورده باشد **قشر القصب الفارسی** پوست نی فارسی سوخته وی

فی بیاض العین

گرم وخشک بود در سیوم داء الثعلب را مفید بود وسپیدی چشم زایل کند
قشعر قثاء است بلغت اهل یمن وگفته شد **قصب السکر** نی شکر در طبیعت

ماند شکر بود لکن در وی تلیین زیادت بود و نیکوترین آن سخت
آب دار بود و طبیعت آن گرم و تر بود در اول و گویند که در گرمی
معتدل بود و گویند که در وی قبضی بود و مانند صمغی از قصب
وی گیرند سپیدی که در چشم بود زایل کند و نی شکر قی آورد
و سینه و سرفه را نافع بود و مثانه را پاک کند و قوتی معتدل از
وی حاصل شود و بول براند و تری سینه بزداید و مولد نفخ
و ریاح بود و اولی آن بود که با آب گرم بشویند بعد از آن بخورند
کند تا باد از وی زایل شود **قصب الذریرة** یعنی باریک است مانند
نی قلم و باریک ترین بود و آن دو نوع بود یک نوع چوب کجند خشک
ماند و آن نوع کوتاه قد بود بمقدار وجب باشد در زیادت و نوعی دیگر
اصلی بود و بنده را ز بود از یک گز دراز تر و طعم تلخ و تیز بود و چون
بشکند مانند نسج عنکبوت چیزی در وی و این نوع از طرف هند آورند
و از ارکیت خوانند نیکوتر و خوبتر بود و آن نوع که نبات سمسم ماند
بر سر شاخهای وی تخم بود مانند نخودی که در غلاف بود و آن
نوع تیزی و تلخی ندارد و این نوع هم از هند آورند لکن بد بود و طبیعت
قصب الذریرة گرم بود و خشک تا سیوم ملطف بود و با اندکی از قبض
و محلل اورام بود و گوفتگی عضله را مفید بود و جلای چشم بدهد
و چون دود وی تنها یا با صمغ البطم یا بونه در حلق رود سرفه
که بود نفع کند و با عسل ورم جگر و معده را نافع بود خاصه چون
با تخم کرفس بیاشامند و تقطیر البول را با استسقا نافع بود و چون دزد در تخم

في بياض العين
في السرفه
في السرفه
في الاستسقاء

آن نشیند بیاشامند درد رحم را نافع بود و گرد دل و مقدار
ما خود از وی یک درم بود و بدل آن اطناررا الطیب است با صندل
و عدس **قصب** نی مردی محکم بود و خاکستر وی گرم و خشک بود بدهد
بود و در آخر درجه اول تا اول دوم و اصل وی جلای تمام
بی حدت و همچنین ورق و اصل وی با پیاز جذب سلی بکند و بول
و حیض براند و گزندگی عقرب را نافع بود و کل وی چون در گوش افتد
گرانی آورد و بیرون نتوان آوردن **قصیصه** تودری است و گفته شد
قصد عوسج است و گفته شد **قصب برا** قصب الذریره است
و گفته شد **قضم** قطن عتیق است و گفته شود بعون الله تعالی **قضب**
فصفصه است و گفته شد **قضم قریش** و قم قریش نیز گویند
و آن تخم شجره ایست که آنرا قوقی خوانند و آن بیروت است و گفته شود
ان شاء الله تعالی و حز نوبر نیز گویند و گفته شد صاحب جامع گوید حب
صنوبر صغار است و این محل بحث است حب صنوبر صغار و کبار
گفته شد **قضاب مصری** اسم نوعی از عصی الراعی است که آنرا ذکر
خوانند و گفته شد **قطران** روغنی است که از درخت عرعر و ثالب
و عتم و شربین و شوب گیرند و طریق آن که از عرعر گیرند و بهترین
آنکه از ثالب گیرند و طبیعت آن گرم و خشک بود در چهارم و گویند
در سیوم شپش و رشک بکشد و مقوی گوش است سخت بود
و جرب را نافع بود و حتی جرب دواب و داء الفیل را و دوالی و استسقا را
هم سودمند بود مالیدن و بر سر طلا کردن صداع سرد را مفید بود

في لسع العقرب

و دندان متحرک را محکم گرداند و چشم روشن کند و از ریشهای چشم
و مژه ببرد و کرمها بکشد و چون بر قضیب مالند پیش از مجامعت
منع آبستنی بکند و بر گزیدگی مار شاخدار ضماد کردن با نمک سودمند
بود و چون با شراب بیاشامند دفع زهر ارنب بحری بکند و چون در
بیه ایل بگدازند و بر اعضا مسح کنند هیچ گزنده گرد وی نگردد و اگر
بر گوشت مرده مالند نگاه دارد از عفونت و اگر در تن بخود برگیرد و نجه
زنده بکشد و مرده بیرون آورد و قوت دخان وی مانند دخان زیت
بود و چون قطران در حلق مالند خناق و ورم لوزتین که لیثه لوزی
انرا گوشک خوانند نافع بود و اگر به بدان حوزد بهند بیرانود و در
ساکن کند و چون با سرکه مضمضه کنند همین عمل کند و با سرکه در گوش
چکانند کرم گوش بکشد و چون بیرند با آبی که زوفا در وی بخته
بود و در گوش چکانند درد گوش را نافع بود و ساکن گرداند
درد وی را و دوی و طنین آن ساکن کند و زایل گرداند و منقطع ابدان
زنده بود و حافظ ابدان مرده و بدین سبب است که وی را حیوة الموتی
گویند و ثمر شجره وی معده را بد بود و مفسد منی باشد و گویند که
بدل آن بوزن آن نفط و نیم وزن آن خلاف با بورق بود و گویند
بدل آن نفط سیاه بود و گاوشیر **قطف** سرمق است بشیرازی اسناخ
رومی بود در بری و بستانی بود و طبیعت آن سرد و تر بود در درجه دوم
و گویند سرد بود در اول زود از شکم بیرون رود و ورمهای گرم و حمرا را
نافع بود و تخم وی یرقان را سودمند بود و اندکی از وی چون پخته

في امراض ...
في لسع الحيه
في الخنزير
في علاج الاذن
خ

بود و بخورند شکم براند و چون برودتها پخته ضماد کنند تحلیل دهد
و غذایی نیکو بود و جگر گرم را نافع بود و محرور مزاج را خاصه
با صلاح آن بود خاصه چون با زیت بپزند و سرد مزاج را بعد از آنکه
پخته باشند باید که بر این کنند با زیت و با ابازیر و مری سطبا ندند
و بخورند و گویند معده را بد بود و مولد ریاح غلیظ بود و تخم و اصل
بن قران گویند تحرزی ورمهای گرم را نافع بود و اگر دو درم از وی با عسل
و آب گرم بیاشامند زرقی تر صفرا آورد و شریف گوید چون تخم وی
با همچندان نبات سحق کنند و کحل سازند جرب چشم را نافع بود و وی محلل
ورمهای حلق بود و تلیین سینه و تحرزی در غایت نفع بود از جهت
اورام خواه ظاهر و خواه باطن آنچه ظاهر بود بکوبند و با آب وی ترکنند
و طلا کنند و آنچه باطن بود سحق کرده بیاشامند با شرابی مانند سکنجبین
و جلاب و گلاب و آب روی دوائی نیکو بود جهت استسقا چون سه
هفته بیاشامند هر روز دو درم و چون ورق وی نیم کوفته در خود
مالند حکه را نافع بود و چون جامه ابریشم و حریر چرکن با آب طبیخ وی
بشویند پاک کرده هیچ رنگ نگرداند و اما نوع بری وی چون بگیرند مقدار
پنج درم و بجوشانند در نود مثقال آب تا بنیمه آید و صافی کنند و از وی
که مشیمه در شکم مانده بود بیاشامند و اگرچه چند روز بود که بمانده
قطف بحری ملوح بود و در میم گفته شود ان شاء الله تعالی **قطن** کرسف
و برس و طوط و عطب خوانند نوازا تود گویند و کهن را قضم و نیکوترین
آن بود که نو باشد بصری گوید جامه وی سپید قوی بود لکن سخت

نافع في الاورام ظاهرا و باطنا
في الاستسقاء

وی کمتر از ابریشم بود گرم و تر بود طبیعت آن و گویند معتدل بود عصاره
ورق آن کودکان را نافع بود و چون وی را بسوزند و بر جراحت نهند
خون باز دارد و کهن وی بر گوشت زند. هند بخورد و دود آن زکام را
مفید بود و ورق وی چون کوچک و تازه بود بگیرند و با آب وی
بجوشانند با قدری یخ وی چندانکه قوت با آب دهد و زن در آن نشیند
اختناق رحم و درد آن را سودمند بود و اگر با ورق خرنوب ضماد کنند بر مفاصل
گرم نافع بود و بخاصیت مسکن نقرس و ضربان وی بود و خاصه چون
با قدری از روغن بیامیزند و حشیش وی لاغری آورد و منفعت جب
وی آن گفته شد **قطاة** مرغیست کوچک که بپارسی اسفرود گویند
و مانند کنجشک بود و بر سر وی شاخی بود و گوشت مسخن ضعیف
و یابسی قوی نافع بود جهت سنگ جگر و ضعف آن و استسقاء و تباهی
مزاج را هم مفید بود و مولد سودا بود صاحب منهاج گوید دشوار هضم
بود و غذایی بد بود و ضرر وی بروغن بسیار دفع شود و رازی گوید
قطاة و لحمه بدان ماند از مرغان که گوشت ایشان سرخ بود و مضر که
مصلح آن بود و این زهر در خواص آورده که استخوان قطاة چون بسوزد
و خاکستر آن را با زیت بجوشانند و بر سر کل طلا کنند ورد داء الثعلب موی
برویاند **قطر** نحاس است و گفته شود بعون الله **قنبل** یونانی سقراطیون
گویند و سقلادیون و آن نباتیست که بیخ وی ماند بصل الزیر بود و لون
آن بسبزی زند و طعم تلخ بود و دقاق برگ سوسن ماند بیخ وی بقوت
و طعم ماند بصل الفار بود و چون آب وی بگیرند و آرد کرسنه بدان بسرشند

في نقرس و ضربان

في ضعف الكبد والاستسقاء

في داء الثعلب

داقی

و قرص سازند و مطحول و مجنون را با ماء العسل بدهند نافع بود و بعضی
بدل بصل الفار کنند لکن ضعیف تر از وی بود و دیسقوریدوس گوید
در قوت مانند بصل الفار بود و عجب و صاحب منهاج گوید طبیعت وی
گرم و تر بود و در درجه دوم و آن نوعی از کما است و مولف گوید نبات وی
گردکان شیراز آن را کندا و خوانند **قفر** نباتات کشوث است و گفته شد
و مولف گوید بشیرازی آن را خنکو خوانند و بر خار ترنجبین پیچیده شود
قفر الیهود انواع است یک نوع عرق الجبال گویند و بشیرازی مومیایی
پالوده. و یک نوع از آب حاصل میشود و آن را مومیایی آبی خوانند و آن
نوع که کوهی بود عرق کوهست که بجوشانند و می پالایند و وی
مانند نفت بود و بوی تیز کند و نیکوترین زرهی بصیص زدین بود و سیاه
چرکن بد بود و غش آن بنفت کنند طبیعت وی گرم و خشک بود
در سیوم و گویند که خشکی وی در دوم بود سستی اعضا بود و خون
بگدازد و سپیدی ناخن ببرد و چون بوی بمالند و منضج خنازیر بود و حنین
گوید آنچه خالص بود سودمند بود بزمان خدای تم جل جلاله جهت
کوفتگی عضله و شکستگی اعضا چون ضماد کنند یا با زیت بجوشانند و بمالند
و مولف گوید در شکستگی اعضا و کوفتگی آن عمل مومیایی میکند چندانکه
امتحان کرده شد و آن را مومیایی کوهی خوانند بیونانی اسفلطس و ابو
طامون نیز گویند و کفر الیهود هم گویند رقوبا و نقرس و عرق النسا
ضماد کردن نافع بود و چون زن بخود برگیرد یا بدخین کند بوی اختناق
رحم را مفید بود و اخراج آن و چون با جندبیدستر و شراب بیاشامند

في جبر كسر العظام

حیض براند و سرفه مزمن را و عسر النفس و گزندگی مجموع جانوران
مفید بود با شراب آشامیدن و افسنتین و حنین گوید بول براند و کرمها
و حب القرع بکشد و قوت شهوت بدهد و درد رحم سرد را نافع
بود و خوردن و در آب طبیخ آن نشستن و عرق النسا و درد پهلو را
سودمند بود و چون بکوبند و با جواب حقنه کنند قرحه امعا را
نافع بود و استنشاق دود وی نزله را سود دارد و چون بدندان
نهند درد ساکن کند و چون با آرد جو و موم و نطرون ضماد کنند بر
نقرس و درد مفاصل نافع بود و در چشم کشیدن سپیدی آن زایل
کند و مجفف رطوبات بود و ریشهای و درهم کردن گوشت برویاند
و بادهای غلیظ که در معده بود بشکند و در هر محل که درد کند
مجموع گزندگان بگریزند و صیاد او را اسبرطم خواند و شیخ
الرئیس گوید مقوی اعصاب بود و قرحه شش را نافع بود و نفث
و ماده از سینه بیرون آورد و بیماری حلق و لوزتین و صلابت رحم را
نافع بود و بدل آن گویند زفت است و مصدع بود و مصلح آن کافور
و کلاب بود و شربتی از وی در دوم بود **قفورا** نباتیست که نطابران چرا کنند
ابن ماسویه گوید تخم وی گرم و خشک بود در سیوم مجفف رطوبات
که در رس باشد و محلل آن **قفلوط** نوعی از کراث شامی بود و در کاف گفته شود
بعون الله **قلقل** و قلاقل و قلقلان اسم درخت حب القلقل است و در کاف گفته شود
درخا **قلقاس** نباتیست که در آب روید و ورق وی بورق کدو ماند
و ساق در از نداشته بود و اصل وی ماند از جه بود و بیرون بسرخی

في ادرار الحيض و حرکت

في وجع المفاصل

في بياض العين

برد

مایل بود و اندرون بسپیدی و در طعم وی قبضی بود با حرافت چون بآب
ببرند و حرافت از وی زایل شود و طبیعت آن گرم و تر بود در اول
و گویند که معتدل بود در گرمی و تر بود در دوم و گویند خشک بود
در دوم او باه را زیادت کند و ادمان اکل وی کردن تولید سودا کند **قلب**
در اندلس حسن الواعیه خوانند و معنی آن کار الحجر بود و بیونانی لیش
و بن خوانند و معنی آن بزر الحجر بود و سلیمان بن حسان گوید که این اسم از آن
جهت بوی نهاده اند که در سختی مانند سنگ بود و این اسم بود از اسما
فضه که آن تخم ایست سپید سخت مانند فق در سپیدی و سختی و نبات
وی در اندلس بسیار بود و معتدل و گرسنه بود کوچک و در موضعهای
خشن روید و قوت این تخم آنست که چون با شراب سپید بیاشامند سنگ
بریزاند و بول و حیض براند و ربو و فواق زایل کند و شکم ببندد و بواسیر را
سودمند بود و مجفف منی بود و شربتی از وی در دوم بود **قلقطار**
نوعی از زاج است که بپارسی زاج شتر دندان گویند و آن مصر بود
و جالینوس گوید قلقندیس مستحیل گردد بقلقطار و وی معتدل ترین
زاجات بود و طبیعت آن گرم و خشک بود در سیوم حاد و قابض و محرق
بود و سوخته وی بخفیف در وی بیشتر بود و لدع کرم در وی منفعت
تام بود با حرارتی زیادت و محرق گوشت زیادت بود و دهان را نافع بود
و در کحلها از برای جلا و غلظ اجفان استعمال کنند و جالینوس گوید
مجموع زاجات بدل آن یکدیگر توانند بود و در زاج صفت مجموع گفته آمد
قلقدیس هم نوعی از زاج بود و گرم بود در چهارم اما ملطفی نیکو بود

في ازالة البواسير

في قطع الدم

ومحرق وی اقوی از مجموع زاجها بود در لطف وصفت وی نیز گفته شد
قلقند آن نیز هم نوعی از زاج است و لون آن زعفری بود و گرم
و خشک بود تا چهارم و گویند گرمی وی در سیوم بود مجفف و اکال
بود با قبض و احراق ناسوری که در بینی بود سودمند بود و منع
رعاف کند و کرم گوش بکشد و دفع مضرت قطرا بکند لکن خوردن وی
رطوبات اصلیه را زیان دارد و مصلح وی شیر و شکر بود قلت ماش
هندی است و او را حب القلت خوانند و رنگ وی عودی بود و بغایت
املس بود و بمقدار مانند گندمی بود کوچک مطلقا مانند شیانانی
بود که کحالان سازند خاصه شیاف اغبر و طبیعت وی سرد بود و در
دوم و تر بود در اول و گویند گرم و خشک بود و ناخنه زایل کند و سنگ
گرده و مثانه بریزاند و حیض و بول براند و شکر ببندد قلوب نیکوترین
دل آن بود که از حیوانی کوچک گیرند و وی گرم بود و صلب اصحاب
کد را نافع بود و چون هضم شود غذایی بسیار دهد و مضر بود الا
هضم بسبب عسر انهضامی که دارد و دلیل آن بود که با سرکه و مری
و انجدان و فلفل و زیره و سعتر بپزند و بعد از آن زنجبیل مربی بر سر
وی خورند قلی نیکوترین آن بود که از اشنان گیرند و قلی الصابون
و سبا العصفر نیز خوانند و بشیرازی قلیه خوانند طبیعت آن گرم و خشک
بود در چهارم محرق و اکال بود و بقوت تر از نمک بود بهق را
نافع بود و گوشت زیادت بخورد و سعفه و جرب و قوبا را طلا کردن
مفید بود قلقوبیا نوعی از صمغ صنوبر است و بیونانی قوقا گویند

في الرعاف

ودر راتینج صفت آن گفته شد و آن علکی یابس است و بپارسی زنکیادی
گویند والله اعلم قلسند ناردین معنی آن سنبل بانی بود سنبل رومی
و گویند که آن دارشیشعان است و گفته شد قلیمیا اقلیمیا گویند و آن
انواع است نقیی و ذهبی و نحاسی و معدنی و عملی هر دو بود و عملی را از زر
و نقره و مرقشیشا و مس گیرند نیکوترین آن بود که از جزیره قبرس آورند
و از آدر آب یابند و بعد از آن معدنی و باید که لاجوردی رنگ بود و طبیعت آن
معتدل بود در گرمی و سردی و خشک بود در سیوم و آنچه عملی بود
از دود زر و نقره و تنل آنست و اول آن بود که بسوزانند چون در
داروهای استعمال خواهند کرد و صفت سوختن وی آنست که از آن در
کوزه کنند نو و سر آن بگل بگیرند و در تنور نهند تا سوخته گردد و اقلیمیای
نقره سردتر از اقلیمیای زر بود و در وی تجفیفی و جلای باعتدال بود
و مثل وی همچنین در ابدان معتدل ظاهر بود نه ابدان صلب و جرب
و ریشهای تر که در پلک بود و چشم ذرور کردن سودمند بود و در
مرهمها استعمال کنند که وی گوشت برویاند و اقلیمیای زر لطیفتر
از اقلیمیای نقره بود و همچنین بود معمول ایشان نیز و صفت سوختن
وی مانند اقلیمیای نقره بود و ابتدای تدل را نافع بود و سپیدی
و ریش چشم زایل کند و جراحتها را پاک گرداند از چرک و گوشت زیادت
بخورد و قوت چشم بدهد و مجفف بود بغیر لذع و بدل هر دو
سپید بود و صفت غسل وی آنست که با آب سحق کنند و آب از وی بـ
ریزند تا آن زمان که بر سر آب هیچ چرک نماند بعد از آن بدست جمع کنند

في بياض العين

واستعمال کنند قلاری نوعی از انجیر سفید بود که سر آن زرد باشد و صفت آن
گفته شد قاشیر کاشیر گویند و گفته شود بعون الله تم قمل قریش
تم قریش گویند و آن قصم قریش است و گفته شد قیح حنظل است و گفته شد
قیحه سنوف و در دیز راقیحه خوانند و قصب الذریره را نیز قیحه خوانند
و گفته شد قمل تربت گوید که چون سفتی بگیرند و در سوراخ با قلا نهند
و صاحب تب ربع بخورد شفا یابد باذن الله تم قنابری قملول و علول و فوهل
گویند بپارسی برغشت و بشیرازی سبزی گویند طبیعت آن گرم و خشک
بود در اول و گویند معتدل بود در گرمی و وی ملطف و جالی و مقطع بود
کلف و بهق را زایل کند و سودمندترین چیزها است از جهت
برص خوردن و ضماد کردن و روغن وی مالیدن در اندک روزی مفید بود
و ورق وی بر ریش پستان ضماد کردن سودمند بود و سینه و شش را
از کیموسات غلیظ پاک گرداند و سده جگر و شش و سپرز بگشاید
و آب وی شکم براند و ضماد کردن بر بواسیر سودمند بود در گزندگی
مجموع جانوران همین سبیل دارد رازی گوید جگر و معده را موافق بود
و محرور و مبرود را ملایم بود از جهت اطلاق طبیعت و نقرس
گوید مولد سودا بود خاصه آنکه با نمک نهند و مصلح وی روغن
بسیار بود و صاحب تقویم گوید اصلاح وی بهلیلج کابلی و سکر کنند
و سعوط کردن با آب بیخ وی دماغ را از رطوبات غلیظه پاک گرداند
قنطوریون کبیر قنطوریون غلیظ گویند و بیونانی طوماعورو تفسیر آن
قنطوریون کبیر بود و بعضی بوقی گویند و ورق آن بورق گردکان سبز

في البرص

في البواسير ولسع حشرات

مانند دیگ بورق کرب بود و ساق وی بساق حماض ماند و درازی
آن دو گز بود تا سه گز و گل وی کحلی رنگ بود و ثمر وی مانند خشخاش
بود در اندرون وی بود و گل وی مانند پشم بود و بیخ وی سطبر و صلب
بود و گران و بدرازی دو گز بود و تر بود و طعم حریف بود با اندک
قبضی و بلون خون بود و در وی اندک حلاوتی بود و لون عصاره
وی مانند خون بود و جالینوس گوید بیخ وی حیض براند و بچه
مرده بیرون آورد و از آن زن تبا کند و بیرون آورد و نفث دم را
نافع بود و شربتی از وی دو مثقال بود و دیسقوریدوس گوید اگر کسی را
بیخ وی تب داشته باشد با آب بدهد و اگر نه با شراب و شربتی از
وی دو درم بود و موافق بود جهت درد پهلو و ربو و سرفه کهن
و نفث دم و مغص و درد رحم و اگر فرزجه از آن زن بخود برگیرد
حیض براند و بچه بیرون آورد و عصاره وی همین عمل کند و مصلح وی
آب لسان الحمل بود قنطوریون صغیر دقیق قنطوریون دقیق
گویند و بیونانی طولیطون و معنی آن قنطوریون دقیق بود و بعضی
مترون گویند و تفسیر آن قنطوریونا صغیر بود و بعضی ملیسیون
گویند و ساق وی باریک بود و بدرازی یک وجب بود و گل وی
سرخی بود که میلی داشته باشد بزردی و ورق وی بورق
شکاعا مشیع ماند و بیخ وی کوچک بود و نفعی از وی ظاهر نشد
و طعم قنطوریون باریک بنات تلخ بود و منفعت وی در یرقان
و ورق و زهر وی بود و قولنج که سبب آن بلغم بود بگشاید و بچه

في الربو والسرفه

مرده بیرون آورد وکرا زرا بغایت نافع بود واعصاب ودماغ را منفعت
نیکو بود ومصروع را بغایت مفید بود ومسهل خام بود ومره صفرا
که با بلغم مخالطی آمیخته بود ودرد مفاصل وعرق النسا وقولنج را
چون بیاشامند سودمند بود یا بوی حقنه کند وشربتی از وی
دو مثقال بود ودر حقنه پنج درم شاید وعصارهٔ وی سودمند
بود جهت دردسر که از کرمی آفتاب بود یا از خوردن شراب
مرو پیدا شده باشد چون با سرکه بکدازند در صدغین وپیشانی
ضماد وریش سر زایل کند بعد از آنکه سر را بتراشند بمالند وموی بستند
وپاک بشویند بعد از آن عصارهٔ در سرکه حل کرده در آن مالند وچون
باب وعسل اندکی حل کند ودر موی مالند شپش وریشک بکشد
واکر بر روی سنک سبز که کارد بران تیز می کنند بمالند وبر پیشانی
لطوخ کنند آب رفتن از چشم باز دارد واکر بشیرد ختران حل کنند
وطلا کنند بر برک چشم درد ورم از نافع بود ومجموع دردهای
که کهنه شده باشد در چشم زایل کند مثل جرب وسبل وحمرت
وسپیدی وریش که در طبقهٔ قرنیه بود واکر با روغن چیزی
بکدازند یا روغن سوسن ونیم کرم در کوش چکانند درد دندان
زایل کند واکر از کرمی بود با روغن کل سرخ نافع بود واکر کرم در
کوش تولد کرده باشد با آب ورق شفتالو حل کنند ودر کوش چکانند
نافع بود منفذان بود ونافع بود مجموع بیماری کوش را زایل کند
مثل دوی وطنین وقرحه‌اند واکر با آب ترب حل کنند ودر کوش

في بياض العين

في امراض الاذن

چکانند کرانی آن زایل کند وورمی که در عصب شنوایی بود بکدازد
ومجموع ریشهایی که در بینی احداث کند نافع بود ودرعان زایل
چون با سرکه حل کنند وقدری زاج سوده بران نشانند وریش که
در دهان بود وریم آن را سودمند بود وبوی دهان که کنده شده
باشد چون با شراب قابض کهن حل کنند وبدان مضمضه کنند ورنانی
در دهان نکاه دارند بغایت نافع بود وکسی را که بوی دهن ناخوش باشد
بی طمع ورسبی با کلاب حل کنند وبدان مضمضه کنند نافع بود وجهت
ملازه وورم لوزتین وشقاق لبها وخناق ودندان متحرک نافع بود
وچون با شراب بدستکی سبز بمالند ومر موضع کزندکی زنبور وبخور طلا
کنند نافع بود وعرق النسا ووجع ورک وکزندکی مجموع جانوران
زهردار چون یک درم از وی در بیست درم آبی که باز آورده خشک
در وی جوشیده بود حل کرده بیاشامند سودمند بود وصاحب
منهاج کوید افراط کردن قنطوریون مسهل خون بود ومصلح آن صمغ
عربی وکتیرا واسحق کوید مضر بود بسر ومصلح آن عسل بود وکویند
بدل وی آن بوزن آن ورق حنا بود ودو دانک وزن آن سورنجان
وبوزن آن لبنی وکویند بدل آن وزن پرسیاوشان ونیم وزن آن ورق
حنا **قنبیط** نوعی از کرنب بود که پارسی کرنب رومی خوانند بستانی
وی تازه زرد رنک بود وطبیعت آن معتدل بود در سردی وکویند
کرم بود در اول وخشک در دوم سدهٔ را بکشاید وخمار را نافع بود
ومنع مستی بکند همچنانکه کرنب وطبیخ وی تطول کردن دردمفاصل

في الرعاف

في نجموع السمام الجانواح

سودمند بود وازوی خون غلیظ متولد شود ونفخ در حوالی پهلو پیدا
کند واولی آن بود که نیکو بجوشانند وبا روغن بسیار یا با
کوشت فربه بپزند وبا سیر که ومری وداروهای کرم بخورند **قنه**
بارزد است بشیرازی بیرزد کویند طبیعت وی کرم ودر دوم وکویند
در سیوم ملین ومحلل خنازیر بود وشیر عدسیه را وصداع
وکزاز وصرع را نیز مفید بود ومصروع که بوی وی بشنود وبا خود
آید وسدر وکلف را نافع بود واکر بدندان خورد نفخ نافع بود
وخناق رحم را چون با شراب بیاشامند سود دارد ودر تریاق پیکان
زهردار بود واز دود وی مجموع کزندکان بکریزند ووی مقاومت با مجموع
زهرها بکند نزدیک بسکبینج بود وچون بخود بر کیرند بچه بیندازد
واز خواص وی آنست که معقد لحم بود وباقی منفعت وی در با
رزد کفته شد وصاحب تقویم کوید که کرم مزاج را معتدل بود
ومصلح آن روغن بید مشک بود وکاوزبان با روغن بنفشه
وکاوزبان وصاحب منهاج کوید مصلح وی اشق است وصاحب جامع
از قول تمیمی کوید که بدل آن یک وزن ونیم وی آن ریوند بود وباقی
ابدال وی کفته شد **قنبیل** صاحب منهاج کوید بزودی رملی است
وصاحب جامع از قول تمیمی کوید که آن یکی از منهاست که از آسمان
می افتد در بادیهٔ یمن واز قول رازی همچنین کوید وصاحب تقویم کوید
که همانست که یاد کرده اند رازی وتمیمی واز قول دیکری کوید
که خاکیست سرخ رنک چون که بان کنند زرد شود وفی الجملة طبیعت

في الصداع البارد

في الخوانيق

آن کرم وخشک بود در سیوم وتمیمی کوید کرم وخشک بود در اول
درجهٔ دوم مجفف قوی بود ورازی کوید سرد وخشک بود
وشیخ الرئیس کوید کرم وخشک بود در دوم وابن ماسویه کوید قبضی
تمام بود ودر وی حب القرع بکشد وکرمها بیرون آورد وملتقف
رطوبات ریشها بود وبثرها که بر سر وروی طفلان بود که مردمان
ازارا به خوانند وطبا ویا سعفه کویند چون با روغن کل حیری کنند
وقنبیل بران افشانند خشک کرداند ونشف رطوبات آن بکند وجرب
نیز نافع بود وشربتی از وی تا دو درم بود وکوید مضر بود با معا
ومصلح وی شیخ ارمنی بود وبدل آن دارزیانه است وکویند که مصلح
وی انیسون است وبدل وی ترمس وبرنک کابلی است وکویند که
مضر بود بمعده ومصلح وی مصطکی وانیسون بود **قنفذ**
بپارسی خارپشت کویند وآن بری وجبلی وبحری بود وبحری
نوعی از بری بود وجبلی بزرک بود وآنرا دلدل خوانند طبیعت
وی کرم وخشک بود بغایت ومحللی نیکو بود وبعضی کویند
که کوشت وی نه بود مجذوم را نافع بود بغایت خاصه کوشت وی
بریان خشک کرده وجهت کودکان که در جامه خواب بول کنند وکزندکی
جانوران نیز نافع بود ومقدار ما خوذ از وی پنج درم نمک سود
خشک کرده وبا سکنجبین از جهت استسقا وفالج ودرد کرده ودا
الفیل دافع آن بود وادمان خوردن وی حصر البول احداث کند وزرا که
مضر بود بمثانه وکویند که مصلح وی عسل بود وکوید که تخم کرفس

في الجذام

في الاستسقاء

في الحميات والعروق

بود و سکر و شیخ الرئیس کوید کوشت وی خنازیر را بغایت
سودمند بود و مرضهای عصبانی مجموع را نافع بود و تنهای مزمن
را نیز مفید بود و کرند کی جانور ازا نافع بود و غافقی کوید ادمان
اکل وی کردن معده سد و جکر بود و پیه وی منع انصباب ماده
از احشا بکند و خاکستر پوست وی داء الثعلب را سودمند بود
چون با دفته تمالند و دیسقوریدوس کوید که نوعی کنجری بود
معده را نیکو بود و طعم وی خوش بود و ملین شکم و مدر بول بود
و پوست سوخته وی با ادویه که موافق جرب بود بیامیزند جرب را
زایل و اکر بسوزند و با ادویه بیامیزند که مناسب ریش سر بود و سر را
بدان بشوید جذب ماده بکند و ریش پاک کرداند و کوشت زیاد بجوید

في الاستسقاء

و جکر وی چون خشک کند در خرقه و در آفتاب کرم خشک
کند موافق استسقا که لحمی بود و هر جتی که کوشت وی مناسب
آن رخت بود و زهره وی چون با موم بسرشند و بجوشند بچه مرده

في بياض العين

از شکم بیرون آورد و زهره وی چون در چشم کنند سپیدی وی
زایل کرداند بقراط کوید کوشت وی چون با برنج که عنصل نهند مجذوم را

في وجع المفاصل

نافع بود و لشیخ استلاهی را و درد کرد و مفاصل را سود دارد
قنب سه نوع است بری و بستانی بودکن و هندی بری قضبان
وی مانند خطمی بود لکن بغایت سیاه بود و ورق وی مانند ورق
بستانی بود لکن خشن بود و سیاهی کمتر و سفیدی بروی غالب بود
و زهره وی سرخ بود و تخم وی مانند فلفل بود نزدیک بحب السمنه

شریه

و بیخ وی چون بپزند و بر ورمهای کرم نهند ضماد کرده و جرب
و اعضایی که کیموسات ردی متحجر شده باشد و ورم آن ساکن کند و کیموسات
بکدازاند و عصاره وی درد کوش را نافع بود و از آن بستانی تخم را
شهدانج خوانند بسیار خوردن منقطع منی بود و تخم وی چون تر بکوبند
و آب آن بکیرند و در کوش چکانند و آن را نافع بود و جالینوس کوید تخم وی
بادها بشکند و محلل نیکو بود و نفخ را و مجففی محکم است و بسیار
خوردن وی منی را خشک کرداند و شیخ الرئیس کوید خلط وی بد
بود و قلیل الغذا بود و دمشقی کوید طبیعت آن کرم بود در دوم
و خشک بود در اول منشف منی بود و قاتل دیدان و چون با در
آن سعوط کند دماغ را پاک کرداند و اسحق بن عمران کوید عسر الهضم بود
و معده را زیان دارد و صداع آورد و شکم ببندد و بول براند و مصلح
وی شراب لیمو بود و اسحق بن سلیمان کوید تخم وی چون بریان کرده
باشند مضرت وی کمتر بود و دفع مضرت وی سکنجبین فندی کنند
که بعد از وی بیاشامند و ورق وی چون بکوبند و آب آن سر بشویند
بن مویها را پاک کند از خشکی و سفیدی و راوی کوید مصدع
و مظلم چشم بود و دفع مضرت وی آب برف و رب فواکه ترش کنند
نوع سیوم که آن قنب هندی خوانند بشیرازی بنک کوید و بسرنا
و بپارسی حشیش خوانند و بعضی جز اعظم کوید و این مولف کوید
بعضی ترنک خوانند و بعضی حاجی تخم و بعضی دانک و بعضی اسرار
و وی نوعی بود که همچنین بود و اکر زیاد تا استعمال کند کشنده بود

و نوعی مفرح بود و طرب آورد و نشاط و اشتها کاذب و نوعی بود که
حزن آورد و خیالهای فاسد و نوعی بود که مقوی باه بود و آنچه
نیکو بود و شربتی از وی یک درم بود تا دو درم بحسب مزاج و کاه بود
که اکر زیادتر از این استعمال کنند بکشد و اکر کسی بسیار خورده بود
دفع مضرت آن بقی کنند با روغن کاو و آب کرم تا هیچ در معده نماند بعد
از آن شراب حامض و رعایت نفع بود با عرقیکل قندس کندس کویند و کفته
شود بعون الله تعالی و قندس هم اسم حیوانی بود معروف قند عصیر نی
شکر چون منعقد کرده قند خام خوانند و چون دیکو بار بپزند مکرر آن را ابلوج
خوانند و بعربی سکر قنقهر صمغیست ناخوش طعم که از بلاد عرب خیزد و کویند
سندروس است و کویند که سنکیست که از بلاد مغرب خیزد و مولف کوید
آنچه محقق است صمغیست شفاف مانند سندروس و آن را لعل معیری خوانند
و وی اثر ریشها ببرد و درد دندان زایل کند و چشم را روشن کند و با ماء

في علاج البو

العسل دبور را نافع بود و چون قدری از وی با سکنجبین و آب بیاشامند بدن را
لاغر کند و چون سه روز بیاشامند سپرز ضعیف کرداند و با ماء العسل
حیض براند و کویند از سندروس بود نارسیده نوعی قنطار ساداوران است
و کفته شد قنطا دم الاخوین است و کفته شد قنابر یونانی زردیکوس
خوانند و آن نوعی انصار است که بشیرازی انا جر خوانند و بیشتر بیده کس
کوید قنبر چون بریان کنند و بخورند درد قولنج را نافع بود و جالینوس کوید
چون با سیند باج بپزند و با مرق وی بخورند قولنج را سودمند بود و رازی
کوید مرق وی شکم براند و کوشت وی شکم ببندد و صاحب منهاج کوید

نیکوترین

نیکوترین وی فربه بود بریان کرده طبیعت آن کرم و خشک بود
شکم ببندد و مرق وی قولنج را سودمند بود و غذای وی نیکو بود
و مجفف بود رطوبات مضر بود و اولی آن بود که بادام بدهن بادام استعمال
کنند قوقالس و قواغریا و دوقوری خوانند و دایا اغرام کویند
و آن نوعی از دوقس است بادها را بشکند و علت سعل را نافع بود
و مغص ساکن کند و شکم براند و عصاره وی در بیخ دندان با نکشت
مالیدن نافع بود و خوردن عرق النسا و بیدن بیرون کند و بول براند و بشیرازی
آنرا تخ خوانند و آن بری بود و آنچه جبلی بود بشیرازی بدران کوید
و آنرا دوایا اغریا خوانند قومی حرز کوید و کفته شود انشاء الله
قوسیا قسطا است و کفته شد قویا یونانی آب خاکستر کوید قوطوالیدون
اذان الشیبر و زلایف الملوک خوانند اهل مغرب و کوید که نوعی از حی
العالم است و کوید نباتیست که منفعت وی مانند حی العالم بود و ورق آن
با بیخ سنک بریزاند و بول براند و چون ضماد کنند بر ورمهای کرم و حمره
و خنازیر و شقاق که از سرما بود و التهاب معده نافع بود قونقوا
کویند طاقاست و کفته شد و کوید بیون بود و کفته شود بعون الله
قوفی صاحب منهاج کوید حیوانیست بحری که در قوته از دیکر است
بجند بیدستر کوشت آن صرع و اختناق رحم را نافع بود و هر این اسم
بر قضم قریش اطلاق کنند که آن بیون و کفته شود انشاء الله تعالی
قوطوما از دیون بری است و کفته شد قود قطن بود و کفته شد
قوانص بهترین سنکدانها آن بود که از او زماده کیرند و وی غلیظ بود

وغذاء وافرده هد پوست اندرون وی چون خشک کرده سحق کنند
وباشراب بیاشامند دردمعده را نافع بود وخاصه پوست سنکدان
خروس ودی غذای اصحاب کد بود وچون هضم شود نیکو بود خون
دی وازان مرغ خانکی زودتر هضم نشود ومولد قولنج بود واولی
آن بود که نیکو پخته کند وبا نمک وری بخورند **قوش** درخت وج است
وکفته شود بعون الله **قورسامان** عود بلسان است وکفته شد
قیمولیا طین قیمولیا است وکفته شد وطفل طلیطلی هم خوانند **قیقهن**
قیقن نیز هم کویند وآن قنبهاست وکفته شد **قثاء** نوعی از
بقلة الحمقاء است وکفته شد **قیصوم** نوعی از برنجاسف جبلی است
بهترین آن تازه بود وطبیعت آن کرم است در اول وکویند درسیوم یا دردوم
وخشک است دردوم وکویند درسیوم وکویند تراست در اول وکویند
کرم است در اول تا دردوم وخشک است دردوم وی مسهل صفرا
بود وکرمها جالینوس کوید کل دی نیکوتر از افسنتین وود وی وسوخته
وی داء الثعلب نافع بود بادهن تر بزه مالیدن وموی در ریش چون
دیر برآید بروی با لند زود برآید ووی حیض براند وسنک کرده بریزاند
وعرق النسا من را نافع بود وروغن وی انضمام رحم وعسر بول را
سودمند بود وچون در خانه بکسترند کزندکان بکریزند وچون
باشراب بیاشامند زهرها را نافع بود وشربتی از وی مقدار یک مثقال
بود تا قدردم ومزاجهای تر را موافق نبود بلکه بکرد وبچه بیرون
آورد واسحق کوید مضر بود بشش ومصلح وی سیخ ارمنی بود وصاحب

فی طرد حشرات

تقویم کوید مصلح وی صمغ وکثیرا وخشخاش بود وبدل وی از درد
سر که از سردی بود کویند بابونج است **قیطاقون** ترمس است وکفته شد
قیطی آس است وکفته شد **قیشور** حجر القیشور خوانند وحجر الشعر
وقیشک نیز کویند وآن نوعی از کف دریا است ومولف کوید که مانند سنکی
سفید بود وتجویف بسیار دران بود ودر میان کف دریا ومرجان سفید
بسیار بود ودر حمام دست وپای بدان مالند وصلبی ندرخته باشد واولی
آن بود که سوخته استعمال کنند وطبیعت آن کرم وخشک بود ودر لطیف
دندانرا جلا دهد وبراق وسفید کرداند چون بدان سنون کنند ودرد سر زدن
سوی عملی نیک کند وریشهای عمیق پر کرداند وکوشت برویاند وکوشت
زیادت بخورد واکر در خم شراب اندازند که جوشان بود از جوش باز
دارد در زمان وصفت سوختن وی آن چنان بود که در شیب آتش
کنند تا کرم شود وبعد از آن بیرون آورند ودر شراب ریحانی
اندازند ودیکر بار در شیب آتش کنند وبعد از آن در آب اندازند پس سیوم
بار در شیب آتش کنند وچون کرم شود بیرون آورند ورها کنند تا سرد
شود وبعد از آن بکار دارند بن دندانرا محکم کند وتاریکی وشبکوری زایل کند
قرزیس بیونانی شمع را کویند وکفته شد **قیر** قاراست بپارسی قیل کویند
این مولف کوید نفط سیاه چشمه ایست روانه واین نفط را میزنند
ومنجمد میشود بعد از آن در آب سرد میریزند تا بسته می شود از آن
زمان قیل است ودر خوزستان این عمل میکنند وباطراف می برند **قیل**
زفت است وکفته شد **قینوس** قنوس کویند وکفته شد ودراینجا

فی ...

نیز نفع آن بیان کرده شود چیزی چند کویند که آن سه نوع است سفید
وسیاه وسرخ ومجموع حریف بود وقابض ویک نوع از آن نبات
الاذن است وآن کرم بود باقی سرد بود وبیخ آن چون با شراب
بیاشامند کزندکی رتیلا را سودمند بود وصمغ وی شپش را بکشد
وچون با شراب دهر بیامیزند منع تشا قطموی بکند وبخور کردن وی منع
آبستنی بکند وبخور بر کرفتن بچه بیرون آورد وتر وی بر سپرز ضماد کردن
نفع بود وبخور بر کرفتن حیض براند **قیوندی** تخم قاوندی خوانند وتخم
قیوندی کویند وکفته شد **قبلوط** ورق کنذنا نبطی است وکفته شود
بعون الله تعالی **قیروطی** موم روغنی بود ومرهمی که از موم وروغن کل ودیگر
ودق کل سرخ واکلیل الملک وزعفران وکافور سازند والله اعلم بالصواب
باب الکاف کادی که در خوانند وآن نباتیست
که ببلاد عرب ونواحی عمان ویمن می روید وکویند طلع انجاست واین
همچنان کوید پیشتر در زمین هند بود ودرخت وی مانند درخت خرما
بود ولکن کوتاه تر بود از نخل وطلع وی مانند طلع خرما بود وپیش از آنکه
از پوست بشکافند وبیرون آید ببرند می کیرند واز اندرون پوست
بیرون می آورند ودر روغن می اندازند وبا آفتاب می پرورند تا روغن
قوت آن اخذ میکند ومولف کوید کرمسیر شیراز بسیار بود وبپارسی
کالکیری خوانند وبویی بغایت خوش دارد تا بحدی که جامه که
بوی وی بکیرد تا دیرگاه کرد وبوی از وی زایل نشود رازی کوید جذام را
نافع بود وقطع کند وی معتدل بود شراب وی حصبه وجدری را

فی نفع رتیلا

نافع بود تا بحدی که اکرکسی را عدد آبله برآمده باشد وشراب کادی
بخورد دیگر عدد زیاد نشود سبحان الله الذی اوجد هذه المنافع فی هذه
الادویة بالقدرة البالغة وبدل آن بوزن آن صندل سرخ وبوزن
آن تخم بود **کاوچشم** بهار است وکفته شد **کافور** انواع است
شیخ الرئیس کوید قیصوری وریاحی سفید بعد از آن آزاد واسفرک وازرق
ونیکوترین آن قیصوری وریاحی بود سفید مانند برف واین مولف کوید
کافور اجناس است ومجموع از سقالات هند جزد وطرین وی فیصوری
بود شدید البیاض که بزردی مایل بود وخورد است وریاحی کویند وخرده
ریاحی را سربری کویند وپارهای آن غلیظ بود ودرشت ودوی برنک
رخام بود وبعد از آن کافور رفوق بود که در رایحه دون سرد بود
پس کافور آزاد کدر اللون ودون مجموع را اسفرک خوانند ودرخت کافور
چوبی بود سفید که بسرخی مایل بود وبعضی فیلی رنک بود ودرون
شکر باشد وکافور مانند صمغی بود در اندرون وی چون بشکافند
کافور از میان آن بیرون آورند طبیعت آن سرد وخشک بود در سیم
منع ورمهای کرم بکند وکرم مزاج را بوییدن آن نافع بود واصحاب
صداع صفراوی را بوییدن آن تنها یا با صندل سرشته وکلاب یا بکل
پارسی نافع بود ومقوی حواس واعضای ایشان بود وچون ادمان
بوییدن آن کنند قطع شهوت جماع بکند وآشامیدن آن درین باب
اقوی بود واکر دو حبه کافور بر دو سعوط کنند قطع حرارت
دماغ بکند وخواب آورد وصداع زایل کند وخون بینی باز دارد

فی طرد ... بعضه

وبا آب بادروج وعصیر بلح ویا با آب کشنیز یا عصیر بسرشند
همی تحمل کنند رازی گوید سرد و لطیف بود صداع گرم و ورمهای حاده
که در دماغ بود ودر جمیع بدن سود دهد واگر بیاشامند سردی کرد
ومثانه وانثیین احداث کند ومنی بفسرد ودر ضمادهای سرد در حوالی
کرده ومثانه وانثیین احداث کند وشکر عسل آذری ببندد واینکه ازوی
فی علاج سم العقرب ورمهای گرم را نافع بود وقلاع زایل کند وبا ادویها جهت درد چشم
گرم سودمند بود ولیکن دریم ازوی خلاص دهنده بود از سم عقرب
جرار، با آب سیب ترش در ربع مثقال یا بیشتر نافع بود جهت کسی که
قرون سنبل خورده بود با آب انار وشیر نجم تو دک دیرف و بسیار وی
پیری زود آورد وقطع باه بکند وسنگ خانه وکرده باز دید کند ومصلح
وی گلقند بود وبوییدن وی در جمیع ای سهر آورد ومصلح آن بنفشه
ونیلوفر بود وگویند زعفران بود وماسرجویه گوید شخصی شش مثقال کافور
بیک نوبت بخورد ومعده وی فاسد شد وقطعا هضم طعام نمی شد
وشهوت وی منقطع گشت وهیچ راحت دیگر بوی نرسید غیر از آنچه
گفته شد وگویند چون در روغن گل حل کند ودر بینی چکانند سو
المزاج گرم را بغایت نافع بود وچون نه از ماده بود که در دماغ
وچشم پیدا شده باشد وعلامت وی آن بود که نزد طلوع آفتاب
تا نیمروز زیادت می شود وچون نیم روز درگذرد تا آخر روز ساکن
کرده وسبب وی آن بود که در آفتاب گرم بسیار دویده کرده باشد
وچون بهوای سرد رسیده باشد سر را برهنه کرده باشد ومشامه وی

کنند
بسته شده باشد وچون با روغن گل وسرکه بیامیزند وبر پیشانی طلا
صداع گرم را سودمند بود وچون تعدیل وی بمسک وعنبر بکنند مقوی
ومفرح بود وکهربا مشارک وی بود درین معنی لکن کافور
اقوی بود بخاصیت وبدل آن گوید دو وزن وی طباشیر بود وگویند
بوزن آن طباشیر بود وبوزن آن صندل سفید کاوزبان گیاهیست که آنرا
بعربی لسان الثور گویند نافع بود جهت فرح ودلجزز زایل کند ومفرح بود
وغم ببرد وباقی منفعت وی در لام گفته شود ان شاء الله تعالی کاسر الحجر
بزر الفلفل است وگفته شد در قافیه کاویل کرات الکرام است وگفته شود
بعون الله تعالی کافیم الجدان رومی است وبیونانی لیسنطیفون گویند وآن
شیالیوس است ونیکوترین وی زرد ودر بزرگ تر ورق بود مانند ورق الجدان
ودر قوت مانند کمون بود وطبیعت وی ابن ماسویه گوید گرم وخشک
بود در سیوم وصاحب منهاج گوید گرم بود در وسط درجه سیوم وباد
بشکند ومفتح ومنضج بود وطعام را هضم کند ومقوی معده بود ویکدرم
فی نفع حرارت ازوی با شراب مسهل کرمان وحب القرع بود وبول وحیض براند وگزیدگی
جانوران را نافع بود وسدد جگر بگشاید ورطوبت معده کم کند وقراقر
زایل کند ودو درم ازوی با آب گرم مستسقی را سودمند بود وگوید
مضر بود بمثانه ومصلح وی تخم رازیانه بود وجالینوس گوید بدل وی
در ادرار تخم انجره بود وبنادوق گوید بدل کاشم بستانی بوزن آن
در ربع وزن آن زیره سفید بود واسحق بن عمران گوید بدل آن بوزن آن زیره بود
کاکنج بپارسی عروس در پرده گویند ویک نوع لشبیری ذی نجوم خوانند

وبیونانی نتعاین قوت وی نزدیک بود بقوت عنب الثعلب خاصه ورق
وی نیکوترین حب آن گوید کوهی بود وصاحب منهاج گوید نیکوترین ورق
آن بستانی بود وطبیعت آن سرد وخشک بود تا دوم وگویند در دوم وگویند
فی الربو وعسر النفس در سیوم ربو وعسر النفس را نافع بود وشریف گوید اگر از حب وی
هر روز یک مثقال هر روز بخورد از یرقان خلاص یابد وادرار بول واگر زن بعد از
طهر هفت روز هر روز هفت حب فرو برد منع آبستنی بکند وجگر
وگرده ومثانه را نیکو بود وادرار بول بکند وقرحه که در مجاری
بول بود سود دهد ودیسقوریدوس گوید کرمها وحب القرع را بیرون آورد
چون خشک ازوی با جز وی سنیخ ارمنی سحق کنند وبیاشامند
وشربتی ازوی دو درم بود ومخدر سر بود ومصلح وی گلقند بود وجالینوس
گوید عنب الثعلب بدل وی بود وگویند بدل وی عنب الثعلب بود وبزر القثا
کاربا کهرباست وگفته شود بعون الله تعالی کاوذهرج جاوذهرج گویند
وآن حجر التریاق بود وگفته شد کبر بیونانی قپارس خوانند وبشیرازی
کورک گویند واو دو نوع بود یکی مانند حبی بود ودیگری مانند قثائی
وانرا قثاء الکبر خوانند ووی بغایت حریف بود وگرم وچون در خم شراب
اندازد شراب را از غلیان باز دارد ومانند خردل ونیکوترین آن بود که
بستانی باشد وسودمندترین پوست بیخ وی بود وطبیعت آن گرم وخشک
بود در دوم وگویند در سیوم ووی محلل بود واصل وی مقطع وملطف
بود ودر پوست بیخ وی حرارت وحرافت وقبض بود خنازیر
وصلابات بگدازند وریشهای پلید چرکین وعرق النسا ودرد دیگر

مفید
وهتک عضله را نافع بود وپوست بیخ وی جهت درد دندان بغایت
بود وبهترین چیزها بود جهت سپرز خوردن وضماد کردن خاصه
با آرد جو وبسیار ازوی باده غلیظ سوداوی از سر بیرون کند ومسهل
فی ترشید الباه وعلاج السموم خلط خام بود وحیض براند وکرمها بکشد وباه را زیادت کرداند وریاق
سمها بود وآنچه لیبرکه لهندسق سپرز بگشاید وصلابت آن بگدازاند
وبلغم از معده پاک کرداند ولیسقوریدوس گوید ثمره وی وثمره وی چون
با نمک بود وبخورند شکم براند ومعده را بد بود وتشنگی آورد وچون
از ثمره وی سی روز هر روز دو درم با شراب بیاشامند ورم سپرز بگدازاند
وبول براند ومسهل دم بود وچون بیاشامند عرق النسا را نافع بود
وحیض براند وچون بخایند قلع بلغم بکند ودانه وی چون ببرگ کرنند
وبطبیخ آن مضمضه کنند درد دندان ساکن کند وچون پوست بیخ وی
سحق کرده با سرکه کهن بیامیزند وبر بهق سفید لطوخ کنند زایل کند
وورق آن وبیخ آن چون بکوبند وقتی که تر بود وآب آن بگیرند ودر گوش
که کرم بود بچکانند کرم بکشد وبصری گوید ورق وثمر آن در قوت
مساوی باشند لکن بیخ وی اقوی بود از هر دو وپوست اصل وی بیشتر
بود از حرارت وطبیعت کبر گرم وخشک بود در سیوم سده را
ببرد لکن چون با سرکه پرورده بود مضر بود وفارسی گوید که کبر
تریاقات بوی دهان خوش کند وبادها بشکند وباه را زیادت کرداند
وخوزی گوید کبر ناصوری که در ماق بود سود دهد وبیخ وی
فی علاج البواسیر چون دود کنند در شیب بواسیر را نافع بود وطبری گوید بیخ وی

دلیشهای تر چون بروی افکند از بیرون و چون بپزند و آب آن بر سری که دلیش بود بریزند و شیر را بدان بشویند زایل کند و چون با فلفل و سداب بخورند نافع بود از جهت سنگ که در جگر بود بواسطهٔ سردی و ابن عمران گوید جبه وی غذایی بد بود زیرا که متعفن شود و سودا مستحیل گردد و تره وی نیکوتر بود و ابن سمجون گوید فقاح و قضبان وی نافع بود از جهت سپرز و اولی آن بود که بپزند در روغن و آب خوشیانه و بعد از آن بآب شیرین بشویند دو نوبت یا سه نوبت بعد از آن بسرکه افکنند و چهل روز بخورند تا گداختن سپرز را و باید که زیت شسته در آن بپزند و بخورند و گویند مضر بود بمثانه و مصلح وی اسطوخودوس بود و گویند مضر بود بگرده و مصلح آن خولنجان بود و عسل و شنا بود گویند بدل آن وی حب و ورق وی بود **کبیکج** کف السبع خوانند و بیونانی بطراخیون گویند و آن نوعی از کرفس بری بود و بعضی سالس اغریون گویند و آن چند نوع است یک نوع ورق آن مانند ورق کشنیز بود اما از وی پهن تر بود و گل وی سپید و زرد و درهای وی رطوبتی لزج بود و گل وی زرد بود و ساق وی سبز باشد و بعد از وی یک گز بود در درازی و بیخ وی کوچک بود و سپید بغایت تلخ بود و کوه بسیار داشته باشد مانند خربق و این نوع نزدیک آبها روید که روان بود و نوعی دیگر تیره رنگ بود و بغایت حریف و نوعی دیگر کوچک بود و گل وی ذهبی رنگ بود و آنرا البشرازی گویند و آن را خوانند و باصفهانی موسک و نوعی دیگر هم نوع سیم مانند لکن گل وی

مانند شیر بود در سپیدی و طبیعت مجموع گرم و خشک بود در چهارم و گویند در سیوم در غایت حدت و لذع بود و از بیرون بهر محل از اعضا که بنهند ریش کرداند جالینوس گوید که طبیعت نشاید که آنرا استعمال کند که بعافت و خاصیت محرق حرارت دل بود و از سموم قتاله است بهق بدن و برص ناخن و جرب و داء الثعلب و داء الحیه را بیل طلا کردن نافع بود با سرکه و چون با سیر که بپزند و آب آن بر سعفه نطول کنند نافع بود و چون سحق کرده بر دندان افکنند بریزاند و بیخ وی از معطسات قوی بود و وی مقرح احشا بود و اصلاح وی بشیر و نشاسته کنند و صاحب منهاج گوید که مداوای آنکس که آن خورده باشد مانند مداوای کسی بود که بلادر خورده باشد **کبابه** حب العروس خوانند و در قوت مانند خوبود لکن از وی لطیفتر بود و نیکوترین آن خوشبوی که زبان را بگزد و طبیعت وی گرم و خشک بود تا دوم و اسحق گوید گرم و خشک بود در سیوم و مسیح گوید که در وی قوت متضاد بود از گرمی و سردی لکن گرمی بر وی غالب بود و ملطف بود و محلل درد و حلق را نیکو بود که بکر بپزند و سدهٔ جگر کشاید و مجاری بول پاک کند از ریگ و آواز را صافی کند و ریش عفن که در لثه بود و قلاع که در دهن بود سود دهد و چون بخاید و آب آن بر قضیب مالند لذتی عظیم حاصل شود و وی مقوی معده و اعضای باطنی بود چون بیاشامند و چون درد دهان بخاید دندان لثه را محکم کرداند و بوی دهان خوش

و آواز صافی کند و نفس معطر دارد و سنگ گرده و مثانه بریزاند و با بول بیرون آورد و شراب بلغمی را نافع بود چون ده درم از وی بیاشامند با سکنجبین و گویند مضر بود بمثانه و مصلح وی مصطکی است و گویند مصدع بود و مصلح وی صندل و کافور بود و بدل آن گویند هیل بود و گویند هیل و دارچینی و این مؤلف گوید که کبابه از ستالهٔ هندی خیزد **کبریت** بپارسی گوکرد خوانند و آن معدنی بود و صاحب منهاج گوید که زرد و سپید بود و صاحب جامع گوید از قول ماسرجویه که آن سه نوع است سرخ و سپید و زرد و از قول اسحق بن عمران گوید چهار نوع است آن سه نوع و سیاه و ابن سمجون گوید که کبریت چشمه ایست روان چون منجمد شود کبریت گردد و زرد و سپید و تیره رنگ بود و کبریت احمر از جواهر بود و معدن آن در وادی است که موران که حضرت سلیمان علیه صلوات الرحمن را بیشان بگذشت و آن موران مانند چهارپایان در بزرگی و ارسطو گوید که گوگرد سرخ در معدن خود افروخته شود در شب مانند آتش چنانکه روشنی وی تا چند فرسنگ نماید پیرامون وی و چون از معدن بیرون آورند این خاصیت نماند و در اکسیر بکار دارند سپید را سرخ کرداند و صبغ نیکو بود و این مؤلف گوید معادن گوگرد بسیار جایگه است و سرخ آن بغایت عزیز الوجود بود و در افواه خاص و عوام مذکور است که گوگرد احمر کیمیاست هر چند که سخن بی اصل است لکن سرخ بقوت تر و شریف تر بود و در صناعت اکسیر مستعمل بود زیرا که در افادت صبغ اثری عظیم دارد

و کبریت سرخ مصروع را نافع بود و بدان عطسه آورده و درد سر را سودمند بود و کبریت زرد مجموع فلزات را سیاه گرداند و کلس نقره و زر کاشی گران و زرگران بدان کنند و سیم سوخته هم نیکو کرد کنند و این مؤلف گوید طبع را نرم دارد و افادت لون سرخی بدهد گویا که روغنی است منجمد متحجر شده و اگر بروغن بجنید حل کرده بر جرب مالند پاک کرداند و جرب مجموع حیوانات زایل کند و بعضی آورده اند که کبریت احمر ذهب است طبیعت کبریت دمشقی گوید گرم و خشک بود تا چهارم و چنین گوید در سیوم ملطف و جاذب بود بهق را زایل کند و سحق کرده چون بر موضع گزیدگی جانوران زهردار پاشند یا با پیه دهان بپزند و بدان محل نهند یا بول یا سرگین کهن یا بعسل یا بعلک البطم بسرشند بغایت نافع بود و با سرکه بر بهق مالند سودمند بود و دفع مضرت تنین بحری و گزندگی عقرب بکند و چون با سرکه بدان مالند جرب و ریش شده و قوبا با صمغ البطم نافع بود و خوردن وی بزهر عمل کند و با قطرون بر نقرس ضماد کردن نافع بود و آب وی حیض براند و بخور کردن زکام را نافع بود و چون سحق کرده بر بدن پاشند قطع عرق بکند و دود کردن در شب زن آبستن بچه بیندازد و دود وی موی سپید کرداند و ارسطو گوید گوگرد سرخ دوای صرع و سکته و شقیقه بود چون بوی سعوط کنند و چون در روغن حل کنند و در آن زیت اسفیل جوشانیده باشند و قدری موم اضافت کنند و موم روغنی سازند جرب خشک و تر و خارش بدن را نافع بود و چون با حنا بسرشند و بر قوبا نهند نافع بود و کبریت مضر بود بمعده و دماغ

در علاج الجرب

در علاج الصرع و السکته

ومصلح وی خیرهٔ بنفشه بود وصاحب تقویم گوید که شربتی از وی دو درم بود و جالینوس گوید بدل وی نه در آتش فروختن ازان کوکرد زرد در بیخ بود درد ازان کوکرد سپید زرنیخ سرخ بود **کبد** طبیعت جگر گرم وتر بود و نیکوترین آن بود که از او زن فربه گیرند و چون هضم شود غذا بسیار دهد صاحب منهاج گوید که خون محمود ازوی حاصل نشود وغذا نیک دهد همچنانکه او سپرز و خصیه و جالینوس گوید جگر مواشی و دیگر حیوانات مألوفه مولد خلطی غلیظ بود و عسر الهضم باشد و دیر از معده بگذرد و امعا و فاضلترین جگر در جمیع احوال جگرهایی بود که آنرا بتیه خوانند از بهر آنکه حیوان دیر گاه داده باشند و رازی گوید جگر غذایی نیکوی بسیار دهد خاصه جگر حیوانات مختار مانند حیش و بره و نیکوترین آن جگر مرغ و خروس فربه بود لکن ثقیل و دشخوار هضم بود و دلیل آن بود که با مری و زیت خورند چون پخته باشند با یکدیگر و با نمک و دارچینی و محرورمزاج با سرکه و کرویا و کشنیز خشک باید که خورد و جگر مواشی باید که بعضی از جوارشات از پی آن خورده شود **کبد الطیور** نیکوترین جگر مرغها آن بود که از بط فربه گیرند یا مرغ فربه خاصه که علف وی جوز که پخت شیرین بود و طبیعت آن گرم و تر بود و خونی نیکو از وی متولد شود و مصلح وی زیت بود **کبد المعز** جگر بز شبکوری را نافع بود خوردن و برطوبت آن تکحل کردن چون بریان کنند و در حالت پختن سر و دماغ بخاران دادن هم عمل کند **کبد الحمار** جگر خر چون بریان کنند و بناشتا مصروع بخورد سودمند بود

کبد الضان جگر میش چون بریان کرده بخورند نافع بود جهت کسی که لیتی در شکم وی بود و حبس کند آنرا **کبد الوزغه** جگر وزغه چون بر دندان نهند که خورده بود درد ساکن کند **کبد کلب الکلب** جگر سگ دیوانه را نافع بود کسی را که گزیده بود چون بریان کرده بخورد و منع ترسیدن از آب خوردن بکند **کبد الخنزیر البری** جگر خوک صحرایی چون در سرکه نهند و بخورند وگزندگی جانوران را نافع بود **کبد الجمل** جگر اشتر چون خشک کرده بکوبند و بیک مثقال از وی بیاشامند مصروع را نافع بود **کبد الذیب** درد جگر را سودمند بود بغایت و در ادویه ناسیا بعمل آن نیز و زنان آن دهند و بیمروز نان آن دار فلفل بود **کبد الایل** جگر گاو کوهی و بز کوهی چون شرحه کنند و دار فلفل و فلفل سپید سوده بر آن پاشند و بر آتش بریان کنند و رطوبت آن در چشم کشند شبکوری زایل کند و در ابتدای نزول آب بغایت نافع بود و چون جگر وی بریان کرده خشک کنند و سحق کرده در چشم کشند شبکوری و تاریکی آن زایل کند و در ابتدای نزول آب بغایت مفید بود **کباب** نیکوترین آن بود که از گوشت بره فربه نورسیده گیرند و باید که اجتناب کنند از هیمه که از چوب انجیر و دفلی بود و از چوب بید انجیر هم نشاید که کباب گیرند و طبیعت آن گرم و تر بود غذای وی بیشتر از غذای دیگر انواع بود که از وی اخذ کنند سودمند بود جهت کسی که رگ زده باشد یا مباشرت کرده باشد لکن معده ضعیف را مضر بود از بهر آنکه دیر هضم شود و مصلح وی اطریفل بود **کبث** حنظل است و گفته شد **کتان** سرد و خشک بود معدل حرارت بدن بود چون بپوشند و ماءالجبن

گویند که جامهٔ کتان معتدل بود در گرمی و سردی و تری و خشکی و پوشیدن وی تشنگی بکند و عرق کم گرداند و شپش کمتر پدید کند و مسیح گوید اگر خواهند که بدن ایشان لاغر شود در زمستان جامهٔ کتان نو بپوشند و در تابستان جامهٔ کتان شسته و اگر خواهند که لاغر نشوند بعکس آن و بولس گوید چون بسوزانند دود وی لطیف بود و سده از کام بگشاید و مصلح وی دم بود **کتم** صاحب منهاج گوید وسمه است و گفته شود بعون الله تعالی **کثیر** جاد النخل است و گفته شد **کثیرا** صمغ الکثادات و قوت وی مانند قوت صمغ بود و نیکوترین آن بود که سپید پاک بود طبیعت وی معتدل بود و خالی از حرارتی هم بود و تر از صمغ عربی بود و بولس گوید گرم و تر بود در اول و مسیح گوید سرد بود در دوم و گویند سرد و خشک بود و گویند تر بود و در داروهای چشم بجای صمغ کنند و در ادویهٔ مسهل جهت سرد اسهال کنند مقدار نیم مثقال آن در یک دفع و کسر حدت ادویه هم بکند و دفع سرفه و خشونت سینه و حلق بکند و ریش شش و مثانه را نافع بود و چون در مپیختج خولنجان و با قدری قرنفل سوخته بیامیزند باندک شب یمانی درد کرده را سودش شانه نیکو بود و بولس گوید که مقوی امعا بود و مسهل مره سودا و بلغم لزج بود و مقوی بدن و سمن آن و چون کثیرا بر موی طلا کنند شکافته نگردد و دوام آن باین معنی این رنجت زایل کند و اسحق گوید مضر بود اسعال و مصلح وی انیسون است و گویند بدل وی بمنزله آنکه دو بود با قدری صمغ عربی و گویند صمغ عربی صمغ بادام بود

ابن الحکم

کثا صاحب جامع گوید که بزرجرات و گفته شد **کثیر الارجل** بسفایج است و گفته شد **کثیر الاضلاع** لسان الحمل است و گفته شود بعون الله تعالی **کثیر الرؤس** قرصعنه است و گفته شد و بولوقیمن گویند بزهدین اسم **کثیر الورق** ریافلن است و گفته شود انشاء الله تعالی **کجور** زرنباد است و گفته شد **کحیلا** لسان الثور است و گفته شد و در کاوزبان **کحلا** این اسم مشترک بود بر چند چیز اول اراسان الثور دوم بر نباتی دیگر که آنرا لسان خوانند سیوم بر سنجار چهارم بر نباتی که آنرا عیون خوانند **کحل** پارسی سرمه گویند و کحل مطلق مراد از آن سنگ سرمهٔ اصفهانی بود که آنرا اثمد گویند و گفته شد و کحل سلیمانی و کحل جلاهم خوانند **کحل فارسی** انزروت است و گفته شد **کحل خولان** حضض یمانی است و حضض گفته شد **کحل السودان** تشمیزج است و گفته شد **کدر** کاوی است و گفته شد **کرفس** بستانی و آجامی و جبلی و صحرای و بری و قرلیسی و شرقی بود و نوعی از آن در آب روید و آنرا کرفس الماء و جرجیر الماء خوانند و قرة العین و سیرز خوانند و گفته شد و کرفس جبلی را فطراسالیون گویند بلکه صحرای را فطراسالیون گویند و گفته شد و بری را سمرنیون خوانند و طبیعت وی گرم و خشک در دوم و ابن ماسویه گوید گرم بود در اول درجهٔ دوم خشک بود در وسط دوم و روفس گوید بستانی تر بود و اصل وی خشک بود و گویند گرم و خشک بود در سیوم و گویند در دوم و جالینوس گوید که کرفس بستانی جهت معده سودمند بود از انواع کرفس از بهر آنکه لذیذ بود و بوی خوش

برانند و محلل ریاح بود خاصه تخم وی و مفتح سده جگر بود و سپرز
بود و معده و جگر سرد را سودمند بود و بوی دهان خوش کند و عرق
النسا و ربو و ضیق النفس را سود دهد و چون با نان یا با سویق ضماد
کنند و بخورد مرستانی که از گرمی بود و باد و بر چشم که گرم بود
نافع بود و چون با بیخ بپزند و طبیخ آن بیاشامند سودمند بود جهت
ادویه کشنده و محرک قی بود و شکم ببندد و در تخم وی ادرار بول زیادت
بود و گزندگی جانوران و خوردن مرداسنگ را نافع بود و صاحب
کتاب فلاحت گوید شهوت مردان و زنان برانگیزد و از این جهت است
که چون زنان شیر دهند منع کنند ایشان را از کرفس خوردن از بهر آنکه
باه برانگیزد و شیر کم گردد و این همچون از قول جالینوس گوید که زن
حامله چون کرفس بسیار خورد بچه چون زاید ریشهای کند و ریشهای
بد در اعضا او ظاهر شود و نشاید که زنی که شیر دهند بخورد که
بچه وی احمق و حقیر بود و [illegible] ورق وی اقوی بود از تخم و بیخ وی
بیشتر اطلاق کنند از ورق وی اقوی بود و از تخم نیز و نشاید که بیش
از طعام بخورند و بعد از طعام خوردن موافق بود اندکی و عیسی بن ماسه
گوید جگر و گرده و مثانه را پاک کرده اند و سده آن بگشاید و محلل
ریاح و نفخ بود و گویند مصروع را بغایت مضر بود و شریف گوید
که خاصیتی در وی است که چون بکوبند و با عسل بیامیزند و بخورند
ورم کبد را عظیم سودمند بود و چون تخم وی با همچندان نبات
بکوبند و بروغن گاو چرب کنند و سه روز ناشتا بیاشامند و مجامعت را

نافع عرق النسا والربو وضيق النفس

في دفع [illegible]

قوت

قوت دهد بغایت اما باید که غذای وی گوشت خروس و خصیه آن
بود و اگر عصیر وی با روغن گل و سرکه در حمام بر اعضا مالند دفع
[illegible] حکه و جرب را نافع بود و اگر با کاهو بخورند تعدیل مزاج
پیدا کند و معتدل سردی کاهو بود و رازی گوید خوردن کرفس
رحم را از رطوبت حریف پاک کند و طبری گوید در تقوی وی چون بخورند
معده و جگر سرد را نافع بود و سنگ بریزاند خاصه جبلی و تخم
بیرون آورد و آب ورق وی چون بیاشامند یا با آب و ورق رازیانه
[illegible] بلغمی را نافع بود و گویند ورق وی ضعیفتر از تخم بود و رازی گوید
اولی آن بود که کسی که از گزندگی عقرب در خوف باشد کرفس
نخورد از بهر آنکه وی مفتح مجاری و مسامات بود در زود سم بدل رسد
و این مولف گوید که زنی را دیدم که کرفس خورده بود و در آن روز
زنبوری او را بگزید در حال و ساعت بکشت و کرفس بری داء الثعلب را
نافع بود و شقوق اظفار را نافع بود چون از سر بیا بود و کرفس رومی
معده را نیکو بود و گویند چون مصروع بیخ کرفس از گردن بیاویزند
ایمن باشند از مضرت وی و زنان آبستنی را مضر بود و صداع وی
خوابی آورد و مصلح وی کاهو بود و بدل آن رازیانه بود و گویند
مصلح وی گلقند بود و مصطکی کراث بپارسی گندنا گویند و آن شامی
و نبطی و جبلی بود و جبلی را رامیون خوانند و گفته شد بری را کراث
الکرم خوانند و وی در قوت متوسط بود میان ثوم و کراث و طبیعت
کراث گرم و خشک بود و بری طبیعت وی گرم بود در چهارم و خشک

في تقويت المباشرة

في داء الثعلب

بود در سیوم و کراث نبطی که آنرا کراث المائده خوانند حرارت در وی
بیشتر بود که در شامی و در وی اندک قبضی بود و کراث شامی را [illegible]
خوانند و گرمی و خشکی وی کمتر بود از نبطی و تشنگی کمتر آورد از
پیاز و گرمی وی کمتر از پیاز بود و جرم وی غلیظتر بود و دیر هضم
شود و نیکوترین آن بود که نبطی باشد و طبیعت آن گرم و خشک
بود در سیوم و گویند گرم بود در سیوم و خشک بود در دوم و خاصیت
اصل وی آنست که قولنج را نافع بود و بول براند و نفخ آورد و بود
و کیموس بد حاصل شود از وی و شبکوری آورد و حیض براند و مضر بود
بمثانه ریش شده و گرده و ورق وی سودمند بود جهت رطوبت رحم
و چون بپزند با آب دریا و برکه و زن در آن نشیند انضمام رحم و صلابت
آن را نافع بود و چون در آب جوشانیده شود فضول از سینه و شش
بیرون آورد و کراث نبطی چون با آب وی با سرکه و دقاق کندر بیامیزند
قطع دم بکند خاصه رعاف و وی محرک شهوت جماع بود و چون
با عسل بیامیزند و لعوق کنند نافع بود جهت هر دردی که عارض شود در
سینه و شش و خوردن وی قصبه شش را پاک گرداند و اگر ادمان
خوردن وی کنند شبکوری آورد و تاریکی و معده را بد بود و مصدع
و مولد بخاری بد بود و مصلح وی آن بود که بجوشانند در آب و بیرون آورند
و در آب سرد خوابانند بعد از آن با سرکه و روغن و مری بپزند و بخورند
و بواسیر را بغایت مفید بود و طبیخ وی چون بیاشامند همین سبیل بود
و چون بکوبند و ضماد کنند بر گزندگی افعی و دیگر جانوران نافع بود و آب

في نفع البواسير

وی چون با سرکه و کندر و [illegible] یا روغن گل بیامیزند و در گوش چکانند
درد گوش را و دوی وی سودمند بود و اگر بواسیر که سبب آن
از رطوبت بود ضماد کردن آن نافع بود و سده جگر که از بلغم بود بگشاید
و اشتهای طعام باز دهد و باه را قوت دهد و گرم مزاج را درد چشم
آورد و امتلا در سر پیدا کند و مفسد لثه و دندان بود و اگر اصل وی
با روغن خشکدانه یا کنجد بپزند قولنج را نافع بود چون از بلغم بود خوردن
و بآن حقنه کردن و عصاره کراث خشک مسهل خون بود و کراث
بری مقرح بدن بود و ادرار بول بیشتر از دیگرها کند و معده را بد بود
و کراث نبطی قوت پشت بدهد و باه را زیادت کند تا بحدی که
عنین را مجال صحت آورد کرنب بپارسی کرنب گویند و بشیرازی کلم و آن
بستانی بود و رومی هم باشد و آنرا قنبیط گویند و گفته شد و بحری
و بری نیز بود و کرنب اما نیکوترین آن نبطی بود که آن بکرنب بستانی
معروفست و طبیعت آن گرم بود در اول و خشک بود در دوم و گویند در اول
و گویند سرد است صاحب فلاحه گوید که کرنب دو نوع بود نبطی
و خوزی و نبطی مشهور است و خوزی ورق وی غلیظ بود و خالی
از خشونتی بود و کرنب نبطی منضج و ملین بود و خاکستر قضبان وی
در غایت تجفیف بود و منضج صلابات بود و چون با سفیده تخم مرغ
بر سوختگی آتش نهند سودمند بود و کرنب ریشهای کهن را نافع بود
و طبیخ وی چون بر مفاصل و نقرس ریزند سودمند بود و عصیر وی
چون با شراب بیاشامند چند روز درد سپرز زایل کند و چون با زاج

في تقويت الباه

في تدبير حرق النار والسرفة(?) الزمنة

وشیرتکه بامرزنی وطلا کنند جرب و ریش را نافع بود و خوردن
کرنب آواز صافی کند و لون را نیکو کرداند و رعشه را بغایت مفید بود
و بر سپرز ضماد کرنب نیکو بود و فرق وی سرفه و درد پشت کهن
زانو را مفید بود و شکم براند خاصه که و نوبت بجوشانند و عصاره
وی با شراب کرند کی جانوران او سک دیوانه را نیز مفید بود و چون
عصاره وی سعوط کنند و سر را پاک کند و خوردن وی و شراب
و بیهشی آورد و وی مولد سودا بود و دفع مضرت وی اکر با کوشت
فربه یا دوغن بادام یا روغن کنجد بپزند مضر بود وی کم کرده و وی مضر بود
بچشم کسی که مزاج وی خشک بود و کسی که مزاج چشم وی تر بود
و هیچ مضرت بوی نرسد بلکه سود دهد و کرنب سودا وی مزاج
و صاحب دوالی و داء الفیل و سرطان و بواسیر نشاید که خورند و اکر
خورده باشند باید که شراب بسودی خورند و محرور دی هم نشاید که
خورد و سرد مزاج با خردل و بیشتر خورد و مرقی آن از زیان یا خاصیت
و اکر درق وی بکوبند و ضماد کنند تنها یا با سویق مجموع و دمهارا نافع
و کرنب دیگر تلخ بود و بیشتر در ساحل دریا روید و طبیعت وی کرم
تر از بستانی بود و چون خشک بود و سحق کرده ... و درم از وی
با شراب یا خامند از کزیدن افعی خلاص یابند و تخم وی بمقدار ملعقه
سفید بود و وی نیز از جهت کزیدن افعی نیکو بود و کرنب بحری در
اطلیه استعمال کنند و تخم وی کرم را بکشد و حب القرع بیرون آورد
و در طعم وی شوریی بود یا اندک تلخی کرنب الماء نیلوفرات و کفته شد

فی لسع حشرات وکلب الکلب
علاج فی مجموع الاورام
نافع لسع الافاعی

کرات جبلی فراسیون و کفته شد کرمة البیضا فاشرات و کفته شد
کرمة السوداء فاشراستین است و کفته شد کرمة شایکه فشاغ است
و کفته شد کرم باوسی درخت انکور خوانند و بشیرازی رز کویند
رازی کوید طبیعت وی سرد و خشک بود و ورق و خیوط وی چون ضماد
کنند بر ضربان درد آن زایل کند و ورق وی چون تنها یا با سویق الشعیر بود
کرم کرم که در معده بود دا لتهاب آن بغایت نافع بود و عصاره وی و ورق
وی قرحه امعا را نافع بود و در دمعده که از کرمی بود و کسی که خون
قی کند و زنان آبستن را نافع بود و خیوط وی چون در آب خوشانند
و بیاشامند نافع بود از بهر آن مرض که کفته شد و در زمان بهار چون
شاخ وی ببرند آب از آن بچکد و چون بر قضبان ببندد شود مانند صمغ
بود و چون با شراب بیاشامند سنک بریزاند و چون بر قوبا و جرب
متقشر و غیر متقشر بمالند نافع بود و چون احتیاج باید نوی بود باید
که پیش از وی عضو را بنطرون بشویند و اکر با روغن زیت بمالند و بر آن
آن کنند موی برویاند خاصه دمعه که از قضبان تر وی کیرند و قضبان
تر وی سوی معده بود لکن بخش جلی بود و مصلح وی کتیرا و صمغ
عربی بود و خاکستر چوب وی با سرکه ضماد کنند بر مقعدی که بواسیر
از آن قطع کرده باشند نافع بود و کزیدن افعی را همچنین سبیل بود
و چون با روغن کل و شراب و سرکه ضماد کنند بر ورم کرم که در سپرز
بود سود دهد کردناج بپارسی کردانیده کویند و ناصل آن بود که از
مرغ فربه کیرند و باید که بر آتش سوخته کردانند و روغن بادام

بجوردان دهند متصل و طبیعت آن کرم و تر بود معده کرم را
نافع بود و ابدان متخلخل و کسی که ریاضت بسیار کشیده باشد و چون هند
که زود قوت وی زیادت شود و مضر بود بمعده ضعیف و مصلح آن
سکنجبین است کرسنه بیونانی ارولس کویند و بشیرازی کسنک و آن حبیست
که طعم وی میان عدس و ماش بود و رنگ وی تیره بود چون مقشر سازند
برنگ عدس بود که مقشر بود و هیچ چیز از وی گاو را فربه نکند و مانند
وی نبود در این فعل و در ولایت بیضا و کام فیروز بسیار کارند و نیکوترین
آن بود که رنگ وی بسپیدی زند و دهقی کوید طبیعت وی کرم بود
در اول تا دوم و کویند در سیم و خشک بود و در سیوم سینه و شش را
از رطوبات غلیظه پاک کرداند و بهق و کلف و اثرها طلا کردن نافع
بود و لون را نیکو کرداند و چون با شراب بکزیدن افعی و انسان صایم و سک
دیوانه ضماد کنند نافع بود و چون با سرکه بسرشند و افسنتین در
کزیدن عقرب ضماد کنند نافع بود و وی کوشت برویاند در جراحتها
مقعر و چون با عسل و زراوند مدحرج بسرشند و استعمال کنند کوشت
بن دندان که خورده بود برویاند و شولن کوید اکر ایرسا و زراوند مدحرج
و کندر و دم الاخوین با وی اضافت کنند و با سکنجبین عنصل بسرشند
و بر کوشت بن دندان که خورده بود مکرر دهند البته کوشت برویاند
و حکه که در بدن حادث شود چون بران بپاشند کوفته نافع بود و طبیخ
کرسنه از جهت حکه که کفته شد و شقاق که از سرما بود چون بریزند
نافع بود و چون بریان کرده بکوبند و با عسل بسرشند و چهار درم از وی

فی لسع افعی
فی امراض اسنان

تناول کنند لاغر را موافق بود و چون با سرکه یا روغن کنجد چرب کرده
استعمال کنند عسر البول را نافع بود و زحیر و مغص را هم نیکو بود
و ساکن کرداند و آرد وی ملین اورام صاحب بود که در پستان و دیگر
اعضا عارض شود و سعفه و نار فارسی را نافع بود و اطلاق طبیعت
کند و ادرار بول و صفت طحن کردن وی چنان بود که بگیرند
کرسنه فربه سفید و آب بر سر آن ریزند و زمانی نیک رها کنند بشرط آنکه
تجدید وی کنند تا آب بخورد و بعد از آن بیرون آورند و بریان کنند تا مقشر
شود پس بآسیاب خرد کنند و بمنخل نیک بیزند و مقدار ما خذ از وی
دو درم بود تا سه درم و خلطی بد از وی حاصل شود و غذایی خشک
بود و بسیار خوردن وی بعوض بول خون براند بقوت ادراری که در وی
بود و مسهل خون بود و نفس و کویند مصلح وی کلاب و جو بود و کویند
مصلح وی کل ارمنی بود و کاکنج کرشنه نقل است و کفته شد کرویا
کراویا نیز کویند و بیونانی قاروا و بلغتی دیگر تقره و آن زیره رومی بود
بشیرازی کرویه خوانند و در قوت نزدیک بانیسون بود و بعضی نیکوتر
از زیره بود و طبیعت آن کرم و خشک بود در دوم و کویند در سیوم
و جالینوس کوید کرم و خشک بود در اول و نیکوترین آن بستانی تازه
بود باد ها را بشکند و هضم طعام بکند و بول براند و کرم بکشد
و خفقان که از اخلاط لزج بود سود دهد و مغص را بغایت
مفید بود و شربتی دو درم بود از وی و اکر هر روز دو درم بناشتا
در دهن کیرند و رها کنند تا نرم کردد و بعد از آن بخایند و فرو برند

فی عسر البول والزحیر والمغص
فی الخفقان

در ضیق النفس

ضیق النفس را بغایت سودمند بود و نفخ معده و امعا را کم کرده،
و مثانه را سودمند بود و درد معده را زایل کند و ادمان کردن وی بلغم
که در معده بود بگدازاند و جالینوس گوید مسکن امعا را نافع بود
و چون با غذا استعمال کنند مسمن بدن بود و مقوی عانه و گویند مضر بود
شش و مصلح وی صعتر بود و بدل آن نیم وزن آن کمون نبطی بود
و نیم وزن آن انیسون و این مؤلف گوید که از اشاه ذریره گویند
کرویا فارسی و شامیه و کرویا رومیه و جبلیه مجموع قردمانا است
و گفته شد کرکمات جند قوقیات و گفته شد کرذیلن طرذیلن گویند و آن
نوعی از ساساليوس است و گفته شد کرکهن عاقرقرحات و گفته شد
کریون قنطوریون دقیق است و گفته شد کرکر صنوبر صغار است
که مشهور بود بقر قریش و کبیر را ذی العرکاج خوانند و گفته شد
کرکم صاحب منهاج گوید زعفران بود و گفته شد و صاحب جامع گوید
بچند عبارت اولا انه عروق الصفر است و ثانیا انه اصول
ورس است و گوید که ورس نوعی از آن است کرمدانه و کردمانه
نیز گویند و جرمدانه و جردمانه هم گویند و غافقی گوید که بیخ
شان است و در ضیم گفته شود انشاء الله تعالی و بعضی گویند که ابجی (?)
است و این خلاف است و مؤلف گوید که انچه محقق است تخم نوعی
از مازریون است و بغایت گرم بود و بشکل مورد انه بود و مسهل
قبل بود بغایت و مسهل ماء اصفر و مره بود و درد در مرازدی گشتند (?)
بود و از خوردن وی حکه و ورم عارض شود و بکشد و علاج

کی

در علاج نسیان

در اورام اطراف

در بیاض العین

کسی که آن خورده بود آنست که مثل علاج کسی کنند که فرفیون
خورده باشد کرکرهن سک المسکات و گفته شد کرکی بپارسی کلنگ
گویند نیکوترین وی آن بود که باز صید کرده باشد و باید که چون بکشند
بعد از چند روز دیگر بپزند با سرکه و دیگر با آب و نمک بپزند و صاحب منهاج
گوید که با ابازیر گرم خورند و بپزند و بعد از آن حلوای قندی یا عسلی
بر سر آن خورند و طبیعت وی گرم و خشک بود و گویند سرد بود
و شریف گوید دماغ و زهره وی چون با روغن زنبق بیامیزند و سعوط کنند
نسیان را سودمند بود و هیچ چیز فراموش نکند و چون مغز وی در چشم
کنند شبکوری زایل کند و چون زهره وی با آب ورق سلق
بیامیزند و سعوط کنند سده و ... لقوه را زایل کند و دماغ وی چون
با آب حلبه بیامیزند و طلا کنند بر ورم دست و پای نافع بود و چون
خصیهای وی با نمک سود کنند و خشک کنند و بیامیزند با هم چند
سرگین سوسمار و کف دریا و نبات اجزای مساوی و در چشم کشند
سپیدی که در وی بود یا ناخنه سود دهد و زایل گرداند البته و چون
پیه وی بگدازند با سرکه عنصل و مطحول بیاشامند چند روز سپرز را
بغایت سودمند بود و چون زهره وی با عصاره مرزنگوش بگدازند
و صاحب لقوه سعوط کند مخالف جانبی که لقوه بود هفت روز و باید
که روشنایی نبیند و روغن کردکان در لقوه می مالد بکلی زایل شود
و زهره وی گویند جرب متقرح و برص الطوخ کردن نافع بود کروش
الغنم حافظ النخل است و حافظ الاطعال هم گویند و آن فرفیون است

در الخواص العجیبه
الحکمه

و گفته شد بعون الله تعالی و حسن توفیقه کرزه گویند که قثاء الکبرات (?)
و خلاف است انچه محقق است قثاء الحارات و گفته شد کروش بپارسی
شکنبه گویند نیکوترین آن بود که از شکم مرغ یا حولی ضان بیرون آورند
و طبیعت آن سرد بود و عصبانی و کروش باید که با سرکه بپزند و خولنجان
و فلفل یا سذاب و کرفس و ابازیر ملطفه و ناچار هر که ادمان خوردن وی کند
بلغم بسیار در وی پیدا شود زیرا که وسخ از شکم بیرون آید پس باید که
بعد از وی جوارشنات مسهله خورد و عسر الهضم بود و غذایی بد اندک
دهد و کیموس وی بلغمی بود و دوالی در ساقین احداث کند و اولی آن بود
که بسرکه و خولنجان و فلفل بپزند کرکدن بپارسی کرگدن گویند و آن حیوانیست
که یونانی زبا خوانند و در میان هر دو چشم سروی داشته باشد بزرگ
و قوت وی در غایت بود تا بحدی که فیل بر سر آن سرو کند و برد و در
شهر نوبه و این مؤلف گوید که کرگدن جانوریست مقدار فیلی کوچکتر
و در بیشه کابل و سند می باشد رنگ او مثل رنگ فیل بود و سروی بسر
گاومیش ماند و در میان هر دو ابروی وی شاخی بود مقدار یک گز
و گردن او مانند گردن خوک بکیاده (?) بود و سروی وی مجوف عند هالا (?)
بگشاید و اگر صاحب قولنج بدست گیرد شفا یابد و دفع صرع و فالج و تشنج
بکند و اگر با خود دارند از چشم بد ایمن باشند و این مؤلف گوید که در
عجایب المخلوقات نوشته شده است که در وی عجایب بسیار بود اگر بدان
مشغول شویم بطول انجامد گویند زهره چون بخور کنند بادها را بشکند
و مسبل صحیح بود والله اعلم کزبره و کسبره و نقد نیز گویند و بیونانی

قوریون

در الرعاف

قوريون و بپارسی کشنیز گویند بهترین وی بستانی تر و تازه بود و طبیعت
آن چون تر بود سرد بود در آخر درجه اول یا دوم و چون خشک گردد
سرد بود در دوم و خشک بود در سیوم بقراط گوید که وی مرکب القوی
بود و نزد جالینوس مایل بود بگرمی و دیسقوریدوس و روفس و غیرهما گویند
که سرد است که اگر نه سرد بودی عصاره وی کشنده نبودی و ببرید
و جالینوس گوید اگر نه گرم بودی خنازیر را تحلیل ندادی و بدرستی که این
فعل بخاصیت میکند یا از جهت آنکه جوهر وی لطیف است
و غواص و جوهر سرد عوض نکند لکن چون بیاشامند محلل حرارت بود
بزودی و فعل سردی وی باقی ماند و اگر نه سرد بودی حمره را نافع نبودی
و در وی قبض و تخدیر بود چون تر وی یا خشک آن بخایند بوی
سیر و پیاز زایل کند و عصاره وی با شیر زنان مسکن ورم زبانی (?) بود
و چون با سویق بجمره و نمله ضماد کنند نافع بود و چون با عسل و مویز
یا با ورق گل سرخ و عسل ضماد کنند بثری و ورم خبیث که از کری
بود و نار فارسی نافع بود و چون با آرد باقلی بر خنازیر ضماد کنند بگدازاند
و چون با سرکه و روغن گل و اسفیداج بیامیزند جهت ورمهای گرم
نیکو بود و خشک وی سودمند بود جهت دوار که از بخار بود
و مقوی معده بود و خوردن وی تاریکی چشم آورد و آشامیدن وی
خفقان را سودمند بود و بخاصیت منع بخار بکند دماغ را از این جهت است
که در طعام مصروعان می کنند و ترو وی چون بکوبند و آب آن در
بینی چکانند قطع رعاف بکند خاصه چون با دو حبه کافور بود معتاد

یك درم آب وی وآب وی چون با شیر زنان در چشم چکانند ضربان
سخت را ساکن کرداند وخشك وی چون با نبات بیاشامند درد
پشت وسر که از گرمی بود سود دهد ودفع سکو کند وچون خشك
وی کوفته باعصارهٔ وی مضمضه کنند جوشش ودانها که بر زبان
بود ودهان سود دارد وخشك وی بخاصیت مقوی ومفرح
دل بود خاصه در مزاجهای گرم ودو درم ازوی با سی درم آب
لسان الحمل منع خون رفتن بکند ومنع قی وجشا حامض نیز که بعد
از طعام عارض شود بکند چون بیاشامند وخشك وی بریان کرده شکم
ببندد وچون با میبختج بیاشامند کرم دراز بیرون آورد وچون هر روز
یك درم با یك درم نبات بیاشامند شری زایل کند وبسیار خوردن
وی عقل را مضر بود وذهن وتاریکی چشم آورد ومنی را خشك کرداند
وباه را زیان کند ونسیان آورد مصلح وی سکنجبین به بود وخوزی
گوید چون کشنیز خشك بسایند وبا نبات شربت ساخته بیاشامند
قطع نقوط بکند ومنی را خشك کرداند وهمچنین لسوا کر با نبات سفوف
سازند وترمدی چون با مرغ فربه بپزند ومرق آن بیاشامند سوزش
مثانه را سودمند بود وخشك وی وسواس کهن را نافع بود
وچهل درم از آب وی گویند کشنده بود واکثر مضرت وی بدل رسد
وسدر وغشا وجنون آورد وحال وی مانند حال مستان بود وچون
از تر وی نیم رطل بخورند اختلاط عقل باز دید کند وغلظ آواز وسبات
آورد ومانند مستان کلام وی نامربوط بود وازهمهٔ اندام وی بوی
کشنیز

کشنیز آید ومداوای وی بقی کنند بطبیخ شبت وروغن زیت
و بورهٔ ارمنی وبعد از آن زردهٔ تخم مرغ نیمبرشت با نمك وفلفل خورد واند
از شراب ریحانی بر آن آشامند یا میبختج ومرق مرغ فربه یا بط با نمك بسیار
وفلفل خورد وحبیش بن الحسن گوید کشنیز تر چون آب وی تنها بسیار
خورند زهر بود واگر با سبزی دیگر بود از بقول منع کند او را از سمیت واگر
با سموم بود سم بود واگر با بقول بود بقلی بود **کرنه** بزر الانجره است وگفته
کروان باذرنجویه است وگفته شد **کرنارك** ثمرة الطرفاست وگفته شد
وجزمازج نیز گویند **کزبرة البیر** شعر الجن گویند وآن برسیاوشان بود
وگفته شد **کزابکین** چیزیست مانند ترنجبین وآن طلیت که بر ورق
طرفا افتد نیکوترین آن نایی بود سپید بزرگ دانه مانند مصطکی رطوبی
زاج را بنبات نافع بود وسرفه وخشونت سینه که از تری بود سود
دهد ومقدار مستعمل از وی از هفت درم بود تا بیست درم **کسبره**
کزبره است وگفته شد **کسبرة الحمام** نوعی از شاهترج است وگفته شد
کیسفون نوعی از سوسن بریست وآنرا سیف الغراب گویند ودو دلی
خوانند وآن ولبوث است وگفته شد **کسبر** زق خشکدات
بیونانی وگفته شد **کسیلا** شری بود مانند سلیخه سوداوان دو نوع
بود یك نوع سبط بود وآنرا کسیله خوانند ویك نوع دیگر تند وبار
یك بود مانند شیطرج وآنرا کهیله خوانند ونیکوترین آن باریك بود
که میل بسرخی داشته باشد وطبیعت آن گرم بود در سیوم ودر حرارت
اول وخشك بود وخوزی گوید معتدل بود در گرمی وتری آبستن نیز

ماند
معده را نیکو بود وفربهی آورد هم شود وی وهم حب وی وجبوی
حرف بود ومقدار ماخوذ از وی سه درم بود واصحاب رطوبت وبلغم را
نافع بود وسده کرده ورحم بکشاید وحیض وبول براند وکرده
ومثانه را جلا دهد وکرم بکشد وفولس گوید چون دود آنرا از وی
سحق کنند وبعسل بسرشند وبر دندانی که درد کند وجند طلا کنند
محکم کرده اند ودرد آن زایل کرده اند واسحق گوید مضر بود برود ومصلح
وی کثیر است وبدل وی صفات **کسب السمسم** بپارسی کنجاره خوانند
وکسب الجوز خربید البحر دهد ورا از سموم شمرده اند ونشاید که
خورند واگر خورده باشند معالجهٔ وی بقی کنند تا معده پاك شود
کشك الشعیر بپارسی آش جو گویند طبیعت وی سرد وتر بود وغلیظتر
از جوان بود ودر تریه وترطیب کمتر از وی بود مزاجهای گرم را
وخشك نافع بود ودفع تب بکند وتشنگی که از گرمی وخشکی بود
بنشاند **کشوث** اکشوث است وگفته شد **کشوث رومی** افسنتین
وگفته شد **کشنج** نوعی از گاه است وکلیکان وتخم نیز خوانند
وآن در رمل روید واکثر در ماوراء النهر وخراسان باشد ودر طرف فارس نیز
بود ومولف گوید که آن بشیرازی کل کنده خوانند وآن مخدر بود
وزنان جهت فربهی در حلوا کنند وخورند ومست کنند بود دو تر
وی معتاد کرده کوچك بود وچون او خشك شود از کردکانی
بزرگتر بود واندرون وی مجوف بود وطبیعت آن سرد بود همچون
انواع فطر وکاه وخالی بود از رطوبت غریبه با پوست جوهر وی گرمی
بنشاند

بنشاند ودیر هضم شود وغلیظ بود ومصلح وی مری وزیت ودار چینی
وفلفل وصعتر وغك بود **کشنی** کرسنه است وگفته شد **کشت**
برکشت نباتیست بهم پیچیده مانند ریسمان تافته عدد وی پنج بود
ومولف گوید آنرا بشیرازی پیچك خوانند واز طرف هند آورند وطبیعت آن
شیخ الرئیس گوید گرم وخشك بود در دوم وابن رضوان گوید در اول
جرب وقوبا را نافع بود ومسهل بلغم غلیظ ورطوبات فاسد بود وابن
ماسویه گوید که ملطف ومحلل بود نافع بود جهت اصحاب بلغم
ورطوبت وبر دردهای سرد ضماد کردن نافع بود وابن سرابیون گوید
بخاصیت مقطع شهوت باه بود ومقلل منی ومثبر بود ومصلح وی جب
صنوبر مربی بود وبدل آن بوزن آن کاکنج بود وسه وزن آن
صبر ومولف گوید از خواص وی آنست که زنان شیراز اگر بچه شیرخوار
بسیار گرید وآرام نگیرد در شب سر ایشان بپیچك نهند قرار گیرد
ودیگر نگرید بامر الله **کشط** وکسط نیز گویند وآن قسط است وگفته شد
کث اسطوخودوس است وگفته شد **کشمش** قشمش گویند
ومنافع وی تر دیك عویز مثبت بود **کصنتیون** بادنجان بری خوانند
ومرفاعی نیز گویند وگویند از بهر آنکه بر جامه می چفسد وساق آن مقدار
یك گز بود وبرو بیره ی بود که بر دست بچسبند وثمر وی مانند جوز
چنار بود کوچکتر وخارناك بود وبر جامه بچسبند ودر باغهای
شیراز بسیار بود وتخم آن محلل بود وورق آن چون خشك کنند
وسحق کرده در چشم کشند سپیدی آن زایل کند **کعب الخنزیر** کعب خوك

م الحوص

بیاض الحمص

في امراض الاسنان

في تقوية الباه

في تقوية القلب

چون بسوزند و سحق کرده سنون سازند سنونی قوی بود و چون با سکنجبین بیاشامند تشنگی بنشاند و نفخ که در شکم بود سود دهد **کعب البقر** کعبکا و چون بسوزند و سنون لبسازند دندان متحرک را محکم کرداند و چون با سکنجبین بیاشامند سپرز بگدازاند و محرک شهوت باه بود و بر برص طلا کردن نافع بود و اگر با عسل بسرشند و بلیسند مفرح دل بود و بدزاقوبه کند و جگر را قوت دهد و شربتی از وی سه مثقال بود و در چشم کشیدن روشنایی بیفزاید **کف** بقلة الحمقا است و گفته شد **کف الکلب** صاحب منهاج گوید بداشنان گویند و گفته شد **کف الاسد** بیونانی لادیطوطالون گویند و آن عرطنیثا است و گفته شد **کف الذئب** جنطیانا است و گفته شد **کف عایشه** کف مریم خوانند و آن اصابع الصفر است و گفته شد **کف الضبع** کف السبع خوانند و آن بیکج است و گفته شد **کفری** بیونانی فینقس خوانند و آن پوست بهار خرما بود آنچه از نخل نر بود ازکافورا خوانند و قفورا گویند و آنچه ماده بود کفری و کفرا گویند و بهترین آن خوشبوی عفص نرینی کثیف بود که اندرون وی حرب باشد و وی قابض بود و چون در ضمادات استعمال کنند و تقوی کنند از جهت ضعف ایشان و درد جگر را موافق بود و چون موی بطبیخ آن بشویند چند نوبت سیاه کرداند و چون بطبیخ وی بیاشامند درد اعصاب را نافع بود و درد گرده و مثانه و احشا نیز و قطع سیلان فضول از رحم و شکم بکند و قوت وی بدهد و بهار که اندرون وی بود مانند یکدیگر بود و حار

٦٠

في جبر وكسر اعضا

نیز چون بخورند و ضماد کنند همان عمل کفری کند **کفر الیهود** قفر الیهود است و گفته شد **کلز** معناش هندی است در شکستگی اعضا و کوفتگی آن بغایت مفید **کلس** نوره است و گفته شد بعون الله تعالی **کلکل** بلغت اهل خراسان منقل است و گفته شود ان شاء الله تعالی **کلیه** بایسی کرده گویند و وی معتدل بود در گرمی و سردی و ابن ماسویه گوید که سرد و خشک بود و گویند که سردتر بود مخلطی بد از وی متولد شود و عسر الهضم بود و دیر از معده بگذرد و ابن ماسویه گوید بهترین کرده کرده بره بود خاصه چون گرم بخورند و صاحب منهاج گوید که بهترین کرده‌ها کرده چپش بود و اولی آن بود که با نرگس و مری بپزند یا با نمک و فلفل و دارچینی خورند **کلح** تنه است و گفته شد **کلوخ** داس است و گفته شد **کلیکان** طرخون است و گفته شد **کلیکوش** جرجیر است و گفته شد **کماه** انواع است یک نوع از وی عوشنه گویند و گفته شد و نوعی دیگر کشیخ و این نیز گفته شد و در باب فا در قطرا انواع آن گفته شد **کماپیطر** باسر جویه گویند صمغیست مانند جاوشیر و گویند طلیست و گویند بعضی صمغ کرفس کوهی است که فطراسالیون تخم آنست و وی در همه حال اقوی بود از جاوشیر و گرم و خشک بود در دوم و گویند گرمی وی در درجه چهارم بود بول براند و حیض فرود آورد و بچه بیندازد بقوت و بی نظیر بود در اسهال آب زرد و وی مذیب و محلل بود **کمثری** بپارسی امرود گویند و آن انواع است بهترین وی شاه

امرود بود که در خراسان باشد و آن مانند نبات بسته بود و خوشبوی و خوش رنگ و پوست تنک بزرگ و بعد از وی بحسنانی رسید و آن معتدل بود و گویند سرد و تر بود و یک نوع که آنرا صینی خوانند سرد بود در اول و خشک بود در سیوم و بصری گوید در اول و خشک بود در دوم و صینی سرد و تر بود در اول و آن نوع که شاه امرود خوانند شکم ببندد و کثیر الغذا بود و کمثری بیشتر از دیگر غذا که غذا دهد خاصه آنچه بزدن شیرین بود و آنچه ترش بود شکم ببندد خاصه خشک کرده وی و قوت معده بدهد و تشنگی بنشاند و مسکن صفرا بود و دماد آنچه قابض بود علاج کسی است که فضل خورده باشد و اگر قطرها کمثری بپزند ضرر وی کمتر شود و خوردن وی بعد از غذا منع صعود بخار از سر بکند و بخاصیتی که در وی است قولنج آورد و پیر از معده بود و مصلح آن ماء العسل بود که بعد از بخورند با زنجبیل مربی و حب وی کرم را بکشد و بقراط گوید که کمثری چون صلب بود و محفن بود و شکم ببندد و آنچه نرم و رسیده و شیرین بود مسهل و مرطب بود و شکم براند و شیخ الرئیس گوید مقوی دل بود و روفس گوید آنچه متولد شود از وی بهتر بود از آنچه متولد شود از سیب و بطی الهضم بود و طبری گوید که نشاید که آب سرد بر سر آن خورند و بعد از وی طعام غلیظ هم نشاید که خورند و اگر با اشتها صادق خورده شود باید که بعد از وی خواب کنند و بعد از آن که بیدار شوند شراب صرف کهنه بر سر آن خورند با زنجبیل مربی و ابن ماسویه گوید که دبت کمثری طبیعت ببندد و دافع معده

مقوی القلب

٥٩

بود و منقطع اسهال مرة الصفرا بود **کمافیطوس** بیونانی و براخامانطس خوانند و معنی آن صنوبر الارض بود و گویند که تخم کرفس رومی است و صاحب کامل گوید که طرخون رومی است یا کاشنی رومی و بعضی گویند که برگ و شاخ تنه است و همه خلاف است آنچه محقق است حشیش که گلی نقش رنگ دارد و آخر تخم کرده و بشیرازی از اماش دارو خوانند و تلخی وی زیاده بود از تیزی و صاحب منهاج گوید که بهترین وی بستانی بود و طبیعت وی گرم و خشک بود در سیوم و گویند گرم بود در دوم و خشک بود در سیوم و گویند گرمی وی در سیوم بود مفتح و جلا دهنده اعضای باطنی بود و در وی قوت مسهله بود چون برگ بنهها و ریشها عفن نهند با عسل نافع بود و با عسل آشامیدن عرق النسا را سودمند بود و سده جگر بگشاید و یرقان سود اوی را بغایت نافع بود چون هفت روز پیاپی بیاشامند خاصه با شراب و حیض و بول براند و مقدار ما خوذ از وی یک مثقال بود و گویند مضر بود بشش و مصلح وی انیسون است و بدل آن نیم وزن آن سیسالیوس بود و دانگ نیم آن سلیخه و دو لیقو ریدوس گوید چون با ماء العسل چهل روز پیاپی بیاشامند عرق النسا را زایل کند و علت جگر و درد گرده و مغص را نافع بود و طبیخ وی چون بیاشامند دفع مضرت سم خانق النمر بکند و ابن سرابیون گوید که مسهل بلغم غلیظ بود و شربتی از وی یک درم و نیم بود تا یک مثقال و نیم و اسحق بن عمران گوید که چون بیاشامند دو مثقال از وی با آب انجیر پخته اسهال پاک کرداند و بعد بیوری

کوید بدل آن بوزن آن سیسالیوس بود و دانک نیم از سلیخه و ابن ماسویه کوید بدل آن بوزن آن زیره کرمانی بود و کوید بدل آن کمادریوس است

کمادریوس بیونانی خامادریوس خوانند و معنی آن بلوط الارض بود و بعضی طوفوریوس خوانند و کوید بلد شاخ اشقیل است و این خلاف قول آن کوید که کیاهی است سبز رنک بغایت تلخ و آن را درخت قضبانی و تخمی بود لکن تخم وی اندک بود که بسیار که ورق بیشتر و لشیر از وی در آنام دارو خوانند نیکوترین وی تازه بری بود که بیدا ادراک تخم کیرند طبیعت وی کرم و خشک بود در سیم و کویند دوا مفتح و ملطف بود و چون با عسل بر ریشهای زمن نهند پاک کرداند و چون زنان بیاشامند با داروی یا با آب بپزند سودمند بود جهت سرفه کهن و ابتدای استسقا و بول و حیض براند و سپرز بکدازاند و بچه بیرون آورد و چون با شراب بیامیزند و در چشم کنند قرحه وی که ناصورشن باشد زایل کند و چون با شراب بیاشامند کزندکی جانوران سودمند بود و چون بکوبند و بر سپرز نهند بکدازاند و اکر وی را بیاشامند یرقان زایل کند و شریف کوید چون با آبی اندک بپزند و بپالایند و سه روز بیاپی هر روز سی درم ناشتا با زیت بیاشامند نیم کرم سنک کرده بریزاند و آن سودمند بود جهت دردهای مزمن که در نواحی شش بود چون سحق کنند و با جلاب یا عسل بسرشند و بیاشامند سه روز مقدار شربتی از وی تا سه درم بود و کمافیطوس نیز همین کند و شراب کمادریوس مسخن و محلل بود و تشنج و یرقان را و نفخ که در رحم

فی السرفه و الاستسقا

فی لسع هوام

فی الیرقان

تلخ

بود و سوء الهضم و ابتدای استسقا را نافع بود بغایت و بدل آن عود غافث بود و بدیغورس کوید که بدل آن اسقولوقندریون بود بوزن و تیادوق کوید بدل آن بوزن آن سلیخه بود و کوید بدل آن تخم حماض بری بود یا تخم شلغم بری کمون بپارسی زیره کوید و انواع است کرمانی و فارسی و شامی و نبطی و کرمانی قوی بود و طبیعت وی کرم و خشک بود در سیوم و کویند کرمی وی در دوم بود و او کرم را بکشد و بادها بشکند و هضم طعام بکند و چون با آب آن روی بشویند لون را صافی و دیوس کوید که کرمانی شکم ببندد و نبطی براند و ابن ماسویه کوید چون بایانه کنند و در سرکه خوبسانند شکم ببندد و بادهای غلیظ دفع کند و مجفف معده بود و جرب را نافع بود و اکر زن با زیت کهن بخورد برکیرد قطع کثرت حیض بکند و چون در سرکه خوبسانند و خشک کرده سحق کنند و سفوف سازند و بدان ادمان کنند قطع شهوت طین بکند و چون با نمک بخایند و فرو برند قطع سیلان لعاب بکند و چون با سرکه سحق کنند قطع رعاف بکند و چون تنها بخایند و آب آن در چشم چکانند خون ببندد و طرفه را نافع بود و عصاره بری وی چشم را جلا دهد و چون بر موضع موی زیادت که در چشم بود طلا کنند بعد از برکندن آن دیکر نروید خاصه که با صمغ طلا کنند و بری وی سیاه رنک بود مانند شونیز و نوعی از بری هست که تخم وی مانند تخم سوسن بود چون با شراب بیاشامند کزندکی جانوران را نافع بود و تقطیر البول را سودمند است و سنک کرده بریزاند و چون با سرکه

فی هضم الغذا

فی الجرب

فی قطع الرعاف

فی لسع الحیات

بیاشامند فواق ساکن کرداند و چون با زیت و عسل بیامیزند و ضماد کنند بر اثر سیاهی که در شیب چشم بود زایل کند و همچنین بر ورم انثیین که از کرمی بود و مقدار شربتی از وی درم بود و کوید مضر بود بشکم و مصلح آن کثیراست و بسیار خوردن وی لون را زرد کرداند و بدل کرمانی بلا وزن و نیم آن نبطی بود و شابور کوید که کوید بدل آن کرویا بود و تیادوق کوید که بدل آن بوزن آن پارسی بود و کوید بدل آن کرویا بود و بدل فارسی بوزن آن کرمانی بود و کوید بدل آن تخم کرفس بود کمون حلو انیسون است و کفته شد کمون حبشی کمون بری است و کفته شد کمون ارمنی کرویا است و کفته شد کمون بری آخر قاسیوس خوانند و آن شاهترج است و کفته شد کمون اسود کمون بری است و شونیز را نیز کمون اسود خوانند کنکام کوید درخت مرو است و کوید پوست بیخ آنست و صمغ کفته شد و بصری کوید صمغ آنست کمالیون خامالیون است و کفته شد و آن نوعی از مازریون است سیاه کندر بعربی لبان است و بپارسی کندر دریایی و اصمعی کوید که سه چیز است که از یمن خیزد و در هیچ جایی دیکر نبود لبان و ورس و عصب یعنی برد یمنی و ابو حنیفه کوید لبان نبود الا بر درختهای عمان و درخت آن خارناک بود و قد آن دو کز یا ده بود و مزوید الادرکی و ورق آن مانند ورق مورد بود و ثمر آن نیز مثل ثمر مورد بود و علک در ایکند و کویند و سیح سم خوانند و بیونانی لسانوا و طریق وی سپید مدحرج بود یعنی کرد حب بود و چون کهن کرد و سرخ بود

و غش وی بصمغ و راتینج کنند جالینوس کوید که طبیعت وی کرم بود در دوم و خشک بود در اول و کویند در سیوم قوت ما نقدر یکی بود صح و خون ببندد از هر موضع که بود و نزف دم که از حجب دماغ بود و آن نوعی از رعاف بود و منع ریشهای بد که در مقعد بود بکند و چون با عسل بود آخر نهند زایل کند و چون با پیه بط یا پیه خوک بیامیزند و بر ثوبا مالند زایل کرداند و ریشها که از سوختکی آتش بود و شقاق که از سرما بود سودمند بود و چون با نطرون بیامیزند و سر را بدان بشویند ریشهای تر زایل کند و چون با خمر شیرین آمیخته در کوش چکانند انواع دردها را سودمند بود و ابو جریج کوید محرق خون و بلغم بود و نشف رطوبات از سینه بکند و مقوی معده ضعیف بود و مسخن آن و جکر سرد را نیز نیکو بود و اکر یک مثقال در آب خوبسانند و هر روز از آن آب خورند بلغم را دفع کند و حفظ زیادت کرداند و ذهن را جلا دهد و دفع نسیان بکند و اکر بسیار بیاشامند صداع آورد و کند هضم طعام بکند و بادها را بشکند و قی باز دارد و ریشهای چشم را نافع بود و خفقان را سودمند بود و شیخ الرئیس کوید که منقی روح دل بود و دماغ و قوت تریاقیه در وی هست بسبب آن دخان وی در رمان و با سودمند بود و سرفه را نافع بود و خاییدن وی دندان و لثه را محکم کرداند و مصلح آن بود و بسیار خاییدن وی باشد که جذام و برص سیاه و بهق پیدا کند و دخان وی چون با قراد بسوزانند موی بر آرد الثعلب بروياند و اکر کندر بسیار با شراب یا با سرکه بیاشامند بکشد و قشر وی قبضی تمام داشته باشد

علاج رز الدم

فی علاج قوبا و حرق النار

فی الخفقان

فاضل تر از کندر

و در قاف گفته شد و دقاق الکندر خوانند و بهترین وی سفید بود و در رقت مانند کندر بود و دقاق کندر آن بود که کندر بکوبند در منخل کنند و به بیزندان بزده که از منخل بشیب آید از دقاق الکندر خوانند و بهترین وی سفید بود و مقدار شربتی از وی نیم درم بود سپهای بلغمی را نافع بود و ز تر بلغمی چون مقری کند و اندکی مرور عفران بخود برکرد و همچنین اگر بقدری باندکی نانخواه بیاشامد نافع بود و دخان کند و جهت علتهای چشم نافع بود و گفته شد و کندر مضر بود بشش و مصلح وی ادرنا پارسی بود و بدل وی مصطکی است و اسحق بن عمران گوید بدل آن میعه و وزن و دو انکبیزان دقاق وی بود **کندش** بپارسی کندشه گویند و مستعمل از وی بیخ وی بود و بیرون سیاه بود و اندرون سفیدی که بزردی زند و طبیعت آن گرم بود در اول درجهٔ چهارم و خشک بود در آخر درجهٔ سیوم و خوردن وی در غایت خطر بود و وی منقطع بلغم و سودا بود در جرب و بهق سیاه و حرب را نافع بود طلا کردن و سیر درنکبد از اند و بول و حیض براند و سنگ بریزاند و مسهل بلغم لزج بود از مفاصل و شربتی از وی تا دانگ نیم و اگر سحق کرده در بینی دمند عطسه آورد و نشاید که در تابستان سعوط کنند از بهر آنکه لشقت [?] رطوبت بکند و در غیر تابستان شاید و اگر بچه سه ماهه یا چهار ماهه در شکم مرده باشد از آن سحق کنند و با عسل لسرشند و فتیله سازند و بخود برگیرند بچه بیرون آورد و مضر بود بشش و مصلح وی کثیرا است و کندش از ادویهٔ قتالات و قی بسیار آورد و غثیان و باشد که بخناق

انجامد و مداوای کسی که آن خورده باشد بقی و حقنه قوی که در آن منجم [?] حنظل بود کنند و اگر تشنج پیدا کند معالجهٔ تشنج کنند که از یبوست بود و بدل آن در قی بوزن آن جوز القی بود با دو دانگ وزن آن فلفل و رازی گوید کسی که در شب ماه و ستاره نه بیند مقدار عدسی از وی با روغن بنفشه سعوط کند دو سه نوبت شبکوری از وی زایل شود و این مؤلف گوید که برگ کندش برگ سادج ماند **کنکر** حرشف است و گفته شد و طبیعت وی گرم و تر بود در اول باه را زیادت کند و عرق را خوشبوی کند **کنکرزد** بپارسی کنکری خوانند و آن صمغ حرشف است و طبیعت آن گرم و تر بود در اول و گویند سرد بود و وی قی آورد با ساینی [?] چون با آب گرم و سکنجبین بیاشامند یا با عسل و بدل آن بیخ و شیشان [?] بود و گویند در قی آوردن بدل وی جوز القی بود **کوز** مقل است و گفته شود بعون الله تعالی **کوزگندم** جوز جندم است و گفته شد و صاحب منهاج در خواص وی آورده که چون یک کیله از وی بگیرند و ده رطل عسل و سی رطل آب و نیک در هم زنند و در ظرف بنهند و ساعت شراب رسیده کرده و آن شراب فربهی آورد **کوالف** باذآورد است و گفته شد **کوشاد** حنطیانا است و گفته شد **کوکب ناموس** طین شاموس است و گفته شد **کوکب الارض** گویند که آن قیمولیا است و رازی گوید که طلق است و ابن سمجون گوید که درختی است که در شب روشن بود و گویند که آن سنگیست که در شب روشن بود و آن طلق است و گفته شد **کوک** حنظل است و گفته شد **کولم** و **کونبر** فلفل است و گفته شد

کوارغ بشیرازی کشبد گویند کیموس وی لزج بود لکن غلیظ نبود و در هضم نیکو بود و عدیم الفضول بود و حسن الکیموس و خون سرد لزج از وی متولد شود و اگر با سرکه و انجدان استعمال کنند بهبود و لزوجت از وی کم بود و وی سحج امعا و خشونت حلق را نافع بود و شقاق زبان و کبد را که از گرمی بود سود دارد و بغایت **کهیانا** فاوانیا است و گفته شد **کهربا** صمغ جوز رومی است بهترین وی شمع رنگ بود صافی سرخی که بزردی زند و طبیعت آن سرد و خشک بود و خشکی وی در دوم بود و گویند در وی گرمی اندکی بود و گویند گرم بود در سیوم خون را ببندد از هر محل که بود و خفقان را نافع بود و مقوی دل و مفرح بود چون نیم مثقال از وی با آب سرد بیاشامند قی ببندد و با مصطکی قوت معده بدهد و درد معده را نافع بود و عسر البول را سودمند و خوزی گوید قطع رعاف بکند و چون بر ورمهای گرم بیاویزند نافع بود و ثاوفسطس گوید که کهربا چون بر زن حامله ببندد بچه نگاه دارد و اگر بر صاحب یرقان بندند بغایت مفید بود و اگر سحق کرده بر سوختگی آتش لطوخ کنند سودمند بود و رازی گوید که خون حیض ببندد و از آن بواسیر نیز و گویند مضر بود بلسر [?] و مصلح وی ادرنا پارسی بود و بدل وی طباشیر و نیاد و ق [?] گوید بدل وی بوزن وی سندروس بود و بدیغورس گوید بدل وی در وزن وی طین رومی بود و چهار دانگ وزن آن سیلخه و نیمه وزن آن بزر قطونا بیان کرده و گویند بدل آن بوزن آن

فی الخفقان
فی تفریح القلب
فی الرعاف
فی الخواص
فی البواسیر

طباشیر است و دو دانگ وزن آن سندروس و این مؤلف گوید که کهربا به سندروس مغشوش کنند و کم کسی فرق تواند کرد و فرق آنست که چون کهربا در آتش نهند بوی مصطکی کند و سندروس بوی خوش کند **کهکم** باذنجان است و گفته شد **کیه** و گفته شد **کیلدا** دو سرخس است و گفته شد **کیسر کونه** و کیسوبز گویند و آن حلبه است و گفته شد **کیکن** زعرور است و گفته شد **کیجرن** جاورس است و گفته شد **کیدکان** نوعی از کراث است و صفت کراث گفته شد بعون الله تعالی

باب اللام

لاذن نیکوترین آن چوب خوشبوی بود که رنگ آن بزردی زند و هیچ رمل و دردی نبود و در روغن حل شود و هیچ ثفلی نداشته باشد طبیعت آن گرم بود در آخر درجهٔ اول و گویند در آخر درجهٔ دوم و در تر بود و گویند سرد بود و قابض بود و این بعید است و گویند خشک بود و جوهر وی بغایت لطیف بود و روی اندک قبضی بود و منضج رطوبات غلیظ بود و ملین معتدل بود قوت بن موی بدهد و برویاند و با روغن مورد موی را نگاه دارد اما برداء الثعلب و داء الحیه ممکن نیست که برویاند بلکه معالجهٔ وی بداروهای قوی التحلیل کنند و اگر لادن در شب خود بخور کنند بچهٔ مرده و مشیمه بیرون آورد و چون با شراب بیاشامند شکم ببندد و بول براند و بلغم پاک کند و مقدار ما خوذ از وی تا نیم مثقال بود و ملین صلابت معده و جگر بود و قوت ایشان بدهد و چون ضعفی و سردی در ایشان بود نیکو بود استعمال وی و اگر در روغن

في امراض الاذن
في الاوجاع

کل حل کنند ودر کوش چکانند درد آن زایل کند واکر در روغن بابونه
یا شبت حل کنند وبر هر وجعی که بود بمالند نافع بود واکر در روغن کل
حل کرده طلا کنند بر یافوخ کودکان نزله وسرفه را نافع بود و چون
با بیه خوک حل کرده حقنه کنند سحج را نافع بود و کویند منتج سده
بود و کویند مضر بود بسپل ومصلح وی سنبل الطیب بود **لازورد**
بپارسی لاجورد کویند بهترین وی بدخشی بود ومولف کوید که بجا صیت
تفریح وتقویت دروی بود از نوعی دیکر بسبب همسایکی لعل وطبیعت آن
کرم بود در درجه دوم وخشک بود در سیوم وکویند سرد وخشک بود در
دوم وقوت وی مانند حجر ارمنی بود لکن لاجورد ضعیف تر ازوی بود
در اسهال سودا وکویند قوت وی مانند زراق الذهب بود اندکی ازوی
فروتر ولاجورد مسهل سودا بود وهر خلطی غلیظ که با خون آمیخته بود
وامالیخولیا را نافع بود ودبود چون نیم درم ازوی دن دد فرزجه
کنند با یک درم روغن زیت بچه را نکاه دارد در رحم تا بقوت شد
واز افتادن ایمن بود وشربتی ازوی تا یک درم بود درد کرده وشانه را
سود دهد وثالیل قلع کند وچون با سرکه سحق کنند وبر بهق طلا کنند
زایل کند ودر وی موی برویاند وچون زن بخود بر کیرد حیض بکوشاند
ولاجورد مضر بود بمعده ومصلح وی مصطکی با حاما بود وبدل
وی حجر ارمنی بود وکویند بدل آن زراق الذهب کانی بود **لاغیه**
نوعی از یتوعات است وکلی زرد دارد مانند کل شبت وورق وی ریزه
زند ودر قی اندک داشته باشد ودر دامن کوهها بسیار بود وچون

في المالیخولیا
وحفظ جنین

بشکند

في الاستسقاء
في البواسیر

بشکند شیر بسیار از وی آشته بود وزنبور عسل بر کلان چرا کند وبعضی
کویند نبات شملیزست فی الجمله طبیعت ان کرم بود وخشک بود در سیوم
وکویند چهارم در حقایی که ماهی بود اکر وی را در انجا اندازند
ماهیان بر سر اب افتند ولبن وی مسهل آب زرد بود واستسقا
را نافع بود وورق وی چون بپزند وبخورند همین عمل کند واکر
ورق وی بکوبند وعصیر ان بیاشامند مسهلی قوی وفعل وی
اقوی بود از لبن وی لیکن لبن وی مقی بود وبدل آن فرامیون بود
لالا کیاهیست که از طرف مکه می اورند جهت بواسیر بخور کردن
بغایت نافع بود خاصه ثمران ودرد مقعد را ساکن کرداند و
چون بیاشامند خون اینده وطبیعت وی کرم بود وبسیار ازوی
مضر بود بمثانه ومصلح حب الاس است **لبلاب** قوبولد خوانند
وان نوعی از قسوس است ومعروف بود بشعشعه وجلبوب نیز
کویند بشیرازی هرشه خوانند ونبات او بر هر نبات که نزدیک
ان بود پیچیده شود وانرا حبل المساکین کویند وطبیعت وی
معتدل بود در کرمی وخشکی وکویند کرم وخشک بود در اول
وکویند سرد وتر بود ووی ملین بود ومحلل اکر عصیر ورا با انکبین
بر بینند در کوش چکانند که درد کند سودمند بود ودرد سر کهنه شده را
نافع بود ودرد سینه وشش را سود دهد وربو وسده جکر هم مفید
بود وورق ان با سرکه سپرز را سود دهد وآب وی مسهل صفرای
سوخته بود وصاحب منهاج کوید که شربتی ازوی سی درم بود با نبات

في امراض الاذن
في السرفه والربو

بانبات پس اکر بجوشانند دغا فقی کوید که شربتی ازوی نیم رطل کیان بود
چنانکه چهل وپنج مثقال نیم باشد با بیست درم نبات واکر بجوشانند
قوت وی ضعیف شود وجهت سرفه که از جنس طبیعت بود وقولنج
که سبب ان خلطی خام بود ومحلل بود وریحی که در مفاصل واحشا باشد
چون با فلوس خیار شنبر استعمال کنند وقرحه امعا را نیکو بود چون با
روغن بادام بپزند وکویند مضر بود بسپرز ومصلح وی نبات بود
ولبن لبلاب برک بستر ومویی شپش بکشد ونوع بد وی مسهل
خون بود وبدل لبلاب آب ورق خطمی وخبازی بود **لباب**
القمح لباب الحنطه کویند وان نشاست وکفته شود بعون
الله تعالی **لبسان** خردل بری خوانند وان در صفت مثل خردل
است ودر طبیعت نیز وی بود زیرا که ان کرمی که خردل داشته باشد
ویرا نیست ومولف کوید که ازا بترکی قچی خوانند ووی از حماض
غدا بیشتر دهد ونیکوتر ازوی بود از جهت معده وچون بپزند
وبخورند وشریف کوید چون بپزند ودر طبیخ ان طفلانی که از ضعف
اعصاب وبرودت براه نتوانند رفت دران نشانند نافع بود
وتخم وی چون سحق کنند وبا شیر بسرشند وبر روی مالند کلف
زایل کند ولون نیکو کرداند واکر بدان ادمان کنند کلف وریش
ونمش مجموع برود واکر از تخم وی لعوقی سازند وبنا شتا لعق کنند
سرفه کهن را نافع بود وچون با شراب صرف بیاشامند با
پیچش سنک بریزاند **لبن** بپارسی شیر خوانند انچه حلیب بود

علاج امراض عصب
في السرفه

ابن

ابن ماسویه کوید کرم وتر بود ودلیل کرمی وی حلاوت
وی بود وهمو کوید قوت وی در کرمی در وسط درجه اول
بود ودر تری در اول درجه دوم ورازی کوید از قول جالینوس
که کرمی وی زیاده بود بر سردی وهمچنین عکس نیز ودر کرمی میان
بلغم وخون بود بلکه بخون نزدیک تر بود از بلغم وماسرجویه کوید
که کرم وتر بود خاصه چون غلیظ بود وصاحب منهاج کوید
لبن سرد وتر بود وحلیب ویرا سردی کمتر بود از غیر حلیب
وهمو کوید معتدل بود ومقوی بدن وچنین کوید که باید که نظر
کنند وبه بینند که هضم وی می کند چه طبیعت دارد وشدین است
که هضم وی میکند بس هر دو سرد باشند از بهر انکه شدین سرد است
وصاحب منهاج کوید که بهترین ان بود که بغایت سفید
بود ومعتدل القوام وبروی ناخن بایستد وصالح ترین
شیرها ادمی را شیر زنان بود بعد ازان شیر حیوانی که نزدیک
بطبیعت ادمی بود ودر رایح کوشت حیوانات دلالت بر جودت
البان ورداءت ان کند اکر حیوانی از مثل سک وکرک وشیر
ویوز وسباع وامثال ان بود که کوشت ایشان کریه الرایحه
بود بد بود اما شیر حیوانی که کوشت ایشان خوش بود مثل کوسفند
وبز وکاو وخوک واسب وخر وکور واهو مانند اینها نیکو بود
وشیر حیوانی که رنک او سفید باشد قوت وی ضعیف بود وانچه
سیاه بود اقوی بود واز غذا آن وزود تر بکذرد ودر بهار رطوبت

ورقت زیادت بود و در تابستان ادسم و اغلظ بود و انچه در بیشها
چرا کرده باشند شیر ایشان ارطب بود و شکم براند و انچه در کوه
ها چرا کرده باشند اخف و الطف بود و نیکوترین شیرها شیر جوان
سن بود و شیر وی تر بود و بزرگ سن شیر وی خشک بود و
شیر وی مرکب از سه جوهر بود جبنیت و مائیت و زبدیت و چون
از یکدیگر جدا شود هر یکی را فعل خاص بود و شیر چون با عسل
بیاشامند ریشها اندرونی و اخلاط پاک گرداند و نفع دهد
و غذایی نیکو دهد و دماغ بیفزاید خصوصا شیر زنان زیرا که
ان زودتر هضم شود و اولی ان بود که چون شیر بیاشامند تکیه
نکنند و هیچ غذایی بر سر ان نخورند تا ان بگذرد و وی سودمند
بود مزاج گرم و خشک را چون در معده وی صفرا نبود و با عسل
یا نبات بر هضم یاری دهد و نیکوترین اوقات خوردن بود بهار
که ان زمان معتدل بود در غلظ و لطافت و در زمستان
نشاید که خورند و نشاید که بعد از چهل روز که زاییده باشد
شیر وی خورند بسبب لبا که بشیرازی زهک خوانند و شیر
وی چون با نبات بنوشند لون را نیکو کند خاصه زنان
و فربهی اورد تا بحدی که صاحب مزاج گرم و خشک چون
در اب بنیو نشیند فربه شود و جرب و حکه را نافع بود و باه
برانگیزد و شیر پخته که سنگ باتش تافته یا اهن داغ کرده
باشند شکم ببندد و شیر بچه را نافع بود و کسی که ادویه کشنده

میان بهار

و علاج جرب و حکه

فی تزیید الباه

فی السحج

خورده باشند خاصه ذراریح و ارنب بحری و خانق الذئب
و بنج و شوکران و وی تریاق زهرها بود حتی افعی و وی
در معده صفراوی مستحیل بصفرا شود و منفخ بود و سده
در جگر پیدا کند و مضر بود باصحاب سیلان دم و هیچ چیز
ایشان مضرتر نبود بر بدن ادمی که شیر وی فاسد شده خواه
خواه در معده و خواه در غیر معده و شیر اورام باطنی را مضر
بود و اعصاب را و اورام بلغمی را نیز و چون بسیار خورند برص
اورد و شپش در بدن پیدا کند مگر شیر شتر که وی بهتر بود
و شیر علاج نسیان و غم بود و وسواس و لثه را مضر بود و دندان
را نیز و تاریکی چشم و شبکوری و خفقان که از رطوبت بود خواه
خون و خواه بلغم مضر بود و سنگ گرده و سده جگر پیدا کند
و اولی ان بود که بعد از وی مضمضه کنند بشراب و عسل یا پیش
از خوردن وی بماء العسل مضمضه کنند و بعد از ان که خورده
باشند بشراب صرف و چون جوشانیده بیاشامند و بعد از ان
کشمش بخورند تخم وی زایل کند و اگر در معده بسته شود
زود بخناق کشد و عرق سرد اورد و غشی و تب لرزه
و انچه با پنیر بسته شود زودتر بخناق کشد و خورنده
شیر باید که از مملوحات اجتناب نماید تا از غایله تجبین
مصون باشد و اگر متجبن شده باشد پنج درم فودنج بدهند
که در ساعت تحلیل کند با پنیرمایه یک مثقال بیاشامند

من الزهر فی السمومات

که رقیق کرده اند و بقی یا اسهال بیرون اورد **لبن حامض**
نیکوتر ان بود که مسکه وی بسیار بود و چون مسکه وی
از وی بگیرند و ترش شود انرا مخیض خوانند بعربی و بپارسی
دوغ گویند و چون مسکه از وی نگرفته باشند انرا بپارسی
ماست گویند طبیعت ان سرد و خشک بود و گویند سرد و تر بود
گرم مزاج را موافق بود و شیخ الرئیس گوید که ماست در مزاج
گرم مهیج باه بود زیرا که مرطب و منفخ بود و دندان را
زیان ندارد و لیکن خلط را خام گرداند و بطیء الهضم بود
و لثه را زیان دارد و دوغ معده گرم را نافع بود و
و جشای وی دخانی از بهر انکه مسکه از وی گرفته
اند اسهال صفراوی و دموی ببندد و تشنگی ساکن کند
و باید که بعد از وی بماء العسل مضمضه کنند تا لثه
را زیان نکند و اگر مستحیل بعفونت یا حموضت شود
دوغشی و مغص در فم معده پیدا کند و باشد که بهیضه
کشد و بکشد و باید که قی کنند و معده را از وی پاک
کنند بماء العسل بعد از ان شراب صرف یا مثلث یا فلافلی
بیاشامند و روغن بادرنج بر معده بمالند **لبن البقر**
روفس گوید که شیر حیوانی که مدت حمل وی بیشتر یا کمتر
از مدت حمل انسان بود ادمی را بد بود و انچه مساوی
بود ملایم بود از بهر انست که شیر گاو نیکوتر و مناسب تر بود

فی تقویة الباه

از شیر حیوانات دیگر و دسومت و غلظ در وی نیز زیادت بود و
غذا بیشتر از جمله شیرها دهد و فربهی آورد و دیر هضم شود
و دیر بگذرد و ربو و سل و نقرس و تبهای کهن را نافع بود **لبن المعز**
شیر بز معتدل بود میان شیر گاو و شیر خر نزله را نافع بود
و ریش حلق و عرق النسا که از خشکی بود و غم و وسواس و سرفه
و سل و نفث دم را نیز سودمند بود و غرغره بدان کردن
خناق و ورم ملازه را سود دهد و ریش شانه را هم مفید بود
و دیسقوریدوس گوید شیر بز بر ضرر وی بشکم کمتر بود از دیگر
شیرها از بهر انکه چرا کردن وی بیشتر در چیزها قابض بود
مثل درخت مصطکی و بلوط و زیتون و امثال اینها و از ین جهت
است که معده را نیکو بود و روفس گوید که شیر بز اسهال
وی ضعیف تر از شیر گاو بود و در باقی احوال مثل او بود
و طبری گوید که تبهای کهن و استطلاق بطن را نافع بود
از بهر انکه بسیار رود و اندک خورد و بر چیزهای تلخ چرا کند
و گوید که بول براند و گویند مضر بود باحشا و بدل ان شیر
گاو بود **لبن اللقاح** لبن الابلات بپارسی شیر شتر
گویند و در وی دسومت و جبنیت کمتر بود و مائیت و رقت
بسیار سده احداث نکند مثل شیرهای دیگر بلکه بگشاید
و جگر را تازه کند و ضیق النفس و ربو و ماء اصفر را نافع بود
و قوت چشم بدهد و بیماریها سپرز را نافع بود و با بول وی

فی الربو و النقرس و الحمیات

فی الوسواس و السرفه

فی علاج حمیات مزمنه

فی ضیق النفس و الربو

في الاستسقاء

چون بیاشامند استسقاء کرم را سودمند بود وحنین کوید که استسقاء طبلي وزقي را نافع بود وغلظی که در جکر بود بکدازاند ودر مهاي صلب را مفید بود وبواسیر ودبیله

في البواسير

شهوت غذا را مفید بود وجماع برانکیزد واکر با نبات زنان بیاشامند لون را صافی کرداند وحرارت جکر وخشکی انرا بغایت مفید بود ومقدار یک رطل تا دو رطل مستعمل بود ووي زود ازمعده بکذرد وغذا اکثر از البان دیکر دهد وبدل وي شیر نو بخینا بود که در وقت دوشیده باشد **لبن النعاج** ولبن الضان نیز کویند بپارسی شیر میش خوانند دسم وغلیظ بود نفث دم وقرحهء شش را نافع بود وتدارک ضرر جماع بکند وقوت باه بدهد وادویهء کشنده را نافع بود وترنجو وقرحهء امعا در بود وسرفه را مفید بود ولون را صافی کند ودماغ بیفزاید وبیخان محمود بود که شیر بز وقراقر وبلغم اورد وقولنج نیز پدید اکند **لبن المعز** بپارسی شیر خو کویند دسومت در وي کمتر بود ورقیق بود وچون بدان مضمضه کنند لثه ودندان را محکم کند بخلاف دیکر شیرها وسرفه وسل ونفث دم وعسر النفس وجمیع مرضهاي سینه وریش وي ومثانه ومجاري بول را بغایت مفید بود وچون ازحلیب وي بیاشامند مقدار سی درم وادویهء کشنده وقرحهء امعا وترخور را بغایت مفید بود وموافق بود

في نفث الدم

في تقوية الباه

في [illegible]

في [illegible]

امراض الصدر

اصحاب صداع وطنین ودوار وبدل وي شیر بز بود و کویند شیر میش **لبن الخیل** لبن الرماک نیز کویند بپارسی شیر اسپ کویند جبنیت دروي کمتر بود وزبدیت زود بکذرد خون حیض که منقطع شده باشد براند وچون زن شیر وي را کرم کرده حقنه کند رحم را پاک کرداند از قرحه و چون بخورند مستی کند وترکان انرا قمیص خوانند **لبن النساء** شیر زنان بول براند وتریاق ارنب بحري بود ودرد چشم را نافع بود چون در چشم دوشند و خشونت وي زایل کند خاصه چون با سفیدهء تخم مرغ بود وسل دایم مفید بود چون بیاشامند در ساعت که دوشیده باشند یا بمکند از پستان لیکن از زني صحیح البدن معتدل المزاج ودرم وکوش کرم وقرحهء انرا نافع بود **لبا** بپارسی زهک خوانند طبیعت ان سرد وتر بود وان مصلح مزاج جکر کرم بود وبدن را فربه کند ووي بطي الهضم بود وخلطی غلیظ از وي متولد شود ودیر از معده بکذرد وقولنج درد وبید اکند ودرد وجشاي وي دخاني بود وبیج فواق ومولد ریاح بود وچون با عسل بود غذا بسیار دهد ومصلح ان بود **لبن السوداء** صمغیت که از طرف مغرب اورند وطبیعت وي کرم بود ومفسد بدن بود وبوییدن ان عطسه ورعاف اورد وبیم هلاک بود وبروز[illegible]

في امراض العين

وکوشت خوک بري واهلی زود بکذرد وهضم شود وغذاي اندک دهد لیکن بقوت بود وجالینوس کوید که موافق انسان معتدل المزاج بود وکوشت او کویند که شیرین بود مثل کوشت ادمی وفرق نتوان کرد واین دلیل ملایمت بود لیکن غلیظ ولزج بود وقطع لزوجت ان بشراب یا حلواي قندي کنند **لحم الجدي** کوشت جیش فضول وي کمتر از کوشت بره بود وبزغالهء شیر خواره که شیري نیکو خورده باشد بهتر بود واکر شیري بد خورده باشد بد بود وبهترین وي سیاه رنک بود زیرا که سبک تر ولذیذتر بود وکویند کوشت انچه سرخ بود وچشم ازرق کوي ان کمتر از کوشت میش بود ومعتدل بود در رطوبت ودر یبوست وزود هضم شود و نافع بود بجهت کسی که دمل ودانها بر اعضاي وي بر می اید وخوني معتدل نیکو میان لطافت وغلظ از وي متولد شود وچون بریان کنند مضر بود بقولنج ومصلح وي حلواي قندي یا عسلی بود **لحم اناث المعز والتیوس** کوشت بز ماده ونر که بد وعسر الهضم بود وغذائي بد دهد مولد خوني بد بود که میل بسیاهي داشته باشد **لحم البقر** کوشت کاو بهترین ان بود که جوان سن بود ونیکوترین اوقات خوردن ان بهار

بود ووي خشک تر از کوشت بز بود ودر کرمي کمتر از وي بود وکویند کرم وخشک است در چهارم ووي کثیر الغذا بود وچون بسکباج بپزند منع سیلان ماده از رحم بکند ومعده وغذاي اصحاب کد بود ووي مولد سودا بود ومرضهاي سوداوي مثل جرب وبهق وسرطان وجذام وقوبا وغیر اینها ومصلح وي دارصینی وفلفل وزنجبیل بود ودر پوست خربزه این خاصیت موجود است که اکر در دیکی اندازند که درو کوشت کاو بود زود پخته ومهرا سازد **لحم العجل** کوشت کوساله بهترین ان بود که نزدیک زاییده بود ونیکوتر از کوشت کاو بود طبیعت ان کرم وتر بود وغذائي معتدل بود وخوني نیکو از و متولد شود ومصلح اصحاب ریاضت بود ومطول را مضر بود ومصلح وي ریاضت وحمام بود **لحم الجاموس** کوشت کاومیش غلیظ ترین کوشتها بود وکیموس بد دهد ودیر هضم شود ودر معده ثقیل بود وطبیعت ان سرد بود وخشک بنسبت دیکر کوشتها ودر طبع مانند کوشت نعام وستور بود **لحم الخصي من الحیوان** کوشت خصی کرده از حیوان به از نا کرده بود چون حیوان مزاج وي بخشکی مایل بود ونیکوترین ان حولي از ضان بود ومعز وفاضل تر ان بود که میانه بود در فربهي ولاغري ودر کرمی فروتر از خایه دار بود وزود هضم شود وخوني معتدل از وي متولد شود وفربه ان مرطب

صلب مالیدن سود مند بود **لبن اللاغیه** صفت ان در لاغیه
کفته شد وجالینوس کوید که در قوت مانند فرامیون بود وبدل
وی بود **لُبان** کند رست وکفته شد **لبن الیتوعات**
شیر یتوعات مثل مازریون وانجیر بود وشبرم وعرطنیثا
ومانند اینها صادر و محترق بود و مفسد خون واکر بر اعضا ریخ[ته]
چکد بسوزد وعلاج وی آنست که در غایت سردی بود بآب
بشویند وبجیزها سرد ومولف کوید شیر یتوعات خاصه شبرم
ولاغیه چون در قوبا مالند زائل کند البته **لُباب القرطم**
شیر خسکدانه کرم وخشک بود ومسهل بلغم بود وقولنج بکشاید
واستسقاء زقی ولحمی را نافع بود وشربتی از وی سه مثقال
بود باسعتر **لبنی** میعه است انچه سایله بود انرا عسل
لبنی کویند ومیعه سایله خوانند وان مانند عسل بود ودر وی
حلاوت نبود وآن صمغ درخت رومی بود بهترین ان بود که سایل
بنفس خود وخوشبوی وزرد رنک بود وسیاه نبود طبیعت
ان کرم است در اول وخشک است در دوم وکویند تر است
ووی منضج وملین بود جرب تر وخشک را نافع بود وسرفه
مزمن بلغمی وآواز صافی کند وطبع نرم دارد وچون زن بر خود
بر کیرد یا بیاشامد حیض وبول براند ومسهل بلغم
بود بی زحمت چون یک مثقال از وی استعمال کنند ووی
مسبت بود ونزله ببندد ومصلح وی بوزن وی صمغ بادام بود

فی علاج الاستسقاء

که اضافت وی کنند وبدل وی چند بید ستر وروغن یاسمین بود
وکویند جاوشیر **لحم** مجموع کوشتها کرم وتر بود وکثیر الغذا ومولد دم
لیکن بعضی از بعضی فاضلتر بود ونیکوترین ان بود که متوسط بود
در فربهی ولاغری ووسط عضله معتدل بود وخصی کرده فاضلتر
بود از خصی ناکرده ووی غذائی بود مقوی بدن وزود مستحیل
کردد بخون وصفت مجموع کفته شود بعون الله تع **لحم الحملان**
فاضلترین کوشتها کوشت بره بود وبهترین حولی بود
وطبیعت ان کرم بود در اول ونیکو جثت بود بدنهای معتدل
ومعده معتدل ومولد غذای بسیار کرم وتر بود وچون بسوزانند
وبر بهق وبرص طلا کنند وبر قوبا سودمند بود خاکستر سفید
کوشت سفیدی چشم را نافع بود وکوشت سوخته کزندکی
مار وعقرب وجراره را سود دارد وباشراب کزندکی سک
دیوانه را نافع بود وخوردن وی مولد بلغم بود ومصلح وی
مثلث بود یا حلوای شکر ومضر بود بکسی که غثیان
داشته باشد ومصلح وی ان بود که با اشیاء
قابض پزند **لحم النعاج** کوشت میش کرمی ان کمتر از کوشت
بره بود وخونی بد از وی متولد شود **لحم الخنازیر** ترسایان
کویند که کوشت خوک بهترین کوشتها بود واز ان
بری وی بهترین کوشت وحوش بود وانچه صحیح است
بهترین کوشت وحوش بود یعنی کوشت آهو وکوشت

فی بیاض العین
ولسع الحیة والعقرب والجراره

بدن بود وملین طبع ولاغری لاغری آورد ومجفف طبع بود
ومرضی معده ومصلح ان آب فواکه قابض بود **لحم الغزال**
بهترین کوشتهای صید کوشت آهو بره بود ونیکوترین ان خشف
بود طبیعت ان کرم وخشک بود فالج وقولنج را سودمند بود
ومصلح بدنی بود که فضولی بسیار داشته باشد ومجفف
سخن بود ومصلح ادهان وحموضات بود **لحم الارنب** کوشت
خرکوش بعد از کوشت آهو بهترین کوشت صید بود وبهتر ان بود
که صید کرده باشند طبیعت ان کرم وخشک بود
وصاحب مفاصل ونقرس را در مرق ان نشستن ودیکر منفعت
ثعلب بود وکوشت بریان کرده وی قرحه امعا را نافع بود
وشکم ببندد وبول براند وفربهی را نافع بود ومصلح وی
ابازیر ملطفه بود **لحم الایل** کوشت کاو کوهی نیکو بود
لیکن زود بکذرد وبول براند وغلیظ بود وتب ربع آورد
لحم الکباش الجبلیة والحمار الوحشیة کوشت کوسفند
کوهی وخرکور طبیعت ایشان کرم وخشک بود در سوم
غذائی بد دهد وعسر الهضم بود ولحم کباش نافع بود کسی را
که ذراریح خورده باشد **لحم القنافذ** در قنفذ کفته
شد **لحم الخیل** کوشت اسب مصلح اصحاب تعب سخت بود
وکد وریاضت ومسام متخلخل ومانند کوشت شتر بود در
غلظ وردآت وتولید وسودا **لحم الدب** کوشت خرس

علاج وجع المفاصل
والنقرس

رنج ومخالط وعسر الهضم بود وغذائی بد بغایت مذموم
از وی متولد شود **لحم السباع وذات المخالیب** کوشت دد
ودام بواسیر را وچشم را سودمند بود وقوت ان بدهد
لحم الحمار الاهلیة کوشت خر ضرر ان کمتر بود واصحاب کد
وتعب را وبدتر از کوشت شتر بود وغلیظتر وتولید سودا در وی
بیشتر بود ووی بدترین کوشتها بود **لحم ابن العرس** ابن العرس
در ابن عرس کفته شد **لحم السنور** کوشت کربه کرم وتر بود و
کویند سودمند بود درد بواسیر را بغایت نافع بود وسخن کرده
بود ودرد پشت را نافع بود **لحم السقنقور** در سقنقور
کفته شد **لحم الجزور** کوشت شتر بچه بغایت کرم بود ومصلح
اصحاب کد سخت وریاضت بود وکویند که مصلح
اصحاب عرق النسا بود ودر اخرتب ربع نیکو بود وغذای
بغایت غلیظ بود غلیظتر از مجموع کوشت وحوش وتولید
سودا بیشتر کند ومصلح ان زنجبیل مربی بود **لحیة
التیس** نباتیست که بیونانی سو فطیداس
خوانند وبپارسی اسپلنج وبعربی اذناب الخیل
وباصفهانی شنک قابض ویابس بود وخون بینی
ببندد وآن مجموع اعضاء نیکوترین ان تر تازه بود
وطبیعت ان سرد بود در اول وخشک بود تا سیوم
وکویند در دوم وکویند کرم بود در اول اعضا را

فی البواسیر
فی وجع الباه
فی منع الدم من الانف وغیره

سخت کند وازین جهت است که در تریاق مستعمل بود
واصل وي چرک کوشت را پاک کند وریش شش را
نافع بود وعصارهٔ وي نفث دم را ونزف دم را
مفید بود ومقوی معده بود وسودمندترین
چیزها بود جهت قرحهٔ امعا را وشکم ببندد

في الجراحات خاصة مجربة

وجراحتهاي عظیم با صلاح آورد چون بران نهند
واکرچه عصب منقطع شده باشد وبدل ان تخم کل
وکلنار است لحیاني دبنسافوس است وکفته
شد **لحام الذهب ولحام الصاغة** لزاق
الذهب کویند بهترین ان معدني بود ارمني ومعدن وي
از بولکود کان بود وسرکه که دره هاون مسین
در افتاب چندان بمانند که منعقد شود طبیعت ان
کرم وخشک بود حاد وقابض بود ومسخف
ومتغض بود ولداع بود نه سخت کوشت زیاده

في الجراحات

بکداراند ودرجراحتهای عسر بغایت نیکو بود
ولحام الذهب تنکار الصاغه خوانند ونه تنکار
است صنعه شنجار کفته شد **لخینسرالا**
کلیله نوعي از چیزی جبلیت وان خرامی است
وکفته شد **لخلخة سلیمانیه** ثقل دوغنست
از ذعفران وانرا قرقومما کویند وکفته شد

لذاق الذهب اشق را لذاق الذهب خوانند ولزاق
الذهب لحام الذهب است وکفته شد
لزاق الرخام ولزاق الحجر صمغ بلاط را کویند
وکفته شد **لسان الحمل** نباتیست مانند
زبان بره بشیرازی انرا ورق بارتنک کویند ودو
نوع بود بزرک وکوچک وورق بزرک بود کمتر بود
وجوهر وی مرکب بود از مائیت وارضیت بمائیة
مبرد بود وبارضیة قابض وسودمند بود وبزرک
تازه بود وطبیعت ان سرد وخشک بود در دوم
ورق ان قابض ورادع بود منع سیلان خون بکند
وخشکی وي نه لذاع بود واصل وي چون از کودن
قابل خنازیر بیاویزند نافع بود وروی ورشهای کرم
وشری وخنازیر واتش فارسي وداء الفیل وصرع

في الصرع وحريق النار

وغله وسوختکی آتش را نافع بود وشیافات چشم
را چون بکدازند نافع بود وکویند تب غب را نیکو بود
چون بیاشامند از اصل وي سه عدد در چهل درم شراب
ممزوج کرده وکویند در تب ربع چهار اصل وي وبرک
سک دیوانه نهادن نافع بود وکویند مضر بود بسپرز
مصلح وي مصطکي بود وسلیخه وبدل ورق ان ورق
حماض بستاني بود **لسان الثور** حشیشیست کیبادسي

اورا زبان کاو کویند وکویند که نوعي از مرواست
وبهترین ان شامي یا خراساني بود غلیظ ورق وبروي
نقطها بود طبیعت ان کرم وتر بود وکویند که معتدل
بود ودروی سردی اندک بود وتر بود در اخر درجهٔ
اول وانچه خشک بود تری ان کمتر بود وکویند که
سرد وتر بود در سیوم وسوخته وي قلاع کودکانرا

في تقوية القلب ولطافته

زایل کند والتهاب دهن ومفرح ومقوی دل بود و
خفقان وعلت سوداوي را نافع بود وشربتي از وي
دو درم بود وسرفه وخشونت سینه را نافع بود چون
بانبات بپزند وکویند مضر بود بسپرز ومصلح وي
صندل سرخ بود وبدل ان بوزن ان ابریشم سوخته بود
وچهار دانک وزن ان پوست اترج بود وکویند بدل ان بادر
نبویه است وهندبا وکویند مصلح هلیلهٔ پرورده بود
وبدل ان دو وزن ان پوست اترج **لسان العصافیر**
ثمر درختیست که انرا بپارسي اهر خوانند وبشیرازي
ان ثمر را تخم اهر کویند وبپارسي زبان کنجشک طبیعت
ان کرم بود در دوم وتر بود در اول ودر ورق
درخت ان قبضي بود وابن ماسویه کوید لسان العصافیر

في تزييد الباه

در دخاصره را نافع بود وسنک بریزاند وباه زیاده
کند وقوة مجامعت بدهد وبدیعورس کوید خفقان را

نافع بود وبدل وي در تحریک باه بوزن ان جوز مقشر بود
وبوزن ان توذری سرخ وکویند بدل ان نیم وزن ان
بهمن سرخ بود **لسان البحر** در صفت سیبیا کفته شد
لسان الکلب لسان الحمل وحماض را بدین اسم خوانند
لصف کبر است وکفته شد **لصیغی** نباتیست
که معروفست باذان الارنب واذان الغزال
وان نوع کوچک لسان الحمل است وکفته شد
لعبهٔ بربری بعضي کویند چیزیست مانند سورنجان
است ودر مصر بعکنبه خوانند طبیعت وي کرم است

في تزييد الباه

در سیوم محرک شهوت باه بود وباقي نفع وي در سین
کفته شد وبعضي کویند که نوعي از یبروح است
واین خلافست وابن مولف کوید ان بیخست مدور وزنان
فربهی خورند وپي غالبا که نوعیست از سورنجان است
وبدل ان در تحریک باه بوزن ان جوز مقشر بود وبوزن
ان توذری زرد وکویند که بدل ان هم نیم وزن
ان فلفلست **لعبهٔ مطلقه** اصل یبروح است ودر یا
کفته شود بعون الله تعالی **ولعاب** مختلف بود بحسب انواع
ان وبحسب مزاج شخص وقوت وي منضج بود ومحلل
کلف ونمش زایل کند ومحلل خون مرده بود **لفت** شلجم
است وکفته شد **لفاح** ثمر یبروح است

پارسی شابیزج خوانند و معد کویند و معد اسم بادنجان
نیکوترین ان بزرک تیز بوی رسیده بود زرد و طبیعت ان سرد
تر بود در سیوم و کویند در وی کرمی بود و کویند خشک
بود در سیوم لبن وی نمش و کلف را نافع بود و قلع
کند نی لذع و تخم وی چون با عسل و زیت برکزند کی
جانوران نهند نافع بود و ورق کوچک وی پادزهر عنب
الثعلب کشنده بود و بوییدن وی صداع را سودمند
بود و وی منوم بود و بسیار از وی و بوییدن وی سکته
آورد خاصه انچه ورق وی سفید بود و چون طفلی غلط
از وی بخورد قی آورد و اسهال باز دید کند تا بجدی
تا بجدی که کشنده بود زیرا که اول اختناق رحم
پیدا کند و سرخی چشم و انتفاخ مثل مستان
و علاج وی بقی با روغن کاو کنند و عسل بعد از آن
انیسون و بعضی از اطبا کویند که در آب سرد نشیند
و بدل آن نیم وزن ان جوز ماثل بود و نیم وزن ان بزرالبنج
بود و دو دانک وزن ان خشخاش و کویند بدل ان بوزن
ان بزرالبنج بود و کویند بوزن ان جوز الهی **لک الکرم**
عالج الکرم خوانند و ابن بشیرازی استهانک
کویند و در کرم کفته شد لک صمغیت که از طرف
دریا ارند و مولف کوید ابن بشیرازی رنک لاک خوانند

في لدغ حشرات

وازوی کاسازند جهت سرخی زنان و بعضی کویند که
ثفل انست و خلافت ثفل ابن بشیرازی دوس خوانند و لک
باید که مغسول کنند و غیر مغسول نباید که استعمال
کنند و عمل غسل وی چنانست که بکیرند لک را خالص از چوب
و نیک بکوبند و آبی که ریوند چینی و بیخ اذخر در ان جوشانیده باشند
در وی اندک اندک می ریزند و بدست نرم و نرم تحریک می دهند
بعد از ان بجو بر پینوی تنک صافی کنند و انچه در منخل مانده
بود دیگر بار همان عمل کنند و صافی کنند و درهم کنند و رها
کنند تا در بن آب نشیند آب از روی وی آهسته بریزند
و لک را خشک کنند و دیگر بار سحق کنند و بکار برند
طبیعت ان کرم و خشک بود در اول و اسحق بن عمران کوید
کرم و خشک بود در دوم خفقان را و یرقان و استسقا را
هم نافع بود و در جگر و قوت ان بدهد و سده
ان بکشاید و معده را سود دهد و مقدار ماخوذ وی
یک درم بود تا یک مثقال و چون با سکر بیاشامند چند روز
متوالی هر روز یک درم تا یک مثقال بناشتا بدن را اغلا
کند و بدنهای لاغر را مضر بود و کویند مضر بود بسر
و مصلح ان مصطکی بود و بدل ان رازی کوید در تفتیح
سده و ضعف جگر چهار دانک وزن ان ریوند و نیم وزن
ان اسارون و چهار دانک ان طباشیر بود سفید

في الیرقان والخفقان والاستسقا

لما عنب الثعلب است و کفته شد **لوفیلون لوفیون**
فیلو مزج است و کفته شد **لوز حلو** بپارسی
بادام شیرین کویند بهترین ان بزرک و فربه بود و طبیعت
ان معتدل بود در کرمی و سردی و تر بود در دوم و کویند
که کرم و تر بود در اول غذا اتی متوسط دهد
میان کثرت و قلت و مسمن بود و سویق وی سرفه خشک
و نفث دم را نافع بود و سینه را پاک کند و حرقة بول
ساکن کند و چون با سکر بخورند منی بیفزاید
و شش و مثانه و امعا را نافع بود و بریان کرده معده
را سودمند بود و عسر الهضم بود و وی مهیج صفرا
و مصلح ان سکر بود و بادی که از بادام حاصل
شود غثیان و کرب و غشی آورد و علاج وی بقی کنند
بعد از ان برب فواکه ترش مانند غوره و سیب و ریباس
و مجموع انچه در مداوی عضل کفته شد و بادام
تر چون با پوست باشد و بخورند وقتی که صلب
نشده باشد لثه و دهان را نافع بود و کرمی ان ساکن
کرداند بواسطه عفوصتی و حموضتی که دارد
پوست بیرونی وی **لوز مر** بهترین بادام تلخ ان بود
که بزرک و روغن دار بود و طبیعت ان کرم و خشک
است در دوم و مسیح کوید کرم و خشک بود در سیوم

في السرفه و نفث الدم

و در وی جلا و تنقیه بود و از خواص وی انست که پیش
را بکشد و بر کلف روی طلا کردن زایل کند و وی شری و قوبا
را نافع بود و چون موی را بوی بشویند با شراب حزاز زایل
کند و اکر پیش از شراب خوردن پنج عدد بادام تلخ بخورند منع
مستی کند و کویند پنجاه عدد و اکر روباه با
طعام بخورد بمیرد و قوة باصره بدهد و با نشاسته
نفث دم را نافع بود و سده جگر و سپرز و کرده بکشاید
و جوب و حکه را نافع بود و یاری دهد بر نفث اخلاط
غلیظ از سینه و شش و بول براند و عسر البول را
نافع بود و سنک بریزاند و مضر بود بمعا و مصلح
وی بادام شیرین بود و نبات و خشخاش و جمله
درخت وی در قوة مانند وی بود **لوز البر** لوز جبلی
است و ان جلوز است و در زیت البرجان کفته شد
و صفت زیت الودان هم کفته شد **لوبیا** و لوبیا و ثامر کویند
نیز و ان سهل تر از ماش منهضم شود و بیرون آید و نفخ وی
کمتر از باقلا بود و بهترین وی سرخی بود که خورده باشد
و طبیعت ان کرم بود در اول و معتدل بود در تری
و خشکی و کویند سرد و خشک بود و سرخ وی کرم تر از
غیر وی بود و آبی که از ادرویی پخته باشد
حیض براند خاصه سرخ وی و دم نفاس را پاک کند

في النفث الدم

و بود برآید و بدن را فربه کند و سینه و شش را نافع بود و مشیمه
بیرون آورد و بچهٔ مرده هم و مولد خلطی غلیظ بلغمی بود
و مغثی و منفخ بود و چون با زیت و مری و سرکه یا خردل
با نمک و فلفل و دارچینی خورند و صعتر و شراب بر سر
آن بیاشامند خوران ایمن گردد **لوقابین** حرف ایضا
و اسفند اسفید نیز گویند و گفته شد
لوف بپارسی پیل لوش گویند و آن سه نوع است
یک نوع را یونانی دراقیطف گویند و معنی آن لوف الحیه بود
و لوف السبط هم گویند و لوف الکبیر است و نوعی دیگر
یونانی ارن خوانند و بربری ابرنی و بزبان اهل اندلس
خیارة و آن لوف الصغیر بود و آنرا لوف الجعد گویند
و نوع سیوم یونانی اریصارن خوانند و آن صرسرا ست
و اهل مصر ویرا دیره خوانند و لوف الجعد اسخن بود
از سبط و لوف السبط اد ضیت در دویم بود و مقطع
اخلاط غلیظ بود لزج مقطع معتدل و بیخ وی کلف را
و بهق و نمش زائل کند چون با عسل طلا کنند بر وی
و با شراب شقاق که از سرما بود سودمند است
و ورق از جهت بوی جراحتهای کهن بود
و در بو کبیر را نافع بود بیخ وی با عسل و با شراب آشامیدن
محرک باه بود و بیخ وی چون در بدن بمالند افعی نگزد

في الربو
في الماه

و ثمر وی مقدار سی حب چون با سرکه بیاشامند بچه
بیندازد و از خوردن وی خلطی غلیظ متولد شود
لوفا صاحب منهاج گوید که قنطوریون باریک است
و صاحب جامع گوید که نوعی از حی العالم است
که آذان القسیس خوانند و صفت هر دو گفته شد
لوطوس جند قوقایی بستانی را باین اسم خوانند و گفته
شد و بشنین را نیز هم باین خوانند و بشنین نوعی از
نیلوفر است که در مصر ویرا خنزیری خوانند و آنرا
اعرابی خوانند غیر وی است و گویند طوس نوعی از سدر بود
و این بعید است **لوفودیس** حجر قبطی است و گفته شد
لولو بپارسی مروارید را گویند بهترین بزرگ سفید مشرق
بود طبیعت وی سرد و خشک بود و لطیف بود درد دل را
نافع بود و خفقان و غم و نفث دم را سودمند بود و مقدار
ماخوذ از وی دو دانگ بود و ریشهای چشم را نافع بود
و منشف و مقوی آن بود و صحت چشم نگاه دارد
و گویند مضر بود بمثانه و مصلح وی بسد است و بدل آن
یک وزن نیم صدف آن بود صافی و ابن زهیر گوید
چون در دهان نگاه دارند قوت دل بدهد
لیمونیون نوعی از حماض بزرگ است که در بوستانها
و بیشها روید در حماض گفته شد **لیمو** صاحب

في وجع القلب
في الخفقان

منهاج گوید که مانند اترج بود بوی وی و فعل
وی در دماغ پوست و ورق وی گرم و خشک
بود در اول و حماض وی مانند حماض اترج بود در
منفعت و قوت بلکه اقوی بود و نشاید که با پوست
آب از وی بگیرند بلکه مقشر باید کرد بعد از آن
آب از وی گرفتن تا عصارهٔ پوست با وی نیامیزد
که برودت وی بشکند **لینوفر** نیلوفر است و گفته
شد **لینوفر هندی** اوسیه است و گفته شد
لیلج نیلج است بپارسی نیله گویند و گفته شود
بعون الله تعالی **لیغ** نوعی از اقلیمیاست که در جزیرهای
قبرس در معدن نحاس یابند و گفته شود بعون الله تعالی

باب المیم ماميثا

میشایثو گویند و آن دو نوع بود یک نوع گل وی سرخ بود
و اورا اعامونی گویند و گفته شد و نوعی دیگر گل
زرد بود و این نوع بهتر بود و از وی شیاف سازند
و آنرا عصارهٔ مامیثا و شیاف مامیثا خوانند
طبیعت وی سرد و خشک بود در اول و قابض بود و ورمهای
گرم را نافع بود و ابتداء رمد و مقوی چشم بود و
ردبخ را سودمند بود **ماهودانه** ماهوبدانه گویند
بپارسی حبة الملوک گویند و آن از ماش بزرگتر بود و دیگی

تیره

تیره دارد که ببرخی زند و چون در غلاف بود مانند لوبیا
کوچک بود و رنگ غلاف وی سفید بود و صاحب جامع
گوید در ماهیت اسم وی سهو کرده و گفته اَیْ قَائِمٌ بِنَفْسِهٖ
اَیْ اَنَّهٗ یَقُوْمُ بِذَاتِهٖ فِی الْاِسْهَالِ و حال آنکه اورا ماهوبدانه
خوانند نه ماهو بذاته و بعضی دند داحب الملوک خوانند
و دند غیر حب الملوک و گفته شد صفت وی
در دال و طبیعت حب الملوک گرم و خشک بود در دوم
استسقا و مفاصل و عرق النسا و قولنج را نافع بود و چون
ورق وی بپزند با خروسی پوشیده و مرق آن بیاشامند
قولنج را سودمند بود و وی لبنی تمام داشته باشد
مثل یتوعات اگر از حب وی شش هفت دانه حب سازند
و فرو برند مسهل بود بلغم و مره و کیموس مائی بود
و باید که آب سرد از عقب وی بیاشامند
و شربت زیاده از وی پانزده حب بود و اگر بخایند
مسهلی بود با افراط و اگر بیخایند فرو برند مسهلی
باعتدال بود و مغثی بود بغایت و معده را زیان
دارد و مسهل بود لبن وی مثل لبن یتوعات و مصلح
وی انیسون بود و کثیرا و بدل وی نیم وزن وی دند بود
و گویند بدل آن حب الخروع بود و گویند بدل آن یک وزن
و نیم آن حب النیل بود **ماهیزهرج** معنی آن اسم الکبک بود

في الاستسقاء و وجع المفاصل و عرق النسا

وان پوست بیخ نباتیست ودرخت وی صاحب منهاج
کوید مانند درخت شبرم بود ودرازتر ودر رنک
وی غبرتی بود که بصفرت مایل بود ومولف
کوید درخت ماهیزهرج بدرازی یک کز ونیم بود دو
درازتر وکوتاه تر هم بود وکل وی زردی خوش رنک
بود ومیانه کل وی سرخ بود اندکی وکل بسیار داشته
باشد وبرک وی به تیوکی زند چنانک صاحب منهاج
کفته واصل وی یکی بود وشاخها داشته باشد و
کویند از یتوعات است طبیعت وی کرم وخشک بود
در سیوم تقریس ودرد مفاصل وپشت درانها را نافع بود.
چون با ادویه مسهله استعمال کنند وازخواص وی
انست که چون در آبی اندازند که ماهی بود
ماهیان مست شوند وبر روی آب افتند وشربتی
ازوی چون بیاشامند بانبات یک مثقال است واکر
در مطبوخ کنند با ادویهای دیکر از دو درم تا سه
درم بود واکر در حب کنند با دیکر ادویها نیم درم
بود ومضر بود بروده وباید که با روغن بادام
حب کنند وکثیرا ونشا وانیسون اضافت کنند و
ازا اسکران الحوت خوانند وسه نوع بود ودو نوع
کوهی بود ویک نوع صحرائی وکوهی بقوت تر بود وازا

في النقرس والمفاصل

ابو الصبر خوانند وقلومس کویند نوع صحرائی معروف
بود **مازریون** خامالا کویند وان دو نوع است یک نوع
اشخیص خوانند وان مازریون سفید بود وکفته میشد
ونوعی دیکر مولف کوید که بشیرازی مستارو خوانند
وبپارسی هفت برک خوانند وورق وی از ورق زیتون
کوچک تر بود واز ورق مورد بزرک تر وسبزتر ولون
ان بزردی زند ونیکوترین این نوع بود در قوت
مانند شبرم بود ونوع سیاه وی کویند که از شبرم
بقوت تر بود وطبیعت ان کرم وخشک بود در چهارم
وبرص وبهق ونمش طلا کردن سودمند بود ومسهل
ماء اصفر بود خاصه چون تر بود ومسهل کرمها وحب
القرع بود وسودا با ادویهائی که مناسب بود
وباشراب اشامیدن جهت کزندکی جانوران نافع بود
وشربتی مقدار زیاده ازوی دو دانک بود وباید که
مدبر کرده استعمال کنند که سرکه غایلهٔ
وی بشکند وصنعت مدبر کردن وی چنان بود که
بکوبند مازریون تازه بزرک ورق ودر سرکه خیسانند
دو شبانروز وبعد ازان سرکه تازه کنند تا سه نوبت
مکرر کنند بعد ازان سرکه بریزند وبعد ازان باب
شیرین سه نوبت مکرر کنند یعنی بشویند ودر سایه خشک

في لسع الجرارات

کنند واکر تعجیل تر بود در افتاب استعمال کنند واکر
در سرکه خیسانند وبر سپوز نهند بکدازند وجکر را
بغایت مضر بود در طوبت جکر بخورد وازان جمیع بدن
ومازریون مدبر چون بکوبند نه خود وکثیرا اضافت دهند
کنند وبروغن بادام شیرین چرب کنند واکر خواهند
با داروئی که مصلح وی بود بیامیزند مثل تربد
وافتیمون وهلیلهٔ زرد وورق کل سرخ ورب السوس
وکمون کرمانی ونمک هندی دوائی موافق بود
جهت عللی که از مرهٔ سودا احادث شده باشد
ونافع بود جهت علتهای بلغمی واکر خواهند که
آب زرد براند مدبر وی با ایرسا وتوبال النحاس
واسارون وسکبنج ونمک هندی وهلیلهٔ ونمک زرد
وتخم کرفس بستانی وعصارهٔ غافث وعصارهٔ افسنتین
وسنبل ومصطکی بیامیزند وباب عنب الثعلب وراز
یانه تر که کرفته باشند وبجوشانند وصافی کرده
بیاشامند واکر طبیعت وی محکم بود مغز خیار چنبر
با آب بقول که کفته شد زیادت کند مسهل اب
زرد بود واکر در حبی یا در قرصی کنند نشاید از بهر
انک وی در غایت قوت بود وضعفا را تحمل نبود ومحرور
مزاج در زمان کرم ودر کرمسیرها استعمال کردن

بد بود ونوع سیاه وی کشنده بود ودو درم ازوی بکشد
بکوب دقی واسهال ومعالجهٔ وی بشیر تازه کنند
بیابی یا بجلاب وبهترین معالجهٔ وی مثرودیطوس بود
یا تریاق طین مختوم وازاچون با آب وارد وزیت
بیامیزند موش وسک وخوک را بکشد وبدل ان سه وزن
ایرسا بود ودو دانک وزن ان مقل الیهود **ماهیستان**
سادج هندیست وکفته شد **مارجوبه** مارکیا
کویند وان هلیون است وکفته شود بعون الله تعالی
ماسقدون ماسقدون نیز کویند وان دوائی هندی بود
وان ورق وقضبان بود مانند شاهسفرم وروغن ازوی
کیرند مانند یاسمین وطبیعت ان کرم ولطیف بود
وبوی وی بسنبل ماند **ماشیا** حشیش ارغاموت
وکفته شد وازا ماميثا سوخ خوانند **ماش** ج خوانند
بشیرازی بنو ماش کویند وبنو سیاه نیز خوانند وجوهر
وی نزدیک بباقلا بود ونفخ در وی کمتر بود وبهترین
زمان استعمال کردن وی تابستان بود ونیکوترین
وی سبز بزرک فربه بود طبیعت وی سرد بود در اول ومعتدل
بود در تری وخشکی وچون مقشر کنند خشکی در وی کمتر بود
وکیموس وی محمود بود ودیر ازو تر از باقلا بکذرد خاصه
مقشر وی جهت درد اعضا ضماد کردن نافع بود واکر خواهند

که شکم براند وهیچ نفخ در وی نبود باید که
بشیر خسکدانه وشیر بادام شیرین باروغن وی بپزند
لیکن باید که ورم وتب صفراوی نبود واگر
خواهند که قبض کند همچنان پخته سازند وآب انار
بریزند وبعد ازان باورق حماض بستانی بپزند وآب
سماق وآب انار دانه وزیت اضافت کنند
که حرارت را تسکین کند وشکم ببندد واگر زیت نخواهند
روغن بادام ووی سرفه را نافع بود خاصه چون با بنج بود
بکوبند وباب مورد بسرشند وضماد کنند بر اعضایی
که کوفته شده باشد قوت دهد ووی ملازه را
نیکو بود ومضعف دندان بود ومضر بود باه را ودیر
بگذرد ودر وی اندک نفخی بود وحالی بود وباید که
باروغن بادام بپزند ومضر باه مصلح وی شیر خسکدانه
بود وبدل وی باقلا مقشر بود ماش هندی قلت
است وگفته شد ماس بپارسی الماس خوانند
وان چهار نوع بود اول هندی که لون وی بسفیدی مایل
بود وبزرگی وی مقدار باقلایی بود ومقدار تخم خیار وکنجد
هم باشد واز باقلا بزرگتر هم یافت شود نادراً ولون وی
نزدیک بلون نوشادر بود صافی ونوع دویم ماقدونی بود
ولون وی مانند نوع اول بود لیکن بزرگتر بود ونوع سیوم

معروف بود بحدیدی از بهر انکه رنگ وی مانند
اهن بود ووی بوزن گران‌تر بود وانرا در زمین
یمن وبلاد سوقه یابند ونوع چهارم قبرسی بود
موجود در معادن قبرسیه وبلون نقره بود واین
مولف گوید الماس برقیمت بنجد از جمله جواهر حجری
ولونش سفید وشفاف بود مانند ابگینه سفید
شامی بغایت سخت چنانکه در جمله جواهر حجری
نفوذ کند وهیچ جوهری در وی اثر نتواند کرد
وچند نوع بود اول سفید شفاف مانند ابگینه
فرعونی دوم تیره رنگ بود وانواع زیتی خواتند وسرخ
وسبز وسیاه واکهب هم بود وبهر ناحیه وبلادی
نوعی اختیار کنند اهل عراق عرب وعجم الماس
زرد اختیار کنند واهل هند انکه خوش قد بود ذو شکل
مثلث ومربع ومکعب بود یعنی در اصل فطرت درست و تیز
اطراف باشد چه شکسته را بفال بد دارند وبدترین
انواع الماس رخو سفید رنگ بود بی طراوت که
طبقه طبقه مثل طلق از هم برخیزد وبیشتر شکل
الماس ذو اضلاع بود املس نادر بود وطبیعت
وی سرد وخشک بود وگویند وی سم قاتل بود
وعلاج کسی که ان خورده باشد قی بود باب گرم

وروغن وبعد ازان شیر تازه اشامیدن والماس با سرب
شکسته شود وبا تیشه توان شکست وبعد ازانکه
شکسته شود اکثر سه سو باشد واتش بوی
کار نکند واین مولف گوید که گمان جماعتی انست
که مجموع الماس مثلث شکل بود واین خطاست ودر افواه
مشهور شده که الماس با سرب شکسته شود وبدان سبب
این خیال افتاده که بگاه شکستن الماس شاهده
کرده باشند که پارهٔ سرب بر روی سندان نهاده
باشند تا از زخم خایسک بجهد ومتلاشی نگردد
بسبب صلابت که در جوهر اوست واگر بجای سرب
شمع با پنبه باشد همین فایده کند که نگذارد
که اجزای وی متلاشی شود ومعدن الماس در جزایر
شرقی دیار هند است والماس را از میان رنگ بیرون
آورند ماميران گویند که نوعی از عروق الصفر است
واز وی کمتر بود وان صینی بود وخراسانی بود صینی زرد
بود وخراسانی تیره‌رنگ بود که بسبزی زند وان عروقی
باریک بود وگره داشته باشد وطبیعت ان گرم وخشک بود
در اخر دوم وگویند در چهارم وگویند گرم است در اول و
خشک در سیوم سفیدی ناخن و سفیدی چشم را زایل
کند وروشنایی بیفزاید واصل وی بیرقان نافع بود

فی بیاض العین
والیرقان

ومغص در وی ادرار بود ومقدار ماخوذ از وی نیم درم بود
وچون با سرکه سحق کنند وبر کلف طلا کنند زایل کند
وگویند مضر بود بگرده ومصلح وی عسل است وبدل
وی بوزن وی عروق الصفر ونیم ان مر بود مارون
چنین گویند مو ماحور دبود وگفته شود ان شاء الله تعالی
ماموثا حاشا است وگفته شد ماء بهترین
اب چشمه ان بود که از طرف شرق بود ومقابله شمال
اید چنانکه بروی وزد وبر سنگ روانه شود وبراق
وصافی وسبک وخوش طعم بود وچون افتاب بر وی
تابد زود گرم شود وچون از وی زایل شود
زود سرد شود وزود از معده بگذرد وثقل طعام
ببرد وطبیعت وی سرد تر بود ومقدار معتدل از وی
ان قدر بود که غذا را یاری دهد وباعضا رساند
وتری وی نگاه دارد وبدن کسب نضارت ونعومت
از وی بکند ووی ریشها را بد بود وبسیار خوردن
وی گزاز اورد ورعشه وسبات ونسیان واین
مولف گوید که در اب بسیار خوردن سه
مضرت است عظیم اول انکه اب سرد وتر است وچون
بسیار خورند حرارت غریزی را فرونشاند وضعیف
گرداند وچون همه قوتها که تدبیر میکنند بواسطه

غریزی میکنند وچون وی ضعیف کردد همه ضعیف
کردد پس خلل در بدن پیدا شود دوم آنک چون آب
بسیار خورند با طعام امیخته شود البته مودی باستسقا
شود سیوم آنست که چون آب بسیار خورند عادت
شود طعام را پیش از هضم بجکر رساند پس جکر طعام نامهضوم
بدرون رکها رساند وماده بلغمی مستحکم شود وبدان
سبب امراض مزمنه حادث کردد مثل افلاج
وتشنکی هم زیان دارد زیرا که قوت را نقصان دهد
ومجفف چشم ومظلم ان بود وبقراط کوید که
بهترین آبها اب باران بود خاصه که از محلی نیک برداشته
باشند وقرار کرفته بود وقطره کرفتن اولی بود
باید که در ماه کانون بود زیرا که ان شیرین تر
وسبک تر بود وسردی وی کمتر اب چشمه بود ومرقه
را نافع بود خاصه چون اشربه که ملایم وی
بود ازو بپزند واب برف سرد بود بطبیعت وکسب
اکر باعتدال بیاشامند مبرد بود ومعده وجکر را دیر
هضم شود طعام باغایت ان ودندان وحنجره وسینه
را مضر بود وامراض بارده را زیان دارد واعصاب را
بد بود ومصلح وی ریاضت وحمام بود ونشاید که بناشتا
اب بخورند که کزاز اورد ومعده را ضعیف کند اند وبدن

که کوشت اندک داشته باشد وبد بود آب خوردن صاحب
سپرز وناقه وبرقان واستسقا وبواسیر مادام که سرد
باشد بافراط وبعد ازجماع وحرکت صعب هم نشاید
که خورند که حرارت غریزی را زیان دارد وبعد از
خواب برخاستن نشاید ونشاید که در ساعت
اب سرد خورند که غریزه را بغایت زیان دارد ودرد
مودی شود باستسقا انجامد لیکن اکر سبب ان چیزی
کرم وخشک یا شور بود شاید که کمتر از دیکر اوقات
روز بخورد وآب کرم نیکوترین وی نیم کرم بود که
حرارت وی لذیذ بود ووی کرم بود بعرض وطبیعت
براند خاصه چون با نبات یا عسل بود وچون با آب سرد
ممزوج کنند مصروع را نافع بود وورم حلق وملاذه وسینه را
نیز وتشنکی ساکن نکند وبسیار خوردن وی مفسد مزاج بود
ومرضی معده ودماغ را از بخار پر کند وهضم را فاسد
کند ولون را زرد کرداند وورم سپرز وجکر احداث کند
ومهیج رعاف بود وباید که با کلاب بیامیزند تا
مرضی بود **ماء اللحم** باید که از کوشت مجود بود دما
بره خولی وجیش وسودمندترین چیزها بود جهت ضعف
دل وصنعت وی بقرع وانبیق بود وان مثل عرق بود
در غایت قوت **ماء الشعیر** بپارسی جواب کویند وفعل وی

در علاج ضعف القلب

وی مانند کشک الشعیر بود که انرا شیر جو کویند
ودر کاف کفته شد ووی مبرد ومرطب بود
حدت اخلاط دفع کند وبول براند وتبهای حاده را
نافع بود وساده ان وبلغمی با کرفس ورازیانه وجکر کرم
را سودمند بود وخونی معتدل اصلح ازوی حاصل شود
وتشنکی بنشاند واز معده ومعا زود بکذرد واخلاط
سوخته با وی مستفرغ شود ومضر بود باحشاء
سرد ومنفخ بود ومعده سرد را نافع نبود ودفع
ضرر وی بکلقند کنند **ماء الجبن** بپارسی اب پنیر کویند
کلف وجرب را نافع بود خوردن وطلا کردن ومسهل
کردن وی صفرا بود ویرقان را سودمند بود وماء
افتیمون مسهل سودا سوخته بود وکرمی جکر بنشاند
وحدت صفرا وفاضل ترین اوقات خوردن ان بهار
بود ومقدار شربتی ازوی در هر روز سه نوبت یک رطل
بود ومیان هر نوبتی دو ساعت بود با دانکی نمک هندی
وبهترین ان بود که از بز سرخ کیرند جوان ازرق چشم
که علف خورده نکسبه واکر احتیاج بود بعلف
آرد جو وکاشنی ورازیانه وحیا دهند وصنعت
وی چنانست که بستانند شیر تازه دو رطل
ودو یک کنند وآتش آهسته در شیب ان کنند

در حمیات ازمنه
در الکلف والجرب
در اسهال السودا

وچون

وچون شیر جوشد وبر براید چهل درم سکنجبین قندی ویکدرم
بران ریزند شیر بریده شود وپنیر جمع شود بعد از ان بپالایند
بعد از ان بکرباس دیکر باز بر سر اتش نهند وکف وی بکیرند
وبکار دارند **ماء الورد** بپارسی کلاب کویند
بهترین وی تیز بوئی بود که بطعم تلخی کراید طبیعت
وی سرد بود وکویند کرم بود واین هردو قول
جالینوس است وکویند سرد بود در اول ومعتدل بود
در تری وخشکی ومقوی دماغ بود وصداع کرم را
مسکن بود بوئیدن وطلا کردن وی وقوت دل ومعده
بدهد خوردن وی وطلا کردن وی ولثه را سخت کند
ودرد چشم ساکن کند وکرمی ان بنشاند واشامیدن
وی غشی ونفث دم را نافع بود وخفقان کرم را
مفید بود ومقوی چشم بود وبعطریتی وقبضی که
در وی بود وچون برس ریزند خمار را تحلیل کند وصداع
هم وبسیار بر موی ریختن موی را اسفید کرداند
ومخشن سینه بود ومصلح وی جلاب نبات بود
ماء الکاوز نیکوترین ان بود که مانند روغن
بلسان بود وطبیعت وی کرم وخشک بود در سیوم
محرور مزاج را درد سر اورد ودفع مضرت وی بروغن
بنفشه کنند که با او خلط کنند وسرد مزاج

در تقویت القلب والمعده
در اورام الحار

را و پیدا نوا و سود سیرها موافق بود و استعمال وی و ماءجوبه
و یوحنا و رازی کویند که درخت کافور چون بشکافند
این آب بیرون اید و کویند کافور بود کی با پوست درخت
مختلط شده باشد بپزند و صافی کنند وان آب ذهبی رنگ
بود که ازوی بکیرند و خاصیت وی انست که
چون در طعامی کنند مکس کرد وی نکردد ماء النون
آب ماهی نمکسود را ماء النون کویند و وی مانند مری بود
در اکثر حالات و کرمی و خشکی وی کمتر ازمری شعوری
بود و چون بدان حقنه کنند در درد ورک و عرق النسا
و قرحهٔ امعا نافع بود و ریشهای متعفن که در
امعا بود خشک کرداند و مقطع بلغم بود ماء الملح دیقور
یدوس کوید قوت و فعل وی مانند نمک بود و قایم مقام
اب دریا بود در منفعت ماء العسل کرم و تر بود قوت
معده سود بدهد و استسقا را نافع بود و اشتهای
طعام باز دید کند و بول براند و مرضهای سرد را نافع بود
و ملین طبع بود که چون خلطی باشد که مستعد
دفع بود دفع کند و شکم ببندد و چون در معده
قوت نفوذ غذا به بدن بود و اکر بیاشامند زنی را اکر
قراقر در حوالی ناف پیدا کند آبستن باشد و اکر
ابستن نبود و مضر بود باصحاب مرار و ورم کرم و مصلح

لبنا في الورک و عرق ا

في الاستسقاء و الاستسقای الاکثر

و بوب فواکه ترش بود و صنعت ان یک جزو عسل و دو
جزو آب شیرین بجوشانند تا ثلثی برود و دو ثلث بماند
بعد از ان فرو کیرند و بپالایند و اکر خواهند که کرمی وی
زیاده کردد مصطکی و زعفران و زنجبیل و قرنفل و دار
فلفل از هر یک قدری در صره بسته با وی بجوشانند
ماء الحدید دوص است و کفته شد ماء القراطین
شرابیست که از احند یقون کویند و صاحب منهاج
کوید که از خمر یا مثلث با عسل و داروها کرم سازند
و صاحب جامع کوید که ماء العسل است و کفته شد
ماء الجبه بپارسی اب کمه بود صاحب جامع کوید که از
جماعتی بازرکانان شنیدم که بطرف هند متردد بودند
و از غیر ایشان که از اقلیمهای دیکر امدندی که کفتند
که ان ابیست خاکستر رنک بغایت ناخوش بوی و چون کهنه
کردد سیاه شود و مولف کوید که ان از شکم ماهی کیرند
که ان ماهی را جبه خوانند و در دریای چین بود و اکر
ان ماهی را چیزی مثل جوالدوزی زنند در حال درست
شود و در جوف وی مانند کیسه بود پر ازین آب
و از خواص وی آنست که هر عضوی که شکسته
شود مقدار دو مثقال ازوی چون بیاشامند و رها
نکنند که بدنند انها رسد که مضر بود در حال ان عضو

در الموارض الجبه

درست کردد باذن الله تعالی لیکن باید که بجای خود انداخته
باشند و در زمان بیاشامند و علامت این آب آنست که
چون خوردند در حال ان شخص که استخوان وی
شکسته باشد داند که اب رسید تا موضع شکسته
مالی عسل است و کفته شد مالسوفلن باذنبویه کوید
و کفته شد مادماهیج ماهی دراز است مانند
مار و انرا مار ماهی خوانند مشک سوسف است و کفته
شد مثنان درخت کرمدانه است و کویند که ان نوعی
از مازریونست و کرمدانه تخم وی بود وان کفته
شد مثلث آب انکور بود که بجوشانند و کف وی
بکیرند و بکذارند تا چهار دانک وی برود و دو دانک بماند
و منافع وی نزدیک بمنافع خمر بود و خونی صالح روشن ازوی
متولد شود و هضم غذا کند و چون با آب بیامیزند مخموری
را نیکو بود مجنج نوعی از ریاحین بود که بپارسی خوش نظر
کویند طبیعت ان سرد و خشک بود در دوم و کویند که تریاک است
و قابض بود منع خون رفتن بکند و طبیعت ببندد و جراحتها
را باصلاح آورد و ریش را خشک کند و عصارهٔ وی
چون در کوش چکانند کرم کوش بکشد و ریش انرا نافع بود
و خشک کرداند و درد زایل کند مج ماش است و کفته
شد محروث اصل الانجدانست و وی بقوت و منفعت

حلتیت بود و بهترین وی سفید سبک بود و طبیعت وی
کرم و خشک کرداند و هضم را یاری دهد و معده و روده
را پاک کند و محلل باد بود مقدار ماخوذ ازوی نیم مثقال
بود و اسحق کوید مضر بود بشش و مصلح وی عسل بود
محلب درختیست مانند درخت بید و کل وی سفید بود
و ثمر انرا حب المحلب خوانند و کفته شد و این مولف کوید
که محلب بهترین دست شورها است و نهاوندیان از
شاخ وی تازیانه کنند از جهت بوی خوش وی
که در دست بماند محموده سقمونیاست و کفته شد
محاجم اهل اندلس مخلصه را باین اسم خوانند و مخلصه
محاجم خوانند و الوج کویند وان سه نوع است مولف کوید
که یک نوع را شیوازی کاذریسک خوانند و بپارسی پلپل شامی
و یک نوع کشنیز کوهی کویند و یک نوع زیاف کوهی و هر سه
نوع تخم ایشان مانند یکدیکر بود لیکن در نبات و محل
رستن ایشان اندک تفاوتی بود نبات کاذریسک خشن بود
و تخم وی بغایت تلخ بود و کل وی ازرق بود و در کوه
و سنکستانها روید و نبات کشنیز کوهی املس بود و نقل
بزرک تر بود و تخم وی نیز تلخ بود و در مرغزارها روید که
در دامن کوه بود و کل وی بسرخی زند و نوع سیوم در رمل روید
و نبات وی کوچک تر بود و کل وی سفید بود که در وی زردی

في علاج لسع حشرات مسمومه

وفي لحم نوم الحكم

وسیاهی بود ومولف کوید که بهترین وی شبانکاره بود
که از کوهستان شبانکاره بود کسی که یک شربت از وی
بخورد از کزندکی مجموع جانوران زهر دار ایمن شود یک
سال واکر کزیده باشند بیک شربت از وی خلاص یابد
باذن الله تعالی البته وشربتی از وی یک درم تا یک مثقال بود
با روغن زیت ومولف کوید شخصی در وقت آفتاب بحمل سه روز
هر روز یک مثقال مخلصه با شراب تجرع کرد دران سال چند
نوبت او را زهر دادند بر وی کار نکردند مثل دو درم بنکلیم
الماس ویک زهره افعی ودیکر سمیات در وی هیچ عمل نکرد
وچون تفحص کردند در اول سال مخلصه خورده بود چنانچه
یاد کرده شد ومخلصه ازجهت ان نام کرده آند
که از همه زهری خلاص دهنده بود وشریف کویند که
جوالتیس که بپارسی پادزهر خوانند واز ایل کوهستان
شبانکاره یابند چون جوالتیس بسودن باخر رسد در میان
ان دانه یا قدری از ان مخلصه باشد وبدان چوب پادزهر آنند
پادزهر جمع شود وبمرور ایام می بندد وبزرک می شود وغذای وی
ان کوسفند کویند بغیر از مار ومخلصه نباشد وبالجمله تر
یاقیتی در وی موجود است وابن مولف کوید درین روزکار
در زرقان که دهیست از دیهای شیراز پادزهر پیدا شد
وایل بیاد دران کوه یافت می شود کویا که از شبانکاره

منهزم

منهزم شده اند تا از نتایج ایشان دران موضع افتاده اند
القصه پادزهر خوب از ان موضع حاصل می شود **مخاطه**
محیطا کویند ودبق نیز خوانند وان سپستان بود
وکفته شد **مخ** بپارسی مغز کویند ووی لذیذتر از دماغ
ونیکوتر بود وموافق ترین مغزها مغز ساق کوساله کاد
خود بود واز ان ایل بعد ازین بود بعد از ان کاو
بزرک بعد از ان بز بعد از ان کوسفند وطبیعت ان
کرم وتر بود ومسخن وملین بود وکثیر الغذا بود
وبهترین ان بود که در اخر تابستان کیرند ونیز
کویند که محلل صلابات وملین ان بود وچون زن نخود
برکیرد فرزجه از وی صلابت رحم را نافع بود ودوای عضل
صلب را نرم کند وشقاق دست وپای را نافع بود
وملطخ معده بود ومضعف شهوة بود ومغثی بود دخان
بود **مخیض** بهترین ان بود که از شیر کاو جوان
بود وبشیرازی دوغ خوانند وصفت وی در لبن حامض
کفته شد **مداد** نیکوترین مدادان بود که سبک وزن وبغایت
سیاه بود وطبیعت مجموع انواع ان کرم وخشک بود الا هندی
که قولس او را از مبردات شمرده است چون بر ورم کرم طلا
کنند نافع بود وابن مولف کوید قول قولس معتبر است از بهر انکه
مداد هندی از ماذوی سازند وبس وهیچ اجزای دیکر نباید

في الاستسقا

في لسع الافعی

وماذو سود است **مرزنجوش** مردقوش کویند بپارسی مرزنکوش
کویند وبعربی اذان الفار وکفته شد در الف طبیخ وی استسقا
را نافع بود وشربتی پنج درم بود از وی وازجهت شری بلغمی مفید بود
وعسر البول ومغص را هم مفید بود واسحق کوید که
مضر بود بمثانه ومصلح وی تخم خرفه بود وبدل ان افتیمون رومی
بود وکویند که بدل وی ورق یاسمین بود وکویند بدل
وی شاهبانک است وکویند نیم وزن ان فلفل **مران** بالیا
خوانند وان درختیست باریک ودراز واز چوب وی نیزه سازند
ودر شام بسیار بود وورق وی زرد بود ودر وی قبضی وتخفیفی
بود وابن مولف کوید که در میوه وی قبضی عظیم بود
نزدیک بماذو وعصاره ورق وی چون بیاشامند یا ورق
وی با شراب ضماد کنند بر کزندکی افعی نافع بود وپوست درخت
وی چون بسوزانند وبا آب بر جرب بمالند سود مند بود
وقلع کند ونشاره چوب وی کشنده بود چون بیاشامند
مر صمغیست که بیونانی سمرنا خوانند ووی خالص
ومغشوش هر دو بود وغش وی بعضی از صموغات کنند
که از ان ابارناردین کویند وفار فاپس خوانند وان نوع
کشنده بود ونیکوترین مر آن بود که بسرخی مایل
بود وخوشبوی وزرین وصافی بود وبغایت تلخ بود
وطبیعت ان کرم بود در سیوم وخشک بود در دوم

ودي

في الروق عسر النفس وسایر الامراض

ووی مفتح ومحلل بود ریاح ودر وی قبض والزاق بود
ودر ترکیبات بزرک مستعمل بود از کثرت منفعت که در وی است
ومنع عفونت کند تا حدی که میت را نکاه دارد
از تغیر ونتن واثر ریشها زایل کند وچون در دهان نکاه دارند
بوی دهان خوش کند ودردهای بلغمی را نافع بود
واکر با افسنتین یا ترمس یا عصاره سذاب حقنه کنند
حیض براند وبچه بیرون آورد بزودی واکر مقدار
باقلائی که ان دوازده قیراط بود بیاشامند
سرفه مزمن وعسر النفس ودرد پهلو وسینه واسهال
وقرحه امعا را نافع بود وچون در شیب زبان
نکاه دارند وانچه کداخته شود فرو برند
خشونت قصبه شش را نافع بود وآواز صافی کند
وکرم بکشد وچون با شراب بیامیزند ودر شیب بغل بمالند
بوی وی زایل کند وچون با شراب وزیت مضمضه
کنند دندان ولثه را محکم کند وچون بر ریشهای سر پاشند
نیکو کرداند وچون با افیون وجندبیدستر وماميثا
بیامیزند ریمی که از کوش اید وورم ان را نافع بود وبا سلیخه
وعسل بر ثالیل مالیدن سود مند بود وبا سرکه بر
قوبا مالیدن سود مند بود واکر با لادن وخمر وروغن
مورد بر موی مالند از تساقط چشم را مانع بود ووی

وروي ريش وتاريكي وسفيدي زايل كند وابن جزار
كويد كه چون سحق كنند وباآب مورد برشند
وزن بخود بركيرد بوي كند كه از فرج آيد زايل
كرداند واكر موبزيت فلسطيني برشند ومرد برانكشت ابهام
پاي راست طلا كند قوت مجامعت تمام بدهد وچون
سحق كنند بسركه تا مثل مرهم شود وبر سر مالند
درد سري كه سبب ان معلوم نبود زايل كند
وزهرها را نافع بود ونفخ معده ومغص ودرد رحم و
مفاصل را زايل كند وكرمها را بيرون اورد ومحلل اورام بود
وسوزد ابغايت نافع بود وچون با شراب بياشامند
كزندكي عقرب واسترخاء معده را سود دهد ومسهل
اب زرد بود وچون زن نيم درم ازوي با زرده تخم نيم برشت
بخورد منع خون رفتن كند بافراط واكر با شراب
فرزجه سازند وزن بخود بركيرد بچه بيندازد واكر
باآب ترب بيزه حل كنند وبرخوني كه در شيب چشم منعقد
شده باشد طلا كنند تحليل دهد واكر بر كلف طلا كنند
وبدان ادمان كنند زايل كرداند واكر درآب نارنج
حل كنند وبر سعفه طلا كنند زايل كند چون مكرر كرداند
وچون با سركه وروغن كل حل كنند وبر جوب ريش شده
وحكه وغيران طلا كنند ساكن كرداند واكر با سركه

في تقوية المباشرة

في علاج سموم والمفاصل

في لسع عقرب

ودروغن كل حل كنند وزعفران حل كرده بر شعيره طلا كنند
خشك كرداند وچون با كندر وزعفران بخود بركيرند زحير را
نافع بود چون از تري بود وبوي وي مصدع ومسدد و منوم
بود وكويند مضر بود بمثانه ومصلح وي عسل است و بدل
وي بوزن وي صمغ بادام تلخ بود با قصب الذريره و قسط
تلخ وفقاح اذخر **مُوْدْ اِسْفَرم** اس بريست ودر قوت ماتند
باد اورد بود وبهترين ان رومي بود طبيعت ان كرم و خشك
بود در دوم صرع را نافع بود ومقوي معده وحكو بود وچون
بخود بركيرند كرم مقعد بكشد **مُرْيافِلَنْ** معني ان
دو الف وزفه بود صاحب جامع كويد خرسلاست و كفته شد
وطرقيان از اخذ مايه خوانند **مرانيه** هوم المجوس خوانند
وهوم الهرابذه هم كويند طبيعت وي كرم و خشك بود
در دوم وبغايت مجفف بود مجوسي كويد كه سنك كرده
ومثانه بريزاند وبول براند وصاحب منهاج كويد
بهترين ان كل وي بود وتازه وي سرد و خشك بود
باعتدال خون را ببندد از جراحتهاي چون كوفته بدان
نهند واب پخته وي چون بياشامند بول براند و فضول
را بكدازاند ومعرفت وي درباب ها كفته شود بعون
الله تعالى **مرو** انواعست نوعي خوشبو و يرامرماخور
خوانند وبشيرازي مرو خوش كويند وكفته شود

١٢ في الزحير

ونوعي ديكر كه بوي ان كمتر بود از اشمس ساخته اند
طبيعت ان كرم وتر بود وتخم او را بشيرازي مرو شكل
خوانند ونوعي ديكر دارمنا ودارمكل خوانند وان مرو
سفيد بود ووي معتدل بود در كرمي وتري ودر وي تفريح
بود وكويند بدرستي كه لسان الثور است وكفته شد
ونوعي ديكر اخراما كويند وكفته شد ونوعي ديكر را
اردشير دارو وارد شيران كويند واو را بشيرازي مرو
تلخ كويند وبلفظي ديكر مرماهان ومرما حوس كويند و
طبيعت ان كرم وخشك بود در دوم مجفف ومحلل
نفخ بود وبلغم وسده بكشايد وصداع سود ودرد معده
كه از بلغم بود سود دهد واسحق بن عمران كويد كه
دارمنا مرو سفيد است وحب وي هم سفيد بود ومولف
كويد كه انواع مرو را هيچ كدام حب سفيد نيست
مكر مرو تلخ كه خود با حب سفيد اند واين نوع مشهور
بود بمرو سفيد وبس پس برين تقدير مرو سفيد
غير لسان الثور باشد ونوعي ديكر هست كه او را
ميشهار خوانند وان كاو چشم است وكفته شد
مَرْقَيْشِيْثَا ذهبي وفضي ونحاسي وحديدي بود و هر
جنسي مشابه بود بجوهري كه بوي منسوب است در لون
واو را حجر النور وحجر الروشنائي خوانند از بهر روشنائي

چشم نكو بود وطبيعت ان كرم وخشك بود در سيوم ومقوي
چشم بود وديسقوريدوس كويد قوت وي سوخته يا نا
سوخته محلل بود وچشم را جلا دهد وسفيد اورام جاسيه
بود چون با راتينج خلط كنند وكوشت وي زياد بجورد در درشتها
ودرازي كويد چون از كردن كودك بياويزند نترسد
واكر سحق كنند با سركه وبر برص طلا كنند زايل كند وكويند
محلل مادة بود كه در شيب چشم بود وبر نمش با سركه طلا كردن
سودمند بود ودر مرهمهاي كردن محلل بود وقاطع دم
وبدل وي مغنيسيا بود **مُوْدَابَخ** موتك كويند بپارسي مورد آنك
وبيوناني ليذر خورش خوانند بهترين ان اصفهاني بود براق كه
برخي زند طبيعت وي بسردي مايل بود ومغسول وي بعجاله
سرد بود وقابض ومجفف بود واز خواص وي آنست كه
چون در سركه اندازند سركه شيرين شود واكر كوفته بود
بدن را سياه كرداند ومادهٔ مرهمهاي بود وبوي بدن
خوش كند خاصه زير بغل وكلف واثر سياهي زايل
كند وخون مرده واثر آبله ومنع عرق بكند وكوشت در
ريشها برويانند ومغسول وي چشم را جلا دهد وخوردن
وي نشايد زيرا كه كشنده بود وبول ببندد ونفخ در شكم
وحالبين پيدا كند وزبان بسته سازد وباشد كه ايلاوس
اورد وباشد كه اطلاق بول وغايط كند وخناق آورد وعلاج

في البرص

وی بقی کنند بعد ازان بشراب درنجبیل مربی و
اسفیدباج وطلا کردن وی در شب بغاید د فضلها کند
بسوی دل پس اولی ان بود که بادرغن کل بیامیزند وراز
کوید که کسی که ان خورده باشد معالجه وی بقی باید
کرد بابی که در وی شبت وانجیر پخته باشد و بعد ازان
سه درم مرباب نیم کوم کرده بیاشامند للحوفان
وسرکه و خوسیاه از عقب ان بدهند **مری** بپارسی
ابکامه بخاری کویند واب کامهٔ تنک نیز کویند انچه ازجو سازند
کرم و خشک بود تا سیوم وکویند کرم بود در اول وخشک در دوم
اخلاط غلیظ بپزاند و نشف بلغم بکند وبوی دهان خوش
کند و ریشهای عفن را نافع بود ودرد ورک وعرق النسا
وتری معده را سودمند بود ودرخفتنهای قولنج کردن نا
فع بود وکزیدن سک دیوانه راسود دهد ورازی کوید مری عمل
نمک کند لیکن ازوی الطف واقوی بود وشکم براند وقطع
لزوجات کند وملطف اغذیهٔ غلیظ بود ومعطش ومسخن
معده وجکر بود ومجفف ان وچون بیاشامند کی ازوی
بیاشامند کرمها بکشد واکر درچشم کسی کنند اورا البته
نبیاد کرده باشد وهیچ درچشم وی برنیاید بامر اللّٰه تعالی
واکر برامده باشد بکدازند وبدان غرغره کردن مذیب
بلغم بسیار کند از دماغ وخشک ودرم انرا پاک سازد

فی عرق النسا وورک

فی لسع کلب الکلب

فی خصوص منع نقصان [illegible]

چون

چون منجمد شده باشد **مرار** نوعی از تکاعی است وباذ
اورد ودر فعل نزدیک بود با ایشان **مرطیس** سنکیست
که در وی خشونت صخری بود وبلون لاجوردی بود وچون سحق
کنند بوی خمر کند واکر بوزن سه جو ازوی بیاشامند
درد دل را نافع بود **مرزنجوش** مرزنجوش است وکفته
شد **مرنج** جوز هندیست وان جبت هندی وطبیعت
ان کرم وخشک بود درسیوم حیض براند وسدهٔ جکر وسپرز
بکشاید **مرماجوز** نوعی از مرواست بپارسی مروخوش خوانند
بهترین وی بستانی سبز بود وطبیعت ان کرم وخشک بود
درسیوم وکویند دردوم وکویند که خشکی وی درچهارم بود
وکویند کرم بود در اول ولطیف بود ومحلل ومسکن ریاح بود
وسدهٔ بلغمی بکشاید وسر را ببخاران داشتن مسکن
صداع سرد بود ونشف تری ولزوجت از معده بکند
ومقوی ان بود ومعدار مستعمل ازوی یکدرم بود ومنع
قی کند وجوزی کوید چون در شراب خیسانند وبیاشامند
مستی سخت کند وبوییدن وی مصدع بود ومصلح
وی ریاحین سرد بود وبدل ان مرزنکوش بود واکر ازجهت
سکر بود بوزن ان اشنه بود ودانکی ازوی زعفران ومرزنکوش
ومرماخور وحسفرم وفرنجمشک وباذرنبویه مجموع قایم
مقام یکدیکر اند درابدال **مرعزی** جامهٔ مرعزی کرم

فی وجع القلب

وتر بود کرمی وی از صوف کمتر بود وملایم طبع انسان بود
وبدین نیکو کرداند ازنرمی بسیار که دروی است
ومسخن بود وکرده را ومقوی پشت **مرمر** نوعی از رخام
سفید ست وبهترین ان بود که از معدن حرع
اورند ونوقوسطس کوید چون بسوزانند اسطرطیس
وبا نمک اندازنی سحق کنند ودندان ولثه را بدان بمالند
سودمند بود وبیونانی وی را اسطریطس خوانند وبعضی
کویند اسطریطس خرع است وموموسوختکی اتش را سودمند
بود چون کوفته وسحق کرده بران موضع افشانند
ودیسقوریدوس کوید چون بسوزند وبا دارچینی وزفت
بیامیزند ورمهای صلب بکدازاند وچون در موم روغن
کنند ودر معده مالند درد را نافع بود **مرارات**
بهترین زهرهای مرغان زهرهٔ مرغ ودراج وکبک بود
اما مرارهٔ جوارح بغایت قوة لذاع بود خاصه کبار
انایشان واختیار ان بود که لون وی زردی طبیعی بود
واکر زنکاری ولاجوردی بود بد باشد وطبیعت وی
کرم وخشک باشد درچهارم وچون باناطرون وقیمولیا
بیامیزند جرب ریش شده را نافع بود ومجموع زهرهای
تاریکی چشم را نافع بود وخاصه مرارهٔ جوارح بتخصیص
خشک کرده ان وابتداء نزول اب را نافع بود ومجموع مرارات

فی علاج حریق النار

طبع

طبع بوانند واسحق کوید بقوت ترین زهرهای چهار
پایان بود اول ازان شیر پس کفتار پس کرک پس خرس
پس بز پس آهو پس میش وهریک بجای خود کفته شود
مرارة الظبی سودمند ترین زهرها جهت چشم زهرهٔ آهو بود
مرارة حمار الوحش زهرهٔ خرکور داء الثعلب ودوالی
را سودمند بود مالیدن وبراثر ورمهای طلا کردن **مرارة
الدب** زهرهٔ خرس تشنج وکزاز که انجراحت عصب
بود وسردی نافع بود وشریف کوید که زهرهٔ وی چون
باعسل وفلفل بکدازند وبرفرطه طلا کنند زایل کند
وموی نیکو برویاند خاصه چون پنج شش نوبت مکرر
کردانند وباسکنجبین اکر بیاشامند درد جکر را نافع بود
ودیسقوریدوس کوید که زهرهٔ خرس در منفعت
نزدیک زهرهٔ کاو بود وچون لعق کنند صرع
را نافع بود ودرخواص این زهرا ورده که چون درچشم
کنند باعسل وآب رازیانه چشم را روشن کند **مرارة
البقر** بقوت ترین زهرهای چهارپایان زهرهٔ کاو
بود پس کفتار وخوس پس بز وکوسفند وبهترین
ان زهرهٔ کاو نر بود وان درمرهمها کنند جهت جراحتها
ودردهای سخت وباناطرون وقیمولیا چون سر بدان
بشویند حزاز را نافع بود وباعسل چون بدان تحنک کنند

فی امراض عین

فی داء الثعلب

فی الصرع

فی الخناق والسوآب

خناق رانافع بود ومفتح افواه بواسیر بود وزباق کزند کیها ومقدار
ماخوذ ازوی تا دانکی بود ودوی وطنین ودر دکوش که ازسردی
بود سود دهد چون بادوغن کلی درکوش چکانند وچون باعسل
بیامیزند وریشهای بد ودردهای فرج وذکر وپوست خصیه
رانافع بود ومضر بود بجکر وزهره ومصلح وی کثیرا بود باعسل

مرارة التیس نیکوترین ان زهره وکه جوان بود که بشیر از تحدی
ازاد وبرا خوانند وهنوز لش نکرده باشد طبیعت ان کرم

انفع فی دفع الجرادت

وخشک بود والی وداء الفیل رانافع بود ودانهای ترکرد کوشی
بود وزهره بزکوهی تریاق کزندکی بود ومقدار ماخوذ ازوی
تا دودانک بود ومضر بود بجکر ومصلح ان انیسون بود وعسل

مرارة الخنزیر ریش کوش رانافع بود وچون طلا کنند بعسل
وفلفل بر سر کل موی برویاند مرارة کلب الماء زهره
سک آبی کویند که چون آدمی مقدار عدسی بخورد بعد از یک
هفته بکشد وعلاج وی بروغن کاو وجنطیانای
رومی کنند ودارصینی وانفحه خرکوش وروغنهای خوشبوی
تمریخ کنند وتدبیرهای لطیف کنند مرارة الضبع زهره
کفتار بهترین ان بود که از کفتار بزرک کیرند وان کرم وخشک
بود ومسهل بلغمی بود که در شربا شد ومقدار
ماخوذ ازوی تا دانکیم بود ومضر بود بزهره واسحق
کوید که مصلح وی عسل وصبر بود مرارة الاسد

بهترین وی ان بود که از شیر جوان کیرند وان کرم وخشک بود
تاریکی چشم رانافع بود وابتدای نزول اب وانتشار وبازهره کبک
انفع بود ودرین علت که یاد کرده شد مرارة الشبوط
شبوط ماهی ایست که در دجله بغداد بود وانرا بوبایی نیز نام
خوانند که قلو نونس زهره وی تاریکی چشم وابتدای نزول
وانتشار رانافع بود وکویند چون دانکیم ازوی بخورند معده
راپاک کند وقوت دل بدهد وکویند خوردن ان مضر بود
بزهره ومصلح وی کثیرا وسرکه بود مرارة الکرکی زهره

فی اللقوه

کلنک کرم بود ولطیف چون باب مرزنجوش سعوط کنند
لقوه رانافع بود مرارة الکبش زهره کبش که بشیرازی
غوج خوانند درد کوش که از سردی بود باقدری عسل در وی
چکانند نافع بود مرارة القنفذ زهره خارپشت که

نافع فی الجذام

بشیرازی زهره چکاسه خوانند از ریشها که درچشم بود نایل
کند وجذام چون بیاشامند نافع بود مرارة الارنب
زهره خرکوش چون بارد حواری وکندر وسداب بیامیزند
ودرمیان شراب بیاشامند بخواب نروند واکر خواهند
که ازان خلاص یابند سرکه بخورند وبدل وی زهره تیس بود
مرارة النمر والافعی والارنب البحری کرم ومهلک
باشند کسانی که ان خورده باشند تلخی دهان وزردی
روی ایشانرا عارض شود وزود باشد که بکشند

واکر بعد از چهار ساعت باقی باشند علامت خلاص بود ازان زهره
افعی خلاصی یافتن نادر بود وعلاج وی بشیر تازه کنند
ومعجون طین مختوم وتریاق فاروق وشیر بز تورک ورب سیب
وجواب کنند واکر غشی متواتر بود ماء اللحم فراریج دهند
وشراب باندکی عسل مناسب بود وداء المسک نیز واین
مولف کوید من دیدم که صیادی افعی کشت وزهره اورا
درساعت بیرون اورد وخورد واورا هیچ افتی نرسید وتقریر
کرد که من همیشه میخورم وصیادی دیکر نیز همین تقریر کرد
مرارة الرخمة زهره رخمه که بپارسی مردارخوار
کویند وبشیرازی خوردر وبعضی دیکر ویرا موش کیر خوانند سود

فی علاج امراض اذن

مند بود بازیت جهت کرانی کوش وباروغن بنفشه چون
درکوش مخالف چکانند درد شقیقه رامفید بود وباآب

فی بیاض العین

سرد چون درچشم کنند سفیدی رازایل کنند واین
بطریق کوید چون زهره وی خشک کنند ودرظرفی آهنینه
درسایه ودرچشم ملسوع کشند درجانب کزیده سودمند

نافع فی لسع جمیع حشرات

بود واکرچه افعی کزنده بود ودیکری کوید که جنین
نیست وبعضی دیکر کویند که مجربست جهت سم
کژدم ومار وزنبور وبدان نافع بود وصاحب منهاج
کوید که ظن من انست که لطوخ کنند مریق عصفر
است وکفته شد مرقد جوز ماثل وافیون رابدین

اسم خوانند مرار العجزا ومرار العجوز نیز کویند وان
حنظل است وکفته شد مرودیه یعضیدات
وان نوعی از هندبا دبری بود وبغایت تلخ است ورازی
کوید که مروریه نوعی از کاهوی تلخ بود که بشیرازی
روانه بود مزر قومی خوانند وان نبیذ است که از کندم
وجو وکاورس وغیران سازند وترکان انرا بوزه خوانند
مست کنند بود مزج درخت بادام است تلخ ودر لوز
مرکفته شد مشک بپارسی مشک کویند بهترین وی
تبتی بود وکویند صینی واین وافد نقل از مسعودی کند
که درکتاب مروج الذهب ومعادن الجوهر
اورده است که فضیلت مشک تبتی برصینی از دو وجه
بود یکی انکه اهوی تبت بر سنبل چرا کند واز ان صین
برحشایش دیکر ودوم انکه اهل تبت را اصلا از نافه
بیرون نمی اورند واهل چین بیرون می اورند ومغشوش
میکنند بمثل خون وجکر سوخته وغیران ودیکر انکه راه
چین دور است ودر دریا باید کذشتن اکثر ونم واختلاف
هوا بوی وقوت انرا ضعیف کرداند واین مولف
کوید که اورده اند که بهترین مشک ختنی بود
ونوعی دیکر از وسط دریای خطا اورند وان خوشبوی
بود وعزیز الوجود بود ونافه ازان تا پانزده مثقال کما

پش بود و پوستش قریب بیکدرم بود و هیچ موی بروی نبود
و پوستش تا چهل سال بماند و دو دانک ازوی قایم مقام دو
مثقال ختنی بود و از غایت حدت و تیزی در حال سحق
ببویدن کافور واکر بوید صداع اورد و خون از بینی روان کند
بعد ازان مشک تبتی و فحوی تفاحی لون و نافهای ان خرد
بود و کم موی و هر نافه بوزن از سه مثقال تا پنج مثقال
بود و انچه زرد بود ازوی تازه تر بود و سیاهی کهنه
بود و در بوی وی تفاوتی چندان نبود میان این هر دو
بعد ازان مشک طوسی که ان نیز مشابه تبتی بود
و بوئی قوی دارد و فرق میان ایشان انست که موی
نافه ازان سفید بود و نافه تا هفت درم بود بعد ازان
مشک تاتاری و ان مانند نافهای ختائی بود و نیکو بود
این هم و درین زمان اکثر ازین نوع است بعد ازان
خرخیزیست و این نوع زیاده قوتی ندارد اکثر در غالیه
لخلخه کنند و نوعی دیگر بحریست و این نوع هر
چند قوی بوی بود لیکن بسبب آب دریا و نم ضعیف
شده باشد و در او شیافات فراوان بود بعد ازان
مشک قسمیر کرا از اذفر خوانند و ان عسر الطحن و شدید
الاستحاله بود و ظاهرا دلالت میکند با انکه مغشوش
است و وی از همه انواع کمتر بود همچنان

که پدر این ضعیف علیه الرحمه اورده اند و نافه
ازو تا ده درم بود و جز یک مثقال مشک بیش در وی نبود
و فی الجمله نیکوترین مشک ان بود که لون وی زرد
بود و رایحه وی تفاحی بود و از آهوئی جوان کیرند
و بعد از غایت نضج بود و فرق میان این آهو و آهویان
دیگر ان بود که این را دو نیش بود بشکل دندان فیل
و خوک و مقدار یک وجب زیاده و کمتر و دیگر انواع
علامت نیست و گویند که قوم انجا چون شکار در وند
و اگر بتعجیل نافه او را ببرند و خون وی که در خام
بود هنوز بوی سهوکتی ازوی اید بعد ازان چند روز
سهوکت را بگذارد و خوشبوی گردد و فی الجمله
نیکوترین مشک ان بود که در وعای خود نضج یافته
باشد و از حیوانی صحیح المزاج کیرند و طبیعت مشک
گرم و خشک بود در دوم و گویند در سیوم و قلهمان
گوید که مشک گرم بود در دوم و خشک در سیوم
فی تقویت القلب
و ابن ماسویه گوید که عرق را خوشبو کند و قوت
دل بدهد و شجاعت زیادت گرداند و مره
سودا زایل کند و چون با دویه بود که مصلح
وی بود در ان زحمت که گفته شد سحق اعضا
و حقوی ان بود خوردن و بران محل نهادن و جماع

از اطبا فارس و از او هو ذکر کرده اند که در وی تریی
فی تزید الباه
هست و بدین سبب باه را یاری دهد و اگر قدری ازوی
با روغن خیری بگدازند و بر سر قضیب و سوراخ ان طلا
کنند یاری دهد بر مجامعت کردن بسیار و سرعت انزال
و رازی گوید چون در طبیخ حل کنند و بیاشامند دهن را کنده
کند و علتهای سرد را سودمند بود و غشی و سقوط قوت را
هم مفید بود و طبری گوید که ملطف و مقوی اعضا بود
بسبب بوی خوش و چون مقدار نیم عدس ازوی سعوط
کنند با چندان زعفران صداع سرد را نافع بود و قوت
دماغ بدهد و حکیم بن حنین گوید که چون در داروهای
فی بیاض العین
چشم کنند قوت ان بدهد و سفیدی که رقیق
بود زایل کند و نشف تری بکند و اسحق بن عمران
گوید که تر مزاج و پیرانرا موافق بود خاصه در
بلاد و زمان سرد و گرم مزاج و جوانرا مضر بود و مصدع
خصوصا در زمان و مکان گرم و بالجمله سودمند بود
مجموع علتهای سرد که در دماغ بود و سده بکشاید
و نافع بود جهت دماغی که در چشم واقع شود و در
جمله بدن و شکم ببندد و زردی روی زایل کند و عمل
فی الخفقان
سموم باطل کند و خفقانرا نیکو بود و شیخ الرئیس گوید که
وی اجل تریاق پیش هلاهل بود و قرون سنبل و مفرح

بود و توحش را سودمند بود و تعدیل گرمی بکافور باید کرد
و گویند که سعوط بدان کردن مفلوج و مسکوت را
نافع بود و دماغ را پاک کند با ادویه که بدان
سعوط کنند و چون در دهنهائی که سخن بود حل کنند
و بر قفا و پشت مالند خدر و فالج را سودمند بود و اگر
علاج فی الافلیج
بدان مداومت نمایند افلاج زایل کند و ابن رضوان
فی البواسیر
گوید که بر بواسیر ظاهر طلا کردن نافع بود و ابن
رشید گوید که ریاح غلیظه که متولد شود در روده
چون بیاشامند نافع بود و صاحب منهاج گوید که مقدار
ماخوذ از وی قیراطی بود و شرب وی مضر بود بدماغ
گرم و مصلح وی کافور است و بدل ان گویند که
چند بیدستر است در درد عصب و در همه فعلی مگر
در بوی خوش و گویند که بدل وی مزدنگوش است
مسواک الراعی گویند که دوقواست و گویند که بتحقیق
شیطرج است و گفته شد مشمقوره و مشماد
و مشمقران اسمهای بربریست و دو و اند طویل را
گویند مسک الجن بزبان اندلسی جعده کوچک را
هم بدین اسم خوانند و شواصرانیز مسک الجنی خوانند
و گفته شد مسواک القرود اشنه است و گفته
شد مسواک العباس گویند که لعی الاباست

وتوارس را نیز باین اسم خوانند مصطار شراب افسرده بد بود
که زود مستی کند سنجل بوزیدانست وکفته
شد مسحقونیا سحوقینا وسحقونیا نیز کویند وان
زبد القواریر بود بپارسی کف ابکینه کویند وماء الزجاج
نیز کویند وان آبی بود که بر روی ابکینه پاشد کف
بوید اید وبعضی کویند که اب خمرهای سبز بود
در وقت ساختن وبعضی کویند که ریم ابکینه است
اما انچه محقق است کف ابکینه است بغایت حاد بود و
سفیدی چشم را زایل کند ومجفف تری بود وحکه و
جرب را نافع بود وچون در حمام بر اعضا طلا کنند
این فعل کند وبدل ان ابکینه سفید بود وقلیه کازران
مسقاطون عود هندیست وکفته شد مسن سنکیست
ذو الوان کارد وشمشیر وغیران بدان تیز کنند حکاکه
ان چون بر پستان ابکار لطوخ کنند وخصیه کودکان
رها نکنند که بزرک کردد وبر داء الثعلب لطوخ
کردن موی برویاند وبا سرکه اشامیدن ورم سپرز
بکداازد وصرع را نافع بود ومس رنیی چون سحق
کرده بر ان کنند باتش وبا سرکه ونطرون سحق
کنند ودر چشم کشند سفیدی ان زایل کند وازین جهت آت
که ثیاف چشم را بر روی وی سازند واکر اول

فی بیاض العین

فی داء الثعلب

فی جلا العین

شسه

شسته سحق کنند وبر سوختکی آتش پاشند سودمند بود
مشمش بپارسی زرد الو کویند وبیونانی ارمیناقی کویند
بهترین وی ارمنی بود طبیعت وی سرد وتر بود در دوم
وخوزی کویند که مسهل صفرا بود ومولد خلطی
غلیظ ودیسقوریدوس کوید که خوش طعم تر از شفتالو
بود وخشک کرده وی چون نخی بسانند وان بیاشامند
مسکن تشنکی بود ومبرد معده وتبهای حاده را نافع بود
واکر در معده طعامی بود فاسد کند واولی ان بود که اکر
در معده بقیتی از طعام بود نخورند وازپی وی سکنجبین
باید خورد وکویند نیم درم مصطکی ونیم درم انیسون
با سیبه ممسک خورند ومغز استخوانی وی غثیان آورد
وعلاج وی قی کنند پس بر بوب فواکه ترش
مثل غوره وانرنج ولیمو وروغن استخوان وی بواسیر را
نافع بود مشک هندی سعد هندیست وکفته
شد مشط الراعی دیبساقوس است وکفته
شد مشکطرامشیع ومشکطرامشیر نیز کویند وان
فودنج بری بود وبشیرازی زنک کویند واز خواص وی انست که
چون کوسفند بر وی چرا کند بعوض شیر خون از پستان
وی بیاید وطبیعت ان کرم وخشک بود تا سیوم وکویند
که خشکی وی در چهارم بود رطوبت لزج از سینه وشش

٣٢٠

بیرون اورد وشراب وی غثی وکرب را بغایت سودمند
بود ووی بول وحیض ودم ونفاس را براند وسنک کرده
بریزاند ومقدار ماخوذ از وی یک مثقال بود وبافراط
مدتی بود تا بجدی که خون بعوض بول براند ومصلح
وی رب مورد بود یا بلوط وجهت درد رحم را نافع بود و
جالینوس کوید چون دانکی از وی سحق کرده با روغن بلسان
بسرشند وزن بفرزجه بخود برکیرد ودرد رحم زایل کند
واسحق کوید قولنج را نافع بود چون دانکی از وی ودانکی
سقمونیا ویک درم کثیرا باده درم خمیره بنفشه بسرشند
وباب کرم بیاشامند وارنیاسیوس کوید کسی که
شهوتش منقطع شده باشد در هر سه روز یک روز
نیم درم از وی سحق کرده با سه درم تخم خربزه وده
درم مسکه میش وبیست درم عسل بخورد شهوتش زیادت
شود وچون بیاشامند یا بخور کنند بچه بیفتد از روی
مضر بود بسفل ومصلح وی سرکه خمری بود وبدل وی
کویند قورد ماناست وجالینوس کوید در ادرار عدس مر
بود ووزن ان وشابور کوید بدل ان اکلیل الملک بود و
کویند بدل ان شقایقست مصطکی بپارسی کندر رومی
خوانند وبشیرازی هم مصطکی کویند وبسریانی کیا ورومی
مسطخی وبیونانی سنجیوس وازا علک رومی خوانند وکیه

کو

کویند وان صمغیست وسفید وسیاه بود انچه سیاه
بود معروفست به نبطی تجفیف در وی بیشتر از سفید بود
وقبض کمتر ولطیف تر وسودمند تر از سفید نبود لیکن سودمند
تر از کندر بود وکویند حدت در وی کمتر از دیکر صمغها بود و
طبیعت ان کرم وخشک بود در دوم وکویند که تر است
وقبض در اجزای وی یکسان بود یعنی در عروق وورق
وقضبان واغصان واطراف وثمر ولحا وعصاره ورق
ان وقشر بیخ ان قایم مقام بود اقاقیا وعصاره لحیة التیس
بود جهت قرحه امعا واستطلاق بطن ونفث دم
وزنانی که خون از رحم ایشان کشاده بود ورحم
ومقعد که بیرون اید ودیسقوریدوس کوید قوت مجموع
درخت وی قابض بود وقوت ثمر وورق وقشر بیخ وی
مجموع مساوی بود واکر طبیخ ورق وی بر ریشهای کهن
وبر استخوان شکسته وبر اعضا مسترخی ریزند نافع بود
وقطع سیلان رطوبات از رحم بکند وبول براند چون بدان
مضمضه کنند ودندان متحرک را محکم کرداند وجوب را
نافع بود تا غایتی که جوب مواشی وسک را مفید بود
واکر از شاخهای وی مسواک سازند دندان را جلا دهد
وجالینوس کوید که مرکب بود از قوت متضاده یعنی

فی نفث الدم

نافع جرب

معاء از قوت تسخین وتقبیض ودروی قوت تلیین نیز بود
واذین جهت است که اورام معده را ومقعد
وامعا وجکر را نافع بود وخایدن وی بلغم از سر جذب
کند وسرفهٔ بلغمی را نافع بود ونفث دم ومقوی معده
وجکر سرد بود ومحلل رطوبات ایشان وبوی دهان خوش
کند وبن دندانرا محکم کند وصحن بمعده وجکر بود
ومسکن مغص چون از وی بود وباروغن زنبق سعوط
کردن صداع سرد را بغایت نافع بود وچون بازیت
بکدازند شقاق لبها را نافع بود وچون در ضمادات کنند
درد امعا را نافع بود وچون باب سرد بیاشامند رطوبت
معده دفع کند واشتها بیاورد وبلغم بکدازد وورم
جکر ونزف دم را نافع بود وکویند مضر بود بمثانه ومصلح
وی ان بود که در سرکه خوب خیسانند وخشک کنند
وباکثیرا استعمال کنند وصاحب منهاج کوید بسیار از وی
مضر بود شش را ومصلح وی صمغ عربی بود وقند وبدل
ان یک وزن نیم ان صمغ البطم است وکویند بوزن ان کندر
دریایی بود مصع ثمر عوسج است قابض بود وشکم ببندد
واکر زیاده خورند قولنج اورد مصل طبیعت ان سرد و
خشک بود در دوم وابن ماسویه کوید در سیوم سودا اوی

في اورام المعدة والامعاء والكبد
في نفث الدم
في امراض الاسنان
في الصداع
في الاشتهاء وتنقية المعدة

مزاج را بد بود ومضر بود بمعده وسفل وکیموس بد دهد
واکر باکوشت فربه پزند ضرر ان کمتر بود مصباح الروم
کهربا است وکفته شد مطبوخ عقید العنبات وپیختج
نیز کویند وکفته شود بعون الله تعالی مطحثا لغوف
مطحثا کویند وان لغوف لوز است ودر مرکبات کفته شود
ان شاء الله تعالی مطنجن بهترین ان بود که رسیده بود وتر
وان خشک تر انچه بود وانچه با سرکه وکو ویا بود کرم و
خشک بود وانچه بحری بود بی سرکه بغایت کرم وخشک بود
ووی ملطف بلغم بود ومنشف رطوبات معده وانچه باباز بر
بود دیر کوار هضم بود وتشنکی اورد واکر بسرکه بجوشانند
بعد از ان بخورند بریان کرده تشنکی بیاورد وانچه بی سرکه
بود بلکه باب بجوشانند بعد از ان مطنجن بسازند دموی ودار
چینی بران ریزند تشنکی اورد منظ جلنار است وکفته شد
مغثوق از احجار جمت کویند وکفته شد معد خصی الثعلب
وکفته شد معین ماذریون است وکفته شد معا
بهترین روده ان بود که از حولی کوسفند کیرند وطبیعت ان
سرد وخشک بود مصلح کسی بود که غذای وی دخانی بود ودوی
دوالی در ساقین احداث کند زیرا که خونی از وی متولد
میل بسیاهی دارد وباید که نیکو شود وبسکباج پزند با اباذیر
ملطفه معده در همه فعلی مثل روده بود ولیکن صالح

تر بود وسرد وخشک بود مغاث بهترین وی نغد ادی بود
وان سفیدی بود که میل بزردی داشته باشد طبیعت ان
کرم وتر بود در دوم وکویند که خشک بود مقوی اعضا بود
ومسمن ان وضماد کردن ان شکستکی وکوفت والم ونقرس ومفاصل
وصلابت وتشنج را نافع بود وملین صلابت حلق وسینه
بود وشش وباه برانکیزد خاصه تخم وی ومقدار
ماخوذ از وی یکدرم بود وکویند مضر بود بمثانه ومصلح
وی عسل بود ودر ضمادات بدل ان قلت کنند مغرة
نوعی از کل سرخ رنک بود وبیونانی میلطوس خوانند و
تو طیقون نیز کویند بشیرازی کل سرخ کویند وبخار ان
مستعمل بود وبهترین ان بود که روشن بود در سرخی وکویند
که بهترین وی مصری بود طبیعت ان شیخ الرئیس کوید سرد بود
در اول وخشک بود در دوم وفولس کوید در قبض وتجفیف
خوب تر از طین مختوم بود جراحتها را با صلاح اورد وکرم
بکشد چون در سرکه حل کنند وبر مجموع ورمهای کرم طلا
کنند نافع بود خواه ریش شده وخواه ریش نشده وبر
سوختکی اتش کردن دفع ماده بکند وورم بکدازد وریش
را خشک کرداند وچون سحق کرده با تخم مرغ نیمبرشت
بیاشامند خون را ببندد واکر با اب لسان الحمل بود قرحهٔ
امعا را وخون شانه را نافع بود وشکم ببندد ودرد جکر را

في تزييد الباه
في منع الدم

سودمند بود واکر باب لسان الحمل حقنه کنند قطع افراط خون
حیض بکند وهمچنین اکر حقنه کنند قرحهٔ امعا وخون که
از معاء سفلی روانه بود قطع کند مغمومة قلیه با دنجان
مغنیسیا صاحب منهاج کوید مانند مرقشیثا بود ونکو
بود ونیکوتر وکویند که کلیست سیاه رنک که از کوه کاشان
می آورند ومولف کوید انچه محقق است سنکیست ذو الوان
بغایت ست واکثر سیاه رنک بود که بسرخی زنند ونقطهای
بروی باشد وابکینه کران استعمال کنند از ان جهت
که ابکینه را سفید کند وابکینه کران انرا سنک مغنی خوانند
ورنک برکان کویند نیز از بهر انکه در ولایت شیراز
در طرف فاروق دهیست که انرا برکان کویند واز ان
جایکه خیزد ووی قابض بود ومجفف ومبرد بود ومقوی
معده است وسنک بریزاند ودر داروهای چشم مستعمل
بود ومقدار ماخوذ از وی تا نیم درم بود بدل ومصلح
وی عسل بود وبدل وی مرقیثشا است مغناطیس حجر
المغناطیس خوانند وکفته شد مغاث هندی کلز است
وکفته شد مغد لفاح بری است وکویند بادنجانست
وکویند نوعی از کاه کوچک بود وقول اول ودوم هر دو
صحیح است وصاحب منهاج کوید بادنجانست وکفته شد
ولفاح بری را هم مغد خوانند وکفته شد مغرود. نوعی از

کاه کوچک بود و خوردن وی بد بود **مفرّح** چون مفرح مطلق گویند
مراد لسان الثور بود و گفته شد **مفرّح قلب المحزون** ترنجان
و بادرنبویه گویند گفته شد **مُقل** صمغیست که
انرا کور خوانند و معروف بود بمقل ازرق و مقل مکی و مقل الیهود
و عربی و صقلی هر د و بود غیر مقل مکی که ان ثمر د و م است
و نیکوترین ان بود که صافی و بلون ابریشم بود ازرق که
مایل بسرخی بود و زود حل شود چه چوکی و چوبی در وی نبود و چون
بخور کنند خوش بوی بود مانند اظفار الطیب بود در ابتدا غار کند
و ابن مولف گوید بهترین ان بود که تلخ و صافی بود و در وی لزوجتی
باشد و زود شکسته کردد و خوشبوی بود و طبیعت ان گرم بود در
در سیوم و گویند در آخر درجه اول و خشک بود در سیوم و گویند
سرد بود و گویند تر بود و رازی گوید گرم و تر بود و در د و م طلوع کرا
نافع بود و دیسقوریدوس گوید چون بلعاب دهان روزه دار حل
کند تا چون مرهم کردد و بر خنجره نهند نافع بود و چون زن بخود
بگیرد یا بخور انضمام رحم بگشاید و بچه بیرون آورد هر
رطوبت که بود پاک کرداند و چون بیاشامند سنگ کرده
و مثانه بریزاند و حیض براند و اگر در مسهلات کنند
منع پیچ بکند و اگر بیاشامند گزندگی جانوران و سرفه کهن را
نافع بود و قوت مجامعت بدهد و فربهی آورد و منفخه سده کرده
و مثانه بود و مسهل بلغم و سودا بود و مقدار انچه از وی تناول

نافع فی نسیج
فی لسع الهوام
و السرفه

کنند یک درم باشد و خنازیر را نافع بود و با سرکه بر سعفه طلا کردن
نافع بود و فسخ عضله و صلابت اعصاب و تعقد وی و گواز بود
درد پهلو و ریاح را نافع بود و اشامیدن و بخور کردن و بخود گرفتن
بواسیر را نافع بود و خون ان ببندد و محلل اورام سفلی و انثیین
و خون بسته و عرق النسا بود و نقرس را نافع بود و اسحق
گوید مضر بود بجگر و مصلح وی زعفران بود و گویند مضر بود
بشش و مصلح وی کثیرا است و بدل ان بوزن ان صمغ البطم است
و نیم وزن ان کندر دریائی بود **مقل مکی** ثمر د و م
است و صاحب منهاج گوید که ثمر درخت مقل را بهش خوانند
چون تر بود و چون خشک کردد وفل خوانند و در اندرون وی استخوان
بود و پخته وی را در مکه خارج ان خورند و لذیذ بود و در اندک
نارسیده خورند و عفص بود بغایت و خام وی شکم ببندد و قوت
معده بدهد و پخته وی تقطیر البول را نافع بود و این ثمر را
مقل مکی خوانند و ابن مولف گوید که نجادان استه او را بو سرشته
کنند **مقلونیا** ملونیا گویند و گفته شود بعون الله تعالی
مقلیاثا بسریانی حرف را گویند و گفته شد **مَقِر**
نبات صبر است و عکی گویند و گفته شد **مقدونس** و
مقدوس نیز گویند و ان کرفس ماقدونی بود و منسوب بما قدونیا
نیای د و م بود و ان نطراسالیون و گفته شد **مکنسه**

نافع فی البواسیر

لاندر سیکران الحوت است و گفته شد و فلوس و بو صیر نیز گویند
و گفته اند که ان ماهیزهرج است و گفته شد **مکنسه**
قریشه مخلصه است و گفته شد **ملح** بپارسی
نمک گویند و انواع است ملح عجین و ملح اندرانی و سیاه
نفطی و سیاه غیر نفطی و ملح هندی و ان سرخ رنگ بود
و ملح تلخ بود و قوت وی نزدیک ببوره است و بهترین ان اندرانی
بود سفید تنک که بپارسی از انمک خوانند طبیعت ان گرم و خشک
بود در د و م و گویند که دیسقوریدوس گوید که قوت
وی قابض بود و جالی و محلل و منقی گوشت زیاده از دیشها
بخورد و در داروهای جرب مستعمل بود و اورام بلغمی و حکه
و نفوس و جذام و قوبا و بادها بشکند و منع عفونت
بکند و سودمند بود غلیظی افراط و اخلاط را و چون
با زیت و سرکه و عسل بیامیزند و بدان تحنک کنند
خناق را ساکن کند و با عسل ورم لهات را نافع بود و اگر
با جو سوخته و عسل ضماد کنند بر اکله و قلاع و لثه
مسترخی نافع بود و با بزر کتان بر گزندگی عقرب ضماد
کردن مفید بود و با بوذنه کوهی و زوفا گزیدن افعی
سر را نافع بود و با زفت و قطران و عسل بر گزندگی مار شاخ دار
سودمند بود و با سرکه و عسل دفع زهر هزارپای و زنبور
بکند و با عسل و مویز ضماد کردن بود اما میل نفخ دهنده

فی الخناق
فی لسع العقرب
فی لسع الافعی

بود و با فوتنج دخر یا حیل منضج اورام بلغمی بود که در انثیین
عارض شود و گزیدن نهنگ را سودمند بود و چون سحق کرده
در خرقه از کتان کنند و در سرکه تیز در ریزند و بر عضو بریده
گرما لیدن نافع بود و چون او را با سکنجبین بیاشامند دفع مضرت
افیون و فطرکشنده بکند و ابوجریج گوید که چون با
غذائی که سرد بود مانند پنیر و ماهی و گوا یخ خلط کنند
از طبیعت خود بکردد تا بجدی که گرم و خشک کردد
و بر اسهال دقی یاری دهد بلغم لزج از معده و سینه دفع کند
و معده را بشوید و هضم را یاری دهد و موافق مرطوبی بود و
نخفاد را مضر بود و چون بسرکه حل کنند و بدان مضمضه
کنند قطع خون کر از بن دندان آید بکند و سبب بر کندن دندان
آید و اگر گرم کنند و در دندان نگاه دارند درد دندان را
نافع بود و چون بوی غرغره بکنند بلغم را قطع کند و دماغ
را پاک کرداند و چون صوف پاره بوی تر کنند و بر جراحات
تازه که خون روانه بود نهند بسته خواهد کرد البته و نمک اندرانی
چشم را تیز کند و ناخنه و سفیدی وی زائل کند و سبل را
سودمند بود و درد معده سرد را مفید بود و مسهل بلغم
غض بود و سودا نیز و شیرین از وی مقدار نیم درم بود و نمک
سوخته دندان را جلا دهد و صفت سوختن وی نیکوتر ان بود

نافع فی عض التمساح
فی ارکاض الاسنان
فی الجراحات
علاج بیاض العین

که نمک را بشویند یکبار و رها کنند تا خشک کردد پس
در دیکی کنند و سر دیک بنهند و بر سر آتش نهند و آتش
سوخته کردد و بوکس دد دیک کنند و رها کنند
تا از حرکت باز ایستد ان زمان سوخته بود و بعضی
نمک را در خمیر کیرند و در میان آتش نهند که سو
خته بود و رها کنند تا خمیر سوخته کردد پس بیرون
اورند و نمک تلخ مسهل سودا بود بقوت و رازی کوید
بسیار خوردن نمک محرق دم بود و مضعف بصر و مقلل منی
و حک و جرب اورد و صاحب منهاج کوید مضر بود
بدماغ و بصر و شش و مصلح وی ان بود که بشویند و صفه
اضافت کنند و کویند که بدل ان نیم وزن ان نوشادر بود
و کویند بوزن ان نوره ملح الدباغین شورج است و کفته
شد ملح الصاغه تنکار است و کفته شد ملح
بورنیه نوشادر است و کفته شود ان شاء الله تعالی ملح
سبخی ملح عجین است و کفته شد ملح الغرب بوره درخت
غرب خوانند و وی اقوی ترین بورها بود و کفته شد ملح
الهندی نمک هندی کرم و خشک بود و از انواع ملح کرم
تر و لطیف تر بود ملح نفطی بهترین ان بود منتن الرایحه
بود و طبیعت ان کرم و خشک بود قی را یاری دهد و مسهل

سودا بود و مقدار شربت از وی تا نیم درم بود و مضر بود
بمعا و مصلح وی هلیله زرد بود ملاخ قاقلات و کفته
شد ملوخیا ملوکیه خوانند و ان نوعی از خبازیست
و ان بستانی بود و بشیرازی خطمی کویند کوچک و درخت
وی مانند درخت خطمی بود لیکن کل وی سرخی
کوچک بود و بهترین وی ان بود که سبز و بزرک بود و قضبان
وی بسرخی مایل بود و طبیعت ان سرد بود در اول و تر
بود در دوم و کویند سرد و تر بود در سیوم التهاب را نافع
بود و چون بر سینه و معده ضماد کنند را صحیح کویند
سده جکر و زهره بکشاید و چون از آب وی سی درم
بیاشامند و کویند مضر بود بمثانه و مصلح وی کل بود یا کلاب
مُل ابن مولف کوید که اهل اندلس طرسوخ را مل خوانند
و خمور را نیز مل خوانند مِلْطاه مشط الراعی است و
کفته شد ملونیا مقلونیا خوانند و ان خوبزه دراز بود
بشیرازی انرا خیار دراز کویند و وی مانند خیار زه بود
و طبیعت وی سرد و تر بود و زود هضم شود ممسک الا
دواح موقف الادواح خوانند و ان اسطوخودوس
است و کفته شد مَنج بنج است بپارسی منک کویند
و کفته شد و ابن مولف کوید منج بفتح میم است اسم
بنج است و بضم میم اسم زنبور عسل است و مرنج را هم

منج خوانند مَنّ هر طلی که بر درختی افتد یا سنکی انرا من
خوانند مانند ترنجبین و کزانکبین و شیرخشت و امثال این
و طبیعت وی ماسرجویه که کرم بود در اول و معتدل
بود در تری و خشکی سینه را نیکو بود و شش را هم و رطوبت
ان بزداید و خشونت ان کرم کرداند و سرفه که از
تری بود زایل کند و حبیش بن الحسن کوید کرم بود در اخر
درجه دوم و خشکی وی نزدیک بود و بهتر ان بود که
رنک او صافی بود و هیچ چوب درخت با وی امیخته نبود
استرخاء معده را نیکو بود و طبیعت محکم دارد و ماده
اصفرا سودمند بود چون بیاشامند یا ضماد کنند
بر شکم و چون سعوط کنند مقداری انکی دماغ را پاک
کند و بادهای غلیظ از وی بیرون آورد و مقوی ادویه
بود که با وی خلط کنند در شربت و در سعوط و اورا در
تراکیب بزرک بکار برند از جهت کثرت منافع وی در بدن
منسم در باب حا در حب المنسم صفت ان کفته شد
منج برود کافوری است و کفته شود در مرکبات بعون
الله تعالی منجوشه سنبل رومیست و کفته شد مند
عوره بیروح است و کفته شود ان شاء الله تعالی
و بر ومی مندر اغورس خوانند منثور خیری را باین
اسم خوانند و کفته شد و نوعی از خشخاش مست که اورا

شور خوانند مندلی عود است و کفته شد مُنج مرنج است
و کفته شد مُج زراوشان تخم چیزیست و کفته
شد مَوْز ثمر درختیست مانند نخل و در طرف دریا بیار
بود و بطعم شیرین بود و مانند خشخاش با پوست بود و طبیعت
وی ابن ماسویه کوید کرم بود در وسط درجه اول و تر بود در آخر
و غذا اندکی دهد و درشتی حلق و سینه و شش و مثانه و سرفه
خشک را منافع بود و باه را تحریک دهد و کرده را نیکو بود
و بول براند و شکم را نیز و بسیار خوردن ان مولد سده بود
و صفرا و بلغم را زیادت کند بحسب مزاج و بر معده بغایت
ثقیل بود و مصلح وی نبات بود که با وی بخورند یا عسل و پیش
از طعام باید خورد و بعد از وی سکنجبین بزودی و بعد از
غذا نشاید خورد مکر وقتی که غذا بکذارد و بخاصیت
سم کلابت و ابن مولف کوید که موز بر درخت خوش نشود تا انکاه
که از درخت باز کنند و چند روز در خانه بیاویزند حکایت
کردند که شاخی موز دیدیم که برو ششصد موز بود و وزن ان
شاخ ششصد رطل بود و کویند تا ان درخت که خوشه
از موز بستد کرد اکرد او خوشهای بسیار برویند و کویند
که برک او سه کز بود در دو کز بالای مرد بر شود و دیکر اورا
کرد اکرد او می رویند از پس یکدیکر و کویند میان بر امدن
درخت او از زمین تا ان وقت که میوه دهد دو ماه بود

وميان اوردن تا رسيدن ميوه چهل روز بود وبر هر شاخي ازوي
سي عدد بود تا بانصد عدد وچون بر او بسيار شود چوب را ستون
سازند تا درخت نشكند **مورد اسفرم** مورد بري بود وبهترين
ان رومي است طبيعت ان كرم وخشك بود در دوم صرع را نيكو بود
ومقوي معده وجكر بود وصداع ورطوبات دماغ را دفع كند
وچون بخور بر كيرند كرم را بكشد **مو** بيوناني ميون خوانند
وبعضي اثاميطقون خوانند وساق نبات وورق وي ماننده
شبت بود وليكن ساق وي غليظ تر بود وبدر ازي دو كز
بود وبيخ وي را موخوخوانند وبوزن ولون غاريقون بود
واندكي بزردي مائل بود وتلخي اندك انرا شسته بود وخوشبوي
بود وبيخ وي مستعمل بود وطبيعت وي صاحب منهاج كويد
كرم وخشك در سيوم ودروي رطوبت نفاخه غير نضيج بود
وجالينوس كويد كه كرم بود در دوم وخشك بود در سيوم و بهترين
وي سفيد پاك بود وروشن بول وحيض براند وملطف بود وكمتر از
سنبل بود وكرم تر از وي بود وقابض تر در دمغا صل را نافع بود
ودرد كرده ومثانه را نافع بود اشاميدن وخوردن وي جكر
سرد را معيد بود وطلا كردن نيز وعسر البول را نافع بود واكر بكوبند
وبا عسل برشند ولعوق كنند بادي كه در معده بود ومغص ودرد
رحم ودرد مفاصل وسينه را سودمند بود وچون بجوشانند
وزن در آب نشيند حيض براند وچون ضماد كنند بر زهار كودكان

بول براند واكر زياده استعمال كنند صداع آورد واسحق
كويد مضر بود بسپرز ومصلح وي تخم كرفس بود وبدل ان نيم
وزن ان جوز بود وابن مولف كويد بدل ان در كوفتكي بول قطر
اساليون است يا افنتين رومي و فذنجره مو دوكن بود وبيخ
او برا كنده بود وبعضي دراز دراست بود وبعضي كج بود
موميائي بهترين ان معدني بود كه از ولايت دارابجرد
خيزد وديسقوريدوس كويد كه موميائي بقوت زفت
ودقفر بود چون باهم بياميزند وبطبيعت ان بود مكر ليكن
موميائي را نفع بيشتر بود وطبيعت وي كرم بود در سيوم و
لطيف بود ومحلل وشيخ الرئيس كويد كه كرم بود در اخر
درجه دوم وخشك بود در اول ومقوي روح بود بخاصيت
وسودمند بود وبهاي بلغمي را وخلع وكرد سقطه وضربه
وفالج ولقوه خوردن وطلا كردن ودرد شقيقه وصداع سرد را
وصرع ودوار را چون حبه با آب كرم كه مرزنجوش در ان
جوشانيده بود سعوط كنند نافع بود وكراني زبان قيراطي
ازوي با طبيخ صعتر فارسي بياشامند نافع بود ومنع نفث
دم از شش بكند وازجهت خناق ودرد حلق قيراطي ازوي
با سكنجبين يا رب توت سودمند بود وحبه ازوي فواق
زائل كند چون با طبيخ كرفس بياشامند وقيراطي ازوي با شير تازه
اشاميدن ريش مثانه را نافع بود ودو حبه ازوي يا قيراطي كزيدن

مقو للروح بالخاصية

في جبر الكسر

في الصداع

في الفواق

عقرب را نافع بود وچون با شراب صرف بياشامند يا مثلث
وهم چندان بار روغن كاو بر موضع كزند كي بمالند جهت كسر جون
بياشامند زود نفوذ كند تا موضع كسر وهمچنين انكه ازوي چون در ابي
كه انيسون در ان جوشيده باشد بياشامند حل كرده در ان يا بر اشكم
مستسقي بمالند نافع بود وجهت اساك بول هر روز دو حبه ازوي
با ابي كه تخم كرفس جبلي وتفاح اذخر در ان جوشيده بود بياشامند
نافع بود وجذام وبرص وداء الفيل صفت روز بيابي با طبيخ
افتيمون هر روز نيم دانك بياشامند ودرد معده كه از سردي
بود وسوء الهضم دو حبه هر روز با شراب صافي بياشامند ورعشه
كه ظاهر كردد در اعضا بسبب برودت هر روز دو حبه ازوي
با ابي كه صعتر فارسي وراسن جبلي در ان پخته باشند وجهت
اختناق رحم ومجموع عللها كه زنانرا بازديد ايد از سردي دو حبه
ازوي با آب سادج هندي بياشامند وجهت تدبيع كهن
هر روز نيم دانك در ابي كه بيست درم اذ ورد در ان پخته باشند
بياشامند واين خاصيتها دارد كه كفتيم بلكه زيادت ازين نيز
كوئيا كرديم وانجاردار اجرد اورده باشند ومعروف بود
بشبانكاره اين منافع كه ياد كرده شد دارد وشير فرنكي
كه وي معمول ازادمي است وديكر انواع از كوهها يا از آب
خيزد وان قفر اليهود بود منافع ايشان نزديك بمنافع موميائي
بود وكفته شد وابن مولف كويد كه در نزديكي ان غار كه موميائي

في الاستسقاء

نافع في الجذام والبرص

في الرعشة

حاصل شود رحيت ونام آن آيين بود وبدان سبب اين دارو را
موم آيين كويند **مولونداثا** نيكوترين ان بود كه بلون مرداسنك
بود وجالينوس كويد كه بقوت مرداسنك بود ودر مرهمها كوشت زياده
بخورد وازان نيكوتر برويانند ومولف كويد كه انرا بشيرازي كرماله
خوانند وچون با آب بسايند ودر زير بغل بمالند كند ان ببرد **موم**
شمع است وكفته شد **موش درنبدي** بوش درنبد يست وكفته
شد **مولي** حرمل است وكفته شد **مورامونا** كوز البوست
وكفته شد **موفيون** نوعي از سموم بود نزديك به بيش وعلاج
كسي كه ان خورده باشد مثل علاج خورنده بيش بود **مها**
صاحب منهاج كويد كه سنكيست وكويند بلور بود بحسن وبلون
وصاحب جامع كويد كه نوعي از آبكينه بود كه در معدن يا مغنيا
جمع ميشود ومهامي كردد ودر بحر اخضر يابند ودر صعيد مصر وان
وان سنكيست كه سفيد رنك بود ونوعي ديكر است كه در
حسن ورنك كمتر بود وسخت تر ليكن چون نكاه كنند در وي
كمان برند كه ملح اندراني است ونوع اول كم كفته شد بتحقيق
بلور است وابو طالب بن سليمان كويد كه مها بخاصيت چون
زن در زمان زائيدن ازخود بياويزد زائيدن بروي اسان
شود وهرمس كويد كه كراني زبان را وكسي كه سخن تباه
كويد چون سحق كنند با سركه وبمشك وزعفران ومر
ونوشادر وعسل حل كنند وزبان را بدان تحريك مي دهند

چند نوبت ان زحمت زایل شود وکسوفراطیس کوید که مکا سود
مند بود از تعاش وسل را که عارض شود بر کودکان
وزنی را که شیر دشوار از پستان اید چون بر پستان مسح کنند
آسمان بیرون اید وتمیمی کوید چون با آب سحق کنند ودر چشم
کشند ودر چشم کشند سفیدی زایل کند **میبد** نوعی
از غرطنیثا است که معروف بود براحة الاسد واهل شرق
تلیقی خوانند **میبس** درختیست بزرک ویونانی لوطوس خوانند
وثمر وی بزرک تر از فلفل بود وسیاه رنک ومغز وی سفید وشیرین
ومعده را نیکو بود وشکم ببندد ووی لطیف ومخفف بود
ونشارهٔ چوب وی ترف دم وقرحهٔ امعا وزرب را نافع بود
ودیسقوریدوس کوید طبیخ نشارهٔ چوب وی چون بیاشا
مند یا حقنه کنند سودمند بود جهت قرحهٔ امعا وزنانی
که رطوبات فرمن از رحم ایشان روانه بود وموی را سرخ کرداند
وشکم ببندد **میعه** بیونانی میعه سایله را اصطفی کویند وعسل
لبنی نیز کویند وثفل وی را میعه یابسه خوانند وبهترین ان
بود که خوشبوی باشد وبشیرازی انرا بخور خوانند ودر وی
قبض وتخفیف بود وطبیعت ان کرم وخشک بود وکویند تو
بود مسخن وملین بود ومنضج وکویند دماغ را پاک کند
وجذام را نافع بود وطبیعت ببندد ومقدار ماخوذ از وی
تا یک مثقال بود ومسرفه ونزله که از وی بود سود دهد

فی بیاض العین

فی الجذام

ورون

وچون بیاشامند یا بخور بر کیرند حیض فرود آورد واز خواص
وی آنست که بخور کردن وی قطع رایحهٔ عفن بکند
ووبا را سودمند بود لیکن صداع آورد واسحق کوید
مضر بود بشش ومصلح وی مصطکی است وصفت میعه
سایله در لبنی کفته شد **میشهارا** کاد چشم است وکفته
شد وصاحب منهاج کوید میثیا ومیشمار طیلافیون
وان نوعی از حی العالم است وکفته شد **میسم** منسم است
وکفته شد در حب المنسم **میبختج** بپارسی پختج خوانند
میویزج زبیب جبلیست وصاحب جامع کوید که حب
راسن است واین خلافست ومیویزج بپارسی مویزک
وبهترین وی مصری بود سیاه رسیده ومعروف
بود بمویزج علی وطبیعت ان کرم وخشک بود در سیوم
محرق واکال بود وحریف وبخاصیت شپش را بکشد
خاصه چون او با زرنیخ بود وتنها بر جوب ریش شده کردن
نافع بود وچون پانزده حب بیاشامند از وی فرو برند مق
کیموس لزج بود ومضر بود بسپرز ومصلح وی کثیرا بود
وبدل ان کویند که عاقرقرحاست ودر خوردن وی خطر بود
که قرحهٔ مثانه پدید اکند **میسوسن** شراب سوسن است

باب النون **نارجیل** بارنج ورانج
کویند وان جوز هندی بود بپارسی نارکیل کویند وبشیرازی

فی الوبا

کرد وهندی نیکوترین ان بود که بغایت رسیده وتازه
بود وآبی که در ان بود شیرین بود وطبیعت ان کرم
بود در اول درجهٔ دوم وتر بود در اول باه را زیادت
کند وغذا بسیار دهد ومنی بیفزاید ومسخن کرده بود
وتقطیر البول را نافع بود وروغن وی بواسیر را سودمند بود
وکهن وی کرم را بکشد وحب القرع بیرون آورد وطبع ببندد
وبر معده ثقیل بود وپوست مغز وی هضم نشود واز این
جهت است که پوست وی البته باید خراشید وبا شکر
باید خورد وکیر شدهٔ وی غثیان آورد وکرب وعطش و
علاج وی بقی کنند بعد از ان برب فواکه ترش دادن
مولف کوید که درخت نارکیل مانند درخت خرما بود
وثمر او در لیقی بود که انرا کنبار کویند وبشیرازی زنیان
کویند وتمام سال بر وبار بود وآبی که در اندرون او بود
جانرا الطواق کویند وشیرین بود لیکن نیم روز بیش نماند
وترش شود وبو ترشی باستد **ناخواه** ونانخه ونانوخیه
ونانخاه کویند وبشیرازی زنیان کویند ونانخواه اسمی پارسی
است ومعناه طالب الخبز یعنی طلب کنندهٔ نان وبهترین وی
ان بود که زرین تازه خوشبوی بود ومیل بسرخی داشته باشد
وطبیعت ان کرم وخشک بود در سیوم وکویند کرمی وی در دوم
بود وسده بکشاید ودر ادویهٔ بهق وبرص استعمال کنند

فی تزید الباه

فی البواسیر

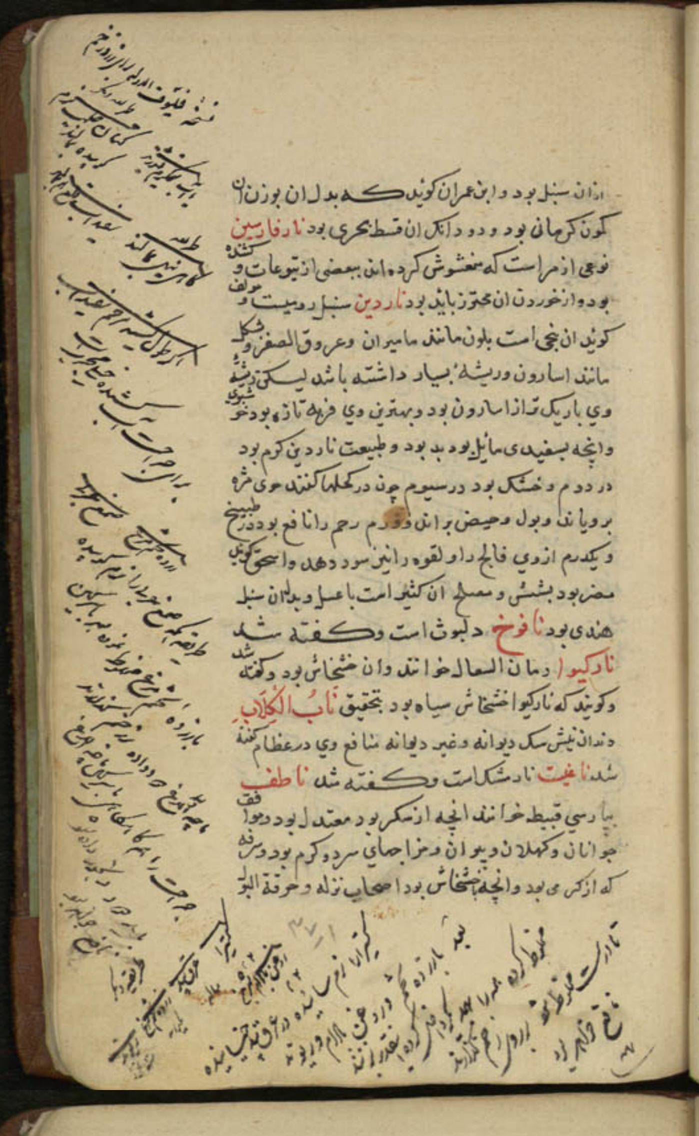
ودین

ودیسقوریدوس کوید که چون اورا در شراب کرده بیاشامند
مغص وعسر البول را با کزیدکی جانوران نافع بود وحیض براند
وابوجریج کوید طبیخ وی نفخ را بکشاید البته وتنهای کهن را نافع بود
وچون طبیخ وی بر کیرند وبر کزیدکی عقرب ریزند در حال در دساکن
شود وفارسی کوید قطع قی که در سینه ومعده بود بکند ومسکن
ریاح بود وطعام را هضم کند وکسی که طعم طعام نداند مصلح ذایقه
وی بود وبولس کوید مسخن معده بود وجکر چون بیاشامند وابن
ماسویه کوید که کرده ومثانه را پاک کند وطبری کوید
سنک کرده بکداز اند وحب القرع بیرون اورد وصاحب
منهاج کوید با سداب بول براند وآب وی چون در چشم کشند
خون بسته بکدازاند ومقدار ماخوذ از وی تا یک مثقال بود
واسحق کوید که مقلل لبن بود ومصلح وی ترمس است وبا عسل محلل
اورام بود وحقنه کردن بوی منقی رطوبات رحم بود وپیس
ان وبر روی طلا کردن بثور لبنیه را زایل کند وباکردکان
سوخته خوردن تزحر را نافع بود **نارنج** صاحب منهاج کوید پوست
وی کرم بود در دوم ووی لطیف تر بود از اترج ودر افعال مثل
وی بود وشریف کوید درخت وی مشهور است وثمر وی
مرکب القوی بود پوست وی زرد کرم ولطیف بود وحماض وی
سرد وخشک بود در سیوم وتخم وپیخ وی کرم وخشک بود پوست
خشک کردهٔ ان چون سحق کنند وبا آب کرم بیاشامند

فی عسر البول
ولسع الحشرات
فی لسع العقرب

محللا مغص بود در زبان و اگر ادمان شرب او کنند با زیت کرم دراز از روده بیرون آورد پوست نارنج چون تر بود و در روغن جوبیاسند وسه هفته در افتاب نهند در منفعت مانند روغن ناردین بود و دو مثقال از وی اشامیدن گزیدن گزندگانی که سم ایشان سرد بود نافع است و دانه وی نیز همین سبیل و حاصل وی بناشتا خوردن جگر را ضعیف کرداند و معده سردمزاج را بد بود و التهاب معده گرم را نافع بود و انرا ازجامه ببرد و اگر سنگ در وی خوبیاسند بگدازاند و عروق باریک وی سحق کرده با شراب چون بیاشامند نافع ترین داروها بود از جهت دفع زهرهای کشنده که سبب ان سردی بود نارمشک ناغیت خوانند و ان اقماع رمان هندی بود و صاحب منهاج گوید که فقاحی وقتوری اقماحی است مانند بسباسه لیکن مولف گوید فقاحی است مانند تخمی سرخ رنگ و اندک بوک سبز در میان ان بود و اسحق بن عمران گوید که از خراسان خیزد و فی الجمله منفعت وی مانند سنبل بود و بهترین وی خوشبوی بود و طبیعت ان گرم بود در اول و خشک بود در دوم و گویند گرم و خشک بود در سیوم و لطیف بود معده و جگر سرد را بغایت نافع بود و محلل اخلاط غلیظ بود و ملطف ان و شیخ الرئیس گوید بدل ان دانگی از زنجبیل و نیم وزن ان پوست پسته بود و دانگی

ارزان

ارزان سنبل بود و ابن عمران گوید که بدل ان بوزن ان کون کرمانی بود و دو دانگ ان قسط بحری بود نارفاربین نوعی از مر است که مغشوش کرده اند ببعضی از ینبوعات و بود و از خوردن ان محترز باید بود ناردین سنبل رومیست و مولف گوید ان نجی است بلون مانند مامیران و عروق الصفر و شکل مانند اسارون و ریشه بسیار داشته باشد لیکن ریشه وی باریک تر از اسارون بود و بهترین وی فربه تازه بود خوشبوی وانچه بسفیدی مایل بود بد بود و طبیعت ناردین گرم بود در دوم و خشک بود در سیوم چون در کحلها کنند موی مژه برویاند و بول و حیض براند و ورم رحم را نافع بود و در طبیخ و یکدرم از وی فالج را و لقوه را نیز سود دهد و اسحق گوید مضر بود بشش و مصلح ان کثیرا است با عسل و بدل ان سنبل هندی بود نافوخ دلبوث است و گفته شد نارکیوا رمان السعال خوانند و ان خشخاش بود و گفته شد وگویند که نارکیوا خشخاش سیاه بود بتحقیق ناب الکلاب دندان نیش سگ دیوانه و غیر دیوانه منافع وی در عظام گفته شد ناغیت نارمشک است و گفته شد ناطف بپارسی قبیط خوانند انچه از شکر بود معتدل بود و موافق جوانان و کهلان و پیران و مزاجهای سرد و گرم بود و سرفه که از گرمی بود و انچه با خشخاش بود اصحاب نزله و حرقة البول

و نافع بود و انچه از عسل بود موافق سردمزاج بود لیکن مصدع بود و مولد صفرا خاصه جوانان را و انچه با فستق بود نافع بود کسی را که در سینه و شش او سده بود و خلطی بلغمی وانچه با گنجد بود کثیر الغذا بود و نافع بود سرفه و سینه را لیکن ثقیل بود و مرضی معده و انچه بکمکان بود در غایت گرمی بود معده بلغمی را نافع بود و کرده را نیز لیکن مصدع بود و تعدیل ان بخشخاش و کاهو کنند و باداب را اندک گرمی بود و سرفه که تابع تری بود نافع بود نبق رطب بپارسی کنار گویند و عرب نبق ذو ماکو بند طبیعت ان سرد بود در اول و تر بود در اول درجه و گویند خشک بود در اول لیکن انچه شیرین بود سردی وی کمتر بود و انچه مایل بحموضت بود بغایت نزدیک بود وی طبیعت براند و گویند در حکم سیب و امرود بود و انچه معتدل بود از وی شکم ببندد و غیر معتدل متیج هیضه بود و مولد بلغم و ازین جهت است که گرم مزاج را بعد از وی سکنجبین باید خورد و سردمزاج را کلنگبین نبق یابس کنار خشک سرد و خشک بود و سردی وی کمتر از تر بود و در تجفیف و تنظیف بود با قبض قوت معده بدهد و شکم ببندد و منع نزف و اسهال که از ضعف معده بود بکند خاصه بریان کرده وی چون با استخوان بکوبند و غذائی اندک دهد نبت الاند حب صنوبر است و گفته شد نبیذ

التمر

التمر شراب خرمائی بهترین ان بود که از رطب سازند و طبیعت ان گرم و تر بود بد نوا فربه کند و مسهل بود و غذا بسیار دهد و سخن بود و غلیظ ترین نبیذها بود و بغیر از دوشابی و سده اورد و مولد خونی تیره بود و مضر بود باعصاب و حواس و مصلح وی انار ترش بود نبیذ دوشابی بهترین ان بود که از سیلان رطب سازند و گرم و تر بود و گرمی وی کمتر از خرمائی بود و مسهل طبیعت بود و چون بکند غذا بسیار دهد و غلیظ تر از خرمائی بود و نفاخ بود و مولد سده خاصه تازه وی نبیذ العسل گرم بود بغایت چنانچه گرم تر از خمر بود و خشک باشد تری معده را و مزاج سرد و مرضهای بلغمی را نافع بود خاصه چون با افاویه سازند و خمار وی بیشتر از خمر بود و گرم مزاج را بغایت مضر بود و مصدع باشد و صفرا انگیزد و اولی ان بود که تنقل با نارنج کنند یا به و نقل ان بیند ازند و اگر خمار عارض شود رب فواکه ترش مثل رب غوره و حماض اترج دفع کند نبیذ الفانید و التین مسهل طبیعت بود و صفراوی مزاج را موافق بود و کسی که علت گرده و مثانه داشته باشد و سینه و شش را ملایم بود و سخن بدن بود و مسمن ان و جرب و حکه اورد فی الجمله مجموع نبیذها از شراب انگوری نازل بود نبیذ الزبیب گرم و تر بود و گرمی وی دون گرمی خمر

سیاه بود وچون افاویه دروی کنند بطبع وی باشد وتری
معده را نافع بود ومسهل بود و اکر عسل باوی بود کرم وخشک
بود سرد مزاج را نافع بود ومرضهای بلغمی را نافع بود وادرار
بول کند وسخن کرده ومثانه بود وسنک فضولی که بود بیرون
آورد وانچه از مویز مجوّز بود عدایت تردهد وخونی که از وی
متولد شود متین وغلیظ بود از خونی کر از شراب متولد شود
و زود مستحیل شود بخلطی سیاه که او را دردی خون خوانند
وبعد از ان مستحیل کردد بسود او سودای مزاج را
احتراز باید کرد ومجتنب باید بود **نبیذ النارجیل**
مسکری نیکو بود ومسخن وملین بود سود مند جهت درد پشت
وکرده که از خلطی سرد بود **نبات** بهترین ان سفید شفاف
پاک سبک بود وطبیعت وی معتدل بود حلق را صافی کند وسرفه
را نافع بود وموافق شش وسینه بود واکر لاجورد اضافت
وی کنند سودا را نافع بود وحضر بود بمعده مرار وی ومصلح
وی رب فواکه مز بود **نبات الرعد** کماه است وکفته شد
نجب پوست سلیخه بود وقشرها نیز با این اسم خوانند لیکن
مخصوص بود بسلیخه طیب **نجم ونجیل ونجیر** این هر سه
اسم ثیل است وکفته شد در ثا **نحاس** را بپارسی مس کویند
وان انواع است یک نوعی سرخ بود که بزردی زند ومعدن
ان قبرس بود وان بهترین انواع مس بود ویک نوعی دیکر زرد

و منافع اقراص

بود روشن ونوعی دیکر سیاه بود وبصنعت زرد کنند ونوعی دیکر
طالیقون است که کفته شد ومس چون بسوزند زنجبح
خوانند ووی حریف بود وقابض وشسته بموی نافع بود ونیکو
ترین ان شبهی بود رقیق املس سرخ از هر دو طرف وطبیعت ان کرم
وخشک بود در سیوم ودروی حدت وقبض بود وشرب کردن وی
از ظرفهای مسین مسهل بود وباید که حذر کنند از انکه چیزهای
تلخ وشور وترش وشیرین وچرب دروی رها کنند واولی
ان بود که چون چیزی دروی پخته شود زود از وی بیرون
آورند وزنجار وی سم است وکفته شد **نحاس محرق** رو
سختج خوانند وکفته شد **نخام** مرغابی بود وابن ماسویه کوید
که کوشت وی کرم ترین کوشت مرغان دیکر بود وقوت جشم
بدهد ومنی بیفزاید ومصلح بدن بود وصاحب منهاج
کوید صحیح انست که دیر هضم شود واز بهر انست که
با ابازیر پزند واز پی ان مثلث خورند یا جوارشات **نخاع** بپارسی
پشت مازو کویند وطبیعت ان سرد وخشک بود **نخاله** سبوس
خوانند ووی کرم بود در اوّل وخشک بود ودروی جلا وتلیین
بود ومنقی نیکو بود سینه را لازم کند خاصه حسوی که از ان
وی وسکو سازند ومحلل ریاح وبلغم بود وتکمید کردن بوی محلل
نفخ بود وبا سرکه کرم کرده برجرب متفرح ضماد کردن نافع بود
وباب تنها همین سبیل واکر در سرکه خیسانند ودر اتش نهند

در تزیید المنی

در اصلاح الصدر

ودودی در بینی کسی رسد که زکام داشته باشد شفا یابد
باذن الله تعالی **ند** بپارسی کشته خوانند وان مرکب بود از
عود وعنبر ومشک بخوری مقوی دل بود ودافع سموم **ندغ** و
صعتر بریست وکفته شد **نرجس** عبهر نیز خوانند بپارسی نرکس کویند
بهترین وی مضاعف بود وبشیرازی انرا هفت رنده خوانند
طبیعت ان معتدل بود در کرمی وخشکی ولطیف بود وکویند
کرم وخشک بود در دوم وکویند در سیوم سده دماغ بکشاید
وزکام سرد را نافع بود ودروی تحلیلی قوی بود صداعی که
از تری بود سود دارد ودماغ کرم را زیان دارد ومصلح وی
بنفشه بود یا کافور **نرد** طلایست مرکب از صندل
سرخ وکل ارمنی وفوفل واقاقیا وحضض واسفیداج
ومرداسنک وورمهای کرم را سود دارد **نروک** مولف کوید
که صاحب جامع وصاحب منهاج صفت وی نکفته اند
وان کیاهیست که ورق ان بورق خیار زه ماند وبیخ وی را
دواء النمر خوانند وکویند عسر را زاییدن دشوار می باشد چون
یکبار زاید بقدرة الله تعالی می داند که چون این بیخ بخورد
ودیکر بار نزاید بلکه آبستن نشود وان کیاه را طلب کند
وبیخ ان برکند وبخورد وبقدرة الله تعالی میرج در بدن
وی پیدا شود وکویند که در پس سر ون وی بود وکویند در زنی
وی بود وکویند که در میان سرکین وی یابند ومولف کوید که انجه

در تقویة القلب ودفع السموم

محقق است در بن دنب او بود وباقی خلافست واز اجو النمر خوانند
بپارسی نرک پلنک کویند وخواص وی بسیارات هر جراحتی که ناسور
شده باشد باب بسایند وطلا کنند نیکو بود وهر زنی که
صلایه وی لغو کنند دیکر آبستن نکردد وهر مردی که با خود
دارد هیچ زن از وی بار نکیرد وامتحان وی انست که
چون در شیر کوسفند اندازند شیر بریده شود واکر کسی با خود
دارد در اندرون دکان خباز رود نانها در تنور افتد
ونرک از دانه سیر کوچکتر بود ورکهای بسیار داشته
باشد ولوریان عملی سازند وعملی را بکار د توان تراشید
ونرک نتوان بکارد تراشید ورنک وی مطلق برنک پلنک
ماند سیاه وسفید **نسرین** ورد صینی را خوانند وان دو
نوعست یک نوع بپارسی کل مشکین خوانند ونوعی دیکر نسرین
وقوت وی نزدیک بقوت یاسمین می باشد وروغن وی مانند روغن نرکس
بود وطبیعت ان کرم وخشک بود در اوّل وشیخ الرئیس کوید در دوم
وکویند در سیوم منقی وملطف بود سردی اعصاب را نافع بود وکرم
کوش بکشند وطنین ودوی را نافع بود وسده بینی بکشاید ودرد
دندانرا نافع بود ومسکن فواق بود ووی چون چهار درم از وی بیاشامند
خاصه تری دی واصحاب مرّه سودا که سبب ان بلغم عفن باشد
سود دهد ومسخن دماغ ومقوی بود دل وچون ادمان وی کنند
ومحلل ریاحی بود که در سر وسینه بود وبعطسه بیرون آورد و

در جراحات ناسور

در سایر الخواص

در امراض اذن

در الفواق

در قوت القلب

کوفته بر کلف دوی مالند زایل کند وچون خشک کرده هر روز
نیم مثقال بیاشامند چند روز بپای جوانی را نگاه دارد ومانع
شیب بود وابن مولف کوید که محمد بن زکریا اورده که در خراسان مردم
که گل نسرین از یک درم تا سه درم می دادند بدارو واسهالی قوی
دارد وفی الجمله گلنگبین وی مسهل قوی بود **نسر** شریف کوید که
مرغیست بغایت بزرگ وثقیل الطیران بود بپارسی او را کرکس خوانند
و در طیران چون بلند کردد از مشرق بمغرب پرواز کند و هم
در آن روز باز کردد واین از عجایبات بود کوشت وی کرم
وخشک بود وخوردن وی تشنج را نافع بود وغلیظ تر از کوشت
دیگر مرغان بود دیر هضم شود وکیموس بد دهد ومولد مرة
السودا بود نزدیک بود بکوشت کلنک وکویند زهرهٔ وی چون
در چشم کشند هفت نوبت با آب سرد وطلا کنند بر حوالی آن نافع بود
جهت نزول آب واکر با چند آن عصارهٔ پذ قد بیامیزند
وبشویند وکحل کنند تاریکی چشم را نافع بود با غلظ اجفان
وجرب آن وپیه وی که اخته در کوش چکانند کری را نافع
خاصه چون بپای این عمل کنند **نشا** طبیعت آن سرد وخشک
بود در اول وکویند سرد بود در دوم وترچون با زعفران بر
کلف دوی مالند زایل کند وچون بپزند با سه چند آن آب وقند
وروغن بادام اضافت کنند سرفه وخشونت سینه را
واز آن حلق وقصبهٔ ریه را نافع بود وکویند که نشاسته

فی علاج الصمم

فی السرفه والصدر والحلق

۱۴

غذا اکثر دهد از هر چیزی دیکر که از کندم سازند ودیرتر
بکذرد وعسر الهضم بود وسده آورد ومولد سودا بود ومصلح
وی شیرینی بود مثل عسل وقند وبدل آن کرد آسیاب بود وکویند
از مغسول **نشاده** طبع وی طبع درخت بود ونشادهٔ چوب
خورده که مانند آرد بود چون ضماد کنند بر ریش تن
باصلاح آورد وچون با چند آن انیسون با شراب با سرکه با شد
و در خرقهٔ کتان کنند وبسوزند وسحق کرده بر قرحهٔ نمله افشانند
مفید بود وشریف کوید که نشادهٔ چوب از کرم وخشک بود
واکر او را با حنا بسرشند بیامیزند وبر جوب تر بمالند زایل
کند وچون دود کننده کژندکان بکریزند وپشه بکشند ومنفعت
نشادهٔ عاج در صفت فیل کفته شد **نضار** درخت کز چون
در کوه روید نضار خوانند وچون در زمین روید اثل کویند
وکفته شد **نطرون** بورهٔ ارمنیست وکفته شد **نعنع** بپو
نانی منتی وهیوارما کویند وبشیرازی دا قته بهترین وی
بستانی تازه بود وبهترین خشک وی آن بود که در سایه
خشک کرده باشند طبیعت وی معتدل بود ودر وی رطوبتی
فضلی هست وکویند کرم وخشک بود در دوم وکویند کرم
بود در سیوم وخشک بود در اول ودر وی قوت مسخنه
وقابضه بود ولطیف ترین بقولی بود که خورده شود
وکویند که دیسقوریدوس کوید که عصارهٔ وی چون با سرکه

فی طرد حشرات

۷۰۰

فی نفث الدم بیاشامند قطع نفث دم بکند وکرم دراز بکشد ومحرک
شهوت جماع بود وچون با آب انار ترش دو سه شاخ بیاشامند
فواق وغشی وهیضه ساکن کند واکر با سویق ضماد
کنند بر دماميل بکداراند واکر بر پیشانی نهند با سویق جو صداع
زایل کند واکر بر پیشانی که شیر در وی بسته بود ضماد کنند
ورم آن بکداراند وبا نمک ضماد کردن بر کزندکی سک دیوانه
مفید بود وچون بر زبان مالند خشونت زبان زایل کند
وچون زن بخود کیرد پیش از مجامعت منع آبستنی بکند واکر
دو شاخ از وی در شیر بمالند ورها کنند شیر را نکاه دارد
از خرابی ومعده را بغایت مفید بود وشریف کوید چون بخایند
در دندان را نافع بود وچون بر کزندکی عقرب نهند مفید بود
وچون سعوط کند صاحب خنازیر که بر کردن ظاهر بود سه نوبت
هر نوبتی دانکی از عصارهٔ ورق وی بغایت مفید بود وبا روغن
وصاحب بواسیر را هم مفید بود بورق وی ضماد کردن
ودرد معده زایل کند واشتها باز دید کند ومسخن معده بود
وقطع قی بکند چون از بلغم وخون وضعف معده بود وچون
با قدری عود ومصطکی بخایند فواق وخفقان را زایل کند
ومقوی دل بود وبواسیر را نافع بود وبسیار خوردن وی
حکه در حلق پیدا کند ومولد ریاح بود ومضر بود بسفل ومصلح
وی کرفس بود وکویند که بدل وی پودنه نهری بود

علاج دماميل

فی امراض الثدی

فی امراض اسنان

فی لسع عقرب

فی الخفقان وتقویت القلب

نعام

نعام بپارسی اشترمرغ کویند جالینوس کوید که کوشت بط ونعام
عسر الهضم وکثیر الفضول بود ورازی کوید که کوشت وی غلیظ
بود واصلاح وی مانند اصلاح کوشت بط بود وابن رضوان
کوید که پیه وی در اول تابستان وآخر بهار در هر موضع که
نهند افعی بکریزد وچون بوی آن بشنود غشی آورنده بود
وکویند پیه او محلل اورام بود خاصه بلغمی ومحلل نیکو بر
کزندکی عقرب ضماد کردن واشامیدن نافع بود ودرد دندان‌ها
که از سردی بود سود دهنده بود **نفط** سیاه وسفید بود و
بهترین آن سفید بود طبیعت آن کرم وخشک بود در چهارم
واسحق کوید تراست لطیف ومحلل بود وسده بکشاید ودرد
وركين ومفاصل ولقوه وفالج وسفیدی که در چشم بود دفع کند
ونزول آب ودربو وسرفهٔ کهن را نافع بود وچون نیم مثقال
از وی با آب کرم بیاشامند مغص ساکن کند وباد
بشکند وسردی مثانه را سود مند بود وبچه بمرده را
شیمه بیرون آورد وبر کزندکیها طلا کردن نافع بود وکرم
دراز وحب القرع بکشد واسحق کوید مضر بود بشش ومصلح
وی سرکه وکتیرا بود وبدل نفط سیاه قطران بود **نفذ**
عصفر است وکفته شد **نلک** تجوز عرور است وکفته شد
نمام نمام الملک خوانند ونماماهم کویند وآن سیسنبر است
نیکوترین وی تیز بوی بود وسبز طبیعت آن کرم وخشک بود در

فی لسع عقرب

فی بیاض العین

فی الربو والسرفه

فی لسع حرارت

سیوم و کویند در دوم شیخ الرئیس کوید که دفع عفونات بکند
و بیش بکشد و ورمهای سرد را نافع بود و فلغمونی صلب و کرم
را بکشد و حب القرع بیرون آورد و بچه مرده و سنگ گرده
بریزاند و کویند که با سرکه بزنند و بر سر کل طلا کنند نسیان
و صداع و اختلاط ذهن را نافع بود و چون با شراب بیاشامند
فواق که از امتلا بود زایل کند و بر کزندگی زنبور ضماد کردن
تا یک مثقال با سکنجبین خوردن نافع بود و بوییدن وی صداع
سرد را نافع بود و محلل فضلات بلغمی بود از دماغ و بدل آن
باذروج بود و این مولف کوید که ابوریحان آورده که بسیار باشد
که سینه نضج شود و این قول واقع است در وجع چه
نیست **نمل** بپارسی مور کویند شریف کوید که از قول پادوی
که مور بزرگ که در کورستانها بود چون بر برص لطوخ کنند
بعد از آن تنقیه البته زایل کند و چون صد عدد
از وی در پنج درم روغن زنبق اندازند و سه هفته
رها کنند بعد از آن در قضیب مالند نعوظ آورد و چون
با آب سحق کنند و بر شیب بغل طلا کنند بعد از آن که موی
بر کنده باشند دیگر نروید **نمر** این مولف کوید که
پلنگ را ترکیبی ضعیف بود و استخوان پشت کویا که
ندارد زیرا که بپیچیده شود و اگر کسی را زخم دار کند
چهارده روز از موش نگاه باید داشت که اگر موش مجروح

را در یابد بول در جراحت وی کند و متعفن شود و هلاک کرده
و ارسطو کوید که چون وی بر کلف مالند زایل کند و مغز وی
با روغن زنبق گداخته چون زن بخود برگیرد درد رحم را
نافع بود و پیه وی کرم و خشک بود دخان کردن بوی فالج
را نافع بود و این مولف کوید اگر زهره وی خشک کرده با آب
حماض ترنج بسایند و بر بهق مالند نافع بود و اگر موی وی
در خانه دود کنند کژدم بگریزد و جاحظ کوید اگر آدمی
پیه کفتار در اعضای خود بمالد و برابر پلنگ رود در جای که
وی و پیش وی بنشیند پلنگ را قدرت حرکت نبود و زهره
وی سم قاتل بود **نوک** وی نیز در نوک گفته شد **نمیسق**
کرسنه است و گفته شد **نوادس** نوعی از قثاء است بزرگ
را نواشجر القدس خوانند و مسواک العباس و مسواک المسیح
هم کویند و در قلی گفته شد **نوره** کلس است بشیرازی آهک
کویند نیکوترین آن سفید بود سست آب نادیده و وی
بغایت کرم بود و ملطف و محرق بود و آب رسیده چون
دو سه روز بر وی بگذرد نه محرق بود لیکن مسخن بود
و مغسول وی مجفف بود و نوره در هر موضعی که خون روان
بود چون بر آن نهند قطع خون بکند و وی مضر بود از زنان
نحیف چون در حمام طلا کنند اولی آن بود که بعد از وی
روغن بنفشه و گلاب و ثفل عصفر و تخم خربزه و آرد برنج

فی الفالج
فی البهق
فی الوزغ

دیوار بمالند و اگر اعضا بسوزانند و دانه بیرون کند روغن
گل و آرد عدس و سرکه و گلاب طلا کنند و خوردن
وی کشنده بود و علامت وی آن بود که دهن جوشش
و در معده و سوزش آن و عسر البول و مغص و اسهال خون
بسبب قرحه امعا پیدا شود و نوره با بول بودن این و سردی
اعضا و غشی احداث کند و خفقان و مداوای وی قی
کنند با آب کرم و روغن بعد از آن بشیر تازه و روغن
گل و جلاب و آشهای چرب از مرغ بروغن بادام و لعاب
نافع بود **نوشادر** معدنی و عملی هر دو باشد و این تلمید
کوید که بهترین وی طبیعی خراسانی بود صافی مانند بلور
و غافقی کوید که کرم و خشک بود در آخر درجه سیوم ملطف
و مذیب بود سفیدی چشم را نافع بود و ملاذه افتاده را
محکم کند چون در حلق دمند با ادویه که مناسب آن بود
و خناق بلغمی را هم نافع بود و ملطف حواس بود و چون
در آب حل کرده در خانه بپاشند مار بگریزد و اگر در
سوراخ مار ریزند بمیرد و چون با آب مذاب حل کرده
بیاشامند علق از حلق بیرون آورد و شریف کوید که
چون بروغن بپرورند و بر چوب سود وی مالند در حمام زایل
کند و چون بخایند و در دهان افعی اندازند بکشد و چون با
روغن گل بر برص مالند بعد از تنقیه زایل کند

فی بیاض العین
فی الطرد الحیه
فی البرص

دوازی

دوازی کوید که بدل وی بوزن وی شب و بوزن آن بوره و بوزن
آن نمک اندرانی بود **نوی التمر** بپارسی استخوان خرما کویند کرم و
خشک بود قابض و جالی بود سوخته وی ریشهای بد را نافع بود
و مغسول از سوخته وی چون سحق کرده بمیل بر مژه چشم کشند
موی برویاند و در چشم کشیدن ریش چشم را نافع بود و اگر خلط
کنند با سنبل الطیب قوی بود و نیکوتر بود در رویانیدن مژه و
طبیخ وی سنگ بیرون آورد **نوی الاهلیلج الکابلی** بهترین آن
بود که بزرگ بود و سرد و خشک بود در دوم عسر البول
را نافع بود و مقدار مستعمل از وی یک مثقال بود و کویند
مضر بود بسپرز و مصلح وی شرابت **نوخ** لبلابست و گفته
شد **نهق** صاحب منهاج کوید که جرجیر المائی است
و صاحب جامع کوید که جرجیر البری است و هر دو گفته شد
نشل جوز بویست و گفته شد **نیلوفر** لینوفر هم کویند و
بسریانی کرهب الما و بیونانی نیمفا کویند و حب ویراحب
العروس خوانند و کویند که خلاف نیکوترین نیلوفر بغدادی
بود که کل وی آسمانکون بود و طبیعت آن سرد و تر است در دوم
و سردتر از بنفشه بود و کویند که سردی وی در سوم بود
و بیخ وی با آب بهق را نافع بود و کل وی منوم بود صداع کرم
را سودمند بود و منع احتلام بکند و شهوت باه بشکند چون
یکدرم از وی با شراب خشخاش بیاشامند و منی ببندد و بیخ

وتخم وي درد مثانه را نافع بود وچون ضماد کنند بروي
نقرس را سود دهد وچون در آب بجوشانند وبر سر ریزند
حرارت را ساکن کند ونیلوفر خان مضر بود بمعده که بنفشه
وخوردن وی مضر بود بمثانه ومصلح وي نبات بود وبدل
وی بنفشه بود یا خطمی سفید واصل نیلوفر هندي حکم بیروج
داشته باشد ونیلوفر از ادویهٔ قلبیست وقتی که تعدیل ان
بزعفران ودارچینی کنند **نیلج** عصارهٔ نیل است **نیمقا**
نیلوفر است وگفته شد **نیسوق** ادرک است
وگفته شد **نیل** حشیشیست که عصارهٔ وی را نیلج خوانند
وشجرهٔ وی را اغطلم گویند نیکوترین ورق ان سبز بود
که بسرخی مایل بود وطبیعت ان گرم بود در اول
وخشک بود در دوم وگویند که سرد است در اول
وگویند معتدل بود در گرمي وسردی ومتوسط بود در خشکی
وتري وقابض بود منع نفث دم بکند وکلف وبهق
زایل کند وداء الثعلب وسوختگی اتش را نافع بود
وجراحات بد که در اعضا بود صلب شده وریشهای
عفن را سودمند بود وسرفهٔ سخت کودکان را که قی کنند
بواسطهٔ ان نافع بود وعصارهٔ وی نیز همین سبیل
واسحق گوید که مستسقی را سودمند بود چون با
فلوس خیار چنبر بیاشامند واگر عصارهٔ وی در

فی نفث الدم
فی داء الثعلب وحرق النار
فی السرفه
وللاستسقاء

سرکه

سرکه حل کرده بر ریش سر مالند نافع بود واگر ادمان
مالیدن وی کنند بر خنازیر منفجر شده باقی صلابت
وي بگدازاند واسحق بن عمران گوید که بدل نیلج بوزن
ان آرد جو ودو دانگ ماميثا بود **باب الواو**
واجد بلغت اهل یمن لبلاب است وگفته شد **وبره الارنب**
فرواست وگفته شد **وبره** پشم خرگوش است چون بر ریشهای
دریده نهند باصبر ودقاق الکندر وسفیدهٔ تخم مرغ منع خون
رفتن کند **وبر اللقاح** پشم شتر سوخته چون سحق کرده در
بینی دمند خون باز دارد **وج** عود الوج خوانند ویونانی
اقورون وبپارسی اگر گویند وقوت وی نزدیک بقوت ایرسا بود
وزراوند ونیکوترین وي فربه سطبر بود خوشبوی پر گره سفید
طبیعت وي گرم وخشک بود در اول درجهٔ دوم وگویند در
سیوم لون را صافی کند وخشک رطوبات مفاصل بود وباه را
برانگیزد وگرانی زبان را سودمند بود وبهق وبرص را
تشنج ودرد پهلو وسینه وجگر وصلابت سپرز ومغص
وفتق سود دهد وبول وحیض براند وگزندگی جانوران را
نافع بود وسفیدی چشم زایل کند وتاریکی ان چون از تری
بود واسحق گوید که صفرا وبلغم را دفع کند وشربتی از
وی یکدرم بود وگویند مضر بود بسر ومصلح وی تخم رازیانه
بود وبدل یعورس گوید که در کرمادها وتقویت جگر

فی تزید الباه
فی لسع هوام
فی بیاض العین

نسخه حب سرفه
رب السوس ۲ حب الکلکلانج ۲ صمغ عربی ۲
رب السوس ۲ نبات ۲ تخم خشخاش ۲
کثیرا ۲ نشاسته ۲ اردو باقلا ۲
مغز بادام ۲ کره
کوبیده از ... ۲ بار گرد
با لعاب به دانه خمیر نموده حب بسازند

وبدل وي بوزن وی کمون کرمانی بود ودو دانگ وزن
وي ریوند چینی واسحق بن عمران گوید که بدل وي بوزن وي ودر
وربع وزن وي عود قرنفل بود وگویند بدل ان بوزن ان
کمون ودو دانگ وزن ان زراوند بود **وخشیرق** در مینهٔ
خراسانی بود وطبیعت ان گرم وخشک بود کرم دراز وحب
القرع بیرون آورد وشربتی از وي یک مثقال بود وبدل وی
شیح ارمنیست **ودع** بپارسی کچک خوانند وبزرگ وي را
سفید مهره بود وکوچک ان را بشیرازی گوش ماهی خوانند
وان نوعی از حلزونست وحلزون شیح بود وروی پهن وپیچیده
بود وودع را از پیچیده وورقه مانند صدف بود و
بخاصیت مثل شیح ومولف گوید ودع از جزایر دیبجات اورند
میان سراندیب وکولم وگویند که اهل ان موضع
شاخهای نارجیل باب فرو برند وودع بر او ویزند وبیرون
اورند ودر خاک کنند تا گوشت ان حیوان بپوسد انگاه بیرون
اورند وودع بزرگ را که از انشیح گویند درغایت سفیدی بود
ودروشن وابن مولف گوید که ظاهر وباطن او بغایت سفید بود
ودروشن مانند صدف وگویند که ان از بنگاله آورند **ودح**
ذو فا رطب است وگفته شد **ورل** شیخ الرئیس گوید بشکل
وزغ وسام ابرص بود لیکن دنبال وي دراز بود وسر کوچک
وغیر سوسمار است ومخالف وي بود در شکل وگوشت وي

بغایت

بغایت گرم بود ومسمن بود گوشت وپیه وی خاصه چون
طلا کنند ودر وی قوت جاذبه بود که جذب سلی وشوک بکند
وسرگین وي مانند سرگین سوسمار بود سفیدی چشم زایل کند
وموي بر داء الثعلب برویاند وسرگین وي کلف ووضح وقوبا را
نافع بود وشریف گوید چون بکشند وپیمان باخون در دیگ اندازند
وبا روغن بپزند تا مهرا شود جهت فرطه که در سر کودکان
بود هیچ علاجی بهتر از این نبود ورازی گوید که پیه وی سقنقور بود
والله اعلم **ورل** مائی سقنقور است وگفته شد **ورا**
جالوز کرهة البیضاست وگفته شد **ورطوری** سطاخیس است
وگفته شد **ورس** نباتی یمنی بود ومانند کنجد بود نبات وي
وگویند که یک سال بکارند وده سال باقی بود وثمر بدهد
وابن مولف گوید که ورس در دامن کوهی کارند که انرا
سه کوه گویند وبلده کان کوه وحوالی ان کوه بیست فرسنگ بود
ودیگر راه پیش ندارد ونیکوترین وي ان بود که تازه
وسرخ رنگ بود وبزردي مایل بود رنگ عصفر وبشکل گل
بابونه بود خود وطبیعت ان گرم وخشک بود در دوم وقابض
ولطیف بود کلف وغش را نافع بود چون طلا کنند بروي
واشامیدن وی وضح را سود دهد وسنگ بریزاند ودرد
گرده ومثانه را نافع بود وشربتی از وي یکدرم بود واسحق
گوید که مضر بود بشش ومصلح وي عسل است گویند جامهٔ

فی بیاض العین

فی تقویت الباه

که بوی رنگ کرده باشند مقوی باه بود ان وَرد جل خوانند بپارسی گل گویند و جوری و زهری که بود ازاورد خوانند و گل سرخ را جوجم خوانند و گل سفید را و تیز گویند و نیکوترین ان تازهٔ فارسی بود که هنوز تمام نشکفته باشد و رایحهٔ وی قوی بود و بغایت سرخ بود و طبیعت ان مسیح بن الحکم گوید که سرد است در اول و خشک در اول درجهٔ دوم و گویند در سیوم و متوسط بود در غلظ و لطافت و تجفیف وی اقوی بود از قبض و مقوی اعضاء باطن بود و لثه و اسنان و مصلح وی عرق نبق بود و چون در حمام بخود مالند قطع ثالیل بکند و چون بخت کرده استعمال برنج بن دان و بغل نافع بود و جگر و معده را نیکو بود و سده جگر که از گرمی بود بگشاید و حلق را نیکو بود و چون با عسل بپزند و بدان غرغره بکنند و تسکین وجع مقعد بود و چون بامرغ طلا کنند و بطبیخ وی حقنه کردن قرحه امعاء را نافع بود و تر وی مسهل بود چنانچه ده درم ازوی در مجلس براند و سه درم ازوی گرمی تب ربع را نافع بود و خشک وی مسهل نبود چون با عسل بپزند و بر مقعد ضماد کنند قرحهٔ اورا نافع بود و چون در دهان نگاه دارند ثبوره و قلاع زایل کند خاصه چون با عدس و کافور بود و بویدن تازهٔ وی صداع گرم را نافع بود و قوت دل و دماغ بدهد و در بعضی مردمان

ذکام اورند و در بعضی ماشرا و مصلح وی بوئیدن کافور بود و چون بر روی ان بخیه کنند قطع شهوت باه کند و دفع مضرت وی عجب الزاکنند و شیخ الرئیس گوید که جوهر وی مرکب بود از گرم و سرد مانند ورد و سردی وی در دوم بود و گرمی در اول و در وی تلیین بود و یبوست و عطریت ملایم جوهر روح بود و غشی و خفقان گرم را نافع بود و چون اب وی اندک اندک تجرع کنند ورد للحار ورد الجاد خوانند ابن ماسویه گوید که ان گلیست که اندرون ان سرخ بود و بیرون زرد و طبیعت ان سرد و خشک بود بشیرازی انرا گل حبه گویند و دو دوی گویند و رازی گوید که بهار است ورد منتن گلیست بد بوی مانند گل سرخ بود و انرا بقون گویند طبیعت وی گرم و خشک بود و بیخ وی محرق بود مانند عاقرقرحا ورد الحمیر نوعی از عود الصلیب است و انرا ذکر خوانند و گفته شد ورد الزینه گل خطمی است و ورد الزوانی هم خوانند و گفته شد ورد دفرا شقایق النعمان است و گفته شد ورد الحب کبیکج است و گفته شد ورد چینی نسرینست و گفته شد ورشان بپارسی مرغ اللهی خوانند گوشت وی شکم ببندد و عسر الهضم بود و باید که با سرکه بپزند ورق الخوخ

في الغثيان والخفقان

بلون

برگ شفتالو خوانند چون برین ناف طلا کنند قطع بوی نوره بکند و اگر ان آب در گوش چکانند کرم ان بکشد و چون بر ناف ضماد کنند کرم شکم بکشد ورق الطرفا برگ گز یابس و قابض بود چون بپزند بر سبوس نهند یا اب بروی ریزند نافع بود و مقوی لثهٔ مسترخی بود ورق الدلب برگ چنار نیکوترین ان بود که تازه بود و طبیعت وی سرد و خشک بود و ورمهای گرم که در زانو بود چون ضماد کنند نافع بود و چون کوفته بود بر وی تر افشانند خشک گرداند و سوختگی آتش را نافع بود و مضرت بود بحلق و بینی و چشم و گوش دار و از خواص وی الست که خفاش از وی بمیرد ورق الغرب برگ وزک چون کوفته بر جراحت باشند گوشت برویاند و اب وی آشامیدن علق از حلق بیرون آورد ورق الکرم برگ رز چون نیکو بکوبند و ضماد کنند صداع که از گرمی بود ساکن گرداند و ضماد کردن با رامک ترنجی گاه قطع اسهال بکند و خاییدن وی مقوی لثهٔ مسترخی بود ورق الرود نیکوترین ان بود که از سوسن کبود طبیعت وی معتدل بود در گرمی و سردی و گویند که گرم و خشک بود قابض نیکو بود بی لذع ورق الاجاص برگ آلو سیاه چون در شراب بپزند و بوی غرغره کنند قطع سیلان مواد از لثه بکند ورق المعلیق در علیق گفته شد

ورق البلوط سرد و قابض بود با اندک تجفیف کوفتهٔ وی چون بر جراحت باشند گوشت برویاند و بحال صحت آورد و ریشهای عسر البرء باصلاح آورد ورق الزیتون معتدل در گرمی و سردی و خشک بود در دوم و چون بسوزند قایم مقام توتیا بود در دارو های چشم و با سرکه تخته در درد دندان را نافع بود و آب پخته وی چون در دهان نگاه دارند قلاع را زایل کند و ورق زیتون بری چون بر داخس طلا کنند سودمند بود چون با اب غوره بپزند چند انکه مانند عسل گردد و بر دندان خورد طلا کنند قلع کند ورق الشوکة المصریة برگ درخت مغیلانست و در مغیلان گفته شد ورق السمسم برگ کنجد سرد و تر بود چون بکوبند و موی را بدان بشویند دراز و نرم گرداند و خشکی وی دفع کند ورق الکبر در کبر گفته شد ورق الحنظل در حنظل گفته شد ورق السورنجان در شنبلید گفته شد ورق الاترج در اترج گفته شد ورق التوث در توث گفته شد ورق الجوز مجفف بود با قبض چون بخایند و بر ریش نهند نافع بود جهت ثبوها که در دهن بود ورق الزیتون الهندی گویند که طالیسفر است و گفته شد ورق الغار در غار گفته شد ورق النبق برگ کنار معتدل بود

مجفف و قابض و لطیف باشد مقوی شعر بود و منضج اورام
و در وی تحلیلی هم بود ورق شجر الزیتون در دار کفته شد
ورق المصطکی در مصطکی کفته شد ورق حبة
الخضرا در حبة الخضرا کفته شد ورق السوسن معتدل
بود در کرمی و سردی و خشک بود در اول مجفف فرجها و بثرها
بود و چون کوفته بر ان پاشند آنکه بکوید ورق سوسن سفید
صلابت رحم را نافع بود ورق الخلاف برک بید در وی
مرارت با اندک قبض بود و طبیعت ان سرد بود و خشک و
عصاره ان درد سپوز و صلابت ان و سده ازا نافع بود
و مسهل صفرا محترق بود با سودا و بلغم و نافض و صرع
و کزندکی عقرب را نافع بود آشامیدن تا یک درم شراب
و چون ضماد کنند نافع بود و با سکنجبین بول براند و اختناق
رحم را نافع بود و تفرق و مفاصل را داد و یه کننده
سودمند بود ورق المازریون در مازریون کفته
شد و ورق السرمق در سرمق کفته شد ورد العلیق
کل سه کل سرد و خشک بود با قبض و تخفیف اختلاف
دم را نافع بود و نافع نفث و ذرب و ضعف معده را
هم مفید بود ورد اللوز بهار بادام سرد بود و مقوی
دل و دماغ بود ورد السفرجل سرد بود و مقوی دل
و دماغ بود ورد الکمثری طبیعت ان و از ان بهار بادام

نافع الصرع و لسع العقرب
و تفرق المفاصل
مقوی القلب

و سیب و به و امرود مانند یکدیگر بود در همه افعال
ورد الحنوی در خیری کفته شد ورد البلادلا سرد و تر بود
و حرارت دماغ را تسکین کند و چون سحق کنند
در هاون رصاصی و در افتاب نهند خضابی را نیکو بود
ورد الخشخاش کل خشخاش سرد و تر بود و دماغ کرم را
نیکو بود و بر سر ضماد کردن سهر را نافع بود و منوم و مسکن
صداع کرم وزغه نوعی از سالامندراست و کوچک
تر از وی بسیاری و از خواص وی انست که
عقرب فرو برد و کوشت وی سم قاتل است اکر در شراب
افتد بمیرد و ان شراب سم بود و کویند که وزغه
حرباست بتحقیق کفته شد ویخ نباتیست
کوهی که در سنک روید در بهار و بوی لیمو کنند مولف
کوید که از ابشیرازی لیمو دار و خوانند طبیعت ان کرم
بود در اول و خشک بود در دوم و در وی قبض و جلا
بود موی را خضاب کند خاصه چون با حنا بود و
وسخ الاذن چرک کوش چون بر داخس طلا کنند
نافع بود و بر شقاق لب طلا کردن سودمند بود و بر کزندکی
افعی بغایت سودمند بود چون بشکافند و چند نوبت
بر ان نهند وسخ کوارز النخل است ابن سمجون کوید
که عکبواست و کفته شد و صاحب جامع کوید

فی لسع الافعی

که خطاست و مولف کوید که ازا بتحقیق مومیائی نخلی خوانند
و بزبان مکسی داران ازا بوموخوانند و دیسقوریدوس
کوید که علکی خوش بو بود مانند میعه و بتحقیق مومیائی
نخلیست در عکبو کفته شد و طبیعت ان کرم بود در دوم
نزدیک بسیوم و جذبی بلیغ کند از بهر انکه جوهر وی لطیف
بود بخور کردن ان سرفه کهن را نافع بود و بر قوبا نهادن
زایل کند و مولف کوید در دفع خوف و کس و افتادن از جای
همان عمل مومیائی کند و شج اشق است و کفته شد وشق
فو وی کرم بود و خشک و مسخنی قوی باشد و باه را عانت
کند و محرک جماع بود و پشت را نیکو بود و کرم مزاج را زیان
دارد و ادمان بو شیدن وی ایمن بود از بواسیر وغل
بادنجانست و کفته شد وقل مقل خشک است و در مقل
کفته شد ولیع جداست و کفته شد وین انکور سیاه است
و در عنب کفته شد وتین کل سفیدست و در ورد کفته
شد و طبیعت ان سرد و تر بود در دوم باب الهاء
هال قاقله صغیراست و کفته شد هاکول کویند که جعفل
است و کویند بتحقیق تراب المالک است و کفته شد هبید
حب حنظل است و در حنظل کفته شد هدید جارقان
و غیر قبان کویند و ان جانوریست کوچک بپای که
در شیب خمهای آب بود و چون با شراب بیاشامند دغر البول

فی السرفه
مع البواسیر

و یرقان را نافع بود و چون بدان تحنک کنند بعسل یا طلا کنند
پیر مرغ خناق را نافع بود و چون سحق کرده در پوست انار
کنند با روغن کل و کرم کنند و در کوش چکانند
درد انرا نافع بود و اطورسفس کوید که اکر در
خرقه پیچند و بر صاحب تب بندند زایل شود هدهد
پارسی مرغ سلیمان علیه السلام خوانند غافقی کوید که کوشت
وی چون بپزند باب و شبت و صاحب قولنج کوشت وی بخورد
و ان اب بیاشامد مفید بود و در خواص آورده که
چشم وی چون بر کسی ببندند که نسیان بر وی غالب بود
دفع کند و اکر ببندند بر کسی که از رنج جذام ترسد
مادام که بر وی بود ایمن باشد و اکر نیز اغاز کرده باشد
موافق بود و اکر پر وی را بخور کنند از خانه کزندکان بکریزند
و اکر ادمی با خود دارد و برابر خصم رود بر وی ظفر یابد
و خون وی چون در سفیدی چشم چکانند زایل کند و اکر
مغز وی بخور کنند در برج کبوتر هیچ حیوان موذی کردان
نکردد و اکر او را همچنان کشته درست بر در خانه بیاویزند
هر که در ان خانه بود از چشم بد ایمن باشد و روده وی
خشک کرده چون سحق کنند با سوسن و با روغن کنجد
بیامیزند و بعد از یک ساعت بفشارند و بر موی مالند
سیاه کرداند جعد و اکر لحیه شب وی با خود نکاه دارد

فی الیرقان
فی امراض الاذن
فی الحمی
فی النسیان
فی طرد الحشرات
فی البیاض فی العین

في الطب الموز
مردمان اورا دوست دارند واکر بال وي نزدیکي خانه
مور بخور کنند مجموع بکریزند وکوشت وي چون بخور کنند
مسحور را نافع بود واکر کسي را بوزن بسته باشند کشاده کردد ودل وي خشک کرده چون بکوبند باطلا
في تقوية الباه
بیاشامند قوت باه بدهد ولحیه شیب وزبان
ودرازترین پري که در بال وي بود چون در تو بندند ومردوران راست نبدد بر مجامعت قوة
دهد **هربزه** قرنوه خوانند وان ثمر درخت عود است
وبمقدار فلفلي بود اندکی کوچک تر وبزردی مایل بود
واز وي بوي عود آید وطبیعت وي معتدل بود وکویند
کرم وتر بود وصاحب منهاج کوید که مقوی
معده بود وهاضمه وطبیخ وي بول براند وسنک
بریزاند واسحق بن عمران کوید که در دحلق
را نافع بود وشکم براند وبدل وي بوزن وي قاقله
صغار بود **هرد** عروق الصفر است وکفته شد
هرقلوص بقلة الیهود کویند وان نوعي از هندبا
بریست وکویند نوعي از شجار وبقلة یهودیه
وشرفت کویند که قرصعنه است وآنچه
محقق است ازاهرقلوه کویند بپارسي ترهٔ دستي کویند
وان نوعي از انواع کاشني بریست وهندبا کفته شود

بعون الله تعالی **هرفولیون** تمام است وکفته شد
هرطمان قرطمان کویند وان حبیست که درمیان
کندم وجو بود وطبیعت وی معتدل بود در کرمي و
سردي ومیل بتري داشته باشد وکویند سرد بود
وکویند بغایت کرم بود وخشک ومجفف بود بغیر
لذع ودر وی قبض وتحلیل بود **هزارجشان**
وهزارفشان نیز کویند ومعنی ان هزارکز بود و
بسریانی فاشرا کویند وکفته شد **هزاراسفند**
حرملست وکفته شد **هشفیغل** حشیغلست
وکفته شد **هشت دهان** عود هندیست وطبیعت
ان کرم وخشک بود در سیوم بخاصیت نقرس را
مفید بود وبدل ان قنطریون باریک بود **هفت** بج
مازریونست وکفته شد **هلبون** بطیخ
است وکفته شد **هلفیفا** هندباست وکفته
شد **هلموت** حلیموست وان سلق جبلی است
وان در حماض کفتند **هلیانه** شاهترج است
وکفته شد **هلیون** بپارسي مارچوبه خوانند
ومارکیا نیز کویند واهل مغرب واندلس اسفراج
خوانند نیکوترین ان بستاني تازه بود وطبیعت ان
کرم وتر بود وکویند معتدل بود وکوهي کرم بود ودر

ان مانند ورق رازیانه بود وصفت تخم وي کفته شد واین
مولف کوید که اغلب نبات وي از بیخ درخت انار بیرون اید
في عرق النسا والبرقان
وبدرخت انار پیچیده شود ووي مفتح سدهٔ احشا وعلاوان
بود وطبیخ وي عرق النسا وبرقان ودرد روده را نافع بود
خاصه طبیخ اصل وي وچون با شراب بپزند وآب وي بیاشامند
في لسع عقرب بادزهر
کزندکي عقرب زیتلا را نافع بود وطبیخ وي درد دندان را امسکی
بود وتخم وي نیز همین عمل کند وکویند که وي
شکم ببندد وقولنج بلغمي راو ریحي را نافع بود وعرق النسا
را که از سردي بود وتري سود دهد ودرد پشت
را ودرد کهن شده وسینه وشش را نیکو بود وطبیخ
وي را سک چون بخورد بمیرد وکویند که چون سروي
کبش پاره کنند ودر زیر خاک نهند هلیون در انجا
بروید وآب وتخم وي چون با عسل وقدري روغن بلسان
بیاشامند سنک کرده ومثانه را بریزاند ومضر بود
معده را واولي ان بود که بجي شانند بعد از ان
تا کوشت بپزند ومري وزیت اضافت کنند وطري
کوید اکر بیخ وي خشک بر دندان نهند قلع کند بي وجع وفلاحه
کوید اکر بیخ وي سحق کنند ودر بن دندان نهند
اکر فاسد شده باشد قلع کند واکر دردمند بود دردرا
ساکن کند ومجهول کوید اکر طبیخ اصل خواهند که باه برانکیزانند

نیکو بود وبدل ان خجل بود **هنک** بزبان هندي حلتیت است
وکفته شد **هندبا** بپارسي کاشني خوانند بري وبستاني
بود بري را بیوناني ثقوبس خوانند وقنخوریون نیز کویند وورق
وي پهن تر از بستاني بود وبمعده نیکوتر بود وبستاني را بیوناني
اندیقیا خوانند وان دو نوع بود یک نوع ورق وي پهن بود وتر دیکی
بکاهو ونوعي دیکر ورق وي باریک تر بود ودر طعم وي تلخی بود
ونیکوترین بستاني ترشیرین بود وفاضل ترین ان شامي بود واورا
نطوریا خوانند وطبیعت ان سرد وتر بود در آخر درجه اول وکویند
سرد وخشک بود در اول وکویند خشکی وی در دوم بود وتري
ترحشقوق کویند بپارسي وتلخ بود وزاری کویند که اقوی
بود از بوستاني در جمیع افعال وعصارهٔ وی استسقا را
نافع بود وسدهٔ جکر بکشاید ودفع سمها بکند چون بیاشامند
خاصه سم عقرب وزنبور ومار وتب ربع زایل کنند
بود وآب وی چون با زیت بیاشامند پادزهر ادویهای
کشنده بود ومقوی قلب بود چون بیاشامند ولبن
وی سفیدی چشم زایل کند وبرودت بستاني
زیاده بود از تری ومقوي معده بود وسدهٔ
جکر بکشاید وازان سیرز وکرمي خون وصفرا بنشاند
وچون آب وي بکیرند وبا سکنجبین بیاشامند سده
بکشاید ورطوبات عفن پاک کرداند وتنهاي دراد را

في الاستسقاء
في اسم الحیوانات وتب ربع
في تقوية القلب
في بیاض العین

نافع بود وکاشنی کیموسی نیکو دهد وفاضلتر از کاهو بود در تفتیح
ودرتابستان تلخی وی زیاده کردد بسبب کرمایی اندکی میلی
بکرمی داشته باشد وضماد کردن وی خفقان سودا دارد
بارد جو واسفیداج طلایی مبرد بود وضماد کردن بر نقرس
نافع بود ودرد چشم کرم را مفید بود وهند با مسکن غثیان و
هیجان صفرا بود وکرمی معده را نافع بود وشکم ببندد وتب ربع
را نافع بود وکزندکی مجموع جانوران را نافع بود حتی سام ابرص ضماد
کردن او با سویق وچون با آب کاشنی خیار چنبر حل کنند وبدان غرغره
کنند ورم حلق را نافع بود ومسکن غثی وهیجان صفرا بود لیکن
بطی الهضم بود ومصلح وی رشاد است ونوعی از کاشنی بری هست
که او را ختدریل میخوانند وکفته شد وکاشنی شامی که او را
نطونیا خوانند معتدلترین انواع کاشنی بود وکیموس وی نیز
نیکوتر بود ومسیح کوید که وی میان کاشنی وکاهو بود و
طبری کوید که لطیف تر از کاهو بود وغذا اندک تر دهد
وورق وی چون بکوبند وبر ورم کرم نهند بکدازاند سرد
وآب وی با آب رازیانه تریاق را نافع بود وبیخ وی اقوی بود
از تخم وی در منفعت وپوست بیخ وی مستعمل بود **هوم المجوس**
مرانیه است وکفته شد وان درختیست که در جویها
فارس می رویند مانند درخت یاسمین ومجوس در وقت زمزمه
استعمال کنند وشکوفه وی بشکل امشیع مانند

در خفقان

در یرقان

هوفاریقون اوفاریقون واندروسامن وقوریون نیز کویند
وان داری دومیست ووی قضبانی ودرهری وجبی بود سرخ
رنک نزدیک سماق بغدادی بود بغایت سرخ اکرچه صاحب
منهاج آورده که سرخی وی کمتر از سرخی سماق بود وهو
آورده که حب بلسان است وهردو سهو است طبیعت
ان کرم بود در سوم وخشک در آخر ملطف ومحلل اورام بود ضماد
کردن وورق ان سوختکی آتش را نافع بود چون بیخته با شراب
بیاشامند چل روز پیاپی عرق النسا را نافع بود وحیض و بول
براند وکزاز را سودمند بود وثمر وی مسهل مره بود وبچه
بیندازد وآب ورق وی چون بیاشامند نفث دم را نافع بود
ودیسقوریدس کوید که بدل وی بوزن وی بیخ اذخر ونیم وزن ان
بیخ کبر بود **هوجره** موقیصداس نیز کویند وان
عصی الراعی است وکفته شود بعون الله تعالی
هوفسطیداس صاحب منهاج کوید که عصاره
لحیة التیس است وکفته شد **هوفیلوس** خس الحمار است
وکفته شد **هیضمان** فجل بریست وکفته شد
هیل بوا هال بواست وان قاقله کوچک بود وکفته شد
هیشر کنکر بریست ودرازی قد ان از یک کز زیاده بود
ومیان وی تهی بود وشکوفه وی بهن بود در اول بلون
بنفشه بود ودر آخر سفید شود ومیان ان شکوفه مانند

در حرق النار

در عرق النسا

پنبه شود واز ان پنبه اکر در کوش دود کوی اورد **هیل**
هال است وکفته شد **هرون** قصب است و
کفته شد **هزارما** نعنع بود وکفته شد
باب الیا یاسمون یاسمین است
وبجلاط نیز کویند وبشیرازی کل یاسم خوانند وان سفید
وزرد بود وکویند ازرق هم بود عیسی بن ماسه کوید
که ان دو نوع است زرد وسفید وکویند که
سفید وی نفوت تر در کرمی وخشکی وخوشبوی تر بود
ومسیح بن الحکم کوید که طبیعت ان کرم و
خشک بود در آخر درجه دوم واول سوم ملطف ترینها
بود وکلف زایل کند وصداع بلغمی را نیکو بود و
بوییدن وی وبادی غلیظ که در دماغ بود تحلیل
دهد ومقوی دماغ سرد بود واصحاب لقوه وفالج را نافع بود
وفتح سده بود وعرق النسا را سود دهد ونوع زرد
محلل ومسخن بود اعضای بارد را ومزکوم را نافع بود ومحرور
مزاج را نافع بود زیرا که صداع آورد ومصلح وی روغن
کل وسرکه بود ودیسقوریدوس کوید که کرم دو درم حب
القرع وحیات مجموع بیرون آورد وچون سحق کرده با عسل
بیاشامند وشریف کوید همچنین یاسمین سفید هردو اکر
ویراده درم آب آن بیاشامند قطع نزف ارحام بکند

در نزف الدم

وچون سحق کرده با عسل بیاشامند وشریف کوید همچنین
یاسمین سفید هردو اکر ویراده درم آب ان بیاشامند
قطع نزف ارحام بکند وچون خشک کرده سحق کنند
وبر موی سیاه پاشند سفید کردد **یاقوت**
نیکوترین ان سرخ رمانی بود ووسواس سوداوی وخفقان
وضعف دل را نافع بود وکویند که چون از خود
بیاویزند منع جمود دم بکند وبغایت مفرح بود تا حدی
که اکر در دهان نکاه دارند مفرح بود واین را تقویت
کنند ودر دهان نکاه داشتن مفرح بود واین
مولف کوید که یاقوت بخاصیت روح را تزیین کند
وحرارت غریزی برافروزد وقوای حیوانی را تقویت کند
ومسکن عطش ونشاط بیفزاید وخون را صافی کند
تا حدی که اکر بر مرده بندند خون وی دیر
افسرده شود ودارندهٔ ان در چشم مردم با شکوه
وهیبت بود واز طاعون ووبا ایمن باشد ودر
معاجین مضرت زهرها دفع کند ودردارو وی چشم
روشنایی ان زیادت کرداند وصحت وی نکاه دارد
یبروح دو نوعست یکی را بیخ لفاح خوانند ودیکری
را یبروح الصنم کویند واین بیخ لفاح بریست وبصورت
انسان بود ویبروح الصنم از این جهت کویند او را ومولف

در خفقان وضعف القلب

در تقویت الارواح

در الطاعون والوبا

گویند که در حدود کوسیو شیراز نزدیک قلعهٔ شهریاری
می باشد وقد وی از یک وجب کوتاه تر بود و دست و پای
داشته باشد و بلون سفید بود و بعضی میگویند که
او را سگ میکنند از زمین و او را اسکند خوانند ازین جهت
و این معقول نیست نیکوترین وی ان بود که فربه
باشد و طبیعت وی سرد بود در سیوم و خشک بود در اول
سیوم مخدر و مسبت بود اگر بورق وی برش در عرض یک هفته
زایل کند بی آنکه ریش گرداند و بر ورمهای
صلب و دماميل و خنازير طلا کردن نافع بود و یبروح را
چون بکوبند و ضماد کنند بر مفاصل نافع بود و اگر کسی را
احتیاج بود بقطع عضوی در شراب بیاشامند بیخود شود
و از خوردن ان همان عارض شود اگر از خوردن افیون و وی
منوم و مسبت بود و اگر در شراب کنند منی زیاده کرداند
و بدترین ان پوست بود و بوییدن ورق انچه سفید بود
و او را ساق نبود و ذکر خوانند مسبت بود بغایت و علاج
وی قی باید کرد بآب گرم و عسل و شبت و مصطکی
و صعتر و مرو و سفید و شیر تازه و یبروح را در محبت
بسیار خواص بود و گویند او را کی بایم شخصی که خواهد
بر کند در زمان هر عضوی که بیندارد همان عضو از ان شخص
در حال جدا شود و بسیار خواص دیگر دارد که تعلق با طب

علاج ٢ الاعاليل والخنازير

داود

ازین جهت تعرض نکردیم بان **یتوع** هر نباتی که او را
لبنی محرق بود مسهل و مقطع او را یتوع خوانند مانند شبرم
و لاغیه و ما ذریون و غیر اینها و اقوی از یتوعات لبن بود
پس تخم پس ورق و طبیعت وی گرم و خشک بود در چهارم
و ان بود که در دوم و سیوم باشد و از خواص وی آنست که
چون در برکهٔ آب اندازند که ماهی بود ماهیان بر روی
آب افتند و لبن وی موی بسترد چون بدان لطوخ کنند خاصه
در آفتاب و انچه بعد از ان بروید ضعیف بود و اگر مکرر کنند
دیگر نروید و اگر بر دند ان خورده چکانند قلع کند و بواسیر را
هم قلع کند و منفعت هر یک از یتوعات در باب خود گفته شد
یحضض نوعی از کرفس بزرگ بود و او را مشرقی خوانند و انواع
کرفس گفته شد و گویند بطراساليون نیز **یذره**
قوس است و گفته شد **یدقد** خاما اقطی است
و گفته شد **یربوع** بپارسی موش دشتی گویند گوشت وی
غذا بسیار دهد و شکم براند باسانی **یراع** قصب است
بپارسی نی گویند و در قاف گفته شد **یرامیع** خلیون
است و گفته شد **یرنا** حنا است و گفته شد **یشف**
یشب گویند و در حجر الیشب گفته شد **یعقوب**
کبک نر است و در قبج گفته شد **یعضید** خندریل
است و گفته شد **یغیضا** دیاس است و گفته شد

[illegible marginal notes]

٧٤١

یقطین نزدیک عوام کدو بود و در لغت هر درختی که
او را ساق افراشته نبود مانند کدو و خربزه و خیار
کدو و حنظل او را یقطین گویند **یلنجوج** عود هندی است
و گفته شد **یمام** شفنین است و گفته شد **ینبوت**
خرنوب نبطی است و صفت وی خرنوب شامی هر دو گفته
شد و طبیعت وی سرد و خشک بود در سیوم و خشکی وی
گویند که در دوم بود و گویند گرم بود و گویند گرم بود
و وی در صحراها و بیخ دیوارها روید و ثمر وی مانند
کودهٔ کوسفند بود اندکی خودتر و سرخی بود که
بسیاهی زند و در مصر او را حب الکلی گویند و دانهٔ
وی و دانهٔ خرنوب شامی مانند یکدیگر بود و مضمضه
کردن بطبیخ وی درد دندان را نافع بود و در طبیخ وی
نشستن مقوی سفل بود و خوردن وی وجود برگرفتن
سیلان حیض مفرط را سود دهد و مغص و اسهال
را نافع بود و ثآلیل زایل کند چون بروی سخت بمالند
و خلط ان بد بود و ثقیل بود و خوردن ان خاصه
چون تر بود و بشیرازی کورخواند **ینتون** تافسیا است
و گفته شد **ینق** بلغت اهل اندلس انجره
است و گفته شد **ینمه** نباتیست که
او را بشیرازی منبل دارو خوانند و در جراحتها استعمال

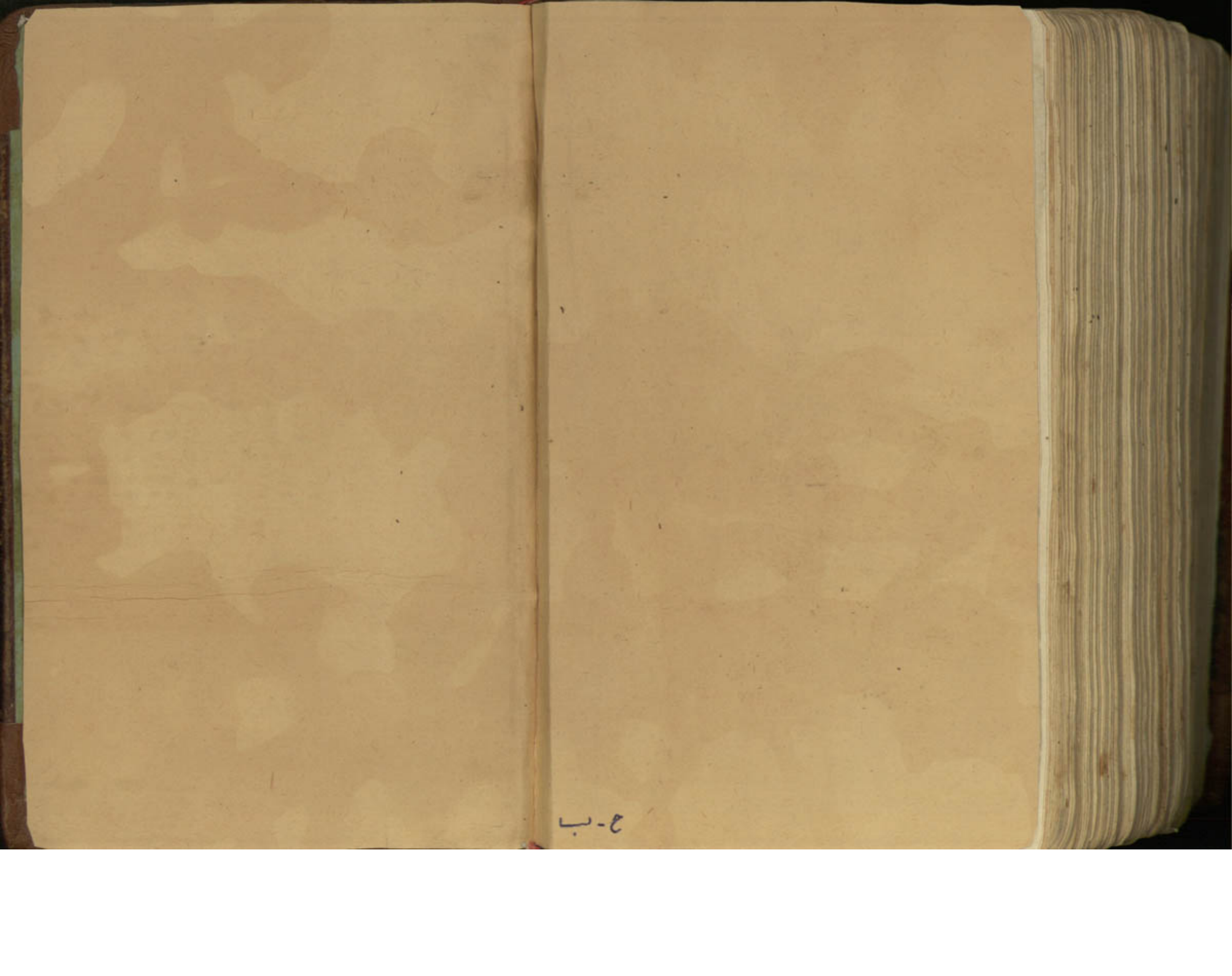

دزخمهای تازه را نیز نیکو بود چون بران افشانند

والله اعلم
تم قسم الاول
فی صباح یوم
الجمعة خامس
شوال سنه
٩٩٢

[illegible marginal notes]

ح - ب

